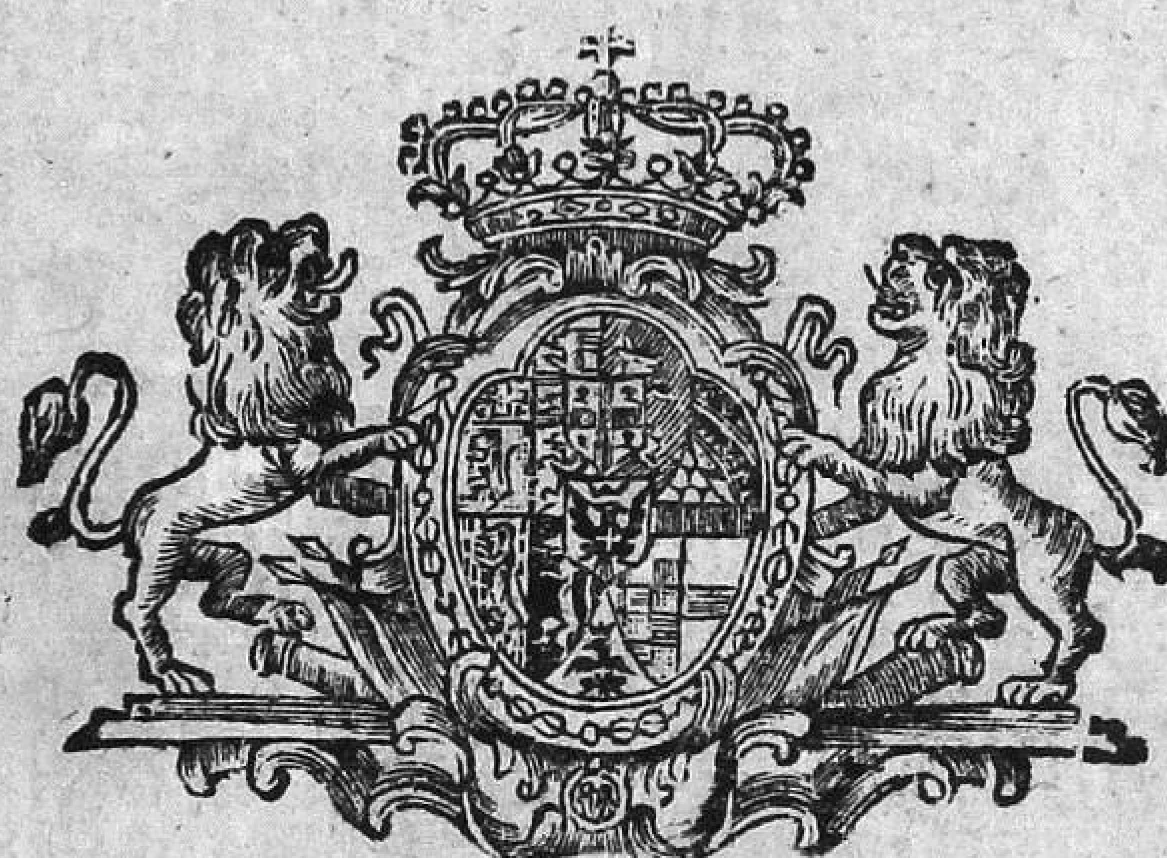

GERARDI L. B. VAN SWIETEN

Ordinis sancti Regis Stephani Commendatoris, Augustiss. Imperator. & Imperatric. a Consiliis Archiat. Com., Bibliothecae Augustae Praefecti, Inclyt. Facult. Medic. Vienn. Praesidis perpetui, nec non Academiae Reg. Scient. & Chirurg. Paris., Academiae Scient. Petropolit., Academ. Natur. Curios., Institut. Bonon., Collegii Medici Regii Edinburg., Societ. Scient. Harlem, Botanic. Florent., Germanic., Ienens., Degli Agiati di Rovered., Academ. Botanic. Cortoniens., Honorarii Academ. Scient. Senens. Membri

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS, ET CURANDIS MORBIS.

TOMI QUINTI PARS ALTERA.

TAURINI
EX TYPOGRAPHIA REGIA.
MDCCLXXIII.

INDEX CAPITUM
HUIUS TOMI PARTIS II.

REIMPRIMATUR.

F. Ioannes Dominicus Piselli Ord. Praedic. S. T. M. Vicarius Generalis s. Officii Taurini.

V. Pratus Medic. Colleg. P. & R.

V. *Se ne permette la ristampa.*

Galli per S. E. il sig. Conte Caissotti di s. Vittoria Gran Cancelliere.

LUES VENEREA.

§. 1440. Post annum 1493 in regno Neapolitano, mox Gallico exercitu, dein per totam Europam lues venerea orta adhuc durat.

Teterrimus ille morbus varia obtinuit nomina olim, dum unusquisque morbo, quem novum mirabatur, addebat nomen gentis, a qua illum originem duxisse credebat, & hinc plerumque finitimam, vel commercio mixtam nationem accusabat; uti demonstrat solita sibi eruditione (*a*) *celeberrimus Astruc*, qui absolutissimum opus de hoc morbo scripsit, quod legi & relegi non sine magno emolumento. Obtinuit tandem unanimi fere consensu, *ne odia gentilitia inanibus iurgiis increbrescerent*, *novum* luis venereae *nomen confingere in neminem contumeliosum*, & *ad significandum morbum*, *qui venere contrahitur maxime idoneum*. Primus fere fuit *Fernelius*, qui huius nominis usum induxit, quem postea reliqui secuti sunt.

Occurrit tamen adhuc satis frequenter nomen *Siphylis* ad designandam luem veneream. Dum enim *Hieronymus Fracastorius* cum multis aliis medicis novi morbi causam deduceret *a caeli & siderum constitutionibus*, *quae & raro accidunt*, *& magna quum accidunt*, *possint efficere* (*b*), hinc in suavissimo carmine, quo luem veneream descripsit, fingit *Siphylum* regis *Alcithoi* greges pascentem, & illorum numero ac pulcritudine superbum insultasse Soli:

— — — *Mihi mille nivis candore iuvencae*,
Mille mihi pascuntur oves, *vix est tibi taurus*
Unus, *vix aries caelo* (*si vera feruntur*)
Unus, *& armenti custos canis arida tanti* (*c*).

Imo concludit, non amplius Soli litandum esse, sed uni *Alcithoo* regi, qui

— — — *Divum exhibito gavisus honore*,
Non ullum tellure colli, *se vindice*, *numen*
Imperat, *esse nihil terra se maius in ipsa*,
Caelo habitare deos, *nec eorum hoc esse*, *quod infra est*:

Ve-

(*a*) De morb. vener. tom. I pag. 5, 6.
(*b*) Aphrodisiac. pag. 202 A.
(*c*) Ibidem pag. 197 B.

Verum impiam hanc ſuperbiam illico a tergo gravis poena ſecuta eſt. Nam

Viderat haec, qui cuncta videt, qui ſingula luſtrat,
Sol pater, atque animo ſecum indignatus, iniquos
Intorſit radios, & lumine fulſit acerbo.
Aſpectu, quo terra parens, correptaque ponti
Aequora, quo tactus viro ſubcanduit aër.
Protinus illuvies terris ignota profanis
Exoritur; primus, regi qui ſanguine fuſo
Inſtituit divina, ſacraſque in montibus aras,
Syphilus, oſtendit turpes per corpus achores.
Inſomnes primus noctes, convulſaque membra,
Senſit, & a primo contraxit nomina morbus:
Siphylidemque ab eo labem dixere coloni.

Qui a maligno ſiderum aſpectu turpis morbi ortum & cauſam deducere conabantur, vix poterant aliter opinari, quam quod lues venerea olim caput extuliſſet, remotis nempe temporibus, dum idem illorum concurſus, & ſitus, quem iam culpabant, adfuerat; atque idem morbus denuo evanuiſſet, dum mutata ſiderum poſitione abfuerat cauſa, quae morbum natum conſervaverat. De genere morborum, qui oriuntur ceſſant, redeunt, *Fracaſtorius* ſtatuit eſſe luem veneream:

Quam tamen (aeternum quoniam dilabitur aevum)
Non ſemel in terris viſam, ſed ſaepe fuiſſe,
Ducendum eſt: quamquam nobis nec nomine nota
Hactenus illa fuit: quoniam longaeva vetuſtas
Cuncta ſitu involvens & res & nomina delet:
Nec monumenta patrum ſeri videre nepotes (*d*).

Sed certe lues venerea per ducentos ſeptuaginta annos perſtat, licet ſiderum aſpectus tot annorum ſpatio ſaepius mutatus fuerit, quod minime favet huic opinioni.

Multum diſputatum fuit ab ipſa morbi origine, an lues novus morbus foret, an vero antiquis medicis iam cognitus & deſcriptus. Magna animi contentione haec quaeſtio fuit agitata, & a magni nominis medicis.

Certum eſt, partes genitales in utroque ſexu morbis variis obnoxias ſemper fuiſſe; ſed inde non conſtat, haec mala, quae veteres obſervaverant, a luis contagio fuiſſe orta. Ab effreni libidine partes has inflammari, excoriari, ulcerari potuiſſe quiſque facile credet; a retentis in ſinu muliebri humoribus va-

(*d*) Aphrodiſiac. pag. 184.

variis, imprimis in calidioribus regionibus, a similibus inter praeputium & glandem collectis, diversa mala nasci potuisse dubium non est. Verum haec a lue venerea diversa fuerunt. Singularium quorundam symptomatum, quae cum similibus in lue venerea observatis aliquam affinitatem habere videntur, mentionem factam fuisse apud veteres medicos, nemo negabit. Verum illam malorum syndromen, & symptomatum catervam, quibus teter hicce morbus stipatur, nullibi apud illos quis invenire potuit, nec inveniet.

Adeo convicti de morbi novitate fuerunt medici, qui luem viderunt circa finem seculi decimi quinti, ut ad malignos siderum aspectus, insolitas inundationes, divini numinis iram, insolitum hoc scortatorum flagellum referrent. Quum autem usitatis remediis nullo modo cederet malum, plures omnino de curatione desperaverunt adeo, ut recusaverint miseris aegris suppetias ferre, & agyrtis hanc provinciam sponte reliquerint.

Alii, qui foedissima mala, *scabiem feram*, *lepram*, *elephantiasin* &c. vel viderant, vel descripta legerant, his malis coeperunt comparare novum morbum. Detorquebant Arabum & Graecorum medicorum verba, scholasticis argutiis assueti, pro seculi more acriter de his disputabant, ut plus viderentur sapere illis, qui candide ignorantiam fatebantur, & novum morbum humano generi incubare gravem affirmabant.

Actum agerem, si post eruditissimi *Astruc* solidissimos labores, qui rem totam exhausit (*e*), & secundis curis plurimum elucidavit, amplius huic quaestioni immorarer. Merentur & legi illa, quae apud *Freindium* habentur (*f*) de luis venereae origine & progressu.

Circa idem fere tempus, quo morbus hicce coepit, ex America noviter detecta *Christophorus Columbus* rediit; uti testatur filius eius *Ferdinandus*, qui patris vitam magna fide descripsit, & aliquot itinerum comes fuit. Usus autem fuit in hac descriptione patris literis & adnotationibus, a quibus ne latum quidem unguem recessit. Addidit his tantum illa, quae propriis vidit oculis (*g*). Parvus ille tractatus, ex quo haec excerpsi, legi meretur, scriptus ab eruditissimo medico, qui anonymus latere voluit, adeoque nominari non debet.

Plura autem itinera in Americam suscepit. Omnium primo discessit ex portu *Palos* tertia vel quarta augusti die, anno 1492, rediit inde 13 martii 1493. Secundum iter aggressus est 25 septembris 1493, & rediit ex America in Hispaniam octavo die iunii 1496. Tertia vice abiit 30 maii 1498, & rediit 20 novembris 1500. Quartum & ultimum iter fuit a 9 maii 1502 ad initium anni 1505, quando in Hispaniam reversus est (*h*).

Quum ergo tempus inventionis novi orbis satis coincideret cum illo, quo lues venerea coepit in Europa, mirum non est, si novum morbum ex novo orbe allatum esse crederetur ab omnibus fere, qui non erant huius opinionis, morbum hunc novum non esse, sed ab antiquis iam cognitum.

Egre-

(*e*) De morb. vener. lib. I toto. (*f*) Histor. of. physic. part. 2 pag. 336 ad pag. 386. (*g*) A dissertation on the origin of the venereal disease pag. 10, 11. (*h*) Ibid. pag. 12.

Egregius autem ille auctor duplici argumentorum specie utitur, ut probet, luem veneream non esse delatam ex America in Europam. Prima species continet argumenta negativa; auctorum nempe, qui de primo *Christophori Columbi* itinere scripserunt, silentia de lue venerea. Secunda species continet illa, quibus probare nititur, luem veneream praeexstitisse in Europa ante Columbi reditum ex primo itinere Americano.

Omnes agnoscunt, argumenta negativa semper minoris roboris esse in lite quadam dirimenda. Plurimae enim causae, quae posteros latent, esse potuerunt illius silentii; imprimis apud tales auctores, qui de morbis ex instituto nec scripserunt, nec scribere debuerunt. Verum insuper ex ipsa historia rite considerata patere videtur evidens ratio, quare in primo Columbi ex America reditu nulla mentio luis venereae facta fuerit.

Notum est ex modo dictis, *Columbum* septem menses impendisse in primo itinere, ut adiret Hispaniolam dictam in America insulam, ibi moram faceret, novi orbis divitias rimaretur, & inde rediret. An credibile videtur, quod de indagandis morbis Americanis sollicitus fuerit, quem tot aliae obruebant curae? An non magis probabile, Columbum ignorasse morbum omnino, & ideo reducem ex primo itinere de illo nihil referre potuisse?

Urgetur (*i*) & illud argumentum, quod *Columbus*, dum rediret, coactus fuerit ob aquae penuriam Ulyssiponam appellere. A Rege *Ioanne secundo* comiter accipiebatur, qui & Americanos homines, quos secum duxerat, veste scarlatina donabat. Unde concludere voluit auctor, Lusitanos infici debuisse lue, si classiarii Hispani, vel Americani itineratores hoc morbo laborassent. Verum quarta martii navis appulerat, & decima tertia eiusdem mensis inde in Hispaniam navigavit. Non videtur tempore novem dierum frequens occasio fuisse Americanis luem propagandi in Lusitania, nec & classiariis, aquae congerendae, vasis mundandis, navis custodiae, aliisque nauticis laboribus occupatis. Et procul dubio *Columbus* hospites Americanos, quos Lusitaniae regi praesentavit, elegit sanos, ne in itinere reliquis molestiam crearent, si fuissent infirmi aut morbosi.

Accedit, quod navarchae, dum necessitatis causa ad portum quemdam appellunt, non dare soleant licentiam classiariis, ut evagentur absque necessitate; praecipue, si post brevem moram coeptum iter prosequi debeant. Nimis enim noverunt, hoc hominum genus, nisi perpetua & severa coërceatur disciplina, in quaevis crimina pronum ruere, & stationes suas deserere. Cui periculo ipsam Lusitaniae Metropolin exponere magnae fuisset imprudentiae.

Videntur hae rationes sufficere ad demonstrandum, quare Lusitania tunc temporis lue venerea non fuerit infecta: simul etiam apparet ratio silentii auctorum, qui de primo itinere *Columbi* scripserunt. Postquam autem *Columbus* in Hispaniam appulit, tunc classiarii successive ad suos redierunt, ut fieri solet, & si quidam ex his lue infecti fuerint, propagari tunc debuit malum; licet omnes eius sequelae non statim cognitae fuerint; quum non semper ci-

(*i*) A dissertation on the origin of the venereal disease pag. 13, 14.

cito, sed potius tardo gressu, lues haec corpus depascatur, & initio novi mali naturam Hispani ignorare debuerint.

Accedit, quod eodem hoc tempore nova in Americam expeditio omnium attentionem ad se traheret: eodem enim anno 1493 septembris 25 die Archithalassus *Columbus* cum septendecim navibus in Americam navigavit, & eodem hoc anno feliciter iter absolvit.

Potuerunt ergo primi itineris comites sex mensium spatio plures iam infecisse, antequam secundum iter *Columbus* aggrederetur; adeoque luis fomes continuo potuit proserpere, licet initio novi morbi nondum constaret de contagii periculo. Quum autem longiorem moram fecerit in America, secundo hoc itinere, *Columbus* (rediit enim in Hispaniam 8 iunii 1496), hoc temporis intervallo luis totum decursum videre potuerunt Hispani, & tetri morbi omnia symptomata, saltem magis obvia, cognoscere.

Hoc ita contigisse patet ex ipsis verbis *Oviedo*, quae ab eruditissimo auctore allegantur (k). Dicit enim, quod viderit unum ex comitibus *Columbi*, qui cum illo anno 1496 ex America redierat, cui nomen erat *Moses Peter Margarita*, qui pessime se habebat, & perpetuo querebatur. Addit, se credere, quod doloribus illis torqueretur, quos solent pati lue venerea laborantes, licet non videret in eius corpore ulcera, nec bubones. Noverat ergo *Oviedo* tempore reditus *Columbi* ex secundo itinere luem, & eius signa; viderat ergo antea luem iam adultam, quam comitari solent illi dolores; unde concludere licet, ante secundum reditum *Columbi* ex America luem in Hispania sedem fixisse: loquitur enim de morbo sibi iam cognito, & quem suspicabatur adesse in homine, in quo nullum signum luis externum videbat. Dein addit sequentia (*l*): Subito postea anno 1496 morbus ille & aulicos invasit; licet in initio infimam plebem aggrederetur tantum, & pro certo habebatur, morbum vulgivagae veneri originem debere &c.. Haec est ratio, cur *Oviedo* in primo Columbi reditu nullam mentionem fecerit morbi, quem nondum noverat, qui sensim pullulavit illo tempore, quo *Columbus* secunda vice degebat in America, & qui anno 1496, dum redibat, iam affligebat plurimos. Quum autem inter illos, qui cum *Columbo* ex America eodem anno redierant, observaret lue affectos, concludere potuit iure, quod lues venerea ex America in Europam deducta fuerat, quum antea incognitum esset malum.

Si ergo teter ille morbus veneris usu tam cito propagandus anno 1493 in Hispania coeperit, non mirum videbitur, anno 1495 in Italia & Gallia eumdem iam observatum fuisse.

Altera species argumentorum continet illa, quae docent, luem veneream praeexstitisse in Europa ante primum reditum *Christophori Columbi* ex America. Eruditissimus auctor insistit, ut hoc probat, unitis testimoniis *Baptistae Fulgosa* & *Casparis Torellae* (*m*), qui voluerunt, luem veneream iam cognitam fuisse in Europa initio anni 1493, quum *Columbus* ex America in Europam redie-

(k) A dissertation on the origin of the venereal disease pag. 29 & in nota.
(*l*) Ibid. pag. 30. (*m*) Ibid. pag. 17.

tagium delatam in Europam, sed aliorum morborum epidemicorum more apud nos prodiisse, & lue infectos Europaeos contagio eumdem morbum communicasse Americae incolis.

Quum tamen lues venerea, scortatorum flagellum merito dictum, impura venere propagetur imprimis, quandoque nimis securi fuerunt homines, acsi nunquam quis infici posset, qui caste viveret. Observatum enim fuit, pluribus aliis modis tetrum hunc morbum communicari posse.

Generatione. Mirum non videtur, si a lue infectis parentibus nati infantes eodem morbo inquinati in lucem edantur. Quum enim, uti postea patebit, miasma venereum humoribus circulantibus mixtum per totum corpus deferri possit, antequam ad certas corporis partes denuo deponatur, foetus in utero materno vivens ab infecta matre inquinatos humores recipiet perpetuo; adeoque fieri poterit, ut morbosum fomitem iam gerat in corpore, antequam nascatur. *Labat* (x) quidem testatur, infantes Americanos lue infectos esse, vix non eodem, quo nascuntur, tempore; licet parentes, imo & nutrices, forent sanissimae, vel saltem, uti prudenter addit, viderentur tales. Sed non videtur hoc testimonium magni momenti esse; quum eodem loco affirmet, Batavos in coloniis suis Americanis statim lue infectos fuisse, antequam ullum commercium cum mulieribus indigenis habuissent; postea vero, ubi paludes exsiccaverant, & stagnantes aquas in motum deduxerant, vixisse magis sanos; praecipue postquam silvas densissimas eradicatis arboribus reddidissent ventis perflabiles. Notum autem est, primos colonos Batavos, antequam hoc perficere potuerant, pessimis febribus, aliisque morbis a lue omnino diversis afflictos fuisse; quos videtur cum lue venerea confudisse.

Infici posse infantem in utero matris, quae lue laborat, videtur admodum esse verosimile. *Imo compertum est, ab infecta matre partus edi squalidos, semiputres, ulcerosos, vere syphiliticos* (y). Iure autem dubitatur, an a parentum alterutro infecto possit embryoni virus venereum infundi ita, ut tota pueritia sileat absque noxa, dein adulta aetate excitetur, & absque novo contagio veram luem veneream producat. Hoc vix videtur credibile, quum virus venereum lactatione, vel alio modo teneris infantibus communicatum cito & miserrime depascatur partes, quas occupavit; uti satis numerosis observationibus constitit. Adeo versatus in huius morbi diagnosi *Astruc* (z) affirmat, se nunquam observasse, *luem veneream vere sic dictam & pathognomonicis signis conspicuam, iure quasi haereditario, in infantes transmissam.* Ut famae aegrotantium consulatur, & pax inter coniuges servetur, videntur medici prudenti consilio hanc causam, tamquam probabilem saltem, in medio reliquisse. Sufficit enim medico, luem praesentem cognoscere, & cognitam curare; licet contagii communicati modum non adeo exacte noverit.

Notandum tamen videtur, foetum, qui sanus in utero materno vixerat, posse nasci lue venerea infectum. Si enim ulcera venerea in pudendis mulie-

(x) Nouveaux voyages aux Isles d' Amerique tom. II pag. 120. (y) Astruc de morb. vener. lib. II cap. I pag. 121. (z) Ibidem.

liebribus adsint, & infans diu haeserit, capite v. g. inclavato, vel alio corporis membro in partu praeternaturali prodeunte, alluitur tabo venereo contagioso; qui & obstetrices inficere poterit; uti certa observata docuerunt. Verum virus susceptum in tali casu non silebit ad pubertatem usque; sed brevi post nativitatem se manifestabit teter morbus. Hoc autem imprimis metuendum videtur, si infans diu in ultimis partus angustiis haeserit: ubi enim citius in lucem prodit, quum post nativitatem infantes illico calida ablui soleant, potest evitari contagium, a quo obstetrix inficitur. *Antonius Gallus* (a), celebris olim Parisiensis medicus, qui anno 1540 tractatum scripsit *de ligno sancto non permiscendo*, testatur, se *obstetricem novisse, quae dum mulieris inquinatae partum exciperet, hoc morbo correpta fuit, nulla tamen foetui noxa communicata*. Obstetricis enim manus diutius in foeda ulcerosaque vagina manere debet, & frequentius immitti, ante partum, in ipso partu, & post partum ad educendam placentam &c.. Ideo monet idem auctor (b), ad contagium suscipiendum *aliquam moram esse oportet, ut corpora hanc maculam concipiant: alioqui non carerent periculi suspicione, qui illorum tractant ulcera. Hoc autem malum vix ab interiore nascitur alteratione; sed externa origo est.*

Lactatione. Cita satis infectio fit papillas sugendo uti observatio sequens docet (c). Mulier quaedam solita sugendo evacuare puerperarum mammas, ulcus venereum habebat in ore; quod celabat, ne quotidiani lucri iacturam faceret; unde plures, & quidem melioris sortis matronas infecit pessime. Egregius *medicus Barry*, qui opportunitatem habuit videndi plurimas ex infectis his, mirabatur celerem malignae luis progressum, quem sic describit. Papillae primo leviter inflammabantur; dein sequebatur excoriatio plorans liquidum tenue; in circuitu loci excoriati sparsim emergebant pustulae rubrae, quae & gradatim per pectus dispergebantur, & nisi medela adhiberetur, ulcera producebant. Paullo post inficiebantur pudenda cum pruritu vehementi; sequebantur cancri in his partibus, qui parum liquidi plorabant; & post paucum temporis spatium pustulae spargebantur per totum corpus. In plerisque lues sic suscepta trium mensium spatio decursum suum absolvebat. Mariti ab uxoribus inficiebantur, & cancros habebant, a quibus virus venereum cito dispergebatur, ita ut sequerentur ulcera oris interni, & pustulae rubrae per corporis habitum.

Mulier haec, quae tot malorum causa fuit, dum examinabatur, inventum fuit parvum ulcus in radice linguae, & larga recens cicatrix in parte interna labii inferioris. Negabat quidem pertinaciter, ulcus unquam adfuisse in loco cicatricis; sed postea veritatem fassa dixit, se dissimulasse foedum malum ob metum infamiae, & lucri iacturam.

Quantum potuit sollicito examine cognoscere medicus, in hac muliere nulla eruptio cutanea adfuit, nec videbatur virus venereum unquam limites oris interni excessisse.

Quae-

(a) Aphrodisiac. pag. 463. (b) Ibidem. (c) Medic. essays and. observat. tom. III. num, XXI pag. 323 & seq.

Quaedam matronae, quarum ubera duxerat, nullum damnum inde senserunt; sed causa huius felicitatis inveniebatur, quod hoc contigerit, postquam largum illud labii inferioris ulcus consolidatum iam fuerat.

Infantes, qui infectarum matrum lac hauserant, inficiebantur pariter, & maxima pars illorum periit. Adeo autem celer erat luis per lactationem susceptae decursus, ut salivatione obicem tanto malo ponere debuerit medicus illico, etiam in talibus, quae leviter tantum infectae videbantur.

Vidi ipsum miserum puellum lue correptum, qua inter tres septimanas periit, dum sanissimae nutrici substituebatur alia, cuius palatum osseum foedo ulcere venereo exesum fuit totum. Sero vocatus, nullam adhibere medelam potui. Integrum oppidum infectum fuisse legitur, dum plures mulieres misericordia motae ubera dederant binis infantibus expositittiis, qui lue erant infecti (*).

Contrectatione. Si obstetrix infecta fuerit, uti modo dictum, dum puerperae lue venerea laboranti solitam opem tulerat, mirum non est, idem periculum manere illos, qui venereo tabo manantia loca attrectare audent.

Saliva. Quae omnium maxime periculosa est, si lascivientes iuvenes calida figant basia mulieribus, quae ulcera venerea in ore interno habent: quum autem post haec praeludia plerumque & coitus sequi soleat, raro determinari poterit, an solis osculis, linguisque micantibus (ut se exprimunt veneris nepotuli) sequens lues adscribi debeat. Si castae matronae per suctionem infectae fuerint, dum papillae in tabo ulceris venerei labium inferius excedentis macerabantur, facile intelligitur, idem metuendum esse in lingua, & labiis, quae densa cute non teguntur, si virus venereum cum saliva his partibus applicetur. An virus hoc facile se unit salivae? Sic crediderunt quidam, dum videbant, per salivationem virus de corpore expelli.

Sudore. Omnes noverunt, curam per sudores, praecipue post usum largum decocti ligni Guaiaci, sanasse saepius luem veneream; de qua re postea dicendum erit. In tali casu difflatur virus de corpore per totam cutis superficiem. Unde dormire in eodem lecto cum infectis, imprimis si sudent valide, periculosum videtur. Facile enim potest vaporosus sudor exhalans de infecti corpore resorberi saltem pro parte vasis bibulis cutaneis sani hominis, in eodem lecto, & sub iisdem stragulis cubantis. Simili modo crediderunt quidam & lintea, & stragula, & vestes sic maculari posse, si lue infectus his usus fuerit, ut postea ab iisdem virus communicari possit corpori sano. Talis luis propagatio vocatur illa, quae per *fomitem* spargitur (*d*), & metuebatur contagium, si quis eodem poculo cum infecto biberat, vel iisdem mantilibus os, & labia extersérat. Plures enarrat casus in eodem loco celebris auctor, qui ex probatis auctoribus collecti talis infectionis possibilitatem arguunt.

Quum autem omnia haec ex infectorum narrationibus habeantur, iusta suspicio est plurima ex his astu, & fallacia conficta fuisse, ut celarentur flagitia: probabile enim est, adultos, & adultas, qui tales morbi causas adferunt, meliori

(*) Tercellon. de pudendor. morb. cap. IV, pag. 205.

(*d*) Astruc de morbis venereis lib. II, cap. I, pag. 122.

liori iure luem veneream acquisivisse. Quum tamen de veneno variolarum constet, quod receptum in *fomite* morbum variolosum excitare, & propagare possit, subiungit prudenter celebris auctor sequentia: *In summa nollem equidem eam contagionis viam pertinaciter negare — — Verum enim vero vellem multo minus eumdem contagionis modum pro comperto admittere, quum experimentis, quae omni exceptione maiora sint, nondum liqueat.*

Hildani tamen testimonium magni ponderis videtur, quum testetur, se aliquoties observasse, luem veneream posse contrahi ex vestimentis, sudore, aut ichore ulcerum infectis; nec vulgare huius rei exemplum adducit (*e*).

Nobilis puella quindecim annorum interfuit bacchanalibus, & indecora licentia virgines cum adolescentibus veste permutaverunt. Non multo post puella eiusmodi vestimentis usa, circa pudenda dolorem, & pruritum percepit; mox obortae sunt pustulae, & ulcera maligna; ob verecundiam celavit malum, donec dolore victa nec incedere amplius potens matri indicaverit. *Hildanus* accersitus invenit pudenda, partem colli vesicae, & uteri ad intestinum rectum usque foetidissimo ulcere exesa, sphincteres vesicae, & intestini recti erosos; unde incontinentia alvi, & urinae. Aderant simul dolores acutissimi, febris continua ardens &c., sicque intra paucos dies decessit. Ad mortem usque miserrima haec cum iuramento negavit constanter, se unquam commercium cum viro habuisse. Inquisitione autem facta adolescens, cuius caligas, & vestes misera haec puella induerat, lue venerea gravissime infectus inventus est.

Aliae observationes docere videntur, phlebotomi aciem potuisse infici, sic ut levi, & momentaneo quasi attactu lues infunderetur corpori sano. Plures tales observationes habentur apud celeberrimum *Astruc* (*f*). Imprimis autem legi merentur illa, quae apud *Schenckium* (*g*) habentur de lue nova Moraviae, quam *Brunnum Gallicum* vocabant. Anno enim 1577 mense decembri hyeme asperrima, & quidem undecima mensis die omnes, qui Laconicum ingressi, cucurbitulas cum scarificatione sibi applicari curaverant, correpti fuerunt morbo, qui vix non omnia foedae luis symptomata habebat. Nec emerserunt statim receptae labis symptomata: quibusdam per octiduum occultabatur malum, aliis per binas septimanas, quibusdam per mensem delituit. Insuetus torpor, animi abiectio, vultus tristis, oculi torvi &c. praecedebant morbum emersurum. Vestigia cucurbitularum turgescentia invasit ardor summus, quem foedi abscessus secuti, & ulcera putrida &c.. Mirum erat & hoc, quod non omnia cucurbitarum vestigia in foedum ulcus degenerarunt, sed unum tantum, aut ad summum duo; in una muliere, cui quindecim cucurbitulae fuerant applicatae, tres in ulcus abiverunt. Habitum corporis foedabant pustulae, scabies foeda, ulcera crustacea, quae manabant pingui liquore, mucore lento, qui non pus, sed saniem referret luridam. Progressu morbi in capite calli concreverunt; quibus ruptis, vel discissis melleum quoddam resinosum, & tenax (ceu ex coniferis ar-

(*e*) Observat. centur. I, pag. 75. (*f*) De morb. vener. tom. II, lib. VII, pag. 912, 913. (*g*) Observat. medic. rarior. lib. VI, pag. 816, & seq.

arboribus laticem exstillare videmus lentum & viscidum), marcescentis pituitae argumentum exsudabat. Dolores nocturni acerbissimi sequebantur, imprimis circa spinam tibiae &c. Quum plures miserrime sic affligerentur, constitit, nullos sic affectos fuisse praeter illos, quibus cucurbitae in balneo cum scarificatione fuissent adhibitae; & omnes similibus torquebantur malis.

Magistratus omni cum cura inquisivit in mali originem; nec in balnei magistro quid culpae inveniri potuit: suspicio tunc venit in balnei ministrum, cui ob manus agilitatem & promtitudinem delegata erat scarificationis provincia; qui non tam, quod causae minus fideret, quam terriculamentis & poenis perculsus, fuga sibi consuluit, nec postea usquam comparuit. Hinc de causa nil certi constitit. Describuntur dein plures historiae aegrorum, qui haec mala passi fuerunt, ex quibus evidenter patet, vulgaria remedia nihil profuisse, sed tetrum morbum cessisse tantum illis remediis, quae ad luem veneream curandam adhiberi solent.

Alterum exemplum morbi venerei *per fomitem* communicati legitur apud *Botallum* (*h*), de homine, qui communibus poculis utens cum viro, qui acriter lue venerea divexabatur, infectus fuit. Nec leves videntur esse rationes, ob quas *Botallus* credidit, hoc verum esse. Vir ille probatae fidei erat, nec habebat ullam rationem, quare tam obnixe tegeret aliam, si adfuisset, morbi causam. Praeterea hominem, a quo infectum se dicebat, optime noverat *Botallus*, quum per sedecim menses lue venerea cum saevissimis doloribus laborasset: *Ossi quoque narium non levis impendebat caries, & fauces semper aliqua flamma sollicitabat*. Curam eius gesserat ipse *Botallus* cum fratre suo. Alter autem, qui communi poculo infectus erat, in nulla corporis parte, primis duobus mensibus quid mali passus fuit, *excepta labii inferioris ora, quae a demisso infecto cratere paullo post pruritu quodam levi, mox ulcere coepit efflorescere, nulla tamen de hoc morbo suspicione suscepta*. Verum, uti postea patebit, pars corporis, cui virus venereum applicatur, solet saepe affici omnium primo, & ex ulcere ibi nato lues se dispergit per totum corpus, atque ad varia loca denuo deponitur.

Liquido genitali. Haec via luem communicandi omnium frequentissima & certissima est; de qua re post luem cognitam nemo unquam dubitavit.

Exhalatione. An illi humores, qui undique ex corporis superficie hominis lue venerea laborantis exhalant, absque contactu, in distans possint propagare morbum merito dubitatur. Non novi ullo experimento constare, hominem sanum unquam hac via infectum fuisse: quum ergo a ducentis & septuaginta annis, quibus lues durat, nunquam hoc contigerit, vix videtur verosimile hoc fieri posse.

Praeterea videtur contagium venereum, uti postea dicetur, pinguibus & mucosis humoribus irretiri, hinc non ita mobile esse, postquam his unitum est, ac fuisset solum. Verum quidem est, dum per argentum vivum, vel & decoctum guaiaci solvuntur humores, expediri miasma venereum ab his vinculis, quibus in-

(*h*) Aphrodisiac. pag. 867.

intricatum haerebat, & difflari de corpore, ſicque per atmoſphaeram ambientem diſpergi; unde, dum in aëre calido aegri contineri ſolent, plures medici metuebant aliquid mali, nec diu cum talibus aegris morabantur, ſed inquiſivi de induſtria, an unquam contigerit, miniſtrantes in noſocomiis, ubi plures aegri in eodem conclavi decumbunt, infectos fuiſſe, dum per plures horas quandoque in tali aëre verſantur quotidie; ſed, quantum novi, illud nunquam contigit.

§. 1442. Et, qua parte contrahitur, primo ſe manifeſtare ſolet.

Ex ante dictis patuit, plerumque, vel ſaltem ſaepius contagii effectum ſe manifeſtare in illa corporis parte, cui applicatum fuit. Sic a ſuctione contracta lues ſe manifeſtat circa mammas, ſi infans infecerit nutricem, & contra in labiis, lingua, ore interno, ac faucibus ulcera venerea naſcuntur, ſi nutrix infecerit infantem. In illo homine, de quo ad praecedentem paragraphum dictum fuit, qui communi poculo utens cum homine peſſima lue infecto morbum contraxit, in parte interiori labii inferioris primum luis veſtigium apparuit. Notum eſt ab impura venere in partibus genitalibus toties puſtulas, brevi in ulcuſcula degenerantes apparere; unde niſi rite curentur, lues toto ſuo ſtipata ſatellitio ſequitur. An autem luis miaſma non poſſet ſtatim recipi venis partium bibulis, quibus applicatur, ſicque humoribus circulantibus miſceri, illos inficere, partem illorum in ſuam naturam convertere, & poſtea ad varia corporis loca deponi. An ſemper requiritur, ut locum, per quem ingreditur, miaſma prius male afficiat, inflammet, erodat, exulceret, ſicque venenatum quaſi fomitem faciat, in quo, tamquam in nido latens, humores affluentes in ſuam naturam convertat, quorum pars reſorpta a venis totam dein humorum maſſam ſimili contagio inquinet. Non videtur ſaltem univerſaliter haec neceſſitas ſtatui poſſe; imo e contra ſatis probabile videtur, miaſma venereum ferviⅾiſſima v. g. venere actuoſum redditum poſſe communicari corpori abſque ulla laeſione ſenſibili partium genitalium, per quas lues contrahitur.

Videmus & optimos auctores, qui de lue venerea ſcripſerunt, hoc confirmare. Sic *Fracaſtorius* (*i*) monet, non ſtatim luem ſe manifeſtare, ſed certo tempore deliteſcere, interdum quidem per menſem, interdum per duos, ſaepe etiam per quatuor menſes. Aderant tamen ſigna quaedam conceptae labis: triſtitia, laſſitudo, pallor. Tandem, *quod in maiori parte aderat, ulcuſcula quaedam circa pudenda oriebantur*. Ubi notandum eſt, quod non dixerit, in omnibus aegris adfuiſſe haec ulcuſcula, ſed tantum in maiori parte. Praeterea non definit, an illa pudendorum ulcuſcula ſtatim a ſuſcepto venereo miaſmate adfuerint, an poſtea ſucceſſerint. Saltem non obtinent primum locum in enumeratione ſymptomatum, quae ſuſceptum contagium ſequebantur, & quae aderant etiam in illis, qui his ulcuſculis pudendorum carebant.

Nam

(*i*) Aphrodiſiac. pag. 199.

Nam in utroque casu miseris prorumpebant per cutem pustulae, satis magnam in molem crescentes, quae intra paucos dies in ulcera pessima phagaedenica mutabantur: haec autem non a contagio luis topice applicato, sed ab eodem a sanguine, in quo latebat secreto, & ad varia corporis loca deposito ortum ducebant; certissime saltem in illis, quibus nulla fuerant in pudendis ulcuscula.

His sane similia leguntur apud *Bernardum Tomitanum* (*k*). Monet enim, signa manifesta luis venereae per duos, tres, etiam quatuor menses nondum apparere: *Nam ille* (*morbus*) *videbatur delitescere*, *& de futuris aliorum calamitatibus*, *& suppliciis meditari*. Signa autem latentis mali recenset haec: *Corporis inertia*, *segnities praeter laborem*, *gravitas membrorum*, *lassitudines spontaneae*, *lentor*, *& tarditas actionum*, *somnolentia fere assidua*, *macies corporis*, *virium sublatio*, *perturbatio animi*, *moeror*, *diffidentia*, *metus*, *pallor faciei*, *sub oculis nigror*, *vultus novitas*, *manuum*, *& plantarum calor*, *& alia plurima*. Dein addit, in plurimis suborta videbatur caries, pudendis enata, quae ulcuscula afferebat erodentia &c.; unde iterum concludi potest, aliquos saltem miasma venereum suscepisse, licet in pudendis nihil appareret mali.

Apud *Dan. Turner* (*l*) habetur casus, qui idem confirmat. Homo, qui tempore vitae militaris se non adeo caste vixisse fatebatur ultro, honesta missione obtenta, duxerat uxorem, quam castam, sanam, modestam certo noverat, & cum illa liberos procreaverat. Per decennium in matrimonio caste vixerat, & licet coelibatus tempore cum pluribus mulieribus rem habuisset, nunquam tamen vel gonorrhoea, vel alio quocumque malo laboraverat. Quandoque levem in dorso glandis excoriationem senserat post coitum; sed haec, vel sponte, vel inunctione unguenti pomati, aut sebi candelarum sanabatur brevi.

Notum autem est, praecipuum signum diagnosticum ulcusculorum venereorum esse, quod vulgatis remediis pertinaciter resistant. Unde apparet, nihil venerei partibus genitalibus adhaesisse.

Saepius tamen laborabat post aliquot annos angina, quae venae sectioni, catharticis, & vesicatoriis cedebat. Quum autem recrudesceret idem malum, & quidem maiori cum molestia, consuluit egregium medicum *Turner*, qui invenit utramque tonsillam inflammatam, & unam ex illis ulcerosam: sed praeterea detexit in palato fornicato foramen, quod apicem specilli admittebat, & per quod aeger observaverat quandoque fumum tabaci e naribus exivisse. Quum nullum os tangeretur specillo immisso, partem ossis, quod fornicem palati format, exesam esse patebat satis: caro autem illud foramen ambiens fungosa erat. *Suffimigio cinnabaris* usus fuit *Turner*; unde excitata salivatio sustulit malum quidem, sed mansit foramen in palato fornicato, quod digiti apicem facile capiebat: per septem annos sanus vixit post hanc curationem, & dein maligna febre correptus periit.

Haec, & aliquot casus, quos ipse vidi, faciunt, ut non audeam pro generali axiomate practico statuere *celeberrimi Astruc* assertum; nempe, *virus nunquam*

(*k*) Aphrodisiac. pag. 1051, 1052, & seq.

(*l*) Siphylis. histor. XVI, pag. 297.

quam admitti, nisi ea pars, qua admittitur, primum affecta fuerit (*m*). Omnino autem assentior celeberrimo huic viro, dum monet sequentia: *De lue venerea, quoties morbi locales praeluserint, ex levioribus quidem signis iudicandum est: si vero nulli praecesserint, neganti opinioni adhaerescendum, vel ad summum, quod reipsa eodem recidit, iudicium caute cohibendum, dum signa pathognomonica plura, urgentia, certo certiora rem in apertissima luce collocent. Proinde facile condono, ut de facti veritate ulterius inquiratur. Neque enim obfuit unquam, profuit vero non semel de iis, quae evidentissima videbantur quaestionem movisse.*

Neque videntur illa, quae *celeberrimus auctor* (*n*) de aliis venenis adfert, adeo multum probare. Pus variolarum, dum in vulnusculis applicatur, haec loca inflammare solet, & exulcerare, dum venenum agere incipit. Verum hoc est. Sed ubi sponte absque insitionis artificio variolis corripitur homo, quis determinabit locum, cui contagio primo adhaesit, antequam corpus totum turbaret. Dum hydrophobia instat, vulnera morsu canis rabidi inflicta inflammari, imo ipsas cicatrices, si iam consolidata fuerint vulnera, attolli, fidelis observatio docuit. Sed & constat aeque salivam canis rabidi dirum hunc morbum produxisse absque ullo vulnere inflicto, uti in *capitulo de rabie canina* patuit.

Videtur ergo virus venereum nondum lentis humoribus irretitum, vel si fuerit ab his nexibus quacumque de causa liberum, adeo minutum esse, & omnes sensus fugiens, ut venire possit in massam humorum circumductorum, & cum illis per totum corpus moveri.

Tunc de hoc fomite haerente in sanguine talia mala possint oriri, qualia ab applicatione externa oriebantur in partibus corporis. Crescit hoc virus motu & calore, & si postea deponatur ad partem quamdam corporis, idem facit, quod fecisset externe applicatum. Unde posset quis habere luis contagium in corpore, nullo malo apparente in corporis superficie; & tamen postea illud contagium cum humoribus, quos sibi assimilavit, deponi posset ad quaedam loca corporis, & effectus malos producere. Contingit autem aliquando, virus resorptum ex ulcere venereo glandis, & quidem non adeo magno ad dissita loca corporis deponi, & illa inflammare, ac exulcerare. Vidi post paucos quandoque dies fauces a lue exulcerari, licet parvum tale ulcusculum dedisset unicum signum contagii venerei ab impura venere suscepti. Nec lascivis osculis hoc semper adscribi posse videtur, quum eodem tempore universa fere cutis foedis maculis, & pustulis deturpetur, deposito malo ad partes diversas corporis, & a primo fomite dissitas. Si ergo ulcere venereo parvo resorptum virus possit totum corpus inficere, an non poterit idem contingere, dum cum foedo scorto volutatur impudens iuventus, ut nempe luis miasma misceatur humoribus, licet nullibi in corpore aliquid mali appareat? Postea, ubi de bubone venereo agetur, patebit quandoque illum nasci, licet nec gonorrhoea, nec ulcus venereum praecesserit, adeoque a resorpto contagio tantum.

Me-

(*m*) De morb. vener. lib. II, cap. 3, pag. 94, 95.

(*n*) Ibid. pag. 96.

Merito cogitarunt medici, an signis quibusdam detegi possit praesentia miasmatis venerei in corpore, antequam ad quemdam corporis locum fuerit depositum, & sensibili effectu se manifestet.

Si attente consideremus illa, quae de *Brunno Gallico*, de quo ad praecedentem paragraphum dictum fuit, leguntur, videtur a suscepto luis contagio sanitas laesa fuisse (*o*). Dicitur enim, quod non emerserint statim signa labis receptae, sed in quibusdam per mensis spatium siluerit malum. *Interim insueta quadam ignavia, seu torpore gravati, pigri, segnes, inertes ad consueta munia obeunda, animo quoque abiecto, tristes vultu, quum nec mens, neque manus, & pedes officium facerent, veluti umbrae, non homines passim oberrantes conspiciebantur. Nativus faciei color in pallidum, vigor ipse oculorum in torvum, circulo fusco, sicut mulieribus menstruatis deformem, subito immutatus; frons exporrectior in caperatam, & nubilam degeneraverat.* Si iam haec conferantur cum illis, quae ex *Bernardino Tomitano* paullo ante memoravi, apparet, mire similia haec signa esse inter se, quibus uterque auctor usus fuit, dum latentem adhuc in suo quasi seminio luem descripserunt. Verum *Tomitanus* anno 1576 fere septuagenarius (*p*) decessit Patavii pestilentia sublatus, hinc de *Brunno Gallico* nihil inaudire potuit, & ullo modo credibile apparet, *Iordanum Brunum*, qui coram vidit morbum, ex *Tomitano* latentis luis signa descripsisse.

Verum notandum imprimis est, quod post haec signa praegressa manifestis se prodiderit indiciis morbus. Virus enim venereum deponebatur ab humoribus iam separatum ad quaedam corporis loca. *Vestigia cucurbitularum turgescentia extemplo ardor invasit immensus, & immedicabilis, quem foedi abscessus, & ulcera excepere putrida sanie, taboque fluentia &c.* Forte credi posset, cultellum, quo scarificationes factae fuerant, infectum reliquisse miasma in locis scarificatis, quod ibi silens per tempus actuosum postea fieri coepit, & pessima haec ulcera produxit. Sed tunc in omnibus locis scarificatis foeda haec ulcera prodiissent. At historia morbi aliud docet; ibi (*q*) enim leguntur sequentia: *Admiratione dignum initio, quod e tot affixis cucurbitis, quum alii decem plus minus, tres quoque tantum nonnulli apponi iussissent, una dumtaxat, aut ad summum duae (socrui Laurentiae sartoris e quindecim tres), ex iis omnibus in foedam transiverint vomicam.* Unde manifeste apparet, luis miasma non inhaesisse fixum in locis sacrificatis, sed humoribus mistum turbasse sanitatem miris modis, & dein ad haec loca depositum foedo ulcere devastasse illa; *ita ut caro, cucurbitae ambitu circumsepta, corrosa, putrescens, tetrum, ut e telephiis, ac phagaedenicis ulceribus foetorem invexerit.*

Ex hactenus dictis patet, luem veneream plerumque se manifestare in illa parte, qua contrahitur, sed non semper tamen.

§. 1443

(*o*) Schenck. observat. med. rarior. lib. VI, pag. 816, & seq. (*p*) Astruc de morb. vener. tom. II, pag. 766. (*q*) Schenck. in loco modo citato.

§. 1443. **N**eque a non infecto, vel non infecta, eodem hoc morbo, unquam orta deprehensa est.

Contagiosam esse luem, & per contagium late dispergi, ex antedictis satis patuit; nec videtur de hac re ullum dubium posse moveri. Verum antea ad §. 1382 & 1409, ubi de contagio in morbis agebatur, constitit, contagium supponere necessario duos homines, unum, a quo exit contagium, alterum, qui idem in se recipit, & inde simili morbo ac prior aegrotat.

Quantumcumque autem hanc rem animo versemus, non possumus negare, quod primus mortalium, qui morbo contagioso, lue venerea v. g., laboravit, illum morbum conceperit absque contagio per alium hominem ipsi communicato. Implicat enim manifestam contradictionem, quod qui primus quodam morbo laboravit, illo infectus fuerit per alium hominem. Quum ergo primus, qui laboravit morbo, illo fuerit affectus absque contagio, cur non secundus, tertius &c. a similibus causis, quae in primo morbum produxerunt, eodem modo potuerunt affici.

Sed in paragraphis modo citatis probatum fuit, morbos posse nasci in corpore humano a causis manifestis, quarum causarum illi morbi effectus sunt, & tamen per eosdem hos morbos sic mutari corpus hominis aegri, ut per contagium iisdem morbis inficiat alios homines, qui non expositi fuerant causis illis manifestis, a quibus in primo aegro morbi producti fuerant.

Ubi autem semel natum hoc contagium, necesse non est, ut eaedem causae maneant perennes, quae morbum in primo aegro produxerant; sed idem morbus vim suam exercere perget in alios communicando contagium; quod qui evitare potest, liber manebit a morbo. Pluribus observationibus illud probatum fuit in locis citatis.

Inde intelligitur, quare quidam morbi certis regionibus endemii sint, & in alias regiones tantum per contagium deriventur, quo semel deleto non renascetur morbus, nisi talis contigerit causarum concursus, qui illum in primo homine, qui hoc morbo laboravit, produxerat. Hoc tamen forte raro fit, & in quibusdam regionibus nunquam.

Nullam autem observationem novi, qua demonstrari posset, luem veneream in Europa ortam fuisse absque contagio.

Attamen, quum primus, qui lue venerea correptus fuit, morbum absque contagio contraxerit, debuit posse nasci ab una vel pluribus causis simul concurrentibus teter morbus. In talium causarum indagatione satis solliciti fuerunt medici, qui novum hunc morbum cum cura exploraverunt, & uti in similibus fieri plerumque solet, in diversas abiverunt sententias.

Antea dictum est, certis siderum adspectibus, inundationibus, & variis aliis causis luis venereae primam originem adscriptam fuisse. Verum tunc simul probatum fuit, tales causas, ante luem cognitam in Europa, saepius exstitisse, uti etiam postquam lues increbruit, similia contigisse, nec ullis constare observatis, quod lues inde frequentior vel peior reddita fuerit.

Foedissimum morbum, *elephantiasim* nempe, in luem veneream degenerasse,

rasse, crediderunt multi (*r*) non tantum, sed & primam eius originem tribuerunt nobili scorto, cuius noctem elephantiacus quidam ex equestri ordine miles quinquaginta aureis emerat; quumque frequens iuventus ad hoc scortum accurreret, intra paucos dies plus quam quadringentos infectos fuisse, a quibus dein late disseminatum fuit malum (*s*). Verum, uti optime notat *celeberrimus Astruc* (*t*), per integros quadraginta tres annos *Felix Platerus* elephantiacis inspiciendis vacavit; quorum proinde plurimos observandi occasionem habuit; adeoque morbum bene cognovit; sed tamen elephantiasin diversum statuit morbum a lue venerea, cuius signa & symptomata non indiligenter recensuit; quod ipsius tempore cognitu necessarium erat, dum credebatur lues in distans contagium spargere posse; & ideo hac correptos a sanis separandos esse iubebat magistratus, & pro pauperibus peculiaria nosodochia destinabat, ubi curarentur.

Quum autem per coitum omnium frequentissime morbus propagetur, multi crediderunt, scortatorum illud flagellum ab effroeni libidine originem primam duxisse. In Europa saltem non videtur haec causa assignari posse; neque latuisset per tot secula lues, si inde sumsisset originem. Perditissimos fuisse antiquorum mores, fide historica satis constat; nec tamen luis vestigia in historia antiqua invenimus, nec apud poëtas, qui acerrime hominum mores perstrinxerunt, neque pepercerunt seculi sui vitiis. Quam vivis coloribus descripsissent *Iuvenalis*, *Horatius*, *Martialis* &c., miseras luis venereae victimas, si veneris nepotulos vidissent mutilos, naso truncos, exeos, tabo putrido diffluentes. Unde videtur concludi posse, illam causarum congeriem, a qua lues venerea sine contagio praegresso nasci potuit, in Europa nondum observatam fuisse.

In fervidissimis autem regionibus, ubi mulierum menstrua acerrima observantur, ubi cuivis obvio stupratori patent omnes, ubi virilis sexus effroeni libidinis oestro in venerem ruit, tetram luem primum ortum habuisse, non videtur omnino improbabile. Probabilis saltem coniecturae instar hoc proponit *Astruc* (*u*). *Quum ergo in omnibus terrae locis, ubi lues venerea antiquitus endemia fuisse videtur, eumdem aëris fervorem cum pari incolarum impudicitia coniunctum fuisse, manifestum sit, haud inanis inde locus est colligendi, morbum natura eumdem, quo regiones longissime dissitae, & inter quas nulla fuit commercii communio, simili modo infestabantur, a simili causarum earumdem concursu, in quo tantum convenirent, generatum olim fuisse, & generari etiamnum, si indigenae iisdem moribus vivant.*

Voluerunt alii, a nationum commistione luem veneream ortam fuisse, quae olim in plures morbos divisa a medicis, in unum quasi coaluerit in castris ad Neapolim. Verum optime notat *celeberrimus Morgagni* (*v*) sequentia: *Quasi vero iis in castris maior fuisset nationum commistio, quam Romae quondam, quum* unum

(*r*) Aphrodisiac. pag. 1 & alibi saepius. (*s*) Ibid. 903. (*t*) de morb. vener. tom. II, pag. 878. (*u*) Lib. I cap. XII pag. 93. (*v*) De sedibus & causis morborum per anat. indagatis tom. II pag. 379.

unum idemque scortum pateret Cattis, Germanis, Dacis, Cilicibus, Cappadocibus, Indis, Iudaeis, &c. (x). *Una tum Romae deerat natio Americana, quacum qui commercium per se, aut per alios saltem habuissent, in castris illis non deerant; ut unde nova non morborum collectio, sed lues, in Europam venerit, intelligatur.*

Licet autem negari nequeat, Americanos malo victu saepe uti, tamen nec inde deduci luis venereae origo potest; uti pluribus demonstrat *celeberrimus Astruc* (y). Saltem in Europa, dum in urbibus obsessis, vel & alias ob caussas annonae penuria premit miseros, pessimi quidem excitantur morbi, sed nunquam secuta fuit lues venerea. Unde merito concludi potest, luem non nasci in Europa sponte, sed propagari per contagium (z); quod praecipue communicatur per coitum, oscula, mammas. Quamvis enim celebris auctor *Antonius Musa Brasavolus* non neget, contagium venereum posse aliis modis, v. g. dormiendo cum infectis in eodem lecto, bibendo ex iisdem poculis &c. communicari, tamen statuit, *addendum esse, ad hoc usque tempus non esse visum, neque cognitum, quod quispiam nisi per coitum, vel osculum, vel mammas hunc morbum receperit.*

§. 1444. Pars infecta (1442.) diverso quidem tempore, pro varietate loci infecti, materiae contagiosae, gradu caloris excitantis, temperiei diversitate, pruritu, calore, leni inflammatione, pustula subalba, squamosa, erodente, mucosa, insanabili vulgatis remediis cognoscitur primo.

Quum lues venerea grave adeo malum sit, & mora reddatur peius, hinc merito omnis opera debet adhiberi, ut cognoscatur quantocyus. Ad §. 1442 monitum fuit, luem primo se manifestare solere in illa parte, qua contrahitur, sed & simul dictum, quandoque miasma venereum humorum massae misceri absque eo, quod in parte, per quam contractum fuerat, sui vestigium relinquat; contagium autem illud, nisi bona fortuna diffletur de corpore (quod aliquando fieri videtur), evanescatque penitus, mutat partem aliquam humorum, cum quibus per vasa fluit in suam naturam, noxiumque illud, sic in homine antea sano natum per metastasim ad varia corporis loca deponitur, & haerere incipit ibidem, sicque varia mala producit.

In hac paragrapho nunc agendum est de illis mutationibus morbosis, quae in locis diversis corporis apparent, dum contagium iis adhaeret, sive primo & immediato contactu alterius hominis infecti, sive per depositionem contagiosae materiae antea humoribus admistae, & per metastasim nunc ad hanc illamve corporis partem delatae.

Pro varietate loci infecti, manifesta observatur diversitas. Loca enim plurima corporis tenaci coriacea cute teguntur; quaedam autem his carent. Sic observatum fuit, obstetrices, dum tabo venereo madentes partes genitales diu at-

(x) Martial. lib. VII epigr. 29.

(y) Lib. I. cap. XII tom. I. pag. 90 & seq.

(z) Aphrodis. pag. 674.

attrectare debebant, affectas fuisse lue; ubi efficacissimae malignitatis contagium duram cutim penetrare debuit, ut corpus inficeret, vel & in ipsa cute ulcus excitare difficilis admodum curationis: idem toties observatur in dorso penis, dum ab impuro coitu cutis foedo ulcere eroditur. Ubi autem loca corporis alluit foedus tabus, quae cutim non habent, ceteris paribus facilius penetrat virus, neque semper formidolosa adeo mala sequuntur. Sic notum est cutim faciei circa nares, & labia desinere, solam epidermidem illa tegere, uti & totum os internum. Idem obtinet in papillis genitalium muliebrium parte interiori, glande virili, & interna praeputii superficie; quae videntur citius & facilius infici posse etiam a leviori contagio, dum partes cute tectae melius defenduntur. Sic ab omnibus observatum fuit, minus frequenter infici Iudaeos, si reliqua paria fuerint, cum resecto praeputio nuda glans penis, vestibus perpetuo affricta, callosior redditur: simul etiam in his intra praeputium & glandem nihil colligi potest, vel moram facere, ideoque peius reddi & acrius. Ob hanc enim rationem videtur in non recutitis praeputii froenulum toties erodi ulcere venereo, quum illud inferiori penis glandis parti adhaereat, sicque intra praeputium collapso pene connivens, collecta materies virulenta post impurum coitum hunc locum alluat diutius.

Materiae contagiosae. Diversos malignitatis gradus in contagiosa materia luis observari tota morbi historia docet. Patebit postea dari gonorrhoeas venereas satis adhuc benignas, in quibus materia e pene stillans ex albo flavescit, & levem tantum in urethra ardorem excitat: in aliis prodit materies profunde flava, vel & ex flavo viridescens, urethram erodens, & intolerabilem dolorem excitans, dum urina emittitur. Imo quandoque adeo acre est susceptum virus, ut vasa erodat, & urinam reddat sanguinolentam. Et in pessima gonorrhoea, si bona adhibetur medela, videmus pessimam & acerrimam materiam contagiosam gradatim emendari, donec cum insigni omnium symptomatum levamine albicans, aut leviter tantum flavescens prodeat minuta simul quantitate, tandemque cesset omnino materiae effluxus.

Facile autem intelligitur tanto peius infici debere mulierem, quo acriore gonorrhoea affligitur homo, cum quo venerem exercet. Idem verum est, si confirmata iam lue totum corpus, non autem una vel altera parte tantum infectum fuerit. Legi merentur illa, quae de varietate contagii apud *celeberrimum Astruc* (*a*) habentur.

Gradu caloris excitantis. Quum in calidissimis regionibus lues orta fuisse videatur olim sine contagio, saltem in primo homine, qui lue laboravit, uti praecedente paragrapho dictum fuit, merito videtur statui posse, maiori calore miasmatis venerei activitatem augeri. Unde in Africae fervida regione tantam quandoque stragem hunc morbum edere observatum fuit. Sic & observatur infantum & puerorum corpora citius depascere foedum hunc morbum: sunt autem ceteris paribus horum corpora calidiora, quam adultorum. Dum turpia prostibula a formosis iuvenibus incitantur ad fervidissimam venerem, peior me-

(*a*) Lib. II cap. III pag. 94 & seq.

metuenda est infectio, si lue venerea infecta fuerint. Constanter observatur, lue affectos, si genio indulgeant, [vino aromatibus, liquoribus spirituosis libere utantur, malorum omnium sentire augmentum. Doluerunt toties medici, tales aegros in fine curationis per argentum vivum, aut decocta immorigeros fieri, salubria artis praecepta spernere, & gulae ac crapulae se tradere totos, sicque morbi recidivae se exponere, dum, minuta quidem insigniter virulentia morbi, sed nondum penitus expulsa de corpore, excitant mala diaeta activitatem illius, quod adhuc superest, mali, & sic se ipsos, & spem medici turpiter fallunt.

Verum quidem est, uti postea in cura luis venereae dicetur, tales egros in calidiori aëre versari, dum argento vivo, vel decoctis sanatio tentatur. Ast tunc intentio est, ut soluti per vim horum remediorum humores, una cum miasmate venereo, quod illis adhaerebat, exeant de corpore sive per salivationem, sive per sudores: huic autem scopo conducit, si tales aegri versentur in loco calidiori, toto illo tempore, quo morbosa ex corpore expelluntur, simulque molli diaeta sustinentur vires, & restituuntur perdita.

Longe enim aliud est, actuosam magis reddere contagii vim per calorem, quam noxium illud expellere, solutis prius humoribus, per calorem prudenter auctum. Unde etiam in calidis regionibus, si idonea adhibetur methodus, citius & feliciter succedit luis venereae sanatio.

Temperiei diversitate. Ex precedentibus sequitur, calidae temperiei homines citius vehementiusque a luis contagio affici; in frigidis, leucophlegmaticis, & imprimis in obesis ac pinguibus hominibus miasma venereum irretiri lentis, viscidis, humoribus, atque ex illis difficilius extricari. De quare postea adhuc agendum erit.

Pruritu, calore, leni inflammatione, pustula &c. Inquirendum iam sollicite, quid mutatum appareat in parte, per quam contagium luis venereae contrahitur. Graphice haec omnia descripta sunt (*b*); ubi nempe pars illa, quam contagium primo obsedit, oculis patet: *Ibi enim macula rubella observatur, quae variolae nasciturae, aut morbilli, stigma, vel morsum pulicis ferme refert. In hac aeger pruritum levem, calorem molestum, vix dolorem sentit. Elevatur papula haec, squamulamque cuticulae attollens bullulam elevat, quae si latice tenui, pellucido distenditur, rupta dein facile sanari, absque ulteriori malo solet.* Rupta enim pellicula, contagiosa particula una cum lympha, cui permista haerebat, effluit, nec aliquod mali vestigium relinquit, quum tenuis illa careat tenacitate, per quam contagium irretiri & fixari in loco potuisset.

Quoties vero macula modo descripta in tuberculum assurgit repletum materia subalbida flavescente, spissa instar cremoris lactis recentis vix cohaerente, sed instar eiusdem cremoris defluente quasi; quando, intercepta digitis, horum a se invicem abductione lenta remittitur; quae exsiccata ex viridi flavescens indurescit cum linteis, quibus inhaeret; tunc semper sinistri magis ominis erit malum, suspectum prudenti medico, neque adeo facile sanabile. Cancrum suo idio-

(*b*) In praefatione aphrodisiaci.

idiotismo chirurgi iam vocare solent (*c*); quia vulgatis remediis non cedit, vicina loca depascit sensim, & si crusta tegi videatur, atque exsiccari quasi plures omni dote prioribus similes renascuntur.

Tali sub forma apparere solet primum luis venereae vestigium in parte corporis, quam infecit; dum nempe contagium loco adhaesit. Si enim contagium illud calore magno aëris, temperamenti, fervidissima venere valde actuosum redditum fuerit & mobile, quandoque non manet affixum externis corporis tegumentis, sed venis bibulis resorptum, miscetur humoribus, & partem illorum in suam indolem convertit; per metastasim deinde haec materies morbosa ad exteriorem corporis habitum deducitur, & similes pustulas producit, uti antea ad §. 1442 dictum fuit.

Quandoque observatur, quod & ipse aliquoties vidi, miasma venereum in sanguinem iam receptum, & dein ad cutim depositum produxisse maculas vix elevatas coloris ex rubro fusci, quae squamosae fiebant, & post plures squamas successive deciduas in ulcus venereum mutabantur, quod copiosum tabum ex flavo viridescentem quotidie eructabat.

Unde simul apparet, maius adesse periculum, si virus venereum non affecta parte, quam primo tetigit, sanguinem ingrediatur statim. Licet enim materies morbosa postea denuo a sanguine separetur, & ad alia loca deponatur, tamen inde patet augmentum materiae morbosae, & non est in potestate medici dirigere talem metastasin ad illa loca, ubi minori cum discrimine possit deponi, & facilius curari. Tristes enim casus docuerunt, non tantum externas, sed & internas corporis partes pessime affectas fuisse; uti sequenti paragrapho dicetur.

Non immerito ergo *Astruc* (*d*) statuit, *virus venereum partibus, quascumque afficit, ruborem, calorem, tensionem, dolorem, uno verbo phlogosim, vel inflammationem adferre*. Lenta tamen haec est inflammatio, & periodum suam tardo gradu percurrit: non enim subita adeo sequitur suppuratio, ut in aliis morbis inflammatoriis, nec reliqui inflammationis exitus, sed simul adest acrimonia, quae partes corporis, quas occupat, ne ossibus quidem exceptis, lenta exesione consumit, & destruit.

Quamvis autem signa, quae occurrunt in loco, quem lues occupat, ad amussim descripta fuerint, caute tamen in hac diagnosi procedendum. Licet enim medicus iustam suspicionem habeat foedi morbi, prudentia exigit, ut non temere illum denunciet, nisi fateatur aeger, se incurrisse luis acquirendae periculum. Multi enim solent hoc pertinacissime negare; imo contumeliis & opprobriis onerant medicum, qui talia vel suspicari ausus fuit. Simul & famae aegrotantium, & familiarum paci consulendum esse semper, nemo dubitat.

§. 1445.

(*c*) In praefatione aphrodisiaci.

(*d*) Lib. II cap. II pag. 89 & seq.

§. 1445. **H**inc crescendo, vicina primo, & plerumque externa inficit similibus pustulis ulcerosis, dehinc interna, labia, gingivas, palatum, linguam, fauces, nasum, cerebrum, pulmones, hepar, lienem, uterum &c.

Miasma illud venereum cum reliquis morbis contagiosis hoc commune habet, quod corpore humano si receptum fuerit etiam sanissimo, humores sanos mutare possit in suam naturam, sicque copia augeri. Constitit antea, ubi de variolis agebatur, minimam contagii moleculam, omnes sensus fugientem, corpus sanum ingressam, & humoribus permistam illos sic mutare, ut intra octo dies totum corpus scateat pure varioloso, cuius vel minima guttula eumdem morbum excitare valeat in homine sano. Unde patet, quantum crescere, & multiplicari possit morbi huius contagium. In rabie canina, scabie, peste &c., idem obtinet. Quum ergo lues venerea per contagium propagetur, *dimanat ab aegris in sanos seminium, sive miasma quoddam morbificum, quod pauca quidem, imo paucissima, quantitate, & inconspicuis viis, sano corpori insinuatum, dein copia, viribus, efficacia, simul invalescens, totam humorum massam tardius citiusque inficere valeat, atque pessundare* (*e*). Quum ergo minutissima contagii moles sit in lue venerea, aeque ac in aliis morbis similibus, ex sua natura mobile satis foret, & a levioribus etiam causis per aëra difflari posset, propagarique in distans; uti de contagio varioloso v. g. certo liquet. Sed *venereum virus non constat partibus tenuibus, levibus, volatilibus, penetrabilibus, quae in auras spargi possint, quae in distans avolent, quae strictissimos poros celerrime pervadant, sed crassis, ponderosis, fixis, quae communicari non possint, nisi calore exaltentur, nisi partes obiectae rarae sint & permeabiles, nisi contactus intercedat immediatus & satis diuturnus* (*f*). Lento quidem gradu malum venereum prorepere solet; nec semper tamen: quandoque enim infectio nata topico malo se statim manifestat, & satis brevi temporis intervallo per totum corpus dispergitur. *Gasparus Torrella* (*g*), qui scripsit sub finem seculi decimi quinti, adeoque paucis annis post luem veneream cognitam in Europa, casum enarrat iuvenis viginti quatuor annorum, *qui rem habuit cum muliere habente pudendagram; quare eadem die ipse fuit eodem morbo infectus. Quae infectio coepit apparere in virga; ut solet ad plurimum aliis evenire: nam sequenti die apparuit ulcus in virga, cum quadam duritie longa, tendente versus inguina, ad modum radii, cum sorditie, & virulentia. Post sex dies, ulcere semicurato, arreptus fuit ab intensissimis doloribus capitis, colli, spatularum, brachiorum, tibiarum, & costarum, & praesertim in eorum musculis, cum maximis vigiliis, a quibus molestabatur non nisi in nocte post primum somnum. Elapsis postea decem diebus, apparuerunt multae pustulae in capite, facie, & collo &c.*

Illa historia probat, contagium venereum satis brevi tempore per corpus dispersum fuisse, & molesta produxisse symptomata.

Quum ergo minuta admodum sit contagii moles, cito videtur difflari debere de

(*e*) Astruc. ibidem. (*f*) Ibidem pag. 90. (*g*) Aphrodisiac. pag. 545.

de corpore, vel per venas receptum circulantibus humoribus misceri, sicque totum corpus inficere. Verum observata plura docent, miasma venereum diutius haerere posse in loco quodam, antequam totum corpus inficiatur: hoc autem vix concipi potest, nisi illud miasma, tenaciori humore obvolutum, parti affectae adhaereret.

Haec est ratio, quare celebres medici statuerint, contagium illud, omnes sensus fugiens inhaerere humori tenaciori, qui ipsi pro vehiculo inservit. Tantam enim hic subtilitatem agnovit *Fernelius* (*h*), ut non modo levis admodum, sed & *fere corporis expers sit*: Hinc, nisi aliis iungeretur, in corpus nostrum agere non posset. *Qui enim possit corpori nostro vim inferre virtus incorporea?* Unde postea addit sequentia (*i*): *Quamquam enim pituitosa videatur materia, veneni tamen maleficio perfusa, acrimoniae particeps est.* Similiter sensit *Fracastorius* (k) de lue scribens:

> *Porro homine e toto, quod in ipso sanguine crassum*
> *Et sordens lentore foret, foedissima primum*
> *Corripuit, sese pascens uligine pingui.*

Et paullo post (*l*), ubi de pustulis venereis corpus deturpantibus agit:

> *Pustula summae*
> *Glandis ad effigiem, & pituita marcida pingui,*
> *Tempore quae multo non post adaperta dehiscens,*
> *Mucosa multum sanie taboque fluebat.*

Contagii illius subtilitatem comparat effluviis odoratis *Helmontius* (*m*), quae a philosophis solent adduci, ut probetur summa corporum divisibilitas, quae omnem fere imaginationem superat. Notum enim est, asam foetidam, moschum &c. per amplum conclave odorem spargere longo tempore absque sensibili iactura ponderis. Sic autem habet: *Est nimirum lues non quidem morbus constans materia ex qua: sed fermentum duntaxat venenosum, solidis vel liquidis nostri partibus, odoris instar, affixum.*

Haec dum considerabat *celeberrimus Boërhaevius* (*n*), credidit, *hoc mali genus semper sedere in illo humore pingui corporis humani, qui naturaliter in bene sanis replet illam partem, quam adiposum panniculum veteres, hodierni cellulosam membranam, vocant.*

Constat enim cellulis minimis, & numerosissimis, quarum compages vasculis subtilissimis perreptatur. Cellulae hae omnes in se mutuo patent, & exigua vi mirifice dilatari possunt; unde in emphysemate inflatae aëre turgent immaniter, in leucophlegmatia & hydrope anasarca replentur aqua & tument. E con-

(*h*) De luis vener. curat. cap. XII pag. 223.
(*i*) Ibidem pag. 124.
(*k*) Siphylis. aphrodisiac. pag. 186 D.
(*l*) Ibidem pag. 187 B.
(*m*) Tumulus pestis pag. 847 col. I.
(*n*) In praefatione aphrodisiaci.

contra in tabe & marasmo penitus depletae hae cellulae sic collabuntur, ut vix vestigium sui relinquant.

Notandum quam maxime, membranam hanc cellulosam ubique cuti substerni, omnibus musculis incumbere non tantum, sed illas ambire undique, & investire, suaque interpositione musculos a se mutuo separare, ut liberrimus maneat musculorum motus, neque ullus impediat vicinum. Pariter & musculorum tendines eadem haec membrana cellulosa ambit undique, ut trahi, & retrahi facillime possint. Sed & eadem haec cellulosa supra periostei exteriora & ad ossa, & ad iuncturas supra ligamenta sese expandit, omniaque involvit; ipsa tandem in viscera sub meningibus, membrana thoracem succingente, peritonaei expansu, se insinuat (o). Per musculos autem eadem haec tunica sic distribuitur, ut inter distinctas musculares partes, ex quibus maior componitur, se insinuet ubique, omnes tegat, involvat. Sic obtinetur, ut illae musculares partes, quae maiorem musculum componunt, commodissima facilitate, distincto tamen motu inter se moveri queant. Quum autem illa tunica cellulosa ad periostea usque pertingat, medullae vero materies, a periostei vasis advecta, intra cava ossis confecta, per vasa periostei partim revecta, ad haec vasa perveniat, intelligitur facile commercium huius membranae effectu inter omnes corporis, vel remotissimas a se invicem partes (p).

Haec praemittere necessarium duxit *celeberrimus Boërhaevius*, ut intelligeretur melius eius de lue venerea sententia: sedem enim huius morbi praecipuam statuit in membrana hac cellulosa; dum nempe contagiosa labes, per poros epidermidis ingressa, trans cutis vascula usque ad cellulas membranae adiposae pervenerit, ibidemque se occurrenti pingui permiscuerit, tunc oleum hoc tenax virulentia sua inquinat, rursumque lentore illius oleosi retinetur, & fovetur. Unde pingue in hac membrana collectum nidum quasi dat, & vehiculum contagio venereo. Membrana haec adiposa vocari solet in illis corporis locis, ubi crassis & vastae molis musculis insternitur; ut in natibus v. g.; ibi enim crassi adipis copiam continet. Ubi vero tenerrima est, & exiguae molis, ut in palpebris, fronte &c., tunc solet dici cellulosa simpliciter, & loco crassi adipis, mucosum subpinguem humorem in suis cellulis continet, qui pariter aptus est irretiendo luis contagio.

Quantum usum habeat haec doctrina ad intelligendos luis venereae effectus non tantum, verum etiam ad curationem tetri mali, patebit ex sequentibus. Evertere conatur *eruditissimus Astruc* (q) hanc opinionem, quae ipsi videtur repugnare *contra notam veneni, seu seminii venerei, indolem, facultatem invadendi & progrediendi rationem*. Pluribus argumentis hoc stabilire conatur; nec videtur inutile, haec breviter considerare.

Primo statuit, plerumque observari gonorrhoeam, bubonem, porros, & verrucas, tamquam prima morbi invadentis indicia, quorum nullum in adiposa membrana insidet. Sed pace tanti viri, cuius memoriam veneror, liceat notare, quod non attente satis legerit pulcherrimam illam praefationem, qua orna-

(o) In praefatione aphrodisiaci. lib. IX tom. II pag. 1073.

(p) Ibidem.

(q) De lue venerea

navit *Boërhaevius* collectionem auctorum, qui de lue venerea scripserunt, vigesimo octavo huius seculi anno editam Lugduni Batavorum. Huius editionis curam habui, ut prodiret emaculatior; quia optimo praeceptori, cui omnia debebam, gratum fore noveram. Videtur autem *celeberrimus Astruc* non attendisse ad illam diversitatem tunicae adiposae & cellulosae, quae disertis verbis in hac praefatione legitur (r). *In illis autem locis, ubi musculi minimi, minusque agentes, membrana haec adeo pauco pingui instruitur, ut ibi adiposam negent omnes fere, cellulosam tantum admittat Ruyschius. Ita in capite, palpebris, facie, scroto aiunt abesse, sed falso; adest quippe, at tanto parcior ibi, quam ad nates, quantum elevator palpebrae superioris, vel corrugator frontis minor est glutaeis.* Auctoris enim haec est opinio, luis venereae contagium irretiri, & fixari, imprimis in pingui adipe, quod cellulas adiposae membranae replet; in illis nempe locis, ubi crassa pinguedo musculis insternitur; in aliis vero partibus, ubi pinguedo deest, vel parca admodum invenitur, adest in his cellulis subpinguis mucosus humor, qui omnia lubricat, suaque viscositate luis virus pariter solet irretire, & in loco retinere; sicque illud retentum mora humores affluentes sibi assimilat; & quum omnes illae cellulae in se invicem pateant, haecque tunica latissime extendatur per interiora & exteriora corporis, poterit auctum mole & malignitate virus propagari per totum corpus, & in variis locis tristissima producere mala; uti fieri in lue venerea invetarata fideles observationes evincunt.

Notum autem est, cryptas mucosas urethrae viscidum talem eructare humorem, qui ab urinae acrimonia defendit urethrae canalem, & aptissimus est inviscando contagio venereo. Ex his evidens est, gonorrhoeam nullo modo enervare *Boërhaevii* sententiam, sed potius illam stabilire: patebit hoc ulterius, quando de gonorrhoea dicetur in sequentibus.

Ob eamdem causam adeo frequenter occurrunt in tonsillis, uvula, palato, naribus internis, sinubus earumdem foedissima ulcera; quia nempe omnia illa loca muco copiosissimo satis viscido madent perpetuo. Idem & de panis, sive bubonibus verum est. Licet enim per venas lymphaticas resorptum virus venire possit ad glandulas inguinales, tamen & ipsae in tunica cellulosa sive adiposa locantur. Praeterea docet anatome, glandulas componi arteriis, venis, nervis, & praeterea adesse substantiam quamdam particularem, quae vasa illa ordinat, & varias illarum complicationes, varium nexum, & decursum servat: Simul totus ille apparatus communi involucro membranaceo tegitur. Unde videntur glandulae inguinales non carere tunica cellulosa in ipsa sua substantia. Quod imprimis probatur ex illis, quae ad §. 374 de inflammatione, & §. 1225 de hydrope anasarca dicta sunt; nempe, membranam illam cellulosam per totum corpus dispergi, vasa fere omnia in tali substantia cellulosa decurrere, imo & ipsam viscerum substantiam pro parte constituere. De bubonibus autem postea suo loco dicetur.

Quid

(r) Quum paginae nullis notatae sint numeris, non potest exacte indicari locus.

Quid de porris, & verrucis venereis ſentiendum ſit, *Boërhaevius* (*s*) pulcre explicat. Poſtquam enim notaverat, glandem penis conſtare ex producto ſpongioſo urethrae corpore, ſupra fines binorum corporum ſpongioſorum penis retroflexo, addit ſequentia: *Altera pars, quae ad glandem conſtituendam cum corpore ſpongioſo urethrae concurrit, eſt numeroſa congeries papillarum nervoſarum ſentientium, quae a corona glandis uſque ad urethrae orificium ordinatis ſtratis ſuperficiei fabricae ſpongioſae incumbit, atque exteriorem ita glandis ambitum facit, ut extremi hic nervi, voluptatis & doloris inſtrumenta propria, ſub tenerrima glandis membrana extima coërciti, ſibi mutuo incumbentes, iaceant: hinc penis glans, ſi deglubitur hoc extremo involucro, liberis, ſolutis, aſſurgentibus, his papillis hirta tota, & villoſa apparet. Omnes rurſum hae papillae tenui membrana celluloſa diſtinctae ſunt a ſe mutuo. Quid ſi ergo, tenuiſſimam tranſgreſſum membranam externam glandis hanc ipſam exederit, en nudatas papillas has. Sed vah quantus tunc dolor! Utique intolerabilis: neque inter ſymptomata venerea vix aliud atrocius excrucians. Si tum celluloſa fabrica tenuis abſumitur tabo venereo, ſolutae papillae excreſcunt, faciuntque verrucas venereas, horrendum ſymptoma; imprimis horreſcens circa coronam glandis; quia plurimae ibidem papillae. Spectavi, & exhorrui terribile hoc malum, quod echini inſtar glandem deformans, praeputii fere motum omnem impediebat*. Sic ni fallor, difficultas haec, a *celeberrimo Aſtruc* contra ſententiam Boërhaevianam propoſita, ſatis facile ſolvitur.

Secundum argumentum *Aſtruc* deſumit a ſitu & figura ulcuſculorum venereorum; quae ſtatuit haerere *in vaſculis ſebaceis, quibus in viris balanus, balani corona, praeputium, & frenum; in mulieribus vero cadurda, vulva, pterygia, clitoris, & vaginae oſtium conſita ſunt* (*t*). Neque illud tantum adfirmat de his partibus, quae ulcuſculis venereis maxime infeſtantur, ſed ſtatuit, *idem quoque debere intelligi de puſtulis venereis, quarum ſedes eſt in ſebaceis vaſculis, ſive lacunis per cutem ſparſis* (*u*). Tales lacunas in cute reperiri anatome docet; in quarum cavum per arterias ſecretus humor oleoſus, dein per emiſſaria arctiora exit, cutim inungit, mollem flexilemque ſervat; & idem ille humor, dum exire impeditur quacumque de cauſa, mora inſpiſſatur, folliculum, quo continetur, diſtendit, tumores creat, qui aliquando in magnam molem excreſcunt. Liquor in has lacunas ſecretus, oleoſus pinguis eſt. Si enim ſano homini poſt ſomnum linteo albo puro facies perfricetur, praecipue circa alas naſi, pinguis macula invenitur in linteo. Negari nequit, lacunas illas ſebaceas continere humorem, qui irretire poſſet facile contagium luis venereae; & forte inde puſtulae venereae in facie toties oriuntur. Verum inde non poteſt ſtatui, ut *celeberrimus Aſtruc* vult, quod ulcuſcula illa tantum in integumento ſedem habeant, non vero penetrent in ſuppoſitam tunicam adipoſam, aut celluloſam. Maxime autem mirabar, dum legebam ſequentia, per quae evidenter hoc aſſertum probari credebat, nempe: *ex orbiculari ulcuſculorum forma,*

quae

(*s*) In praefatione aphrodiſiaci.

(*t*) Aſtruc de lue venerea lib. IX tom. II pag. 1073.

(*u*) Ibidem.

quae cum vasculorum figura apprime congruit, *ac tandem ex cicatrice nulla post curata ulcera superstite*, *vel tenuissima tantum*, *& ferme inconspicua*; *quod proinde*, *cutaneum integumentum superficiarie ad summum*, *funditus vero minime*, *erosum fuisse demonstrat*. Deinde addit, quod idem obtineat in ulcusculis venereis, per reliquam corporis cutim sparsis. Ad omnes certe provocare audeo, qui ulcera venerea viderunt, & tractaverunt, an non viderint turpes cicatrices. De hac re dicetur sequenti paragrapho, ubi ulcera venerea ad amussim describentur.

Tertium argumentum, quod adfert *Astruc* (*v*), sic incipit: *Neque suam indolem deponit virus venereum, dum veterascit*. Videtur perperam intellexisse verba *Boërhaevii* (*x*) Postquam enim descripserat tristem casum nobilis iuvenis, cuius totum dorsum latis ulceribus lues venerea depasta fuerat; *unde sanatione perfecta*, *mira deturpati corporis apparebat facies*; subiungit sequentia: *Ex hoc casu didici singulare huius morbi ingenium*; *vidi ex eo luem*, *ut in principio sui exortus in Europa se manifestaverat*, *atque a primis auctoribus in hoc libro describitur*; *conspexi rationem*, *qua variolas Hispanicas vocaverant primo oriundum in Europa morbum*; *sed simul intellexi*, *quam ingens sit discrimen inter malum hoc*, *quod tum apparebat*, *& illud*, *quod nunc pervulgatum Europaeos affligit*. Videtur enim credere, quod *Boërhaevius* putaverit, virus venereum indolem suam deponere, dum corpore humano receptum inveterascit. Certus sum, illum nunquam sic cogitasse, dum probe noverat, tetrum hoc malum, ubi corpus humanum infecit, vires acquirere eundo: Hoc autem indicare voluit, in ipso luis venereae ingressu in Europam morbum saeviorem fuisse, nostris temporibus mitiorem observari, quaedam nunc occurrere in lue, quae antea non aderant &c.. Sed hoc confirmat multis argumentis *Astruc* ipse, uti patebit manifeste ex illis, quae postea dicentur. Statuit autem celeberrimus auctor sequentia (*y*): *Contaminato quidem sanguine*, *humores*, *qui a sanguine scaturiunt*, *contaminari necessum est*, *non promiscue tamen*, *& indiscriminatim*, *sed ordine certo*. Ordinem autem, secundum quem luem veneream plerumque progredi solet, vocat scalam affinitatum, quam in hoc loco summatim tantum recenset, sed alibi (*z*) latius describit. Ubi statuit: *Perpetuum est in siphyliticis semen*, *& seminales humores contaminari*; *quacumque via*, *non genitalium modo concumbendo*, *sed etiam mammarum lactando*, *oris sugendo*, *vel basiando*, *cutis cubando &c.*, *contagium conceptum fuerit*. Ex illis autem, quae ad §. 1442 allegata sunt, patet satis, luem veneream corpus exedere posse, licet nullum vitium in genitalibus se manifestet.

Interim & hoc verum est, quod non adeo firmiter confidat *celeberrimus Astruc* huic scalae affinitatum, acsi omni exceptione maior foret, neque possent symptoma luis venereae a proposita norma vel tantulum unquam declinare. *Quantumvis enim natura*, *si sibi permittatur*, *& omnia paria sint*, *propo-*

(*v*) Astruc de lue venerea lib. IX tom. II pag. 1073.
(*x*) In praefatione aphrodisiaci.
(*y*) Astruc de lue ven. tom. II lib. IX pag. 1073.
(*z*) Lib. IV cap. II pag. 298 in prima edit.

positam normam affectare aperte videatur, docuit tamen experientia multa saepius intervenire, quae ordinem varie pervertant & interturbent (*a*). Dein causae recensentur, quae hunc ordinem penitus turbare possunt.

Plura forte opponi possent huic affinitatum scalae, quae seriem successivam symptomatum luis venereae determinat; sed, ne longus sim, illud solum considerabo, quod agmen claudit (*b*). Statuit celebris auctor seminium venereum esse salso-acidum, & ideo cerumen aurium, bilemque serius contagii venerei energiam sentire; quia oppositam acrimoniam, alcalinam nempe habent. Verum haec precario assumuntur: nam acrimoniae species, quae in contagio venereo latet, nullis experimentis demonstrata est, quantum novi; & bilis humana naturaliter alcalina non est. Vidi dolens aliquoties immedicabilem surditatem secutam fuisse, dum foeda lues auditus organum depascebatur; nec tamen observare potui cerumen aurium a naturali indole degenerasse, ut inde secutae surditatis ratio deduci posset. Longe promtior videtur esse via, per quam a lue laedi possit auditus organum. Membrana mucosa, quae fauces investit, per tubas Eustachianas producitur, illarumque cavum internum vestit. Ponit autem (*c*) *Astruc* in ordine tertio humorum a contagio luis inficiendorum mucum, qui a paristhmiis, tonsillis, uvula exit. Sed, dum ulcera venerea occupant haec loca, facile hoc malum per tubas Eustachianas in cavum tympani prorepere potest, quum illarum extremum inferius prope tonsillam utramque, pone velum pendulum palatinum, utrimque pateat. Nunquam mihi contigit observare surditatem a lue venerea ortam, quin adessent ulcera faucium venerea, vel saltem signa manifesta erosi veli palatini, & cicatrices ulcerum iam sanatorum. Unde credo, rarissime hoc malum incipere a meatu auditorio, & collecto ibi cerumine.

In illa recensione humorum diversorum nullam pinguedinis, aut membranae adiposae mentionem fecit celeberrimus auctor; sed, in secunda editione (*d*), postquam recapitulando, eamdem scalam affinitatis recensuit, omisit numerum octavum, qui in priori editione aderat, & continebat cerumen aurium, ac bilem; dein addit sequentia: *Sed in iis omnibus constat experimento, nec adiposam membranam, nec ullas membranae illius lacinias, affici, laedi, pessumdari, neque adeo adiposam pinguedinem, qua turgent illius cellulae, ullo modo vitiari.*

At statim subiungit alia, quae priora mitigant. Non negat enim, labem veneream huic membranae aliquoties inferri, si ulcera mali moris cutim depasta fuerint &c.; *Si virus venereum cum adiposa pinguedine sponte misceatur; quam eius virulentiae inaccessam esse, nequaquam puto.*

Ibi autem citatur locus tomi primi secundae editionis, in quo nihil de hac re invenitur. Tandem concludit: *Sed haec nedum quotidiana sint, inter insolentia luis symptomata referenda sunt, in siphyliticis, si unquam, certe tarde & raro obvia; unde videtur egregie refelli opinio de sede morbi in adiposa membrana.*

Et in numero mox sequenti (*e*) fatetur, luem veneream posse in adiposa mem-

(*a*) Astruc de lue venerea lib. IV cap. II pag. 300. (*b*) Ibid. pag. 299. (*c*) Ibid. pag. 298. (*d*) Tom. II pag. 1074. (*e*) Ibidem.

membrana aliquando facere suppurationem; quod peculiaris adiposae membranae conditio locum det mali incrementis opportuniorem. *Nempe mollis est, & laxi contextus, tenuissimis, ac praeteneris cellulis tota constat, perpetuo turget congesto succo adiposo, qui tardissime circulatur, ac in loco eodem haeret diutissime.* Fatetur adipe affecto labem celeriter longe, lateque dispergi, & hoc fieri musculis suppositis, ac cute incumbente manentibus integris. Quam mira opinionum diversitas in eadem pagina!

Videtur autem *Astruc* vim argumentorum *Boërhaevii* percepisse satis; sed quum non convenirent scalae affinitatum, quam statuerat, conatus fuit illa eludere, & tandem *opinionem de sede luis venereae in adiposa membrana cuiuscumque pretii esse videatur, si non perfecte expressam, saltem non obscure olim adumbratam fuisse* statuit (*f*). Hoc autem inde conatur probare, quod ante annum 1570 nonnulli non adiposum panniculum, ut *Boërhaevio* visum est, *sed carnosum panniculum in universo corpore diffusum, illudque tegentem constituerent, a quo perniciosae huius luis scaturiginem emanare crederent.* Vastam *celeberrimi Astruc* eruditionem semper miratus fui; nec minor tamen *saportam* vel non lectum fuisse a *Boërhaevio*, vel si legerit non citatum. Anatomes enim gnarus erat, adeoque probe noverat *panniculum carnosum* in quadrupedibus quidem inveniri, sed non in homine: unde certe alia sedes luis esse debebat; hinc facile poterant refutari qui sic sentiebant.

Postea, ubi de curatione luis agendum erit, patebit, quantum usum habeat emaciatio corporis per diaetam, salivationem, sudores &c. Soluto enim vix non omni pingui corporis, & expulso virus venereum a nexu iam liberum difflatur de corpore, & redit sanitas. Unde opinio *Boërhavii* multum confirmari videtur.

Contagium luis dum partem quamdam occupat, nisi statim efficax medela adhibeatur, crescendo vicina occupat, & licet in initio plerumque se manifestet in externis per illa signa, quae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, tamen semper metus est, ne gliscendo quasi citius, vel serius ad interna perveniat, sicque pessima, & saepe insanabilia mala producat, dum illa occupat.

Labia, gingivas, palatum, linguam, fauces, nasum. Omnes hae partes crassa cute carent, mucosa membrana teguntur, cui sola epidermis incumbit, numerosas nerveas papillas ex membrana mucosa prodeuntes defendens.

Si in lenta, mucosa, pingui, in mille plicas, rugas, sinus convoluta membrana virus venereum se manifestaverit, nimis notum est, quam difficulter illud inde extricari possit; quum haec membrana aëri nudo semper sit exposita. Unde statim efficax medela adhibenda erit. Sed membrana haec tegit ossa palati, nasi, vomeris, ethmoides, spongiosa, unguis, os planum, orbitae ossa; investit sinus maxillares, apophyses tenues ossis sphenoidis, eius cryptas sub ephippio, sinusque cavos in osse frontis (*g*), si iam haec membrana ulcere ve-

(*f*) Astruc de lue venerea tom. II. pag. 1075.

(*g*) In praefat. aphrodisiaci.

venereo exedatur, os ſuppoſitum corrumpitur neceſſario, quum tenue, & lamellatum ſit, nec ulla arte ſervari poteſt, ſed caries illud occupans procedit uſque ad ſuturas, quibus oſſiculum hoc vicinis committitur, totumque corruptum ſimul, aut minutatim corruptas per partes excidet. Perioſteo enim deſtructo oſſicula haec moriuntur, putreſcunt, tabeſcunt carie.

Vomeris oſſe ſic affecto naſus ſubſidet, & elegans antea vultus redditur deformis; oſſibus naſi ſic affectis turpiter complanatur naſus, cartilaginibus naſi ſic deſtructis foramina naſi turpiter patent perpetuo, & foediſſimo aſpectu mucum plorant, quem miſeri emungere amplius non poſſunt. Si velum pendulum palatinum vel in totum, vel pro parte exeſum, ſi uvula deſtructa fuerit, turpi ſpectaculo cibi, & potus, dum deglutiuntur, per nares redeunt, vox ingratiſſime ſtridula per totam vitam manet, & omnibus obviis teſtatur, quam tetro morbo laboravit miſer. Vidi membranam poſticam pharyngis ulcere venereo ſic exeſam, ut nuda vertebrarum corpora, ſed miſerrime iam carioſa oculis paterent.

Licet autem in eiuſmodi caſibus bona medela reliquum corpus a lue liberetur, immedicabilis tota vita manebit deformitas. Optime hinc *Boërhaevius* (*h*) monuit: *Qui praeter id, quod artis poteſtas habet, promittere non vult, cavebit inania iactare, quando foedum, putrem, rancidum, ichorem naribus emungi copioſe videt, aut ulcera lardo ſimilia, faucium poſteriora, velum pendulum, tonſillas, membranam craſſam palati depaſci cernit. Sed, omnia bona ſedulo applicans, negligens nihil, varia tentans, ſemper interim de exitu ſollicitus, in prognoſi prudens ſtentores ſecurus ridebit, dum interim miſereſcit aegri.* Merentur illa ulcera faucium rite diſtingui, ne quandoque confundantur cum aliis faucium malis. Antea, ubi de *angina* dictum fuit, monui poſt levem febrim praegreſſam, aliquot horis evanidam, dolere fauces, & in hoc, illove oris interni loco apparere maculam albam, quae & quandoque flaveſcit; cuius margines rubent admodum, & acriter dolent. Si negligantur hae maculae, proſerpunt, halitus putridus ore exit, & eroduntur quandoque ſatis profunde partes affectae. In ſcorbuticis ſaepe occurrunt, uti & in iunioribus, nec difficulter curantur, ſi in tempore adhibeatur medela. Diſtinguuntur tamen facile limbo illo rubro dolente, & quod remediis facile cedant, ita ut ſatis cito depuretur locus; contrarium autem in malis venereis obtinet; uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Color ille *lardaceus*, qui in ulceribus venereis faucium & oris interni adeſt, ſatis certam diagnoſin dabunt medico, qui vel ſemel haec mala attentis oculis luſtravit. *Fallopius* (*i*), haec ulcera venerea, quae ſine cortice vocat, deſcribens dicit: *Color eſt in medio albus; circumquaque veluti carnis porcinae ſalitae color; hic non poteſt explicari; non enim eſt ruber, non albus, non pallidus; ſed ſecate per tranſverſum pernam, talis eſt color puſtularum ſine cortice, & tales apparent ſub palato &c.*. Ulcera illa venerea his locis magis in latum ſerpunt, quam in profundum, hinc ſucceſſive depaſcunt vicina, & teterrima ſequuntur mala. In cadavere ſenis decrepiti, a lue ve-

ne-

(*h*) In praefat. aphrodiſiaci.

(*i*) Aphrod. pag. 824.

nerea plurimos iam annos male mulctati, ita ut vix intelligi posset, dum loqueretur, invenit *celeberrimus Morgagni* (*k*) sequentia: *Uvula, cuius pars deerat, linguae posterior suprema superficies; & annexa olim per ligamenta epiglottis cartilago, ita erant cicatricosae, ut nihil magis. Itaque ea cartilago inaequaliter contracta in triangularem propemodum verticem desinebat, multo caninae similior, quam humanae. Quin vitium in laryngem reliquam, & huic proximum arteriae asperae truncum se propagabat, eratque arytaenoidum altera quasi luxata, non compari paralella: intra illam autem arteriam inaequales magnique quasi prominebant lacerti &c.*. Non miramur hinc, loquelam difficilem, ingratissimam permanere post ulcera faucium. Si autem tetrum malum per asperam arteriam prorepat, quandoque asthma immedicabile sequitur; quod si supervenerit, monet *Fallopius* (*l*), morbum esse incurabilem: *Non crucietis aegrum asthmaticum, quia non sanabitis*. Celebris in arte sua *Petit* (*m*) vidit erosam a lue venerea asperam arteriam, & feliciter curavit, postquam annulus cartilagineus a reliquis partibus sanis separatus ad longitudinem quatuor, aut quinque linearum excidisset relicto foramine, quod apicem digiti capere poterat.

Facile patet luem veneream, dum laryngem, & asperam arteriam occupat, declivi quasi via ad pulmonem venire posse. Vidi ipse in lue inveterata tumentem costam veram, obsessam gummi venereo, quod brevi in foedum ulcus degenerabat, & pone costam affectam iam cariosam prorepens, interna thoracis infecit lethali cum eventu. *Bennetus* (*n*) toties laudatus in *capitulo de phthisi* dixit: *Bis morbi Indici virus in thoracis capacitatem refluum animadverti, conquiescente signorum flagellantium caterva, quibus lues stipata venit, immaniter vero saeviente phthisi; unde anhelitus, foetor nequissimus, & pulmonum fere totalis devastatio per putredinem. Quod ex aperto utriusque patuit cadavere*. Sed & in gonorrhoea non virulenta, & in fluore muliebri detentis aliquoties observavit, *quum tussis acriter premens, & spirabilium suffarctus supervenerint, simul ac materia tralatitia consistentiam extrusioni aptam adepta fuerat, tussisque aliquantisper sedata desiisse profluvium* (*o*). Certe saepius inveteratae lui succedit immedicabilis phthisis, quae quandoque & imputari potest salivationi repetitae, vel imprudentius adhibitae, imprimis in corporibus tenerioris fabricae, quae ex idiosyncrasia in haemoptoën, indeque sequentem phthisin, prona sint. Videantur de his illa, quae dicta fuerunt ad num. 1 §. 1198. Quum autem ex propria sua indole phthisis sit morbus curatu difficillimus, patet, quam parum spei supersit, dum lues venerea cum hoc morbo concurrit. Notavit etiam *Antonius Musa Brasavolus* (*p*) vel leve vulnusculum, quod alioqui viginti quatuor horarum spatio consolidatum fuisset, vix per quadraginta dies sanari potuisse in illis, qui luem veneream perpessi fuerunt. Imo pro axiomate ponit sequentia: Quotquot *ab hoc affectu male tractati fue-*

(*k*) De sedibus, & caussis morb. &c. tom. II, pag. 198. (*l*) Aphrodisiac. pag. 781, 782. (*m*) Academ. royale de chirurg. tom. I, pag. 348 &c. (*n*) Tabid. theatr. pag. 35. (*o*) Ibidem. (*p*) Aphrodisiac. pag. 729.

fuerint, & tamen sanitatem adepti sint, quemcumque inciderint in morbum, semper morbus ille in quacumque sit specie vehementior in talibus efficitur, quam esset, si hic non fuisset morbo Gallico affectus.

Cerebrum. Lues Gallica, licet quasvis fere partes corporis occupet aliquando, frequentius tamen superiora invadit: docent hoc pustulae faciei crebro occurrentes, ulcera faucium, narium, &c. Quum autem erosis membranis tegentibus tenera harum partium ossa inficiuntur, malum propagatur ad reliqua calvariae ossa; unde & inclusum his encephalum pessime afficitur, & varii capitis morbi sequuntur. Saepe observantur cerebri laesiones in lue venerea inveterata a levissima vertigine ad lethalem apoplexiam usque: pessimam epilepsiam, caecitatem, surditatem &c. Vidi in lue venerea inveterata, quae, uti dicetur §. 1454, tunc media ossa occupare solet, praecipue in cranio. Possunt oriri tumores gummosi, & exostoses in calvariae osseae parte interna, quae premendo cerebrum omnes eius functiones turbant: erosa, & corrupta diploë tabum putridissimum stillat quandoque, erosa tabula vitrea. Vidi totum os bregmatis dextrum sic consumtum fuisse cum foetore intolerabili. Merito hinc adeo suspecti habentur in lue venerea pertinaces capiti dolores, quos dum *Botallus* (q) observabat in homine, qui iam per menses aliquot ob acerrimos circa sinciput, & tempora cruciatus insomnes egerat noctes, voluit per cauteria aliquot exitum parare malo, quod ossa rodebat; assensum dare nolebat aeger, ut hoc tentaretur. Coeperunt oculi visum perdere, dum culices quasi circumvolitantes perciperet, & telas araneae: sensimque sequebatur perfecta caecitas. Territus aeger concessit, ut causticum sincipiti applicaretur, ubi magis urgebat dolor, sed noluit ferre, ut apertus teneretur locus, qui crusta decidua sponte cicatrisabatur. Post quadraginta circiter dies periit: *Inventum fuit cranium in conterminis coronalis, ac sagittalis commissurae sphacelatum, putidumque coronati regii latitudine; statimque cranio serra aperto abundans ichor putrilaginosus, instar aquae fuligine fumarii, & croco aspersae, profluxit tum per ossis aperturam, tum per aures, & nares, membranaeque putridae recta ad os affectum, verum adhuc integrae erant; quae solo tactu facile rumpebantur; corruptum & cerebrum, & nervi optici; cetera vero viscera integre habebant.*

Hepar. Notum est olim hepati sanguificationis munus adscriptum fuisse. Quum enim praeter venam portae, ingens venae cavae ascendentis truncus per hepar ad cor tenderet, & venae viscerum chylopoieticorum concurrerent simul in venam portarum, credebatur vulgo chylum per venas gastricas, & meseraicas in hepar rapi, vique huius visceris mutari in sanguinem, totius corporis usibus serviturum; postquam vero sanguinis circulatio demonstrata fuit, & exactius cognitae fuerunt viae, per quas chylus in sanguinem venit, hepar exauctoratum fuit, imo illi, tamquam mortuo, & sepulto, *Bartholinus* epitaphium scripsit. Mirum hinc non est, quod medici, qui lue in Europa apparente scripserunt, adtribuerint hepati laeso per contagium venereum symptomata morbi,

quae

(q) Aphrodisiac. pag. 884.

quae in reliquo corpore apparebant. Hinc apud illos auctores *de solutione continui* in hepate, de varia *intemperie* huius visceris, secundum quatuor temperamenta definita, longae, nec minus tediosae dissertationes habentur. Curatio autem tetri mali tentabatur imprimis per varia apozemata, syruposque alterantes, ut his praeparata, & mobilis reddita materia dein facile evacuari posset per vomitum, alvum, sudores &c. Operosi simul admodum erant in congerendis formulis compositis remediorum, quae alia debebant esse in sanguineis, quam in pituitosis, in biliosis, quam in atrabilariis. Quidam etiam combinabant haec temperamenta inter se, & inde novam medendi methodum deducebant, sicque compilabant ingentem formularum farraginem ad nauseam usque; uti manifeste patebit omnibus, qui collectionem illam auctorum, qui de lue venerea ante annum 1567 scripserunt, perleget, cuius sub *aphrodisiaci* titulo iam saepius mentio facta fuit.

Quidam ex his morbum variae hepatis intemperiei adscripserunt, & illorum plerique luem veneream pro antiquo iam morbo habuerunt. Alii novum contagium agnoverunt quidem, sed ab illo hepar statim affici voluerunt, & deinde ex hepate ad reliquas partes corporis propagari malum, quod varios edebat effectus pro diversa intemperie illius visceris.

Quum ergo omnes hepar accusarent, placuit *Fallopio* (*r*) indagare veritatem huius asserti in cadaveribus; & quum *Manardus*, utque credebatur, ex illo *Montanus* statuissent adesse solutionem continui in hepate lue venerea laborantium, contrarium demonstravit: *At hoc falsum est, quoniam in hepate, non tumoris, non ulceris, non vulneris adest vestigium. Ego volui per anatomen hoc experiri, & secui in uno anno plusquam quinquaginta homines, & nunquam inveni solutionem continui in hepate.* Quum autem *Fallopius* fuerit in anatome versatissimus, uti eius *anatomicae observationes* docent, fidem in his omnino meretur. Deinde in sequentibus capitulis explodit illam sententiam de frigida, calida &c. intemperie hepatis, quatenus luis venereae causa foret. Observationemque recenset (*s*) iuvenis unico cum meretrice coitu infecti. *Nihil apparuit in pudendo. Sequenti die statim coepit erumpere bubo, & postea tota barba, supercilia, & capilli evanuerunt; laboravitque doloribus intensissimis. Cur ergo hic potuit infici ita valide, ut sequenti mane hepar materiem ad pubem remiserit?* Sed licet hepar non possit culpari, ac si in hoc viscere nasceretur virus venereum, vel a suscepto contagio omnium primo afficeretur, tamen negari nequit hepar aeque ac alias partes internas a lue laesum inventum fuisse. *Marcus Aurelius Severinus* (*t*) in nosocomio refertissimo decumbentibus lue venerea plura cadavera secuit, & *complures offendit, quibus exulcerati tum oesophagus, tum trachea, quibus item pustulosus pulmo, pustulosumque iecur, apostemodes vero prostatae sunt animadversi &c.*

In cadavere mulieris *celeberrimus* Baader (*u*) vidit *totam exteriorem hepatis su-*

(*r*) Aphrodisiac. pag. 771. (*s*) Ibidem pag. 777. (*t*) Astruc de lue venerea tom. II, pag. 921. (*u*) Observat. medic. incisionibus cadav. anatom. illustrat. pag. 181.

superficiem densis & sat magnis papulis seu tuberculis plenam, quae omni nota characteristica illis perfecte similia erant, quae in facie, manubus &c. hominum lue venerea inquinatorum alias videntur. Discissa haec tubercula intus eamdem materiam continuerunt, quam in gummi venereis, & steatomatibus alias cernimus.

Plura observata collecta leguntur (v) apud celeberrimum *Morgagnum*, qui monet *pulmonem, aortam, & renes cum suis appendicibus saepius aliquanto occurrisse labefactata in iis, qui lue hac diu, & graviter laboraverunt, quam ex plerorumque librorum lectione facile existimes*. Addit, quod non meminerit unquam iecur infectum se invenisse in lue venerea laborantibus, nec tamen negat, ab aliis in hoc viscere labem inventam fuisse in corporibus hoc morbo affectis. Magnus enim ille vir erat *probe conscius, hanc luem, ut sub cuiuscumque morbi larva interdum delitescere, ita quodcumque viscus vitiare posse*. Deinde recenset ex probatis auctoribus observationes, quae docent uterum non tantum, sed & uteri tubam totam exulcerata fuisse a lue Gallica. Unde nullum dubium manet interna corporis aeque ac externa ab hoc morbo affici.

Sed & tetrum hoc virus in ipso ossium meditullio corrumpit medullam, & saevissima tormenta producit: de qua re postea ad §. 1452, & sequentes dicendum erit.

Observatum fuit ab *Antonio Musa Brasavolo* (x) a lue venerea ungues cecidisse, pilos defluxisse, dentes excidisse, visum periisse oculis destructis; neque haec contingebant morbo iam inveterato, sed notat ab his morbum quandoque coepisse. Sic testatur dentium casum aliquoties praecessisse, quandoque & successisse pilorum defluvio. Idem de oculorum iactura affirmat.

Alibi (y) monet dentium casum ut plurimum sequi pilorum defluvium, *quandoque bubonem simpliciter, & illas primas enarratas affectiones, quae in pene sunt, atque ore*. Dentes autem decidebant absque ulla macula, non corrosi, neque cariosi, neque putridi. Notum est post salivationem, imprimis si valida fuerit, dentes quandoque excidere; nec mirum hoc est, quum tunc gingivae multum exulcerentur: hic autem nulla salivationis mentio fit. *Bernardinus Tomitanus* (z) de mutationibus in decursu morbi venerei observatis scribens circa centesimum circiter a luis initio annum notat, frequentissimum fuisse his aegris pilorum, & capillorum defluvium; dein addit: *Vidit aetas proxima acta in multis fieri dentifluvium; parcius nunc id videmus: ac multo saepius cadere supercilia, capillos, & barbam experimur*.

Ex his omnibus constat, quam late pateat diri morbi imperium in corpore humano, quum nulla fere pars sit, cui parcat tetra lues; quantae calamitates, quam enormes dolores, quanta deformitas, oriantur in corpore olim pulcherrimo, dum inveterata lues omnia membra peredit lento tabo. Dum in ipso iuventutis flore (a);

Tam

(v) De sedibus, & caussis morbor. &c. tom. II pag. 369. (x) Aphrodisiac. pag. 659. (y) Ibidem pag. 727. (z) Ibidem pag. 1053. (a) Fracastor. ibibem pag. 187.

Iam nimium fidentem animis, nec tanta timentem,
Invasit miserum labes, qua saevior usquam
Nulla fuit, nulla unquam aliis spectabitur annis.
Paullatim ver id nitidum; flos ille iuventae,
Disperiit, vis illa animi; tum squallida tabes
Artus (horrendum) miseros obduxit, & alte
Grandia turgabant foedis abscessibus ossa.
Ulcera (proh divum pietatem) informia pulcros
Pascebant oculos, & diae lucis amorem;
Pascebantque acri corrosos vulnere nares.

Nullum credo potentius esse effroenis libidinis antidotum, quam si quis miserrimas illas vulgivagae veneris victimas in nosocomiis ad huius morbi curam institutis collectas contempletur attentius. Vel ipse hortorum custos fastum, & proterviam deponeret, certus sum.

§. 1446 Quae stillant saniem mucosam, lentam, subviridem, carnem erodentem in latum magis, quam profundum, proserpendo.

Maximae utilitatis est in arte rite distinguere ulcera venerea ab aliis malis; ut nempe debita cura adhiberi possit; quum venerea mala usitatis remediis (vide §. 1444) non obediant. Praecedenti paragrapho dictum fuit, contagium venereum in tunica cellulosa, vel pinguedine adiposa, vel muco lento subpingui, irretiri, & sic partibus corporis variis adhaerere, illas erodere, vi contagiosa, prolifera omnia corrumpere, dum quaelibet particula infecta novae infectionis causa evadit.

Quum autem soleat attactu solo gigni primo morbus, hinc & affici plerumque tabo suo illam partem corporis in principio, quam contingit. Dictum vero fuit differre hunc morbum, pro ut pars prima affecta tegitur cute, vel hac carens sola obvolvitur cuticula. Quid contingat, si loca sola cuticula tecta occupet malum, dictum fuit. Hac paragrapho enumerantur illa signa, quibus cognoscitur ulcus venereum, quod loca corporis cute tecta depascitur. Quum autem *celeberrimus Boërhaevius* (*b*) exactissime haec descripserit, ipsis fere eius verbis utar.

Notat primo, quod si loca cute tecta primo laesa fuerint a contagio venereo, tunc nascatur ibi ulcus pessimi moris difficulter sanabile; & tunc plerumque toti corpori ab hoc contagio metuendum erit; quoniam videtur efficacissimae malignitatis venenum, quod solidam cutim penetret. Solet tunc locus affectus assurgere in tuberculum repletum materie subalbida, flavescente, spissa instar cremoris lactis recentis, vix cohaerente, sed instar eiusdem cremoris

ris

(*b*) In praefat. aphrodisiac.

ris defluente quasi, quando, intercepta digitis, horum a se invicem abductione lenta remittitur; quae exsiccata ex viridi flavescens indurescit cum linteis, quibus inhaeret. Haec detersa assiduo manat iterum, nec sistitur, nec separationem suppurando a sanis facit: e contra pars vicina trahens, eamdemque virulentiam propagans in his novam semper suppeditat materiam; unde hocce eodem modo lata ulcera, quae semper in adiposa membrana haerent, integumenta superiora tarde corrumpunt, musculos suppositos, denudatos, integros, & colore ruberrimo nitentes ostendunt.

Contagiosa enim labes, si ad cellulas membranae adiposae pervenerit, ibidemque occurrenti pingui permiscuerit se, tunc oleum hoc tenax virulentia sua inquinat, rursumque oleoso hoc lentore retinetur, fovetur, atque calore, motu, mora, assiduo magisque incenditur, cutim, & cuticulam superpositas rodit, corrumpit, interimque sub his circumfusas cellulas oleosas contaminat; unde semper latior plaga in panniculo adiposo corrupta reperitur, quam supra in cute superposita perdita, & exesa est.

Materies ex tali ulcere exiens adeo diversa est ab ea, quae in aliis abscessuum generibus occurrit, ut morbi peritus illam extemplo distinguat ab ichore, sanie, pure, lympha carcinomatum. Eadem enim haec materia in lue genita splendet instar sevi semifusi, lentore vix cohaeret, colore est singulari, albo, sublutescente, viridescente; vix acris sentitur ardore, dolore, morsu; sed solam hanc membranam putrefacit absque ingentis doloris sensu.

Labia horum ulcerum in locis cute tectis nunquam elata, vel retorrida, sed contracta, plana, quasi polita, & pallida saepe quasi fluctuant, dum non amplius sustentantur supposito panniculo adiposo, qui latius exedi solet, quam cutis incumbens.

Si contigerit ulcus tale sanari, tunc semper cutis foedo spectaculo musculis ibidem positis accrescit; cavitas manet profunda saepe in locis, ubi copiosa pinguedo cuti substernitur; uti v: g: in natibus fit; immobilitas musculorum, & hinc partis rigiditas superest ob musculos cicatrici, & vicinae cuti accretos; color lividus in rubellum vergens semper foedat cicatricem, quae valde tensa, arida, vix perspirans, & prae forti tensione splendens utcumque apparet.

Sanato tali ulcere, nisi efficax medela contagium deleverit, continenter in plaga vicina simile priori malum oritur eamdem semitam decurrens, similia iterum relinquens mala. Quando pluribus in locis vel simul, vel successive teterrima haec ulcera corpus depascuntur, foedis cicatricibus deturpatur corporis totius forma, & turpis morbi turpia vestigia perpetuo manent.

Ex dictis patet, in latum haec ulcera proserpere potius, quam in profundum, & solam tantum pinguem tunicam depasci; quinimo nec cuti nocere, nisi quatenus, consumtis vasis cuti suppositis, subducto pabulo, haec ipsa perit.

Talia ulcera quandoque occurrunt post bubones apertos, quae egregius chirurgus *Goulard* (*c*) optime descripsit, & notavit haec ulcera non esse profunda,

(*c*) Sur les malad. veneriennes pag. 107.

da, sed sordida, & materiam, quae exit vix rodentem, sed mucosam esse. Simul monet, in his ulceribus primum cicatricis vestigium in medio ulceris fundo apparere sub forma pelliculae tenuis, & rubrae, quae se extendit ex centro versus omnem ambitum; quum in iis ulceribus, quae non a lue, sed ab aliis causis orta fuerunt, cicatrix ab ambitu incipiens versus centrum pergat. Color ille ruber videtur inde oriri, quod destructa omni tunica cellulosa musculorum suppositorum color per tenuem hanc pelliculam transluceat. Difficultatem autem ab ambitu ulceris venerei cicatrix incipere potest, quia, ut ante dictum fuit, solet tale ulcus in latum serpere, & sub cute adhuc integra, vel saltem nondum erosa, vicinam membranam celluosam consumere.

Sequitur iam utilis indagatio illorum malorum, quae a luis venereae contagio nasci observantur in diversis corporis locis, & pro varietate partis affectae singulares morbos producunt, licet ab eadem causa pendeant. Quum autem impuro coitu lues venerea contrahatur frequentissime, idcirco in partibus genitalibus primae noxae frequenter occurrunt.

§. 1447 Hinc in veretro externo cancri; in interno gonorrhoea; in vagina fluor dictus albus.

Quum penis virilis in coitu impuro exponatur quam maxime contagio venereo, mirum non est, frequenter hoc membrum, affici etiam in ipso morbi initio. Antea ad §. 1442 dictum fuit, quod tales pustulae vel a topica applicatione contagii nascantur satis cito, vel ab eodem contagio resorpto per venas, sanguini misto, & postea dein per metastasin ad has, illasve partes deposito; & tunc tardius haec ulcuscula prodire solent. Ad §. 1441, ubi agebatur de lue venerea per lactationem communicata, constitit prima signa mali in papillis, & harum vicinia prodiisse. Postea infecta fuerunt pudenda cum pruritu vehementi, quem sequebantur pudendorum ulcuscula, a quibus mariti inficiebantur, sicque tetrum propagabatur malum.

In illis locis, quibus luis contagium adhaeret statim, vel ad quae per metastasin deposita fuit, oritur macula, in ipso initio plana, stigma variolae nasciturae, vel morsum pulicis fere referens; adest levis pruritus; vix dolet, elevatur paulo post haec macula in papulam eminentem; sub qua forma descripsit nascentia haec ulcuscula venerea *celeberrimus Astruc* (*d*) sequentibus: *Initio levis extuberat papula miliaris, vel miliarem parum superans, rubra, acuminata, calens, pruriens, cuius apex sensim complanatur, & albescit, ac tandem levi apertura dehiscit, unde ichoris quidpiam eiicitur. Continuata dein labrorum erosione ulcus crescit, dilatatur, excavatur; callis cingitur magis, vel minus duris, densatisque; pure crasso, viscido, tenace scatet, & similia ulcuscula in vicinis partibus plerumque excitat.* Haec ulcuscula *cancri* solent dici, quum vulgaribus remediis non cedant, callosa labia habeant saepe, contumacia sint, & fundus eorum tegatur copia muci albicantis, vel livescentis (*e*). Aliquoties vidi fun-

(*d*) De morbis vener. lib. III, cap. 7, pag. 242.

(*e*) Ibidem pag. 248.

fundum talium ulcusculorum ex flavo viridescere. Forte si parum sanguinis ex eroso parvo vasculo mistum fuerit, lividus ille color nascitur. Sic facile distinguuntur haec ulcuscula ab excoriatione, & aliis levioribus harum partium malis, quum haec vel sponte, vel solitis remediis sanentur facile.

Operae pretium est cognoscere, an haec ulcuscula contagio recenti post impurum concubitum debeantur, an vero a lue dudum iam latente in corpore producantur; in quo casu gravior curatio requireretur; quum in recenti malo spes sit, ut virus in his solis haerens hactenus per eadem haec loca iterum educi possit absque infectione reliqui corporis. Verum est, sinceram aegrorum confessionem omne dubium tollere posse; sed, uti optime monet *Astruc* (*f*), saepe hi celant culpam, dum malunt lui dudum latenti morbum adscribere, quam recenti stupro. Mulieribus viduis satis familiare est, ut in defunctum maritum omnem coniiciant culpam; viri iam aetate maturi, ut & qui castitatem voverunt, iuvenilia delicta potius fatentur. Probabilem tamen coniecturam *Astruc* (*g*) deducit ex sequentibus: *Si ulcuscula in viris froenum, in feminis carunculas myrtiformes, nymphas, aut clitoridem occupent; si multa, maligna, & conferta sint; si stadia percurrant cum celeritate, probabile est recenti concubitu contracta fuisse, quum ea, quae a latente lue dependent, praeputii froenum, aut vulvae, & vaginae carunculas non affectent prae reliquis partibus, pauca, discreta, benigna plerumque sint, ac tarde ut plurimum iudicentur.* Sed, uti praecedente paragrapho monitum fuit, multum differunt inter se ulcera venerea, prout loca cute tecta, vel hac orbata occupant. Idem in pene virili verum est. Ulcera haec frequenter occupant glandem, glandisque coronam, & ibi alia mala producunt, quam in aliis locis: sic v: g: eroso tenuissimo epithelio, quod glandem, & internam praeputii superficiem tegit, papillae nerveae adeo hic numerosae dissiliunt, & in verrucas degenerant. Longe alius effectus erit, si tale ulcusculum froenulum praeputii obsideat, ut toties fit, quam si in externa cute penem ambiente haereat. Ulcuscula eadem, dum internam praeruptii superficiem erodunt, miros tumores, inflatos, pellucidos excitant saepe; unde *phymosis*, *paraphymosis* sequitur & penis inflammatio, suffocatio, gangraena, de quibus §. 1449 dicetur.

Quamvis fateatur *celeberrimus Astruc* (*h*), omnes genitalium partes communi periculo exponi tempore concubitus impuri, tamen monet singulis non inferri parem labem; quod quam verissimum est, & evidenter ex antedictis patet. Negat autem ulcuscula illa, sive cancros venereos unquam insidere externae superficiei praeputii, aut reliquae cuti, qua penis vestitur; ita & asserit in feminis haec ulcuscula occupare quidem vaginae, aut vulvae interiora, sed exteriora nunquam. Interim oculatus testis fui saepius, & externam penis cutim, & pudendi muliebris exteriora cancris venereis occupata fuisse. Nec dubito, quin omnes, qui morbis venereis curandis operam dederunt, idem observaverint. Verum, dum *Astruc* operose inquirebat in causam, quare exteriora penis, &

(*f*) De morbis vener. lib. III, cap. 7, pag. 249. (*g*) Ibidem. (*h*) Ibidem pag. 243.

& pudendorum muliebrium, nunquam obsiderentur cancris venereis, credidit, illam deduci posse a peculiari structura illarum partium (*i*), voluitque in viris internam praeputii, totamque balani superficiem, praesertim freni latera, & coronae glandis peripheriam, *densissime consterni vasculis numerosis, minutissimis, vix semilinea profundis, parallelis, cylindricis, cavis, infima parte caecis, altera extrorsum dehiscentibus tenui osculo, quae a circumfluo sanguine humorem album, sebaceum, virosum secernunt, secretumque stillatim evomunt; unde partium laevitas, sensus, mollities, lubricitas iugiter foventur; sed unde, si lotuvae parcatur, sordes brevi cumulantur subalbidae, oleosae, foetidi, & gravioris odoris*. Similem omnino structuram statuit adesse in mulieribus in facie interna vulvae, & caruncularum omnium, quae in vulvam prominent. Has cryptulas humorem illum virosum sebaceum colligentes, & collectum eructantes, voluit esse cancrorum venereorum veram, & propriam sedem. Hoc argumentum imprimis urget, quia anatome tales cryptulas in his locis adesse docet, & ex antedictis satis constitit contagium venereum pinguibus, lentis, mucosis humoribus facile irretiri, sicque certis locis affigi quasi, quae deinde lenta erosione destruuntur.

Sed has cryptulas his genitalium locis iam designatis non esse proprias anatomici docuerunt quam evidentissime. *Abrahamus Kaau* (*k*) in natibus, & dorso infantes cryptas tales notabiles invenit, alioque loco (*l*), qui peculiariter his describendis destinatur, monet sequentia: *Est praeterea & aliud exsudationis genus ab interioribus extrorsum, quod aeque obtinet eo in loco, quo cuticula pergit supra papillas, ac ubi cutim investit; quod scilicet fit ope folliculorum, qui ubique in cute haerent, nisi in interiore parte manuum, pedum, & in digitis*. Quum glandularum nomini infensior esset *celeberrimus Ruyschius*, nec horum folliculorum smegmaticorum in cute praesentiam negare posset candidus ille anatomicus, maluit illas vocare *cryptas Boërhaevianas*; quod nomen illis satis communiter tribui solet hoc tempore. Exactissima harum cryptularum descriptio in loco citato legi poterit. Hoc tamen notari meretur, quod *celeberrimus Astruc* voluerit has cryptas cylindricas esse; e contra *celeberrimus Boërhaevius* invenerit esse *receptacula quaedam parva, subrotunda, cava, collo angustato conniventia, quae, osculo aperto, nec quod facile humorem intus in folliculo contentum eructat, in epidermide patent, atque ibidem poros cutis formant satis conspicuos*. Harum cryptarum cutanearum figura non inepte refert tormentum bellicum missile, quod *handgranaat* dici solet.

Notatur autem, quod folliculi illi, sive cryptae (*m*) eructent lubricum humorem, qui cutim inungit, *& quidem ad illas partes imprimis, quae aëri externo, vel motui maxime sunt expositae, vel pilis ornatae*. Quum ergo pubescant pudenda in utroque sexu, natium commissura, & femorum interna pars, adeoque tali smegmate indigeant quam maxime ad cavendum attritum, mirum non est,

co-

(*i*) De morbis vener. lib. III, cap. 7, pag. 244. (*k*) Perspir. dict. Hippocr. cap. V, pag. 44. (*l*) Ibidem cap. XI, pag. 103, & seq. (*m*) Ibidem pag. 106.

copiosos, & satis magnos in his locis folliculos inveniri. Quod nisi fieret, dolentissimas intertrigines paterentur homines; uti experiuntur illi, qui diuturno equitatu omne illud smegma ex his folliculis exprimunt.

Adeoque, quum omnes hae partes numerosos smegmaticos tales folliculos habeant, & per concubitum impurum contagio venereo alluantur, patet evidenter in illos cancros, sive ulcuscula venerea nasci posse; dum simul certa observata docent huius rei veritatem.

In interno gonorrhoea. Nomen hoc Latine verti posset *genitale profluvium*; quod cognitum fuit quidem antiquis temporibus, sed longe diversum a gonorrhoea venerea, de qua hic agitur. Sic, ubi de immunditie legali in sacris (*n*) dicitur, leguntur sequentia: *Vir, qui patitur fluxum seminis, immundus erit. Et tunc iudicabitur huic vitio subiacere, quum per singula momenta adhaeserit carni eius, atque concreverit foedus humor*. Canalis urethrae, uti statim dicendum erit, mucosis madet humoribus; prostrata glandula suis emissariis patet in urethram: unde si quacumque de causa secretio, & excretio talium humorum augeatur, per urethrae cavum sensim protruderetur lentus talis humor, qui adhaeret extremo urethrae, internaeque praeputii superficiei, & cum illis concrescit; quod foedum quidem est, sed nullo modo contagiosum. Notandum praeterea, quod in gonorrhoea venerea egrediens liquidum non adhaereat, nec concrescat penis summitati; sed foedo stillicidio lintea maculet; unde in quibusdam linguis etiam nomen habet *druiper*, *tripper*, &c.

Postquam gonorrhoea venerea innotuit, apud medicos in usu fuit, ut levia haec modo recensita mala gonorrhoeam vocarent quidem, sed simplicem, ut a venerea, & contagiosa distingueretur. Simplex talis gonorrhoea observatur fieri *ab inassueta potatione cerevisiae*, *equitatione nimia*, *immoderato usu veneris*, *etiam purae*, *clystere calidius admisso* (*o*). Vidi similia orta fuisse ab acriorum diureticorum usu, cantharidum applicatione, etiam externa &c. Verum omnia haec vel sponte cessant, vel brevi curantur; quod de gonorrhoea venerea affirmari nequit ullo modo.

Qui ex isto sacrarum literarum loco luis venereae antiquitatem demonstrari posse contenderunt, urgebant hunc seminis fluxum debuisse contagiosum fuisse, quum tantus apparatus mundationis praescriberetur, & tantae cautelae. Sed nemo credet hodie per attactum lecti, sedendove, ubi lue affectus sederit, contagium venereum sano corpori communicari. Immunditia legalis nil cum contagio quocumque commune habet. In eodem enim loco (*p*) legaliter immundus erat *vir, de quo egreditur semen coitus*, & mulier menstruans; quam si quis tetigisset, imo & lectum eius &c, pariter immundus erat. Praeterea in gonorrhoea simplici, & praecipue in illis, quibus semen profluit invitis, imo insciis absque ullo voluptatis sensu debilitantur, & enervantur toti; e contra in gonorrhoea venerea molestantur frequentibus penis erectionibus; unde toties curatio retardatur; uti postea dicetur.

Cer-

(*n*) Levitic. cap. XV, v. 2, 3.

(*o*) Astruc de morb. vener. lib. III, cap. I, §. IV, pag. 162.

(*p*) Levit. cap. XV, v. 16, 19.

Certum est gonorrhoeam veneream non adfuisse primo tempore, dum lues venerea in Europa grassari coepit; unde & primi auctores, qui scripserunt de lue, nullam mentionem gonorrhoeae fecerunt. *Antonius Musa Brasavolus* (q) tractatum de morbo Gallico scripsit anno 1551, ubi habet sequentia: *A viginti annis citra aliae quaedam species ortum habuere, quae an declinantem morbum sequantur, an aliquo modo immutatum sit genus, ambigendum esset.* Quinque autem modos mutatae luis describit. Pilorum defluvium, dentium lapsum, unguium casum, oculorum amissionem, & tandem gonorrhoeam. *Nam Gallicus affectus ex gonorrhoea incipit, & postea pilorum depluvium sequitur, quandoque incipit a gonorrhoea, & in gonorrhoeam finit. Nam nihil aliud illam sequitur, quam quod ipsa perseverat; neque facile evinci potest, sed necessarium est, si sedari debeat, generosis uti praesidiis, de quibus postea verba faciemus.*

Imprimis in hoc auctore notari meretur, quod iam dubitaverit, an non declinantem iam a prima ferocia luem secuta fuerit gonorrhoea, simulque notaverit, contagium venereum a gonorrhoea incipere, & per hanc finiri, expulsa nempe per hunc fluxum morbi materie. Observamus nostro tempore in infectis gonorrhoeam tantum (quae, si rite curetur, corpus reliquum a lue liberat), nec ullum ex his malis sequi, quae virus venereum per totum corpus dispersum comitari solent. Unde non sine ratione creditur, per gonorrhoeam bona arte tractatam liberari infectos omnino a contagio venereo. De qua re adhuc agendum erit, dum de curatione luis dicetur. Ubi autem gonorrhoea negligitur, vel perversa methodo tractatur, vel dum perdita libidine aegri repetitis vicibus idem contrahunt ex impuro concubitu malum, lues venerea sequitur. Secundum hunc auctorem gonorrhoea circa aunum 1531 primo apparuit, & videtur tempore *Bernardi Tomitani* (r) iam adeo frequens fuisse, ut dixerit: *Quotusquisque est, qui lue Gallica inficiatur auspicio gonorrhoeae? Profecto qui hoc tempore laboret citra hoc seminis profluvium, vix unus aut alter exstat.* Ille auctor lauream medicam consecutus est anno 1531. Verosimile est, quod artem exercuerit, saltem usque ad annum 1538, quando logicam coepit docere in ordinem professorum cooptatus, & perrexerit in hoc munere usque ad annum 1563, quando professorio muneri valedixit, ut se totum curandis aegris manciparet. Neque videtur illo tempore, quo docebat, cessasse ab artis medicae exercitio. Nam in proëmio, quod praefixit libris duobus de morbo Gallico (s), ab ipso exaratis, dicit (t): *Quum differendi rationem & magistram invito animo potius, quam infeliciter tractaverim, nihil tamen aut naturae meae rationi magis consentaneum, aut dignitati meae opportunius fore arbitrabar, quam quod mihi dabatur otii post ipsam explicandi rationem in medicae artis exercitatione consumere.* Unde etiam, postquam professoris munus abdicaverat, otium nactus, *medicae suae exercitationis aliquod specimen praebere voluit* &c. *Ac primum illud, quod mihi* (inquit) *ob oculos versabatur, fuit de lue Gallica pertractatio.* Dum haec omnia considerantur, videtur mentio gonorrhoeae facta incidere in illud tempus circiter, quod *Brasavolus* statuerat.

Ve-

(q) Aphrodis. pag. 659. (r) Ibidem pag. 1053. (s) Astruc. de lue venerea tom. II, pag. 765, & seq. (t) Aphrodisiac. pag. 1015.

Verum quidem est, quod capite primo libri secundi (*u*) habeat sequentia: *Temporis autem lapsu, usque ad nostram aetatem, quae morbi centesimum annum fere, aut circiter explere videtur &c.* Quod non respondet chronologiae luis venereae; nam *Bernardinus Tomitanus* decessit Patavii anno 1576, fere septuagenarius, peste sublatus (*w*), adeoque non erat inter viros, dum seculum ab incepta lue affluxit. Imo tota huius medici historia docet, quod binos illos libros de morbo Gallico scripserit non diu post annum 1563. Hinc videtur error forte in notis numericis subrepsisse; a qua suspicione celeberrimus *Astruc* (*x*) se parum abesse fatetur.

Testatur autem *Tomitanus*, *prima contagionis semina exstare in praesentia bubones, cariem, verrucas, & gonorrhoeam.* Notandum *cariei* vocabulo hic non intelligi cariem ossium, quam praecedunt dolores saevi osteocopi, qui hoc tempore, dum morbus a gonorrhoea incipere solebat, longe rariores erant; sed per *cariem* intelligebat ulcuscula exedentia pudendorum; uti ipse auctor (*y*) disertis verbis explicat. *Fallopii* testimonium utcumque magis dubium videtur ad determinandam gonorrhoeae venereae epocham (*z*). Credidit quidem *celeberrimus Astruc* (*a*), tractatum de morbo Gallico scriptum esse anno 1560, aut 1561 (quumque ibi dicat, nondum quindecim annos elapsos esse, a quo observata est gonorrhoea Gallica, tunc illa ephoca incideret in annum 1545). Verum alio in loco (*b*) notat, de natali, & emortuali die *Fallopii* discrepare inter se auctores magni nominis; praeterea monet *Fallopium* nihil edidisse praeter *observationes* suas *anatomicas*; reliqua omnia, quae eius nomen in fronte gerunt esse posthuma, & ab eius discipulis edita, prout unusquisque ex ore magistri, non dictantis, sed docentis potuerit excerpere, atque ingenio suo disponere, suisque verbis reddere. Unde licet anno 1560, vel 1561 scriptus fuisset ille tractatus, non tamen inde constaret, quo anno *Fallopius* haec protulisset coram discipulis suis, quae ad epocham gonorrhoeae pertinent.

Indefessus in rimandis auctoribus *Astruc* (*c*), qui de lue venerea scripserunt, invenit apud auctorem quemdam *Iacobum a Bethencourt*, qui librum de lue hac edidit Parisiis 1527 descriptionem gonorrhoeae, quae ipsi omnium prima videtur, & quae ita sonat. *Consuluit me quidam iuvenis, cuius mentula sesqui annum perpetuo saniosum, ac virulentum vomebat succum; quod venereo contraxerat certamine. Usus fuerat frustra multorum medicorum, ac chirurgorum consilio &c. Quum mentula dolorose arrigeretur, de ulcere suspicatus sum; consului, caveret ab iniectionibus; tum ne phlegmone proritaretur, tum quod, si seminariis ulcus latitaret vasis in mentulae utroque latere dispensatis, tales inutiles penitus essent.... medicamentis desiccatoriis convaluit.* Auctor scripsit triginta annis, postquam lues in Europa apparuit; adeoque secundum eius testimonium citius apparuisset gonorrhoea venerea, quam scripserunt modo citati auctores.

Quum autem adeo conspicuum, adeo molestum sit hoc malum, non potuisset la-

(*u*) Aphrodisiac. pag. 1053. (*w*) Astruc. de lue vener. tom. II, pag. 766. (*x*) Ibidem. (*y*) Aphrodisiac. pag. 1052. (*z*) Ibidem pag. 780. (*a*) De lue venerea lib. I, cap. XIII, tom. I, pag. 99. (*b*) Tom. II. pag. 746, 747, ibidem. (*c*) Ibidem pag. 637, & seq.

latere primos auctores, qui de lue scripserunt, & de gonorrhoea nullam fecerunt mentionem. Unde videtur concludi posse, lui iam cognitae successisse gonorrhoeam, quamvis exacte non possit determinari tempus, quo primum observata fuit; quod forte in diversis regionibus varium erat.

Sequitur iam, ut de gonorrhoea dicatur, & de variis locis, quae occupat; quae maiorem minoremve curationis difficultatem simul demonstrant perito medico. Quum in omni gonorrhoea penis affectus sit, ad meliorem intellectum illorum, quae dicenda sunt, quaedam de eius fabrica mirabili videntur praemittenda esse. Penis constat binis corporibus, cavernosis dictis; qui sunt bini tubi ligamentosi flexiles, sibi invicem lateraliter accumbentes secundum maximam suae longitudinis partem; non sunt aperti tubi hi, sed in extrema sua parte clausi, obtuse conici, apices subrotundos habent; altera illorum extrema, quae & radices corporum cavernosorum penis dicuntur, a se mutuo recedunt, mole minuuntur, & in apices binos desinunt, qui affiguntur marginibus ossis ischii, & ossis pubis; ad se invicem accedunt circa symphysin ossium pubis, & sibi mutuo uniuntur. Membrana constituens hos tubos cylindricos elastica est, ligamentosa. Cavum horum tuborum repletur substantia cellulosa, valde firma, quae videtur continuatio esse ipsarum membranarum involventium: omnes cellulae inter se communicant, semper sanguine plus minusve plenae; quae cellulis lienis comparari possunt.

Ubi duo hi tubi, substantia cellulosa illa pleni, se mutuo tangunt lateraliter, fibrae transversae unius fibris transversis alterius uniuntur, sicque formatur sepimentum quoddam, in quo fibrae hinc inde a se mutuo recedunt, & parvos hiatus faciunt, per quos communicatio inter bina corpora cavernosa obtinetur; ita ut, flatu adacto in unum horum, mox turgeat alterum. Sepimentum illud valde extenuatur circa extrema obtusa; quae & capita corporum spongiosorum penis vocari solent. Dum bini hi tubi cylindrici sibi mutuo lateraliter accumbunt, superius & inferius manet spatium liberum: in hoc spatio inferiore, quod superiore maius est, secundum totam longitudinem corporum cavernosorum penis sibi mutuo accumbentium, locatur *urethra*; quae una cum modo descriptis corporibus binis spongiosis penem constituit, & praecipua est gonorrhoeae sedes; adeoque bene cognosci debet, ut ille morbus rite intelligi possit (*d*).

Urethra, partem inferiorem penis occupans, locatur in sulco, quem relinquunt bina corpora cavernosa penis sibi mutuo accumbentia, & fortiter illis adhaeret, secundum totam longitudinem sulci, per quem urethra decurrit. Quamvis autem urethra duplici membrana constet, & inter has binas membranas substantia cellulosa locetur, qualis in corporibus cavernosis penis obtinet, tamen differt ab illis, quod mole minor sit, & canalem faciat apertum ad vesicam usque, per quem urina, & semen exeunt, quum corpora cavernosa penis tubos quidem referant, sed caecos, per quos nihil transit, & qui in apice obtuso clausi sint utrique.

Unde penis virilis praeter integumenta communia constat tribus corporibus,

(*d*) Winsslow exposit. anatom. pag. 565. & seq.

bus, quae cavernosa dici merentur; binis corporibus cavernosis penis, quae maiora sunt, & tertio minori, quod pariter cavernosum est quidem, sed apertum canalem facit: nunquam pulcrius penis illa fabrica demonstrari potest, quam si flatu distentis corporibus cavernosis binis maioribus, & corpore cavernoso urethrae exsiccetur totus penis: rigidae enim post exsiccationem cellulae non collabuntur amplius, sed distentae manent, licet in taleolas dissecto pene exsiccato aër libere exeat. *Celeberrimus Ruyschius* (*e*) primus inflationis methodo mirabilem penis humani fabricam demonstravit, & figuris nitide expressit; ubi in taleolis penis inflati & exsiccati dissectis demonstrat evidenter, quomodo urethra in inferiore penis parte decurrat sub corporibus cavernosis penis sibi mutuo accumbentibus. Probat idem citatis clarissimorum anatomicorum testimoniis, qui ante illum scripserunt, quod veram penis, urethrae, & glandis fabricam ignoraverint. Corpora autem illa, quae hodie cavernosa penis communiter dicuntur, vocavit nerveo-spongiosa.

Primo tentaverat cruore omni exhausto implere vasa penis per materiam ceraceam iniectam; sed repletis sic cellulis penis nihil distincti videre potuit; unde postea sanguine e pene expresso, & aqua, siphonis beneficio, eluto, flatu replevit, vinculo iniecto arctissime ligavit, dein exsiccavit. Sed, ut rite intelligatur glandis penis fabrica, notandum est, urethram, postquam pervenit ad extremitates, sive capita, corporum cavernosorum penis una cum suo corpore cavernoso formare glandem penis. Corpus enim illud cavernosum urethrae binis eius membranis interpositum inter finem prostatae, & adunationem corporum cavernosorum crassissimum, dein toto decursu gracilius, ad anteriora penis iterum crassescens, extrorsum flectitur, & relinquit os urethrae apertum in glande; dein constituit superficiem exteriorem spongiosam glandis, terminatam in eminenti eius fimbria circa nexum praeputii (*f*). Unde glans penis est quasi producta urethrae substantia retrorsum reflexa, & capita corporum cavernosorum penis tegens illis insidet; membranaque externam superficiem glandis tegens est continuatio membranae, quae internam superficiem urethrae investit; sub qua pergens cavernosum corpus urethrae substantiam similem per glandem ipsam prolongat; dum simul cum his retroflexa urethrae membrana externa tegit capita corporum cavernosorum penis, sicque pariter impedit, ne ulla communicatio sit inter bina corpora cavernosa penis, & corpus cavernosum urethrae.

Mirabatur hoc *Ruyschius* (*g*), dum inflatis corporibus cavernosis penis, inquirebat in structuram glandis. *Ea enim inflatione intumuit & induruit quidem interior glandis pars, flaccida tamen mansit glandis pars exterior.*

Nec mirum hoc erat: inflatis enim corporibus cavernosis penis sentiebat digitis turgentia horum capita, quibus glans non inflata insidebat, flaccida omnino; unde credidit interiora glandis turgere tantum. Hanc rem pulcre expressit (*h*), dum penem solis corporibus cavernosis inflatis delineavit, discissa

(*e*) Observat. anatom. chirurg. num. 100 pag. 93 & seq.

(*f*) Herm. Boërh. instit. med. §. 654.

(*g*) In loco modo citato pag. 95.

(*h*) Ibidem fig. 75.

scissa glande, & secundum longitudinem, & transversim, sed nullo modo turgente. At, dum inflabat *Ruyschius* (*i*) solum corpus cavernosum urethrae, intumuit pars glandis exterior, neutiquam vero interior, quae flaccida mansit. Postea inflavit & bina corpora cavernosa penis, tuncque illo exsiccato, & dissecto curavit delineari pulcherrimas illas figuras, quae penis structuram tam nitide demonstrant; inter quas binae sunt (*k*), quae ostendunt, quomodo corpus spongiosum urethrae una cum binis membranis urethrae, quibus coërcetur, retrorsum flexum glandem constituat, & corporibus cavernosis penis insideat. Simul intervallum, quod est interpositum inter apicem corporis cavernosi penis & impositam glandem, crassiori linea distinxit, quam est in margine externo dissectae glandis: in hoc enim intervallo membrana cingens corpus cavernosum penis contigua est, & concrescit membranae externae urethrae; unde maior crassities. Ex his intelligitur, quare *Ruyschius* (*l*) dixerit: *Reperi penis glandem nil aliud esse, quam veram continuationem tam corporis nerveo spongiosi maioris & crassioris, maximam penis partem constituentis, quam minoris & tenuioris urethrae, maximam & praesertim inferiorem eius partem ambientis sine ulla substantiae mutatione*. Ex figuris autem eius manifeste apparet glandem penis proprie loquendo esse continuationem corporis cavernosi urethrae retroflexi, & penitus separatam esse a cavernosa penis substantia. Simul patet *Graafium* (*m*) errasse, dum statuit spongiosam urethrae partem, sensim glandi appropinquantem, magis & magis attenuari, graciliorem reddi, tandemque in glande obliterari; contrarium enim verum. Nam corpus cavernosum urethrae in glandis extremo maximum, & crassissimum est, totamque partem glandis exteriorem conficit. (*n*).

Figura glandis similis est cono, qui in apicem subrotundum finitur: convexitas eius inferior plana est; basis autem oblique posita, cuius circumferentia parum excedit corpora cavernosa penis, quibus insidet. Canalis urethrae recta pergit, non per mediam glandem, sed per partem eius inferiorem, quae magis plana est, & finitur orificio oblongo, quod fissuram refert, atque angustius est ipso urethrae cavo, quod quasi connivet, dum in illud orificium terminatur (*o*).

Non tamdiu immorarer descriptioni harum partium, nisi crederem omnino necessarium hoc esse ad intelligendam gonorrhoeam, & plura mala, quae illam comitantur, vel sequuntur; praecipue si illa vel neglecta fuerit, vel mala arte ab imperitis tractata. Superest ergo, ut considerentur ea, quae urethrae in toto suo decursu a vesica, cui quasi continuatur, ad ultimum orificium eius in glande penis apponuntur, & dein illa, quae in cavo huius canalis occurrunt notanda ad gonorrhoeae cognitionem, & curationem inservientia.

Urethra, ubi a collo vesicae incipit, est simplex canalis membranaceus, & nondum acquisivit corpus cavernosum: sustinetur ille canalis hoc in loco massa quadam albicante, crassa, mediocriter firma, quae castaneam nucem figura sua re-

(*i*) In loco modo citato pag. 75. (*k*) Ibidem fig. 81, 82. (*l*) Ibidem pag. 95. (*m*) Ibid. pag. 96. (*n*) Ibidem fig. 81, 82. (*o*) Winslow exposit. anatom. pag. 567 & seq.

refert, & locatur inter vesicam ac urethrae bulbum (de quo statim). Massae huic *prostatarum* nomen datum fuit, plurali nempe numero; quia apparet distincta quasi in duos lobos per sulcum medium decurrentem a basi huius massae, quae vesicam respicit ad apicem, qui urethrae bulbum spectat: in hoc sulco locatur prima haec urethrae pars, & quasi deprimitur; valide autem accrescit ille canalis prostatarum massae.

Pergit dein urethra, & ad digiti transversi ac medii circiter distantiam a sua origine, huic canali occurrit substantia quaedam spongiosa, similis corporibus cavernosis penis, sed tenuior tamen, quae deinde urethram circumambit, illamque in toto suo decursu comitatur. Spongiosa illa substantia non statim ambit canalem urethrae, sed prius format corpus oblongum, quod *bulbus urethrae* dicitur.

In cavitate canalis urethrae plura occurrunt notanda: in illa enim parte urethrae, quae *prostatarum* substantiae immergitur, adest eminentia ovalis crassior versus posteriora, tenuior versus anteriora, & in apicem desinens. Vocatur haec eminentia *caruncula*, *caput gallinaginis*, *veru montanum*; & pertusa est in parte sua crassiore binis plerumque foraminulis, quandoque unico, rarius tribus: haec sunt orificia ductuum, per quos vesiculae seminales excernunt semen in cavum urethrae. Praeterea eodem loco, utrimque ad latus crassioris partis eiusdem carunculae, adsunt quatuor, quinque, sex foraminula, in forma crescentis lunae disposita, quae sunt ductus excretorii *prostatarum*; qui in cavum urethrae effundunt secretum ab his glandulis humorem (*p*).

Membrana interna urethrae, tenuis admodum & vasculosa pertusa est copiosis foraminibus oblongis, maioribus, minoribus, imprimis circa glandem penis: haec foramina continuantur in canales excretorios glandularum, quae in corpore cavernoso urethrae locantur: canales, vel ductus excretorii harum glandularum decurrunt secundum membranam internam urethrae per substantiam cavernosam, & dein oblique penetrant in cavum urethrae, quod secreto humore blando mucoso obliniunt; atque ita sensilem admodum hanc membranam ab urinae acrimonia defendunt, illamque lubricam, & flexilem, servant. Quum autem oblique in urethram aperiantur hi ductus, hinc illorum orificia semilunarem figuram habent (*q*). *Celeberrimus Morgagni* (*r*) has glandulas in dissecta urethra exhibuit. Adsunt autem inter illas, quaedam reliquis insigniores: prope initium corporis spongiosi urethrae inveniuntur binae tales, quae & ductus excretorios satis longos habent; magnitudinem autem singulae habent nuclei cerasorum, oblongae & complantae figurae. Magis procedendo versus anteriora, tertia prioribus similis invenitur. Has glandulas *Couvperianas* dixerunt ab insignis anatomici *Couvperi* nomine, qui illas detexit, & descripsit (*s*), illasque comparavit magnitudini fabae Gallicae: compressae & ovalis figurae illas esse, dixit, coloris flavescentis, uti prostatae: utrimque adiacent urethrae supra eius bulbum, & ductus excretorii

(*p*) Winslow exposit. anatom. pag. 567 & seq. (*q*) Ibidem pag. 569.
(*r*) Adversar. anatom. I tab. IV fig. 4. (*s*) Drake anthropol. lib. I cap. XVIII pag. 115.

torii illarum per dimidii pollicis ſpatium decurrunt ſupra convexam ſuperficiem membranae internae urethrae, dein tenuiores fiunt, & oblique penetrant in eius cavum binis diſtinctis orificiis, in illo loco, ubi ſub oſſibus pubis in perinaeo urethra inflectitur; tertia talis glandula in vicinia locatur, minor mole prioribus, prope anum, & binis orificiis patens in cavum urethrae ad trium linearum diſtantiam a prioribus. Ut haec glandula appareat, debet diſcindi corpus cavernoſum urethrae ad membranam internam urethrae uſque, ſecundum longitudinem (*t*). In loco citato adſunt figurae, quae harum glandularum deſcriptionem elucidant.

His prius conſideratis, facilius intelligentur illa, quae contingere obſervantur in gonorrhoea, & quae varia ſunt, prout in variis locis penis virus venereum haeret, ac erodendo ulcus excitat. Si ponatur glandem penis tali ulcuſculo venereo poſt impurum concubitum affici (*u*); conſtat glans, uti dictum fuit, producto ſpongioſo urethrae corpore uſque ad finem huius emiſſarii, ubi, ſupra fines binorum corporum ſpongioſorum penis retroflexum, ad coronam glandis terminatum, huius eminentem limbum facit; componitur ergo glans eadem ſtructura, qua corpus urethrae; unde ſanguine arterioſo in cellulas effuſo, perque venas redire impedito impleri, & ad crepaturam uſque diſtendi poteſt; quod in actu venereo iamiam ad effectum ſpectante tantum contingit: hinc eo tempore valide inflammatur. Semine autem emiſſo, glans primo flacceſcit; hocque momento temporis, valde bibula, facile rapit in cellulas ſuas iam inanitas, quod penetrabile applicatur ferventi illius ſuperficiei. Quum enim cellulae corporis cavernoſi urethrae ſanguine per arterias effuſo, & per venas redire impedito turgeant quam maxime illo tempore, quod proxime ſeminis eiaculationem praecedit, hac peracta, mox redit ſanguis effuſus per venas iam liberas, & abſorbentium venularum oſcula facile tradunt vacuis iam venis ſanguineis, quidquid in ſe receperant. Peculiaris venarum in pene ſtructura facilem & promtam reſorptionem ſuadet. Demonſtravit enim primus inter anatomicos *Ruyſchius* (*v*), quod *venae per penem diſtributae, ſi non omnes, ſaltem tot, quot unquam offendit, ſint poris magnis & viſibilibus foraminibus pertuſae cribri inſtar, &c. Eiuſmodi venarum perforatio in cauſa eſt, quod ſanguis per penem redux citiſſime poſſit a pene regredi fere momento flacceſcente.* Immediatum autem inter cellulas penis & venas commercium eſſe patet inde, quod inflatis corporibus cavernoſis penis, ſimul quoque inflentur venae per dorſum eius repentes, ut plurimum (*x*); & talem figuram inflati & exſiccati penis exhibuit; qua methodo potuit illa venarum foramina videre. Rapidum ſatis ſanguinis motum eſſe per penem demonſtravit *Ruyſchius* (*y*) alio in loco; vocabatur enim ad hominem, cui ulcus inter glandem & praeputium eroſerat arteriolam ſequente valida haemorrhagia, quae miſerum fere exſanguem reddiderat, nec variis ſtipticis remediis compeſci potuerat. *Ruyſchius* glandem praeputio texit,

(*t*) Drake anthropol. lib. I cap. XVIII pag. 137, 138.
(*u*) Aphrodiſiac. in praefat.
(*v*) Obſervat. anat. chirurg. num. 100 pag. 97.
(*x*) Ibidem pag. 96 & fig. 75.
(*y*) Obſervat. 42. Ibidem pag. 41.

texit, illudque productum digitis strinxit, sicque aegrum ab hoc periculo liberavit.

Hinc etiam intelligitur ratio, quare in initio luis venereae tam promte resorbebatur contagium, & paucorum dierum spatio totum corpus inficiebat. In lue incipiente contagium venereum mobile admodum videtur fuisse, & facillime absorbendum. Post plures annos coepit quasi mitescere, & qua parte contrahitur, primo se manifestare solebat (vide §. 1442), tuncque gonorrhoea orta fuit, quae si rite tractetur a lue venerea universali corpus praeservat saepissime; uti postea in curatione dicetur. Figitur enim tunc contagium venereum in loco, cui applicatur, & tunc non adeo cito per reliquum corpus dispergitur, aut se multiplicat.

Quum penis in concubitu impuro omnium maxime contagio exponatur, intelligitur, cur adeo frequens hac parte contagium fiat. Cur tam crebro fungosa glandis pars plena turgeat materie ulcerosa, quae praecedenti paragrapho descripta fuit, ita ut pressa glans hanc sudet. Cur ulcera nata in spongiosa hac fabrica, depascentia omnem hanc compagem, & in tabum venereum convertentia, glandem totam siderari, decidere a reliquo veretro saepe ceterum intacto separari faciant. Denique & palam est a capite penis, ope corporis spongiosi urethrae, continuatum commercium haberi usque sub collo vesicae; quum totum hoc idem sit unumque continuatum cellulosum corpus; & quum superficies cellularum harum inungatur semper unctuoso pingui humore, ut lubrica simul & expansilis facile sit, vel inde iterum liquet, quare susceptum hic semel contagium tanta semet luxurie alat, sustineat (*z*). Porro ex his patet pro diversitate partis, cui in toto hoc tractu adhaeret contagium, diversa sequi debere mala, & quaedam ex his facilius, alia difficillime curari posse, de quibus nunc agendum.

Contigit ab impuro concubitu, ut contaminans materies resorpta meatibus in superficie glandis arrectae oestro venereo dilatatis primo momento, quo flacescere incipit, se insinuet cellulis corporis spongiosi glandis, quod continuatur inter binas membranas urethrae usque ad collum vesicae. Facit autem continuatae fabricae commercium, ut facile propagetur toto hoc tractu minimum adpersi mali contagium. Ubi vero admissum ad tenerrimam hic pinguetudinis membranulam, extemplo creat ibi ulcusculum, quod colligit materiam, de qua ante dictum fuit. Ulcerosa haec nata foeditas in loco structurae tenuissimae subpingui scrobiculum capacem format semper; in quo illa fit, accumulatur, retinetur, lente inde exit, at ubertim exprimitur. Si cavum exesum in fungosa glandis fabrica sistitur, atque per superficiem eius dilatata sibi emissaria paravit, tum spurcissimus mador hac parte transsudat, glandem & praeputium corrumpit, tabefacit quandoque, & siderat. Haec vocabatur *Boërhaevio* gonorrhoeae venereae virulentae *prima species* (*a*).

Cognoscitur foedo madore minus crasso, quam in ceteris huius nominis morbis, assidue genito intra glandem & praeputium, vel materia per glandem pressam.

(*z*) Aphrodis. in praefatione. (*a*) Ibidem.

pressam extrinsecus transsudante. Ceterum ablato contagio non difficilis huius gonorrhoeae sanatio. Quandoque rubra macula in glandis superficie apparet (omnium primum suscepti contagii signum), quae aliquando evanescit brevi, & sequitur postea excretio materiae gonorrhaicae per ipsam glandis substantiam; quandoque stigma illud morbosum in ulcusculum degenerat prius, & ex hoc ad fungosam glandis substantiam pergit infectio. Ubi tale ulcusculum vel in praeputii interna parte, vel in glande haeret, fundit similem materiam, & satis copiosam quidem, qualis est illa, quae pressa glande exit, quando cellulosa illius fabrica fuit infecta.

Quum autem gonorrhoeae materies per ipsam urethram exstillare soleat frequentius, ita ut seminis fluxum vocaverint plures, dum crederent materiam hanc esse genitalem humorem, sed corruptum per contagium luis venereae; hinc, ubi per glandis substantiam prodibat illa materia, & nihil ex urethra, vocaverunt quidem gonorrhoeam; sed *spuriam*, ut nempe ab aliis speciebus distingueretur. Legitur (*b*) celebrem facultatis Monspeliensis medicum *Masson* in tribus aegris vidisse peculiarem gonorrhoeae speciem, in qua tabus venereus ex glandulis coronam glandis cingentibus emanabat, & qui morbus solitis ad alias gonorrhoeas remediis curabatur: additur celeberrimum *Barbeyrac*, & alios medicos Monspelienses eumdem observasse morbum antea. Quumque celeberrimus *Littre* tales glandulas (*c*) descripserit in hoc loco, novum argumentum pro harum glandularum exsistentia desumtum fuit. Eamdem sententiam tuetur celeberrimus *Astruc* (*d*) de morbi nomine, & loco, ubi de gonorrhoea spuria, sive de venereo stillicidio e balano agit.

Illas glandulas adesse demonstratum est, quae virosi odoris smegma effundunt, quod originem dat sordibus inter praeputium & glandem colligendis. Quum autem, uti antea dictum fuit, venereum virus soleat irretiri facile mucosis, lentis, & subpinguibus humoribus, quales hae glandulae fundunt, satis probabile videtur has glandulas saepius infici: verum & aptissimae videntur, ut contagium susceptum figant, & inde nascantur ulcuscula venerea, quibus totam coronam glandis obsitam vidi aliquoties. An autem gonorrhoea, spuria dicta, his glandulis affectis originem debeat semper, non videtur pro certo statui posse. *Sydenhamus* (*e*) testatur sequentia: *ipse scilicet vidi, virulentam huiusmodi materiam per substantiam glandis porosam exsudare, non per urethram eiectam, nulloque ulcere vel glandem occupante, vel praeputium.* Plurimos sic affectos se vidisse testatur & *Vercellonus* (*f*), qui *albam saniem plorabant per substantiam glandis porosam, etiam citra ullum ulcus.* Memini probe me vidisse aliquoties pressa glande in talibus aegris exivisse per totam glandis substantiam guttulas tabi venerei, licet nihil mali detegere potuerim nec in praeputio, nec in limbo coronae glandis, ubi illae glandulae ponuntur.

Altera

(*b*) Academ. des scienc. 1729 hist. pag. 16. (*c*) Ibid. l'an 1700 hist. pag. 39 & seq.
(*d*) De morbis vener. lib. III cap. III pag. 190.
(*e*) Epistola secunda responsoria pag. 414.
(*f*) De pudendor. morbis cap. III pag. 86.

Altera gonorrhoeae species (*g*) observatur, quando virus venereum per poros glandis se insinuans penetrat usque in fabricam cellulosam urethrae circumnatam, ulcusculumque ibidem format, quod meatus in urethrae ductum hiantes exedit, hinc ulcerosam materiam hac via effundit, assiduo quidem destillantem hoc exitu, sed imprimis, ubi veretrum hac parte premitur, pressu ab inferiori parte sursum adacto. Si prematur mane post somnum lotio nondum reddito penis ad pollicis distantiam a penis apice, a retro antrorsum, notabilis copia materiae foedae exprimitur. Unde patet illam non haesisse in urethra, sed pressione in eam derivatam fuisse ex cavernoso urethrae corpore. In hac gonorrhoeae specie nil talis materiae ultra ex toto pene, a collo vesicae presso ad glandem usque prodibit. Unde concluditur hunc solum locum affectum esse.

Haec est frequentissima in initio gonorrhoea, quotidie occurrens, ingentem plerumque copiam tabi venerei gignens, diu satis durans, praecipue in laxis hominibus, & si modo materies libere excernitur, licet diu, raro luem generans, imo fere ab ea praeservans. Verum id praecipue incommodi habet, quod in sinuosis illis cellulosae membranae ambagibus diu haerens, diuturna stillicidia vix ulla arte sananda pariat; praecipue si neglectum, vel male tractatum in initio fuerit hoc malum; tunc enim poterit virus propagari per totam longitudinem corporis cavernosi urethrae ad eius bulbum usque.

Hinc locus affectus est imprimis circa finem urethrae, quae circa glandem dilatatur, & facit fossulae ovalis speciem, quae & navicularis dicitur (*h*).

Quum autem corpus cavernosum urethrae, uti ante dictum fuit, retroflexum glandis penis molem constituat, in inferiori parte urethra ibi tenuior est in sua substantia, & quandoque in hoc loco eroditur foraminulum, quod curatu difficile est, imo aliquando tota vita manet.

Ante dictum est urethrae canalem per totam suam longitudinem pertundi orificiis maioribus, minoribus; his etiam satis facile communicari luis contagium potest, a quo gonorrhoea sequitur. Solet hoc malum fieri ab acrimonia, vel copia maiori veneni venerei ab ardenti & repetito impuro concubitu, a prioribus gonorrhoeis praegressis, a veneris usu, dum gonorrhoea iam adest, a calore magno aëris, saltatione, equitatione imprimis; quibus omnibus contagium venereum redditur actuosum magis, & noxium.

Sentiunt aegri molestum sensum in pene, ac si coarctaretur urethra: maior copia exit materiae, sed lentiori stillicidio ob urethram eo magis coarctatam, quo plures tales loculi affecti sunt: a loco posteriori penis premendo glandem versus exprimi potest materia; quod non contigit, ubi in superiori parte urethrae prope glandem haeret mali sedes: albus humor exit, qui exsiccatus flavescit, & lintea reddit rigida: si peioris indolis fuerit malum, viridescit, pessimum, si amurcosus, saniosus, sanguinolentus humor effluat; designat enim tunc fabricam cavernosam urethrae exesam esse; unde difficultas curae praesagitur. Solet autem hoc imprimis contingere illis, qui tentigine venerea vexantur frequentius, dum gonorrhoea laborant. Pari etiam ordine color materiae

(*g*) Aphrodisiac. in praefatione.

(*h*) Winslow exposit. anatom. pag. 569.

materiae exstillantis mutatur, dum idonea medela adhibita morbus in melius tendit; amurcosa & sanguinolenta sanies viridescere incipit, dein flavescere; postea albescit, & copia minuitur.

Observatum fuit saepius, eo peiorem esse gonorrhoeam, quo tardius prodeat post concubitum cum infecta muliere. Sentitur tunc molesta quasi strictura in pene, quae dum urina excernitur, non excitat dolorem quidem, sed tamen alicuius obstaculi sensum facit. Vidi secundo vel tertio die post infectionem, gonorrhoeam iam adfuisse, in aliis quandoque tantum decimo quarto, imo & serius.

Causa materialis gonorrhoeae videtur esse humor naturaliter a lacunis urethrae exiens, & urethrae internam superficiem obliniens, & lubricans. Ille humor in sanitate paucus est, cui dum intricatur luis contagium, augetur copia secretionis, & simul conciliatur rodens acrimonia. Si aucta secretione per stimulum contagii eluatur virus, antequam locum, cui adhaeret, erodere possit, sanatur absque ulceratione malum; si virus acrius, vel copiosius fuerit, aut diutius latuerit in loco, antequam prodierit gonorrhoea, erosio, & exulceratio metuenda sunt.

Optime notat (*i*) *Sharp*, posse talem fluxum a sola irritatione secretionem humoris naturalis augente produci absque ulcere. Sic a stimulo purgante ingens copia humorum in intestinis secernitur, & per alvum expellitur; a fumo tabaci, talis abundantia salivae exspuitur, ut quandoque totum corpus in marasmum incidat. Fluor albus in feminis magnam affinitatem habet cum materia purulenta, & tamen larga copia exit, licet nullum ulcus detegatur. In viris longe maior copia materiae gonorrhaicae exit; quam a paucis ulcusculis urethrae superficiem internam obsidentibus exspectari posse videatur. Ulterius hoc probatur in gonorrhoea muliebri: fluxus enim in his quandoque est admodum copiosus; & tamen sollicita investigatione nullum exulcerationis vestigium in vagina detegitur; quod tamen fieri deberet, si fluxus ille foret pus ulcerosum.

In viris interiora urethrae oculis vix patent; verum in cadaveribus illorum, qui gonorrhoea laborantes aliis morbis correpti perierunt, quandoque inventa fuerunt signa inflammationis, mucosae lacunae turgidae, & emissaria oscula ulcerata. Magna etiam copia colligitur quandoque materia in his partibus. Sic invenit *Morando Morando* (*k*) in iuvene viginti annorum, qui ex lenta febre perierat, ante mortem totus marasmo exsiccatus, tumorem subnigricantem circa caput gallinaginis, ex quo collegit novem drachmas similis materiae. Dumque probare nititur adversus illos, qui aliter sentiebant, non esse semen, quod in gonorrhoea ex urethra stillat, testatur, quod pauculum illius fluxus immiserit urethrae canis cum hoc effectu, ut de pene huius animalis perpetuo stillaret flavescens sanies ad mortem usque: periit autem rabie canis ille.

Celeberrimus *Morgagni* (*l*), qui plures urethras viriles dissecuit, quam forte ullus

(*i*) Sharp critical inquiry of the present state of Surgery pag. 133 & seq.
(k) Prima decade di lettere familiari pag. 108, 109, 110.
(*l*) De sedibus & causis morbor. per anat. detectis tom. II pag. 194 & seq.

ullus alius anatomicus testatur, quod illa vitia in urethra, quae contagiosam gonorrhoeam comitantur, vix unquam, aut ne vix quidem conspexerit: in primo enim gonorrhoeae initio humor, qui exit non est purulentus, saltem non est verum pus, nec dolor adest tantus, qui erosionem designet, neque sanguinis adhuc vel levissima tinctura, nedum guttula apparet. Unde videtur confirmari, quod ille fluxus in initio saltem pendeat ab aucta copia naturalis muci, quo urethrae cavum inungi solet. In iuvene enim vigesimum quintum annum agente, qui virulentam gonorrhoeam vetustam recentiore altera ante sex menses renovaverat, &, hac adhuc dum perstante, haemorrhagia ex vulnere perierat, attente perlustrans genitalia (*m*) invenit *in praeputio*, *glande*, *urethra nihil usquam ulcerum*, *erosionis*, *ruboris*, *nec quidpiam aliud*, *quod ad praesentem gonorrhoeam attineret*, *si madorem excipias*, *quam soleat*, *maiorem a media urethra ad glandem usque pertinentem*. *Ad gonorrhoeam autem illam veterem*, *diuturnamque spectare haec credidit*; *primum ab eo ferme loco*, *unde mador incipiebat*, *exstantem oblongam albidam lineam ulteriora versus oblique tendentem &c.*: Huic madori urethrae quandoque se iungit rubedo, quam abfuisse in hoc homine mirum non est; quum perierit haemorrhagia. Vestigia autem ab antecedente erosione relicta se saepe vidisse in urethra candidissimus auctor (*n*) fatetur; lacunarum mucosarum nempe abolitionem, cicatrices in urethra eiusdem coarctationem, in ipsa lacunarum sede luxuriantis carnis excrescentiam. Imo in alio cadavere (*o*), *tractus erat transversorum digitorum trium*, *aut eo amplius*; *quo proclive erat intelligere*, *urethram olim fuisse ulceratam*. *Per eam enim faciem*, *in qua illi erant canaliculi*, *tres quatuorve exstabant in transversum ductae*, *albidae*, *& quasi tendineae chordulae*, *vel potius institae non valde prominentes*, *nec usquam se ab interna membrana urethrae seiungentes*.

Unde videtur lis illa, quae inter auctores, qui de his morbis scripserunt, obtinet, facile componi posse. Quidam enim voluerunt in gonorrhoea, nunquam adesse ulcus, sed maiorem tantum obtinere secretionem, & excretionem muci naturalis, quo urethrae superficies interna obducitur. Alii materiam ex pene effluentem dixerunt esse purulentam, & inde concluserunt ulcus venereum adesse in omni gonorrhoea; praecipue, quum viderent a luis contagio suscepto in aliis corporis locis ulcera exedentia nasci. Cadaverum sectiones demonstraverunt post gonorrhoeas apparuisse quandoque ulcerum relicta vestigia, quandoque non.

Certe homo sanus, aestivo tempore, raro nares emungit, licet membrana interna narium folliculis mucosis scateat: si autem coryza laborare incipit, ingens copia liquidi ex naribus depluit; ita ut continuo nares emungere cogatur. Ubi vero maturescere, ut dici solet, coryza incipit, crassior humor de naribus prodit, qui circa morbi finem puri cocto simillimus evadit, licet nullum omnino ulcus in cavis narium adfuerit. Similis materia per sputa excernitur, ubi interna pulmonis superficies eodem modo afficitur ac nares a coryza, &

(*m*) De sedibus & caussis morbor. per anat. detectis tom. II pag. 196.
(*n*) Ibidem pag. 197.
(*o*) Ibidem pag. 198.

& tunc catarrhus adesse dicitur, qui molestissimam tussim inducit, quae mitigatur simulac sputa cocta puriformia prodeunt, & sequitur perfecta sanitas, absque ullo pulmonalis ulceris vestigio.

Unde celebris auctor (*) statuit hunc humorem esse eumdem, *qui in gonorrhoea rheuma verum suppeditat, in quo virulenta veneni materies haeret: unde & tunc dolor maximus in loco, ubi glans deficit; quo vero plures horum folliculorum inficiuntur, eo peior hic morbus, & contra; quumque iniecto liquore, communicare inter se demonstraverit* Cocburnius, *facile proserpit ex uno in alium malum*.

Sic etiam intelligitur ratio, quare minus frequenter contagium luis venereae per totum corpus dispersum fuerit, postquam gonorrhoea se manifestare coepit: dum nempe haerens in urethra virus, copia maiori muci secreti inviscatum abluitur, & de corpore expellitur: tuncque adest tumefactio, & dilatatio, potius horum folliculorum, & vasorum vicinorum, quam erosio. Unde *celeberrimus Morgagni* invenit in cadaveribus, uti modo dictum fuit rubedinem in membrana urethrae, & madorem maiorem. Hinc & intelligitur ratio, quare *Botallus* (*p*) dixerit: *qui venerei morbi principia parvi faciunt, iuvantur mirum in modum seminis effluvio diuturno: nam paullatim, quod putidum erat conceptum, effluit cum cetero, quod nondum corruptum, sed incoctum labitur*.

Quoties vero usque ad glandulas urethrae, *Cowperianas* dictas, virus intravit, hasque obsedit per emissaria harum in cavum meatus urinarii se exonerat materies, & tunc *tertia gonorrhoeae species* adesse dicitur.

Glandulae illae *Cowperianae*, uti ad eamdem hanc paragraphum descriptae sunt, utrimque adiacent urethrae supra eius bulbum, & ductus excretorii illarum per dimidium pollicem decurrunt iuxta convexam superficiem membranae urethrae, dein oblique penetrant in eius cavum illo loco, ubi sub ossibus pubis in perinaeo urethra flectitur.

Si virus venereum has glandulas invaserit, & in his sedem fixerit, inde vix extricari poterit; sed haerens, ipsaque mora assiduo peior facta, ingentes ibidem erodet sinus; cavos, fistulosos, plurimo hoc pure assidue manantes, difficillimae detersionis, hinc & sanationis. Hoc imprimis metuendum est, si quacumque de causa impediatur materiae in glandulis collectae exitus in cavum urethrae: tunc enim ulcera quandoque pessima generantur ad latera urethrae, & vicina inquinantur; unde aliquando & subcutanea penis posterioris pinguia, vel cellulosa occupantur, pessimaque mala fiunt (*q*).

Saepius hoc malum originem ducit a prima & secunda specie gonorrhoeae praegressis; imprimis si repetitis vicibus iam talibus morbis laboraverit aeger: rarius occurrit absque his, & celeberrimus *Littre* (*r*), qui magnum numerum cadaverum gonorrhoea laborantium dissecuit, tantum semel invenit has glandulas *Cowperianas* affectas solas. In loco autem, ubi emissaria harum glandularum hiant

(*) Abrah Kaau perspirat. pag. 124.
(*p*) Aphrodisiac. pag. 872. (*q*) Ibidem in praefatione.
(*r*) Acad. des scienc. l'an 1711 mem. pag. 267 &c.

hiant in cavum urethrae, aderat rubedo, quatuor lineas larga, magis tendens versus sinistram, quam dextram partem. Fere in medio huius rubedinis ulcus erat subrotundum dimidiam lineam sua diametro aequans, quod magnam partem orificii sinistri arroserat, uti & parvam portionem urethrae vicinae. Glandula respondens huic orificio rubra, dura, & tumida inveniebatur; glandula dextri lateris minus affecta erat.

Cognoscitur haec species gonorrhoeae tumore, & dolore in medio perinaei, qui quandoque ad anum usque extenditur. Nec multum materiae per penem exit in hac specie gonorrhoeae; quandoque vix ardorem urinae sentiunt; si nulla nempe exulceratio adsit in vicinia ductuum excretoriorum. Contingit plerumque, ut in ultimo actu reddendae urinae copia materiae saniosae, ichorosae, foetidae ex pene prodeat, uti etiam quando tumor in perinaeo manu comprimitur; dum nempe materia in his glandulis collecta haeret, quod saepius contingere debet ob situm declivem harum glandularum.

Prognosim satis facilem huius gonorrhoeae dat *celeberrimus Littre* (s), credens illam sine magna difficultate curari posse, imo longe facilius, quam alias gonorrhoeae species, quod mirum videri posset. Sed haec admiratio evanescit, si consideretur, quod egregius ille vir triplicem tantum gonorrhoeae sedem agnoverit, glandulas nempe has *Couuperianas*, prostatas, & vesiculas seminales (t). Nullam enim mentionem fecit binarum priorum specierum gonorrhoeae, de quibus iam dictum fuit. Accedit, quod vix unquam tractaverit hanc speciem gonorrhoeae, quam semel tantum in cadavere viderat, & hac occasione reminiscebatur, quod olim talem aegrum curandum habuerit. Fatetur simul, quod tunc temporis nondum satis noverat glandulas *Couuperianas*, hincque non adhibuerit omnem attentionem, qua uteretur, si denuo morbus talis ipsi occurreret. Quod si contigisset, non dubito, quin egregius ille vir sententiam mutasset de cura facili huius gonorrhoeae (u). Tamen hoc verum est, quod infectio harum glandularum minus metuenda sit, quam si idem malum prostatas, aut vesiculas seminales occupet, de quibus tribus locis ille tantum egisse videtur.

Notandum est ab aucto tumore harum glandularum, & vicinarum partium sic posse comprimi illarum ductus excretorios, ut vel nihil omnino, vel parcam valde copiam materiae in cavum urethrae transmittant; tunc auctores vocaverunt hoc malum *gonorrhoeam virulentam siccam*, *sive dysuriam veneream siccam* (v); quam celebris ille auctor statuit vehementiores gonorrhoeas virulentas incipientes praecedere, vel suppressas sequi. Binas autem tali mali causas ponit; phlegmonen prostatarum aut vesicularum seminalium nempe; & phlogosin erysipelatodaeam urethrae. Priorem causam adesse docent tumor, calor, rubor, dolor perinaei. Nulla tamen hic mentio fit glandularum *Couuperianarum* similiter affectarum; quod mirum videtur; quum alio in loco (x) diserte moneat sequentia: *experientia compertum est gonorrhoeam quidem, quae in vesiculis*

(s) Acad. des scienc. l'an 1711 mem. pag. 271.
(t) Ibidem pag. 263. (u) Ibidem pag. 267.
(v) Astruc. de morbis vener. lib. III cap. III pag. 185. (x) Ibidem cap. IV pag. 197.

vesiculis seminalibus tantum, aut prostatis sedem habuerit, rarius in abscessum degenerare; sive quod maior firmiorque illarum moles dilacerationi, sine qua suppuratio nulla fit, magis resistat; sive quod multa, lata, brevia, emissaria, quae ex illis partibus in urethram aperiuntur, liberiorem viam haerenti & corrupto semini praebeant, unde minori efficacia concludentes cellulas debet erodere. Contra vero gonorrhoeam, in qua glandulae Couvperianae *affectae sunt, in abscessum frequentius abire ratione contraria; sive quod minor & mollior illarum moles facilius corrumpatur, sive quod semen inibi collectum (cum longo, obliquo, angusto ductu in urethram effundatur) diutius in ipsis restitet, atque adeo ipsarum contextum promtius pessundet.*

Unde videtur colligi posse, quod glandulae *Couvperianae* miasmate venereo infectae gonorrhoeam siccam dictam producant. Quum autem, his male affectis, mucus ab his secretus vel non excernatur in urethram, vel parcius solito, cum dolore urina excernitur, qui maior erit, si urethrae vicina pars inflammetur, ut saepius observatur, & ichor ex his ductibus harum glandularum exstillans in rodentem acrimoniam degeneret, quae aliquando tanta est, ut has glandulas vix non integre destruat. Sic in cadavere hominis frequentes gonorrhoeas passi, quarum ultima ultra annum duraverat, *Morando* (y) invenit, de his glandulis tantum superesse bina inaequalia & minutissima fragmenta, quae callosam contractissimam pellem referebant. *Celeberrimus Morgagni* (z) in cadavere iuvenis invenit dextrum ductum glandularum *Couvperianarum* aequo tenuiorem, sinistrum vero crassiorem subflavo mucoso humore distentum: emissarium autem ductum invenit perangustum, & ob exitus difficultatem turgidum, uti & totam huius lateris glandulam tumentem, quae in dextro latere gracilis & strigosa apparebat.

Sequitur *quarta gonorrhoeae species* (a), dum virulentus tabus usque ad *prostatas* productus has tabefacit, inque abundantissimum pus virulentum resolvit. Id mali ex durantibus diu, aut imprimis repetitis saepe gonorrhoeis oritur. Cognoscitur tumoribus in perinaeo, propinquioribus ano, quam dum glandulae *Couvperianae* inficiuntur; uti & interceptionibus saepe pessimis urinae reiectu copioso purulentae subputridae materiae; insanabili fere suppuratione ad partes; saepenumero ulcere maligno, nec sanabili in perinaeo nato; aliquando ulceribus pessimis, circumquaque ad loca prostatarum prodeuntibus, & vicina depascentibus foedissimo spectaculo. Sed imprimis in hoc casu subito, & sine manifesta causa lotium intercipitur; unde dirissimi, sed inanes ad exonerandam vesicam tenesmi, neque catheteri inducendo via datur, donec ita excruciatis diu subito purulenti quid urethra dimittitur; nec ita diu post simile malum infestat denuo. Quandoque & vidi contigisse, ut urethra circa regionem prostatae rupta, vel erosa urinam demiserit in tunicam cellulosam perinaei, scroti, & vicinarum partium; quae mora acrior facta in variis locis cutim erodebat; perque foramina omnia haec urina exprimebatur, dum vesicam exo-

(y) Prima decade di lettere familiari pag. 109.
(z) De sed. & causis morbor. per anat. detect. tom. II pag. 198.
(a) Aphrodisiac. in praefatione.

exonerare tentabat; tuncque parca tantum urinae copia per urethrae extremum exibat. Imprimis turpe tale ſpectaculum vidi in iuvene, cui terebinthinae ingens copia data fuerat, dum ſimul adſtringentibus iniectionibus, in penem valida ſyringae vi expreſſis ſextae iam gonorrhoeae, qua per decem menſes laborabat, curam tentabat impudentiſſimus agyrta. Quando ille urinam excernere tentabat, per numeroſa ſcroti foraminula undique depluens conſpurcabat omnia vicina. Miſer ille, ut ſcortis plus largiri poſſet, plura furatus fuit, & horum criminum convictus laqueo vitam finivit. Honeſtae familiae precibus conceſſum fuit, ut cadaver non inferretur in theatrum anatomicum, ſed ſepeliretur. Operae pretium fuiſſet in cadavere luſtrare tetri talis morbi effectus. *Morgagni* (*b*) propriis aliorumque obſervatis confirmat proſtatam in gonorrhoeis, imprimis repetitis, vel inveteratis, peſſime quandoque affici. Quamvis autem ex dictis magna curae difficultas evidenter appareat, contigit tamen in cadaveribus, *circa proſtatas miram cicatricum ex ulceribus antiquis inveteratis, tunc perſanatis, faciem conſpicuam fuiſſe* (*c*); ex quibus apparet & hanc gonorrhoeae ſpeciem curari poſſe; licet non ſine magna difficultate. Videtur *Sydenhamus* (*d*) credidiſſe proſtatas in initio gonorrhoeae non affici, ſed ſerius. *Tandem*, inquit, *altius penetrans glandulas proſtatas efferato ulcere ſolet depaſcere; quod haud raro cernitur in eorum cadaveribus, quos hic morbus e medio ſuſtulit.* Eandem ſententiam *Cockburn* (*e*) tuetur, & multis argumentis probat, quod nec proſtatae, nec veſiculae ſeminales, primum hoſpitium gonorrhoeae praebeant. Quum autem per vicinas undique partes vis contagii aliquando ſe ſpargat, proſtatas, veſiculaſque ſeminales in proceſſu gonorroheae vitiari tandem poſſe confiteri non veretur (*f*). Haec autem alibi (*g*) latius deducit.

Ultima tandem, & abominatiſſima gonorrhoeae ſpecies eſt, quae infectione proſtatarum emiſſaria vaſculorum ſeminalium inter exeuntes meatus proſtatarum hiantia erodit, & venenum ſuum per hos ductus, uſque in veſiculas ſeminales communicat, illarumque liquidum & vaſa contaminans, profluvium largiſſimum & foediſſimum creat; dum loca interim ſinuoſa, atque labyrinthi inſtar intorta exulcerat. Si iam conſideretur proſtatas incumbere recto inteſtino, quod copioſa undique pinguedine cingitur, intelligitur totum illum apparatum celluloſum, qui veſiculas ſpermaticas, veſicam urinariam, inteſtinum rectum, perinaeum ambit, atque interiacet, exulceratum, putrefactum, exeſum, hiatus fiſtuloſos ad ſcrotum, perinaeum, anum producere, ita ut per cuniculos ſimul & fiſtulas, omnes hae partes conſumantur, nec balneis, fomentis, iniectionibus, emplaſtris, unguentis, cataplaſmatibus, inciſionibus, dilatationibus, aliquid proficiatur, quin tandem & urina ipſa de his ulceribus demittatur (*h*).

Tantas calamitates *celeberrimus Boërhaavius* ipſe vidit dolens; ſimilium & ego quandoque oculatus teſtis fui; quae ſaepius repetitas, diu inveteratas, imprimis mala

(*b*) De ſed. & cauſ. morb. per anat. detectis tom. II pag. 199. & ſeq.
(*c*) Ibidem pag. 200. (*d*) Epiſt. 11 reſponſoria pag 414.
(*e*) De virulenta gonorrhoea pag. 24. (*f*) Ibidem pag. 23, 24.
(*g*) Ibidem pag. 30 — 35. (*h*) Aphrodiſiac. in praefatione.

mala arte tractatas gonorrhoeas sequebantur. Horrui toties, dum perditi & temerarii iuvenes cum triobolaribus scortis effroeni libidini indulgentes gonorrhoeam ridebant, leve tanquam malum, & vix morbi nomine dignum. Vidi talem, qui omni pudore deposito, rerum gestarum epochas determinabat ordine numerario gonorrhoearum, quas toleraverat; pessime invehebatur in illos, qui de memoriae fidelitate dubium movere audebant, dum peierabat, hoc illudve contigisse tertiae, quartae &c. gonorrhoeae tempore. Miser ille dilapidatis omnibus, genitalibus, femoribus, clunibus, horrendum in modum exesis, sub dio repositus, dum nemo illum domo recipere voluit ob intolerabilem foetorem periit quam miserrime.

Celeberrimus Morgagni (i), licet non dubitet, prostata glandula infecta, contagium venire posse usque ad vesiculas seminales, tamen directe non vidit illas affectas fuisse in cadaveribus gonorrhoea laborantium, quae dissecuit, sed indicium huius rei se observasse credidit in cadavere iuvenis 25 annorum, qui vetustam virulentam gonorrhoeam cum altera recentiori commutaverat, sex mensibus antequam morte violenta periret: deprehendit enim vesiculas seminales strigosas, atque exsuccas; quum illa aetate turgidae, & succo plenae soleant inveniri. Simul optime monet, si alicui longa & dira gonorrhoea laboranti, per somniorum venereorum ludibria expellatur semen sanguinolentum foetidum, sordibus ac pure inquinatum, non inde pro certo statuendum esse vesiculas seminales infectas esse: *potuerunt enim aliquando purulentae & foetidae sordes, & cruoris aliquid a transeunte sano alioquin semine abripi, atque averri ex ulceribus, quae urethram, prostatam glandulam, & seminalem carunculam occuparent. Ab his enim ultimis ipsis ulceribus non semper necesse est vitium cum vesiculis communicari, tametsi non difficile communicari posse diximus.*

Talis est gonorrhoea virilis, quae prout in diversis locis sedem fixerit malum, varias molestias parit incautis, & quandoque tristissima mala, & curatu difficillima; uti patuit ex praedictis. Quin imo licet feliciter evaserint, & de corpore expulsum fuerit omne contagium venereum, quandoque tamen sic mutata manet partium fabrica post gonorrhoeam virulentam, praecipue si frequentius repetita fuerit, ut generationis opus turbatum, vel & impeditum maneat toto vitae tempore. Singularem talem casum descripsit *De La Peyronie*, cui ars chirurgica tantum debet (k). Homo triginta annorum, cuius uxor quatuor annorum spatio ter pepererat, inficiebatur gonorrhea, quam varia coactus suscipere itinera admodum negligebat, & quae a pluribus agyrtis, bienniis spatio tractata fuit absque ullo omnino successu. Praecipua symptomata morbi erant suppressiones & ardores urinae, fluxus copiosus, nunc viridis, nunc flavus, ac saepissime sanguinolentus. Ab equitatione fluxus supprimebatur; unde multum intumuit dexter testiculus. Bona medela adhibita sanabatur quatuor mensium spatio ab hoc malo, & vivebat cum uxore, ante adeo fertili per biennium, ut solitus fuerat; neque haec concipiebat, tamen sollicitus de hac re consuluit *De La Peyronie*

(i) De sed. & caus. morbor. per anat. detect. tom. II pag. 201.
(k) Mem. de l'acad. Royale de chirurg. tom. I pag. 425, & suiv.

Peyronie narrans coitus tempore non expelli ſemen cum impetu, ſed retineri, & detumeſcente pene, exire ſpumoſum, maiorique copia, ſi comprimeretur penis, vel urethra; cuius canalis liber erat ab omni impedimento: nam pleno rivo exibat urina. Ceterum ſaniſſimus erat. Poſt quinque vel ſex annos morbo acuto periit. Diſſecta in cadavere urethra apparuit cicatrix in illa parte veru montani, quae veſicam reſpicit; haec corrugando locum hunc ſic mutaverat directionem orificiorum ſemen eiaculantium, ut non verſus glandem penis, ſed verſus dextram partem colli veſicae tenderet. Ut certius conſtaret haec res, iniectio tentata fuit per vaſa deferentia in veſiculas ſeminales, quibus repletis, liquor iniectus propulſus per vaſa eiaculatoria impingebat in latus dextrum colli veſicae; dum in ſtatu ſano, verſus finem urethrae debuiſſet propelli, & libere exire.

Facile patet tale fertilitatis impedimentum vix cognoſci potuiſſe, niſi poſt mortem; & ſi in vita cognitum fuiſſet, quomodo potuiſſet curari?

Plura alia exempla eodem modo memorata docent poſt gonorrhoeas toleratas ſupereſſe impedimenta, quae liberam ſeminis iaculationem reddunt difficilem.

Unicum adhuc ſupereſt ſymptoma, quod in gonorrhoea obſervatum fuit, & magnam meretur attentionem, ophtalmia nempe venerea, quae niſi cito auxilium feratur, immedicabilem inducit caecitatem. *Erndtelius* (*l*) teſtatur, non ſemel ſibi obveniſſe ophtalmiam, quae venerea dici poteſt. Dum nempe ab impura venere gonorrhoeam paſſi balſamicis, & adſtringentibus fortioribus utuntur; ſuppreſſa gonorrhoea ſubita metaſtaſis fit ad oculos, & inducta ſimul per totum oculi bulbum inflammatione acerrima, excreſcentiam quamdam circa corneam tranſparentem format, quae niſi cito per inciſionem chirurgicam auferatur, ſubito in ſuppurationem properat, atque ipſam corneam perforando, turbatis iam atque infectis intra humoribus, ad effuſionem totalem viam parat. *Solet tunc prius quidem per vulnuſculum illud materia gonorrhoeae prorſus ſimilis excerni.* Monet autem, nihil hic iuvare *venae ſectiones, nihil purgationes, nihil mercurialium & panacearum decantatarum uſum internum; niſi enim carnoſa illa, ac ferinae indolis excreſcentia auferatur primis, ſtatim atque apparet, diebus, perforatio ſequitur corneae, humorumque effuſio ſine ulla viſum recuperandi ſpe.* Nemo hoc mirabitur, qui conſiderat quanta damna, & quales eroſiones faciat miaſma venereum in duriſſimis etiam corporis partibus: quanto magis enim metuendum erit pro tenero viſus organo, dum per metaſtaſin materiae morboſae male mulctatur, gonorrhoeae materiam retentam, & reſorptam ad alia loca corporis deponi quandoque, vel inde patet, quod toties lues univerſalis per corpus univerſum diſperſa oriatur a mala gonorrhoeae curatione. Quandoque & ad peculiaria corporis loca reſorptum virus deponitur prius, antequam per totum corpus diſpergatur: ſic ab iniectionibus adſtringentibus, ad curandam gonorrhoeam adhibitis, toties bubones ſequuntur, & teſticulorum indurationes, de quibus poſtea dicetur, quae partes qui-

(*l*) Warſavia phyſice illuſtrat. cap. VI. pag. 193.

quidem viciniores sunt loco, qui primo affectus fuit. Verum observavit *Storchius* (*m*), *gonorrhoea per adstringentia suppressa exulceratum fuisse umbilicum, & eamdem ibi prodiisse materiem, quae antea per urethram exstillaverat.*

Talem ad oculos metastasin confirmant observata *celeberrimi Astruc* (*n*), qui testatur, *se observatione compertum habere ophtalmiam gonorrhaicam in summo etiam incremento, dicto citius remissam fuisse, vel evanuisse derepente, redintegrato gonorrhoeae fluxu, vel erumpente bubone venereo in inguinum alterutro.* Monet autem hanc metastasin a genitalibus ad oculos in illis contingere, *quibus oculi natura molles sunt, aut infirmi, aut quibus ictu, aut affrictu, aut festucae elapsu fortuito male habent.*

Interim videtur non improbabile ophtalmiam veneream quandoque nasci, non per metastasin, sed a contagio immediate oculis applicato. Notum est omnibus, qui hos morbos curandos habuerunt, quod gonorrhoea laborantes saepius de die soleant ex pene exprimere collectam in urethra materiam, ut eius dotes, colorem nempe, spissitudinem, copiam explorent, & sic de curatione iudicent; nec abstinent ab hoc examine, licet moniti, frequentes has penis expressiones noxias esse, dum irritatur locus affectus. Imprimis hoc in illis obtinet, qui ab aliis audiverunt, vel saepius gonorrhoeam passi propriis exprimentis didicerunt morbum mitescere, dum materia effluens spissior fit, & alba; unde inter pollicem & indicem materiem ex pene exprimunt leviter; dein digitis lente diductis variam eius cohaesionem sollicite examinant, & postea minus solliciti sunt, ut digitos levent, & abstergant. Si ergo oculos digitis fricant illi, vel nares fodicent, periculum & ozaenae venereae, & talis ophtalmiae incurrunt, uti facile patet.

Quod solo attactu materiae gonorrhaicae oculi inflammari possint, rara, sed certa observatione probatur (*o*). Adolescens quidam dudum consueverat singulo mane oculos abstergere urina calente, ut oculorum firmaret aciem. Post contractam gonorrhoeam virulentam ab hac oculorum lotione non abstinuit, nihil mali sibi inde metuens. Cito sequebatur ophtalmia gravis, & venerea, cum acri involuntario lacrymarum fluxu, & lippitudine. Verum haec mala iisdem remediis tandem perfecte curata fuerunt, quibus ipsa gonorrhoea.

Merito notat *Astruc*, talem ophtalmiam ab externe applicato contagio, dum interim gonorrhoea pergit, minus gravem esse, quam si suppressa gonorrohea, virus impetuosius, & maiori copia irruat in oculos.

Quum autem tunica adnata, & coniunctiva dicitur, licet tenuis esse videatur, cellulis innumeris, certissimis, discretis, inter se perviis constet, illae inflammatae, infarctae, tumidae, undique ambiunt corneam pellucidam, quae tumore tali in omni ambitu cincta apparet, acsi profunde in fossa quadam haereret, dum eminens ambitus rubram carnem quasi refert, satis foedo spectaculo;

(*m*) Anno medico secundo pag. 221.
(*n*) De morbis vener. lib. III capit. III edit. 2 tom. I pag. 291.
(*o*) Ibidem pag. 295 & in prima edit. pag. 192.

culo; praecipue si & palpebrarum interna superficies bulbo oculi contigua similiter afficiatur, quod facile fit, quum adnata tunica & palpebrarum internam superficiem vestiat.

Si talis ophtalmia a veneno externe applicato, vel a benignioris gonorrhoeae suppressione ortum duxerit, levior erit, & poterit vulgatis remediis resolvi, ac curari. Si contra a virulenta valde gonorrhoea subito suppressa idem malum fuerit natum, coecitatis imminet periculum. Viderat celebris auctor (*p*) duos adolescentes ex tali ophtalmia oculorum alterutro captos, elusa omni medicorum curantium industria. Nec fidendum est mercurii ipsius viribus: licet enim magna dosi adhibeatur, & subito praeceps morbi impetus illius efficaciam anticipat; citius enim oculus perit, quam mercurius vim suam exerit.

Diagnosis talis ophtalmiae pendet imprimis ex cognitione causae, fluentis nempe gonorrhoeae suppressione. Illum enim tumorem adnatae tunicae, ita ut cornea appareat, acsi infossa haereret, vidi aliquoties in ophtalmiis, de quibus certissimus eram, quod nullo modo gonorrhoeam suppressam pro causa haberent. Cura praecipue in eo imprimis versatur, ut per balnea, fomenta ex emollientissimis remediis parata perpetuo peni & vicinis applicata renovetur fluxus, qui cessaverat; dum eodem tempore oculis applicantur modice roborantia fomenta; quale v. g. est *acetum lithargyrii* centupla aquae copia dilutum. Simul adhibeantur animose illa, quae ad curam inflammationis §. 395 laudata sunt. Quum enim contagium venereum acre, & rodens sit, pessimi inflammationis effectus (§. 388) metuenda sunt.

Notandum imprimis est, quod tunica adnata, sive membrana coniunctiva dicta, interposita textura cellulari adhaereat tunicae albugineae suppositae, quae ex unione tendinum musculorum oculi nascitur, & quod in his cellulis tumor ille inflammatorius haereat, dum vasa tenerrima, & cellulae sanguine intruso, crasso, liquidiori parte orbato (vide §. 382, 2) replentur. Tunica autem adnata tenuis est, & una cum translucente tunica albuginea supposita constituit *album oculi* dictum, adnata tota vasculosa est, sic tamen, ut maxima horum pars contineat tantum humores sanguine rubro tenuiores; unde & in iunioribus tota apparet candida. Vasa haec facile dilatantur, & tunc crassiora etiam admittunt fluida. Si sanus homo fricet oculos, mox rubet adnata: idem fit, si arenula, vini, aceti guttula, intra bulbum oculi & palpebras haeserint: validissima enim vi palpebrae tunc stringuntur, & sanguinem rubrum in vasa illa facile cedentia premunt; unde totum album oculi rubro colore perfunditur. Verum ipsa haec adnata adeo vasculosa tegit & pellucidam corneam, a qua apice scalpelli separari potest, & in hoc loco vasis adhuc longe tenuioribus constat, quae una cum liquidis contentis luminis radios transmittere possint. Si ergo a valida inflammatione vasa adnatae, ubi corneam tegit, infarciantur humoribus crassioribus, actum est de pelluciditate corneae, quae vel per totum, vel pro parte obscuratur.

Sic

(*p*) De morbis vener. lib. III capit. III. pag. 293.

Sic nascuntur in cornea maculae albae, opacae post validas oculorum inflammationes toleratas, & tunc saepe apparet vas arteriosum rubrum, oculis etiam non armatis facile conspiciundum, quod ex tunica adnata, ubi albugineam tegit, tendit ad limbum corneae, illam suprascandit, & in centrum talis maculae terminatur. Nemo morbos oculorum attente tractavit, quin haec viderit saepius; iniectiones anatomicae colorata materia factae idem confirmaverunt quam manifestissime. Dum hoc considerabant ocularii chirurgi, vas tale arteriosum rubrum, quod ad talem maculam directe tendebat, disciderunt, antequam corneae limbum supergrederetur; sic enim cavere conabantur, ne per illud vas crassiores humores ad corneae maculam venire possent. In uno alterove tali vase turgente forte hoc tentari posset exercitata & suspensa manu; sed macula opaca corneae manet, vase quamvis discisso. Hoc & fatetur *Astruc* (q), dicens: *porro tamen, quantacumque sit operationis virtus, & efficacia, potest illa quidem praesenti noxae mederi, & imminenti occurrere, at vero nequaquam potest iam contractam tollere, vel corrigere.* Unde ocyus hoc tentandum suadet, tamquam unica, quae superest medendi via. Voluit *scilicet circularem tumentis coniunctivae ambitum ex toto exscindere, & exstirpare, ne qua compressionis causa superesset, unde oculus male haberet* (r). Modum, quo talis operatio tentari deberet, describit, ut nempe totus circularis ambitus adnatae proxime ad sclerotiden summis forficibus attondatur. Quin imo si interior palpebrarum facies simili tumore occupetur, *summis forcipibus pariter detondenda est, & deglubenda.* Sed quam sensilis, quam irritabilis sit interna palpebrarum superficies, nimis totum est; & si considerentur illa, quae in generali vulnerum historia (§. 158 n. 5) dicta sunt, quod nempe labia vulneris incipiant postea calere, dolere, tumere, retorqueri, simul comitante febricula & calore, quae molestiae tunc tantum incipiunt minui quando pus factum est, credo, facile patet periculosae inflammationis augmentum metuendum esse a tali sectione, quae fit in parte inflammata & forfice, qui semper inter secandum plus minusve contundit vulneris labia. Nec parvum potest dici tale vulnus, quod toti circumferentiae corneae aequale est, & adhuc longe maius erit, si interna palpebrarum superficies simili modo rescindatur. Quid fiet de ipsa cornea, vel saltem de extima eius lamella, quae adnatae tunicae continuatio est, ut dictum fuit, si resectis in omni ambitu vasis, influxu humorum vitalium subito privatur integre? Hae sunt rationes, cur nunquam hanc operationem suaserim. Semel praesens fui, dum circularis talis resectio adnatae tentabatur ad curandam diuturnam ophtalmiam: quidam admirabantur dexteritatem artificis; ego dolui pessimum eventum. Nulla tamen aderat gonorrhoea, cuius suppressioni tribui potuisset origo; adeoque levior erat causa mali.

In vagina fluor dictus albus. Simili morbo ac est gonorrhoea virilis inficiuntur ab impuro concubitu feminae, & pariter foedo stillicidio venereo labo-

(q) De morbis vener. lib. III. cap. III. pag. 293.
(r) Ibidem pag. 294.

laborant, sed ob aliam partium structuram in symptomatibus diversitas occurrit. Vagina infecti hominis penem undique ambit, fricatur, agitatur, una cum semine gonorrhoeae tabum excipit, qui postea lente relabitur; hinc mirum non est hanc partem frequenter infici, & foedari postea ulceribus venereis. Quum autem glandulae sebaceae (s) dictae adsint in alis nymphis confertissime, & in labiis pudendi muliebris, ac circa orificium meatus urinarii, inveniantur plurimae cryptae, sive lacunae, uti & in vagina, quae naturaliter lubrico humore madet, adsunt in omnibus hisce partibus loca apta, praesto est mucosus humor, cui virus venereum intricari poterit, & similia ac in aliis corporis locis mala producere.

Tabus gonorrhaicus a viro infecto proiectus cum semine in coitu tangit vaginae partem superiorem, ubi os uteri prominulum in se excipit. Haec superior vaginae pars glabra est, nulla hic ruga; ideo hic loci rara est infectio ob politam superficiem, & quia liquidum immissum in vaginam sponte descendit. Ad tertiam circiter longitudinis vaginae partem ab illo fastigio apparent semiorbiculares eminentiae membranae internae vaginae, sive rugae, quae maiores numerosiores occurrunt descendendo, donec vagina desinat, angustior iam, & quasi connivens in sinum muliebrem. In his rugis disponuntur papillae nervosae, voluptatis instrumenta; adsunt & folliculi mucosi.

Observatum fuit in vagina a concubitu impuro produci ulcera, tres quatuorve digitos transversos longa, in inferiori parte lata, in superiori arcta, quae referunt vulnera per fissuram quasi facta; talium ulcerum decursus perpendicularis est ad vaginae rugas: haec ulcera emittunt materiam saniosam, tenuem, pessime rodentem, & citissime inficientem viros, qui cum talibus mulieribus concubunt.

Quamdiu malum in vagina haeret, imprimis si mitius fuerit, solet saepe profluore albo haberi, qui quum satis frequenter occurrat, quandoque tales mulieres nequidem suspicantur se infectas esse; imprimis si antea albo fluore, licet modico laboraverint.

Videtur autem gonorrhoea muliebris a fluore albo distingui posse cognitione caussae praegressae, suspecti nempe concubitus; quam causam tamen plerumque tegere solent. Praeterea fluor albus a levi initio per menses, imo per annos augetur sensim, & tarde tantum redditur acrior, flavus quandoque viridescens tandem; gonorrhoea subito oritur, increscit continuo, & festinans vestigia auget mali; color, qui initio albicat, quandoque in flavum, & viridem transit satis cito, erosisque vasis, effluit tabus sanguinolentus; ardoris, ac doloris sensum in vagina percipiunt. Sed & fluor albus, si iam inveteratus fuerit, maiorem copiam dat materiae effluentis, quam in gonorrhoea observatur (t).

Patet etiam, si in vagina haereat causa mali mulieres gonorrhoea correptas posse esse liberas ab urinae difficultate, quae gonorrhoeam virilem comitatur.

Unde

(s) Perspirat. dicta Hippocr. cap. XIII pag. 124, Morgan. advers. anat. I tab. 3.
(t) Astruc. malad. des femmes tom. II pag. 228 & seq.

Unde statuitur gonorrhoeam in feminis toleratu faciliorem esse, ceteris paribus, quam in viris (*u*).

Haec gonorrhoea muliebris ab infecto solius vaginae cavo pendens posset vocari, distinctionis causa, *prima species*.

Urethrae orificium in feminis sub clitoride in nympharum intervallo ponitur, referens tuberculum, rugosum utcumque, & pertusum pluribus emissariolis, ex quibus viscidus, sive mucilaginosus humor exprimi potest. Ab impuro concubitu lacunae illae mucosae inficiuntur vel solae, vel simul cum ipsa vagina. *Graafius* (*v*) hunc locum solum pro sede muliebris gonorrhoeae habuit, & ideo ad distinguendam hanc a fluore albo voluit genitalia esse inspicienda: *siquidem meatus urinarii exitum circumsistentes partes* (*in quibus lacunarum exitus terminantur*) *mucosa quadam materie obsessas, ac interdum exulceratas reperies*. Et in cadavere mulieris hoc vitio infectae vidit: *utero eiusque vagina innoxiis, corpus glandosum, sive prostatas urethrae circumpositas, solum male affectas fuisse*. Cognoscitur adesse haec muliebris gonorrhoeae species, dum tuberculum illud glandulosum, in cuius medio urethrae orificium ponitur, tumet, dolet, & tabum venereum plorat sive sponte, sive dum premitur. Musculus, quem *Santorini* (*x*) descripsit, & depressorem urethrae nominavit, irritatus tentigine afficitur, & prominere facit totum hoc glandulosum corpus; unde difficultas urinae reddendae; nec tamen semper ardorem sentiunt, dum urina transfluit, sed tunc tantum, quando locus affectus exulceratus ab urina expressa irritatur: sentiunt autem molestam satis rigiditatem, ac tensionem, dum urina emittitur, & conqueruntur, acsi aliquid excideret de vulva, vel saltem exitum moliretur. Quum vero haec pars cum vicina cellulosa communicet, metus est, ne virus propagetur ad montem veneris dictum, qui membranam adiposam crassiorem habet aptissimam sedem retinendo contagium, & turpia ulcera in hoc loco nata propagando. Metus pariter est, ne urethra a vicino ulcere corporis glandosi erodatur; tuncque sequitur fastidiosissimus urinae ad loca exteriora, & superiora vulvae effluxus.

Hoc malum vocari posset *secunda species* gonorrhoeae muliebris.

Urethra muliebris a vesica, seu cervice eius orta, vix transverso pollice longior, curvo incessu, paullo in superiora converso extrorsum fertur, & infra clitoridem hiat. Canalis est spongiosus urethrae virili similis, sed multo brevior; decurrit inter truncum clitoridis, ac vaginam suppositam, & utrisque adhaeret; in interna superficie inveniuntur similia emissariola, ex quibus viscosus humor exprimitur; unde si urethra a contagio venereo inficiatur, fiet *tertia species* gonorrhoeae muliebris, quae similia pariet mala ac in historia gonorrhoeae virilis recensita sunt. Materies effluit similis, stranguria molesta est, & metus, ne, erosa urethra, in vaginam depluat urina.

In labiis sinus muliebris, utrimque ad latera, ad partem infimam fere sub sphincte-

(*u*) Astruc de morb. vener. lib. III cap. I pag. 167.
(*v*) De mulierum organis cap. IX pag. 140, 141.
(*x*) Observat. anatom. cap. XI pag. 208.

sphinctere vaginae, ponitur magna glandula, pisum maius aequans: unaquaeque harum glandularum notabile emissarium habet, ex quo copia liquidi viscosi exprimi potest, & sponte oestri venerei tempore exire creditur. *Celeberrimus Morgagni* (y) patula harum glandularum orificia delineavit, & unam talem glandulam separatam a reliquis partibus figura expressit. *Santorini* (z) unam ex his glandulis, quae imae vaginae extrinsecus adstant, *Gasparo Bartholino* prostatae dictae pariter delineavit. Patulis illarum orificiolis miasma venereum recipi posse sponte patet. Solet hoc malum incipere cum pruritu molestissimo, quem sequitur tumor partis, & dolor: augetur copia effluentis humoris, tabum gonorrhoeae referentis: tumor talis quandoque unicus, aliquando bini, & in interfemineo apparent, distincti a bubonibus, cum quibus quandoque confunduntur. Omnia illa, quae dicta fuerunt in gonorrhoea virili de glandulis *Couuperianis* hic pariter metuenda sunt. Nisi enim extrorsum possit adduci talis tumor, aut libere evacuetur per emissariola in vaginam tabus venereus, omnia vicina eroduntur; oriuntur ulcera sinuosa pessima; vagina & vicinum adeo intestinum rectum eroduntur; ita ut feces alvinae per vaginam exeant: turpissimum malum, quod quandoque impudentissima prostibula sibi invicem exprobrari solent in nosocomiis, dum illarum cura habetur.

Haec *quarta* gonorrhoeae muliebris *species* vocari posset.

In his autem gonorrhoeis locus affectus in vagina frequentissimus est; in urethra ipsa, & eius orificii ambitu idem malum observatur, ut dictum fuit; & quum illud, quod coitus tempore gonorrhoea laborans vir in sinum muliebrem eiaculatur, sponte descendat versus inferiorem vaginae partem, ubi hiant emissariola glandularum modo descriptarum, videntur & illae infectioni venereae satis expositae.

An altius penetret gonorrhoea, & uterum, tubas Fallopianas, ovaria inficiat, merito dubitatur. Possibile quidem videtur lue per totum corpus dispersa, & has partes affici deinde: sed non constat, quantum novi gonorrhoeam ad uterum usque penetrasse, & ibi excitasse simile malum. Verum tamen est, celebres anatomicos invenisse in cervice uteri *quasdam vesiculas, varia magnitudine, omnes vero subrotundas, aut ovales internam prope totam cervicis faciem confertis agminibus obtinentes* (a). Delineatae habentur in utero discisso (b). Varium usum harum vesicularum voluerunt diversi auctores: quidam dixerunt esse hydatides; alii pro ovis muliebribus habuerunt; alii statuerunt harum fabrica confici viscidum humorem, quo obturatur os uteri gravidi. Celeberrimus *Morgagni* semper ex his vesiculis lentum mucum exprimere potuit copiosum. Quum autem in praecedentibus dictum fuerit saepius mucosa, viscida, pinguia lentore suo aptissima esse, ut miasma venereum irretiant, & ad locum quemdam corporis figant, videtur hic frequenter in cervice nempe uteri, idem contingere debere. *Santorini* (c), qui has vesiculas descripsit accurate, & de-

(y) Adversar. anatom. I, tab. III, * * & litera H.

(z) Observat. anatom. tab. II, fig. 1 f.

(a) Morgagni advers. anat. I, pag. 44.

(b) Ibidem. tab. III, L. L.

(c) Observat. anatom. cap. XI, §. 9, pag. 213 & seq.

delineavit (*d*), negavit *hydatides esse, neque novas feminei seminis scatebras, aut novum muliebri cervici datum ovarium*; dein addit sequentia: *Ne vero id praeteream, quod a clariss. Morgagno harum partium, ut & ceterarum scrutatori accuratissimo adnotatum fuit, vix unquam quidquam vitii in iisdem me deprehendisse, licet putidissima scorta ceteris alioqui partibus corrupta dissecuissem.* Leguntur quidem apud celeberrimum *Morgagni* (*e*) observationes de tubis uteri a lue venerea exulceratis, dubium tamen videtur manere, an gonorrhoea hucusque propagata fuerit, an vero ex infecta prius humorum massa per metastasin virus ad haec loca fuerit depositum.

Gonorrhoeam toleratu faciliorem esse in mulieribus, quam in viris, si reliqua paria fuerint, satis patet. Nam in illis potest adesse hoc malum, licet urethra nullum patiatur damnum; dum nempe fomes mali in loculis vaginalibus haeret: hinc vel nulla adest dysuria, vel longe levior, quam in viris, licet etiam muliebris urethra affecta fuerit. Longe enim est brevior, & minus incurvatur. Praeterea ob easdem rationes molestis gonorrhoeae sequelis, phymosi, paraphymosi, urethrae cicatricibus, carunculis &c. minus obnoxiae sunt mulieres (*f*).

Difficilius tamen in illis curantur haec mala; quia facile negligunt levia stillicidia, quae post male curatam gonorrhoeam supersunt; eo quod pluribus mulieribus familiare sit vulvam, & vaginam madescere perpetuo: quum autem vix doleant tunc, omnem medelam spernunt. Viri e contra longe dociliores sunt, & semper peiora metuunt, quamdiu vel minimum quid insoliti de pene exit. Celebris auctor (*g*), ubi prognosin luis venereae describit, in haec verba erumpit: *Cetero quod gonorrhoeam muliebrem: hanc iam dudum immedicabilem statuimus.* In laxis illis, & semper fere quid humidi plorantibus partibus, aliquod leve stillicidium diu superesse poterit, licet totum virus venereum iam fuerit edomitum. Verum illud stillicidium album erit, & mucosum, nec inficiens amplius. De hac re postea adhuc dicendum erit ad §. 1459, ubi de gonorrhoeae curatione agetur.

§. 1448 Tum glandulae inguinales tumentes utroque in sexu, bubones venerei, communicato per lymphatica resorbentia contagio.

Inguina βυβῶνες dicuntur, & glandularum tumores in inguinibus eodem nomine designantur (vide §. 416). Aliarum glandularum tumores per reliquum corpus dispersi, similiter bubones vocati sunt. Usu tamen obtinuit postea, ut tumores sub axillis nati & in inguinibus hoc nomine insignirentur. Frequenter observantur in lue venerea, & quum inguina olim haberentur pro hepatis emunctorio, ex

(*d*) Observar. anatom. tab. III, fig. 3, lit. B.

(*e*) De sedibus, & causis morbor. &c. tom. II, pag. 369.

(*f*) Astruc. de morbis vener. lib. III, cap. I, pag. 167.

(*g*) Vercellonus de pudendor. morb., & lue vener. cap. IV, pag. 227.

ex bubonibus desumebatur argumentum, primam in lue infectionem hepar obsidere, & dein huius visceris ad varia corporis loca depelli, de qua re videantur illa, quae ad §. 1445 dicta sunt. Unde *Fallopius* (*h*) dixit: *Hepar infectum Gallico tentat emissionem ad propria emunctoria. Si materia crassa transfundit ad inguina; si tenuis ad colem; aliquando ad dextrum, aliquando ad sinistrum, aliquando ad utrumque latus, aliquando in media pube. Ego tres vidi bubones indicantes maximas vires expultrices, & materiae infectae copiam.*

Alterutrum, vel utrumque inguem bubones occupare solent; pubem raro. Nunquam mihi contigit bubonem in pube videre, & credo plures esse, qui nunquam hoc viderint. Ceterum *Fallopii* observationem in dubium vocare non est animus. Aliquando contingit bubones acquirere magnam molem, &, si in utroque inguine talis adsit, expansa talium tumorum massa, posset contigua fieri, sicque intermediam pubem occupare. Monet ipse *Fallopius* (*i*): *Quoties glandula talis intumuerit, ita magnus fit tumor, ut excedat magnitudinem panis unius solidi.*

Optime autem notat sequentia (*k*): *Natura huius tumoris est, ut statim incipiat erumpere tumor, qui dum est generum: aliquando colligitur materia circa glandes in membrana vestiente glandulas, vel replente cavitatem inguinum; aliquando substantia propria glandulae intumescit.* Certum est glandulas inguinales laxa satis tunica cellulosa involvi, & tegi, quae multum distendi se patitur in omnem ambitum. Unde videtur maior moles bubonis metuenda esse, si miasma venereum hanc membranam cellulosam infecerit simul, quam si in sola glandula sedem fixerit: quam bubonis speciem valde turbare medicos monet, *quod nunquam pervenit ad maturationem. E contra illius, qui est extra glandes, primum signum est parvitas; secundum celeris mutatio; tertio cognoscimus ad tactum tumorem esse in membranis, & non esse aliquod corpus circumscriptum, quod intumeat.* Facile apparet tumoris parvitatem potius exspectandam esse a glandula affecta, quam a tumente membrana adiposa.

Nascentes bubones sedulo consideravi saepius. Aegri incipiunt conqueri de quadam tensione in inguine; quandoque de obtuso dolore; tunc tangere potui in profundo haerentes glandulas parum tantum auctas, distinctas adhuc inter se, & secundum longitudinem inguis dispositas: cito satis augentur mole, & in unam quasi coëunt massam; quae postea in tumorem saepe satis magnum assurgit, & tunc non solae glandulae videntur hunc tumorem constituere, sed simul infecta esse membrana cellulosa. Videtur praeterea hoc confirmari observatis practicis. Magni bubones per argenti vivi efficaciam incipiunt minui feliciter in omni ambitu, & quandoque satis cito. Verum, dum pro magna parte iam disparuerunt, superest quasi nucleus durus, renitens, qui difficillime cedit, & quandoque in schirrum transit indomabilem.

Videantur illa, quae antea ad §. 1337 dicta sunt, ubi de suppuratione mammarum agebatur, & pariter de diversitate curationis, pro ut vel in parte cellulari

(*h*) Aphrodisiac. pag. 820. (*i*) Ibidem. (*k*) Ibidem.

lari mammarum, vel in parte glandulari, vel in utraque simul inflammatio non resolvenda adest.

Bubo aut statim apparet, antequam aliud malum in corpore cernatur, aut postquam ulcuscula penis chirurgorum curiositate nimis propere sanata sunt, aut postquam gonorrhoea intempestive suppressa est (*l*). Demonstrat *celeberrimus Alexander Monro* (*m*) multis in corporis locis vasa lymphatica valvulosa osculis suis fluida sorbere; simul notat plerasque glandulas conglobatas insignes, saltem quosdam ramos harum venarum in se recipere. Non mirum ergo videbitur, dum fervida venere cum foedis scortis volutantur iuvenes miasma venereum haec vasa resorbentia ingredi, & ad glandulas conglobatas una cum lympha venosa deduci, illasque inficere. Idem metuendum erit, si virus in pene ulcus fuerit, vel in urethra gonorrhoeam produxerit, nec satis attenditur, ut perpetuis lotionibus, fluxuve copioso eluatur ex his locis contagiosum virus, quod resorptum circa glandulas has haerebit facile, illasque in tumorem attollet. Probabile videtur admodum infici illas glandulas prae reliquis, quae loco primum affecto sunt viciniores, sic ab infectis pudendis per concubitum bubones fiunt; in nutricibus, quae lue venerea infectos infantes lactant, sicque inficiuntur, inter prima contagionis signa saepe se manifestant tumores subaxillares. In infantibus, quibus ab infectis nutricibus communicatur contagium, saepe primo invaduntur colli glandulae conglobatae.

Ulterius hoc confirmatur ex illis, quae in variolarum insitione contingere observantur. Leve vulnusculum brachio infligitur, cui applicatur filum pure varioloso imbutum. Sequuntur saepe tumores sub axillis; unde periti concludunt non frustra institutam fuisse insitionem: signum enim est venenum variolarum resorptum esse. Quum autem nunc soleat in unico tantum brachio, non in ambobus, ut olim, insitio fieri, glandulae subaxillares eiusdem lateris solent intumescere tantum (*n*).

Unde patet bubonem in inguine dare signum recepti in venas contagii, quod si totum figitur in hoc tumore, a lue liber potest esse hactenus aeger. Verum hoc incertum omnino est. Poterit enim pars mali tantum hic haerere, & reliquum massae humorum mistum totum corpus inficere. Intelligimus hinc, quare bubones a peritis semper suspecti habeantur. Unde & *Sydenhamus* (*o*), postquam de gonorrhoea egerat, subiungit sequentia: *At vero quoties morbi diuturnitate, & in dictis partibus mora contagium sursum fertur, & sensim sanguini labem imprimit, aut materia virulenta, indebito adstringentium usu in corpore retenta est, putrescunt humores, vera lues exoritur, in qua tumores, sive bubones saepe in inguine comparentes, primum eius gradum constituunt.* Contingit, & ipse hoc vidi aliquoties in aegris, ut post impurum concubitum cito, & absque ullo alio malo apparente in ulla corporis parte bubones prodeant; nec leve hoc malum est: designat enim, luis contagium mo-

(*l*) Alexand. Traian. Petron. de morbo Gallico lib. VII cap. V, aphrodis. pag. 1325.
(*m*) De venis lymphat. valvul. pag. 46, & seq. (*n*) Ibidem pag. 48.
(*o*) Epistol. respons. 11, pag. 416.

mobile admodum, & actuosum non haesisse partibus, quibus immediate applicatum fuerat, sed vasis receptum ulterius penetrasse; hinc, nisi bona medela cito illud diffletur de corpore, metus est, ne totum corpus contaminetur. Vidi sic, tertia die post concubitum cum scorto, non tantum bubones in utroque inguine iuvenis robusti emersisse, sed & totam cutim varis foedatam fuisse. Idem contingit saepius, dum cancri venerei (cariem vocaverunt olim auctores, qui de lue scripserunt) repellentibus, & exsiccantibus subito, tractantur remediis. Unde *Fallopius* (*p*) severe monet: *Si fuerit caries vere Gallica, & non levis, sed maligna, vel malignissima, fugite valide, & pure repellentia, quia nascerentur bubones.* Bubones recentem infectionem sequi solent, vel cancros venereos in genitalibus mala tractatos methodo, vel gonorrhoeam suppressam. Addidit his *celeberrimus Astruc* (*q*) aliam causam; si *demum citra ullum coitum proxime praegressum sponte contingunt, & signum latentis luis venereae pathognomicum constituunt.* Verum quidem est, quod venereum virus humoribus circulantibus mistum deponi postea possit ad varia corporis loca; adeoque nihil repugnat, quod & hoc modo bubones excitari possint; tamen videtur hoc raro contingere; saltem non memini, me unquam vidisse bubonem, qui non deberet originem recenti coitui, aut cancris, vel gonorrhoeae male curatis. Notum etiam est, talibus aegris solenne esse, ut malint delicta iuventutis confiteri, quam ob similes errores matura iam aetate commissos erubescere.

Distinguitur bubo venereus ab aliis inguinum tumoribus sequentibus caussis praegressis; impuro, vel saltem suspecto concubitu; cancris venereis gonorrhoea praecedentibus.

Si in ipso initio bubonis tangatur inguen, in profundo plures glandulae iam plus solito tumentes percipiuntur, quae magis auctae in unam massam duram adunantur, & constituunt tumorem latiorem in basi, in fastigio plerumque magis acuminatum. Color cutis non mutatus apparet a naturali; postea rubescit, dum bubo inflammatur, & in suppurationem tendit.

Cum hernia inguinali bubo non confunditur facile, nisi ab imperitis: oblongus enim est ab initio, inaequalis superficiei, & latae basi innititur; in hernia inguinali superficies laevis est, & ad figuram sphericam proxime accedens; digitoque prementi cedit facile, nisi fuerit incarcerata, & tunc gravia adsunt symptomata, febres, vomitus, passio iliaca &c.; quae bubonem nunquam comitantur. Si incarcerata non fuerit hernia, tactui cedit, pressione tumor minuitur, flatus, & borborygmi in abdomine obmurmurant; quae omnia in bubone non obtinent. Imo si in bubone iam suppurato, vel adhuc suppurante aliqua percipiatur mollities, vel obscura fluctuatione animadvertitur liquidum in bubone latens, id omne paucum est, & profundum, mediumque tantum tumorem occupat (*r*). Ubi autem hernia iam in scrotum descenderit, nullam omnino cum bubone similitudinem habet.

Diu

(*p*) De morb. Gallic. cap. LXXXI, aphrodis. pag. 814. (*q*) Lib. III, cap. V, pag. 218. (*r*) Ibidem pag. 223.

Diu quandoque immutatus bubo perstat, postquam totam suam magnitudinem adeptus est, & pro varia eius mutatione diversum nomen acquirit. Si dolere, calere, rubere incipiat, dicitur *phlegmonodes*; si suppuratio sequatur, *puodes* dici posset; si totus induresçat, & diu talis maneat, *scirrhodes* nominatur; & sic porro.

Inde etiam patet diversa prognosis pro varia tumoris conditione. Suppuratio non adeo hic metuitur, sed laudatur potius, si per totum tumorem aequabilis obtineat. Scirrhus metuitur prae reliquis, quum pessima mala inde sequi possint. De quibus omnibus postea ad §. 1461 agendum erit.

§. 1449. Et in viris membri inflammatio ingens, brevi in gangraenam soluta.

Penis, uti dictum fuit, tempore impuri concubitus omnium maxime exponitur contagii periculo; hinc toties omnium primo inficitur. Verum in illo loco, ubi miasma venereum adhaerere incipit, oritur macula pruriens, calens cum leni inflammatione (vide §. 1444), a qua, si exasperetur quacumque de causa, ob sensilitatem partis affectae, pessima sequi possunt mala. Tentigo venerea, qua membrum affectum tumet, & erigitur, saepe validioris inflammationis causa est. Ob hanc causam, uti postea in curatione dicetur, iuvenibus hoc malo affectis imperatur victus tenuis mollis; vini, & liquidorum spirituosorum usus interdicitur. Monentur, ne colloquiis, librorum lectione, tabularum lascivarum conspectu occasionem praebeant erectioni penis, & venereis in somno ludibriis, quibus nihil nocentius. Si malum iam adultius sit, & ulcus venereum erodat has partes, quantum rupturae vasorum periculum adest! Observatur quandoque in pessima gonorrhoea urethram graviter inflammari, vel & ulceribus exedi; unde non potest absque dolore acerbo distrahi, dum penis erigitur; nec potest tamen peni in erectionem nitenti coëxtendi; unde rigens penis deorsum flectitur, & incurvatur, quasi chorda subtensa; tuncque *gonorrhoea chordata* dicitur (*s*). Quandoque, sed raro, & in gravissima gonorrhoea tantum contingit, ut ligamentum penis, quo commissurae ossium pubis nectitur, imo alterutrum ex corporibus cavernosis, quae penem constituunt, inflammentur; tunc necesse est & penem cum dolore distendi, & distentum vel sursum flecti, vel ad alterutrum latus oblique declinare. Quandoque contingit miseris, licet omni cura veneris illecebras vitent, tamen erigi penem somni tempore; praecipue, si dorso diutius incumbant; & quandoque seminis eiaculationem sequi cum acerbissimi doloris sensu. Quanta tunc vis infertur peni inflammato, & in hoc illudve latus distorto! Quantum periculum vasorum rupturae! En rarum exemplum.

Iuveni rigidus penis vehementer inflexus fuerat. Post ibi loci tumor nasci, crescereque; cute super eum, ut super corpus penis reliquum, mobili. Quum

incesset

(*s*) Ibidem lib. III cap. I pag. 161, & lib. IV cap. XI pag. 400.

inesset mollitudo quaedam, qualis maturiori apostemati, mollia unguenta apposita, & cataplasmata, quo maturaretur, quod credebatur, apostema: ex quo increvit. Spe nulla apparente, hac curatione ruptum iri, tumor, quod dissuaseram, incisus est plaga magna. Mox sanguis erumpere, praetereaque nihil: erumpere cum impetu, ut reprimi primum non posset, deinde aegre repressus fuerit, nec plane. Iuvene post paucos dies mortuo, incido membrum, sedem quaerens vitii, modumque. Invenio corpus nervosum maius alterum dilatatum in tumorem fuisse, extendente sanguine; quemadmodum in aneurismate arteriae. Viventi, quum languebat membrum, tumor minor, molliorque; quum erigebat se maior, tensusque (*t*).

Quare subitus inflammationis ad gangraenam transitus in pene inflammato metuendus sit, facile deducitur ex illis, quae in capitulis de *inflammatione*, & *gangraena*, dicta sunt. Periculum in his malis augetur, si acrioribus diureticis copiose usi fuerint miseri, qualia turpes agyrtae, stolidaeque aniculae, incautis obtrudere solent; balsama sulphuris dicta, ol. stillat: terebinthinae &c.

Notandum est, sub cute penis & praeputii haerere tenerrimam tunicam cellulosam, quae, male affecta si fuerit, in tumorem ingentem attollitur, & subiectas partes suffocare posset. Ab attritu rudiori penis, ab acri quocumque collecto inter praeputium & penis glandem sic irritantur hae partes, ut miros tumores inde productos viderim; imprimis in talibus, quibus praeputium longius ultra glandem prominet, dum simul eius orificium corrugatum connivet magis; uti in iunioribus pueris observatur: inflata tenera haec tunica cellulosa quandoque ultra glandem prominet, illam totam occultat, liberumque exitum urinae impedit, cuius pars inter praeputium & glandem collecta manet, mora acrior facta, has partes magis irritat; sicque omnia mala augentur. Tumor ille fere pellucidus est, vario modo intortus, digiti pressioni cedens utcumque; vocatur *phymosis*. Ubi vero praeputium, pone glandem retractum, simili tumore afficitur, tunc solet dici *paraphymosis*, & turgente annulo, pariter fere pellucido, penem cingit circa coronam glandis, quae ultra tumorem hunc annularem prominet tota nuda: in *phymosi* tumens praeputium retroduci nequit, nec adduci in *paraphymosi*.

Fiunt tales tumores, licet nil venerei mali subsit, nec difficulter curantur. Vidit *Heers* (*u*) *iuvenem, decimum quintum aetatis annum agentem, impollutum, venerisque nescium, quum in imperforatam diu valida latera exercuisset, glandis habuisse inflationem maximam, & lucidam, quam Lutetiae crystallinam vocant, una cum insano penis dolore. Immisit per praeputii hiatum cicutae folium, digitis leviter tritum; sedabatur brevi dolor, & repetito huius usu, tumor omnino discussus est. Postea, remedii huius effectum saepius expertus, illud in secretis habuit.* A laboriosa & difficili venere cum pura muliere tales tumores nasci, monet & celeberrimus *Astruc* (*v*); sed simul affirmat, illos periculo immunes esse, & facile discuti, modo evitetur causa.

In

(*t*) Albini academ. annotat. lib. III pag. 27. (*u*) Observat. medic. num. VII pag. 85. (*v*) De morb. vener. lib. III cap. 8 pag. 259.

In pueris iunioribus praecipue, si praeputium angustam habuerit aperturam, urina quandoque colligitur inter praeputium & glandem; unde phymosis sequitur cum magno tali tumore pellucido; qui quandoque liberum urinae exitum impedit plurimum. Si per orificium praeputii siphunculo iniiciatur aqua pura tepida, ut abluatur glandis & praeputii interna superficies, ita ut nihil acris urinosi hic maneat, causa irritante ablata, tumor ille cito satis subsidere solet; praecipue si *acetum lithargyrii* ducentis partibus aquae *florum sambuci* dilutum applicetur perpetuo, instar fomenti: iniectiones autem aquae tepidae aliquoties de die repeti debent; sed leni vi, & suspensa manu; tunc enim facile hoc toleratur, etiam in tenellis, quum absque ullo dolore fiat.

Vidi in octenni puero validam phymosin natam fuisse, dum aestivi caloris impatiens, inter dormiendum corpus inferius nudaverat: culicum puncturae in femoribus, & cruribus, plura stigmata manifesta reliquerant, & unicum tale observabatur in praeputio: hunc locum puer, pruritus impatiens, valide fricaverat; unde post tres horas tumens valide phymosis sequebatur; quae tamen eadem hac methodo feliciter curabatur.

A similibus causis nata phymosis, vel paraphymosis molestiam quidem parant, & adstantibus magnum saepe incutiunt metum; sed tamen feliciter, imo facile curari solent. Ubi vero a malo venereo ortum habent, longe maius periculum faciunt, nec adeo facile curantur. Plerumque enim a latentibus ulceribus praeputii & glandis ortum ducunt, quae immaniter tumente praeputio occultantur, nec chirurgi manum admittunt: de horum curatione ad §. 1463 dicetur. Mala omnia augentur, dum tumens praeputium exitum tabi ulcerosi liberum impedit; unde non tantum a resorpto tabo lues metuenda est; sed & ulcera ipsa, mora acriori reddito hoc tabo, perpetuo madent, & maiorem acquirunt malignitatem; ita ut vicina saepe miserrime erodantur, antequam detumescat praeputium, & liber concilietur exitus virulentae materiae; unde omnia in peius ruunt, & gonorrhoea, si simul adsit, augetur perpetuo, copia, & virulentia. Quare *Sydenhamus* (x) dixit: *Quod si aegri glans praeputio undequaque contegatur, atque eiusdem ora prae inflammatione usque adeo tumida, dura, ac callosa reddatur, ut nullo modo queat reduci; laterem lavat quisquis gonorrhoeam remediis purgantibus, etiam fortissimis, & quotidie ad nauseam repetitis, aggreditur; nisi eodem tempore id agatur, ut pars ita affecta ad statum sibi naturalem redeat, sublatis duritie & tumore, unde gonorrhoeae novus utique fomes ministratur*. Mollissima autem remedia ad hunc scopum laudat, quum certum sit ab acrioribus haec mala exasperari, & inflammationem adeo hic metuendam augeri. Unde vel simplici aqua, vel decocto emollientissimo eluendus est tabus, qui inter praeputium & glandem collectus haeret; & cura valida antiphlogistica opus erit; uti postea ad §. 1460 dicetur.

Quamdiu tumor, phymosin aut paraphymosin faciens, albus, pellucidus, digito cedens, & fere indolens est, minus periculosum est malum; sed, si validae inflammationis signa se manifestent, acer dolor urgeat, & valida adsit

(x) Epist. respons. II pag. 424.

adsit febris, nisi subito efficax adhibeatur medela, gangraenae metus est. In phymosi enim a tumente inflammato praeputio glans undique compressa suffocabitur; at longe citius, si & glans pariter inflammetur. In paraphymosi, durus annularis tumor sic constringet totum penis ambitum pone glandis coronam, ut impediatur influxus & effluxus humorum vitalium; unde gangraena necessario sequetur; & postea glans siderata decidet; sicque turpiter mutilati manebunt tota vita.

Talis calamitas in regionibus calidioribus non infrequens est; uti etiam, dum horum malorum initia contemnunt aegri, & genio indulgent strenue. Omnium maxime tale malum metuendum est, si intra praeputium & glandem nato venereo ulcusculo iter suscipiatur, & veloci cursu perficiatur, imprimis equitando. Vidi tristem talem casum, ubi imprudens iuvenis medio in itinere phymosi corripiebatur, dumque miser tanto magis festinaret, ut ad magnum emporium perveniret, ubi commode curari posset, gangraena iam aderat, quae medium penem fere destruxerat: a perito medico vita quidem servata fuit; sed tota pars gangraenosa cecidit.

§. 1450. Tum testes tumidi, dolentes, saepe in ulcerationem abeuntes, inflammatorio tumore ad vesiculas seminales orto.

In gonorrhoea quandoque solent testes intumescere; *testes venerei* solent vocari tales tumores. Incipit testis in uno vel altero latere mole augeri, sic ut aequabiliter per totam substantiam, veluti a centro suae gravitatis quaquaversum extendatur: Sentiunt aegri tensionem quamdam ingratam in ipso quasi meditullio testis, acsi extrorsum urgeretur interior eius substantia: Dum tumere incipit testis, simul indurescit; sed non duritie scirrhosa; nam digito leniter prementi utcumque cedit: raro subito tumor augetur; sed lente crescit in notabilem saepe molem. Dolor non est adeo magnus; imprimis in initio; sed ingratus distensionis sensus; dein mole aucta testis gravitate sua distrahit partes, a quibus pendet; & si decubitu in lecto, vel molli suspensorio testis tumens sustineatur, dolor ille a distractione per pondus testis natus cessat, vel saltem levatur plurimum. Saepius epidydimis sola tumere solet, ubi malum levius est, & tumor lente increscit; postea reliqua testis substantia tumere incipit. Quandoque uterque testis tumet; plerumque in uno latere tumor maior est, quam in altero: quum autem tumor ille, dum augetur, aequabilis sit, videtur testis substantia augeri mole per aggestam materiam; quumque eodem hoc tempore in vasis humores ad testes advehentibus, & post secretionem factam revehentibus, nulla distentio percipiatur, videtur tumor testis potius nasci ab impedimento evacuandi humoris, qui testium fabrica a sanguine secretus in vesiculis seminalibus colligi, & servari debet.

Sed quum omne, quod in testibus secernitur, per vas deferens tandem ad vesiculas seminales deducatur, concluserunt celebres medici, vesiculas seminales as-

affectas esse, si testes tumere inciperent. Sic *Astruc* (y) statuit: *Si testes sine causa, vel saltem levi de causa* (loquitur de sede gonorrhoeae investiganda), *in morbi societatem veniunt*, tunc prostatas, & vesiculas seminales, a gonorrhoea infectas esse. *Coniicitur autem vesicula alterutra tantum affici, si alteruter tantum testis caleat, doleat, tumeat; utraque, si uterque.*

Antea ad §. 1447 dictum fuit, ipsas vesiculas seminales affici a miasmate venereo, & tunc pessimam gonorrhoeam adesse, quae difficillime curabilis sit, & quam tristissima mala sequantur. Verum hic agitur, an testium tumor certum signum det, contagium venereum ad vesiculas seminales usque pertigisse. Sufficit ad tumorem testis, si liber transitus seminis, in teste elaborati, per vas deferens impeditus fuerit: hinc videtur testis tumere posse, licet contagium venereum nondum ad seminales vesiculas pervenerit.

Mira enim hic observatur fabrica (z). Vas deferens, epidydimidi continuatum, una cum vasis spermaticis, pone illa locatum, ascendit per vaginalem tunicam, & ubi pervenit ad laminam membranosam peritonaei, quae tegit initium vaginae spermaticae, ab his vasis secedit retrorsum arcus forma per cellulosam fabricam peritonaei decurrens ad posteriorem partem vesicae, cui fortiter adhaeret; uti etiam lamellae peritonaei, qua tegitur; transit porro inter ureteris extremum & vesicam; ibi occurrit canali deferenti alterius lateris pone vesicam; & simul descendunt usque ad collum vesicae. Cavum vasorum deferentium cylindricum est, & dilatatur, ubi pone vesicam decurrunt; postea, circa extrema sua, demum angustiora fiunt, & inter vicina extrema vesicularum seminalium locantur ita, ut liquor, allatus per vas deferens, sensim se insinuet in vesiculam seminalem eiusdem lateris; nec tamen ille, qui in vesicula seminali continetur, regurgitare possit in vas deferens; quod, flatu in vas deferens unius lateris immisso, probatur. Postea bini canaliculi, quorum singuli componuntur ex extremis vasis deferentis & vesiculae seminalis eiusdem lateris, se subducunt inter basin prostatarum & canalem urethrae, cuius substantiam oblique penetrant, & terminantur in caruncula, quae caput gallinaginis dicitur.

Quidquid ergo in toto hoc decursu vasis deferentis impedire potest liberum transitum liquidi in testibus secreti, potest esse causa tumoris testium. Vidi hoc in iuvene, qui gonorrhoea laborabat satis miti; quumque potus tenuis, lenis, copiosus, ipsi suaderetur, & vernum tempus adesset, ingentem seri lactis copiam potaverat. Dum quodam die (studiis enim alacriter operam dabat) per bihorium intererat exercitiis academicis, imprudenter urinam retinuit, quam postea dimittere non potuit, quantumcumque etiam niteretur. Subitus tumor, & dolor testis dextri sequebatur. Quumque peritus chirurgus iamiam catheterem introducturus esset, magna vi urina prorupit; & statim dolor tumorque testis evanuit. Non poterat ille tumor contagio venereo, ad testem delato, aut vesiculis seminalibus infectis, adscribi: nam

(y) De morb. vener. lib. III cap. I pag. 164.

(z) Winslow exposit. anatom. pag. 563 & 568.

nam gonorrhoea erat mitis, & per bonam curationem adhibitam iam multum emendata; nec materiae fluxus erat suppressus, sed libere prodibat. Unde videtur admodum verosimile, vas deferens a vesica immaniter distenta compressum fuisse; quare etiam, hac causa ablata, totum malum cessavit brevi.

Verum quidem est, & exitum vesiculae seminalis in hoc casu pariter compressum fuisse, sed illae colligendo & servando genitali humori dicatae sunt, & in caste viventibus per plures menses manent plenae absque ulla noxa. Quod autem tumor testium non semper sequatur, videtur inde fieri, quod cavum canalis deferentis firma habeat latera, subcartilaginea quasi, unde dissecto hoc canali, non collabuntur, sed cavum circulare manet.

Duplicem tumentis testis causam recenset *celeberrimus Astruc* (*a*); suppressum nempe, vel cohibitum gonorrhoeae fluxum; virusque venereum, quacumque de causa, ad ipsam testis substantiam delatum. Prior causa a gonorrhoea semper dependet, & illam saepe comitatur: solet haec calorem ac dolorem maiorem excitare, & velocius tunc tumor increscit; verum etiam citius feliciusque curatur, & plerumque sine ulla duritie superstite; si nempe fluxus suppressus cito redierit, antequam maior noxa in teste orta sit. Si resolvi non possit talis tumor, in suppurationem saepe abit, & rupto abscessu, in fistulosum ulcus degenerat, difficulter curabile. Altera causa erat, si virus venereum in ipsam testis substantiam penetraverit, absque comitante, vel immediate praegressa gonorrhoea; testis a tali causa tumens minus calet & dolet, sic ut chronicum magis fiat malum; sed difficilius curabile, & plerumque duritiem in teste relinquens, quae quandoque in scirrhum degenerat; quem dein & hydrocele, & alia adhuc peiora mala sequuntur.

Negari non potest, in lue inveterata praecipue virus venereum, per totum corpus dispersum, ad testes deponi posse: nec improbabile videtur, post frequentes imprimis gonorrhoeas toleratas, miasma illud morbosum testibus communicari posse, quum locis affectis satis sint vicini. Interim in illis casibus, quos curandos habui, semper aderat gonorrhoea; & binis vicibus, tumorem testis mox insequebatur acris, & copioso fluxu insignis, gonorrhoea cum imminutione tumoris in teste subita ac notabili. E contra, gonorrhoeae fluxus si subito cessaret, vel insigniter minueretur, observavi, metuendum esse testis tumorem; omnium maxime, si signa docerent, sedem mali circa prostatas haerere; quod semper suspicandum credo, ubi ultimo nixu in reddenda urina, per penem exprimitur copia materiae gonorrhaicae. Habui talem aegrum curandum, qui recenti quidem, sed virulenta admodum laborabat gonorrhoea; cui & corpora cavernosa penis intumescere coeperant: post novem dies, adhibitis animose optimis remediis, emendata plurimum fuerunt omnia mala, fluxus antea viridescens in album colorem mutabatur, stranguria molestissima plurimum emendata, penis tumor subsederat plurimum. Pertaesus severae diaetae, quum omnia in vado esse crederet, abiit insalutato hospite, ut libere genio indulgere posset. Post quinque dies rediit; suppressus erat omnis fluxus; sed testis dexter intumuerat, sum-

(*a*) De morbis vener. lib. III cap. IV pag. 192.

summo cum dolore: suo damno prudentior, morigerum se fore per omnes deos iurabat: sequenti die coepit redire fluxus; qui in dies augebatur; minuebatur dolor & tumor testis, & mensis spatio integre curatus fuit.

Ab adstringentium remediorum usu imprimis, si in penem talia remedia iniicerentur, testes intumuisse vidi aliquoties: omnium frequentissime, ab imprudenti usu *balsami copaybae*, *terebinthinae*, *eiusque olei stillatii*, *balsami sulphuris &c.*

Homo triginta duorum annorum siccae & calidae temperiei, ex vicina urbe ad me advolavit, ostendens testem dextrum, tumentem, & acriter dolentem. Fassus est, quod ante quinque septimanas virulenta gonorrhoea, una cum ulcere venereo penis laboraverat: ex consilio barbitonsoris sumserat copiam *balsami sulphuris terebinthinati*; quod uti notum est, ex sulphuris floribus & oleo terebinthinae aethereo componitur; simul aderat fervidissimus aëris calor. Quum se cessante fere fluxu sanatum crederet, rediit ad antiquos mores, & coitu dum utebatur, iam imminente seminis eiaculatione, sensit subito dolorem acerrimum, qui versus testem dextrum vergebat; paullo post sanguinolentam minxit urinam, & testis dexter dolens intumuit; quae mala sequenti die adhuc augebantur: post biduum gonorrhoea rediit, licet parca tantum copia, & testis coepit detumescere: sed sequenti die dolor tumorque testis augebantur denuo: urina dabat copiosum sedimentum; testis tumentis durities minuebatur; & pergebat gonorrhoea fluere, aucta sensim copia: dolor adeo lenis iam erat, ut lenem testis frictionem, quam propriis digitis tentabat aeger, absque molestia ferre posset. Fluxus gonorrhoeae erat albus cum levi tantum stranguria. Decima sexta die post coeptum testis dextri tumorem, in inguine sinistro bubo tangebatur; qui tamen brevi post disparuit integre; & adhibitis bonis remediis, de quibus postea ad §. 1462 dicetur, integre convaluit.

Ex his apparet testis tumorem saepius nasci a suppressa gonorrhoea; praecipue, si circa prostatas malum sedem fixerit; sicque, a tumentibus his, & vicinis, liber transitus per orificium vasis deferentis impeditur. Unde, dum redit gonorrhoea, detumescentibus his partibus tumor & dolor testis affecti minuuntur brevi; quod non fieret, si causa mali in ipsa testis substantia haereret. Confirmatur inde, quod testium tumores venerei tunc imprimis in historia luis occurrant, postquam gonorrhoea coepit.

Quam periculosus usus sit *balsami sulphuris terebinthinati*, & similium in gonorrhoeis curandis, patet ex miro illo casu, quem ad §. 432 tom. I pag. 768 recensui. In hoc homine nulla omnino suspicio aderat luis praegressae, aut praesentis; nec unquam gonorrhoeam passus fuerat; levem patiebatur stranguriam sine ulla causa cognita natam. Olim simile malum cessisse usui balsami sulphuris reminiscebatur; unde denuo illud sumsit, & quidem repetitis vicibus; irrito non tantum, sed & infortunatissimo cum successu. Ingens enim secuta fuit inflammatio genitalium in gangraenam terminata; a qua vix evasit, & binis in locis urethrae pars per gangraenam consumta cecidit; unde postea tota vita urinam per hiatum in perinaeo relictum dimisit. Remedia haec,

acri

acri stimulo, & diu continuato, in vias urinarias agunt, uti notum est; in misero hoc, post integrum quatriduum ab assumto hoc sulphuris balsamo, urina spargebat eius foetorem ingratum, simulque copiam crassi mucosi sedimenti dabat; quod solet fieri ab acrioribus diureticis assumtis; & quandoque contingit post externam applicationem emplastri vesicatorii ex cantharidibus parati. Simul stranguria molestissima aderat, sequente valido dolore inflammatorio in perinaeo.

Si in sano, robusto, & optimae temperiei homine tanta mala fuerint secuta imprudentem talis remedii usum, quanto plus metuendum erit, si per gonorrhoeam irritatis genitalibus talia propinentur?

§. 1451. Ut & carunculae, stranguriae, erosio urethrae, prostatarum, colli vesicae, vasorum seminalium; similia mulieribus.

Ex illis, quae ad §. 1447 de gonorrhoea in utroque sexu dicta fuerunt, ratio symptomatum hic recensitorum facile colligi poterit. Stranguria enim a defectu muci urethrae internam superficiem oblinientis, ab eiusdem inflammatione, aut erosione ulcerosa facile intelligitur. Dictum tunc simul fuit, quandoque in pessima gonorrhoeae specie, prostatas, vesicae collum, vasa seminalia, & vicina omnia exedi. Superest tantum, ut dicatur de *caruncula*, molestissimo saepe malo, de cuius indole, & curatione nondum unanimis est in arte peritorum sententia. Pro carne luxuriante plures habuerunt carunculam; & *Sydenhamus* (*b*) describens mala, quae gonorrhoeam sequuntur, vel comitantur, sic habet: *Nonnunquam etiam, erosa atque excoriata urethra iugi puris acrioris fluxu natura, in carne nova vice iam deperditae iusto occupatior, laxam quamdam & spongiosam substituit, quae mole quotidie aucta, & sensim indurata, caruncularum excrescentiis ita meatum urinarium infercit, ut tandem lotio non detur exitus; quae quidem carunculae nihilo minus ex ulceribus sibi adnatis ichorem quemdam evomunt, & tum medico crucem figunt inter curandum, tum aegro magis ipsa morte timendum malum.* Facile patet a carne tali luxuriante angustari cavum urethrae, & impediri liberum urinae exitum, imo & veram ischuriam, sive integram suppressionem urinae sequi posse. Dum nascitur tale malum, nec tamen integre replet urethrae canalem, urina non exit pleno rivo, ut in sanis solet, sed tenui filo, aliquando etiam bifurcato, dum in quodam urethrae loco carunculae tali fungosae occurrit urina, vi vesicae se contrahentis, & valido nixu aegri propulsa. Si pergat augeri malum, urina guttatim prodit, & fere tota ab hoc obstaculo renitente supprimitur. Miseri tunc aëre copioso inspirato & retento anxii, vix non desperabundi, conantur urinam exprimere maximo molimine, sicque tristissimum medentibus spectaculum exhibent. Interim omnia haec symptomata demonstrant tantum impediri liberum urinae exitum ab obsta-

culo

(*b*) Epistol. II responsor. pag. 415.

culo angustante canalem urethrae; sive illud haereat in ipso cavo, sive extra illud; dum tumor v. g. vicinus urethram premendo eius cavum minuit, vel integre delet. A prostatis tumentibus toties urinae difficultas, & tandem totalis suppressio observata fuit, licet in urethrae canali nullum inveniretur obstaculum. Sic in milite quinquaginta annorum tumor sentiebatur in perinaeo, qui variis licet tentaretur remediis, adeo increvit, ut ovi gallinacei magnitudinem aequaret: urethram ille tumor sic comprimebat, ut post dysuriam, & stranguriam lethalis ischuria sequeretur. Catheter in vesicam deduci non poterat, nec chirurgus pertundere tumorem, aut alia arte vesicam exonerare tentabat; unde aeger mille cruciatus passus periit. In cadavere patuit prostatas in abscessum conversas magnum partim pure, partim sanguine plenum fecisse hunc tumorem (*c*).

Ars certe potuisset succurrere huic misero. Verum, si durus tumor in eadem parte nascatur, qui nec resolvi, nec suppurari potest, aut manu chirurgi tolli, tunc vix ulla spes superest. Sic circa virgae radicem supra sphincterem vesicae inventus fuit tumor carnosus molem minoris ovi gallinacei aequans durus: dum medius discindebatur tumor, plenus inveniebatur materia alba, gypsea. Prostatae, & vesiculae seminales admodum induratae erant. Testatur *Petit* (*d*), quod ter invenerit prostatas tumentes sic compressisse collum vesicae, ut totalis urinae suppressio sequeretur. Simul notat, quod in duodecim cadaveribus a suppressione urinae mortuorum, quae dissecuerat, nullas carunculas invenerit. Breviter tantum, & quasi per transennam hoc notat; sed admodum verosimile videtur, quod ante sectionem carunculas urethrae causam ischuriae dedisse, fuerit suspicatus; vel saltem, quod inquirere voluerit, an tam frequenter adsint carunculae, ac quidam statuebant.

Quum autem, uti antea ad §. 1447 pluribus dictum fuit, canalis urethrae cingatur corpore cavernoso, similis naturae ac sunt corpora cavernosa penis, & contagium venereum in has partes penetrare, tumoremque producere aliquando per observata constet, imprimis in corporibus cavernosis penis; hinc egregii in arte viri cogitare coeperunt, an non & corpus cavernosum urethrae a simili causa sic intumescere posset, ut canalis cavitas minueretur insigniter, vel & deleretur integre: inde etiam intelligi posse credebant, quare post mortem urethrae cavum appareret liberum, licet vitae tempore angustatum, imo penitus deletum fuisset. Non enim videbatur illis absonum, quod tales tumores post mortem cito subsiderent. Egregius chirurgus *Sharp* (*e*) hanc opinionem, ut meram hypothesim proponit, & fatetur se ab hac opinione non alienum fuisse, quum certum sit, in quibusdam casibus paucis horis post mortem urethrae canalem penitus liberum inventum fuisse, qui vitae tempore impeditus apparuerat. Confirmari haec credit, quod mucosa membrana narium quandoque sic tumeat, ut patula narium foramina integre obturentur. Fatetur tamen hanc impediti exitus urinae causam nondum adeo evidenter de-

(*c*) Baader observat. medic. pag. 136. (*d*) Academ. des scienc. l'an 1718. hist. pag. 40. (*e*) Critical enquiry &c. pag. 166.

demonstratam esse, ut haberi possit pro maxime communi; ut quidam voluerunt.

Quum urethra, ut ante dictum fuit, in parte penis inferiori locetur, talis tumor digitis explorari non difficulter posse videtur. Celebris *Antonius Benevoli* (*f*), qui magna cum laude chirurgiam docuit, & exercuit in nosocomio Florentino, quod ad *s. Mariam novam* dicitur, dum de causa ischuriae scribit, quae frequentius incusari solet, notat in Hetruria plurimos insignes medicos statuisse, carunculae, sive tuberculo circa collum vesicae nato, urinae suppressionem esse tribuendam, quae cessat, si tale tuberculum resolvi possit, sin minus, tunc a suppuratione, & rupti abscessus purulenta evacuatione libertatem urinae excernendae restitui: unde methodum medendi ad hunc scopum dirigebant omnes. Fatetur *Benevoli*, quod haec opinio ipsi minus placuerit; quum non adeo difficulter potuerit catheterem in vesicam introducere, ut retentam urinam educeret; quod ipsi videbatur vix fieri potuisse, si tale obstaculum impediret egressum urinae ex vesica.

Statuit hinc in cadaveribus hac ischuria mortuorum inquirere in causam morbi. Affirmatque fide dignissimus vir, quod omnia cadavera, imprimis in nosocomio vasto, cui praeerat, mortuorum ex hoc malo inciderit; nunquam autem invenerit vel umbram talis tuberculi circa collum vesicae, nec in vicinia. In omnibus autem his cadaveribus constanter vidit internam superficiem vesicae rasam quasi, & omnino spoliatam muco naturali, quo defenditur contra acrimoniam urinae: quandoque etiam invenit in loco illo vesicae, ubi mucus deerat, aliquam excoriationem maiorem minoremve, prout morbus diutius duraverat, vel non: ita ut post diuturnam urinae suppressionem membrana interna vesicae plus excoriata, imo quandoque nigricans inventa fuerit. Simul etiam in plurimis ex his cadaveribus vidit prostatam non parum tumidam; nunquam tamen invenit suppuratam, aut alio modo inquinatam.

Ex his observationibus inclinat egregius ille vir hanc ischuriam non nasci a caruncula, sed esse sequelam excoriationis internae membranae vesicae, & illam materiam, quae exit per catheterem una cum urina non esse pus, sed mucum oblinientem internam superficiem vesicae, cui aliquando sanguis misceatur, qui ab erosis vesicae vasis venire potest. Quum autem in cadaveribus mortuorum a tenesmo internam superficiem intestini recti excoriatam observaret, credidit perpetuum & irritum tenesmum reddendae urinae in ischuria a simili vesicae excoriatione nasci. Unde etiam post ani tenesmum toties sequitur eadem molestia in reddenda urina, quae quandoque tanta est cum urina turbida, viscosa, & sanguinolenta, ut in puello sic affecto medici calculum in vesica latere suspicarentur (*g*): exitus tamen morbi contrarium docuit.

Verum quidem est, sic intelligi, quare dysuria, sive difficultas urinae fiat, non autem inde sequitur, cur a tali excoriatione ischuria fieret, sive totalis urinae suppressio. Hanc difficultatem auctor sensit, & illam diluere conatur (*h*) va-

(*f*) Dissertazioni &c. dissert. II pag. 42 & seq. (*g*) Ibidem pag. 44.
(*h*) Ibidem pag. 48.

vario modo; sed non videtur facile allatis ibi argumentis sententiam suam probare posse. Ex casibus enim practicis, quos allegat, videtur potius concludi posse excoriationem vesicae effectum esse ischuriae praegressae, quam causam. Dum enim vesica in totali suppressione urinae distenditur immaniter, & mora, urina fit acrior, mirum non est vesicam inflammari, suppurari, excoriari posse, secedente interiori membrana. Aliquot tales vidi casus, plures in historia medica habentur, qui modo dicta confirmant. Quum auctor ipse affirmet, quod in maxima parte cadaverum talium invenerit prostatam non leviter tumentem, posset verosimilius huic obstaculo ischuria tribui. Ex dictis saltem hoc patet, non adesse toties carunculam in urethra, quoties creditur. Observavit enim *Morgagni* (*i*) in cadavere asthmatici, signa, quod urethra olim exulcerata fuerat: *Aderant tres quatuorve chordulae albae, tendineae, in transversum ductae, non valde prominentes, nec usquam se ab interna urethrae membrana seiungentes. Erat intra has chordulas interstitium; tum medio ferme inter primam & ultimam loco urethra se tanto spatio, quantum duo circiter occupassent transversi digiti, coarctabat, ut ibi dimidio propemodum, quam supra, aut infra esset angustior.* Quum autem & chordulae in urethrae cavo prominerent eodem loco, specillum non poterat transire, nec a glande sursum, nec per urethram discissam, ubi prostata desinit deorsum: nullius tamen excrescentiae carnosae meminit, quae certe tanti anatomici oculos non fugisset, si adfuisset.

Haec causa dysuriae, & ischuriae a sola strictura urethrae pendens videtur satis frequens esse; imo celebris chirurgus (*k*) credidit, esse omnium frequentissimam, & obtinere quandoque in parvo loco tantum urethrae, aliquando ad notabilem longitudinem; frequenter in tribus quatuorve locis diversis; & talem constrictionem sufficere producendis omnibus illis malis, quae carnosis excrescentiis urethrae tribui solent.

Contractilitatem nimiam in membranosis corporis partibus quandoque difficiles morbos producere certum est. *Sharp* (*l*) quater viderat intestinum rectum adeo contractum circa anum, ut in uno ex his aegris cavum intestini non excederet diametrum calami scriptorii; cicatrices vulnerum & ulcerum sanatorum relinquunt saepe talem constrictionem per aliquot septimanas, & menses; hinc mirum non videtur, tales urethrae stricturas frequenter occurrere post gonorrhoeas, praecipue saepius repetitas. Hoc autem mirum videtur, quod quandoque multis annis post sanatam gonorrhoeam recurrat tale malum. Incipiunt cum molestia urinam reddere, quae sensim augetur, urina tenui filo exit; quandoque & bifurcato rivulo prodit; nisi bona medela adhibeatur cito, sequitur totalis urinae suppressio; omnium maxime, si compotationibus & pergraecationibus indulserint impensius. Notum est, quantopere omnia turgeant in corpore, dum venae hesterno inflantur iaccho: forte leve in urethra impedimentum, quod absque noxa ferri potuisset, canalem obturat, dum vicinis vasis subito turgentibus, irritatur contractilitas urethrae, sicque angustatur canalis amplitudo.

No-

(*i*) De sedibus & causis morbor. tom. II pag. 197, 198. (*k*) Sharp critical enquiry &c. pag. 143 &c. (*l*) Ibidem pag. 144.

Notandum, quod in tali casu minuantur molestiae, si crassiori candelula, aut stylo plumbeo dilatetur urethra contracta: dolor enim ac stranguria leniuntur, & urinam longe diutius continere possunt aegri. Mirabatur *Sharp* (*m*), quod extensio canalis contracti minueret dolorem. Verum observaverat in aliis contractionis speciebus idem contingere. A ganglio sub ligamento carpi locato contrahebantur digiti (ut solet fieri), adeo ut illorum apices palmae manus apprimerentur cum magno dolore, qui minuebatur eadem proportione, qua extendebantur digiti, & idonea ligatura in hoc situ retinebantur. Gradatim talem extensionem fieri debere non simul & semel facile intelligitur; unde etiam in dilatatione urethrae successive crassiores styli adhibentur. Postquam digiti penitus in rectum extensi fuerant, cessabat dolor, qui redibat, simulac sibi relicti sponte iterum contrahi inciperent.

Quum autem subitum adeo levamen sentiant tales aegri ab urethrae dilatatione, ita ut credi non possit, suppurationem tam brevi tempore in urethra excitari potuisse, per quam latens obstaculum in canali potuisset consumi, vel insigniter minui, & simul educta candelula, aut stylo distendente redeat statim stranguria, patet levamen illud tribuendum esse sustentationi fibrarum, quae in validam contractionem nituntur.

Ex his, aliisque pluribus similibus observatis quidam crediderunt carunculas nunquam adesse in canali urethrae, quum tot aliae causae cognitae sint, quae possint omnia illa mala producere, quae his carunculis tribui solent. Legi merentur illa, quae collegit celebris in his morbis curandis *Daran* (*n*). Credidit quidem *Sharp* (*o*) raro contingere, solas carunculas adesse in ischuria venerea, sed plerumque comites habere stricturam urethrae, cicatrices callosas, protuberantias corporis spongiosi urethrae (quae certe ad excrescentias carnosas pertinent), tamen fatetur, quod & carunculas viderit in urethra, sed tam parvae molis, ut aciculae caput non superarent; unde videbantur vix obturare posse canalem urethrae, nisi & aliae causae simul accesserint: credit etiam minutae adeo molis carunculas neglectas fuisse ab illis, qui in cadaveribus rimabantur ischuriae causas, quum longe maioris molis excrescentias carnosas exspectarent se inventuros, & ideo caruncularum exsistentiam negavisse: verosimile quoque videtur, quod fungosa illa corpora post mortem collapsa multum minuantur mole. Observatum fuit, uti antea ad §. 1423 dictum fuit, ubi de signis calculi vesicae agebatur, vesicae internam superficiem obsideri quandoque carnosis excrescentiis diversae molis; quumque urethra, continuatione quasi substantiae, a collo vesicae produci videatur, mirum non videtur, si in canali urethrae similia contingerent. Observavit autem *Sharp* excrescentias tales, etiam parvas, multum molestiae produxisse in urethra virginis, occupantes orificium meatus urinarii, & per plures menses acerbissimo dolore excruciantes; qui non cessavit, prius quam omnes exstirpatae essent. Addit, quod aliquot urethras dissecuerit, in qui-

(*m*) Sharp critical enquiry &c. pag. 145.

(*n*) Observat. chirurg. sur les maladies de l'urethre. Discours prelim. pag. 30 &c.

(*o*) Critical inquiry &c. pag. 160, 161.

quibus manifeste carunculae deprehendebantur: sed simul alia impedimenta invenit in quibusdam: in uno invenit filamentum transversim positum in canali urethrae prope veru montanum, quod impediverat omnino transitum catheteris in vesicam; unde lethalis reddebatur ischuria. In alio vidit plura talia filamenta, uno suo extremo accreta urethrae membranae, dum alterum libere fluctuabat: unicum tamen ex his, novem lineas longum, utroque suo extremo adhaerens urethrae; decursus eius erat paralellus ad axim canalis. In tertio praeter contractionem urethrae occurrebat parva excrescentia, quae referebat unam ex valvulis tricuspidalibus cordis.

In viventibus carunculae illae oculis videri nequeunt, nisi prope orificium urethrae haeserint. Contigit mihi bis videre talem carunculam. Iuvenis viginti duorum annorum laboraverat gonorrhoea, a qua iam curatus fuerat, ita ut nulla amplius morbi vestigia superessent. Post aliquot septimanas consilium petiit, ostendens mihi excrescentiam fungosam parvam ad lineae circiter distantiam ab orificio urethrae, quod leniter dilatans vidi adhaerere membranae internae urethrae, & ex illa quasi enasci: erat autem concolor parti, cui adhaerebat. Tetigi lapide infernali carunculam suspensa manu, quae illico sine ulla doloris molestia subsedit nigricans tota; postea, escharula hac decidua quum nondum integre deleta esset, secunda vice tetigi infernali lapide, sicque totam abstuli. Verum, ut caverem, ne tacta caustico hoc caruncula oppositum urethrae latus statim tangeret, per aliquot minuta orificium urethrae dilatatum retinui, & partem caustico tactam fovi spongiola madida aqua tepida, in qua dilueram paucas guttulas olei tartari per deliquium. Notum est lapidem infernalem in instanti fungosam carnem destruere; hinc levis, & momentaneus attactus sufficit: oleum vero tartari, per deliquium aqua multa dilutum, adeo mite redditur, ut nullo modo irritare valeat, dum simul concentratissimum nitri acidum (quod argento purissimo unitum constituit lapidem infernalem) ad se rapit; quo facto solum argentum manet, a quo nihil metuendum est.

Post aliquot menses idem ille iuvenis denuo gonorrhoeam ex impuro concubitu contraxit; qua feliciter sanata nova caruncula in eodem loco enata fuit, & eadem methodo curata: territus ille postea caste vixit, & ab omni malo mansit immunis.

Quandoque contingit canalem urethrae, praecipue circa eius orificium, obsideri verrucis venereis; quae a carunculis distinguuntur, quod duriores sint, & magis callosae. An profundius tales verrucae in urethra haereant, non liquet; certe si adessent, simile possent urinae impedimentum facere, ac carunculae, & forte maius, quum quandoque in glande, & interna praeputii parte, natae tales verrucae in magnam satis molem excrescant. Alia occasione ad §. 1372 tom. IV pag. 737 notavi in iuvene gonorrhoea virulenta laborante, post validum purgans mercuriale, quod ex *turbith minerali*, *scammoneo*, *resina ialappae* constabat, non tantum gonorrhoeam fuisse emendatam, sed & plurimas verrucas venereas urethrae orificium obsidentes coepisse corrugari, ac flaccescere, & post paucos dies cecidisse. In tali casu multum boni sperarem, fateor, a simili remedio dato. Credo, me vi-

vidisse post eius usum excretas flaccidas pelliculas cum urina, quae referebant verrucas venereas corrugatas, dum brevi decident; quum tamen semel tantum hoc observaverim, pro certo nollem adfirmare.

Constat quidem ex dictis dysuriam & ischuriam post gonorrhoeam non semper oriri ab excrescentiis carnosis, sed & plures alias causas eadem mala producere posse. Verum videmus olim plures medicos ac chirurgos de caruncunculis solis fere cogitasse, & ad has delendas omnem curationis methodum direxisse. Quum autem carnem fungosam in vulneribus & ulceribus externis exsiccantibus reprimi non infeliciter nossent, imo & erodentibus cum prudentia applicatis consumi posse, hinc & cogitaverunt de similibus ad carunculas urethrae applicandis, neque semper satis solliciti fuerunt, ut integras & sanas partes munirent contra erodentium actionem. Sic *Paraeus* (*p*) suadet, ut cylinder plumbeus urethrae immittatur, cuius extremum ad digiti latitudinem scabrum sit, & asperum instar limae rotundae; hunc protrudi vult ultra carunculam, & dein agitari, ut sic abradantur, & destruantur illae excrescentiae carnosae. Satis ruditer hoc faciendum voluit, ut nempe sequatur notabilis haemorrhagia; quam laudat ad deplenda vasa infarcta. Describit & instrumentum scindens, quod tuto deduci posset per urethram ad carunculam usque; tuncque iubet penem debere premi contra hunc apicem scindentem, ut sic tollatur caruncula. Dedit quoque methodum acres, imo & rodentes pulveres deducendi ad carunculam ex *sabina*, *antimonio*, *&c.*: imo & *viride aeris*, *auripigmentum*, *vitriolum Romanum* adhibenda suasit, neque cautelam adhibuit, ut sola haec caro fungosa tangeretur ab his erodentibus, & reliqua superficies urethrae immunis maneret.

Postea alii crudelem hanc methodum imitati sunt. Sic legitur (*q*), quod *Solingius*, consultus ab homine, cuius urethra fere tota malignis callosisque excrescentiis impleta erat, *immiserit in illam specillum incurvatum argenteum, undique crenis sive incisuris tusum, cuius ope, quamvis non sine ingenti dolore, tantum ibidem effecit spatium, ut illico urinam quodammodo reddiderit miser*. Tentavit postea remediis has callositates consumere; sed incassum. Unde totam urethrae longitudinem excepta glande incidit, corrodente remedio totam callosam substantiam consumsit, dein urethram parvis acubus argenteis consuit, uti in cura labii leporini fieri solet: immittebat autem simul tenuem flexilem catheterem curationis tempore, ut liber urinae exitus conciliaretur. Tantos cruciatus passus homo ille impudenter iactabat postea, se propter nodosas in pene cicatrices, Italis meretricibus gratiorem fuisse, quam antea.

Nemo facile imitabitur hanc curam, quae totius urethrae dissectionem requirit; & minus adhuc illam, quae erodentibus per urethram integram ad locum obstaculi usque demissis tentatur. Nunquam tutus esse poterit rodentium usus, nisi oculi manus dirigere possint. Dum similia tentantur ab imprudentissimis agyrtis, quorum audacia stupidissimam ignorantiam aequat, quanta sunt metuen-

(*p*) Oeuvres d'Ambroise Parè livre XIX chap. XXVII pag. 458.

(*q*) Stalpart. van der Wiel observat. rar. part. 2 observat. 40 pag. 410.

tuenda mala! Miserrime tales aegros sic periisse vidit insignis chirurgus (*r*), qui floruit circa finem elapsi seculi; imo & quandoque periisse viginti quatuor horarum spatio, postquam candelula rodenti remedio obducta in urethram dimissa fuerat. Sed, quum ille auctor crederet, nunquam in urethrae cavo carunculas inveniri, unicam spem talis ischuriae sanandae posuit in dilatatione successiva urethrae per candelulas sensim crassiores immissas, & diu gestatas, dum simul his malis obnoxii sobriam vitam degerent: observatur enim frequenter haec mala recrudescere, dum comessationibus, & pergraecationibus indulgent incauti.

Prudentiores chirurgi, licet de consumenda excrescentia carnea in urethra cogitarent, mitioribus remediis, & maiori cautela adhibitis rem aggressi sunt. Candela cerea crassiori explorabant urethram, donec tangeretur obstaculum, quod liberum transitum per urethram impediebat; mensurabant longitudinem, quae urethram ingrediebatur; sicque exacte determinabant locum, ubi haerebat malum. Si plura talia aderant obstacula, sic poterat distingui, an primo sublato iam profundius in urethram demergi posset candelula.

Quum autem cera, ex qua candelulae illae parantur, antequam calore corporis mollescat, satis quandoque fragilis sit, & urethra per penis partem inferiorem decurrens aëri exponatur ambienti, contigit aliquando ceram frangi integro manente ellychnio; unde in hoc loco angulum faciebat candelula, & vix sine laesione educi poterat: ob hanc causam tela vetustissima, & tenuissima obvolvi candelam curaverunt chirurgi iam seculo decimo sexto (*s*). Hodie, uti notum est, vix candelis cereis utuntur, sed turundas ex linteo convoluto, & sparadrapi in modum emplastica medicata materia imbuto adhibent; quae frangi nequeunt, sed semper integrae educi possunt.

Extremum talis candelae inungebant eiusmodi remedio, a cuius applicatione sperabant leni erosione, vel & suppuratione consumi posse obstaculum, quod liberum urinae transitum impediebat; dum simul conabantur hoc efficere, ut remedium tale exedens non irritaret reliquam urethrae superficiem internam. Alii tubum argenteum cavum per urethram protrudebant ad obstaculum usque; & dein per hunc tubum deducebant candelulam minorem, vel turundam in apice erodente remedio imbutam. Tale unguentum describitur (*t*), quod acria erodentia non habet; sed potius exsiccantia; *cerussam*, *tutiam*, *lithargyrium*, *antimonii pollinem &c.*; addito etiam *opio*, ut sensibilitas loci affecti minueretur. Haec, & his similia sufficere possent, si luxurians caro fungosa dicta tale obstaculum constitueret tantum. Sic pergebatur *per 15, 18, aut 20 dies iuxta mali magnitudinem, & prout carnositas videbatur aperiri, ac in pus resolvi.* Nunquam enim tutius poterit obtineri talis curatio, quam per blandam suppurationem. *Quum autem videbis urinam libere & facile reddi, pauco pure turbatam, tunc oportebit primum unguentum griseum* (quod nempe cerussam, tutiam &c. continet) *a candela tollere; sed illines candelam totam secundo unguento* (quod ex unguento

(*r*) Saviard nouveau recueil d'observat. chirurg. num. 74 pag. 325 &c.

(*s*) Astruc de morbis vener. tom. II pag. 817.

(*t*) Ibidem.

guento rosato Galeni, albo rhasis camphorato, & pomato sine speciebus, paratur), *continuando octo aut decem dies, quousque pus non amplius effluat cum candela, nec ullus dolor inter meiendum percipiatur, quo tempore abstinendum erit a remediis* (*u*).

Facile patet, vastum hic relictum fuisse campum versatis in arte viris, ut diversa tentarent ad curandam hanc molestissimam ischuriam, quae toties repetitas gonorrhoeas sequitur, & frequenter redit in multis, qui se integre ab hoc malo curatos, & liberos credebant.

Prudentiores nihil magis in votis habebant, quam invenire methodum, & remedia applicanda, quibus possent deleri haec urethrae obstacula, absque laesione notabili ipsius canalis, & pessimis symptomatibus, quae imprudentes conatus toties secuta fuerant, saepe non sine vitae periculo. Efficax requirebatur medela; sed tuta simul: absque omni dolore, & molestia curam obtineri posse, vix sperabant; debebat tamen evitari, ne tanta haec essent, ut periculosa sequeretur inflammatio. Quum autem toties suspicio adsit in his malis latere luis contagium, mirum non est, argentum vivum, & varia eius praeparata adhibita fuisse, ut illud deleretur non tantum internis remediis, sed & topica applicatione similium ad ipsum locum affectum in urethra. *Alexander Traianus Petronius*, qui ante bina secula de lue venerea scripsit (*v*), laudavit praecipitatum rubrum ad carunculas urethrae consumendas; sed simul monuit vulgare illud officinarum, quod ex argento vivo & aqua forti simul ad siccitatem decoctis paratur, sine periculo vix adhiberi posse, quum concentratum nitri acidum in se contineat, hinc valide rodat. Unde commendat praecipitatum, quod absque ullis acribus additis, ex argento vivo, cum auro vel argento mistis diu digesto paratur. Dein addit: *At si verum est* (*ut a quibusdam accipio*), *ex solo ipso argento vivo absque ulla alia mixtura confici posse, id profecto & omnibus anteponi debet, & minime omnium dolore afficiet. Neque nos deterreat, quod iidem dicant, id egere longissimo temporis spatio, ut, puta, decem pluriumque mensium, & summa tum cura, tum diligentia: hoc enim, quominus paretur, impedire quidem potest; sed ubi paratum est, magis quam alia prosit, non potest*. Interim & laboriosa haec praeparata mercurialia, licet minus acria sint illis, quae per additos spiritus acidos acres conficiuntur, tamen non carent omni acrimonia; uti alia occasione ad §. 135 num. 4 monui.

Plerumque illi, qui se iactabant felicissimos esse in curandis his malis, celaverunt arcana sua. Sic *Trincavellii*, & *Alexandri Massariae* testimoniis celebratur *Petrus* quidam, natione Gallus, qui Venetiis tamquam peritissimus in exstirpandis carunculis his inclaruit, & post illum eius filius. Candelulas immittebat urethrae, quarum apices obliniebat medicamento quodam erodente; postea consolidante, & ad cicatricem deducente, remedio utebatur. Arcanum hoc Parmensis Dux obtinuit, qui illud avo *Francisci Roncalli* medici Brixiensis communicavit. Constabat una parte *unguenti cerussae camphorati*, &

(*u*) Astruc de morbis vener. tom. II pag. 817. (*v*) Aphrodisiac. pag. 1354, 1355.

& binis partibus *unguenti de tutia Vigonis*, quibus simul mistis addebatur *praecipitati rubri* subtilissime triti talis copia, quae sufficiebat ad massam rubro colore tingendam (*x*). Certe prudentius fuisset limitare accurato pondere quantitatem praecipitati rubri, quam colore massae, cuius intensitas variare admodum potest.

Henricus IV Franciae & Navarrae rex per octo annos stranguria, & dysuria laborasse legitur (*y*), quae antiquioris gonorrhoeae pedissequa erat; & simili methodo intra quinque hebdomadas sanatus fuisse dicitur. Pulverem, cuius praeparatio secreta mansit, butyro recenti mistum ope cannulae, super urethrae carunculam levi & suspensa manu deponebat vesperi *Loyseau*, qui medici & chirurgi regii munere fungebatur; sequenti mane blandis remediis eluebat urethram: sic perrexit, donec consumta foret caruncula, & postea cicatricem facientibus remediis utebatur &c. Licet autem medicus ille natu grandis, & emeritus foret, orbatusque filio, quem suorum arcanorum heredem destinaverat, tamen in occulto reliquit remedia, quibus utebatur. *Usque adeo magnam vim consuetudo obtinet in plerisque, ut ea, quibus assuevisse olim fructuosum fuit, pergant agere, etiam dum sibi nullus inde fructus futurus est* (*z*).

Alii adhibuerunt alia remedia ad carunculas urethrae sanandas; plerumque admiscebant mercurium vivum, vel crudum, vel leniora praeparata mercurialia, praecipitatum album, mercurium dulcem &c. Omnes laudaverunt sua remedia, & felicissimos inde effectus se vidisse testati sunt. Plerique sollicite texerunt arcana sua, ne revelata vilescerent forte, & lucrum, quod inde sperabant, minueretur. Singula haec anxie rimari nimis longum foret, nec forte taediosum laborem compensaret utilitas. Sufficiet speciminis instar quaedam dicere de candelulis, quibus usus fuit *Iacobus Daran*, qui in exercitu & nosocomiis Caesareis olim stipendia meruit; postea chirurgi regis Galliae honorificum munus adeptus caruncularum urethrae curationi operam praecipue impendit, & tractatum edidit (*a*) de nova methodo curandi haec mala. Attente legi hunc tractatum, & inde collegi sequentia.

Turundae, sive candelulae sic dictae ex basi latiori in apicem desinunt, flexiles sunt, vel saltem calore ipsius urethrae sic mollescunt, ut debitam flexilitatem acquirant, & commode ab aegris gestari possint.

Effectus est suppurationem excitare in urethra, & per hanc fundere, ac consumere carnes fungosas, excrescentias, verrucas; sed absque erosione: simul sub harum usu prodit fluxus materiae gonorrhaicae, flavae, viridescentis; sicque gonorrhoeam, quam suppressam statuit dedisse originem his malis, redintegrat, & quasi recentem reddit: hoc imprimis inde probat, quod aegri in illo curationis stadio, si coëant cum femina, illam inficiant.

Turundae istae dicuntur habere mirabilem hunc effectum, ut non agant in partes sanas urethrae, sed tantum in illa eius loca, in quibus haerent obstacula, ure-

(*x*) Astruc de morbis venereis tom. II lib. VI pag. 761. (*y*) Ibidem lib. VII pag. 807. (*z*) Ibidem pag. 898. (*a*) Observat. chirurg. sur les maladies de l'urethre &c.

urethrae cavum minuentia, quae sic suppuratione producta consumunt. Unde etiam in urethram sani hominis introductae nihil faciunt, quum careant vi rodente: imo & in aegris nullum dolorem excitant, licet adeo promta sit illarum actio, ut tribus vel quatuor horis post harum applicationem pus iam incipiat prodire.

Praeterea eodem remedio scirrhosas indurationes solvi posse testatur: hoc non semper succedere tamen inde patet, quod scirrhosam duritiem bulbum urethrae occupantem, se non potuisse curare fateatur auctor.

Nulla vivendi norma praescribitur curae tempore; pauca, vel nulla remedia interno usu adhibentur; sed tota curatio a topico hoc remedio exspectatur, modo locum affectum tangere possit. Ubi tamen curatio ultra solitum tempus protrahitur, tunc specifico ad virus venereum delendum remedio opus esse fatetur auctor.

Curatio per has candelulas triginta dierum spatio absolvitur, quandoque protrahitur per duos tresve menses, imo & diutius in casibus difficilioribus.

Adhibebantur in hac curatione candelulae variae efficaciae pro diversitate mali, quod per has tollendum erat. Quamvis autem nullum dolorem excitari ab hoc remedio asserat, fatetur tamen auctor, quod quandoque immiserit in urethram candelulas anodynas, quae dolorem lenirent a prioribus productum. Aliquando contingit, ut in initio curae candelula profunde in urethram demitti nequeat, dum occurrit obstaculo in urethrae principio haerenti; quo per remedii huius efficaciam ablato profundius demergitur, donec novo obstaculo occurat; quod simili methodo removetur, donec tota urethrae longitudo penitus libera sit, & nihil purulenti prodeat amplius, aut candelulae post satis longam in urethra moram adhaerere observetur. Sic enim certitudo integrae curationis haberi poterit absque recidivae metu. Quum autem statuat auctor vim remedii agere tantum in locum, ubi haeret obstaculum impediens urinae exitum, non in reliquam superficiem sanam urethrae, hinc putat, se distinguere posse in educta candelula longitudinem & latitudinem loci affecti; ex pure scilicet adhaerente candelulae in illo loco, qui obstaculo morboso contiguus fuerat. Alii & celebres quidem in arte viri fuerunt potius in hac opinione, per applicatam candelulam sic irritari sensilem superficiem internam urethrae, ut augeatur copia muci naturalis, quo cavum urethrae in sanis oblinitur; adeoque crassum illud, quod candelis diutius in urethra relictis adhaeret, non esse habendum pro pure, sed pro muco naturali copiosius secreto. Hanc difficultatem solvit *Daran* sequenti argumento: affirmat nempe candelulam introductam in urethram sani hominis, qui nunquam gonorrhoea laboravit, & ibi per quatuor horas relictam, dum educitur, prodire omnino puram: si dein eadem haec candelula immitatur, in urethram hominis, qui gonorrhoea laborat, intra quatuor horas si educatur, & adhuc citius, crassam materiam in superficie habebit, quod & contingere debuisset aeque in homine sano, si illud crassum candelulae adhaerens foret mucus naturalis, per irritationem candelulae in urethra haerentis, maiori copia secretus. Praeterea notat totum candelulae ambitum tunc debere tegi hoc muco, non vero solam illius partem, quae contigua fuit loco male affecto; quod constanter fieri audacter affirmat.

 Egre-

Egregius in arte chirurgica *Samuel Sharp* (*b*) solito suo candore fatetur; haec argumenta *Daran* magni esse ponderis; suspicatur tamen haec experimenta non satis frequenter repetita fuisse in hominibus sanis, qui nunquam gonorrhoea laboraverant; quod probari videtur ex ipsis verbis *Daran* (*c*), qui dicit, se hanc veritatem probasse experimento, quod se repetiturum promittit toties, quoties desideratur: addit postea sibi videri parum utile illud experimentum; quum asserti veritas satis pateat ex eo, quod materia purulenta tantum adhaereat candelulae in illo loco, qui obstaculum in urethra tetigit.

Ut hoc dubium elucidaret ulterius *Sharp* (*d*), persuasit adolescentibus, variae aetatis a duodecimo ad vigesimum annum usque, ut paterentur sibi in urethram introduci candelulam; quae, dum postea educebatur, semper aliquam copiam materiae habebat adhaerentem, maiori quantitate in quibusdam, minori in aliis. Certus autem erat, *Sharp* nullum ex illis, in quibus hoc experimentum tentabatur, unquam laborasse gonorrhoea. Vario tempore has candelulas in urethra reliquit, sex nempe quinque, quatuor, vel & tribus horis. Non describit quidem auctor, ex quibus remediis fuerint compositae candelulae, quibus utebatur: simpliciter enim vocat *candelulas mercuriales*. Verum concipere non poterat, tam brevi temporis spatio ab his in urethra sana pus produci potuisse; unde concludebat materiam candelulis adhaerentem non fuisse pus ulcerosum, sed mucum naturalem, per candelulae irritationem copiosius secretum. Quum autem opponi posset, candelulas *Daran* esse longe maioris efficaciae, nec producere novum pus intra paucas horas, sed latens in ulcere tecto pus educere, dein locum ulcerosum depurare, & sanare depuratum, postquam omne miasma venereum per hanc suppurationem, fluxumque excitatum, ablutum penitus fuerit; ut hanc difficultatem elucidaret *Sharp*, candelulam, quam certus erat methodo *Daran* compositam fuisse, & quam fortuito acquisiverat, urethrae sanae immisit; omnino similis sequebatur effectus, ac in prioribus experimentis, dum propriis suis utebatur candelulis.

Quum autem *Daran* per totam Europam fere dispergeret emissarios, qui in maioribus urbibus candelulas eius distribuerent, non difficile erat illas comparare. Unde merito concludi potest non demonstrari ulceris praesentiam in urethra, si post applicationem candelulae, aliquid effluat ex urethra; quum & in sanissimis idem contingat.

Magnum certe beneficium praestitit generi humano optimus *Sharp*, haec experimenta tentando in sanis, & ab omni suspicione venerei contagii liberis. Notum nimis est, plurimos, qui in iuventute furtivae veneri indulserunt, perpetuo metu cruciari, ne forte insciis lateat alicubi in corpore contagii venerei fomes, qui post seros annos in nervum erumpere possit. Fovent hunc metum lucripetae homines, & facile persuadent miseris, ut vel ipsam sa-

(*b*) Critical inquiry into the persent state of surgery pag. 134 & seq. (*c*) Observat. chirurg. sur les malad. de l'urethre &c. Discours prelimin. pag. 35, 36. (*d*) In loco modo citato pag. 140.

salivationem subeant, licet ne minimum quidem luis vestigium adsit, tantum ut a perpetuo illo metu liberentur. Postquam rumor increbuerat his candelulis non tantum sanari certo pessimas gonorrhoeae sequelas, sed applicatione candelulae intra paucas horas detegi posse, an lateat in membro virili adhuc virulentus fomes, qui postea recrudescere possit, non pauci fuerunt, qui has candelulas adhibuerunt, ut ab omni metu forent liberi. Absolute enim affirmabat *Daran* (*e*) candelulam suam immissam urethrae hominis sani, & relictam debito temporis spatio, dum postea educitur, omnino puram esse, ita ut nequidem acutissimo oculo vel minimum peregrinae materiae candelulae adhaerentis distingui possit. *Sans que l' oeil le plus fin puisse s' appercevoir, qu' aucune liqueur etrangere s' y soit attachée*. Quanto terrore percelletur homo, qui olim gonorrhoeam passus hoc experimentum tentabit in se ipso, dum in candelulae eductae superficie mucosam striam inveniet? certo se infectum credet; praecipue, si non in toto candelulae ambitu, sed in uno aliove tantum loco, talem mucosam materiam adhaerentem invenerit.

At, si considerentur illa, quae ante ad §. 1447 de urethrae fabrica dicta sunt, patebit facile hoc contingere posse; quum in cavum urethrae hient orificia quaedam ductuum excretoriorum maiora, quae post gonorrhoeam dilatata, quandoque & erosa, maiorem muci copiam illinunt candelulae immissae in illo loco, quem tangunt. De hac re adhuc quaedam dicentur ad §. 1459, ubi de gonorrhoeae curatione agetur.

Nunquam credidi, *Daran* egisse mala fide; sed videtur nimis praecociter conclusisse, omne quod exit de pene post candelulas applicatas esse materiam virulentam, in qua contagium venereum certo haereat. Unde monet, dum post applicationem candelarum fluxus redit, ut abstineant ab uxoribus, ne illae inficiantur. Notum est post gonorrhoeam bona etiam methodo curatam, ablatis omnibus molestis symptomatibus, superesse hoc incommodum, ut mane imprimis post bonum somnum aliquid ex pene effluat sponte, vel leni pressione exeat sub forma muci subpellucidi. Hoc diu quandoque durat, & post excessus in cibo, ac potu, imprimis augetur, semperque metum incutit aegris, ne lateat aliquid virulenti. Observavit *Sharp* (*f*) maritos sic affectos cohabitasse cum uxoribus, nec illas infecisse: imo affirmat, se vidisse tales casus, ubi ingens copia huius fluxus aderat absque ulla infectione sequente. Notandum etiam videtur, quod *suppurationis* vocabulo usus fuerit, dum designat mucosum illum fluxum, post gonorrhoeam sequentem, quem praecedenti pagina *Gleet* dixerat. Sed & paullo ante (*g*) monuerat, quod suppurationis nomine uteretur ad designandum fluxum, quem candelula in urethra haerens excitaverat.

Sed *Daran* fuit in hac sententia virus venereum latere in ulcere urethrae; in corpore cavernoso urethrae ipso; qui locus ulcerosus, in fungosam substantiam prominens, applicatione candelularum consumeretur, sicque per suppurationem natam extricari virus venereum, & cum pure exire. Quandoque etiam la-

(*e*) In loco modo citato ad literam c.

(*f*) Critical enquiry &c. pag. 142, 143.

(*g*) Ibidem pag. 141.

latere credebat miasma venereum in substantia cellulari, sive fungosa urethrae dicta, ibi manere iners, & quasi dormire, donec a pergraecationibus, vel aliis causis fortuitis redderetur actuosum, locum, ubi haerebat, undequaque distenderet, sicque canalem urethrae arctaret primo, dein obturaret integre, & totalem ischuriam produceret. Candelulis autem suis hanc tribuebat potentiam, quod ulcus tale clausum aperirent, detergerent, & omni contagio venereo deleto perfecte consolidarent. In hac suppositione non poterat non timere contagium, si maritus cohabitaret cum uxore illo tempore, dum, tectum antea ulcus, nunc apertum candelularum usu, funderet contagiosum pus, & virus venereum, antea silens ac iners, nunc redderetur actuosum.

Confirmat *Daran* multis observationibus suam opinionem, quae in tractatu eius de morbis urethrae legi poterunt. Inter illas imprimis notabilis est, quam egregius chirurgus de proprio morbo scripsit, a quo usu candelularum se curatum fuisse testatur (*h*). Laboraverat ille in iuventute gonorrhoea, quae solitis auxiliis curata erat integre, ita ut sanus viveret postea per viginti annos; & quum toto hoc temporis intervallo nunquam se exposuisset periculo contrahendae luis venereae, ab omni malo se immunem credebat. Mirabatur hinc, dum sentiret urinam tenuiori filo exire, & difficulter, cum dolore. Sed, quum chirurgi cohortis primarii munus gereret in exercitu, equitationem evitare non poterat; a qua difficultas urinae augebatur multum: uti autem exercitum in Italiam tendentem sequi debuit, defuit tempus, ut idoneis remediis malo succurrere potuerit. Inevitabiles muneris, quod gerebat, labores, & aëris in montibus Sabaudiae inclementia, quam tolerare debebat, adeo exasperaverunt malum, ut stranguria quotidie increscerct una cum excretione muci viscidi, quem magno cum dolore exprimere cogebatur. Successit dein ischuria, vix non lethalis; unde munus chirurgi campestris abdicare debuit, ut propriis melius succurrere posset malis. Monspelium se deferri curavit, & medicorum celebrium ope insigne adeo levamen obtinuit, ut refectis viribus de castris denuo sequendis cogitaret non tantum, sed & ad hybernas stationes excurreret, ut prodesse posset illis, qui ipsius opem anxie implorabant. Dum iam in procinctu staret, ut ad castra pergeret, sensit parvum tumorem in perinaeo, qui cito augebatur mole, ita ut pugnum aequaret; quo dissecto inventum fuit foramen in urethra; ne autem in fistulam degeneraret malum, scalpello dilatavit ipse aeger incisionem prius factam hoc cum successu, ut sanata fistula post binos menses nondum finitos castra sequi potuerit. Sed brevi post ischuria secuta fuit per quatuor dies durans; a qua se evadere posse desperabat aeger. Evasit tamen; sed mucum viscidum magna copia excernere, & ingenti quidem cum molestia, debuit. Omni spe sanationis deposita ad suos rediit, & saevos dolores per sex menses passus coepit candelulis uti felici adeo successu, ut testetur, se per mensem, & ultra frui integerrima sanitate, dum hanc morbi sui historiam scribebat.

Non videtur ex hac historia sequi contagium venereum latuisse per viginti an-

(*h*) Daran sur les maladies de l'urethre pag. 96 & sequentibus.

annos in urethra manente integra sanitate, antequam denuo in nervum erumperet, & toto hoc temporis intervallo nulla praesentiae suae indicia dedisse. In intimis ossium recessibus foedum luis miasma diu haerere posse, & difficulter extricari non adeo mirum videtur. Quum lente ibi moveantur humores vitales, & medullare oleum det aptum nidum contagio retento. Sed dum ibi haeret, nocet, & suae praesentiae indicia non obscura praebet doloribus ossium, tumoribus, corruptela &c.; de quibus postea adhuc dicendum erit. Sed vix videtur credibile in pene, eius corporibus cavernosis, aut urethrae cavernoso corpore, per tot annos virus venereum latere posse penitus iners, & nullum dare in loco, ubi haeret, vel in reliquo corpore indicium. Penis enim, dum erigitur, turget sanguine effuso in cellulas corporum cavernosorum penis, & ipsum corpus cavernosum urethrae ante seminis eiaculationem similiter sanguine impletur. Post eiaculationem omnis ille sanguis, qui turgere fecerat penem, per venas redit in humorum massam, & per totum corpus dispergitur; unde brevi flaccescit virile membrum. An verosimile est sanguinem vivum, calidum, agitatum, alluentem fomitem infectum, mox per venas resorptum non inficere corpus? An non miasma venereum tempore oestri venerei excitatum rosisset, inflammasset loculum in quo latebat? Quaenam probabilis causa determinari posset, quae veneno per viginti annos dormienti veternum excuteret, ut illud iam oblitum nocendi subito produceret tot & tanta mala?

Multae aliae possunt esse stranguriae, & ischuriae causae; unde nulla necessitas iubet recurrere ad fomitem venenatum, relictum a gonorrhoea ante viginti annos sanata. Credo ex illis, quae ad §. 1440 dicta sunt, satis constare, veteres medicos non cognovisse luem veneream, & tamen apud *Hippocratem* leguntur talia symptomata, quae hodie haberentur pro signis diagnosticis carunculae urethrae post gonorrhoeam natae. In *Coacis praenotionibus* (*i*) postquam signa vesicae inflammatae dederat, & monuerat periculosum morbum esse, qui a septem annis usque ad decimum quintum imprimis infestaret, solvereturque urina purulenta, habet sequentia: *Quibus tuberculum est circa vesicam, quod dysuriam inducit, quocumque situ decumbant, moleste se habent. Huius autem solutio fit pure erumpente.* Vocem illam σχηματιζέντες de situ corporis aegri intelligendam esse docet textus immediate praecedens, qui de calculosis agit, ubi monet illos, si tali in situ ponantur, ut lapis in meatum urinarium non dilabatur, facilius mingere. Ubi de calculo agebatur, dictum fuit, miseros illos tentare varium corporis situm, ut calculum a vesicae orificio removeant; imo & quandoque capiti insistere, ut calculus retrolabatur, & liber urinae exitus fiat. In hoc autem textu idem Graecum vocabulum occurrit; quod igitur manifeste de mutato corporis situ intelligendum est.

Inde patet *Hippocratem* cognovisse hanc dysuriae, & ischuriae causam; tuberculum nempe; & quidem circa vesicam in vicinia eius: nam paullo ante de

(*i*) Num. 472, 473 Charter. tom. VIII pag. 879.

de vesica inflammata & suppurata egerat. Sed & certam diagnosin dedit, qua distingui possunt molestiae per tale tuberculum natae a cruciatibus calculosorum. An non videtur *Hippocrates* hic loqui de illa parte urethrae, quam ambit prostata, & quae vesicae vicina est? Talis tumor in glandulosa hac parte natus, dum mole augetur, comprimendo poterit minuere, & tandem delere urethrae cavum, ita ut dysuriam praegressam sequatur perfecta ischuria; dum simul manifestus tumor tangitur in perinaeo, qui aliquando extrorsum rumpitur. Tunc autem mali origo in vicinia quidem vesicae, sed extra cavum urethrae haeret.

Neque tantum extra cavum urethrae, in vicinia vesicae, tale obstaculum nasci, quod urinae liberum exitum impediret, observavit *Hippocrates*; sed & in ipso cavo urethrae tuberculum nasci alio loco (*k*) monuit. *Quibus in urethra tuberculum nascitur eo suppurato, & rupto, solutio*. Quum autem solutionis vocabulum saepius adhibeatur pro benigna resolutione inflammationis, absque suppuratione sequente (vide §. 386), disputat *Galenus* (*l*) in commentariis ad hunc textum, an praeter suppurationem tuberculi, & rupturam suppurati, nulla alia solutionis via superesset, licet frequentissime tale tuberculum urethrae in abscessum iret. Concludit tandem verissimum esse, a sola suppuratione, & puris exitu curam exspectandam esse. Unde patet per *solutionem* hic non intelligi blandam resolutionem inflammationis, sed tantum ablationem obstaculi, quod liberum urinae transitum per urethram impediebat. Acris enim urina lente per urethram transit, & cum magno nixu exprimitur, dum cavum urethrae nondum integre obturatum est; ubi vero dysuria iam abivit in ischuriam, perpetuus adest tenesmus, & omnibus viribus urinam exprimere conantur; unde perpetuo irritatur tuberculum inflammatum; adeoque nulla blandae resolutionis spes superest: validis iisdem nixibus abscessus urethram obturans citius rumpitur.

Alio *Hippocratis* textu (*m*) confirmantur illa, quae de *solutionis* vera significatione dicta sunt. Sic enim habet: *Quibus in urethra tubercula procreantur, iis suppuratis, & ruptis dolor solvitur*. Constat ergo talia mala veteribus descripta fuisse, qui luem veneream non noverant; & hodie tamen communiter contagio venereo latenti adscribi solent. *Celsus* (*n*), qui plures *Hippocratis* textus latinissimo sermone reddidit, dum de his malis scribit, habet sequentia maxime notanda: *Quibus in fistula urinae minuti abscessus, quos φύματα Graeci vocant, esse coeperunt, iis ubi pus ea parte profluxit, sanitas redditur. Ex quibus quum pleraque ex se proveniunt, scire licet inter ea, quae ars adhibet, naturam plurimum posse*. Quum ergo a causis non venereis talia mala oriri posse certum sit, non videtur evidens ratio adfuisse, cur ischuria attribuatur gonorrhoeae ante viginti annos perfecte sanatae, ut causae. Verum quidem est, *Celsum* hic loqui de minutis abscessibus, & in chirurgo illo, cuius historia modo descripta fuit, tumor in peri-

(k) Aphor. sect. IV num. 82 Charter. tom. IX pag. 191.

(l) Ibidem.

(m) Aphorism. sect. VII num. 57 Charter. tom. IX pag. 323.

(n) De medicina lib. II cap. VIII pag. 70.

rinaeo natus pugnum mole aequabat. Verum in urethra tantam tumoris extensionem non patitur loci angustia, in perinaeo quidem. *Celsus* (*o*) autem probe noverat tales abscessus, quos in fistula urinae minutos vocabat, posse extendi ad magnam molem aliis locis corporis, ubi spatium datur. Sic enim habet: *phyma vero nominatur tuberculum furunculo simile, sed rotundius & planius, saepe etiam maius. Nam furunculus ovi dimidii magnitudinem raro explet, nunquam excedit. Phyma etiam latius patere consuevit; sed inflammatio, dolorque sub eo minores sunt.*

An non ischuria illa potuit fieri in hoc chirurgo a diuturna equitatione potius, quam a gonorrhoea per integros viginti annos iam sanata? Certe *Hippocrates* (*p*) notat *Scythas* ob perpetuam equitationem in venerem segnes fieri non tantum, sed & tandem penitus steriles, & effeminatos, reddi; ita ut muliebria munia obeant, & loquantur ut mulieres. Tuncque, muliebri stola amicti suam ignaviam agnoscunt, & cum mulieribus victitantes earum opera tractant. Notat *Hippocrates* hac affectione tentari opulentissimos quosque Scythas, minime autem infimos, sed generosissimos, qui maximas opes per equitationem acquisiverunt. *Pauperes minus affligit hoc malum; non enim equitant.* Dein subiungit sequentia: *Quin & in reliquis hominibus ad eumdem se habet modum. Ubi enim plurimum, & creberrime, homines equitant, ibi plurimi cedmatis, ischiadibus, & podagris corripiuntur, & ad venerem exercendam pessime se habent.*

Videtur ex his concludi posse, diuturnam, & frequentem equitationem nocere posse genitalibus virorum partibus, & in illis varia mala producere, ob perpetuos inter equitandum succussus, & pressionem non interruptam fere a pondere corporis equo insidentis; uti alia occasione in commentariis ad §. 1063 notavi.

Notandum etiam videtur vocabulum κέδματα non semper significare longas in articulos, & imprimis iuxta coxendicem defluxiones, sed & diuturnam affectionem, quae partes genitales occupat (*q*). Quum autem *Hippocrates* in textu modo citato, dum recenset mala metuenda a nimia equitatione, ischiadi, & podagrae adnumeret *cedmata*, & impotentiam ad venerem, non ita absonum videtur, quod per hoc vocabulum potius designaverit morbos genitalium, quam articulorum. Ex dictis constat manifeste dysuriam, & ischuriam non semper a malo venereo originem ducere, sed & a diversis aliis causis: imo, licet olim gonorrhoea quis laboraverit, & post illam sanatam supersit impedimentum in urethra, non semper concludi debere, acsi adhuc lateat morbosum virus in hac parte, quod nisi extricari possit & expelli, nunquam sperari queat integra sanatio. Post gonorrhoeas toleratas urethra contrahi potest a duris, rugosis ulcerum sanatorum cicatricibus; filamenta transversim in urethra posita liberam urinae excretionem impediverunt aliquando, & resistentiam non superabilem produ-

(*o*) De medicina lib. V cap. XXVIII num. 9 pag. 325. (*p*) In libro de aëre, locis & aquis cap. XI Charter. tom. VI pag. 210. (*q*) Vide Foësii Oecon. Hippoc. in litera K.

duxerunt catheteri inducendo. Omnia haec mala tristes reliquiae venerei contagii esse possunt; licet illud integre expulsum fuerit de corpore. Num quid ulcera venerea in cute externa, foedas, & contractas cicatrices relinquunt, dum integre sanata sunt, nec in vicinis locis repullulant amplius? Has interim cicatrices, quibus quaevis remedia applicari possunt quam liberrime, se sanare posse nemo facile promittet. Cogitetur iam urethram in gonorrhoea ulcerosam redditam similiter affici posse. Dum autem urethrae cavum angustatur a vicinis tumoribus, licet nullum adsit in ipsa urethra malum, uti saepe fit, ubi prostatae tument a quacumque demum causa, tunc tanta debet esse in candelulis, quae in urethra haerent, efficacia, ut illarum vis medicata per ductus excretorios prostatarum se insinuet, & solvat obstacula; sicque liberum humorum circuitum per illarum substantiam obstructam restituat.

Talia vero mala solent pro carunculis haberi, & simili modo tractari. Exemplum habetur in epistola *Theodorici de Mayerne*, Iacobi primi magnae Britanniae regis Archiatri, quam scripsit *Hildano* (r), de nobili viro, qui post gonorrhoeam in urethra carunculam habere credebatur, cuius extensio circa caput gallinaginis finiebatur; quod & tumidum invenit. Quum autem urinam magno conamine emittere cogeretur aeger, & stillatim tantum, conclusit *Mayerne* hoc obstaculum sensim per cathaeretica exstirpandum esse; quod & prudenter tentavit, interposito subinde mollissimorum remediorum usu, ut irritationem ab erodente remedio natam sopiret. Probe enim noverat *carunculae curationem plus cunctando, quam festinando promoveri*. Tantum autem profecisse se hac methodo monet, *ut pateat regia seminis & urinae via, atque amplo, continuo, recto filo reddatur lotium*.

Urethrae canalis ergo erat liber quidem, sed remansit ulcus oblongum, respectu partis satis magnum, quod non potuit ad cicatricem deducere; quum aeger ob publica negotia ex Anglia redire deberet; unde reliquum, quod in cura perficiendum erat, *Hildano* commisit; & dein addit: *Ut facias exeretici nostri periculum, eiusdem tantillum mitto, quod tamen sit ad quatuor ingentes carunculas penetrandas, & exaequandas satis; si tardius opus perfecerit, animum non despondeas. Tuto, & iucundo operari satius, quam cito, & cum periculo. Vanus nunquam erit medicamenti effectus; quem tamen accelerabis pro libitu mercurii praecipitati rubri additione*.

Verum ex alia epistola *Hildani* (s), in qua de eodem aegro agitur, patet malum nullo modo eo usque emendatum fuisse, ut sola cicatrisatio ulceris in urethra superesset, ut credebat *Mayerne*: nam in Helvetiam redux nobilis aeger de ardore urinae, & de eius retentione adhuc conquerebatur; quae mala, emulsis, enematibus, candelulis adhibitis satis facile levabantur quidem, sed in sinistra parte perinaei coepit sentire dolorem punctorium, non quidem adeo acutum, continuum tamen. Quum autem in diaeta errores com-

(r) Epist. centur. num. 100 Hildani opera omn. pag. 1032. (s) Oper. omn. centur. V observ. 64 pag. 454.

commisisset, & in exercitiis modum excessisset, foetorem insignem in urina percepit; simul in fundo urinae materia quaedam viscida, spermati ranarum non dissimilis conspiciebatur. Venae sectione, emulsis &c., leniebatur malum; imprimis sero lactis cum saccharo potato multum videbatur emundari. Sed breves fuerunt hae induciae; accessit febris continua, ardentissima urinae retentio, tumor inflammatorius, ovum anserinum aequans in perinaeo, cum maximo dolore pungitivo, tumore & duritie scroti, ac penis; aderant syncope, & alia quaevis pessima symptomata, quae instantem mortem nunciare credebantur ab omnibus. Tandem in medio perinaei rumpebatur abscessus; exivit pus intolerabilis, & plus quam cadaverosi foetoris, totum perinaeum mortuum excidit; & ingens ulcus remansit; quod tandem *Hildani* peritia, ac arte depuratum, & integre consolidatum fuit absque fistula relicta, & incolumi manente sphinctere vesicae, ita ut urinam continere potuerit, etiam in ipso tanti mali vigore.

Notari imprimis merentur sequentia, quae *Hildanus* (*t*) affirmat: *Ulcus nihilominus, quod deorsum versus vesicam tendebat, profundum erat, & ad ipsas prostatas, quas ego a longo tempore male affectas existimo, tendebat.*

Si obstaculum, dysuriam & ischuriam faciens in urethrae cavo haereat, candelularum ope possunt remedia topica ad locum affectum deduci; quae pro diversa conditione mali varia esse debent; sed & simul cavendum est, si rodentem vim habeant applicata remedia, ut tantum applicentur loco affecto, nec tangere possint sanam urethrae partem. Sic per tubum argenteum in urethrae cavum demissum ad obstaculum usque quidam deduxerunt talia remedia, quae fundere, vel consumere possunt carnem fungosam, sicque transitum liberum urinae conciliare. Patet illa erodentia debere eligi talia, ut diffluere non possint, ne vicinae parti sanae noceant, & periculosam inflammationem producant. Simul apparet necessitas, ut in arte periti diversa applicent remedia pro varia conditione obstaculi, quod removendum est. Alia requiruntur ad tollendam verrucam veneream saepe satis callosam, quam si luxurians caro, quae mollis & fungosa est, cavum urethrae obstruat. Omnes boni hodie in eo conveniunt, acriora rodentia non adhibenda esse; quod olim tentatum fuisse constat; ut in praecedentibus dictum. Pariter damnata fuit crudelis illa methodus, qua aspero corpore limae fere instar obstaculi abrasio intendebatur. Vidi optimos chirurgos, ubi credebant, carunculam fungosam ischuriae causam esse, foramina oblonga, quae utrimque adsunt circa extremum apicem catheteris, replevisse molli recenti butyro, ne caro fungosa ingrederetur haec foramina, & laceraretur, dum catheter per urethram protruditur ad vesicam exonerandam: dum enim in vesica haeret catheter, calore loci statim funditur butyrum, & urina libere effluit.

Verum, ubi causa ischuriae haeret extra cavum urethrae, an tunc sanari poterit hoc malum candelulis medicatis in cavo urethrae haerentibus, vix videtur. Ipse

(*t*) Oper. omn. centur. V observ. 64 pag. 456.

Ipse *Daran* candide fatetur (*u*) candelulas suas non agere, nisi in partes, quas immediate tangere possunt; adeoque nec in prostatas, nec vesiculas seminales, nec vesicam ipsam. Dat simul sequentia signa diagnostica, quae docent locum, ubi malum haeret. Si pus praecedat urinam, ulcus haeret in cavo urethrae, & urina propellit pus, quod in urethrae canali collectum haerebat. Si vero urinam expulsam pus sequatur, illo nixu, quo in sanis ultimae urinae guttae exprimuntur, tunc pus non fuit in canali urethrae; sed ex prostata, quae ultimo illo nixu reddendae urinae comprimitur, in urethrae canalem derivatur. Simul & obtusus dolor percipitur, si prematur perinaeum in illo loco, ubi prostata locatur. In tali malo minus sperat ab effectu remedii sui, licet credat illud agere posse in ductus excretorios illarum partium, quae in canalem urethrae eructant suos humores, imo saepe easdem has partes sic in integrum restitui. Ubi autem ulcus prostatarum antiquius iam est, aut malignioris doloris, ita ut illarum substantiam destruxerit, tunc candelulis curari non posse statuit.

Sola enim tunc spes est, ut via fiat quantocyus per exteriora pertuso loco affecto in perinaeo; quod nisi factum fuerit, exeduntur omnia vicina, & horrenda mala sequuntur; uti patet ex casu modo enarrato. Tristissima talium malorum specimina a neglectis aut male tractatis gonorrhoeis orta aliquoties vidi.

Varia adhibita fuerunt remedia ad liberandam urethram ab his obstaculis, quae a plerisque habebantur pro fungosa substantia ex superficie interna urethrae excrescente; hinc applicata fuerunt talia, quae in externis corporis partibus ad similes excrescentias carnosas tollendas laudabantur: prudentiores tantum adhibuerunt talia, quae sensilem hanc partem laedere non possent, vel si quandoque acriora tentabant, omnem possibilem cautelam adhibuerunt, ut haec tantum in caruncula agere possent, non in locum vicinum sanum. Quum autem multi fuerint in ea opinione, haec mala semper supponere latens miasma venereum in loco affecto, mercurialia erodentia praetulerunt reliquis; sed plerumque mitiora tantum; v. g.: *mercurium praecipitatum album*, *mercurium dulcem*, &c.: horum omnium vis adhuc pro lubitu infringi poterat, si copia minueretur, vel pinguibus emplasticis admistis sic obvolverentur, ut mitius agerent.

Alii maluerunt curam crudo argento vivo tentare; quum illud nullum dolorem excitet; imprimis, si in vapores per ignem resolutum agat. Sic *Chevalier* (*v*) testatur se aliquot curasse vapore mercurii, ope infundibuli in urethram deducto; & hanc curandi methodum candelulis praefert, quae semper plus minusve molestiae faciunt.

Egregius chirurgus *Sharp* (*x*) praetulit mercurium crudum reliquis praeparatis mercurialibus; iussit autem illum subactum prius, & exstinctum per *balsamum sulphuris* intime permisceri emplastro *diachylo*; cui addebat pauculum de *pice Burgundica*; ut augeretur emplastri tenacitas: addidit & partem *antimo-*

(*u*) Sur les malad. de l'urethre disc. praelim. pag. 185; sur les maladies de s. Domingue &c. pag. 91. pag. 174 & seq.

(*v*) Lettres a M. de Jean

(*x*) Critical inquiry &c.

monii crudi in pollinem laevigati; non adeo, ut augeret vires remedii, sed potius, ut sic conciliaretur candelulis inde parandis consistentia firmior, & laevitas superficiei. Proportio horum ingredientium erat sequens: *Diachyli emplastri una cum addita pice Burgundica partes quatuor, argenti vivi partes duas, antimonii crudi partem unam*. Simul exacte describit, quomodo haec ingredientia inter se misceri debeant; uti & methodum candelulas inde conficiendi. Addit deinde omnes cautelas, quae in usu, & applicatione harum candelularum observari debent.

Quum autem, uti antea dictum fuit, a constrictione urethrae sola simile impedimentum in urethra nasci possit, plures tentaverunt dilatare urethram specillis plumbeis, sensim augendo illorum crassitiem, ut gradatim haec distensio fieret (y). Alii usi fuerunt ossibus balaenae &c.; dum metuebant, ne specilla plumbea quandoque frangerentur; quod facile fieri poterit, si tenuiora fuerint, vel etiam si crassiora immergantur argento vivo, antequam in urethram dimittuntur, uti quibusdam solitum est; ut non tantum distendendo urethram, sed & vi mercuriali agant. Notum est, plumbum facile penetrari ab argento vivo, & in amalgama abire. Sic talia specilla plumbea friabilia redduntur, & facile rumpuntur, dum illorum eductio tentatur. Fragmentum tale relictum nisi solvi possit, vix nisi sectione educi poterit. Memorabilis talis casus legitur (z) in epistola, quam celebris chirurgus *Le Dran* scripsit auctoribus diarii eruditorum. Homini pars specilli plumbei fracti in vesicam delapsa fuerat, longa quatuor pollices cum dimidio, ponderis sex drachmarum. Medicos & chirurgos peritissimos consuluerat plurimis in locis, qui unanimiter statuebant, sola sectione curam tentari posse; ad quam subeundam exhortabantur, simulac maiores molestias perciperet. Antea, ubi de *calculo* agebatur, pluribus probatum fuit, corpus quodcumque insolubile in vesica haerens posse dare basin, cui accrescens materia calculosa semper praesens in urina etiam sanissima possit formare calculum immensae molis; unde sequebatur non cunctandum esse nimis diu. Aliter sensit *Le Dran*, & suscepit plumbum in vesica relictum reddere tam fluidum, ac argentum vivum; tentavit varia experimenta, etiam in vivis animalibus; sicque vidit posse in fluorem redigi plumbum haerens in vesica absque eius laesione. Quod plus est, in hominis vesicam plumbi massam introduxit, & in aegri domo decumbenti huic homini plumbum in vesica haerens fudit sic, ut difflueret. Quo experimento securus aeger curam subivit, quam *Le Dran* octidui spatio perfecit; per iniectiones in vesicam factas reddidit plumbum fluxile, ut exire potuerit; & dein illud in solidam massam redactum aegro tradidit. Scripsit hanc epistolam octiduo post curam perfectam. Reticet auctor solvens illud remedium, quo curam hanc perfecit; sed iusta suspicio legenti nascitur, statim argentum vivum adhibitum fuisse, ut haec solutio perficeretur. Confirmatur autem ex eo, quod auctor affirmet, illud solvens non agere in calculum vesicae, sed magni usus esse posse in

(y) Critical inquiry &c. pag. 149.

(z) Journal des sçavans, mars 1750, pag. 144.

in solvendis globis plumbeis, qui chirurgi dexteritate educi non potuerint, verum consolidato vulnere in quadam parte corporis relicti fuerint, & aliquando molestiam pariunt.

Circa idem tempus literas accepi ab eruditissimo medico *R. Sanches*, qui Parisiis literato in otio honoratam vitam transigit; postquam deposito munere Archiatri, quod apud Russorum imperatricem magna cum laude gessit, musis, & amicis redditus est. In illis literis testatur, quod Londino acceperit, egregium *Sharp*, cuius toties mentionem feci, detexisse unciam argenti vivi cum dimidia drachma bismuthi in amalgama redactum, & vesicae iniectum solvisse plumbum in eius cavo haerens.

Apparet ex omnibus his ingenti remediorum varietate obstacula haec in urethra nata fuisse tentata, & quidem vario cum eventu. Nec finis facile in his erit, dum unusquisque sua prae reliquis extollit. Iudicium autem de his formari nequit, nisi describantur medicamenta. Hoc candide fecit *Sharp*, uti dictum fuit, & a fide dignis viris audivi, simili cum successu has candelulas adhibitas fuisse, ac illas, quas sollicite texit *Daran*, & quas divinare conatus fuit anonymus auctor Anglus (*a*), qui inter ingredientia numerat soleas calceorum combustas, aliaque plura. Fides sit penes auctorem.

Celebris chirurgus *Goulard* (*b*) usus fuit *extracto saturni*, ut vocat; quod est solutio lithargyrii saturatissima in aceto vini. Huius liquoris unciam dimidiam miscet librae cerae solutae leni igne, dein huic miscelae linteum intingit, & postea inde candelulas format. Si his non cedant obstacula duriora, auget quantitatem extracti saturni, donec optatus sequatur successus. Pluribus observatis confirmat utilitatem huius remedii.

§. 1452. **H**inc fertur in membra, cum dolore nocturno medios artus occupante, ut & flexurarum rigiditate.

Ex illis, quae in praecedentibus dicta sunt, patet luis miasma quandoque ipso infectionis momento in sanguinem resorberi, & circulantibus humoribus mistum, per omnes corporis partes moveri, posteaque ad diversa loca deponi, hinc & pro diversitate loci, ad quem deponitur varia mala producere.

Frequentius vero illud miasma solet in genitalibus partibus, pinguibus, aut mucosis humoribus inviscatum, sedem figere, & quum illud venenum potestatem habeat sanissimi etiam corporis humores ad locum affectum affluentes sibi assimilandi, ita ut contagiosi fiant similiter, patet, quare ex parvo ulcusculo venereo totum corpus successu temporis possit infici: quod in malo hoc inveterato fieri observatur; uti pluribus ad §. 1445 demonstratum fuit.

Illa mala, quae in superficie externa corporis a lue fieri solent §. 1444, 1445, per

(*a*) Theor. and practice of chirurgical pharmacy London 1761, 8, pag. 224, & seq. (*b*) Remarques, & observat. pratiq. sur les malad. vener. &c. pag. 317, & seq.

1445, 1446 enumerata fuerunt, & descripta, simulque patuit, in ipsis etiam visceribus ab hac causa difficillimos morbos quandoque produci. Sequentibus autem paragraphis de morbis partium genitalium a lue ortis satis fuso sermone dictum fuit.

Sequitur iam, ut dicatur de illis malis, quae observantur, dum tetra lues sedem in artubus figit, & tendines, membranas, ligamenta, ossa ipsa occupat; quod in lue inveterata contingere toties solet.

Demonstratum antea fuit tunicam cellulosam latissime per totum corpus, per omnia viscera distribui, omnibus musculis interponi non tantum, sed & totos ambire, inter fibrarum muscularium fasciculos interseri, imo & singulas involvere. Quum autem luis venenum pinguibus, & mucosis intricari soleat, patet via facilis ad ossa ipsa, & ossium meditullia, unde tristissima mala sequi solent, ut in sequentibus apparebit.

Hoc tempore dolores ossium solent adultam luem comitari, recentem rarius; unde etiam, uti postea ad §. 1467 dicetur, pro signis confirmatae luis habentur, quae validam curam requirit. Illo vero tempore, quando lues in Europa primum increbuit, etiam in morbi initio his doloribus excruciabantur aegri. Sic legitur apud *Gasparum Torellam* (c), qui anno 1497 parvum libellum de lue venerea scripsit, de *Nicolao minore Valentino*, iuvene 24 annorum, quod eadem die, qua rem habebat cum muliere pudendagra laborante, ipse infectus fuerit. *Infectio coepit apparere in virga, uti solet ut plurimum aliis evenire: nam sequenti die apparuit ulcus in virga, cum quadam duritie longa, tendente versus inguina ad modum radii cum sorditie, & virulentia. Post sex dies, ulcere semicurato, correptus fuit intensissimis doloribus capitis, colli, spatularum, brachiorum, tibiarum, & costarum; & praesertim in eorum musculis, cum maximis vigiliis, a quibus molestabatur non nisi in nocte post primum somnum.* Post decem dies apparuerunt multae pustulae in capite, facie, ac collo; nec malum ab eruptione pustularum levari videbatur. Dolores enim, & pustulae manebant, nec augebantur, nec minuebantur binorum mensium spatio. Accesserunt & nodositates in membris.

In alio viro 46 annorum (d), triginta diebus ab infectione virgae subito post somnum prolixum, totum corpus infectum fuit maculis latis rubris sine pustulis. *Elapsis quinque diebus fuit correptus doloribus intensis capitis, colli, spatularum. Maculae vero coeperunt cortices ad modum furfuris emittere. Postremo multiplicati sunt dolores per totum corpus, infestantes eum in nocte, & non in die.* In alio aegro (e) morbus coeperat a doloribus, tandem post duos menses facto tota die laborioso exercitio in nocte, hora, qua molestabatur a doloribus, a capite usque ad pedes correptus fuit pustulis grossis, crustosis, cinereis cum dolorum levamine.

Patet ex horum symptomatum congerie luis miasma humoribus mistum varia corporis loca afficere, nec adeo cito in parte quadam figi, sed vagari per

(c) Aphrodisiac. pag. 545, 546. (d) Ibidem pag. 547. (e) Ibidem pag. 550.

per diversas partes, quarum functiones laedit, & locum mutare. Saepius occurrit hodie, maculis, pustulisque in cute subito apparentibus, levamen dolorum sequi; & contra. Verum, ubi semel in ossibus ipsis fixum haeret, tunc dolores non tolluntur per materiae metastasin ad alia loca; sed pertinaciter haerent. Hoc autem a primis morbi incunabulis ad haec tempora usque constanter obtinuit, ut molestissimi illi dolores noctu ingravescant, interdiu vero minuantur insigniter, imo quandoque & integre cessent.

Graphice luis progressum descripsit *Sydenhamus* (*f*), & dolores illos vagos a fixis distinxit. *Dolores tum caput, tum artus in articulorum interstitiis, humeros scilicet, brachia, & talos crudeliter laniant, nullo ordine invadentes, & per intervalla, licet noctu aegrum lectuli calore perfusum rarissime destituant, nec nisi sub auroram libenter evanescant*. Sed simul notat, si crustulis porrigine, varis, cutis deturpetur in leprae fere modum, tunc levari dolores, ita ut, quanto magis cutis foedatur, tanto minus aegri discrucientur. At levamen hoc dolorum durabile non est. *Nam universa symptomata pedetentim incrudescunt, dolor prae reliquis, qui tandem eo usque exacerbatur, ut se nequeat miser in lecto continere, sed protinus exsiliens, huc illuc in cubiculo cursitet, irrequietus ferme, donec illucescat*. Fixum enim tunc in ossibus haeret malum, quae in dura tubera, & nodos attolluntur, cariosa fiunt, & dein ulcera phagaedenica pessima in parte affecta producunt &c.

§. 1453. Unde in cartilaginibus nasi maxime, & palato erosio.

Notum est, ossium articulatorum extrema tam excipientia, quam excepta cartilagine incrustari, mucosis, pinguibus humoribus illiniri, unde conciliatur articulis facilis mobilitas. Illud smegma articulare aptum nidum dare poterit miasmati venereo, & pessima mala producere. In cadaveribus hunc morbum passorum tales ossium degenerationes circa articulationes observatae fuerunt aliquoties; quas & ipse vidi.

Omnium maxime tales cartilaginum erosiones a lue occurrunt in naso, & palato; quae postea insanabiles deformitates relinquunt. Accedit, quod luis venenum difficilius ex his locis extricari queat; uti omnibus in cura huius morbi versatis notum est.

Sed de his malis antea ad §. 1445 dictum fuit.

§. 1454. Mox media ossa occupans caries producit; praecipue in cranio.

Quando in ossibus cranii mediis, vel in media parte crassissima ossium maiorum, quae artus constituunt, oriuntur dolores enormes, acsi compages tabulata ho-

(*f*) Epist. II, responsor. pag. 416.

horum finderetur, vel quasi dissilitura esset, atque hi post occasum solis inchoati sensim lento gradu procedunt, donec media nocte intolerabiles evaserint, coëgerintque extortum aegrum lectum deserere, versus auroram sponte quiescentes, tunc certi sumus malum in pinguedine ossium ipsa iam haerere (*g*).

Quum autem diploë ossium cranii medullae officio fungatur, hinc toties tetra haec mala in capite occurrunt. Observatur enim in lue venerea caput frequentius affici, quam reliquas corporis partes, dum luis miasma, quamvis genitalibus partibus receptum, per universam humorum massam dispergitur, & postea ad varias partes depositum illas lenta tabe peredit.

Fernelius optime notat (*h*) signa, quibus dolores arthritici a venereis distinguuntur. *Arthritis enim brevi, parvoque tempore exoritur, idque ex defluxione, quae repente in articulum incubuit. Dolores vero luis venereae sensim procedunt, multoque tempore ab eo excremento, quod pars male affecta paullatim congessit. Ad haec arthritis in articulo, aut circa hunc consistit, fixaque est. Dolores ex lue non articulos, sed medios artus obsident; in quibus & plerumque tophi concrescunt; maxime vero in fronte, & capite, in clavibus, in medio humeri osse, in medio cubiti radio, & in parte priori tibiae; nonnunquam & in aliis quoque ossibus.*

Praeterea hoc in doloribus venereis obtinet, quod non augeantur ad attactum, imo saepius a valida pressione partium dolentium aliquid levaminis sentiant miseri: quum arthritis tactum rudiorem imprimis minime ferat. Hoc autem intelligendum est, antequam ossa in tophos duros eleventur: illi enim rudius attacti dolent.

§. 1455. Tumque superpositae partes in apostemata assurgunt pessima.

Norunt chirurgi, quam difficulter curentur mala, quae ab osse prius affecto originem ducunt. Si a laesione externa os affectum fuerit, post vulnera suppurationes &c. tardius quidem cura procedit; sed succedit tamen; quum per incumbentes partes molles, quarum unio pariter soluta est, via facile pateat corruptis humoribus. Verum dum post nocturnos illos dolores superpositae molles partes in maligna ulcera degenerant, merito metuitur ossium meditullia iam perdita fuisse, antequam partes molles afficerentur. Visum fuit ossa iam penitus exesa fuisse carie, licet incumbentes partes molles adhuc forent integrae; ita ut ipsum os femoris frangeretur in homine, dum tibialia exueret. Si ossa cranii post cephalaeam intolerabilem diu toleratam sic sensim erodantur, quot, & quanta imminent mala! Videantur illa, quae antea ad §. 1445 dicta fuerunt, ubi tristissimi tales casus enumerantur. Legi certe merentur illa, quae *Ioannes de Vigo* (*i*) de lue venerea habet, in operibus eius, quae anno 1503 in-

(*g*) Aphrodisiac. in praefatione. pag. 449, 450.

(*h*) Ibidem pag. 614.

(*i*) Ibidem

incoepit colligere, & anno 1513 edidit. Quum autem summi pontificis *Iulii secundi* chirurgus fuerit, vidit procul dubio luem, dum primo in Europa apparuit. Incipiebat morbus a pustulis genitalium in utroque sexu, quae deinde per totum corpus dispergebantur. *Interdum cum dictis pustulis, vel saltem post earum ortum inde ad mensem cum dimidio, vel circa, patiens laborabat doloribus clamosis interdum circa frontem, interdum in spatulis, & humeris, & brachiis, & aliquando in tibiis, coxis, & anchis. A quibus doloribus aliquando multum post tempus, videlicet post annum, & ultra, quaedam oriebantur scirrhositates, ad instar ossium, a quibus aegrotantes clamosis doloribus vexabantur, praesertim tempore noctis, & sedabantur in die &c.* Dolorum autem illorum finis semper fuit os corrumpere; prout in spina ventosa accidit. *Transacto vero anno cum dimidio, vel circa, quaedam tuberositates exiturales materie grossa, & phlegmatica plenae, ad modum non parvae castaneae, albi coloris, substantiae durae ad instar chordae, aut nervi semiputrefacti generabantur, quarum maturatio a natura tantum, absque auxilio alicuius medelae, plerumque faciliter efficiebatur. Qua de re post earum crepaturam, seu apertionem omne genus ulcerum videbatur &c.*

Deinde varias ulcerum malorum species enumerando latius hanc rem deducit, & probat, omne dolorum genus, omnes cutis foeditates, omnes ulcerum diversitates in hoc morbo concurrere, additque: *Ultimo loco vidimus, febriculam oriri, quae tot praenominatis malis hominem quasi ad hecticam, aut ad ultimam eius diem conducebat.*

§. 1456. Quin & in tophos duros elevat, dolentes obscure, sensim acutius, tumque & superposita corrumpentes.

Lues venerea, uti patuit, ossa inficit saepius, imo & vera carie destruit: quandoque lentius in ossa agit, & illa in duros tumores elevat sensim, qui satis diu perstant, antequam caries sequatur: rudius etiam attacti, vix dolent, vel obscure tantum, & dolor ille lente augeri solet, accedente nempe, vel & aucta ossis tumentis corruptione, a qua deinde impositae partes molles corrumpuntur, sequentibus omnibus malis, quae paragrapho praecedenti enumerata sunt.

Solent tamen hos tophos praecedere dolores illi osteocopi, nocte exacerbati, molestissimi. Tumores illi, ad media ossium loca nati, molles quandoque, & lenti sunt, & tenaces utcumque prementi digito cedunt, & *gummi*, vel *gummata* vocantur; quia gummi, ex arborum cortice stillans, concretum iam, & aëre exsiccatum, nondum tamen omnino induratum, & fragile, satis apte referunt. Si durioris consistentiae fuerint, & prementi digito vix cedant amplius, dicuntur *tophi*; ubi vero induruerunt ossei penitus, tunc solent vocari *exostoses*, si tota ossis substantia tumeat in hoc loco, vel & *hyperostoses*, si tumor talis durus ossi quasi insideat tantum. Vidit talem tophum mediam tibiam obsidentem *Ten Rhyne* (*k*), in nauta triginta quinque annorum, qui lue infectus mo-

(*k*) Differt. de arthrit. part. 2, pag. 64.

molestos, quos patiebatur, dolores credebat esse arthriticos; quos durum hoc hominum genus noctu, diuque aëris iniuriis expositum saepe tolerare debet. Dum pedes nudus nauticos labores strenue perageret, loro aspero, ruditer radendo tophum disrupit. Chirurgus discidit locum; & cauterio, ac scalpris periosteo prius abraso malum destruere conabatur ingenti cum cruciatu, sed incassum. Attentius dein locum lustrans invenit foramen parvum, quod specilli apicem vix admittebat: exscidit trepano laminam osseam; sicque viam fecit in cavum ossis tibiae usque, viditque medullam in fungosam quasi carnem degenerasse admodum sensilem: tentabat dein similem methodum, ac in cranii ossei fracturis adhiberi solet, & instituta cura luis venereae, convaluit aeger.

Haec observatio confirmat, tophos tales affecto prius osse elevari, & hinc saepe difficilis curationis esse.

Tales tumores in locis quibusdam haerent quandoque, ubi summas molestias pariunt; cuius exemplum notabile vidi. Vir triginta trium annorum, dum in Indiis versabatur, ab impuro concubitu cum muliere Inda gonorrhoeam habuit, quam *oleo iuniperi*, *balsamo copaibae*, aliisque calidissimis remediis curare tentaverat: sequebatur phymosis, tumor varicosus circa testes, &, postquam per integrum annum pertinax gonorrhoea manserat, coepit minui; sed mox natus bubo ingens in dextro inguine, quem inciderunt scalpello in Indiis, & curaverunt. Successerunt rhagades, sive fissurae cutis in manibus, ac pedibus, dolore molestae, &, dum post quadriennium a prima infectione in patriam rediret, itineris tempore coeperunt rhagades minui sensim, quo magis Hollandiae appropinquaret, brevi sanatae, dum ad suos rediit. Dira tamen supererant tetrae luis vestigia tam in faucibus, quam in diversis corporis ossibus. Inter alia mala, quibus affligebatur, tophus magnus, integumentorum colorem non mutans haerebat sub musculo temporali sinistro; similis, sed multo minor latebat sub temporali dextro; unde miser os diducere non poterat, & solis iusculis vitam sustinebat; donec tot, & tantis malis supervenit hydrops, tandemque periit.

§. 1457. Unde facile constat de signis, quibus morbus hicce cognoscitur.

In his, quae hactenus dicta sunt, ni fallor, habentur signa, quae luem veneream adesse in corpore docent; uti & illi effectus, qui a diversis corporis partibus hoc morbo affectis pendent. Simul conatus sui sollicite notare, quid sperandum, quid metuendum sit. Pro vario enim corporis habitu, pro varia intensitate contagii, prout recentius fuerit malum, vel iam diu in corpore delituerit, prout has illasve corporis partes occupaverit, eroserit, destruxerit, diversa sequentur mala, cura facilior erit, aut difficilior.

Quum ergo de luis diagnosi, & prognosi actum fuerit, sequitur, ut de curatione agatur.

Sincere dicam, quae viderim in hoc morbo tractando, quae tuta, & vera in

noverim, laudabo illos, per quos profecerim, indicabo rationes, quae me permoverunt, ut quaedam praeferrem aliis. Paratissimum me sentio, ut meliora sequar, simulac mihi innotuerint: donec haec fortuna mihi contigerit, utar meis.

§. 1458. Gonorrhoea curatur balneo, fotu, iniectione, purgatione mercuriali saepe repetita, emulsionibus, balsamicis, abstinentia ab omni cibo, potuque lauto, & ad venerem stimulante, victu contra, potuque tenui.

Generalis indicatio in curandis malis a luis contagio suscepto ortis consistit imprimis in eo, ut contagiosum miasma removeatur quantocyus de loco, cui haeret, & expellatur de corpore, ne ulterius noceat parti, quam occupat, nec propagetur ad vicina non tantum, verum etiam ad loca admodum remota.

Varios effectus a lue metuendos esse pro diversitate loci affecti, & materiae contagiosae pro maiori, vel minori calore excitante, uti & pro diversa temperie corporis infecti, pluribus ad §. 1444 dictum fuit.

Solet autem miasma venereum in loco, cui adhaeret, se manifestare leni inflammatione, pustula subalba, squammosa, rodente, mucosa, quae vulgatis remediis pertinaciter resistit, & postea stillat foedam saniem, mucosam, lentam, subviridem, rodentem, tuncque in latum magis, quam in profundum proserpit malum.

Si in veretro externo infectus locus haeserit, vocatur *cancer* ob difficultatem curationis. Si interiora obsederit, citius, vel serius ex urethra depluit similis sanies; & tunc vocatur *gonorrhoea*; quae in plures species distingui solet pro diversitate loci, quem in toto decursu urethrae occupat, & partium adiacentium, aut humores suos eructantium in cavum canalem urethrae, quae luis contagio infectae sunt. Ut haec mala exacte cognosci possint, requiritur absolute anatomica cognitio harum partium, ex qua intelligi possint diversa, & taediosissima mala, quae gonorrhoeam veneream comitantur quandoque, aut sequuntur. De his omnibus dictum fuit §. 1447, & sequentibus. Sequitur ut de cura gonorrhoeae agatur.

Balneo, *fotu*. Praecipua cura consistit in eo, ut expurgetur miasma inficiens, & concilietur liber, facilisque exitus materiae effluenti. Hinc prudentes medici conantur per balnea, & fomenta hoc obtinere, ut perpetuo madescant, & tepescant partes, sicque susceptum virus foras alliciatur, ut effluat totum cum pure facto.

Materiam balneo, & fomento dant emollientes herbae, & farinae, additis simul lenibus antisepticis. Talis formula in *materia medica* ad hunc numerum habetur ex emollientibus *malvae* foliis, & antisepticis, *ruta*, *scordio*, *alliaria* compositum; cui & saponis Veneti pauculum, & parum spiritus vini additur. Ad lubitum poterit emollientium copia augeri, uti & antisepticorum, prout remedium magis, minusve detergens desideratur: ex similibus & cataplasmata,

qui-

quibus hae partes obvolvuntur, parari poterunt; quibus solet pauculum *olei lini* addi, ut caveatur nimis cita harum pulticularum exsiccatio. Quam maxime cavendum est, ne inter praeputium, & glandem colligatur sanies, & moram trahat; unde nova infectio, glandis, & interni praeputii erosio, phymosis, & alia mala metuenda sunt. Sollicita hinc fiat ablutio, & dein reducto praeputio glans obvolvatur cataplasmate emolliente, materiam extrorsum alliciente, simulque leniter antiseptico. Haec ablutio, & mundatio aliquoties de die repeti debent.

Fateor incommodum satis esse talibus, qui munera publica gerunt, aut sui iuris non sunt, ut his mundationibus saepius de die vacare possint, absque eo quod suspicionem dent latentis mali; quod, ut non innotescat, anxie desiderant. Talibus suasi, ut aliquoties interdiu veretrum immergerent vasculo aquae, & lactis recentis aequalis quantitate pleno, in quibus pauculum saponis Veneti dissolvitur; ut leniter abstergat, nec irritet tamen sensiles has partes. Reducto praeputio, nudatae glandi applicetur post emundationem factam molle *emplastrum mucaginum*, vel *meliloti*, aut his similia. Quamvis autem balneis, fomentis, cataplasmatibus primae partes debeantur, tamen & urgente necessitate haec illorum loco adhiberi poterunt (*i*)

Veneris nepotuli, & postribula magnam impunitatis spem ponunt in ablutione genitalium, statim post absolutum opus facta.

Iniectione. Sollicita, & frequens ablutio, & mundatio imprimis utilia sunt, imo necessaria in illa gonorrhoeae specie (vide §. 1447), ubi sanies pressa glande per eius substantiam quasi exsudat, & sub praeputio colligitur; uti etiam quando gonorrhoeae sedes non distat multum ab orificio urethrae. Verum, ubi mali sedes distat magis, fomenta haec, & balnea non directe veniunt ad locum affectum; licet prosint abluendo gonorrhoeae saniem, quae ex urethra stillat, & inter praeputium, & glandem colligitur. Hinc cogitaverunt plures, qui his morbis curandis operam dabant, insigniter profuturum, si similia, quae sub forma balnei, fomenti, cataplasmatis proderant, per siphonem iniicerentur saepius in urethram; ut ex loco affecto sic elueretur contagium, molesti lenirentur dolores, & stranguria emendaretur.

Quum tales iniectiones totam urethrae longitudinem abluere, ac mundare possent, & pro diversa conditione mali varia adhiberi remedia sperabant, se curaturos gonorrhoeam, tamquam malum topicum solis iniectionibus. Talis erat opinio celebris medici (*k*), qui *aquam calcis vivae*, *saccharum saturni*, *vitriolum album*, *decoctum guaiaci* &c. iniicienda voluit in urethram, & per haec certam gonorrhoeae curam promittebat. Longe me abesse ab hac methodo fateor, quam periculosam credo, dum talia remedia constringendo certe nocent, & effluxum sistendo fallacem sanationis spem faciunt tantum, nullo modo curationem. Nec sensilis adeo urethra fert acria impune; sed intolerabiles quandoque dolores patitur; corrugatur tota, donec occalescat, repe-

(*i*) Aphrodis. in praefat. pag. 111, 112.

(*k*) Morando Morando prima decade di lettere &c.

petito similium usu; unde postea difficillima mala sequuntur, praeter illa, quae a retento miasmate venereo sunt metuenda.

Prudentiores medici mollibus tantum, & leniter detergentibus iniectionibus usi fuerunt, ut mundaretur locus affectus in urethrae canali; qualis formula in *materia medica* ad hunc numerum habetur. Si ingens ardor in urethra percipitur, ex *seminibus cydoniorum*, in aqua rosarum infusis, paratur tenuis mucilago, quae tepide iniecta prodest demulcendo, & inviscando rodens acre.

Sed & hoc notandum est circa iniectiones in curatione gonorrhoeae adhibendas. Eo difficilior cura praevidetur, quo locus affectus in urethra magis distat ab eius extremo, & versus prostatas ac vesicam tendit. Per iniectiones autem retropellitur sanies gonorrhoeae, in canali urethrae collecta, & contagium remotioribus locis applicatur, quod periculosum est. Verum quidem est, quod urethra per inferiorem partem penis decurrens facile comprimi possit, sicque impediri, ne liquor iniectus versus posteriora veniat; tumque tota urethrae pars inter locum digitis pressum, & urethrae aperturam tuto eluatur, & mundetur. Ast si minima hic negligentia in eligendo compressionis loco, vel si quacumque de causa non integre comprimatur urethra, pars iniecti liquoris superabit illud obstaculum, & virosam saniem propellet ulterius.

Antea ad §. 1447, ubi penis fabrica mirabilis describitur, notatum fuit, membranam internam urethrae pertundi copiosis foraminulis oblongis, sive poris maioribus, minoribus, quos dant canales excretorii glandularum, quae in corpore cavernoso urethrae locantur: canales illi iuxta membranam internam urethrae per eiusdem corpus cavernosum decurrunt, & dein oblique penetrant in urethrae cavum, quod secreto humore blando obliniunt, & contra acrimoniam urinae muniunt. Canalium horum orificia obliquo ductu in urethram hiant, & ideo semilunarem figuram habent. Licet ergo iniectiones non protruderent saniem versus posteriora, dum digitis comprimitur urethra, possunt tamen urgere virus in has lacunas, & sic in corpus cavernosum urethrae propagare malum.

Si omnia haec considerentur, videtur tutissima esse, & facillima illa depuratio, quae fit per urinam ipsam, qua tota longitudo urethrae abluendo depuratur; haec valida satis vi eiicitur, dum vesica contracta agit post superatam sphincteris resistentiam. Directio autem iactus urinae talis est, ut averrat saniem in urethra haerentem, sed nullo modo illam urgeat in canales illos, qui per urethrae cavum distribuuntur, & quorum aliqui satis patulis orificiis hiant.

Verum quidem est, quod urina etiam sana acrimoniam habeat, quae molesta sit locis illis excoriatis, & ulcerosis; ast in artis potestate est, urinam adeo tenuem, & blandam reddere, ut nullo modo urethram irritare possit. Ideo iniungitur aegris, ut plus potent, quam sitis requirit. Aqua pura, infusa lenia aquosa, decocta ex herbis emollientibus parata, glycirrhizae infusum, lactis serum, hydrolaga, emulsa, cerevisia tenuis, & mollis simul, &c., amplam potui communi materiam praebere poterunt; ex quibus eligantur illa, quae aegri palato magis arrident.

Quum

Quum autem quies, & somnus longior conducant in hoc morbo, & urina tota nocte in vesica retenta semper acrior fiat, simul accumulabitur in cavo urethrae copia materiae, somni longioris tempore; at damna inde metuenda facile vitari poterunt, si aeger libras duas tenuis potus sumat, antequam se ad somnum componat, post tres, vel quatuor horas sponte evigilabit, urinam redditurus; quo facto largum haustum potus mollis hauriat, & obdormiat denuo; sic urina tenuis manebit, & nullo modo acris reddetur, dum simul frequenti mictu urethra mundabitur a collecta sanie; atque ita evitabitur, vel lenietur multum molesta stranguria, quae gonorrhoeam toties comitari solet. Hac methodo omnis utilitas, quae ab iniectionibus sperari poterit, obtinebitur absque metu ullius damni.

Si iniectionibus, quae molles sunt, & leniter tantum abstergunt, parum fidendum sit, facile patet, quid cogitandum, dum acriora remedia ab agyrtis iniiciuntur, qualia quandoque venereis ulcusculis in loco cute tecto solent applicari; uti postea ad §. 1463 dicetur. Si liquida fuerint haec remedia, rodente vi sensilem internam urethrae superficiem pessime afficiunt, & summos dolores creant. Quam parum autem a solis topicis remediis exspectari possit, postea videbimus. Idem incommodum exspectandum a candelulis cereis, quae acria rodentia remedia habent admista; de qua re videantur illa, quae ad §. 1451 habentur. Imo, licet molli cera constent, nisi perita manu introducantur, mala certe non levia producere poterunt. Homo pertaesus diuturni stillicidii ex urethra consilium accepit in urethram dimittere candelulam ceream, longam valde, & satis tenuem; quum facile succederet haec introductio, in vesicam penetravit; ita ut notabilis pars talis candelulae in vesicae cavo haereret, & emollita loci calore flexilior reddita nodum fecit. Dum postea tentabat educere candelulam, transitum impediebat nodus; vi tandem produxit, sequente valida haemorrhagia, penis, & scroti tumore cum ventris intumescentia. Periti chirurgi ope tamen evasit ex hoc discrimine, quod certe non leve erat (*).

Purgatione mercuriali saepe repetita. Methodum curandi gonorrhoeas per cathartica remedia saepe repetita plurimi celebres medici adhibuerunt cum successu; imo & laudaverunt tamquam unicam. Sic *Antonius Musa Brasavolus* (*l*), & post eum plures alii censuerunt. Quum autem argenti vivi efficacia in lue venerea curanda adeo celebris esset, ideo purgatio mercurialis solebat praeferri a multis. Interim certum est, alia purgantia suffecisse saepius ad debellandum hoc malum. Sic *Sydenhamus* (*m*), dum de gonorrhoea agit, dicit: *Curationis omnis cardo in remediis catharticis vertitur, quantum huc usque usu comperimus, quorum auxilio vel educitur humor peccans, vel procuratur diversio succorum corporis naturalium, qui aliter hosti in pabulum cederent*. Fatetur simul, quod quaevis cathartica saepe, & diu exhibita morbum hunc sanare possint: elegit tamen validiora, quae bilem, maxime

(*) Academ. royale de chirurg. tom. III, pag. 610. (*l*) Aphrodisiac. pag. 684.
(*m*) Epist. responsor. II, pag. 418.

me vero quae ichorem serosum, fortiter e sanguine expurgant, & subducunt.

Antea pluribus probatum fuit contagium luis venereae intricari lentis, & pinguibus corporis humoribus, illisque uniri. Proderunt ergo illa remedia, quae omne lentum, ac pingue solvunt, & solutum educunt de corpore. Spes magna est susceptum miasma, quod illis unitum fuerat, hoc nexu liberum exire posse de corpore. Validorum enim purgantium usu repetito obesus homo emaciari poterit integre. Antea ad §. 761, ubi de purgantium usu in cura febrium intermittentium agebatur, monitum fuit a purgante medicamento bonos humores corrumpi, dein corruptos excerni: quod *Helmontius*, uti ibidem dicitur, dum a scabie curabatur, suo damno expertus est; repetito purgantium usu emaciabatur adeo, ut tremerent genua, vox rauca fieret, & omnes labascerent vires. Unde conclusit, quod vividam corporis substantiam liquassent purgantia, & in putrilaginem resolvissent. Talem virtutem habent imprimis illa purgantia, quae a medicis *hydragoga* vocari solent. Testatur *Sydenhamus* (*n*), quod *sola ialappae radice pauperibus aliquoties subvenerit, quorum tenuitati, & rebus angustis domi consulendum erat*.

In *materia medica* ad hunc numerum habentur tres formulae remediorum purgantium, quarum binae priores largam satis mercurii dulcis dosin continent; quod tamen non absolute, aut semper requiri videtur. Ipse *celeberrimus Boërhaavius* (*o*) mercurialia praeparata non laudavit ad gonorrhoeam sanandam, sed *ialappam, hermodactylos, scammoneum, senam imprimis. Haec crebro usurpata potestatem habent dissolvendi sanguinem in aquam, hanc depellendi deorsum, & evacuandi per intestina; haec agunt valide semper, & in urinae vasa, vesicam, urethram. Hinc & laudatissimus horum usus in locis huic malo nativis, Africa, & America; quin & probatissimus quoque apud optimos fere nostrorum in arte magistrorum.* Eamdem methodum laudavit, ubi in uno loco externo recens labes unice haeret, & ulcusculum producit; deinde addidit: *Nunquam probabo temerarios ausus illorum, qui consulenti super hoc malo iuventuti illico suadent usum argenti vivi; quod semper corpori nocet; nec necessarium saepe habetur* (*p*). Diserte autem monet *Sydenhamus* (*q*) vel ipsam salivationem mercurialem non sanare gonorrhoeam, dum luem tollit, quae comitem gonorrhoeam habet. Unde statuit sequentia: *Quoties lues, & gonorrhoea una stabulantur, vel ante salivationem, vel ea iam peracta, gonorrhoeae curatio tentanda est; quod & tutius fit, me iudice, & facilius etiam post finitam salivationem, quum, luem habens comitem, gonorrhoea aegrius domatur, quae vero a praegressa salivatione quadantenus subacta fuit, minori negotio expugnari soleat.* Idem affirmat *Boërhaavius* (*r*), nisi quod in illa specie gonorrhoeae, quae in glandulis *Couuperianis* nidulatur, curanda dixerit: *Quare etiam subinde hic recurrendum erit ad gravissima remedia ptialismi. Quamvis*

(*n*) Epist. responsor. II, pag. 419. (*o*) In praefatione ad aphrodisiacum. (*p*) Ibidem. (*q*) Epist. II respons. pag. 432. (*r*) In praefatione aphrodisiaci.

vis enim gonorrhoeae priores eo nunquam curentur, tamen posterior haec species, in parte solidiore glandulosa nidulans, in qua vasa arteriosa, & cordis impetus magis actuosa deprehenduntur, mercurii vim longe promtius excipit. Notandum est, has glandulas extra urethram haerere, licet illarum emissaria in urethrae cavum hient, & per miasma susceptum sic erodantur, ut in sinus cavos, profundos, ulceraque molestissima degenerent; unde & luis universalis periculum imminet, ad quod praecavendum salivatio tentari solebat.

Recentiora observata pariter confirmant, remedia mercurialia, quae luem veneream feliciter eradicare solent, parum, imo nihil prodesse in curandis gonorrhoeis. Testantur celebres chirurgi Angli, qui militum venereis morbis laborantium frequentem curam habuerunt in castris, in gonorrhoea curanda mercurium sublimatum corrosivum in spiritu frumenti solutum (de quo remedio postea pluribus dicendum erit) luem sanasse quidem, etiam satis confirmatam, nullo modo autem gonorrhoeam virulentam, quae, si nullis aliis stipatur malis, absque ullis remediis mercurialibus sanari poterit (s).

Nullam omnino fiduciam posuit *Sydenhamus* (t) in usu decoctorum, quae ex lignis exsiccantibus, guaiaco &c. praeparantur, & a multis, ut specifica morborum venereorum remedia laudantur. Ab his enim *universum aegri corpus, tum praecipue pars affecta, iam pridem nimis incalescentia, ulterius adhuc inflammabantur: nonnunquam etiam gonorrhoea, quae paullo ante evanuerat, quod me observasse memini, denuo in conspectum prodiit.*

A sanguinis missione gonorrhoeae curam inchoandam suadet *celeberrimus Astruc* (u): habet enim illam pro morbo inflammatorio, omnesque inflammationis exitus hic metuendos esse, imo & blandam resolutionem hic obtineri posse statuit, licet raro, nec fere unquam, nisi in levioribus gonorrhoeis tantum, & si aegri iteratis sanguinis missionibus, & exactae diaetae acquiescere velint. Sed hoc malum, si leve fuerit, tanta sanguinis iactura non indiget, & solis decoctis mollientibus abluitur facile leve contagium, nondum pertinaciter haerens in parte affecta; imo, ut sincere dicam, nullam sanguinis missionem requirit. Ad resolutionem enim, uti §. 386 dictum fuit, requiritur blanda humorum indoles, quae nunqum sperari poterit in loco, cui adhaeret luis contagium, quod non tantum cutim, sed & solida ossa corrumpere, & erodere valet. Tota enim spes curationis in eo consistit, ut exeat per fluxum miasma susceptum. Rarissime praeterea contingit, aegros medelam quaerere, antequam quid insoliti ex pene exstillet; adeoque de cura per resolutionem vix cogitandum videtur, nec operae pretium erit in omni gonorrhoea sanguinem mittere. Interim si ardor, erethismus cum gravissima dysuria adsint, credit celeberrimus vir (v), *haud segnius, parciusve venam esse tundendam, quam in ipsa peripneumonia, vel dysenteria.* Verum solo decocto *radicum althaeae cum glycirrhiza* potato magna copia, & fomentis mollissimis appli-

ca-

(s) Medical observat. and. inquirys vol. II, pag. 83. (t) Epistola responsoria II, pag. 224. (u) Lib. III, cap. I, §. IV, & V, pag. 165, & seq. (w) Ibidem pag. 168.

catis, graves tales molestias saepius lenire, & superare potui, quae minuebantur statim ac fluxus largiori copia prodire inciperet. Plus enim hic exspectandum est ab acris irritantis obvolutione per mollissima remedia, & laxatione viarum, ut tuto exire possit, quam si tota curatio ad sanandam inflammationem dirigatur. Lues enim venerea non adeo in inflammationem prona est ex sua indole, uti apparet, si contagii effectus in loco oculis conspicuo considerentur: prima enim signa sunt *pruritus*, *calor*, *lenis inflammatio*; quam brevi sequitur *pustula subalba*, *squamosa*, *erodens*, de quibus videantur illa, quae ad §. 1444 habentur. Contigit quidem aliquando membrum inflari virile in calidis iuvenibus lauta diaeta, & vino copioso utentibus, dum aestivis sub caloribus immodica venere abutuntur, & se totos exhauriunt: ut & aliquando recens nuptis, dum optatis amplexibus fruituri vi adhibita viam novis gaudiis parant, quod similem membri inflationem cum rubore, & dolore patiantur. Idem malum toties experiuntur illi, qui ad curam gonorrhoeae acribus diureticis, balsamis nativis, vel & artificialibus copiose utuntur. In similibus casibus subita sanguinis missio locum habet, uti §. 1460 dicetur. Hoc tantum monere volui gonorrhoeam veneream non indigere sanguinis missione ad curationem, neque illam inchoandam esse semper a venae sectione sub spe felicioris, & citioris sanationis.

Sydenhamus (x), qui, ut notum est, in morbis inflammatoriis curandis abundanti sanguinis missione utebatur, in cura gonorrhoeae, praecipue in initio, illam nullo modo admisit, quum non speraret inde benignam morbi incipientis solutionem. Sic enim habet: *In temperamento admodum sanguineo, & affectu pertinaciori post mensem catharsi datum, aut circiter, ut plurimum sanguinis unc.* VIII, *vel* IX *e brachio dextro detrahendas suadeo. Ut maturius celebretur venae sectio, auctor non sum, ne hac προφάσει contagium penitius inseratur.*

Purgantia per alvum praecipue conducunt ad gonorrhoeae curam, & saepius repetenda laudantur. In aegris, quibus facile alvus movetur, *decoctum tamarindorum cum foliis senae* suffecit saepius, si quotidie potaretur, donec symptomata, ardor nempe urinae, stranguria, stricturae sensus in urethra leniantur, materiae effluentis copia minuatur, & color in melius mutetur. In initio enim rubellum quandoque colorem fluxus habet, vel & profunde viridem; dein flavescentem: augeri tunc solet spissitudo, & succedit postea albus color. Maiori tunc intervallo dantur cathartica, ne largis, & diuturnis deiectionibus vires exhauriantur, nimisque tabescat corpus. Illis, qui duriori stimulo indigent ad catharsin, validiora propinantur remedia. Ita *Sydenhamus* (y), qui fatetur, se pauperes sola radice *ialappae* curasse, dabat communiter calidiora purgantia, quae *aloën*, *colocynthidem*, *resinam ialappae* continebant, & addito *opobalsamo* in massam redigebantur, cuius grana quadraginta exhibebat omni mane hora quarta, vel quinta per dies 12, 14, vel etiam plures, *donec urinae ardor, & materiae seminiformis color flavus admodum imminuatur*

(x) Epist. respons. II pag. 422. (y) Ibidem pag. 414.

minuantur. Postea dabat cathartica alternis diebus adhuc per duas septimanas; *quo tempore elapso, sufficit, ut bis in septimana sumantur pilulae, donec humor ex urethra stillare solitus prorsus evanescat; quod ut plurimum nonnisi post multos dies contingit*.

Patet facile, semper habendam esse rationem aetatis, virium, ac temperiei, dum valida dantur purgantia, & adeo frequenter repetuntur. Obesa corpora haec tolerare possunt, macilenta, & exsucca minime, in quibus leniora conducunt, nec adeo frequenter debent repeti. Diebus a catharsi liberis decoctorum emollientium copiam bibere debent tales, & molli victu corpus reficere. Lentius forte curabuntur; sed longe tutius. Summo certe iure monuit *Celsus* (z): *Purgationes quoque, ut interdum necessariae sunt, sic ubi frequentes sunt, periculum adferunt. Assuescit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit*.

Accedit, quod purgantia, praesertim acriora, dum intestinum rectum frequenti tenesmo alvum deponendi irritant, & vix non excoriant, vicinum collum vesicae similiter afficiant, & stranguriam excitent, vel augeant illam, quae gonorrhoeam comitatur. Optime notavit celebris in hoc morbo curando auctor (*a*), quod postquam in usu purgantium minuta fuerat fluoris quantitas, & emendata qualitas, si pergeretur in horum usu ulterius, non emendetur amplius malum, sed de novo accedat dysuria, & priapismus, & materiae effluentis qualitates denuo peiores fiant. Unde cogebatur lenioribus postea curam absolvere. Hoc imprimis contingebat in hominibus sicci, calidi, biliosi temperamenti. Frigidae, laxae, phlegmaticae temperiei homines has evacuationes per alvum facilius ferunt. Quantum noceant penis erectiones in gonorrhoea curanda, statim dicetur; & simulac post frequentiorem validorum catharticorum usum priapismus oritur, leniora, & maiori intervallo data conducent sola.

Contigit quandoque imprudentes iuvenes, dum turpe malum celare volebant, & citam sanationem anxie desiderabant, drasticis usos fuisse purgantibus quotidie per plures dies. Novi contigisse, ut erosa intestinorum tunica unus ex his, affatim erumpente per anum sanguine, subito defecerit. Alios vidi totos exhaustos, pallidos languisse per menses, antequam vires aliquantum recolligere potuerint. Quot sunt metuenda mala, dum vix sanati se novis periculis exponunt, repetitis gonorrhoeis pessime mulctantur, & vel proprio, vel turpium agyrtarum consilio similem curationem repetunt. Emerita enim, & effoeta publicae libidinis prostibula se turpi experientia iactant esse versatissima in hoc morbo curando.

Quamvis autem lenioribus purgantibus, & tamen satis evacuantibus gonorrhoea curari soleat, contingit tamen aliquando curationem tardius procedere; & quidam difficilius purgantur: tunc aucta dosi, & in forma liquida remedia similia dedit *Sydenhamus* (*b*), quae ex *tamarindis*, *foliis senae*, *rheo*, *man-*

(z) Lib. I, cap. III, pag. 31. (*a*) Turner. Siphylis. pag. 70. (*b*) Epist. II respons. pag. 420.

manna, syrupo ex spina cervina &c. parabantur. Quibus si non succederet cura, pro dosi dedit drachmam mediam *pilularum ex duobus* cum granis viginti mercurii dulcis, & quidem bis in septimana. Constant illae *pilulae ex duobus* aequali copia *colocynthidis, & scammonei*; unde merito drasticum remedium dicitur. Praecipuam autem spem in hoc posuisse videtur, *si turbith minerale ad gr.* viij, *tantum* bis, vel ter *daretur* (idque interposito *debito temporis spatio, ne forte oboriatur ptyalismus*); *quod quidem remedium in eradicanda difficiliori gonorrhoea facile primas fert.* Eamdem methodum laudavit *Turner* (*c*), si gonorrhoea admodum virulenta foret, simulque adessent cancri venerei in genitalibus.

Ex omnibus dictis patet, versatissimos in curandis his malis viros praecipuam curae spem posuisse in repetito catharticorum usu; mitiora dedisse primum; quibus si non emendaretur malum, validiora, imo & drastica adhibuisse; pracipue in repetitis, vel admodum virulentis gonorrhoeis, quales solent esse illae, quae longiori tempore post suspectum concubitum se manifestant tantum. Simul patuit, non semper necesse esse, ut adhibeantur remedia mercurialia, nec salivationi obedire gonorrhoeam.

Purgandi haec methodus multis displicere solet, & taedium non leve facere, de quo *celeberrimus Boërhaevius* habet sequentia (*d*): *Neque crediderim temere excultam usque methodum huic propositae praeripuisse: novi quippe alias plerasque tentavi, cum hac comparavi. Fateor, incommoda est aulicis in celebritate versantibus, vel munera publica gerentibus; sed tuta saepe ardua sunt, & molesta. Novi promissa agyrtarum, se curaturos vel in regali natantes luxu, equitantes, omnia voluptatum genera exercentes. Sed mihi & haec conanti, haud licuit esse tam beato. Quin & dolui saepe, dum sic tractatos illustres viros vidi per annos vitam agere reliquiis veteris mali obnoxiam.*

Laudabatur a quibusdam aquarum mineralium potatio ad gonorrhoeam, vel saltem leves eius reliquias exstirpandas, imo iam in receptum morem hoc abivisse, indignabatur *Sydenhamus* (*e*): statuit enim solam catharsim hic instar omnium esse, & severe inculcavit, ut aegri sibi temperarent ab aquis mineralibus; certo namque sibi constare, ait, ab his *morbi reliquias e corpore eliminandas, vi adstringente, & plus satis sanativa, arctius constringi, & quasi clavo figi trabali; unde, quod saepius observavit, scroti tumores enascebantur, quoties in morbi principio, vel statu, peioraque adhuc symptomata, ut carunculae, si quando sub exitu eius potarentur.* Videtur de aquis martialibus hoc intellexisse optimus vir. Dantur enim aquae minerales, quae vel parum omnino, vel nihil de martiali principio continent, & quae potatae per alvum purgant satis. An non hae possent conducere sub finem morbi, quum non debilitent purgando, & circa finem curae leniora tantum cathartica soleant dari? *Celeberrimus Hofmannus* (*f*) Selteranarum potum laudat ob vim mucum viscidum inciden-

(*c*) Siphylis pag. 71.

(*d*) Aphrodisiac. in praefatione.

(*e*) Epist. II respons. pag. 423. pag. 420.

(*f*) Med. rat. system. tom. IV, part. 2, sect. 2, cap. 7,

dendi, dein addit: *& quoniam in gonorrhoea inveterata, Et in morbis vesicae & urethrae ex hac prodeuntibus, per aliquot exempla mirabilem thermarum Carolinarum potum, & earum iniectionem in membrum crebriorem deprehendissem, non dubitavi eius usum, & fructum de meliori commendare.* Thermae autem Carolinae per alvum evacuant satis.

Sed & recens gonorrhoea, qua per dies quindecim iuvenis rusticus laborabat, comitata intensissima phymosi, dysuria summa, doloribus peracutis, plurimisque ulcusculis, quibus referta erat corona balani, admodum etiam tumentis, solis thermalibus Baregianis, intus extusque adhibitis, perfecte curata fuit (*g*).

Ubi ergo contingit, ut aegri temperies, debilitas, repetitis gonorrhoeae virulentae curationibus exhaustum corpus, nimia venere deletus vigor impediant, quo minus per repetita purgantia cura tentari possit, tunc medici vel inviti leniora adhibere debent. Laborabat homo iam a quatuor annis pessima gonorrhoea, vires omnes amiserat, noctes agebat insomnes ob febrem depascentem, quae omni vespere increscebat. Omnia tentata fuerunt sine fructu, lenta tabes imminebat. Facile patet, in corpore exhausto tabescente non potuisse amplius tentari evacuationes. Datum fuit *extractum cicutae*, superbibendo infusum florum sambuci cum lacte paratum, & intra paucos dies malum emendatum fuit, auctae sunt vires, appetitus & somnus redierunt. Sexto mense his solis miserrimus aeger convaluit robustus, & pinguis (*h*).

Emulsionibus. Pro potu communi possunt haec potari ad lubitum, quum blanda sint, omnem acrimoniam leniant, urinam diluant, & minus acrem reddant. Quibus res angusta domi est, his substituuntur lactis serum, decoctum althaeae, addita quarta parte lactis, aut his similia. Dantur & quandoque emulsa medicata ex seminibus quatuor frigidis maioribus & minoribus dictis; emulso colato miscetur *nitrum*, *syrupus diacod.* &c., qualis formula in *materia medica* ad hunc numerum habetur. Solebant haec dari vesperi, postquam purgantia assumta operationem suam peregerant.

Balsamicis. Dum in urinae transitu haeret malum, & cum urina solet saepe prodire fluor, hinc balsamica remedia fuerunt data a pluribus, quae & a vi diuretica laudantur, & vulneribus ulceribusque curandis adhiberi solent. Balsama nativa, pura, fragrantia, qualia sunt *balsamum de Mecca*, *Peruvianum album*, *& nigrum*, *Tolutanum de copayba*, *terebinthina &c.*, magnam famam in curandis gonorrhoeis habuerunt. Laudaverunt & chemici olea stillatitia ex balsamis nativis parata; qualia sunt oleum terebenthinae de balsamo copayba &c., quae quidem admodum penetrabilia sunt, sed semper acriora, & calidiora ipsis balsamis, ex quibus parantur; adeoque nonnisi prudenti usu prodesse poterunt. Nunquam frequentius testes intumescunt, quam post largum similium usum, praesertim, si absque catharticis sumtis in morbi initio statim exhibeantur; uti rudibus agyrtis in more est.

Vi-

(*g*) Specim. novi medic. conspect. edit. alter. pag. 175 in notis.
(*h*) Anton. Storck libell. 2 de cicuta cap. III pag. 250.

Videmus tamen optimos medicos purgantibus remediis datis coepisse curationem gonorrhoeae, & emendato iam malo dedisse balsama nativa. *Sydenhamus* (*i*) quidem sicrioribus purgantibus addebat aliquot guttulas opobalsami, ut ex his massa ductilis fieret, unde formarentur pilulae. Sed prius iam aliquoties purgaverat aegros, antequam omni nocte daret xxv guttulas opobalsami sacchari frustulo exceptas (*k*). Eamdem methodum secutus fuit *Terner* (*l*) celebris in his morbis curandis medicus: prius enim rite, & sufficienter purgato aegro, & in melius mutato colore fluoris, curam absolvebat, dando unciam balsami copaybae in pastam albam redacti, addito saccharo albo, vel cum conserva fructuum cynosbati in electuarii formam redigebat: utriusque formulae quantitatem nucis moschatae dabat mane, & vesperi. Quandoque purgantia leniora admiscebat huic balsamo, & quidem optimo cum effectu. Sic & in *materia medica* ad hunc numerum praescribitur massa, quae constat ex uncia terebinthinae, & uncia media rhei barbari, addito pulvere glycirrhizae, donec fiat massa, unde formentur pilulae granorum quatuor, quarum unam capiat aeger omni hora. Ubi notandum imprimis hoc est balsama illa dari limitata dosi, ne nimis calefaciant, & irritent. *Turner* (*m*) praefert balsamum copaybae, quia minori constat pretio, quam opobalsamum; & quia non conciliat urinae adeo illum odorem violarum martiarum, ac quidem terebinthina; unde saepe tota familia intelligit, de qualis morbi cura agatur, quod minime conducit.

Hac cum limitatione balsama illa nativa dari tuto possunt, ubi iam per usum purgantium emendatus est morbus; calidioribus illis artificialibus, quae a sulphure nomen habent, abstinui semper: nimis enim inflammant, imprimis si oleis essentialibus acribus parentur, *ut balsamus sulphuris terebinthinatus, anisatus, iuniperatus, succinatus &c.* Imo & inter usum balsamorum nativorum copia mollium decoctorum commendari solet, ut urina lenis maneat, ne irritetur locus affectus, quem alluit.

Haec considerans non potui intelligere rationem, quare celeberrimi medici laudaverint acerrima diuretica in curatione gonorrhoeae, imo ipsas *cantharides*. Legitur (*n*) medicum quemdam Lugduni Batavorum *gonorrhoeam virulentam solis cantharidibus feliciter curasse, quas vino rhenano macerabat infusionem alio liquore temperatam propinans; sed quum initio non sine summo cruciatu & exulceratione vesicae curam absolveret, miscuit tandem cum oleo amygdalarum dulcium, syrupo Fernelii, succo tapsi barbati, & intra triduum beneficio copiosae urinae malum suaviter sustulit*. Scripserat hoc ad avunculum suum *Thomam Bartholinum* Lugduni Batavorum degens *Matthias Iacobus Matthiades* nepos; cui post mensem respondit *Bartholinus* sequentia (*o*): *infusum cantharidum alibi quoque in historiis laudavi, gonorrhoeae virulentae, & ischuriae remedium; cuius felicem successum non semel ipse sum expertus*. Notandum vero, ne

(*i*) Epist. II responsor. pag. 419. (*k*) Ibidem pag. 421.
(*l*) Siphylis pag. 73. (*m*) Ibidem.
(*n*) Thom. Barthol. epist. med. centur. IV, pag. 289.
(*o*) Ibidem pag. 292.

ne noceant cantharides, integras esse sumendas. Ubi vesicis exulceranda cutis, extrema abiicienda, in quibus benignior facultas latet, quae servanda sunt in infuso hoc, urinae vias expurgaturo. Legitimo modo mistum infusum, nunquam, quantum ego viderim vel cruciatum, vel exulcerationem vesicae provocavit, ut nec pinguioribus abstergentibus opus fuerit. Magni in arte nominis auctor *celeberrimus Mead* (*p*) laudat & tincturae cantharidum usum in hoc morbo; non quidem directe ad curam gonorrhoeae virulentae, sed ad superandum molestum illud, licet parcum stillicidium, quod post gonorrhoeas quandoque superest, licet miasma venereum de corpore expulsum fuerit; de qua re sequenti paragrapho dicendum erit. Iubebat infundi cantharidum drachmas duas in libra cum dimidia spiritus vini rectificati: addebatur *rheum*, *gummi guaiaci*, *gummi laccae*, & pauculum *cocchinellae*. Colatum hoc infusum prudenti dosi dabat bis de die, mane & hora decubitus, dilutum haustulo aquae tepefactae, a guttis triginta ad quinquaginta usque (quantum scilicet sine urinae difficultatis metu ferri poterat). Facile patet, reliqua medicamenta, quae cantharidibus in hac compositione adduntur, refracta adeo dosi, vix quid virtutis medicatae praestare posse; adeoque totum huius remedii effectum a cantharidibus admistis pendere.

Cantharidum virus molestissimam stranguriam producere, urinam sanguinolentam reddere, vesicam, & imprimis eius collum inflammare ex historia medica notum est; praecipue si per os assumta fuerint haec insecta. Similes effectus, licet leniores, ab externa applicatione observati fuerunt aliquando. Maiori copia ingesta, satis citam mortem fecerunt. Sexagenarius homo validus, robustus, propriis diffidens viribus, ut languentem excitaret venerem, cui strenue operam daturum se statuerat, sumsit cantharidum pulverisatarum drachmam: brevi post sensit dolorem in hypogastrio, & summam urinae difficultatem. Sequenti mane medicus vocatus invenit miserum frigidum toto corpore, viscido sudore madentem; pulsu vix perceptibili; extremis corporis gelidissimis, lividis; abdomine tumente, tenso: post paucas horas periit. In cadavere peritonaeum ex rubro livescebat in hypogastrio; vesica erat admodum distenta coloris profunde rubri in fundo, & imprimis in collo; interna superficie tota livida gangraenosa (*q*).

Tentiginem veneream excitari acribus diureticis, omnium maxime cantharidibus notum. Indomabilis satyriasis ad mortem usque perstans, inde nata legitur (*r*). Verum omnibus in confesso est, nil magis obesse curationi gonorrhoeae, quam venerem. Unde prudentes medici omni modo cavent, ne penis fiat erectio, tenuem diaetam imperant aegris, ab omnibus potibus spirituosis abstinendum iubent; pauculum carnis albae coctae concedunt tantum, piscium esum vitandum monent. *Alexander Traianus Petronius* (*s*) severe imperat *abstinere a sale, a salsis, a motu nimio, ab aromatibus, denique ab omnibus*

(*p*) Monit. & praecept. medic. pag. 256.
(*q*) Barrere observat. anatom. pag. 205.
(*r*) Iobi a Meeckren observat. medic. chirurg. cap. XXXIV pag. 141.
(*s*) De morbo Gallico lib. VII cap. IV, aphrodisiac. pag. 1322, 1323.

omnibus calefacientibus, Et mordicantibus, & ab omni veneris non solum usu, sed etiam imaginatione &c. Et profecto potissima diuturnitatis causa haec ipsa est, quae quoad persistit, purges corpus, temperes, optima victus ratione regas, nihil proficis. Unde profuit quibusdam locum mutare, ut fieret *eius oblivio, quod coitum irritabat: sic etiam alii, quia in exsilium missi,* alii quia in carcerem detrusi, *aut graviori animi cogitatione affecti sunt, ab antiquissima gonorrhoea se vindicaverunt. Ita ut mirum non sit, si viris, vel postquam illa cepit nunquam coëuntibus, diuturna tamen illa contingat.*

Hinc evidens est, quam noxius sit cantharidum usus in gonorrhoea curanda, quum vel unica penis erectio curam adeo retardare possit, ut *celeberrimus Boërhaevius* (*t*) monuerit sequentia: *Vidi hinc saepe vanos fuisse hoc in morbo vel probatissimos sanandi modos, si quacumque demum de causa, quae hercle multiplex hic nimis, homo arrigit, imo sanatas iam iam gonorrhoeas, unico incitatae libidinis impetu, recruduisse actutum, novamque denuo sanationem de integro exegisse. Quidquid ergo prurientem imaginem titillat, in cibo, condimento, potu, medicamento, vel per conversationem cum amabili sexu, tabularum adspectum, sermones, lectionem, cane peius & angue fugiendum. Aquae potus, vel seri lactis, cerealia, horaei fructus conducunt.*

Omnia valida exercitia corporis vitanda sunt: malum enim augent cursus, digladiatio, saltatio pendulas partes genitales quassant, agitant: omnium maxime nocet equitatio, imprimis si velox, & diuturna fuerit. Nunquam tristiorem casum me vidisse memini, quam in nobili iuvene, qui a publico prostibulo nocte infectus, mane iter auspicatus est; dumque post quatuor dies gonorrhoea se manifestaret, noctu diuque pernici vectus equo festinavit, ut ad suos redux curari posset.

§. 1459. Persistendum in curatione, donec nihil amplius insoliti ex pene exstillet, vel in urina se manifestet.

Molesta satis est gonorrhoeae cura, quia, ut dictum fuit, repetitam catharsin requirit: hinc operae pretium quam maxime est novisse curationis limites, quando tuto aeger sibi relinqui possit absque recidivae periculo. Quum tutissimam viam sequi hic medici soleant, plerumque curam parum protrahere solent, saltem quoad exactam vivendi normam. Saepe etiam aegri vix se integre curatos credunt, & novas malunt subire molestias, quam de salute integra vel minimum dubitare.

Quamdiu aliquid notabile ex pene exstillat, gonorrhoea merito adhuc perennare creditur; licet fluxus dotes emendatae fuerint, difficultas urinae & ardor imminuta multum. Unde *Sydenhamus* (*u*) sollicite monuit, non confidendum esse curae, quando *eiusmodi ichor, qui ardore urinae & flavo materiae exstillantis colore disparentibus, mane praesertim, in summitate colis digitis* com-

(*t*) Ibidem in prefatione.
(*u*) Epist. II. respons. pag. 419.

compressi ad guttulam unam alteramve cernitur, a debilitate tantum & laxitate partium ob diutinam virosi fomitis in eis moram oritur: miseri enim experiuntur magno suo malo, reliquias esse contagii non penitus deleti, quod licet quadantenus subactum, ex levissima quaque occasione (a potu scilicet nimio, aut exercitio vehementiori quolibet, aut simili alia causa) novas excitat tragoedias, gonorrhoea postliminio recrudescente. Negari nequit, in tali casu leniorum purgantium interpolatum usum conducere, & imprimis insistendum esse severis diaetae regulis: nam uti optime *Sydenhamus* notat, tunc recrudescit tantum malum, quando aegri ab illis recesserunt; quod sensim minutum se subduxisset integre, si cautius vivere perrexissent.

In initio gonorrhoeae fluxus a levi copia increscit quotidie; ardor urinae, & stranguria admodum molesta sunt, ichor effluens viridis, aliquando cum striis sanguineis intermistis, tenuis, quandoque flavus color viridi interspergitur; aliquando flavum viridi intime miscetur, & ochroleucum dictum colorem producit; quandoque & flavo colore tincta materia fluit, quae sensim, magis magisque emendato malo, in albedinem vergit; simul tunc minuitur materiae copia, spissitudo augetur. Notavit celebris auctor (*v*) in quibusdam colorem flavum materiae effluentis manere ad finem usque, sequente tamen integra curatione. Solet autem malignitas gonorrhoeae sequi horum colorum ordinem successivum, ut plurimum; ut pessima habeatur viridis cum sangnine admisto mitissima albicans, &, dum idonea medela adhibetur, emendationis gradus recensitis coloribus respondent. Unicum hoc excipitur, ut monitum fuit, colorem flavum quandoque ad finem usque manere; quod aliquoties observavi.

Antea ad §. 1447, ubi de gonorrhoea dictum, patuit per ductus excretorios in cavum urethrae excerni humorem mucosum, blandum, qui cavum internum urethrae oblinit, & ab acrimonia urinae transeuntis defendit. Ille humor naturalis est, parcaque copia exit per patulum extremae urethrae orificium in sanissimis quoque hominibus, & leves quandoque maculas in indusio facit, licet nulla etiam suspicio toleratae olim gonorrhoeae adfuerit unquam.

Quavis occasione data, ubi certissimus eram de integerrima puritate corporis masculini, in hanc rem inquirere conatus sum, & talia stigmata maculosa in linteis inveni. Pariter ante patuit hunc humorem naturalem infici a miasmate venereo post impurum concubitum recepto, augeri eius secretionem, exulcerari aliquando, & erodi hos ductus excretorios; unde expulso iam de corpore omni contagio, poterit liquor naturalis omni infectione purus exire, & quidem maiori copia, quam ante morbum solebat. Ab eadem causa in urina observantur filamenta, flocculi, anguillulae quasi, omnium frequentissime in illis, qui repetitas gonorrhoeas tolerarunt. In talibus hominibus post bonum somnum, si leniter prematur penis, exit aliquid mucosi subpellucidi fere instar albuminis ovi, Angli medici *Gleet* vocare solent, quod nihil inficientis in se habet, & quandoque per plures annos durare solet, hoc unico mole-

(*v*) Turner Syphilis pag. 71.

molestum, quod mali cuiusdam latentis adhuc, nec satis ex corpore expulsi, tristem & perpetuam miseris suspicionem faciat.

Nec facile est hunc metum tollere illis, qui iuvenilibus annis vixerunt imprudentius. Novi, qui decies repetita salivatione in tabem immedicabilem incidit, dum latens metueret malum. Fovent turpes agyrtae hos scrupulos, & scelesti lucri causa argentum vivum larga copia exhibent miseris ad exstirpandum scilicet radicitus malum, cuius nequidem adest vestigium. Quivis agyrta novum iactat arcanum; aliam argenti vivi administrandi methodum habet, nemini mortalium cognitam; mercurium, ubicumque latet in corpore, extricare & expellere novit de corpore; aliasque plures similes ineptias venditat, quibus creduli aegri fidem facile adhibent, & miserrime decipiuntur.

Si ergo orificia ductuum, mucosum humorem in urethram eructantium, dilatata manserint, post gonorrhoeam sanatam, vel erosa hiaverint, perget effluxus perpetuus viscidi talis liquidi, maiori minorive quantitate absque ullo latentis contagii venerei metu. Imo talis effluxus poterit esse immedicabilis.

Opportunitatem habuit *Iames Drake* (*x*) videndi hanc rem in cadavere proprii famuli, qui per aliquot annos pertinacem talem fluxum materiae viscidae toleraverat, dein peripneumonia mortuus. Inveniebatur caruncula, quae in ductu excretorio glandulae *Covvperianae* sinistrae locari solet, ulcere olim erosa fuisse, ita ut binorum ductuum orificia in unum abiverint: figuram addidit, quam ipse *Covvperus* delineavit. Sequi hinc debuit perpetuus fere effluxus viscidae materiae, quae ab his glandulis paratur (*gleet* vocant); quod idem contingere debebit necessario omnibus, quibus simile infortunium accidit; sive in his glandulis *Covvperianis* dictis, quae conspicuam satis molem habent; sive in aliis ductibus excretoriis minoribus, per urethrae cavum dispersis.

Inde etiam intelligitur diversitas copiae illius fluxus; prout nempe maiores vel minores tales ductus, maiori minorive numero, simili modo affecti fuerint.

Quidam crediderunt, semen esse, quod sic perpetuo stillicidio efflueret; unde tabem dorsalem, & summam debilitatem, metuebant; sed mucosus humor est a semine omnino diversus.

Solet ille fluxus, licet absit venereum contagium, tamen incommodus esse, quod plerisque latentis adhuc alicuius mali metum faciat perpetuum; imprimis autem illis, qui frequentius gonorrhoeam virulentam passi sunt; unde anxie quaerunt remedia, ut ab hoc metu liberentur saltem, dum fluxus ille siccatur. Ex dictis patet, non semper curari posse; interim quaedam laudari solent, quae saltem nocere nunquam poterunt, & quandoque aliquantum prosunt, dum simul cavent, ne tales aegri ad periculosa remedia confugiant, & ab agyrtis decipiantur.

Primum, quod suadere soleo, est, ut a perpetua fere genitalium contrectatione

(*x*) Anthopolog. nov. tom. I pag. 140.

tione caveant: solent enim curiose inquirere, an augeatur, vel minuatur fluxus, vel colorem mutet; penem premunt experturi, an quid exprimere possint; sicque secretionem & excretionem illius mucosi augent potius. Magnam spem in adstringentibus ponunt: laxitatem enim harum partium morbosam accusare solent. Si innocua imprimis interno usu adhibenda petunt, facile poterunt concedi. *Corallos rubros*, *cancrorum lapides*, *succinum*, *mastichen*, *conservam rosarum rubrarum*, & alia his similia quidam auctores impense laudaverunt; in quibus adhibendis faciles nos esse oportet. In illis vero, quae topice sunt applicanda urethrae, magna cautela opus est. Si enim per iniectiones validiora adstringentia applicentur, *alumen*, *vitriolum*, *saccharum saturni*, constrictiones urethrae, calli, dysuriae, ischuriae toties sequuntur, quae postea difficillime curabiles sunt.

Plures casus collegit *Turner* (*y*), qui docent, tali fluxu, licet satis copioso, sed viscido, instar albuminis ovi, laborantes, matrimonium iniisse, nec infecisse uxores, & sanas generasse proles. Simul patuit integram curam difficulter successisse. Varia quidem tentavit. Spadanorum, & his similium, fontium usus, uti & balsami copaybae usus moderatus profuerunt prae reliquis.

§. 1460. **I**nflatio membri virilis tollitur cataplasmate anodyno, discutiente, emolliente, fotu simili, venae sectione larga, & dictis (§. 1458).

Antea ad §. 1447 de mirabili structura penis dictum, & quomodo in tantam molem possit erigi, dein iterum flaccessere; turgentibus nempe corporibus cavernosis penis solius, vel & corpore cavernoso, quod urethram ambit, glandisque penis externam substantiam constituit; uti tunc pluribus dictum fuit. Ad §. 1449 patuit, quomodo saeva inflammatio penem occupare queat; unde mira membri deformatio, & distortio in hoc illudve latus, incurvatio sursum, aut deorsum, dysuria, dolor acerbus sequi possunt, & alia gravissima mala.

Si sic affectus penis caleat, doleat, nullo modo cunctandum est; sed cito valida cura antiphlogistica adhibenda, vel brevi gangraena sequetur, quam curatu difficilem esse, antea ad §. 432 monitum fuit. Unde statim larga sanguinis missio instituenda est; repetenda si opus fuerit; ut cita fiat penis subsidentia. In praecipiti casu turgentem admodum venam, quae per dorsum penis decurrit, pertudi lanceola; dum simul & ex brachio sanguis mittebatur. Simul dabam decoctum purgans ex *tamarindis*, *foliis senae*, *agarico*, *sale polychresto &c.* omni hora ad uncias duas; donec alvus copiose solveretur, fere ad animi deliquium usque, sicque tumens penis subsidere inciperet: artificialem diarrhoeam eodem remedio, sed minori copia dato, sustinui per aliquot dies; coepit fluxus materiae viridis gonorrhaicae ex pene stillare, & quidem

(*y*) Syphilis pag. 445 & seq.

quidem copia magna; sicque ab imminenti siderationis periculo, & penis mutilatione evasit aeger. Mollissimis fomentis, additis & antisepticis tegebatur penis, & vicina; de nocte ex similibus cataplasma paratum applicabatur perpetuo (formula in *materia medica* ad hunc numerum habetur), quod ex lacte ebutyrato acido paratum omni putredini resistebat efficaciter. Addebatur & aliquid de spiritu vini, vel alio liquido aromatico spirituoso, ne nimis flaccescerent partes affectae ab assidua fomentatione. Spirituosa enim nocerent, nisi admodum diluerentur; unde huic cataplasmati vix trigesima pars *spiritus vini theriacalis* admiscebatur. Vidi iuveni, cui imprudens & ignarus barbitonsor incipientem scilicet gonorrhoeam curaturus applicuerat spiritum vini larga copia, penem intumuisse horrendo modo; dum alter prudentior vocatus curationem antiphlogisticam adhiberet animose, ex pene sanguis ad libram & ultra prorupit; unde tumor subsedit, & sequenti die foedus fluxus amurcosus sanguinolentus prodiit; a quo malo tamen integre curatus fuit trium mensium spatio.

Praeputium pendulum, & laxum nullis fibris muscularibus praeditum cuticula constat, & cute tenui; adest & membrana cellulosa tenuis, admodum dilatabilis, quae nunquam pinguedinem colligit, nisi in castratis: textura tota vasculosa, & nervosa est. Miri tumores in membrana cellulosa praeputii fiunt pellucidi inflati quasi, qui glandem totam tegunt, & ultra illam prominent, tuncque talis tumor *phymosis* dicitur, quando tumens praeputium reduci nequit, nec glans detegi; ubi vero praeputium, pone glandem retractum, simili tumore pellucido inflatum tumet, annulo turgente penem cingit circa coronam glandis, quae tota nuda prominet ultra hunc annulum, tunc praeputium adduci nequit, ut glandem tegat; vocatur tunc *paraphymosis*, de quibus antea ad §. 1449 pluribus dictum fuit.

In hoc casu dicitur penis inflari, licet tumor non in corporibus eius cavernosis, nec in corpore cavernoso urethrae, sed tantum in praeputio haereat. Talis tumor saepe adest absque ulla inflammatione, adeoque non semper curam antiphlogisticam requirit. Verum quidem est, tales tumores, dum multum augentur, premendo glandem inflammare posse; imprimis in paraphymosi liberum exitum urinae, & fluxus gonorrhoeae impedire; praecipue in phymosi; sicque plura, & pessima producere mala, quae oculis non patent, quum nec glans nudari possit, nec interior superficies tumentis, & miro modo intorti praeputii conspici; unde semper metus adest. Hoc tamen notandum videtur, si nec calor, nec alia inflammationem comitantia signa deprehendantur in parte affecta, tales tumores non indicare validam curam antiphlogisticam.

Simul patet homines circumcisos, vel recutitos, quibus praeputium pone coronam glandis perpetuo retroductum haeret, phymosin nunquam pati, & & raro paraphymosin.

Phymosis saepe fit, dum ulcus venereum penis glandem, vel internam superficiem praeputii erodit, & quandoque tantus tumor nascitur, & praeputium tumens adeo intorquetur, ut urinae liberum impediat exitum, dum simul

tabus

tabus ulcerosus inter praeputium & glandem retinetur, mora acrior redditur, & teneras partes, quas alluit, profunde exedit; unde pessima mala metuenda sunt, nisi cito exitus parari possit tabo retento. Omnium optimum est, siphunculo suspensa manu inter tumens praeputium & glandem introducto aquam puram iniicere frequentius de die, sed egelidam; sicque omnem eluere sorditiem. Detergentia enim, etiam leniora, adeo augent dolorem, ut ferri nequeant: mollissimis simul fomentis, & cataplasmatibus perpetuo obvolvitur penis, ut omnis caveatur inflammatio. Hoc si obtineatur, aliquid plus de spirituosis additur, ne tenera hic cellulosa contabescat a perpetuis fomentationibus, & in tabum gangraenosum diffluat, dum incipit collabi.

Ubi omnia haec artis molimina tentabam in nobili iuvene pessima tali phymosi laborante, in ipsa cute penis prodierunt plus quam quinquaginta ulcuscula, quae ingentem puris venerei copiam fundebant, dum maior adhuc quantitas similis materiae ex spatio inter praeputium & glandem medio prodibat: gravitas mali mutilationis metum incusserat; quum tamen integrae vires essent, & ingens periculum reddidisset morigerum aegrum, ex tanto discrimine evasit incolumis.

Praecipitur quidem ab auctoribus, si urina parce, & cum dolore exeat, vel pro parte sub praeputium regurgiget, ut cannula plumbea, vel argentea tenuis urethrae intrudatur (eo scopo, ut urina facilius exeat), & sic firmetur funiculis cannula, ut in loco maneat; aliquoties tamen removenda, ut urethrae status exploretur, & sordes, quae adhaerescunt, eluantur (z). Sed, qui hos morbos frequentius viderunt, probe norunt, adeo tumere in valida phymosi praeputium, & tam miro modo intortum esse, ut cannulam urethrae immittere vix possibile sit, antequam partes affectae detumescere coeperint, & simul hoc tentari non posse absque doloris augmento omniumque malorum exacerbatione. Purgantibus antiphlogisticis largas evacuationes tentavi praemissa venae sectione, etiam repetita, si valida inflammatio hoc posceret; sicque obtinui, ut tumores illi subsiderent, urinae rediret libertas, & ulceribus detergendis, sordibusque eluendis commoda daretur occasio; solis tamen lenioribus usus fui tantum metuens, ne acrioribus adhibitis recrudesceret malum. Prudentius consilium est (a), ut aeger si morbus urgentior fuerit, in lecto decumbat, situ corporis supino, & quietus otiose iaceat, tum ut remedia commodius possint admoveri & contineri; tum potissimum, ut coles ad ventrem deligari possit, quod in omni curatione eius necessarium est, *Celso* (b) monente, qui hos morbos vidit, & descripsit, sed non ortos a contagio venereo, de quibus hic agitur. *Si ex inflammatione coles intumuit, reducique summa cutis, aut rursus induci nequit, multa calida aqua fovendus locus est &c., isque homo continere se, & abstinere a cibo debet, & potione aquae tantum a siti vindicari.* Sic molli aquae fomento, & tenuissimo victu praemisso iubet, *vi quoque experiundum, an cutis sequatur. Eaque si non parebit, leviter summa scalpello concidenda erit.*

(z) Astruc de morb. vener. lib. III, cap. VIII, pag. 261. (a) Ibidem pag. 260.
(b) Lib. VI, cap. XVIII, pag. 393.

erit. Nam, quum sanies profluxerit, extenuabitur is locus, & facilius cutis ducetur.

Licet autem phymosis, & paraphymosis, uti ante dictum fuit, absque contagio venereo nascatur frequenter in innocuis infantibus, & pueris, tamen & saepe ulcerationem comitem habet, sive a retenta urina inter arctius praeputium & glandem, sive a laesione externa per frictionem, contusionem &c. *Celsus* (*c*) enim dein addit sequentia: *si autem hoc modo victa erit, sive nunquam repugnaverit, ulcera vel in cutis ulteriore parte, vel in glande, ultrave eam in cole reperientur.* Dein varia ad haec ulcera sananda recenset remedia.

Si idoneis adhibitis remediis non cedat inflammatio, & a tumente praeputio compressio ac suffocatio glandis suppositae metuenda sit, forfice, vel scalpello findi praeputium ad alterutrum, vel utrumque glandis latus iusferunt auctores (*d*), ut solvatur haec strictura. Celeberrimus *Astruc* rem hanc levioris momenti habet; hinc vel forfice, vel scalpello pro cuiusvis arbitrio tentari posse voluit. Scalpellum tamen videtur forfici praeferendum, qui inter scindendum semper plus minusve contundit. Locum autem inflammatum, & adeo sensilem discindere summum dolorem excitat, nec statim evanidum post sectionem factam; imo merito metuendum est, ne inflammatio augeatur immaniter, quod factum novi. Cum periculo enim, & sine profectu discindi locum inflammatum, alibi ad §. 405 demonstratum fuit. Sincere fateor, me nunquam consuluisse praeputii fissuram, dum valido tumore inflammatorio occupabatur, imo impedivisse, dum potui. Animose adhibita cura antiphlogistica semper obtinere potui, ut subsideret tumor, & cura succederet. Ubi autem praeputium tumet valde, & non inflammatum est, vel leviter tantum, *acetum lithargyrii*, ducentis aquae partibus dilutum fomenti instar cum successu adhibui. Si talis casus contingeret, ut a tumoris mole suffocatio, vel urinae suppressio metuenda forent, tunc profundae incisioni praeferenda esset *Celsi* methodus, de qua statim dictum fuit, qui summa tantum concidi voluit, ut sanie profluente attenuetur locus.

Celeberrimus *Alexander Monro* (*e*) collegit curationes quasdam medicas, quae praeter exspectationem contigerunt, & inter illos habetur sequens.

Homo sanus mediae aetatis contusionem extremi penis passus fuerat: praeputii pars, quae froenum glandis constituit, in largum crystallinum tumorem surgebat. Topice applicabantur fomenta aromatica, & suffumigia; purgantia dabantur absque tumoris decremento. Setaceum tenue traducebatur per tumorem hoc scopo, ut via pararetur liquido aquoso distendenti, & blanda conciliaretur suppuratio. Eventus spem conceptam fefellit. Acutus enim dolor, & violenta inflammatio sequebantur, ita ut setaceum educi debuerit, & applicari cataplasma emolliens & lacte & pane paratum. Sequenti die tumor multum erat imminutus; altero die integre disparuit, nec redivit amplius.

Si

(*c*) Lib. VI cap. XVIII pag. 393. (*d*) Astruc de morb. ven. lib. III cap. VIII pag. 263.
(*e*) Medic. Essays and. observat. vol. V part. 2 n. 47 pag. 494.

Si levis pertusio tumentis praeputii per setaceum facta acutum produxerit dolorem, & validam inflammationem, videntur adhuc peiora metuenda esse a profunda incisione similis tumoris.

Quandoque contigit, ut tumores penis inflammatorii copiosis sanguinis missionibus tractati pro parte resolverentur tantum, & durum quid scirrhosum maneret. Imprimis autem hoc contingit, si, defervescente iam malo, dum flacciditati partium harum proprie, & per fomenta ac cataplasmata emollientia perpetuo applicata auctae, prospicere volentes, spirituosa liberalius applicant. Praeputium corii instar crassum, & rigidius, tota vita mansit, dum imprudens homo, absque medici consilio spiritu vini camphorato foverat tumens praeputium. Ubi recens adhuc malum est, emendari poterit; imo & quandoque integre superari, si nocte foveatur sex partibus vini & aquae, una parte aceti, addendo singulis libris talis fomenti drachmam salis ammoniaci. Mane post lenem frictionem tegatur pars *emplastro de mucilaginibus*, *vel meliloti.* Casus tales non sunt oppido rari. Celebris *De La Peyronie* saepius observavit tales indurationes in corporibus cavernosis penis, quae resistebant efficaciae argenti vivi, sed, deleto omni contagio venereo, prius cedebant feliciter fontibus Baregianis, externo imprimis usu adhibitis satis diu (la douche); harum aquarum defectum lixivium cinerum ligni novi supplere creditur (*f*).

§. 1461. Bubo venereus tollitur; dissipando per emplastra singularia; suppurando, si haec non prosunt; & aperta depurando.

Antea ad §. 1448 de bubone venereo dictum fuit, & data fuerunt signa, quibus possit distingui ab aliis tumoribus, qui occupant inguina, & quandoque in aliis morbis occurrunt.

Observatur aliquando, bubones resolventibus remediis cedere haud difficulter, frequentius tamen haerent diu, satis lente in suppurationem vergunt, tarde maturantur, & in ulcera satis difficilis curae degenerant, quae non leve taedium parant. Aliquando in scirrhum indurantur, ad optima etiam remedia rebellem.

Dissipatio bubonis, si obtineri queat, a pluribus desideratur; quum autem contagium venereum in bubone adsit, hinc & multi metuerunt certam luem veneream, si, dissipando tumorem, contagium sanguini admisceretur.

Antonius Musa Brasavolus (*g*), qui in lue curanda magnum olim habuit nomen, ambigit, *numquid immaturus aperiri debeat eiusmodi abscessus, an ultima concoctio sit exspectanda? ego semper immaturum potius incidi voluerim, non tamen penitus immaturum; ne ob dolorem inflammatio exoriatur: imo, si inciso etiam fieret, antequam pus adesset, conveniret. Nam malum non est, ut aliquis adsit*

(*f*) Mem. l' Acad. de chirurg. tom. I pag. 428 &c.
(*g*) Aphrodisiac. pag. 684.

adsit dolor, ob quem materia ad locum trahatur, & decurrat; postea apertum servetur, quantum fieri poterit ulcus. Plures deinde in eadem opinione fuerunt non tantum, sed duros, inflammatos bubones discinderunt, cum summo aegri cruciatu, secundum totam tumoris longitudinem, ut quantocyus viam pararent, per quam exire posset contagium susceptum. *Brasavolus* tamen caveri iussit, ne penitus immaturus bubo incideretur; licet noluerit, ultimam concoctionem duri tumoris exspectandam esse.

Ubi de cura inflammationis, quae in glandulosis carnibus nascitur, agit *Galenus* (*h*), citam talium tumorum aperturam damnat. *Quin si pus aliquod notabile in suppurante parte sit contentum, non expedit (quod nonnulli faciunt) protinus incidere, imo discussionem moliri medicamentis ad id valentibus, quorum usus ex affectu sit coniectatus. Quum enim phlegmones quidquam in parte restat, acria medicamenta potius irritant, quam discutiunt. Quum vero, quod ex phlegmone relinquitur, scirrhosum effectum videtur, fidenter iam valentibus medicamentis uteris.* Iubet mane & vesperi sollicite inspiciendum esse locum affectum, ut pro re nata imponantur mollientia, si locus tumentior aut rubicundior sit, aut magis doleat, & contra adhibeantur validiora, *si scirrhosiores phlegmonae sint. Sin aliquando puris copia medicamenta superet, nec ea videantur tibi totum discutere posse, secare, quod sic abscessit, eo potissimum loco oportet, quo est editissimum; quippe tenuissimam etiam illic invenies cutim.*

Novi quidem, qui aliam opinionem tuentur, urgere posse, quod *Galenus* luem veneream non cognoverit; adeoque illa de curandis bubonibus monita nullam in tractandis bubonibus venereis auctoritatem habeant, quum in hoc casu imprimis requiratur, ut susceptum contagium, in bubone fixum haerens quantocyus expellatur de corpore, & ob hanc causam locus quantocyus incidendus sit. Verum illud inficiens haeret in parte dura bubonis, aeque ac in illa, quae iam incipit maturescere, aut & in pauco pure, quod iam factum est, & quod diutius relictum, solvisset sensim durum illud ambiens, ac in pus mutasset. Quando autem cito discinduntur bubones, aër accedens maturationem reddit difficiliorem, & dura haec longe diutius haerent, neque raro in scirrhum degenerant.

Acrius in illos, qui crudos bubones incidunt, invehitur *Fallopius* (*i*); maturos vero incidi iubet per totam longitudinem secundum inguinis ductum: *laudat tamen magis causticum; quia per illud auferimus quantitatem corii, & fit latius ulcus, nec remanent cavernae*; sinus nempe, & fistulae curatu quam maxime difficiles. Ob eandem rationem noluit bubonem iam maturum manere clausum, donec sponte aperiantur integumenta a sanie erosa pluribus & parvis aperturis; unde pariter fistulae metuendae sunt. Similia & *Botallus* (*k*) consuluit.

Gravissima enim mala a bubonibus, & fistulis inde natis metuenda sunt, si

(*h*) Metod. med. lib. XIII cap. V Charter. tom. X pag. 298.
(*i*) De morbo Gallico cap. XCI. Aphrodis. pag. 821.
(k) Aphrodisiac. pag. 873, 74.

si in profundum vergant, ita ut integre discindi nequeant. Pus enim quandoque satis virulentum fit, & gangraenam facit versus abdomen prorepentem; quandoque & arteria cruralis a tali pure erosa subito lethalem haemorrhagiam fecit. Binos milites sic periisse testatur celebris *Goulard* (*l*). Quum ergo celeberrimi viri *Boërhaave*, *Astruc*, & alii plures incipientes bubones resolvere tentaverint, &, ni hoc succederet, ad suppurationem deduxerint, crudos, duros, inflammatos bubones disciderint nunquam, tantorum virorum vestigia sequens, propriis observatis illorum curandi methodum confirmare possum.

Recentes bubones nec mole nimis magnos dissipare tentavi emplastris efficacibus, quae gummi, ferulacea dicta, *galbanum*, *ammoniacum*, *sagapenum*, & his similia continent; quorum plura in officinis prostant, quae ab illis singulis, vel simul iunctis nomen obtinuerunt, & vires insignes. Ad eumdem scopum laudatur *emplastrum de ranis* dictum in officinis; praecipue illud, cui argentum vivum additur, & quidem varia quantitate; unde emplastrum de ranis vocatur cum mercurio duplicato, triplicato &c. Monendum tamen est ab hoc emplastro non raro salivationem excitari, si larga nimis copia argenti vivi admista fuerit; quod, quum non semper requiratur, caute hic agendum est,

Bubones plerumque non resolvuntur facile, & ubi suppuratio requiritur, difficulter ad maturationem deducuntur; hinc videmus omnes fere adhibuisse talia, quae cuti fortiter adhaerent, sed & efficacem satis aromaticam, ac solventem vim habent; ob quam cum fructu aliis tumoribus pertinacibus applicantur: utramque virtutem possident gummi ferulacea, & pix sutoria; praestat autem prius pilos inguinum resecare, ne magnam molestiam parent, dum haec emplastra renovari debent. Binae talium emplastrorum formulae in *materia medica* ad hunc numerum describuntur; in quibus notandum est, quod *flores sulphuris* larga copia addantur, & in uno *saccharum saturni* constituat $\frac{1}{14}$ totius massae circiter in altero, quod picem sutoriam pro basi habet tantum $\frac{1}{21}$, totius sit idem saccharum plumbi, quod ut notum est, ex aceti acido, & plumbo, eiusque calcibus conficitur.

Vim stipticam repellentem in saccharo saturni adesse, communis erat opinio; hinc olim multi damnaverunt has formulas; sed *Goulard* (*m*) magno cum successu adhibuit saturatissimam plumbi solutionem in aceto, quam *extractum saturni* vocat ad curandos bubones venereos. Diluebat illud ducentis partibus aquae purae, & fomenti instar adhibebat (vocabat hanc miscelam *aquam vegeto-mineralem*), vel in eodem coquebat micam panis ad cataplasma parabat; & ex *saturni extracto* ceratum. Talia applicabat bubonibus, & resolvebantur, licet magnae forent molis, & fluctuatio manifesta tangeretur, transsudante puris copia per integrae manentis cutis poros, quae

totum

(*l*) Remarques & observat. prat. sur les malad. vener. § 71 pag. 106.
(*m*) Ibidem cap. III pag. 99, 111 &c.

notum apparatum humectabat quotidie (*n*). Idoneis testibus huius asserti veritatem firmat.

Si speratae resolutioni pertinacius resistat bubo, nec mole minuatur, imo potius augeatur, de suppuratione promovenda cogitandum est. Quaenam requirantur, ut maturatio in abscessum obtineatur, dictum fuit ad §. 403, ubi de hac re agebatur. Eliguntur autem ad bubonem maturandum, quae potenter emolliunt, & stimulo moderate calefaciente solvunt impacta. Ad hunc numerum in *materia medica* habetur formula cataplasmatis suppurantis, cui basin dant ficus molles maturae, in aqua concoquendae diu, donec in pulpam mutentur, cui additur mel, & *gummi galbani* solutum in vitello ovi prius, ut aequabilissime per totam cataplasmatis massam possit distribui. Optimum est, si talis puls nudae cuti imponatur, & tegatur dein vesica suilla discissa, cuius superficies cataplasmati contigua futura inungitur, & fricatur oleo amygdalino, ut mollescat. Sic impeditur, ne cataplasmatis humiditas, & galbani fragrantia a calore corporis dissipentur facile extrorsum; sed fit, ut perpetuo in bubonem agant. Ita longe citius obtinebitur maturatio, simulque cavebitur, ne indusium, & lecti lintea, tam facile conspurcentur. Mane, & vesperi renovatur tale cataplasma.

Facile patet ad normam huius cataplasmatis plura similia mutatis ingredientibus, posse componi, quae eamdem habent efficaciam. Ubi maturatus bubo est, sectione paratur via contento puri, ut liberrime possit effluere non tantum, sed & facilis detur occasio applicandi remedia varia fundo bubonis, qui saepe sordibus invenitur, & acriora etiam detergentia postulat, ut depurari, & dein sanari possit.

Haec est ratio, quare bubo emollitus secundum longitudinem totam discindatur potius, quam minori apertura pertundatur tantum. Hoc facto premendo digitis vicina loca inquiritur sedulo, an quid sinuosi, aut fistulosi in ambitu ulceris occurrat, ut & haec discindantur, si tuto fieri possit, sicque sanatio acceleretur, quae alioquin in longum protrahitur.

Fortia depurantia, imo & erodentia prudenter applicari solent fundo ulceris, ut levis quandoque eschara nascatur, quae aucta suppuratione facile separatur, & fundum puriorem relinquit. Si quaedam loca iam pura sint, molli digestivo teguntur, dum reliquis, quae adhuc sordescunt, insperguntur acriora. Talis pulvis in *materia medica* ad hunc numerum describitur, qui ex unciis duabus foliorum *scordii* pulverisatis, drachmis duabus *vitrioli albi*, & *aloës* drachma componitur. Alii applicuerunt acriora adhuc ex praecipitatis mercurialibus. Celebris *Grashuis* edidit dissertationem de generatione puris, quam Academia regia chirurgica coronavit; & huic eddidit notas, ubi (*o*) testatur sequentia: *bubones venereos difficulter suppurantes, escharotico applicato ex mercurio sublimato, brevissimo tempore in tabum purulentum liquescere docuit experientia*. Multa tamen hic prudentia opus, ut rite administrari possit illud remedium, etiam externo usu:

(*n*) Ibidem pag. 118, 119. (*o*) pag. 100.

usu. Horrendus casus legitur apud *Degnerum* (*p*) in dissertatione historiae dysenteriae Neomagensis annexa, ubi nobili matronae tumorem in femore gerenti suasit impudentissimus agyrta, ut emplastrum causticum applicare loco dolenti, quod, re postea examinata, mercurium sublimatum corrosivum larga copia inspersum habebat: in tertiam vicem usque simile emplastrum fuit applicatum suasu audacissimi huius nebulonis; unde miserrima aegra post cruciatus intolerabiles perpessos, orta salivatione immani, suffocata periit. Horrui, dum legebam apud *Fallopium* (*q*) de curatione bubonis scribentem, quod buboni iam aperto *aliquando inspergeret pulverem ex arsenico, & auripigmento*. Certe decoctum arsenici ad scabiem curandam a quibusdam laudatur simplici lotione adhibendum. Arsenici decocto ab anicula accepto bini milites laverunt loca corporis infecta scabie; quae quidem hac lotione evanuit; *sed utriusque genitalia tanta inflammatio, atque intumescentia invasit, ut adspectu horrendum esset, quibus coniuncti erant intolerabiles dolores, vehemens febris, sitis, vigiliae; totusque locus affectus brevi tempore tantam contrahebat nigredinem gangraenosam, ut de perfecto sphacelo iam sollicitus essem* (*r*).

Sollicita *Degneri* cura, separatio obtinebatur sphacelati, & paullatim restituebantur miseri. Interim partibus genitalibus non fuerat applicatum decoctum arsenici, sed aliis corporis locis scabiosis. Quid non metuendum foret, si discissi bubonis ulcerosae superficiei inspergeretur arsenici pulvis,

Saepius quidem apertus bubo tractari debet instar ulceris sordidi, ut depuratio obtineri possit, & dein cicatrisatio; sed tutis remediis hoc obtineri poterit, ne aegri salus, & medici fama in discrimen veniant.

Ceterum bubo, si perita manu tractetur, periculo fere caret, licet longa curatione non leve fastidium moveat quandoque. Si recenter a suspecto concubitu post ulcuscula venerea genitalium, post gonorrhoeam parcius fluentem, vel cessantem sine bonis signis bubo assurgat felicior, & brevior, cura sperari potest. Aucto enim gonorrhoeae fluxu ulcusculis venereis multum tabi eructantibus toties incipientem bubonem subsedisse vidi absque lue sequente. Simul adhibentur illa, tam in victu, quam in catharticis, quae in gonorrhoeae cura ad §. 1458 laudata fuerunt.

Ubi autem bubo mala arte tentatus fuit, diu optimis etiam remediis adhibitis mansit immutatus, & mole magnus est, tunc curam luis poscit; uti ad §. 1467 dicetur, praecipue, si alia simul luis venereae confirmata signa adsint. Si in scirrhosam duritiem degeneret, salivationi mercuriali quandoque resistit pertinax. Modo nondum lapideam duritiem acquisiverit bubo, spem ponit *celeberrimus Astruc* (*s*), *aquarum thermalium super bubonem embrochen iterando, inguen morbosum stillicidio aquae fluentis supponendo, demum tumori limum,*

(*p*) De dysenteria bilioso-contagiosa pag. 234 & seq.
(*q*) De morbo gallico cap. XCI, aphrodisiac. pag. 821.
(*r*) Degnerus de dysenteria bilioso-contagiosa pag. 214, 215.
(*s*) De morbis venereis lib. III cap. VI, pag. 236.

limum, qui in aquae fundo colligitur, apponendo quotidie, ut coagulata limpha sensim liquefiat, & tandem resolvatur &c.; cauto tamen opus est, ac si bubo inde rarescere, calefieri, dolere incipiat, thermarum usu statim abstineat, ne scirrhus in carcinoma degeneret. Baregianas thermas reliquis praefert, quarum defectum, uti alia occasione monui, celebres chirurgi Galli lixivio cinerum ligni novi suppleri posse censent. Probabile videtur & alias thermas non sine fructu tentari posse. Olim praxin exercens in locis, in quorum vicinia nullae erant thermae, arte illas imitari conatus sum, dum limaturae ferri, & sulphuri simul tritis, aquam affudi, quam ad altitudinem duodecim pedum delabi curavi in partes corporis affectas. Nec infeliciter cessit.

Alia occasione ad §. 1228 monui ex observatis *Ruyschii* (*t*), discisso bubone venereo, ante perfectam maturitatem vas lymphaticum dissectum fuisse, unde magna copia lymphae effluebat quotidie. Peritissimus ille anatomicus spleniis infra locum affectum impositis, & per fibulam arcte compressis compescuit lymphae per vasa ascendentia lymphatica motum, & curavit feliciter molestum illud stillicidium.

§. 1462. Testis tumidus fovendus similibus (1460.): si urget, educendus sanguis ex brachio; emplastro quoque scroto applicato levandus; donec redierit in statum plane naturalem.

Antea ad §. 1450 de tumore testis in lue venerea, vel saltem a contagio venereo nato pluribus dictum fuit: patuit tunc, ad talem testis tumorem producendum non semper requiri, ut miasma venereum in ipsam testis substantiam usque penetraverit, sed sufficere, si liber exitus humoris, testium mirabili fabrica parati, a quacumque demum causa fuerit impeditus. Notatum fuit simul omnium frequentissime sequi testis tumorem a gonorrhoea suppressa, aut parcius solito fluente, uti etiam post usum imprudentem acrium calidorum diureticorum. Unde, & dum redit fluxus materiae gonorrhaicae, cavent aegri ab usu diureticorum irritantium; qualia sunt, balsama sulphuris, oleum terebinthinae aethereum &c.. Feliciter subsidere solet testis tumor breviter, & integre curari, si recenti malo debita adhibeatur medela; secus vero inflammatio, & omnes eius sequelae metuendae sunt.

Si ergo testis tumere incipiat, tumor augeatur cito, caleat ad tactum, cutis scroti tendatur & rubescat, febris adsit, illico larga sanguinis missione succurrendum erit, quae & repeti debet, donec symptomata minuantur multum. Purgans tunc datur antiphlogisticum satis actuosum, cuius formulae diversae in *materia medica* ad sectionem 396 num. 2 habentur, ubi de cura inflammationis agitur; scrotum fomentis mollissimis obvolvitur, in quibus additur ad singulas libras drachma salis ammoniaci, & una vel altera aceti uncia. *Sydenhamus* (*u*), licet etiam non adeo recens esset testis tumor, simili methodo uteba-

(*t*) Observat. anatom. chirurg. n. 41 pag. 40.
(*u*) Epist. II responsoria pag. 425.

utebatur: *Neque mihi religio est, quocumque huius mali tempore sanguinis uncias novem, vel decem e brachio isto detrahere, quod testiculo tumefacto respondet, si tumoris magnitudo, & vehementia doloris id mihi suadeant.* Omni enim modo tentanda est resolutio testis tumidi, ut praecaveantur alii inflammationis exitus saepe hic periculosi, & semper curatu difficiles. Unde & fotus ex emollientibus paratos laudat *Sydenhamus*, additis *hyoscyami* foliis, quae acutos dolores, testium tumorem toties comitantes, topica applicatione leniunt feliciter. Cataplasma ex *oxycrato*, & *farina fabarum* applicabat tumori catharticis & refrigerantibus remediis, ac tenuiori diaeta utebatur simul, ut morbum debellaret. Emulsis dilutis nitrosis copiose potatis praecavetur tentigo venerea hic metuenda.

Pondus tumidi testis distrahit funiculum spermaticum, sicque dolorem, satis molestum producit. Decubitus in lecto hinc requiritur: sic enim testis sustinetur, fomenta commode applicantur, & pro lubitu facile renovari poterunt. Ubi per haec tumor testis minuitur, tunc subligaculo suspensorio sustineri debet testis, ut aegri de lecto surgere possint tuto. Simul tunc scrotum tegitur molli *emplastro mucilaginum*, *diapompholygos* &c. (vide *materiam medicam* ad hunc numerum). Multi utuntur *emplastro de ranis cum mercurio* ad eumdem scopum, vel & unguento mercuriali tumentem testem fricant, dum post inflammationem iam multum imminutam scirrhosa induratio metuitur. Frictionem autem mercurialem tamdiu quandoque adhibent; donec sequatur lenis salivatio, quae profuit (*v*). Alii purgantibus mercurialibus validis usi fuerunt, praecipue *turbith minerali*; nec infeliciter, si nempe adhuc recens fuerit malum, & per sanguinis missionem, methodumque antiphlogisticam sublatus fuerit suppurationis metus.

Si gonorrhoeae suppressio testis tumorem praecesserit, subita resolutio speranda est, simulac redierit fluxus satis copiosus per urethram; qui ergo omni modo proliciendus est: de qua re ante ad §. 1458 dictum fuit.

Dum scirrhosa in teste durities post testis inflammationem manebat, externum & internum usum cicutae profuisse novi. A gonorrhoea subito per iniectionem adstringentem suppressa oriebatur viro quadraginta septem annorum in scroto tumor durus, scirrhosus pugno virili maior. Testiculi tamen ambo erant immunes, & sani. Per sesquiannum mansit ille tumor frustra tentatus emplastris, fomentis, remediis mercurialibus fortissimis, ipsa salivatione. Extractum cicutae datum fuit, aucta successive dosi; sed licet vigesimo die integram extracti cicutae drachmam coeperit sumere aeger, nulla observabatur in tumore mutatio. Trigesimo die drachmam & dimidiam sumsit eiusdem remedii; post triduum coepit tumor mollescere; post aliud triduum datum fuit purgans mercurio dulci mistum. Quadragesimo die aeger iam sumebat quotidie extracti cicutae drachmas duas, & tumor minuebatur. In hac dosi perrexit in quintum mensem interponendo omni decimo quarto die lene purgans mercuriale; tunc tumor fuit penitus disso-

(*v*) Hoffm. med. ration. & systemat. tom. IV part. V pag. 184.

dissolutus, & homo integre sanus. Potaverat autem curae tempore copiosum decoctum radicum bardanae (*).

§. 1463. Pustulae, & cancri dicti mercurialibus erodendi ad vivum usque, tum sensim lenioribus sanantur iisdem.

Quomodo cognosci haec, & ab aliis malis similibus distingui possint, antea pluribus ad §. 1444 dictum.

Facile intelligitur, in tractandis his malis magna cautela opus esse: constitit enim ex illis, quae ad §. 1445 dicta sunt, miasma venereum in cute externa haerens, quod pustulam, aut cancrum venereum produxit, posse ex loco affecto dispergi per totum corpus, & pessima mala facere.

Crediderunt quidam posse tolli totum malum, si simul & semel pustula talis suspecta, vel cancer dictus venereus, destrueretur integre; quod validis escharoticis remediis tentabatur, hac spe, ut ipsum miasma susceptum una cum integumentis corporis, quibus adhaeret, in escharam mortuam converteretur.

Succedebat talis cura olim in similibus malis, quae non a contagio venereo, sed ab aliis causis nata fuerant in genitalibus utriusque sexus. *Lanfranc*, celebris olim chirurgus, qui circa annum 1296 scripsit, ducentis circiter annis ante luem veneream in Europa cognitam (x) utebatur ad ulcera penis curanda collyrio, quod ab ipso nomen habet. Constabat illud remedium ex *libra vini albi*, *drachma viridis aeris*, *& drachmis duabus auripigmenti*; quod dabat acre satis remedium topicum. Alii auctores, qui similia mala in genitalibus a contagio venereo nata tractabant, tentaverunt simili modo exstinguere illud contagium in illo loco, ubi per pustulam, aut ulcusculum se manifestabat.

Sic *Ioannes de Vigo* (y) de cura luis venereae agens monet curam perfici administratione localium: *Imprimis veniendo ad originem morbi, videlicet ad pustulas, quae solent accidere in virga; dico, quod ex quo istae pustulae (ut superius dictum fuit) non eveniunt, nisi a causa primitiva sine aliqua temporis intermissione protinus medicamine acuto, malignitatem earum interficiente, sunt delendae, ut exinde earumdem malitia per totum corpus non extendatur.*

Verum nunquam absolute certi esse possumus, an contagium susceptum haereat in sola hac pustula, vel ulcusculo: potuit enim facile pars contagii, per venas bibulas resorpti, humorum massam iam infecisse, dum altera pars, in vasis, aut folliculis cutaneis irretita, topicum malum producit.

Ex hactenus dictis enim patuit miasma venereum saepius inficere totum sanguinem, licet nullibi vitium in cute appareat; & post aliquod tempus tantum maculas, pustulas in cute apparere, saepe cum magno levamine dolorum, quibus miseri torquentur, per metastasin deposito ad cutim malo.

Li-

(*) Anton. Storck de cicuta tom. II pag. 169, 170.

(x) Le Clerc histoire de la medecine pag. 790.

(y) Aphrodisiac. pag. 452.

Licet autem aliqua spes foret, ubi reliquum corpus adhuc illibatum est topice haerens contagium rodenti remedio una cum parte integumentorum, quibus adhaeret, destrui posse, nullo modo haec felicitas exspectari poterit, dum idem contagium cum humoribus corporis per vasa fluens, postea per metastasim ad cutem depositum pustulas & ulcera venerea produxit. Patuit enim ex illis, quae ad §. 1442 dicta sunt, quasdam pustulas, & cancros venereos a topica applicatione contagii nasci; alias a malo per metastasim ad cutim deposito; tuncque topicis nunquam tuto confidere licet.

Distinxit hanc rem etiam *Ioannes de Vigo* (z), dum modo citatis statim subiunxit sequentia: *Secus faciendum esset, si praedictae pustulae ortum accepissent a causa antecedenti; quia (nisi facta universali purgatione) localia auxilia ante corporis purgationem regulariter operando non essent applicanda.* Quin imo videtur saepe infeliciter cessisse huic auctori erosio cancrorum venereorum ad vivum usque per corrodentia: fatetur enim aliquando debuisse repeti hanc erosionem; *quia interdum hae pustulae sanabantur, & iterum ad crepaturam veniebant cum malignitate carnis; unde operae pretium fuit saepenumero curationem renovare.*

Dum haec erosio tentatur, eschara fit in loco affecto, sub qua latet saepe miasma susceptum, quod venis resorptum totum corpus inficit, & in pluribus corporis locis manifestatur brevi. Memini hoc contigisse sanissimo iuveni, qui post impurum coitum contraxerat ulcusculum venereum in cute externa penis. Chirurgus lapide infernali tetigit locum affectum iactans citam & certam curationem per destructionem topici mali. Verum longe aliter cessit haec cura: post quatriduum enim tota facies foedis deturpabatur varis, quae brevi post & per reliquam corporis superficiem dispergebantur; simul doloribus nocturnis artuum torquebatur: in faucibus dolorem sentire coepit; unde miser aeger pessima quaevis sibi metuens severam satis salivationem subivit, ut radicitus curaretur. Similia & *Vigo* (*a*) habuit post erosionem talium pustularum venerearum infortunia: fatetur enim, quod licet sua methodo *malignitatem ulceris, & pustularum interficiendo locum ulceratum, vel pustulosum ad digestionem materiei benignae, & mundificationem loci cum purgatione multarum materierum perduxisset*, tamen *post cicatrizationem pustulae scabiosae, & ulcerosae, & interdum verrucosae per totum corpus spargebantur.* Unde balnea, linimenta, aliaque adhibere debuit; *& quia aliquando huiuscemodi morbus obedientiam minime praestare solet, praesertim ad dolores auferendos, idcirco, quum antedicta curatione iste morbus cum suis doloribus, & pustulis removeri non possit, tunc ad ulteriora remedia transeundum est; praesertim ad unctiones, & cerota, in quibus ingreditur argentum vivum.*

Ex his omnibus patet magna cautela opus esse, dum tentatur exstinctio, & deletio contagii venerei suscepti per erodentia topice applicata illi loco, cui soli totum contagium adhaerere creditur. *Botallus* (*b*) candide fa-

(z) Aphrodisiac. pag. 452. (*a*) Ibidem. (*b*) Aphrodisiac. pag. 870.

fatetur, quod iunior, & aliorum vestigia sequens acria erodentia adhibuerit; aetate vero maturior, & artis exercitio cautior factus mutavit sententiam. Didicit enim haec applicata *illis dumtaxat fuisse praesidio, qui recenter morbum contraxerant; sic ut totum, vel pene, quod infectum erat, illo exstingueretur: sed hos vel etiam sanat integre simplex aquae fotus, vel repetita (si aliqualis sit durities) praecipitati aspersio, in nullum discrimen aegrum inducentia.* In praecedentibus autem saepius monitum fuit omnium tutissime recentia mala venerea tolli, si per fomenta, & leniora rodentia, sic disponatur locus, ut miasma morbosum una cum pure exeat. *Ab administratione enim eorum, quae vehementer carnem subditam exstinguunt, ulcus siccum manet octo dierum spatio, quod tantum abest, ut prodesse possit, ut obsit potius non leviter. Nam, quantum fieri potest, colluvies a parte affecta e vestigio est eximenda; nec quia illud altius imprimitur, ob id plus iuvat: non enim omne infectum enecat; sic, quod reliquum est, occlusa per causticum illi via circumsitam ulceri carnem valentius inficit &c.*

Non incongruum erit quaedam hic addere de *Verrucis venereis*, quae saepe genitalia in utroque sexu obsident, & non leves molestias pariunt. Notum est, quandoque praeputii internam superficiem, & imprimis penis glandem totam, talibus verrucis hirtam reddi. Adest enim hic numerosa series papillarum sentientium nervosarum, quae a corona glandis usque ad urethrae orificium ordinatis stratis superficiei fabricae spongiosae incumbit, atque exteriorem ita glandis ambitum tegit, ut extremi hic nervi voluptatis & doloris instrumenta propria, sub tenerrima glandis membrana extima coërciti sibi mutuo incumbentes iaceant. Si ergo tenuissimam transgressum membranam externam glandis virus venereum hanc ipsam exederit, nudantur hae papillae (*c*), & quandoque intolerabilem dolorem excitant. Si nunc cellulosa tenuis fabrica consumitur tabo venereo, solutae ab hoc nexu papillae excrescunt, faciuntque verrucas venereas, quae aliquando echini instar glandem deformant, & omnem fere praeputii motum impediunt. Similes verrucae in pudendis mulieribus, ac circa anum observantur.

Aliquando & in ipso urethrae canali tales verrucas venereas natas vidi, imprimis prope urethrae finem. In nymphis, & vagina muliebri hae verrucae pruritum vix tolerabilem quandoque faciunt, & scalptae in malignam indolem degenerant, magnaeque molis fiunt; tunc cristae ficus mariscae vocari solent. Vidit Botallus (*), *dum iunior adhuc esset, Hispanum glandem universam, atque praeputium magnis verrucis obsitam habentem, quae ad tantam molem pervenerant, ut totam glandem obtegerent, praeputium in summum extendentes cum maximo dolore; quem secare fuit necessum per longitudinem usque ad glandis radicem: sic enim omnia patebant, & dolor quievit; multae autem verrucae erant, quae parvi digiti magnitudinem excederent.* Vidit Henricus *ab Heers* (*d*) ab impuro concubitu natas in ima glande, interque illas unam, quae nucis iuglandis magnitudinem excedebat, & sexaginta quinque capitella, sive verrucas minores ostentabat.

No-

(*c*) Aphrodisiac. in praefatione.

(*) Aphrodisiac. pag. 871.

(*d*) Observat. medicar. libro unico pag. 84.

Norunt medici, verrucas semper caute tractandas esse; praecipue, si lata basi cuti quasi inhaereant: ubi a tenui filo quasi pendulae haerent, ligatura, vel sectione tolluntur satis tuto. Ubi autem a miasmate venereo enascuntur, peiorem habent indolem, & quandoque difficillime eradicari possunt, repullulantque saepe maiori numero.

Crudeli quandoque cura tentatae sunt, dum maiores novacula vel forfice rescindebantur, & dein locus, ex quo enatae fuerant, tangebatur aqua forti, minores vero aqua forti tactae erodebantur. Tali methodo usus fuit *Botallus* (*e*). Findebat praeputium, ut omnes verrucae in conspectum venirent; & tunc illas vel secando, vel erodendo curabat. Simul tamen commendabat usum remediorum, quae domando, vel eradicando contagio venereo adhiberi solent.

Vidi aliquoties resectas tales verrucas venereas brevi post repullulasse & numerosiores, & peioris indolis. Vidi post salivationem toleratam nullo modo deletas fuisse, sed immaniter excrescentes totam texisse glandem penis: lapide infernali prudenter adhibito ceciderunt omnes, & integra rediit sanitas. Iuvenis post impurum concubitum plures habuit cancros in glande, & praeputio, qui satis profunde erodebant vicina, & magnum aegro incutiebant metum; unde statim ad salivationem confugit. Sanabantur satis cito cancri venerei; sed mox numerosae propullulabant in glande penis verrucae; quae postea satis tuto lapidis infernalis attactu sanatae sunt.

Hoc autem pluribus observationibus similibus didici, tutiorem longe esse escharoticorum usum, si vel purgantibus mercurialibus satis validis, vel aliis similibus enervata fuerit contagii venerei malignitas, vel integre deleta; & si prius emollientissimo decocto foveantur verrucae, antequam acriora applicentur post adhibita erodentia, ut cito cadant escharae. Postea vidi laetus, alios in morbis venereis curandis celebres viros eiusdem esse opinionis. Sic *William Fordiice* (*f*) recenset casum hominis, qui infeliciter curatus a gonorrhoea glandis coronam cancris venereis & verrucis obsitam habebat undique: Meraco decocto zarzaeparillae potato emendabantur cancri venerei quidem; sed non cedebant integre; donec sex uncias unguenti mercurialis per repetitas frictiones consumsisset. Supererant tamen post cancros sanatos verrucae, quas statim delevit communi caustico. Et ideo commendat huius remedii usum, ubi post deletum per medicamenta antivenerea contagium verrucae rebelles manent. Lapidis infernalis usus hoc commodi habet, quod loco determinato possit applicari, absque eo quod diffluat ad vicina, quae non debebant erodi; & simul cito, & fere sine dolore destruat partem, quam tangit: emolliens fomentum citam separationem promovet escharae mortuae, &, si quid supersit de verruca, novo attactu lapidis infernalis tollitur.

Interim magna semper cautela opus est, dum tales verrucae penis, & praeputii sectione, vel escharoticis, vel & ligaturis auferendae sunt. Si enim incipiant prurire, dolere, rubescere, vel livescere; quod longe peius est; si inflammen-

(*e*) In loco modo citato.

(*f*) Medical observat. and inquiries vol. 1. pag. 155.

mentur verrucae, imprimis maioris, margines, abstinui semper ab acribus, & solo emolliente decocto curavi foveri perpetuo, dum simul darem valida purgantia mercurialia; ubi imprimis profuit *turbith minerale*, uti alia occasione ad §. 1372, ubi de vermium expulsione agebatur, notavi. Sic intra paucos dies vidi cecidisse verrucas absque ligatura, vel erodentibus adhibitis.

Celeberrimus *Alexander Monro* (*g*) agens de curationibus fortunatis, quae quandoque praeter spem contingunt, recenset unum, alterumve casum felicis successus emollientium remediorum in genitalium morbis, qui alia methodo exasperabantur multum. Iuvenis extremo praeputii margini insidebat parva verruca, quam novacula resecuit. Non diu post praeputii interior superficies coepit obsideri plurimis excrescentiis pallido-rubris, angusto pedunculo praeditis, a quo pendebant. Dum reducebatur praeputium, in glande videbantur cristae maiores. Unguenta mercurialia, adstringentia, escharotica, & plura alia incassum tentata fuerant, imo & per sex septimanas salivationem passus erat absque ullo emolumento.

Tentavit celeberrimus *Monro* ligaturam in una tantum verruca circumducendo filum sericeum angustiori cervici. Dum nodus constringebatur, acutum dolorem percipiebat aeger, sed cito evanidum, & bidui spatio cecidit ligata verruca, locusque, quem occupaverat, apparuit laevis, & sanus. Iuniori chirurgo, qui huic ligaturae adfuerat, mandatum fuit, ut & reliquas simili tractaret modo. Sequenti die in alia verruca fuit tentata ligatura; verum, quum meticulosus esset chirurgus, & aeger minus obediens, ligaturae nodus non fuit satis constrictus, ut intercipi potuerit omne commercium inter vasa viva, & verrucam. Tota die aeger validum dolorem patiebatur, & sequenti die aderat fortis inflammatio, quae copiosam requirebat sanguinis missionem. Simul applicabantur loco affecto fomenta, & cataplasmata ex emollientibus parata; quibus intra biduum inflammatio minuebatur, & omnes illae excrescentiae insigniter minuebantur. Penitus autem sedata inflammatione, omnes verrucae fiebant rugosae, &, usu emollientium non interrumpto per octiduum, omnes verrucae evanuerunt, ita ut nullum maneret vestigium, quo indicarentur loca, ex quibus emerserant. Inflammationi natae felicitatem curae tribuere voluit *celeberrimus Monro* potius quam applicationi emollientium. Sed ante iam *Boërhaevius* (*h*) emollientium usum omnibus inculcare conatus fuit: *Si imprudens rerum chirurgus nudatam tenui sua membranula superficiem vivam papillosam glandis acribus irritaverit, contigit saepe, ut totum penis corpus dirissimum in modum inflammaretur, turgeret, priapismo exquisitissimos dolores pariente laboraret. Unde & ad hoc mali genus emollientia, laxantia, humectantia, anodyna, extrorsum allicientia, securissima praesidia sunt, quae vel sero applicare cogeris, ubi turbas per rodentia excitatas compescere debebis. Lacte, & althaea praestiti hic, quae argentum vivum nequiverat. Unguento altheae, aut nutrito perfeci, quod Aegyptiaco, & mercurialibus negabatur.*

Postea

(*g*) Medical. essays and observat. vol. V, part. 2, pag. 495, 496. (*h*) Aphrodisiac. in praefatione.

Postea vidi, celebrem facultatis Parisinae medicum (*i*) cum successu adhibuisse solutionem sublimati corrosivi in spiritu vini Gallici factam, quadrupla aquae tepidae copia dilutam; viginti autem grana sublimati corrosivi soluta erant in libris duabus spiritus vini, adeoque, octo libris aquae additis, grana duo sublimati corrosivi continebantur in singulis libris huius miscelae, quae certe externa applicatione non potuit nocere verrucis venereis nimis irritando. Bis de die lavabantur hoc remedio anus, & perinaeum; quae loca obsessa erant verrucis his, quae pallidi coloris erant, ac mollioris consistentiae, & quaedam ex illis crassitie aequabant minimi digiti apicem. Post paucos dies manifesto patebat harum lotionum utilitas, post decem dies omnes verrucae disparuerunt, sed non ceciderunt, maculae ruffi coloris supererant tantum in illis cutis locis, quae maioris molis verrucae occupaverant, omnino similes illis, quae in reliqua corporis cute manebant post sanatas pustulas venereas per totam corporis superficiem dispersas. Simul & interno usu adhibebatur mercurius sublimatus corrosivus, tali nempe copia, ut nycthemeri spatio quinque partes grani de sublimato corrosivo ingereret. Licet autem reliqua luis symptomata delerentur solo interno huius remedii usu, verrucae tamen manebant pertinaciter, donec externa lotione eiusdem remedii, quadrupla copia aquae diluti, delerentur.

Quod autem verrucarum venerearum curatio externae lotioni debeatur, certo concludi potest. Gerebat enim in labio dextro pudendi duas verrucas, quas lavando nunquam attigerat aegra, sollicita tantum de illis, quae in perinaeo, & ano aderant; quibus iam disparentibus, binae illae in labio pudendi remanserant pertinaciter. Dum monita lavaret illas eodem remedio, paucorum dierum spatio evanuerunt.

§. 1464. Semper autem utendum iisdem fere internis, ac (1458) praescripsi.

Haeret enim in loco infecto contagium, quod delere una cum parte, cui adhaeret, per acria erodentia tentatum fuit a multis, antequam inficeret totum corpus. Prudentiores per fomenta emollientissima laxabant locum infectum, dein per leniora irritantia conabantur suppurationem excitare in loco affecto, ut sic miasma venereum expelleretur per eamdem viam, per quam ingressum fuerat. Sic, uti dictum fuit in gonorrhoeae curatione, conamur promovere effluxum per urethram, ut eliminetur contagium, dum eodem tempore omnis cura adhibetur, ut diffletur de corpore, vel iners reddatur, si quid de contagio resorptum cum humoribus per vasa fluit, ne illud ad alia loca corporis depositum nova producat mala.

Quomodo autem, & per quae remedia hic scopus obtineri possit, pluribus dictum fuit ad §. 1458, dum de cura gonorrhoeae agebatur.

§. 1465.

(*i*) M. Le Begue de Presle, memoire pour servir a l'histoire de l'usage interne du mercure sublimè corrosif pag. 215.

§. 1465. In mulieribus fluor venereus curatur iisdem (1458).

Antea ad §. 1447 pluribus dictum fuit de gonorrhoea muliebri, & quomodo illa differat a gonorrhoea virili, uti etiam quomodo distingui possit fluor venereus a fluore albo mulierum. Simul tunc notatum fuit, quod gonorrhoea muliebris in diversas species dividi possit; prout diversa loca sinus muliebris occupat; a qua re etiam maior, vel minor curationis difficultas sequitur. Quum autem omnia, quae ad diagnosin, & prognosin spectant, ibi explicata fuerint, superest, ut de curatione dicatur.

Generalis indicatio eadem est, quae in cura gonorrhoeae virilis laudata fuit, ut nempe eluatur per hunc fluorem omne contagium, quod ab impuro concubitu susceptum loca muliebria infecit. Hinc ab omnibus adstringentibus remediis abstinendum sedulo, sed potius augendus fluor, ut exeat una cum illo contagium, ne resorptum inficiat reliquum totum corpus.

Omnia ergo, quae laudata fuerunt ad §. 1458, etiam in cura gonorrhoeae muliebris conducent. Notandum tamen est, feminas non ferre validas adeo purgationes, nec tam frequenter repetitas, ac quidem virilis sexus tolerare potest, praecipue si laxo corpore praeditae fuerint, & systemate nervoso facile irritabili. *Tamarindi*, *manna*, *follia senae*, *cassia &c.* sufficiunt in talibus, ut solvantur humores, ne haereat facile miasma susceptum. Purgantia mercurialia rarius adhibentur, & leniora tantum minori dosi ne nimiae turbae excitentur in mobilibus illis corporibus.

Monitum fuit in cura gonorrhoeae virilis, valida corporis exercitia nocere, imo quandoque malum reddere incurabile; in sexu muliebri motus corporis non nocet; sed potius prodest, quum faciliorem exitum fluoris venerei per vaginam promoveat. Structura partium genitalium in sexu muliebri docet huius rei rationem.

§. 1466. Sed praecipue fotibus detergentibus validis, & mercurialibus.

In gonorrhoea virili malum in urethra haeret, ubi applicatio remediorum topica difficilior est, & minori copia tantum adhiberi potest per iniectiones, vel candelulas, simulque magna cautela opus est, ne irritetur interior pars urethrae a remediis applicatis, imprimis si acriora fuerint. Minus metuendum est in vagina muliebri, si haec ulceribus copiam fluoris venerei stillantibus scateat. Spongiae enim remediis detergentibus madidae applicari poterunt, & vagina satis facile haec fert, licet satis actuosa sint. Unde in *materia medica* ad hunc numerum tale decoctum detergens habetur, quo pudenda muliebria lavantur frequenter de die, si in alis externis pudendorum, & nymphis malum haeserit; imo &, si altius locentur in vagina ulcera venerea, spongia hoc fomento plena irrigari poterunt, & abstergi. Cum mercu-

curialibus prudentia maior requiritur; imprimis si acriora fuerint, & sordida vaginae ulcera talibus indigeant. Unde ad eumdem numerum formula habetur, quae triginta granis mercurii sublimati corrosivi constat, quae diluuntur in 160 partibus aquae stillatitiae rutae. His dein adduntur 64 partes mellis rosarum; sicque rodens vis sublimati corrosivi per hanc miscelam obtunditur, ut facile ferri possit, & tamen satis depuret sordida ulcera. Ab horum usu solet augeri fluor venereus primo; dein gradatim decrescit, & pura iam ulcera consolidantur. Pro diverso ulcerum statu, & mutata indole fluoris venerei magis minusve actuosa fomenta adhibentur. De qua re videantur illa, quae de curatione gonorrhoeae virilis ad §. 1458 dicta sunt.

Omnia haec remedia tunc imprimis locum habent, quando fluoris venerei sedes in labiis, aut nymphis pudendi muliebris, aut in cavo vaginae locatur. In memoriam revocari debet, quod ad §. 1447 dictum fuerit, tunc adesse *primam speciem gonorrhoeae muliebris*, cui non semper comes urinae difficultas, quae in gonorrhoea virili adest.

Verum simul monitum fuit, quod urethrae orificium in feminis sub clitoride in nympharum intervallo ponatur, referens tuberculum rugosum, quod pluribus emissariolis pertusum est, ex quibus viscidus humor exprimi potest: ab impuro concubitu lacunae illae mucosae inficiuntur, quandoque vel solae, vel simul cum ipsa vagina. Ubi illud tuberculum glandulosum, in cuius medio urethrae orificium aperitur, tumet, dolet, & tabum venereum plorat, sive sponte, sive dum premitur, tunc dicitur adesse *secunda species gonorrhoeae muliebris*. Musculus a *Santorini* depressor urethrae vocatus tentigine afficitur, & prominere facit hoc corpus glandulosum, unde difficultas urinae nascitur: sentiunt enim molestam rigiditatem, & tensionem, dum urina emittitur, & credunt aliquid excidere de vulva, vel saltem exitum moliri. Ubi autem hoc corpus glandulosum ulcere venereo depascitur, tunc ab urina profluente urens dolor excitatur.

Facile patet, huic loco, si a contagio venereo affectus fuerit, non debere applicari remedia acriora illa, quae a vulvae cavo, & exterioribus partibus pudendi muliebris facile feruntur. Augerent enim haec stimulo suo tentiginem molestam; periculum foret, ne urethrae orificium comprimeretur a tumore ambiente, sicque sequeretur periculosa urinae suppressio. Sola ergo mollissima in hoc casu requiruntur, ut extrorsum alliciatur inficiens materia, & relaxetur molesta partium tensio; decoctum ex foliis *malvae*, *altheae*, *verbasci* cum aqua, & lacte paratum; *serum lactis* cum seminibus *lini* contusis decoctum; quibus addi possunt *folia papaveris hortensis*, aut *hyoscyami*, si urgeat dolor, & tensio valida adsit. Ex his fomenta, & cataplasmata parata applicentur perpetuo, donec tensae partes subsidere incipiant, tuncque usus leniorum depurantium conducet, qualia sunt *mel*, *aloë*, & his similia.

Sed & urethra muliebris affici poterit; quamvis videatur hoc rarius fieri; tumque foret tertia species *gonorrhoeae muliebris*. Quum autem canalis ille similis structurae sit quam in viris, sed multo brevior; hinc omnia, quae de cura gonorrhoeae virilis dicta fuerunt, hic pariter conducent. Si negligatur morbus,

bus, quandoque, erosa urethra, sequetur turpis urinae in vaginam effusio, quae aliquando incurabilis manet.

Praeterea, utrimque ad latera, ad partem infimam fere pudendi muliebris, ponitur magna glandula, pisum maius aequans fere. Singulae hae glandulae per emissarium satis conspicuum eructant humorem viscidum, satis copiosum. Videantur de his illa, quae ad §. 1447 dicta sunt. Quum autem illud, quod vir gonorrhoea laborans, coitus tempore, in sinum muliebrem eiaculatur, sponte descendat versus inferiorem vaginae partem, ubi harum glandularum emissaria hiant, patet ratio, quare satis facile a miasmate venereo possint infici; tuncque *quarta species gonorrhoeae muliebris* adesse dicitur.

Nisi infectae hae glandulae, & tumentes, virus contentum eructaverint per emissaria sua in vaginam libere, retinebitur materia, & totum corpus inficiet. Simul etiam in pessima ulcera degenerabit; per quae vicina omnia erodentur, non tantum vulva, sed & intestinum rectum, tuncque feces alvinae, foedo certe spectaculo per vulvam exeunt. Omnia enim, quae dicta fuerunt de *glandulis Couvperianis* similiter affectis in gonorrhoea virili, etiam hic locum habent, & similis requiritur curatio. Cataplasmata mollissima, additis *bulbis ceparum sub cineribus assatarum*, & *gummi ammoniaco*, cum vitello ovi optime subacto, applicantur perpetuo tumentibus his glandulis, ut versus exteriora determinetur virulenta materies, ne introrsum vergens, pessima producat mala.

§. 1467. Ubi vero pustulae ubique dispersae, dolores artuum, nocturni labores, bubones magni, torturae ossium, saepe tolerata gonorrhoea, docent adesse luem, salivatio mercurialis requiritur.

Hactenus consideravimus illa mala, quae a suscepto contagio venereo nascuntur in corpore; prout diversis corporis locis applicatum fuit, vel humoribus circulantibus mistum prius, dein ad has, illasve partes depositum, varios morbos produxit; hinc diversa his malis fuerunt data nomina, & singulorum diagnosis, prognosis, & curatio fuerunt descripta, in quibus omnibus magna occurrit diversitas, licet idem fuerit contagium, pro varietate partium corporis, ad quas delatum fuerit. Agendum nunc de methodo curandi, quae adhiberi debet dum *lues venerea* stricte, & proprie dicenda adest.

Optime certe *Fernelius* (*k*) de lue venerea monuit sequentia: *Quum ex dubiis signis de lue ambigitur, eius origo est altius investiganda, a qua parte initium habuerit. Etenim, quoniam, nonnisi attactu contrahi potest; necesse est, labes aliqua in ea primum parte comparuerit, per quam insertum est virus. Haec enim prima se profert in partibus obscoenis, si concubitu, in summa cute, si accubitu contracta est; in nutricum mammis, si inquinatus erat infans; in infantis ore, & faucibus, si nutrix infecta. Emergunt autem in obscoenis partibus* pu-

(*k*) Aphrodisiac. pag. 614.

pustulae, ulcera maligna, virulenta gonorrhoea, inguinum bubones. Sed haec, nisi altius introsubeant, nondum sunt lues venerea, sed rudimentum, & velut character eius impendentis.

Sic una, alterave pustula venerea in corpore nata, vel in pudendis, non vocatur a medicis lues; licet in illis miasma venereum adsit, quod totum corpus inficere poterit; sic bubo in inguine natus non dicitur lues; licet in illo fomes metuendae luis haereat. Idem de reliquis hactenus enumeratis malis a contagio venereo oriundis verum est, quae singula seorsim, tamquam topicum malum, considerari solent, & curari. Verum, ubi plura simul concurrunt in corpore, vel, postquam mitescere coeperint, imo integre cessaverint, recrudescunt denuo, iusta suspicio est, universam humorum massam infectam esse, tuncque efficax curatio adhibenda est, ut eradicetur totum. Imprimis hoc requiritur, si dolores artuum nocte aucti miseros excrucient. Antea iam dictum fuit, maxime metuendum esse, si contagium venereum ad ossa usque penetraverit: sensim enim illa exedentur lenta carie cum ingenti cruciatu, & difficile extricari poterit in ossibus haerens contagium; unde toties morbi recidivae sequuntur, etiam post molestissimas, & diu protractas curationes. Medici versatissimi in lue venerea curanda norunt talia contingere infortunia, imprimis, si aegri emergentes ex hoc morbo indulserint genio statim, exhaustumque doloribus toleratis, & severa curatione corpus opimo victu impleverint subito, cereri, & baccho indulgentes affatim, ut perditas scilicet vires recuperent citius. Magnum certe fastidium curantibus movet, dum veneris mancipia, vix absoluta cura, oblita malorum, ad solitum, perditissimumque vivendi genus redeunt, & de novo infecti male se curatos clamant. Vidi talem hominem eodem die, quo post severam salivationem toleratam ex ergastulo suo prorepserat, cum foedo prostibulo rem habuisse; unde virulentissima gonorrhoea mulctatus rediit. Fassus tamen est crimen, quia nemo fidem habuisset neganti.

Operae pretium videtur, attentius considerare, quid tentaverint medici, ut tetram luem debellarent.

Probatum fuit pluribus ad §. 1440, novum esse in Europa morbum, quem videntes medici obstupuerunt merito, quum nullum huic similem tractassent antea. Unde plures fuerunt, qui declinabant omnino aegris lue affectis medicinam facere; alii obiter tractabant tantum malum, dum nondum ulla medendi methodus cognita erat: hinc pertaesi molestiarum, & morbi indomabili ferocia territi aegros relinquebant suae sorti.

Quum tamen infectorum numerus cresceret, non poterant amplius negare auxilium miseris, & novum morbum talibus remediis sanare conabantur, quae in aliis morbis adhibere solebant. Apozematibus copiose potatis, syrupis compositis ex farragine inepta plurium simplicium, quos syrupos vocabant *magistrales*, materiam morbosam conabantur solvere, & reddere mobilem; dein, purgantibus validioribus datis, expellere illud morbosum iam solutum tentabant. Quo facto denuo redibant ad priora apozemata, & syrupos, quibus pariter succedebant cathartica. Variis formulis, eidem tamen medendi methodo insisten-

sistentes, fastidium curae demulcere conabantur, & easdem ad quatuor temperamentorum varietates artificiose adaptabant. Sic saltem famae suae consulere volebant, dum pertinax morbus non cedebat, ut possent aegros convincere, quod omnia artis cognitae molimina adhibuissent, nihilque intentatum reliquissent, quod prodesse posset. Curationes autem suas auspicabantur plerumque a sanguinis missione, postquam per enemata, & leniora purgantia, quae eccoprotica dici solent, primas vias liberabant ab omnibus sordibus, ut facilior ingressus foret reliquis, quae lui debellandae idonea credebantur. Passim hoc videri potest apud illos auctores, qui primis morbi nati temporibus scripserunt, & ad nauseam usque repetiverunt talia. Haec vocabatur curatio per alterantia, & purgantia. Hac methodo parum proficiente, de aliis cogitatum fuit, quae efficaciora credebantur.

Quum lues venerea in initio cutim defoedaret pustulis, ac ulceribus mali moris, & novissent medici, qui in primi morbi temporibus vixerunt, unguenta mercurialia ad impetiginem, herpetem, scabiem, aliasque cutis defoedationes cum successu adhiberi, ex analogia luem tentaverunt curare iisdem unguentis ex argento vivo paratis. Notum est, medicos Graecos proscripsisse argenti vivi usum, tamquam noxium, imo deleterium (*l*).

Arabes autem primi ausi fuerunt mercurium adhibere tum ad necanda insecta cutanea, tum ad scabiem, herpetem, aliasque cutis defoedationes. Famosum erat olim *unguentum Saracenicum* dictum, quod continebat *staphydem agriam*, certum satis insectis cutaneis venenum. Si enim haec semina contrita capillis inspergantur, pediculos necant. Quum autem unguentum illud nonam partem contineret circiter argenti vivi, debuit salivationem movere in plurimis, licet tantum semel in septimana aeger se ungeret hoc unguento.

Monet *celeberrimus Astruc* (*m*), quod *Theodoricus* medicus celebris circa annum 1280, & *Guido de Cauliaco* anno 1363, hoc unguento *Saracenico* usi fuerint in perniciem pediculorum, & salivationem inde natam viderint. Prior enim monuit: *Hoc linimentum educere superfluiditates per os, balneando* (*bavando*), *& per subascellas resudando*. Additque *Guido*: *Argentum vivum nocere membris principalibus, & dentibus, atque gingivis*. Bini illi auctores creduntur esse primi, qui salivationem observaverint ab applicatione externa argenti vivi excitatam. Notandum autem est, binos hos auctores floruisse diu, antequam lues venerea cognita erat.

Quum ergo argentum vivum a plurimis haberetur pro remedio periculosissimo, & tamen viderent prodesse eius usum in hoc morbo, prudentiores coeperunt uti unguentis, quae parcam tantum continebant argenti vivi copiam, haecque sensim aucta fuit. Optimum certe erat, & laudabile consilium in usu remedii non satis explorati pedetentim pergere, ut tuto experiri possent novi remedii in morbo efficaciam.

Verum agyrtae rudes, qui toties in humano corio ludunt, & impune quidem ut

(*l*) Vide de his Astruc de morbis venereis lib. II, cap. VII, pag. 118, & seq.
(*m*) Ibidem pag. 119.

ut plurimum ſpe lucri allecti magnis laudibus exaltabant arcana ſua remedia, nemini mortalium ſcilicet cognita, quae magno labore, nec minoribus impenſis parata, ſe poſſidere iactabant; perſuadebant facile credulo vulgo (nomen hoc late extenditur), ſe ſolos ſua arte delere poſſe illud noxium, quod in argento vivo latere credebant vix non omnes, ſicque luem veneream ſua opera cito, & tuto curari poſſe, licet etiam inveteratiſſima foret. Dum temerarii illi homines abſque ulla cautela copiam argenti vivi magnam miſcebant unguentis ſuis, aegroſque inungebant largiter, & diu, multis tanta fuit ſubito orta ſalivatio, tantus ortus fuit circa fauces tumor, ut ſuffocarentur ſubito, vel, ſi illud periculum evaderent, nimia ſalivatione exhauſti perirent. Pauci, qui virium robore poſt tot & tanta mala vita ſuperſtite emerſerant, *macilenti*, *luridi*, *ſqualidi*, *edentati*, *balbutientes*, *ore obligato capiſtrati*, *poſt miſerias diuturnas*, *& miſerrimas lente convaleſcebant* (*n*).

Hae calamitates fecerunt, ut vix non omnes argenti vivi uſum in lue venerea curanda cane peius & angue vitarent, donec prudentes medici docuerunt, tutius longe tentari poſſe hanc methodum, ſi debitis cum cautelis adhibeatur.

Nicolaus Maſſa, qui optime de lue venerea ſcripſit, & in curando hoc morbo magnum acquiſivit nomen, poſt tentata leniora remedia, ſi non ſuccederet curatio, unguenta mercurialia, ac ſuffumigia adhibuit, & felici quidem eventu. *Tametſi haec duo remediorum genera a quibuſdam medicis, qui non ex omni parte bene diſcurrunt, neque experimentis diſcurſum confirmant, ſed ab apparentibus nominibus decepti remedia reprobant, accuſantur, & tamquam pernicioſiſſima increpantur, illi tamen nullum auxilium adferunt talibus, praeter quaedam millies exhibita, & nihil proficientia, ſicque aegros in deterius, & in perniciem procedere ſinunt. Sed audiant, & ſciant, quod in magnis morbis non obedientibus fortibus medicinis, ad fortiores, & ultimas medicinas confugere, ſi credimus Hippocrati, oporteat* (*o*).

Unde patet, quod argentum vivum pro efficaciſſimo quidem remedio habuerit; ſed & ſimul agnoverit, requiri prudentem cautelam in eius adminiſtratione. Quum autem minor metus ſoleat eſſe, ſi externae corporis ſuperficiei applicetur remedium, hinc videtur praevaluiſſe uſus applicandi argentum vivum cuti per unguenta, & emplaſtra mercurialia; dum ſimul ſic & commode medela applicari poterat topicis malis a lue venerea ortis, bubonibus, ulceribus, oſſium tumoribus &c.. Idem obtinebat, dum cinnabaris ex argento vivo, & ſulphure ſublimando, unitis inter ſe, igni inſperſa, in vapores reſoluta, corporis ſuperficiem undique ambiebat. Solebant enim nudos aegros in cubiculo calefacto, ciſtula lignea incluſos, ſic, ut ſolum caput emineret, exponere tali ſuffumigio, cuius vapor & poterat determinari ad certam corporis partem, quae potiſſimum affecta credebatur. Varii modi, quibus ſuffimigium illud cinnabarinum adhiberi poteſt, deſcripti habentur apud *Alexandrum Traianum Petronium* (*p*) in libro ſexto de morbo Gallico. Pro doſi cinnabaris monet, quod non

(*n*) Ibidem pag. 121.

(*o*) Aphrodiſiac. pag. 90.

(*p*) Ibidem pag. 1300, & ſeq.

non debeat in singulis suffumigiis excedere unciam, nec minor esse semiuncia. Simul notat, quosdam semel intra 24 horas suffumigium illud adhibere, quosdam bis, sed rarius; multos etiam longius intervallum interponere singulis fumigationibus. Sed longe tutiores inunctiones mercuriales credit, & tandem concludit: *Suffumigia, nisi morbo iam inveterato, & ferme iam desperata salute, viribus tamen constantibus, nunquam administrari debere*.

Certum enim est, incensa cinnabari, mercurium in minutissimas moleculas divisum, igne agitatum, undique applicari cuti calidae, & sudanti; facile igitur per vasa cutanea absorbentia recipi, & sanguini misceri; sicque subito effectus argenti vivi in corpore sequi; licet modica tantum quantitas cinnabaris adhibita fuerit.

Docet hoc sequens casus (*q*): Procerae admodum staturae femina sexaginta trium annorum integro quadriennio lue venerea laboravit. Pulsus intermittebat omni tertio, vel quarto ictu. Omnis fere generis excrescentiae venereae pudenda occupabant; ita ut sine dolore nec incedere posset, nec sedere. Cephalaea, aliique dolores nocturni adeo molesti aderant, ut frequenter penitus insomnes duceret noctes. Morbi diuturnitas, repetitae venae sectiones, valida remedia adhibita omnem torositatem corporis absumserant adeo, ut sceleto similis esset misera.

Quum desperatus videretur morbus, & aegra anxie opem quaereret, tentatum fuit, quid facerent suffumigia cinnabarina; sed prudenter tamen.

Mane hora nona cinnabaris artificialis grana triginta incendebantur, ita ut naribus & ore fumum reciperet aegra; quae hoc facile ferebat, & avide fumum cinnabaris inspirabat; unde levis tussis sequebatur. Bene tecto corpore sudare coepit, & exspuere; ita ut hora duodecima libra media sputorum iam prodiisset: aderat tussicula, & foetor incipientem salivationem comitari solitus totum replebat cubiculum. Pulsus erat plenior, & celerior, sed simul admodum irregularis, & intermittens: hora tertia pomeridiana tantus foetor cubiculi aderat, ac solet esse, dum tres, quatuorve libras intra nucthemerum exspuunt salivantes. Coepit vis mercurii per alvum ruere, quam ter deposuit cum validis torminibus: pulsus celer erat, depressus, tremulus, intermittens. Datis statim decem guttis laudani liquidi, dilutis in iulapio cardiaco adstringente, in lectum deponebatur aegra, vestita adhuc, & stragulis tegebatur ad provocandos sudores; qui nona vespertina iam aderant largi una cum pulsu celeri, pleno, forti, vigesimo primo, aut vigesimo secundo ictu intermittente tantum. De nocte, postquam, vestibus depositis, frigidiori aëri se exposuerat, redierunt tormina, & alvi fluxus, quae omnia sedabantur repetito usu laudani liquidi, & redibat sudor.

Sequenti die omni decima, vel duodecima hora redibant tormina, anxietas, & pulsus intermissio: verum sedabantur statim, dato laudano liquido, & redibat sudor.

Ma-

(*q*) Medical. essays and observat. tom. IV, artic. VIII, pag. 41.

Mane tertiae diei omittebatur opiatum, & vigesies alvum deposuit cum solitis symptomatibus, quae dato opiato cessabant, redeunte sudore.

Quartam diem transegit ut secundam: manebat foetor, salivationis mercurialis comes.

Quinta die mane hora septima sumsit purgans; hoc quum non movisset alvum hora nona, datum fuit stimulans, quod prioris vim augeret; sumsit illud imprudens aegra, licet iam ter alvum deposuisset; unde secuta fuit hypercatharsis tam valida, ut sexta vespertina morti proxima videretur. Opiato dato, statim omnia sedata fuerunt, & totam noctem pacatam transegit sudore perfusa.

Dolor faucium, & reliqua inveteratae luis symptomata ablata erant omnino. Sequenti die, quod mirum videtur, septem milliaria Anglica pedestri itinere perfecit, & duo alia curru vecta in aëre humido, & frigido.

Alvi fluxus ille saepius rediit per sex septimanas. Postea sumsit pilulas ex *sulphure antimonii, & calomela* superbibendo dococtum lignorum. Ab horum usu sudor copiosus sequebatur, dum calida tempestas aderat; sed omnia luis venereae symptomata evanuerant. Simulac frigida tempestas autumnali tempore adesset, redibat diarrhoea, quae tandem cessabat penitus mense februario, qui erat decimus post suffumigationem cinnabarinam administratam. Coeperunt tunc crura intumescere; datis duabus purgationibus emendabatur hoc malum, sed redivit denuo; quod neglexit, magis increvit tumor, contabuit, & versus finem aprilis, decimi tertii mensis post fumigationem, periit.

Ex singulari hoc casu patet, pauca grana argenti vivi, in halitum tenuissimum resoluti vi ignis, ore, & naribus inspirati, sudorem excitasse, ac salivationem statim, & quidem ita ut post tres horas iam totum cubiculum repleretur foetore incipientis salivationis. Unde licet concludere, parvam etiam quantitatem mercurii sufficere ad sanandam confirmatam, & annosam luem. Adeoque de efficacia suffumigii cinnabarini nullum dubium superest. An vero tutum sit, hac methodo luem curare, alia quaestio est. In hac femina vis argenti vivi per alvum ruebat statim, & hypercatharsin periculosam excitabat cum torminibus validis, opio dato, & sudoribus copiosis, cessantem quidem, sed redeuntem saepius, ac diu. Dum penitus cessabat tandem, hydropicus crurum tumor successit; contabuit totum corpus, & mors finem malorum fecit.

Praeterea, dum cinnabaris comburitur, sulphuris vapor suffocans exit, qui maiore copia inspiratus subitam mortem facit, vel, si hoc periculum effugerint, immedicabile asthma relinquit, & saepius phthisi pulmonali originem dat. Si iam consideretur, quod, uti paullo ante dictum fuit, non minus quam uncia media, nec plus quam uncia cinnabaris adhibeatur pro singulis suffumigationibus repetendis quotidie, quandoque & bis de die, facile intelligitur, quantae strages contigerint olim, dum agyrtae, balneatores, emeritae dudum in palaestra veneris anus, & quivis alii de feoe plebis hanc periculosam curam tentare audebant.

Videtur satis constare, potentius agere cinnabaris suffumigium, dum naribus & ore attrahitur, sed quanto cum periculo suffocationis hoc fiet, praecipue,

pue, si maior quantitas cinnabaris addita fuerit. *Antonius Musa Brasavolus* (r) monet sequentia: *Scitote nonnullos medicos istos suffumigasse, capite etiam a conopeo non exerto; quod periculosissimum est. Nam quempiam vidi, qui ex fumo caput petente in apoplexiam incidit, & statim mortuus in terram corruit. Idcirco laudo, & iubeo, ut exerto capite suffumigentur, imo papilio circa collum stringatur, tum ne fumus exeat, tum ne nares feriat.* Licet autem statuat hunc hominem apoplecticum periisse, longe verosimilius videtur, quod suffocatus subito fuerit. Nam inter apoplexiam, & mortem aliquod temporis spatium intercedit semper, nec posset morbus praesens distingui, nisi hoc esset.

Quamvis *Nicolaus Massa* (s) suffumigationes has maxime efficaces laudet in pessima lue, non dissimulat tamen gravissima mala, quae ab illis metuenda sunt; hinc medentes monet: *Quod iste modus non sit sine timore nocumenti membrorum principalium; immo saepe recidivant, & ad malas aegritudines complicatas cum ista deveniunt, quae sunt asthma, tussis, hydropisis, & marasmus: quare non est administrandus, nisi in inveteratis, & in virtute forti, cum aegritudine mala.* Adeo potentem resolvendi vim ab his suffumigiis observaverat, ut in duobus, qui saepius inunctiones mercuriales passi fuerant sine salivatione sequente, post suffumigia adhibita viderit non tantum omnia apostemata resolvi, sed etiam nervorum mollitiem, & paralysim secutam; quod tamen non magni faciebat, quum lue venerea sanata post aliquot menses etiam a paralysi restituti fuerint.

Monet autem optime sequentia: *Scias etiam, quod omnes virtutes unctionis possumus suffumigio attribuere, praemissa securitate, ut supra; & ratio est nota, quum basis sit virtus argenti vivi operans: quapropter dico, quod digerit, & praeparat ad omnia, sicut unctiones.*

Ex his, & pluribus aliis, quae sparsim apud auctores leguntur de suffumigiorum utilitate ad curandam luem veneream, patet evidenter, quod ab argento vivo, in minutissimas moleculas diviso, per ignem moto, forma vaporis per vasa cutanea recepto, tota haec efficacia derivetur: nisi enim his fumigationibus addantur talia, quae argentum vivum in se continent, nullus effectus in curanda lue observatur, licet aromata selectissima, resinae fragrantes, & plura alia adhibeantur. Voluerunt enim medici, qui ex argento vivo parata remedia in universum detestabantur, quaevis tentare potius, putantes, sudore per halitum calidum aromaticum ex nuda cute prorumpente, expelli foedum virus. Quidam & haec praemittebant suffimigiis cinnabarinis, mitiora tentantes prius, & innoxia, antequam efficaciora, & simul minus tuta posceret morbi venerei pertinacia.

Sic *Fallopius* (t) bina suffumigiorum genera descripsit, nempe suffumigia, parata *ex materia benigna*, quae nihil argenti vivi continebant, sed mera tantum aromata; & suffumigia *maligna*, ubi cinnabari artificiali addebatur sandaracha

(r) Aphrodisiac. pag. 687. (s) Ibidem pag. 100, 101. (t) Ibidem pag. 806, 808, 809.

Graecorum, & auripigmentum suspecta certe merito remedia. Videtur enim credere, quod luis venereae virus non possit destrui, nisi per aliud venenum. Sic autem habet: *Ut redigamus rem ad summam, sciatis, quod tota res consistat in hydrargyro, vel in alia materia consimilis naturae cum eo, ut est arsenicum, sandaracha, cinnabaris artificialis, & praecipitatum; condiuntur ista cum aromatibus, ut viscera roborentur.* At quum omnes noverint, in argento vivo adesse talem efficaciam, a qua luis venereae cura sperari potest, temerarium foret arsenicalibus additis augere periculum, & exponere miseros pessimis malis, quae arsenici applicationem, etiam externam, sequi solent.

Credibile videtur, quod *Fallopius* (*u*) nunquam malignis his suffitibus usus fuerit: nam capite septuagesimo secundo ponit sequentem titulum: *De modo suffumigandi universum corpus materia valida, sed non venenosa.* Et dein capite sequenti breviter enumerans illa, quae sequuntur illas suffumigationes, dicit: *Succedunt in suffitibus symptomata quaedam, aliquando alvi solutio, aliquando corruptio palati, aliquando labefactatio omnium dentium, quae solent succedere etiam in inunctione ex hydrargyro.* Verum omnia haec sunt effecta validae salivationis mercurialis: arsenici enim vapor longe alia producit mala. Si iam considerentur illa, quae *celeberrimus Astruc* (*v*) ex variis experimentis in nosocomiis institutis collegit, patebit evidenter suffumigiorum methodum in curanda lue venerea non posse praeferri ullo modo aliis curationibus per argentum vivum tentatis; hinc hodie satis eviluit, & raro adhibetur, nisi ab agyrtis. Subinde tamen adhuc cinnabaris suffumigium adhibetur ita, ut topica determinatione fumus ille tangat quasdam partes; bubonem e. g. in inguine durum, qui suppurantibus remediis pertinaciter resistit, ulcera venerea narium periculosa. Vidi hoc aliquoties tentatum fuisse a medicis prudentibus, refracta admodum dosi. Commendabatur, uti dictum fuit, pro curanda lue per cinnabaris suffumigia, ut in singulis dosibus adesset non minus, quam uncia media cinnabaris, nec tamen dosis excederet unquam unciam integram. Tale suffumigium adhibebatur quotidie; imo aliquando bis de die. Prudentiores, qui hoc tentabant, grana quindecim tantum adhibebant, & post triduum repetebant per biduum abstinentes ab hoc suffumigio. Decem grana pro dosi adhibebant tantum, ubi per os vel nares attrahi debebat vapor, ne noxam inde contraheret pulmo. Eamdem de suffumigiis cinnabarinis sententiam dixit *Fracastorius*, qui tam bene luem elegantissimo carmine descripsit (*x*), dicens:

At vero & partim durum est medicamen, & acre:
Partim etiam fallax, quo faucibus angit in ipsis
Spiritus, eluctansque animam vix continet aegram.
Quo circa totum ad corpus nemo audeat uti,
Iudice me, certis fortasse erit utile membris,
Quae papulae informes, chironiaque ulcera pascunt.

Quum

(*u*) Ibidem pag. 807. in secunda editione.

(*v*) De morb. vener. lib. II cap. IX pag. 178 & seq.

(*x*) Aphrodisiac. pag. 191.

Quum tamen lues venerea se potissimum manifestaret malis cutaneis, pustulis, maculis, ulceribus, vidissentque medici insignem efficaciam argenti vivi in curandis cutis defoedationibus, mirum non est, quod novi morbi curam quaesiverint vix non omnes in usu mercurii, dum usitata morbos curandi methodus vix levaret morbum, curaret nunquam.

Verum, quia mercurius a veteribus medicis damnabatur, diversa in adhibitione eius fuit medentium sententia. Quum enim eius efficaciam viderent in domanda lue sive externe applicaretur, sive in corpus ingereretur, plurimi maluerunt externo eius usu aggredi hunc morbum. Revera satis similes effectus praestat mercurius, quacumque via sanguinem ingrediatur, & cum illo per vasa moveatur. Solvuntur humores, soluti exeunt de corpore viis diversis, emaciatur totum corpus, & nisi cum prudentia adhibeatur hoc remedium, quandoque miseri pereunt exhausti penitus.

Omnium maximus mercurii effectus est salivatio mercurialis dicta, quae aeque externam quam internam argenti vivi applicationem sequitur; uti omnibus notum est. Magna nempe copia salivae, foetidae, acris totum os internum saepe erodentis ore exit continuo fere fluxu. Simulac incipit salivatio, magna mutatio conspicitur in ulceribus venereis, quorum color, & pus in melius mutantur, dolores nocturni osteocopi minuuntur, pustulae foedaeque in cute maculae sensim disparent. Fingit *Fracastorius*, miserum iuvenem dira lue infectum supplicem, fudisse preces, & nympha duce, ac comite ad intima telluris viscera pervenisse, ibique vidisse *lacus, late undantes, liquidoque fluentes argento*. Deinde nympha aegrum:

Argenti ter fonte salubri
Perfundit, ter virgineis dat flumina palmis
Membra super, iuvenem toto ter corpore lustrat,
Mirantem exuvias turpes, & labe maligna
Exutos artus, pestemque sub amne relictam (y).

Dum laetabantur aegri malum adeo pertinax cedere salivationi, magno animo tolerabant eius molestias, quae certe non sunt leves.

Postquam autem ille iuvenis argenti vivi balneo sanatus e tenebris ad lumen optatum rediisset,

Accepit nova fama fidem, populosque per omnes
Prodiit haud fallax medicamen, coeptaque primum
Misceri argento fluitanti axungia porcae.

Porro varia enumerat, quae unguentis mercurialibus addi solent, & monet, totum corpus inungendum esse, exceptis capite & praecordiis; simul iubet, ut stragulis multis tegatur corpus ad sudorem eliciendum; dein addit:

Haec

(y) Aphrodisiac. pag. 193.

Haec tibi bisquinis satis est iterasse diebus;
Durum erit, at quidquid tulerit res ipsa, ferendum est.
Aude animis, tibi certa salus stans limine in ipso
Signa dabit: liquefacta mali excrementa videbis
Assidue sputo immundo fluitare per ora,
Et largum ante pedes tabi mirabere flumen,
Ora tamen foeda erodent ulcuscula....

Videntur quidam cogitasse, foetorem sputorum salivationis tempore pro causa habere foedum luis miasma, humoresque per illud corruptos hac via expulsos de corpore. Confirmabantur in ea opinione, quum viderent labia, genas, palatum, linguam ipsam exedi, & quandoque satis profunde, ab acrimonia salivae, quae totum os internum alluit. Certum est quosdam periisse, dum agyrtae crederent, per salivam hanc educi de corpore omne malum; hinc audaces excitarent ingentem salivationem, non sine suffocationis periculo; vel protraherent eo usque, donec aegri exhausti deficerent.

Sed certum est, & numerosis experimentis probatum, sanissimos homines, in quibus nunquam vel minima luis suspicio fuit, dum interno vel externo usu illis applicatur imprudenter argentum vivum, incidere in salivationem, & exspuere salivam olidissimam, aeque magna copia, ac illi, qui pessima lue affecti hanc curam tolerant. *Georgius Dordonus*, Placentinus medicus, ut hunc errorem impugnaret, & probaret, etiam in sanis salivationem sequi post imprudentem argenti vivi attrectationem, monet, *sibi multoties in componendo talia medicamenta tantam humiditatem ab ore resudasse, ut sibi summo fastidio esset* (z).

Tentaverunt quidam, acribus sialagogis salivae fluxum provocare, absque remediis ullis mercurialibus exhibitis, ut luem sanarent; nec unquam successit cura. Requiritur argentum vivum ad luem sanandam; & salivatio eius usum sequens denotat certo vim medicatam argenti vivi in actum deduci; sed inde non sequitur per salivationem expelli de corpore tabum venereum.

Negari enim nequit quandoque lue venerea infectos fuisse sanatos, licet post usum mercurii etiam repetitum nulla sequeretur salivatio. Securos tamen iubet esse tales aegros *celeberrimus Astruc* (a), illisque gratulatur, *quod illis datum sit, rara satis felicitate, absque taedio & periculo salivationis, atque adeo tutius commodiusque a venereo morbo convalescere*. Quum autem tales aegri metuere semper soleant, ne lateat adhuc in corpore saevum contagium, sopitum quidem, sed non exterminatum penitus, hinc bonis verbis confirmandos, & erigendos tales aegros voluit, *veritos, ne defectu salivationis, curatio quoque defectura sit; ac si seminium morbosum profligari non possit, nisi foras exterminetur*. Ut ergo omnem scrupulum adimat miseris, addit sequentia: *Sane, quum morbus ille contrahatur absque ullo humore*

(z) Astruc de morbis venereis edit. secund. tom. II lib. VI pag. 784.
(a) De morbis veneris lib. IV cap. VIII §. 1 pag. 368.

more conspicuo, qui intro subeat, nequaquam mirum videri debet, si perfectam curationem recipere possit, sine manifesta ullius humoris evacuatione. Adde porro defectum salivationis plerumque suppleri alvi fusione, diuresi, sudatione, vel saltem insensibili perspiratione; quae singulae evacuationes deficientis salivationis vicariae esse solent (*b*). Dum attenta mente lustrarem omnia, quae in ulceribus venereis contingerent, postquam argentum vivum adhibitum fuerat ad excitandam salivationem; vidi manifeste fundum horum ulcerum depurari, sordes separari, labia ulcerum sublividum, aut profunde purpureum colorem deponere, molestos dolores ossium, nocturno tempore saevientes, mitescere; antequam salivatio inciperet. Coepi tunc serio cogitare, quum omnia haec signa docerent argentum vivum iam agere efficaciter in morbum, an non possibile foret curare luem sine salivatione; modo continuaretur ille rerum status, quo mercurius agere incipit. Simul incidebat haec opinio, an non posset idem effectus obtineri, licet longe minor copia argenti vivi adhiberetur, quam est illa, quae requiritur ad salivationem excitandam. Vidimus ante illam argenti vivi copiam, quae in granis triginta cinnabaris adest, suffecisse ad salivationem excitandam, totumque corpus miris modis turbandum, dum halitus forma inspiraretur.

Difficultatem movebat, fateor, quod summi in arte viri statuerent actionem mirabilem mercurii pendere a summa illius divisibilitate, eiusque pondere. *Argentum vivum enim, quacumque via immistum sanguini vitali, quum sit sanguine ipso decies & ter ponderosius agetur vi cordis, & arteriarum contractione, tanto maiore impetu in compagem sanguinis, ut eam penitus destruat, globos rubros resolvat, serosas flavas imminuat sphaerulas, reliquasque etiam partes eiusdem in minutissimas frangat, & ita in laticem subtilem, putridum, vasis exeuntem convertat. Sed & notum est, elementa argenti vivi incredibiliter exigua agnosci, utique globis serosis sanguinis longe tenuiora; sane, dum poros cutis intacta virtute ingreditur, cognoscitur, quod elementis maioribus sanguinis longe sit penetrabilius. Dum vero in meatus densissimi corporum, auri, tam facile se insinuat, ipsa forte aqua magis, divisis in tenuitatem particulis constare, colligitur; licet, attractione ingenita suarum partium, ad certum gradum tenacitatis se colligat. Tandem & maxime immutabile hoc ipsum fossile videmus, omniumque forte corporum cognitorum minime rodens, vel acre. Quibus sane cunctis rite expensis, apparet vera vis, qua ad expugnandum hoc malum solus efficax, sufficiens solus, mercurius habetur* (*c*).

Ingeniosa, simplex, ex proprietatibus argenti vivi certis & cognitis deducta haec explicatio placuit vix non omnibus; hinc ipsis *celeberrimi Boërhaevii* verbis illam describere malui, ne ullo modo sensus immutaretur. Sed liceat mihi proponere illas difficultates, quae fecerunt, ut crederem, argenti vivi efficaciam in corpore humano non posse explicari ex eius pondere, & divisibilitate, solis.

An-

(*b*) De morbis vener. lib. IV cap. VIII §. 1 pag. 368.

(*c*) In praefatione aphrodisiaci.

Antea in *capitulo de obstructione* ad §. 135 num. 4, ubi agebatur de illis, quae attenuando concreta solvebant obstructiones natas in corpore, quaedam dixi, quae ad actionem mercurialium remediorum pertinent; & hoc loco illa in memoriam revocare non erit inutile.

Pitcarnius statuit solam gravitatem argenti vivi sufficere, ut explicentur mirabiles eius effectus; imo audacter addidit aurum, in formam sanguini permiscendam redactum, habiturum vires ponderi proportionales, & omnia medicamenta tantum superaturum virtute, quantum pondere superaverit.

Sed an ex argenti vivi pondere poterit explicari, quare soluti eius vi humores per salivales ductus potius ruant, quam per alia corporis loca? Praeterea praeparata mercurialia officinarum, parva quantitate data, omnes edunt effectus, quos longe maior quantitas argenti vivi facere potest. Praecipitato rubro usus fuit agyrta, quod in pilulam formabat, & unica tali pilula data summopere turbabatur totum corpus, ac vehementissime exagitabatur; imo debiliori homini data talis pilula illum e vivis sustulit eadem die ante prandium (*d*). An verosimile videtur argentum vivum excitare tantas turbas per excessum ponderis sui, dum a praecipitato albo, vel mercurio dulci, quae longe mitiora sunt, salivatio mercurialis excitatur? an potest in corpore humano argentum vivum inde extricari, ut nativa ipsi forma redeat, quum per artem non possit obtineri, nisi magna ignis vi, & additis illis, quae acidum argento vivo unitum trahunt potentissime, ut pauca tantum grana mercurii ad pristinam formam redeant, a quibus tantus effectus sperari nequit?

Dici quidem solet, quod mercurii moleculae sphaericae, spiculis salinis infixis horridae, pondere metallico, unito concentratissimo acido, plus dividant omnia concreta, quibus occurrunt, quam argentum vivum solum efficere possit. Sed, dum mercurius in spiritu nitri solutus, affusa muria salis marini praecipitatur, dein saepe aqua abluitur, pulvisculus in fundo vasis subsidens, fere insipidus, & blandus est; attamen viginti grana, imo & minor copia quandoque divisis dosibus data sufficiunt, ut salivatio excitetur.

Sed alia vis latet in argento vivo, quod adeo blandum, & molle videtur. Absque ullo enim alio addito, illud solo tritu mechanico in vase purissimo vitreo, dat pulverem mollem, nigrum, tenuissimum, saporis acris metallici, cupri saporem utcumque referentis. Sexaginta & una destillationibus purissimum redditum argentum vivum dedit maiorem copiam similis pulveris. Sed & argentum vivum in cucurbitis vitreis conicis, fundo plano instructis, phiala chemica inversa clausis, calori 180 graduum per plures menses expositum, dedit similem omni dote pulverem. Simplici destillatione in retorta vitrea purissima ex argento vivo nascebatur pulvis ruber splendens, valde friabilis, saporis acerrimi metallici, nauseosi, penetrabilis, vix ex ore delendi, corpus humanum diu ac valide turbans, & ad excretiones disponens. Tamen omnes illi pulveres, adeo acres, adeo turbantes totum corpus absque addita ulla alia re ex mercurio puro producuntur, vel succussu

(*d*) Aphrodisiac. pag. 713.

cussu mechanico, vel digestione in tali calore, qui duplo maior est calore corporis sani. Et quod mirum est, pulveres illi in vitrea retorta destillati valido igne toti fere mutabantur in argentum vivum, manentibus tantum paucis granis fixioris materiae in fundo retortae.

An ergo argenti vivi efficacia a communibus omnium corporum proprietatibus pendet? An non potius singulari eius naturae per experimenta sola cognoscendae haec attribui debet? An ullo unquam experimento constitit aurum argento vivo ponderosius similes effectus produxisse in corpore ob maiorem nempe specificam gravitatem? Quis unquam vidit ab auro salivationem nasci? Dum aurum solutum in aqua regia per affusum salem tartari praecipitatur, saepiusque abluitur aqua calida, calx auri remanet, quae acquisivit vim talem, ut a calore paullo maiore cum ingenti fragore displodatur. Argentum vivum simili modo tractatum dat calcem, quae absque ulla displosione magnum calorem ferre potest, dum denuo in pristinam suam formam redit.

Praeterea notandum est metallica corpora vix agere posse in corpus humanum, nisi fuerint prius soluta in menstruis suis, & sic fluida reddita. Argentum vivum, quum ex sua natura fluidum sit, potest absque miscela vasa nostra ingredi, & humoribus circulantibus misceri; quumque malleabilitas ipsi desit, multi crediderunt improprie dici metallum, & voluerunt potius vocare aquam metallicam. Reliqua autem metalla, dum solvuntur in menstruis, producunt novum quid ex metallo & menstruo simul iunctis compositum, in quo deprehenduntur vires medicatae, quae nec in menstruo solvente, nec in metallo soluto praeexstiterunt; sed ex unione horum natae sunt novae, quae nec praevideri potuerunt ex legibus communibus omnium corporum, nec per illas explicari.

Haec latius deducere non est huius loci. Legi meretur circa hanc rem *capitulum de menstruis chemicis* (*e*), in quo utilissima habentur, tam de menstruorum actione, quam de novis viribus medicatis, quae ex unione diversorum corporum inter se nascuntur.

Sufficit medico novisse, quid agat argentum vivum humano corpori applicatum, licet modum, quo agat, ignoraverit. Eamdem difficultatem inveni in determinandis modis, quibus alia remedia agunt in corpus humanum. Plures legi auctores, qui de viribus medicamentorum scripserunt; plura, & optima quidem inde didici de remediorum usu, & applicatione varia; sed nunquam potui liquido intelligere, quare *rhabarbarum* purget alvum, quare *opium* somnum faciat. Sinceram propriae ignorantiae confessionem nemo bonus aegre feret.

His ergo in medio relictis considerari meretur, qua via, & qua methodo argentum vivum corpori humano tuto applicari possit, ut efficaciter luem veneream curet.

Notum est summos in arte viros diversam circa methodum curandi luem per argentum vivum habuisse sententiam. Quidam laudaverunt externam mercurii applicationem; alii ingerebant in corpus aegrorum crudum argentum vi-

(*e*) Herm. Boërh. chemiae tom. I.

vivum, vel ex illo sollicita arte praeparata remedia. Mirum non est multos ab interno usu argenti vivi abhorruisse; nam a veteribus medicis damnatum fuit, tamquam deleterium; uti antea §. 135, 4 dictum est. Damnavit *Dioscorides*, utpote gravitate erodens interiora. *Plinius* vocavit vomicam liquoris aeterni, & rerum omnium venenum; unde & minii (cinnabaris), ex quo argentum vivum excoquitur, usum in medicina temerarium statuit. *Galenus* paucis de argento vivo egit, fassus se non habere eius ullam experientiam, neque ut interimentis, si epotum fuerit, neque an id faciat, externe appositum. Quum autem recentiores medici Graeci *Galenum* vix non in omnibus secuti fuerint, hinc & ab illis argenti vivi usus in medicina vix non integre proscriptus est. Arabes laudaverunt externum eius usum ad morbos cutaneos curandos.

Postquam autem lues venerea in Europa increbruit, argenti vivi usus tentatus fuit, ut novum morbum insolito remedio aggrederentur medici. Neque externo usu tantum, sed & interno adhibuerunt. Credit *celeberrimus Astruc* (*f*), primum *Petrum Andream Mathiolum* interno usu mercurii praecipitati rubri curam luis venereae tentasse. *Ioannes de Vigo*, & *Nicolaus Massa* noverant illud remedium eius efficaciam in curandis ulceribus experti, quibus ille pulvisculus inspergebatur. Sed pluribus in eodem loco probatur admodum verosimile esse, quod solo usu externo huius remedii fuerint contenti. *Mathiolus* autem (*g*), postquam exacte descripsit praeparationem *praecipitati rubri*, iubet illud ablui aqua plantaginis & acetosae, dein additis *margaritis*, *hyacinti* lapillis, & cardiacis quibusdam grana quinque huius praeparati dabat cum viginti granis *electuarii conciliatoris*, ut formarentur inde catapotia quinque, quae hora ante diluculum sumebantur; & debebat his sumtis aeger se in lecto continere per quinque horas. *Brevi* (*mihi crede*) *Gallici dolores hoc catapotio elidentur*; *pituita etiam*, *& atrabilis*, *vomitu*, *nec non alvi deiectione*, *evanescent*. Adeo autem confidebat viribus huius pulvisculi, ut & in aliis morbis gravissimis hoc remedium ad grana quinque, vel septem exhibuerit, & cum successu quidem.

Post adhibuerunt mercurium crudum in forma pilularum, additis simul purgantibus remediis. Tales erant pilulae *Barbarossae*, ita dictae a famoso illo rege Algerii, & rei maritimae apud Turcas praefecto; constabant argento vivo cum *rhabarbaro*, & *diagridio*: addebatur vigesima pars farinae frumenti, *ambra grisea*, & *moschus*; quae simul sumta aequabant farinae additae pondus; unde haec massa validam fragrantiam spirare debuit. Formabatur inde cum succo limonum massa, de qua quotidie dabatur vesperi ante coenam pilula, quae magnitudine aequabat cicerem. Tali autem pilulae vix inerant quatuor grana argenti vivi (*h*). Plures aliae harum pilularum formulae legi possunt (*i*), quae conveniunt inter se in eo, quod contineant argentum vivum cum succo limonum tritum tam diu, *donec tali-*

(*f*) De morbis vener. lib. II cap. VII pag. 126.
(*g*) Aphrodisiac. pag. 266.
(*h*) Astruc de morbis venereis lib. II cap. VII pag. 127.
(*i*) Idem lib. V edit. 2 tom. II pag. 672, 673.

taliter fuerit exstinctum, ut amplius internosci non possit. In variis his formulis diversa occurrunt purgantia; minor copia ambrae, & moschi; unica adest, quae nulla habet admista purgantia.

Monet alibi (*k*) *celeberrimus Astruc*, similes pilulas adhuc hodie pro panacea omnium vix non morborum circumferri, & laudari tamquam specificum arcanum ad curandam luem veneream sub titulo pilularum.

Belloste, qui hoc seculo vixit, magnam famam in arte chirurgica acquisivit, & imprimis edito suo tractatu, *le chirurgien d' hôpital*, saepius impresso postquam prima vice Parisiis prodierat 1695. Huic libello subiunxit alterum, qui anno 1724 prodiit Parisiis, sub titulo *suite du chirurgien d' hôpital &c.*, in cuius prima dissertatione totus versatur, ut commendet pilulas quasdam mercuriales, quas venales habebat; illarumque compositionem sollicite tegit; ut nempe meliorem redderet *inopem familiae suae conditionem, quam iniquitate temporum, fortunis omnibus eversam esse queritur, & quam sperat sustentatum iri pilulas suas venditando*. Eadem enim semper est arcanorum origo, & unicus scopus lucri spes. Non diffitetur tamen pilulas suas constare argento vivo crudo, additis simul catharticis, quae alvum blande movent: unde patet pilulas *Belloste* non differre virtute sua a pilulis *Barbarossae* dictis; saporem, odorem in similibus compositionibus mutare facile est; haec vel illa purgantia addere, sive drastica, sive leniora, copiam argenti vivi augere, minuere quisque potest pro lubitu. Unde ad arcana remedia excudenda quivis artis pharmaceuticae tyro sufficit; hinc vasta illorum seges facile intelligitur, quae in maioribus urbibus fere quotannis repullulat. Simulac advena venit, cui paphiis aetas lusibus apta videtur mox

Porrigitur turpi charta pudenda manu,

quae hyperbolicas vires huius illiusve arcani ad luem veneream curandam pomposis verbis exponit.

Quum autem agyrtae quandoque vanam creduli vulgi spem eluderent inertibus remediis; alii longe peiores temerario ausu dabant remedia mercurialia interna, efficacia quidem, sed periculosa simul, nisi cum magna cautela sub directione medici periti & prudentis administrarentur; unde multae contigerunt strages; hinc praeparata mercurialia, chemica arte confecta, horrorem incusserunt pluribus; & celebres in arte viri maluerunt externo mercurii usu luis venereae curationem aggredi; quum hanc methodum longe tutiorem crederent, illamque ideo miris laudibus extollerent.

Multis argumentis utitur *celeberrimus Astruc* (*l*), ut probet, praeparata ex argento vivo spiculis salium acidorum hispida nocere ventriculo, intestinis, visceribus, pulmoni, & reliquis partibus corporis mollibus, adeoque illorum usum nunquam plane innoxium esse. Sed quis unquam vidit in prae-

pa-

(*k*) Ibidem lib. IX pag. 1091, 1092, 1093.

(*l*) De morbis venereis lib. II cap. IX pag. 147, 148.

paratis mercurialibus haec ſpicula? Abſtinendum tamen ideo iuſſit a praecipitatis mercurialibus fere omnibus; quum vomitiones & catharſes immodicas moveant, ſtomachum pervertant, imo ſaepe rodant.

Dum argentum vivum in acidis ſolvitur, & affuſione aliorum ſalium liberatur a nexu, quem cum acidis contraxerat, inſtar pulveris ad fundum vaſis cadit, qui dein aqua ſaepius ablutus in officinis ſervatur. An veroſimile eſt, in tali praeparato mercuriali omnia illa ſpicula ſupereſſe, a quibus tantum metuit? Dum cum acido, acri, oleo vitrioli argentum vivum in vaſe vitreo coquitur ad ſiccitatem uſque in fundo vaſis manet maſſa ſalina, ex vitrioli acido & mercurio conflata. Adeo autem debilis unio eſt acidi cum argento vivo, ut affuſa aqua puriſſima, ſtatim illud cadat ad fundum vaſis ſub forma pulveris flavi, quem *turbith minerale* vocant in officinis; qui ſaepius ſollicite ablutus, & in quibusdam locis ſpiritu vini accenſo ſuper hunc pulverem liberatur ab omni acido adhaerente. Attamen ſatis efficax dat remedium in verrucis venereis curandis; uti antea ad §. 1463 dictum fuit. An & hic ſpicula illa eminentia ſalina undique eminentia ſuperſunt?

Neque damnat modo haec praeparata mercurialia, quatenus noxia, ſed & vult illa reprobanda eſſe, tamquam parum efficacia ad domandam luem, quia parce transfunduntur in ſanguinem, adeoque debilem vim exercent in ſanguinem, & in virus cum ſanguine confuſum. Simul notat, quod atomi praeparatorum mercurialium, dum tandem in ſanguinis maſſam perveniunt, cum ſpiculis acidis alte adactis confixi ſint, aegre, tarde, parce ad nativam mercurii formam redeant, adeoque parvam tantum efficaciam habere poſſint ad debellandum virus luis venereae. Pro certo autem ponit celeberrimus auctor (*m*), quod tota mercurii vis ab ea forma dependeat, qua diviſibilis eſt in minutias indefinite parvas, quarum ſingulae globoſam figuram affectant liberrime.

Sed puto, me in praecedentibus evidenter demonſtraſſe, quod mirabilis argenti vivi efficacia nullo modo pendeat a gravitate ſpecifica, & figura ſphaerica, quam in minimas moleculas diviſus mercurius ſemper retinet. Sola conquaſſatione, ſola digeſtione mercurius figuram ſphaericam amittit, & mutatur in pulverem acris metallici ſaporis, qui in parva doſi corpus humanum turbat valide, & diu; idemque ille pulvis igni maiori expoſitus denuo mutatur in argentum vivum, non acre, & quod eamdem, imo maiorem, fluiditatem habet, quam antea.

Facile aſſentior, quod praeparata mercurialia nunquam reviviſcentur in corpore humano: hoc enim nunquam poſſibile eſſe credidi; quum conſtet per certa & toties repetita experimenta, tam magnum calorem ad hanc rem requiri, qui nunquam in corpore humano vivente adeſſe poſſit. Sed ideo concludi nequit, eadem haec praeparata non habere efficaciam requiſitam ad debellandam luem veneream. Directis enim experimentis probari poteſt, per illorum uſum obtineri poſſe illud, quod ab inunctione mercuriali exſpectari poteſt.

Sa-

(*m*) De morbis venereis lib. II cap. IX pag. 146.

Salivatio poſt inunctiones mercuriales ſequens ſperatur ab omnibus, qui externam applicationem argenti vivi laudant, internum mercurii crudi & praeparatorum mercurialium uſum damnant. *Celeberrimus Aſtruc* (n) pro generali axiomate practico ponit ſequentia: *Compertum eſt experientia mercurium exſtirpandae lui venereae parem eſſe, quoties legitimum ptyaliſmum movet &c.. Errant igitur, qui putant ſalivationem in curanda lue cane peius & angue vitandam eſſe, ideoque in eo toti ſunt, ut parciſſimas rariſſimaſque frictiones adhibeant. Sic enim operam ludunt ſuam, ſuoſque deludunt aegrotantes. Nec multo levius peccant, qui motam, vel imminentem ſalivationem intempeſtivis coërcent purgationibus, vel reprimunt; atque adeo mercurium, dum optato inſtat operi, evocant, & amovent; ſic enim id unum videntur agere, ut operoſe nihil agant.*

Prudenter monet egregius iſte vir, ſalivationem illam poſt unguenta mercurialia adhibita natam prudenti moderamine indigere, ne ſubitanea, tumultuaria, immodica ingruat; quod nunquam periculo caret; *ſed placida, moderata, remiſſa, facile tractabilis, quae ori inflammationem nullam, vel levem, quae ulcera pauca, & ſuperficiaria inferat, quae unam, aut alteram, vel ad ſummum tres libras ſalivae intra viginti quatuor horas ſuggerat.*

Si nondum apparerent ſalivationis imminentis indicia, aut torperet ſalivatio iam nata, dum copioſiorem morbi ſymptomata poſcere viderentur, frictiones vel augeri debebant numero, vel breviori intervallo repeti, vel maior copia argenti vivi miſceri unguento, ut debita copia ſalivae prodiret.

Verum omnia haec requiſita ad ſalivationem mercurialem excitandam, & moderandam, ubi iam nata eſt, certius obtineri poterunt, imo & tutius, dum a praeparatis mercurialibus interne ſumtis excitatur ſalivatio, quam dum per frictiones mercuriales haec facta fuerit.

Nemo dubitat ſalivationem excitari poſſe per praeparata mercurialia interne ſumta. Dum haec diviſis doſibus exhibentur, facile patet, quod omnino in poteſtate medici ſit illam citius, vel ſerius provocare, prout morbus requirit. Si exorbitet, abſtinet ſtatim; ſi ſegnius procedat, novam praeparati mercurialis doſin propinat; ſi debito cum moderamine procedat, illam ſuſtinet; datis aliquot doſibus longiori temporis intervallo, ne ſalivatio minuatur nimium, vel citius ceſſet, quam requiritur.

Praeterea conſtat obſervatis numeroſis in quibusdam corporibus mercurium cito, & vehementer agere; in aliis longe tardius, & remiſſius. Hinc prudens medicus facile pro re nata determinabit, quid agendum ſit: ſemper enim novit, quam copiam mercurii in corpus ingeſſerit, quod nunquam per inunctiones mercuriales exacte determinare poterit. Novit quidem copiam argenti vivi, quae in unguento mercuriali eſt; novit pondus unguenti, quod in ſingulis frictionibus cuti applicabitur; ſed ignorat ſemper, qua copia argentum vivum ingrediatur per vaſa cutanea; linteamina imbuuntur, vel poſt primam frictionem unguento mercuriali, & tempore intercalari inter frictiones cutim calidam tangunt perpetuo, quum non ſoleant removeri toto cu-

(n) De morbis vener. lib. IV. cap. IX pag. 382.

curationis tempore. Augetur haec sordities ad singulas frictiones repetitas; hinc quandoque praeter curantis voluntatem subito augetur salivatio cum periculoso & subito tumore faucium, qui suffocationem minatur. Iubent quidem tunc statim removenda esse linteamina unguento mercuriali conspurcata, & subministranda pura, sicca, calida, postquam cutis inuncta saponis lixivio detersa, & nitida fuerit; sed hac lotione abstergetur minime illud, quod inter squamulas epidermidis de unguento haeret, vel saltem quam difficillime, & miseri non sine magno taedio ferunt sollicitas illas ablutiones, & linteorum renovationes illo tempore, dum severae salivationis graves molestias patiuntur.

Praeterea locus, in quo decumbit aeger, qui inunctionibus mercurialibus curatur, aërem continet atomis mercurialibus plenum, quem inspirat continuo, qui totam corporis superficiem alluit. Et ab hac causa poterit sustineri, quandoque & augeri salivatio, quam medicus imminutam vellet.

Notabile huius rei exemplum habetur apud *Hildanum* (o). Curabat virum iuvenem lue venerea gravissime laborantem, cuius uxor triginta circiter annorum ab eo pariter infecta fuerat. Licet hyems asperrima foret, non ausus fuit differre mariti curam, sed illum multoties inunxit mercuriali unguento; ob morbi iam inveterati magnitudinem suasit mulieri, ut marito suo adstaret, neque ex hypocausto discederet; ne ab iniuria aëris magis magisque laederetur, & morbus fieret contumacior. Hypocaustum angustum erat, & humile. *A solo vapore unguenti ita alterata, & ad salivationem inducta fuit mulier, ut fere eodem modo ipsi atque marito pituita ad os deflueret, exulceratio quin etiam oris superveniret &c. Tandem adeo aucta fuit salivatio, ut in proprium cubiculum a marito separatum collocanda fuerit. Haec una cum viro suo a dira ista lue plenissime convaluit, etsi inuncta non fuisset.*

Hinc intelligitur, quam male agatur cum aegris, qui plures simul in eodem conclavi tractantur per inunctiones mercuriales; quod toties in nosocomiis ad luem curandam destinatis locum habet, ubi inunctionum methodus praevaluit.

Imo salivationis periculum imminet etiam sanissimis hominibus, qui dum inserviunt miseris, noctes & dies in tali aëre haerere debent.

Iussit *celeberrimus Astruc* (p), ut frictiones fiant, non ab aegro ipso, sed a ministris potius, qui ad opus hoc habiliores, & alacriores sunt; nec voluit, ut manubus chirothecis munitis iatraliptae munere fungantur, sed nudis, ut calor maior frictioni accedat. Fatetur quidem talem ministrum venire in discrimen salivationis, si pluribus eodem die fricandis vacaverit; testatur tamen nullum periculum adesse, si uni tantum serviat, & finita frictione manus probe abluat. Sed nemo prudens hoc ministerium in se suscipiet; & quis possit promittere, quod nihil a salivatione metuendum habeat? Volis manuum imponitur unguentum mercuriale, & forti frictione adigitur in vasa cutanea aegri, in quo salivatio excitanda est; hinc aequaliter

(o) Observat. chirurg. cent. V observ. 98 pag. 495.

(p) Lib. 2 de morbis venereis cap. IX pag. 149.

liter ingredi poterit per vasa cutanea ministri, quae numerosa, & satis patula sunt in volis manuum, nisi duris laboribus hae partes occalluerint.

Pluribus contingit, ut volae manuum perpetuo fere sudore madeant: in morbis, ubi blando sudore crisin salutarem futuram sperant medici, prima eius vestigia in volis manuum percipi notum est. Haec ergo pars corporis & exhalationi & resorptioni aptissima est. Unde plerumque obtinet, ut iubeantur aegri, qui salivatione indigent, se ipsos perfricare, ne alter sanus in discrimen salivationis veniat; vel dum in nosocomiis plures simul a lue curantur eodem tempore, alter alterum unguento mercuriali perfricat (*q*), praesente chirurgo, qui curam dirigit.

Sic saltem cavetur, ut nullus argenti vivi efficaciam experiatur, qui non indiget; quatenus nempe per frictiones applicatur. Verum, dum plures curandi in eodem loco decumbunt, semper metuendum est, ne atomi mercuriales per aërem dispersi corpus ingrediantur, inscio illo, ac invito, qui curam suscipit. Dum salivatio iam adest talis, qualis sperabatur, prudentes omnes cessant quidem ab inunctionibus, vel saltem illas adhibent parciori manu, vel repetunt longiori intervallo, ut nempe sustineatur salivatio praesens, non augeatur; attamen, quum in hoc casu pergat mercurius ingredi corpus, licet suspendantur inunctiones, patet facile, plura nasci posse infortunia.

Nec vanum hunc esse metum patet observatis (*r*). Mirabatur *celebris Goulard*, illos, qui praeparabantur ad subeundas inunctiones mercuriales, coepisse salivationem pati, dum ob penuriam loci, in eodem conclavi morabantur cum illis, quibus mercurius iam inunctus fuerat. Fatetur autem, hoc *saepissime* contigisse. Casum recenset militis scorbutici (*s*), qui in eodem loco decumbere debuit, ubi cura luis venereae per inunctiones mercuriales instituebatur in pluribus aegris. Misero intumescebat caput; salivatio copiosa valde secuta fuit, & ulcera oris interni, sequente gangraena, qua periit, quum nulla arte eius progressus impediri posset. In arte chirurgica adeo celebris *Petit*, dum de exostosibus venereis agit (*t*), commendat salivationem per frictiones mercuriales excitatam, & condemnat usum internum praeparatorum mercurialium, tamquam *inefficacem, & semper perniciosum*. Nec tamen diffitetur, quod inunctionis mercurialis tempore non possit determinari dosis argenti vivi requisita ad curam luis, secundum temperamentorum diversitatem; quum in locis, ubi per inunctiones curandi decumbunt in nosocomiis, atmosphaera sit plena atomis mercurialibus; unde aegri debiles & delicati, praeter argentum vivum per inunctiones receptum, participant etiam de illo, qui per aëra volitat, sicque nimiam mercurii copiam acquirunt, minime proportionalem viribus; adeoque post febres, convulsiones, capitis tumorem immanem pereunt (*u*). Quare suadet, ut hydrargyrosin subeuntes aegri in separatis cubiculis locentur, vel saltem parvus illorum numerus sit in vasto conclavi, & fenestrae subinde aperiantur, ut re-

(*q*) Goulard sur les malad. vener. pag. 12. (*r*) Ibidem pag. 55. (*s*) Ibidem pag. 51. (*t*) Traité des maladies des os. tom. II pag. 496.
(*u*) Goulard sur les malad. vener. pag. 56.

renovetur aër; sed salivationis tempore fenestras aperire, imprimis frigidiori tempestate, tutum non est; uti omnes noverunt.

Praeterea, licet singuli aegri in separatis cubiculis habitarent, minueretur quidem illud periculum, sed non tolleretur integre. Notum est, partem argenti vivi transpirare ex cute aegrorum, qui inuncti sunt, vel qui mercurium crudum per os assumserunt; hinc tales aegri haerebunt in propria atmosphaera atomis mercurialibus gravida, & si in parvis cubiculis reclusi fuerint, similis sequetur noxa. Singulos autem aegros inunctione mercuriali curandos in amplo conclavi locare solos impossibile est in nosocomiis.

Omne hoc periculum, quod grave est, evitatur, si per mercurialia praeparata ore assumta excitetur salivatio. Certissimi sic esse possumus de quantitate mercurii, qui corpori ingeritur; possunt haec praeparata dari divisa sic quantitate, ut nullo modo ventriculum aut intestina laedant, nec vomitum vel alvi evacuationem producant; & tamen salivatio sequatur; possunt mitiora ac tutiora, efficacia tamen eligi; potest coepta iam salivatio sustineri per eadem, augeri, si opus videatur. Praeterea argentum vivum non agit aequaliter in omnes homines: in quibusdam enim a parva copia mercurii mox oriuntur symptomata, quae imminentem salivationem indicant; in aliis longe maior quantitas requiritur. Quod imprimis fieri solet frequentius in illis, qui saepius argenti vivi efficacia opus habuerunt; uti passim ab omnibus, qui curam huius morbi descripserunt, observatum fuit. Unde patet, quanta opus sit prudentia, & attentione ad curandam luem per usum mercurii. Verum, dum miseri tales aegri saepius evitant peritos in arte viros ob foedi morbi pudorem, incidunt in agyrtas, qui illotis manibus haec sacra tractant, & plurimos miserrime perdunt temerario ausu.

Argentum enim vivum, quidcumque de blanda eius indole dicatur, nocet corpori humano, si vel externe applicatum maiori copia corpus ingrediatur, etiam sanissimum. Plures videntur fuisse in illa opinione, tunc felicius curam procedere, & certius, quando copiosas inunctiones tolerare possunt aegri, antequam salivationis signa appareant: sperant enim a copia argenti vivi imprimis luem debellari posse: imo pro axiomate practico, certissimis experimentis comprobato statutum fuit, *tanto certius sanari luem, quanto copiosius argentum vivum in corpore haereat* (v); omni cura cavendam hinc esse salivationem partim, quia per hanc viam elaberetur nimis cito mercurius, qui cum humoribus per vasa fluit; partim, quia unctiones mercuriales suspendi debent salivationis tempore, vel saltem minori copia, & longiori intervallo possunt applicari tantum; sicque aeger non posset satis magnam copiam argenti vivi in se recipere. Haec luem curandi ratio vocabatur methodus per *exstinctionem*; quae a regis Galliae archiatro primario *Chycoineau* laudata fuit, in Universitate Monspeliensi 1718 habita publica dissertatione innotuit, & postea a pluribus in usum deducta est.

Cer-

(v) Goulard sur les malad. vener. pag. 10, 11.

Certum tamen est illos, qui in vapores solutum argentum vivum magna copia in corpus recipiunt, miserrimos reddi, omnes vires perdere, paralyticos fieri, tremulos, elumbes, ad omnia inhabiles vivere, & si mala haec iam inveterata fuerint, vix in sanitatem restitui posse. Familiares tales morbi occurrunt apud illos artifices, qui metallis deaurandis occupantur multum; uti & apud alios, qui argentum vivum, quocumque modo, diu & imprudenter tractant. Illi, qui ex mineris argentum vivum excoquunt, misere vivunt, & in vigore aetatis pereunt saepissime.

Unde concludi potest minime tutum esse: replere corpus argento vivo illud enim praeter enarrata mala ab humoribus, cum quibus fluit separatum ad varia corporis loca deponitur quandoque, & novas molestias creat. *Antonius Musa Brasavolus* (*x*) non semel in sepulcris argentum vivum in mortuorum capitibus reperit. Alium vidit, qui ter tantum in brachiis cruribusque inunctus fuerat, argentum vivum evomuisse. Similia apud *Bonetum* (*y*) legi poterunt. *Schenkius* (*z*) refert in cadavere meretriculae subito mortuae inventum fuisse argentum vivum in ventriculis cerebri satis magna copia. *Fallopius* (*a*) testatur, *se vidisse homines inunctos per triennium ante, & venientibus gummatibus in tibiis, detecto osse, vidisse ibi collectum argentum vivum. Hac ratione*, inquit, *ego non probo medicamentum: utor aliquando, quando non potui via regia assequi intentum*. Dum ossa a lue venerea cariosa ferro excidebat *Fernelius* (*b*), guttulas argenti vivi tremulas non raro invenit. Plura alia possent adferri testimonia; sed haec sufficere puto, ut probetur argentum vivum unctione corpus ingressum, per vasa cum humoribus motum, posse coire in maiorem molem, & ad varia corporis loca deponi; saepe non sine noxa, & periculo.

Celeberrimus vir *Targioni Tozzetti* (*c*) codicem manuscriptum vidit ab auctore incerto exaratum, qui medica & anatomica continet plura scitu dignissima, decimo sexto seculo scripta, ab anno nempe 1567 ad 1584. In hoc codice leguntur sequentia: *Qui laboraverunt venerea lue, & illiti fuerunt, his, dum secatur corpus in anatome facienda, magna fit haemorrhagia, etiam invito plerumque sectore: similiter illis viventibus aneurisma accidit: utrumque accidit, quoniam hi habent venarum membranas admodum tenues, & subtiles, enervatas longo, & forti litu. Hoc de magistro* Carolo *habui, qui id apprime in quam plurimis observavit; & verum esse comperi*.

Non crederem, fateor, vasorum tunicas debilitari per frictiones sic, ut ab hac causa nascerentur aneurismata; sed, quum argentum vivum tenuissime divisum in unguentis mercurialibus per vasa motum coire possit in maiorem molem, & sub nativa sua forma per vasa nostra moveri, ac dein in varias corporis partes deponi, non videtur inanis metus esse, ne fluidum illud metallicum, toties gravius sanguine, tota cordis sinistri vi in arcum aor-

(*x*) Aphrodisiac. pag. 694. (*y*) Sepulchret. tom. III pag. 452, 453. (*z*) Observat. medic. lib. VI observ. XII pag. 811. (*a*) De morbo Gallico cap. LXXVI aphrodisiac. pag. 809. (*b*) Patholog. lib. VII cap. VII pag. 229. (*c*) Prima raccolta di osservazioni mediche pag. 91.

aortae ex corde egredientis pulsum tunicarum locum, in quem impingit, extendat longe magis, quam sanguis eadem vi cordis pulsus. Sed notum esse omnibus puto, quum numerosis observatis constet, locum talem aortae, vel leviter debilitatum a nimia distensione brevi formare saccum aneurismaticum, satis cito crescentem mole, qui tandem ruptus mortem subito infert.

Puto argentum vivum in minutissimas moleculas divisum non facile coire posse in maiores globulos, quamdiu per arterias movetur, vasa nempe convergentia, & per quae celer, nec interruptus est humorum motus. Sed in venis, ubi tardior motus interruptus per valvulas, & imprimis in maioribus alveis, in quos sanguis venosus magna copia, & minori impetu derivatur, quales sunt sinus venosi, auriculae & cava cordis, ibi coire poterunt in maiores globulos, qui momento post vi cordis sinistri in curvaturam aortae incurrent tanto maiori impetu, quanto pondus specificum argenti vivi sanguinis gravitatem excedit; unde aneurismatis metus.

An tale quid contigit primo, qui inter Christianos pilulis *Barbarossae* usus fuit, *& qui cecidit repente mortuus super pontem Avenionis, quum ipse ibi profugus esset propter praelia*? Nihil certe est periculosius aneurismate laborantibus, quam subitus, & celer corporis motus. Verum tamen est, quod notet *celeberrimus Astruc* (*d*), unicam harum pilularum vesperi aegris datam fuisse, quae vix quatuor grana mercurii crudi habebat, adeoque mortem illam subitam harum pilularum usui adscribi non posse. Quum autem hae pilulae dicantur mirabilem fecisse operationem, proculdubio vel maiori dosi, vel diuturniori tempore fuerunt adhibitae, sicque argenti vivi copia in sanguinem ingesta fuit, quae tandem haec mala producere potuit.

Omnia haec, quae de externa applicatione argenti vivi ad curandam luem veneream hactenus dicta sunt, fecerunt, ut nunquam meo consilio adhibita fuerit. Nam *tanta est eius inconstantia, ut nunquam omnino exacte administrari possit: quum enim nimio eius usu nocere times, parum proficis; quum eo, quod satis est, iuvare cupis, saepe numero valde laedis; adeo difficile est eius vires metiri, & rectum ab eo, quod non est rectum, in illo discernere* (*e*). Praetuli semper praeparatis mercurialibus, quae tuta noveram salivationem excitare. Sic enim certus eram de quantitate mercurii, quam aegris ingerebam, nec quid metuendum habebam ab argento vivo diutius, quam par est, in corpore nidulante, & ad varias partes deposito.

§. 1468. Quae ut fiat, aliquot diebus prius impleatur aeger ptisana.

Sequenti methodo usus fui semper ad excitandam salivationem mercurialem pro cura luis venereae, donec alia curandi methodo postea coeperim uti; de qua dicam in sequentibus.

Exa-

(*d*) De morbis venereis lib. II cap. VII pag. 127.

(*e*) Alex. Traian. Petronii de morbo Gallico lib. VI cap. IX aphrodisiac. pag. 1292.

Examinabam prius aegros, an vires forent satis firmae ad tolerandas salivationis molestias; quae certe leves non sunt. Si exsucca, arida forent corpora, si pulmo laesus videretur, haemoptoici fuissent antea, febricula continua vesperi exacerbata laborarent, salivationis curam semper distuli, tentans prius bono victu balneis, rusticatione emendare praesentem corporis conditionem. Quidam ex his morarum pertaesi indulgentiorum consilia petiverunt; sed vix non omnes perierunt inter salivationis decursum: pauci, qui supererant, miseram, & brevem vitam duxerunt. Plures tales casus leguntur apud observatores (*f*). Nisi hac methodo crescant vires, & aliqua corpori torositas redierit, credo salivationem in tabidis & emaciatis talibus corporibus tentari non posse absque periculo. Monendi sunt aegri, requiri ad hanc curam perficiendam otium liberrimum sex septimanarum.

Integra septimana ante usum mercurii utantur victu molli, humectante, antiseptico, ex oryza, hordeo, avena, oleribus mollibus, lacti vel iusculo incoctis, pomis coctis, carne alba, pauca quantitate elixa potius, quam assa. Potus sit aqua pura, addita tertia parte lactis recentis. Cerevisia mollis, tenuis, non inebrians facile conceditur illis, qui huic potui assueverunt.

Vinum, spirituosa omnia, aromata pariter exsulare debent.

Quum enim per actionem mercurii humores solvantur, & magnum foetorem salivatio producat, molli tali victu, & antiseptico munientur omnia contra putredinis noxas, quantum fieri poterit.

Leni purgante eccoprotico, vel & clysmatibus evacuantur intestina, ne relicta stercora molestiam creent salivationis tempore; quando strictior alvus esse solet. Quotidie in hac septimana balneum adhibetur, ut tota cutis tersa & nitida sit, quia salivationis tempore linteamina non mutabuntur.

Si plethoricum corpus fuerit, secatur vena; sin minus, haec omittitur. Toto hoc octiduo impletur corpus decocto molli, penetrabili, ex radicibus *chinae*, *sarzaeparillae*, *graminis* &c. Pro minus opulentis decoctum *radicum bardanae*, *altheae cum glycirrhiza* eumdem producet effectum. In materia medica ad hunc numerum formula talis decocti habetur.

His factis, induat aeger vestes, quas per sex septimanas non deponet; cucupha lanea caput tegat & foveat; periculosum enim est salivationis tempore, si frigidior aër caput alluat.

Haec praeparatio sufficiet, antequam aeger salivationem subibit. Operosas, & diuturnas praeparationes ad ptyalismum per cathartica, digerentia, balnea &c. damnavit *Sydenhamus* (*g*). Consideravit enim argentum vivum tanquam *venenum*, quo opus est ad salivationem excitandam; quod facilius tolerari poterit a corpore vegeto, & valente, quam per missiones sanguinis, & tenuem diaetam debilitato. *Haud dubie satius esse duxerit aequus rerum aestimator, nihil agere, quam ita satagendo nocere. Quid quod experientia testatur nullis evacuationibus, aut alio modo infirmatos salivationis impetum multo melius sustinere, quam eos, quorum quasi ante praelium incisi sunt nervi.*

§. 1469.

(*f*) Turner Siphylis pag. 327.

(*g*) In epistola II respons. pag. 426.

§. 1469. Tum utatur quolibet bihorio dosi apta mercurii dulcis.

Ille, qui salivationis curam subibit, versari perpetuo debebit in aëre calido, ita ut nunquam deprimatur mercurius in thermometro Fahrenheitiano (cuius gradus trigesimus secundus conglaciationis punctum indicat) infra sexagesimum gradum; si adscenderit mercurius usque ad septuagesimum gradum, facile toleratur, sed octuagesimum trascendere vix unquam debet: pauci enim sunt, qui caloris gradum maiorem absque molestia, & anxietate ferre poterunt, unde & somnus impediri solet. Quamvis enim calidior aëris temperies laudari soleat salivationis tempore, attendendum tamen est ad facilem aut difficilem caloris tolerantiam, quae varia invenitur in diversis hominibus.

In mulieribus solet mercurius dari statim ac cessat menstrua evacuatio, ut salivationis molestissimum tempus non incidat in sequentem fluxus menstrui periodum.

Praeparata mercurii elegi talia, quae satis commode feruntur a corpore, nec vomitum, aut alvi fluxum provocant. A *pracipitato rubro*, & *turbith minerali* dicto abstinui semper, quia corpus valide turbare solent. Vidi haec ab aliis adhibita fuisse, & in robustis hominibus citam, ac copiosam produxisse salivationem, sed saepe satis periculosam, quam ad debitum moderamen reducere non adeo facile erat. Accedit, quod ab his assumtis largae, & debilitantes alvi evacuationes sequantur saepius; quandoque non sine periculo.

Usus fui *mercurio praecipit. albo*, vel *mercurio dulci*, ter sublimato. Novi quidem laudari *calomelam*; qui est mercurius dulcis, septies sublimatus; uti & *panaceam* dictam mercurialem, quae quindecies repetitis sublimationibus conficitur. Sed credo, me observasse operosas has praeparationes tuto quidem adhiberi posse, sed simul repetito toties hoc labore augeri pretium, vires minui. Hinc uti malui talibus, quae efficaciora erant, & quae in dosi limitata pro lubitu exhibere poteram absque ullo periculo.

His autem formulis usus fui:

℞ *Mercur. praecipit. albi gran.* xxx.
Sacchari alb. puriss. drach. i.
Diu simul trita in mortario vitreo, in XXIV *partes aequales divisa exhibe.*

℞ *Mercur. dulc. ter sublimati gran.* Lxxxx,
Sive drach. i *ss.*
Sacchari albi puriss. drach. ii.
Diu simul trita in mortario vitreo, in XXIV *doses aequales divisa, exhibe.*

Da-

Dabam talem dosin, mane hora sexta, nona, duodecima; post meridiem hora sexta, & nona.

Ne autem vomitus sequeretur, aut ventris tormina, & alvi fluxus, post singulas doses sumebat aeger cochleare sequentis:

℞ *Aq. still. cort. citri unc.* IV.
Laudan. puri gr. ii.
Misce.

Haec quantitas sufficiebat pro robustis hominibus; pro iunioribus, vel debilioribus minuebam dosium numerum, vel praeparatorum mercurialium quantitatem in singulis dosibus. Nihil enim hic generaliter certum statui potest; sed determinari debet ab illo, qui curae salivationis praeest, & aegrum saepius invisit, ut mutationes post haec remedia assumta sedulo notet.

In multis primo die dedi tantum tres doses; si facile ferrent, augebam numerum dosium sequenti die.

In *materia medica* habentur grana novem *mercurii dulcis* pro dosi; sed quantum novi, nunquam celeberrimus *Boërhaevius* tantam copiam huius remedii pro unica dosi exhibuit; quod facile unusquisque credet, quum in textu legatur, omni bihorio dosin mercurii dulcis dandam esse. Verum additur vocabulum *apta*; unde patet, quod quantitatem mercurii dulcis reliquerit indeterminatam. Diaeta autem manet eadem, quae tempore praeparationis ad salivationem laudata fuit.

§. 1470. Simul ac anima foetere, gingivae dolere, dentes erigi, videtur attendendum, an pergere, consistere, vel inhibere deceat.

Oritur his aegris, post assumtum mercurium, citius, vel serius febricula; raro primo die, quandoque secundo, saepius tertio, aliquando & serius; calescunt, anxii fiunt, sitiunt, molestum sentiunt languorem, acsi totius corporis vires resolutae forent. Sequitur tunc halitus foetor insolitus, molestus aegro, nec minus adstantibus, salivationis brevi secuturae signum, & qui toto tempore salivationis manet. Qui versati sunt in his morbis curandis, de salivatione futura non dubitant, simulac cubiculum ingressi ingratum hunc cadaverosum foetorem percipiunt.

Gingivae tunc incipiunt dolere, dentes assurgunt, buccae rigescunt, ita ut difficilior fiat loquela, tument dein labia, totum caupt inflatur, lingua tumens ad latera, ubi dentes tangit, ulcerosa quandoque profunde exeditur cum magno dolore, buccae internae profunde exulcerantur, quandoque & valida sequitur haemorragia, copiosus viscidae salivae effluxus succedit, nocte dieque admodum olidae.

Tot, & tantae calamitates comitantur salivationem mercurialem; unde pru-

prudentiores, simulac prima signa incipientis salivationis se manifestant, malunt sollicite suspendere efficaciam mercurii, vel saltem dosin minuere, donec noverint, non nimis impetuose procedere inceptam curam.

Longe autem tutius hoc fieri poterit, dum interno usu mercurii tentatur salivatio, quam si per inunctionem argentum vivum sanguini miscetur, uti ex ante dictis patet: certus enim sum de quantitate mercurii, quam interne exhibui; nullo modo certus esse possum de quantitate argenti vivi, quod per cutim se introduxit, & quod quandoque subito agere incipit.

Quamdiu dubitari potest, an salivatio incepta subito augebitur, abstinetur a nova mercurii dosi; si lente, & moderate pergit, sustinetur, dato subinde uno, vel altero pulvisculo mercuriali. Si vehementior ptyalismus sequatur, inhibendus potius est; de qua re postea dicetur.

Largus hoc tempore, & mollis potus requiritur, quem componere solent uvis passis exacinatis, hordeo mundato, glycirrhiza, & colaturae additur tertia pars lactis puri recentis. Plures aliae his similes ptisanae parari poterunt, prout aegris magis placet.

§. 1471. Si exspuitur ad lib. iii, vel iv, quolibet nycthemero, sufficit.

Facile patet, quantitatem liquidi, quod exspuitur, variam esse pro varia aetate, & diverso corporis robore. Plerumque, librae tres, vel quatuor intra nycthemerum si exspuantur, sufficere creditur; vidi aliquot, qui quinque, vel sex libras exspuebant sine magna virium iactura. Si quatuor librae exeant quotidie, triginta dierum spatio exibunt centum viginti librae, & eo plures, quo diutius salivatio protrahitur, vel maior copia exspuitur quotidie. Veteres corporis humores per hanc viam exire, & non tantum novorum, qui subministrantur, ingredi, manifeste patet inde, quod salivationem passi, macilenti, & exhausti ab hac curatione resurgant, ita ut torositatem corporis pro maxima parte perdiderint. Nec potus mollis copiosus mox laudatus potest iacturam factam supplere, quum in loco calido haerentes aegri plerumque satis sudent, nec exiguam copiam urinae excernere soleant. Accedit, quod non raro salivationis tempore contingant alvi evacuationes, satis quandoque debilitantes.

Ut vera dicam, per salivationem, & per curam decoctorum, de qua postea dicetur, solvuntur humores luis veneno inquinati, soluti expelluntur de corpore, & subministrantur nova, pura, in locum perditorum, sicque illibata posset redire sanitas. Quum autem curae huius tempore plus pereat de corpore, quam restituatur, patet requiri prudens moderamen, ut salubris ille scopus obtineatur, nec succumbat aeger curae, postquam tanta passus est.

Ex his iterum nova patet ratio, cur tam infeliciter cum miseris agatur, dum agyrtae, imo ipsa plebis fex talibus curis se miscere audet.

Similis methodus fuit laudata ad longaevitatem, ut nempe fierent in senili corpore mutationes fere radicales humorum per resolventia, horumque dein excre-

cretiones succedentes; ut sunt receptae curationes per virtutem argenti vivi, aut per decocta attenuantia, exsiccantia, sudorifera. Haec saepe disponunt corpus quam optime ad expulsum veterascentis, & instaurationem novae vitalis materiae (*h*). Optime tamen additur: *Unde prudens ars per has ad vitam longam ducit*. Pauci numerabuntur, credo, qui incertam longaevitatis spem redimere hoc pretio vellent.

§. 1472. Si minor, excitandus fluxus erit stimulo eodem.

Augetur numerus dosium, vel quantitas mercurii in singulis dosibus. Multum iuvare solet ad augendam salivationem, si caput, & collum pannis laneis tegantur. Non nimis tamen hic festinandum est; malui semper in eadem quantitate mercurii subsistere diutius, quam subito augere: quandoque enim sequitur ingens salivatio, praeter spem, quam moderari medicus poterit difficilius, postquam copiam mercurii ingessit.

§. 1473. Si maior, quam vires ferre queant, sistendus erit leni clysmate vel purgante, vel sudorifero.

Aliquando contingit, praecipue si mercurius imprudenti quantitate, aut nimis repetita dosi, datus est, vel per inunctiones plus argenti vivi corpus ingressum fuit, ac credebatur, quod incipiat mercurius simul, & semel quasi in nervum erumpere; tunc subito intumescunt caput, labia, lingua, totum os internum, &, dum vasa harum partium satis pervia sunt, sequitur ingens, ac perpetuus ptyalismus, qui, si eodem pede pergeret, totum corpus brevi sic exhauriret, ut subito omnes caderent vires, instaret animi deliquium; imo mors metuenda foret. Monentur aegri semper, hisce praecavendis, ut liberaliter utantur potu §. 1470 laudato, ita ut eius copia superet ptyalismi quantitatem; nutrimentum datur tale, quod tenue est, sine molestia potest transire, satis nutriens, vix ullam viscerum actionem pro sua concoctione requirens, quale cremor hordei, avenae, oryzae cum iusculis carnis vitulinae, aut lacte paratus; hac spe, ut sustineri possint vires ad tolerandum validae salivationis impetum.

Si haec non sufficiant, minuendus est ptyalismus, determinatione facta ad alia loca, quantum fieri poterit. Qui internis remediis usi sunt, facile ab his abstinent tantum; qui unguentis mercurialibus rem tentarunt, illico detrahunt tibialia, femoralia, indusium, lecti linteamina, quae omnia ab illito mercurio sordent, totamque cutim sollicite depurant, ne pergat argentum vivum, his sordibus inhaerens corpus ingredi, & salivationem augere, quae iam nimia est.

Si-

h) H. Boërhaeve instit. medic. §. 1062.

Simul laudantur cathartica, ut partem huius saburrae per alvum deturbent, sicque partibus superioribus aliquam parent requiem, quae diu, noctuque absque eius intermissione diffluunt, & hac ratione miseris omnem somnum impediunt.

Non levi tamen hic circumspectione opus est. Patebit enim ex illis, quae ad sequentem paragraphum dicentur, minime optandum esse, ut vis mercurii per alvum ruat tota. Tentatur haec res leni clysmate purgante; qualis formula in *materia medica* ad hunc numerum legitur. Notum est, clysmata, cathartica dicta, quae purgando per alvum agere debent, non vero simpliciter eluendo feces, componi ex quadrupla copia ingredientium, quae per os ingeri solent, ut purgatio per alvum obtineatur. Quibus positis patet ratio, quare hoc clysma *lene* dicatur.

Adest & alia formula ad eumdem hunc numerum interne sumenda, quae grana quindecim *diagrydii* (quod est *scammoneum* fumo sulphuris cicuratum, aut inertius factum), & sex drachmas *syrupi rosarum solutivi cum sena* habet; praeterea nihil, adeoque lenem tantum vim purgantem continet.

Nemini validiora cathartica suadere auderem, multo minus talia, a quibus vomitus sequi posset. Celeberrimus *Astruc* (*i*) mitiora purgantia consuluit tantum; sed dein addidit: *Imo si grave periculum immineat, cum aqua benedicta Rulandi, seu vino emetico ad unciam unam, & dimidiam*. Si quis vel semel viderit hominem in media salivatione haerentem, ore interno toto ulceroso, labiis, buccis tumentibus, rigidis, lingua dolente, tumida, ad latera exesa vix ore contineri potente amplius horrebit, certus sum, si cogitet, intra pauca horae minuta forte post diras anxietates miserum hunc vomitu violento corripiendum. Non praetervidit hanc difficultatem celebris auctor, dicens: *Verum tamen, si ob praeclusum guttur a tonsillarum tumore vomitio difficilior esse videatur, praestaret, grana aliquot tartari stibiati solubilis, v. g. quinque in aquae libris duabus solvere, & partitis haustibus potanda praebere; sic enim fracta, adeoque vomitioni promovendae impar, deorsum ire perget stibii vis, quae paullo fortior impetum sursum factura fuisset*.

Ast certe *tartarus emeticus* dilutus, assumtus saepius solet nauseam, & vomitum producere, licet pro maxima parte per alvum agat. Notum est, validiora purgantia frequenter vomitum excitare, dum corpus turbare incipiunt. Sed vel unicus vomitus multum hic mali facere potest, si consideretur, quam misere se habeant fauces, lingua, totum os internum salivationis tempore. In homine sano, dum omnes illae partes integrae, flexiles, mobiles sunt, non sine magno molimine fit, dum contenta ventriculi cum impetu exploduntur. Quantum metuendum erit, dum lingua, tonsillae, velumque palatinum tument, rigent, ne pars per vomitum expellendorum in trachaeam delabatur cum suffocationis periculo; nisi statim per validissimam tussim haec excuti possint? Quam acerbus dolor aderit, dum omnes illae partes tensae, inflammatae tam ruditer agitantur? Quantus metus haemorrhagiae, quae tempore saliva-

(*i*) De morbis vener. lib. IV, cap. VIII pag. 364, 365.

vationis infrequens non est, dum omnes illae partes semiexesae conquassantur vomitu, vel tussi. Unde, ni fallor, evidens est, vomitionem vitandam esse semper salivationis tempore.

Quum ergo multa cautela opus esset, ut salivatio nimia minueretur per alvi evacuationem, tentatum fuit, per sudorifera impetum, & copiam humorum avertere a capite, ac faucibus. Dum enim sudore universa cutis perfunditur, spes est, minus urgendas partes illas, quae salivam secernunt, & excernunt, atque hoc modo salivationem nimiam minui posse.

In *materia medica* ad hunc numerum commendantur *diascordii Sylvii* grana XXIV pro sudorifero. Quum haec compositio in Germaniae officinis pharmaceuticis non semper obvia sit, pauca de hac monere debeo.

Diascordium, a *scordio* herba dictum, quae praecipuum huius electuarii ingrediens est a *Hieronymo Fracastorio lib.* 3 *de morbis contagiosis cap.* 7 describitur, & magnis encomiis extollitur in morbis contagiosis, ac praecipue in peste. Dabat nempe haustum, qui drachmam continebat illius electuarii, uncias duas succi *luiulae*, sive *trifolii acetosi*, unciam *succi citri*, & unciam *aceti*: addebat *specierum cordial. de gemmis* scrupulos duos. Omnes autem huius haustus medicati vires in peste curanda videtur imprimis tribuisse *electuario diascordii*; cuius tres quartae partes melle constant; unde grana quindecim reliquorum ingredientium simul sumtorum in hoc haustu aderant. Sedecim, ni fallor, ingredientia hoc electuarium constituebant; unde singulorum exigua portio in hoc haustu aderat, & ideo quidam efficaciam huius remedii maluerunt tribuere succidis potius, quam drachmae diascordii. Adest quidem & opium in hoc electuario, sed non magna copia. Attamen varia in diversis locis. In quibusdam pharmacopoeis drachma *diascordii* habet tertiam partem grani opii; in Viennensi tantum quartam partem. Haec compositio fere ubique in officinis pharmaceuticis inveniri solet, sed non exacte talis, qualem *Fracastorius* descripsit.

Franciscus de le Boë Sylvius (*k*) composuit aliud *diascordium* a priore diversum. Multa enim abstulit inde, & nova addidit; *radices angelicae*, *folia cardui benedicti*, *crocum*, *acaciam*, *radicem imperatoriae*, *nucem moschatam*. Maxima differentia in eo consistit, quod nullum omnino addiderit mel; quod in similibus compositionibus molem adeo auget, non vires remedii. Digeri enim iussit ingredientia omnia in vini spiritu, quem deinde leni igne per alembicum abstrahebat; manebat tunc in fundo vasis extractum, quod nec corrumpitur, nec situm contrahit, sicque dedit specimen, quomodo in officinis similia remedia componi possent, quae in parva mole egregias vires habent. Facile patet, augeri opii admisti proportionem ad reliqua ingredientia, dum nullum mel tali compositioni additur. Non potest exacte in *diascordio Sylvii* limitari proportio opii ad reliqua, quum haec variet, prout hoc extractum magis minusve spissum est. *Sylvius* ipse grana quindecim determinat pro dosi sufficienti, ut instar remedii sudoriferi agat. In *materia medica*, uti dictum fuit

(*k*) Prax. medic. lib. I, cap. XLVIII.

fuit, grana viginti quatuor praescribuntur. Vidi ad triginta grana & ultra datum fuisse absque ullo damno.

Aromatum concentrata vis, & penetrabilis croci efficacia commendant huius remedii vires. Pulcre proderit si post purgans datum in hoc casu turbas a cathartici operatione natas compescat, & sopiat, simulque nimiam sensibilitatem in partibus oris interni, unde ptyalismus augeri solet, mitiget, eodemque tempore sudore excitato derivationem humorum aliorsum promoveat.

§. 1474. Si ruit vis mercurii ad alvum, opus erit opiato, & diaphoretico.

Effectus argenti vivi, sive externe inuncti, sive interne sumti est solutio humorum corporis, & solutorum evacuatio per os, saliva olida copiosa excreta. Sed quandoque contingit, ut vis tota mercurii ad alvum ruat, quod minime optandum est. In quibusdam salivatio ne quidem incipit, sed statim alvi fluxus sequitur. Ut hoc caveatur post singulas doses praeparati mercurialis assumtas propinatur cochleare medicamenti opiati; uti ad §. 1469 dictum fuit, & repetitur saepius, si de ventris torminibus conqueratur aeger; nec dedi alteram mercurii dosin unquam, nisi haec tormina prius sedata essent. Simul minuebam quantitatem mercurii, & longioribus intervallis tantam exhibebam, si observarem, intestina facile irritari.

Quum enim, antequam salivatio incipiat, os prius doleat, suspicabar, quod irritans, dolens, inflammatoria, exulcerans, causa partibus oris interni applicata versus haec loca alliciat putridorum humorum colluviem. Idem hinc metuendum videbatur a ventris torminibus, quae assumtum mercurium sequebantur, &, si totum os internum salivationis tempore exulceretur undique, quanta mala fient, si a simili confluxu humorum salivatio per intestina fieret? Posset certe vocari salivatio haec intestinalis, quia eumdem effectum praestat, uti didici in casu sequenti. Consilium petebat a me mulier 34 annorum macilenta, tenera, quae diuturnos in faucibus dolores perpessos voce rauca conquerebatur. Inveni in palato pendulo foramen erosum, quod digiti minimi apicem capiebat. Postquam corpus hoc exsuccum per aliquot dies impleveram decocto avenae, addita tertia parte lactis, dolor faucium minuebatur, fauces prius aridae apparebant humidae, & tentabam salivationem excitare, dato mercurio dulci; sed refracta dosi tantum. Molestus cum torminibus statim aderat alvi fluxus, & levis salivationis vestigium tantum apparebat, nec tumebat lingua, nec labia, ita ut saepius de die ulcus palati lustrare oculis potuerim. Opiatis compescebam alvi fluxum. Vidi manifeste margines ulceris madescere, fundi quasi, foraminis amplitudinem minui, recrescere perdita, & ad consolidationem tendere ulcus. Perrexi tamen caute in usu mercurii dulcis, qui nihil videbatur agere. Subito post prorupit salivatio. Accessit vomitus, & dysenteria, quae opio compescui, salivationem, os fovendo

do perpetuo sustinui, sicque perfecte curatam vidi, & per plures annos sana, ac vegeta vixit.

Simulac ergo observavi, vim mercurii versus alvum ruere, dedi opiata, & quidem repetitis vicibus, donec dolores abdominis, & fluxus alvi sisterentur. Talis formula in *materia medica* habetur, ubi omni quadrante horae medium granum opii adhibetur tamdiu, donec sedentur haec mala. In eumdem effectum commendatur *theriaca Andromachi* super alutam extensa, & emplastri instar abdomini applicata. Quum autem in diarrhoea curanda laudetur semper liberrima per cutim perspiratio (secundum effatum *Hippocratis* (*l*) *cutis raritas*, *alvi densitas*), hinc & sudorifera opiatis mista in hoc casu laudantur. Tale remedium in *materia medica* habetur compositum ex *diascordio Sylvii*, de quo praecedenti paragrapho dixi.

§. 1475. Ubi os, gingivae, fauces nimis tument, dolentve, utendum molli, blando, liquido, gargarismate, vel collutione, vel (1473).

Contingit quandoque, imprimis, si salivatio per inunctiones mercuriales tentata fuerit, praeter opinionem simul, & semel os, gingivas, fauces, linguam tumere immaniter, inflammari cum dolore acerrimo; ita ut a tumore subito partium non leve suffocationis discrimen adsit. Ubi mercurialibus interne datis salivatio producitur, raro hoc contingit; quia, simulac in gingivis levem modo pruritum sentiunt aegri, & dentes quasi elevari incipiunt, prudens medicus vel abstinet omnino a mercurii exhibitione, vel refracta tantum dosi dat, ut sustineat statum praesentem, post quem salivatio sequetur brevi. Dictum enim fuit ante, facilius longe ad iustum moderamen reduci posse efficaciam argenti vivi, dum interne adhibetur, quam dum externe inungitur.

Si in tali casu valida salivatio statim sequatur, solent plerumque tumentes subsidere partes, & periculum suffocationis a nimio tumore minuitur. Metuere tamen solent artis periti, dum a parca quantitate argenti vivi salivatio cito surgit: usus enim docuit, curam luis tunc minus certam esse, & mali symptomata redire saepius de novo. Idem observatum fuit post validam inflammationem partium oris interni una cum larga salivatione (*m*). Unde patet, quare omnes prudentes tentaverint semper, ita adhibere mercurium, ut salivatio sequeretur, sed moderata, uti ad §. 1471 dictum fuit, semper habita ratione aetatis, sexus, & virium. Dum autem aeger in his angustiis haeret, succurrendum illico est, quod fit, si totum os internum perpetuo foveatur emollientium herbarum decocto calido: tumentes enim, & inflammatae partes oris interni a motu ad gargarizationem requisito acerbissime dolerent, simulque me-

(*l*) Epidem VI Charter. tom. IX, pag. 433.

(*m*) Medical essays and observat. tom. III, pag. 327.

metuendum foret, ne gargarismatis pars in asperam materiam delapsa aegrum suffocaret, vel saltem aegro summas molestias pareret, si valida tussi ex trachaea expelleretur omne, quod illapsum erat; valide nempe concussis inter tussiendum partibus inflammatis, & dolentibus.

Tales herbae enumerantur ad §. 1426 in *materia medica*: quarum decoctum huic usui servire poterit non tantum, sed & potari, & forma clysmatis iniici saepius: laxant enim, aperiunt, emolliunt, ut nempe salivatio largior prodeat.

Nisi cito sequatur levamen, sanguis mittendus est, & tentandum, an humorum impetus, ac copia versus alvum deduci possit; de qua re dictum fuit §. 1473, ut subsideant partes superiores nimis tumidae. Metuendum quidem est, ne intestina male afficiantur ab acri, putrida hac colluvie, sed in ancipiti tali casu minus malum eligendum esse nemo dubitat. Si itaque turgeant fauces, ut cathartica deglutiri nequeant, quadrupla horum dosis per clysma iniici debet.

Quandoque haec mala non adscribi debent medentibus, sed aegris ipsis. Curandum a lue habebam iuvenem artis medicae non ignarum. Dederam aliquot doses mercurii praecipitati albi, iamque prima incipientis salivationis signa apparebant: abstinere cupiebam, ut semper per aliquot horas saltem ab ulteriori mercurii exhibitione, ut viderem salivationis successum prius. Aegre hoc tulit aeger, & me inscio ex pharmacopolio iussit adferri grana quinque turbith mineralis, quae statim deglutivit omnis morae pertaesus, ut aiebat, & cupiens cito sanari, vel mori. Hoc facto aperuit cubiculi fenestras, frigida, & humida tempestate hyemali, mortem minitatus custodi, qui aderat, dum volebat impedire insanum facinus. Post trihorium vocabar ocyus, ut succurrerem misero, vix non moribundo. Caput totum tumebat immaniter, oculi turgidi, prominentes, sanguinei, lingua ex ore protensa, tumens, livida, labia tumida, inversa, pariter livida, anxietas summa: nunquam videram spectaculum magis horrendum. Advolans ex vicinia chirurgus sanguinem misit ad animi deliquium usque; curavi iniici clysma purgans forte; quod incredibilem copiam humorum eduxit, & subsiderunt partes tumentes brevi, ita ut libere respirare, & oblatum potum deglutire potuerit: sequenti die salivatio copiosa aderat; quae sequentibus pergebat satis feliciter, donec sanaretur. Per aliquot menses tamen languit, antequam solitas vires recuperare potuerit.

§. 1476. **P**ergendum, donec omnia symptomata evanuerint, vulgo per xxxvi dies.

In partibus lue venerea affectis, quae oculis patent, evidenter observamus argenti vivi efficaciam: pustulae enim elevatae subsident, exsiccantur, cadunt, vel & quandoque supputando tolluntur; ulcerum fundus sordidus depuratur, rubet; color vicinae cutis purpureus, lividus mutatur in colorem sensim naturalem; dolores nocturni minuuntur, tophi, & gummata venerea molle-

lescunt, ac minuuntur pariter, quandoque idem in exostosibus venereis observatur, praecipue si recens enatae fuerint: in annosis enim haec felicitas raro obtinet, & illae diutius persistunt; tenera ossa narium, & palati cadunt saepius; lamellae cranii a lue erosae separantur a reliquis adhuc sanis. Verum omnibus his tempus requiritur, ut cura absolvatur. Quandoque etiam dantur tales casus, ubi argenti vivi efficacia nequidem sufficit. *Argentum enim vivum sola vi vitae actum hoc malum sanat, motu expellit. Ideo & eius medicata potestas haud valet corrigere venereum tabum, quando ille figitur in locis, ad quae actio cordis, & arteriarum vix pertingit. Hinc cariem diploës cranii non sanat; sed in cellulas eius osseas consumto pingui vacuas iners effusus stagnat. Inde & ossium medullam inquinatam hoc malo vix repurgat. Gonorrhoeas in sola cellulosa penis fabrica haerentes, per quas vix ullus circumeuntium humorum impetus, nunquam sanat; licet luem simul dominantem perfecte eo tempore tollat. Ossicula tenerrima solis tenuibus tecta membranis servare nequit, ne excidant. Sed mala venerea, quae latitant in locis, per quae arteriae rubrae, flavae, serosae, pellucidae, ceteraeque, per quas liquida cum idonea velocitate ruunt, argentumque vivum in se admittere possunt, atque illud fortiter urgere vitali potestate, perfecte sanari queunt mercurii virtute. Quae profecto observata proderunt medico, ne diffidat in his, ne vanus sit in illis* (n). Unde evidenter patet, quo sensu intelligenda sit haec regula; *pergendum, donec omnia symptomata evanuerint*. Si enim aliqua maneant in locis, ad quae argenti vivi efficacia non pervenit, si ossa infecta, cariosa nondum separata fuerint a sanis, & sub hoc pretextu pergeret salivare aeger, succumberet certe, antequam sanaretur. Haec infortunia toties contigerunt, dum agyrtae arcanorum iactatores, mulierculae &c. salivationis curam tentare ausi sunt.

Quodnam ergo indicium habet medicus, ex quo cognoscit, cessandum esse a salivatione? Antea pluribus probatum fuit, venereum miasma lentis, mucosis, & imprimis pinguibus humoribus misceri facilius, illisque intricari tenaciori nexu. Per argenti vivi actionem solvuntur omnia pinguia corporis, attenuantur lenta viscosa omnia, & per varias vias exeunt de corpore una cum luis miasmate, quod illis adhaeret. Ubi ergo corpus aegri totum emaciatum est, ubi ulcera venerea depurata minuuntur, & sub bono iam pure consolidantur, vel saltem manifeste in consolidationem tendunt, tunc videtur salivatio fecisse omne illud, quod ab hac curatione exspectari potest, & ideo tunc prudentes medici illam sensim decrescere sinunt, donec cesset.

Nec sane actioni mercurii in tractanda hac inveterata aegritudine fas esto, nisi prius, ne gutta quidem intacta, universos corporis humores, qui ullo modo pingues sunt, in aquam redegeris, expuleris de corpore, sicque simul immistum his tabum venereum ablueris quam perfectissime de corpore affecto. Aliter, si quid restitit, statim ac novi ex alimentis succi, qui semper tunc renascuntur, magis quam olim pingues, perfecte vasa repleverint, illico novus recrudescit morbus. Unde deducitur, rite non curari malum, nisi pallescat instar mortui aeger, nisi emacie-

(n) Herm. Boërhaave in praefat. aphrodis.

cietur prorsus, nisi alimentis inter curandum quam minime pinguibus nutriatur, nisi tam diu protrahatur ipsa curatio, donec antiqui humores omnino de corpore migraverint. Neque ideo uniuscuiusque est fortunato dirigere argentum vivum in felicem exitum (o).

Sic definiri optime potest salivationis limes, & simul patet ratio, quare communiter statui soleant triginta sex dies pro salivationis decursu. Dictum fuit §. 1471 sufficere, si tres, vel quatuor librae exspuantur quovis nucthemero. In decursu salivationis igitur 144 librae exibunt de corpore, si quatuor librae, 108 librae, si tres librae, exspuantur quotidie. Verum quidem est, salivationis initio, uti & dum ad finem vergit, non tantum exspui, sed in vigore salivationis saepe & maior copia exspuitur. Si iam simul computentur illa, quae hoc tempore per alvum, urinam, & imprimis per sudores exeunt de corpore (aegri enim salivationis tempore degunt in aëre calido, probe tecto corpore), patebit, veteres humores migrasse de corpore, & cum illis venereum virus, si cura fortunato cesserit; simulque patet necessitas subministrandi perpetuo toto salivationis decursu victum liquidum, tenuem, minime pinguem, a putredine alienum. Decoctum hordei, avenae, oryzae, panis, addita tertia parte lactis, cremores ex iisdem cum iusculis carnis albae, omni pingui sollicite ablato, addito pauco succo arantiorum, fere sola usui veniunt, quum partes oris interni tumentes, dolentes exesae non ferant alia. Haec minori copia, sed saepius repetita dantur, ut sustineantur vires.

§. 1477. Tum subinde leni dosi mercuriali utendum per alios XXXVI dies, ut lenissimae sputationis maneat vestigium.

Mirum videri posset, quod post salivationem toleratam, & absolutam, adhuc laudetur usus mercurii per alios triginta sex dies, cum hoc licet moderamine, ut lenis tantum dosis, & longiori intervallo exhibeatur. Scopus non est novam salivationem excitare, sed retinere corporis humores adeo solutos, ut si quid superesset adhuc de miasmate venereo sive fluens cum humoribus, sive inhaerens cuidam parti, illud inde potu copioso elui posset, sicque integre foedo morbo liberari aeger. Simul toto hoc tempore a pinguibus, a vino, & omnibus spirituosis abstineat; cura quoque habenda est, ne subito nimis exhausta haec corpora repleantur nutrimentis etiam optimis. Latent enim oleosa in nutrimentis, quae macilentissima creduntur. Vacca potat aquam puram, & pascitur solo gramine, quod succo aquoso minime pingui turget; bis tamen de die ex hoc animali sano emulgentur plures librae lactis, quod copiam pinguis butyri largitur. Hinc metuunt lautiorem victum post salivationem absolutam prudentes medici, & severam diaetam imperant aegris, qui pertaesi omnium harum molestiarum minus morigeri saepe inveniuntur; sed semper suo periculo, dum simul medicis ingens taedium creant.

(o) Herm. Boërhaave in praefat. aphrodis.

Vidi aliquoties tales calamitates, & inter alios curandum habui iuvenem, qui ante sex septimanas cum muliere, quam lue infectam nosset, rem habuerat. Sequenti die cancrum venereum habebat in parte interiore praeputii; postea bubones oriebantur una cum intolerabili capitis dolore nocturno, qui cessabat erumpentibus maculis rubris, copiosis in fronte; dein coepit conqueri de dolore nasi; paulo post dolebant fauces. Pessima mala metuens suasi salivationem; undecim grana praecipitati albi divisis dosibus data suffecerunt ad salivationem excitandam, & sustinendam toto curae tempore.

Monueram sedulo, ut praescriptam ipsi diaetae normam servaret recidivae metu. Petulanter risit monentem, & monstravit lagenas vini Burgundici, quas hesterna coena evacuaverat cum amicis, residuumque pernionis, quem sapidissimum fuisse iactabat. Post sex septimanas turpes in fronte maculae redierunt; uti & faucium dolor, ac exulceratio. Decoctorum ex *radice bardanae*, *chinae*, *sarzaeparillae* copioso usu, interpositis subinde purgantibus hydragogis mercurialibus, una cum diaeta severa, haec luis recidiva curata fuit.

In alio casu simili secunda salivatione opus fuit, ut tollerentur omnia luis symptomata, quae rediverant ferociora, quam ante. Verum ille monita post secundam salivationem ad amussim servaverat, quem post duodecim annos ab ultima curatione salutavi sanum, formosa coniuge, & prole robusta, ac sana beatum.

Si enim antiqui mali post salivationem quid adhuc remanserit in corpore, silet morbus quidem, & fallaces dat inducias, quamdiu vis vitae magna non est, nec humores pingues sunt, sed postea turpiter recrudescunt omnia.

Certissima pariter sanatae luis fiducia est, si omnia ulcera cicatrice firma claudantur, & post largiorem vitam nihil de pristino malo repullulet.

Ex omnibus, quae hactenus de salivatione dicta sunt, patet, illam raro vitae periculum inducere, si peritus, & prudens sit, qui curam dirigit, facilisque aeger morem gerat praeceptis medici; imprimis si remediis mercurialibus interne datis salivatio excitetur; quorum efficaciam moderari, minuere, augere melius possumus. Neminem vidi mortuum a salivatione, cuius curam gessi; unicus fuit in summo discrimine, quod ipsius temeritati unice tribui debebat; uti ante patuit.

Omnes tamen medici facile dabunt, salivationis curam taediis, & molestiis gravissimis plenam esse. *Celeberrimus Boërhaavius* (*p*), qui salivationem commendabat tamquam efficax ad luem curandam remedium, monet, post salivationem finitam adhuc magnam reconvalescentis aegri curam habendam esse. *Nisi enim curatum iam hominem per mensem unum, alterumve a pinguibus arcueris pabulis, atque a putrescentibus facile cohibueris, dolebis frustra, te discruciasse miserum crudeli durissimi remedii tortura; quum fere semper aliquid haereat, unde sepultus resurgat morbus, novasque vires capiat.*

Dolores ingentes linguae erosae, quae aliquando profundis rimis finditur, hae-

(*p*) In praefatione aphrodisiac.

haemorrhagiae ex partibus oris interni erosis, quae saepius contingunt, ubi dentes cariosi adsunt (*q*), & quandoque tanta copia, ut ferro candenti compesci debeat, deglutitio difficilis vix non impedita, sputi noctu diuque fluentis copia, vix non omnem somnum miseris impediens, dentium ante sanissimorum lapsus, unde in flore aetatis turpiter edentuli ex morbo resurgunt, erosae partes oris interni quandoque inter se concrescentes dum sanantur, ita ut postea maxillas diducere nequeant, lingua lateraliter aliquando gingivis, aut buccis internis accrescens, tot miseriis excruciati aegri curae tempore saepius mortem optant, ut tantis calamitatibus eripiantur.

Verum quidem est, saevissima haec mala tunc imprimis contingere, quum curationi praesunt imperiti; uti nimis saepe in curanda lue contingit; interim negari nequit, salivationem esse molestissimum curandi genus. Consuli possunt omnes auctores, qui methodum salivationem administrandi per totum eius decursum descripserunt.

Nullum foedius, & magis miserabile spectaculum excogitari potest, quam videre in nosocomiis, ad curandam luem destinatis, numerosos aegros, in conclavibus amplis locatos, media in salivatione versantes. Si quid incautam iuventutem a libidinis illecebris tutam reddere posset, hoc certe foret spectaculum.

Nemo ergo mirabitur, medicos semper optasse, ut luem veneream absque foeda hac salivatione curare possent. *Iohannes Almenar* (*r*), Hispanus medicus, quem celeberrimus *Astruc* (*s*) non sine ratione inter antiquissimos scriptores de morbo Gallico numerandum censet, unctionibus mercurialibus usus fuit quidem, sed salivationem inde secuturam impedire conatus est. Sic autem habet: *In generatione saniei febres, & dolores fiunt magis, quam facta sanie, & ideo optimum, & singulare, eo tunc administrare solutivum, ut, antequam humor per os expellatur, deorsum evacuetur; & sic nocumentum in ore evitatur, ut ego saepius expertus sum; aut si pustulas, aut plagas ulcerosas habuerit, ibi attrahentia ponantur, ut humor inde evacuetur, & ab ore divertatur.* Hinc apparet, methodum sine salivatione curandi luem veneream iam primis temporibus morbi cogniti iu Europa adhibitam fuisse; quam postea laudaverunt plures alii, *Amatus Lusitanus* dictus, *Leonardus Botallus* Astensis &c. Postea haec methodus dicta fuit *Monspeliensium*. Unguenta mercurialia illinebant, vel & emplastris argentum vivum in se continentibus tegebant varia corporis loca. Alii dederunt praeparata mercurialia varia interne. Simulac anima olere incipiebat, & dentes quasi assurgere, dabant statim purgans, ut evitaretur instans salivatio; sicque conabantur per alvum educere illa, quae ceteroquin per os fluxissent; pergebant in usu purgantium, donec os aegri non amplius doleret, nec foeteret, nec caleret. Dein de novo applicabant argentum vivum corpori, donec apparerent signa instantis salivationis; quam denuo praeoccupabant datis purgantibns. Hac methodo procedebant, alternatim excitan-

(*q*) Turner Siphylis pag. 202. (*r*) Aphrodisiac. pag. 368. (*s*) De morbis vener. tom. II, edit. 2 pag. 614.

tando, & sufflaminando salivationem, donec luis symptomata evanescerent. Vocabatur a quibusdam methodus sanandi luem *per exstinctionem*; quia salivatio incipiens, datis purgantibus, quasi exstinguebatur.

Sed est & alia methodus sanandi luem per inunctiones sine salivatione excitata, & absque purgantibus datis ad salivationem impediendam. Celeberrimus *Chevalier* (*t*), se hac methodo in America usum fuisse, testatur, & salivationem damnat omnino, tamquam inutilem, imo noxiam; ideoque semper sollicite evitandam esse vult. Vocat hanc methodum *frictionem per exstinctionem*. Consistit in eo, ut parcior copia argenti vivi illinatur singulis vicibus, quam fieri solet, dum frictiones mercuriales adhibentur hac intentione, ut salivatio excitetur. Utilitatem talium frictionum inde deducit, quod sic maior quantitas argenti vivi corpus aegri ingrediatur, nihilque de illo exeat ex corpore per alvi fluxum, vel per salivationem. Monet enim, quotidie os internum aegrorum sollicite inspiciendum esse; si vel minima indicia salivationis instantis observentur, illico a frictione abstinendum iubet; & nisi prius omnia signa imminentis salivationis disparuerint omnino, frictionem non esse repetendam monet. Ut autem citius haec signa futurae salivationis evanescant, laudat decoctum plantaginis, in cuius singulis libris duodecim grana aluminis soluta fuerint; ut os hoc colluatur.

Praecipuam curae felicitatem deducit ab eo, quod hoc modo maior copia argenti vivi permisceatur humoribus humanis, & longiori tempore cum illis moveatur per vasa; unde sequitur omnium humorum maior solutio, quam ad curationem sufficere credit. Axioma enim practicum statuit sequens: *Redde sanguinem & lympham fluidiora, & destruxisti virus*.

Botallus teneros infantes, lue infectos, simili fere methodo tractabat (*u*). Quum enim ab illis difficulter sumantur remedia, *parcius igitur in iis agendum est, imo quam parcissime, levissimeque statim desinendo ab illitu, dum leviusculum quidquam ori apparere inceperit*. Verum quidem est, quod iubeat, alvum lubricam reddere, purgando nutrices, *polypodii* vel *senae folia* epulis incoquendo. At *Botallus* fatetur candide, se didicisse, illitionibus mercurialibus curare infantes, a muliere, quae sic proprium filium curaverat, nondum biennem, qui a foeda nutrice infectus, matrem subinde sugendo polluerat, quae nil mali suspicata, maritum infecerat inscia: *Botalli*, fratrisque eius, pariter medici, consilio, parentes illitionibus mercurialibus a lue curati sunt; infanti nihil applicatum fuit. Sed supererat forte quid de unguento mercuriali; quod mater clam servaverat, & medico ac marito insciis, clam illinivit filium. Quum paucos post dies, *Botallus* videret puerum, hilarem, sanum, in matris gremio ludentem, inquirebat, unde tanta contigisset mutatio; nec fassa est mater: maritus enim aderat, qui illam temerariae audaciae accusasset. Post aliquod tempus, dum solam inveniret *Botallus*, anxie perscrutatus est, quid puero, antea miserrimo, nunc sano contigisset. Mater sub silentii sigillo illi revelavit sequentia: *Artus*, *ait*, *ter illevi leviter*,

(*t*) Lettres à M. de Jean sur les maladies de s. Domingue &c. pag. 69 &c.

(*u*) Aphrodisiac. pag. 887, 888.

viter, & diebus alternis, gingivas ubi rubescere conspexi, ab illitionibus quievi; stillavit huic os; sed non multum, neque diu; eumque a coniuge omni industria divertebam, ne conscius facti, culparet me criminis; verum, divino nutu, non minus prospere infanti cessit, quam nobis ipsis; sic ut omnes firmiter domi valeamus.

Plures medici fuerunt in hac opinione, luem veneream, antiquam nimirum, & confirmatam, non posse radicitus exstirpari, nisi per salivationem, & severam quidem.

Celeberrimus Astruc (v), salivationem, quam tamen laudat, & utilem credit, statuit ad exterminandum morbum absolute necessariam non esse, modo de admissa intra corpus debita quantitate mercurii constiterit. Unde credit *salivationem medentibus cynosurae instar esse, unde possint certius colligere, tum quanta mercurii copia admissa sit, tum quantam vim mercurius admissus exerat in sanguinem; atque adeo, unde sciant, remedii efficaciam pro nata morbi natura, aut inveteratione, tutius moderari*. Sed certe durum videtur exponere aegros gravissimis salivationis molestiis, ut medicus melius cognoscat quantitatem mercurii in corpus admissam, eiusque actionem. Haec longe commodius determinari poterunt. Si enim interne exhibetur, exactissime determinare possum pondere quantitatem ingestam; de effectu iudicare potero ex symptomatum luis decremento observato. An autem per salivationem, tanquam maxime naturalem viam, expellatur felicius foedum luis miasma, nullo experimento constat. Fatetur *Astruc* (x), per alias vias expelli posse; unde monet, quod si salivatio desit, *opus sit, evacuationes alias quasdam substitui, quasi vicarias, natura quidem, per sudorem, vel urinam, arte vero, per alvum, ut virus qua data porta possit effluere*. Praeterea certo novimus, foeditatem & molestias salivationis non produci a lue, sed ab argento vivo, etiam sola inunctione corpori applicato. Sanissimi homines, qui unguentis mercurialibus perfricant alios, toties molestissimam salivationem passi fuerunt; uti nimis notum est.

Hinc coepi suspicari primo, salivationem non requiri ad luis venereae curam, vel saltem levissimam tantum. Adstipulabatur huic opinioni *celeberrimus Astruc* (y), qui sic temperandam voluit esse salivationem, ut pauca tantum fiant in ore ulcera, & lenis tantum salivatio. Imo tarda, & parca mercurii administratione de industria salivationem declinandam voluit, aut si appareat, arte reprimendam catharticis; in quibusdam saltem casibus, ubi salivationis decursum non videretur absque vitae periculo sustinere posse aeger.

Sed norunt omnes, qui lui venereae curandae operam navarunt, non tam facile argentum vivum posse coërceri, dum actuosum esse incipit; praecipue, si inunctionum methodo adhibitum fuerit. Antea ad §. 1473, 1474 patuit non impune semper mercurii vim ad alvum ruere, quum iustus metus sit, ne acris salivae, quae totum os internum exedit, copia, per intestina tran-

(v) De morb. vener. lib. II cap. IX pag. 149. (x) Ibidem. (y) Ibidem pag. 150.

transiens, similia in his mala excitet. Praeterea, non omnes homines eodem modo afficiuntur ab argento vivo; dum parva quantitas in quibusdam validam salivationem excitat cito, & sustinet diu, quae in aliis nullum adhuc activitatis suae indicium dedisset; quod denuo novam difficultatem parit.

Attentus vidi aliquoties de die aegros, quos a lue curabam; contuli cum illis, quae olim observaveram; sicque credidi, me vidisse prima signa in ulceribus venereis, dum argentum vivum corpori ingestum incipiebat fieri actuosum, licet adhuc nullum signum incipientis salivationis observarem. Videbam enim ulcerum fundum humescere, sordes vacillare, vicinae cutis colorem emendari. Conabar tunc hunc statum praesentem conservare diutius, non urgendo salivationem repetitis mercurii dosibus, sed procrastinando potius; nulla tamen dabam purgantia: incipiebant dolores nocturni mitescere; bubones minuebantur mole.

Hoc successu incitatus coepi cogitare de alio remedio mercuriali, quod quidem magnae foret efficaciae, sed tamen posset dilui pro lubitu, adeoque vel in minutissima dosi tentari.

Quum autem explicatio virtutis argenti vivi per solum pondus, & divisibilitatem minus arrideret, aliamque efficaciam mercurio inesse crederem, uti pluribus ad §. 1467 deducere conatus fui, ideo magis incitabar ad quaedam hic tentanda.

Multa olim tentaveram in morbis difficilibus curandis circa solutiones metallorum: ab illis enim, fateor, multum sperabam. Vegetabilium & animalium partes vix non omnes citius vel serius subiguntur per vires vasorum & viscerum, ita ut nostris liquidis assimilentur omnino. Metalla manent immutata fere semper, donec de corpore expellantur: quamdiu manent in corpore, dotes suas retinent. Ferrum, v. g., communissimum & saluberrimum metallum, semper fere in animalibus & vegetabilibus invenitur, per corporis vasa cum liquidis nostris transit, nec tamen mutatur; hinc vel in ipso mellis exusti carbone reperitur, & in rubra sanguinis parte, & in calculo; uti alia occasione dictum fuit.

Verum ferrum, & alia metalla, tunc facillime feruntur a corpore, aguntque, efficaciter tamen, quando maxime diluta sunt, & ventriculum ac intestina nullo modo irritant, sed se subducunt absque ullis turbis excitatis, vel in intimos recessus corporis. Sic ferrum propinatur nobis, a natura, in acidulis ferratis dictis, solutum menstruo, forte nondum bene cognito, nec hactenus facile imitabili.

Quaedam alia in diversis metallis tentavi per propria menstrua in vitriolum conversis, deinde larga copia aquae dilutis. An non sic vere potabilia reddi possunt metalla?

Metallorum vitriola constant aqua diluente, acido solvente, & metallo soluto. Quamdiu haec tria intime permista manent, vitriolum est pellucidum, quod in quavis aquae copia dilui potest ad lubitum; & si vel in centenis aquae libris unicum granum vitrioli diluatur, in singula gutta totius massae haeret proportionalis particula metallica, uti chemicis experimentis ad oculum demonstra-

strari potest, si exsiccando tollas aquam, perit tota vitrioli pelluciditas; si maiori ignis gradu acidum solvens exprimatur, rosum metallum superest non amplius dissolubile in aqua, ochram vocant.

Sed dum uniuntur haec tria, aqua, acidum, metallum in vitriola, nascuntur novae vires, quae non fuerant in singulis, sed ex unione omnium nascuntur. Vitriolum argenti ex se insipidi saporem amarissimum acquirit, & acerrimum, si lamella cuprea immittitur aquae purae, quae vigesimam partem vitrioli argenti in se habet solutam, redit totum argentum aeque insipidum, ac ante: omnis enim amaror evanuit.

Dum haec omnia animo volvebam, incidit in mentem, tentare vitriolum mercurii, sed dilutissimum. Argenti vivi insignem efficaciam in curanda lue venera omnes agnoscimus; sed spem hanc animo fovebam, forte efficacissimo tali remedio mercuriali luem curari posse sine salivatione, quod praecipue in votis erat.

Noveram quidem argentum vivum facile solvi in aqua forti, & spiritu nitri, aqua regia, & spiritus salis marini solvit difficilius. Sed sciebam (z), si argenti vivi pars una cum duplo salis marini purissimi decrepitati teritur diu, dein ex cucurbita vitrea igne satis forti per quinque vel sex horas agitur, tuncque frigefacta frangitur cucurbita, deprehendi mercurium sublimatum, solidum, siccum vera vitrioli forma: *Est enim verum vitriolum argenti vivi solidum, siccum in aëre ipso satis constans* (a). *Basis huius vitrioli est argentum vivum purissimum; altera pars est spiritus salis marini omnium meracissimus, qui ulla arte haberi potest hic forma solida existens.* Praeterea argentum vivum in spiritu nitri solutum, si imponitur retortae, & abstrahitur spiritus nitri omnis ad siccitatem usque, urgendo in fine per duas tresve horas igne arenae maximo, tunc in fundo retortae invenitur argentum vivum sub forma massae solidae coccineo fulgore splendentis; & vocatur praecipitatum rubrum in officinis, quod insignem fixitatem acquisivit; dum e contra spiritus marini salis cum soluto argento vivo concrescit in massam semivolatilem, qui *mercurius sublimatus* dicitur, & quia omnes partes animalium, quas attingit, erodit quam citissime, & in escharam mortuam convertit, hinc appellatur corrosivus, & merito.

Non deterrebat me cognita huius remedii acrimonia: poteram enim illud aqua solutum diluere pro lubitu, sicque haec tentamina vel a millesima parte grani incipere si vellem. Animum certe addebant illa, quae apud optimum praeceptorum leguntur (b): *Sapor huius vitrioli terribilis, austerus. Granum unum aquae uncia dilutum dat remedium cosmeticum prudenter usurpantibus. Venenum omnium insectorum cutaneorum simplici lotura. Si drachma talis misturae syrupo violaceo mitificata potatur bis, terve in die, mira praestat in multis morbis incurabilibus. At prudenter, a prudente medico! Abstine, si methodum nescis!*

Nec

(z) H Boërhaave Chemiae tom. II pag. 481. Processu 195.
(a) Ibidem Processu 198 pag. 477, 488. (b) Ibidem.

Nec ſtatim lui venereae curandae adhibui hoc remedium; primo a vigeſima grani unius parte in libra aquae purae diluta coepi; ſic dividendo hanc doſin, ut nycthemeri ſpatio abſumeretur tota a muliere quinquagenaria paupere, quae annoſum ulcus gerebat in crure dextro, quod volam manus amplitudine excedebat, foedamque ſaniem copioſam plorabat quotidie, & lancinante dolore moleſtum erat; nulla tamen omnino ſuſpicione labis venereae: ulcus curavi tegi *emplaſtro diapompholygos* in officinis dicto. Senſim auxi doſin, donec quartam partem grani ſumeret intra diem naturalem; ſed dum augebam ſublimati quantitatem, augebam & copiam aquae. Simulac obſervabam, ſordidum hoc ulcus mundari, ſaniem ſpiſſeſcere, & minus foetere, manſi in eadem doſi per plures dies: ubi advertebam ſtare malum, nec progredi curam: addidi denuo vigeſimam grani partem; ſicque tandem viginti quatuor horarum ſpatio medium granum binis ad minus aquae libris dilutum ſumſit. Bonum, & mollem victum ſubminiſtravi aegrae, vix non omnium indigae, & praeter infuſum florum ſambuci, quod ad lubitum potabat, addita tertia parte lactis, nullum purgans, nullum aliud remedium dedi, ut certus eſſem curam ſoli remedio dato adſcribendam eſſe. Poſt trimeſtre ſpatium ulcus ſanatum, & firma cicatrice clauſum vidi. Sanitas erat emendatior, quod & meliori victui, ac curis animi mordacibus ablatis tribui poteſt, quum ſanata potuerit poſtea honeſto opificio ſibi neceſſaria comparare.

Aliquot ſimilibus caſibus confirmatus in uſu huius remedii, coepi illud adhibere lui venereae curandae, & magnam inde ſpem concepi. Hoc tamen contingebat ſiniſtri in quibuſdam, quod moleſtam aſperitatem in faucibus perciperent, quandoque ſatis diu poſt deglutitum remedium. Quum metuerem inde aliquid damni, multum minuebam quantitatem remedii; ſed & decreſcebat efficacia ſimili proportione.

Vidi poſtea, quod a largiori doſi ſublimati corroſivi in aqua ſoluti, vomitus ortus fuerit primis binis doſibus, & deinde ſemper nauſea, ac aegritudo cum ſenſu ardoris a ventriculo ad fauces uſque, ſed abſque vomitu: ſequebantur porro tormina alvi evacuationem, & borborygmi. Sed notandum eſt, quod dum ſeptem grana mercurii ſublimati corroſivi ſoluta fuere in unciis octo aquae fontanae, & huius ſolutionis mane ac veſperi dabatur cochlear, ita ut totam hanc quantitatem octidui ſpatio ſumeret aegra, ſalivatio ſecuta fuerit, & brevi tempore felix curatio plurium, ac peſſimomorum ulcerum (*c*).

Quum a minima doſi coeperim in mea aegra, & nunquam dederim plus quam medium granum intra nucthemerum, illudque longe maiori copia aquae diluerim, cura fuit lentior, ſed & nullo ſtipata incommodo.

Illo autem tempore, dum varia tentabam, ut poſſem dare aegris talem quantitatem ſublimati corroſivi, & ſic dilutam, ut nec ardorem ullum in faucibus, aut oeſophago faceret, nec ventriculum, vel inteſtina irritaret, & tamen cura-

(*c*) Medical obſervat. and inquiries tom. II pag. 229.

curaret efficaciter, literas accepi ab eruditiſſimo viro, quem magni ſemper feci, & facio, *Ribeira Sanches*, Ruſſorum imperatricis tunc Archiatro, in quibus indicat, quod veteranus chirurgus daret mane ac veſperi in deſperatiſſimis etiam malis venereis unciam ſequentis remedii: ℞ *mercurii ſublimati corroſivi drachmam, ſpiritus fermentati ex hordeo, vel ſecale parati, ſemel rectificati uncias centum & viginti*. Augebat, vel minuebat doſin pro ratione effectuum ſequentium; ſicque curabat hos morbos certiſſime abſque ullo ſecuto malo. Additur *ſalivationem ſequi pro ratione*.

Multum me delectabat huius remedii communicatio: diſcebam inde, quum in ſingulis unciis contineretur medium granum ſublimati corroſivi, poſſe illius integrum granum dari ſpatio diei naturalis abſque noxa. Quum autem moris eſſet chemicis, accendere alcohol vini ſupra *turbith minerale*, & *praecipitatum rubrum*, ut haec mitiora ſic reddita, tutius interno uſui ſervire poſſent, ſperabam ſimile quid fieri poſſe, dum ſublimatus corroſivus digereretur, & ſolveretur in tam larga copia ſpiritus frumenti rectificati. Adhibui hoc remedium; ſed ſtatim dabam ſuperbibendam libram decocti *rad. althaeae*, vel alterius decocti emollientis, addendo aliquam glycirrhizae partem ob ſaporis gratiam; quandoque tertia, vel quarta parte lactis addita. Aliquando ſimplici decocto hordei, vel avenae addebam quartam partem lactis in uſum ſimilem. Hoc modo facile ferebant remedium aegri, & de nulla re querebantur.

Adhibuerunt alii ſpiritum vini, loco ſpiritus frumenti, & quantum novi eodem cum effectu.

Conſtanter uſus fui hoc remedio in hac proportione, quam *D. Sanchez* mihi indicaverat; medii nempe grani ſublimati corroſivi ad unciam ſpiritus; unde miratus ſum, quod invenerim apud eruditiſſimum medicum Pariſinum (*d*) in literis *Sanchez ad Gmelin* datis, laudari aliam proportionem, nempe, ut quatuor grana ſublimati corroſivi ſolvantur in quadraginta octo unciis ſpiritus vini; ſic duodecima tantum grani pars in ſingulis unciis haberetur. Dubitabam, an forte numeris in epiſtola ſcripta fuiſſent 24 grana, & caſu excidiſſet primus character, adeo error hic contigiſſet. Conſuli erratorum catalogum, & non inveni.

Notandum eſt, quod in literis *D. Sanchez* legeretur ſalivationem ſequi huius remedii uſum: dum ſeptem grana mercurii ſublimati corroſivi, in aqua fontana ſoluti abſumebantur octidui ſpatio, quarta die iam aderat ſalivatio, ita ut tres quatuorve librae quotidie exſpuerentur (*e*). Notatur quidem, quod os internum minus tumeret, nec halitus oris adeo foeteret, ac fieri ſolet, dum data *calomela* ſalivatio excitatur. Sed quum in votis haberem, luem curare abſque ſalivatione, minorem remedii quantitatem exhibui, nempe cochlear, ſive unciam mediam mane & veſperi, ut illam evitarem. Si in hominibus robuſtis, aut in lue venerea magis inveterata lentius procederet cura, mane

(*d*) Le Begue de Presle ſur l'uſage interne du ſublimè corroſif pag. 33.
(*e*) Medical obſervat. and inquiries tom. II pag. 230.

mane & vesperi dabam drachmas sex, id est cochlear cum dimidio; si nec sic votis responderet eventus, dabam duo cochlearia mane, & totidem vesperi. In iuniori aetate minuebam remedii quantitatem.

Quum per plura experimenta iam certus essem de utilitate huius remedii, & facile praeviderem, plures forte elapsuros annos, antequam quintum commentariorum tomum absolverem, volui communicare pluribus huius remedii usum, ut citius innotesceret illius utilitas. Hinc medicis pluribus, & quidem in diversissimis regionibus, cum quibus mihi commercium literarium intercedebat, & illis, qui me de aliis morbis consulebant, indicavi simpliciter commentariis reservans deductionem rationum, quae me impulerunt, ut *sublimato corrosivo* uterer, cum honore laudaturus illos, per quos profeceram.

Haec est ratio, quare plures medici crediderint mihi deberi usum huius remedii, quum pauci antea ausi fuerint uti hoc remedio, quod pessimam fere ubique famam habebat.

Nosocomium ad s. Marcum vocatum a piis fundatoribus constitutum erat in Viennensi suburbio, ut pauperes lue venerea affecti curarentur.

Bis in anno haec cura instituebatur per salivationem satis validam; ut nempe radicitus curarentur. Miseri aegri magno numero collecti toto salivationis tempore supini decumbere non poterant; si enim in tale situ obdormire vel inciperent, mox peribant convulsi. Aliis haemoptoë, vomitus, dysenteria accedebant non sine ingenti molestia, & periculo.

Iam a multo tempore utebantur in hoc nosocomio remedio quodam mercuriali, quod tegebatur sollicite; cuius administratio committebatur homini artis medicae omnino ignaro, qui arcano hoc superbiebat, quo mortuo obtinui tandem, ut miserorum cura susciperetur a medico: hoc munus per plures annos gessit egregius vir *Maximilianus Locher*, qui dum munus auspicaretur, horrendam hanc calamitatem detestatus me consuluit, certam & mitiorem foedi morbi medelam anxie desiderans. Suasi solutionem sublimati corrosivi in spiritu frumenti semel rectificato, ea proportione, & exhibendi methodo, uti dictum fuit. Primum periculum fecit 1 maii 1754 in centum viginti octo aegris, qui iam parati ad salivationem in lectulis decumbebant, sanatos mihi monstravit omnes absque ulla salivatione.

Exulavit postea semper ex hoc nosocomio salivationis methodus; & octo annorum spatio a 1754 ad 1762 usque curavit 4880 lue venerea laborantes eodem remedio, postea sic perrexit eodem tramite ad mortem usque, qua nobis ereptus fuit anno 1768 longiori vita dignissimus. Manet tamen sub digno eius successore eadem curandi norma (*f*).

Testatur autem sequentia: *nullus ex vi remedii mortuus, vel gravius, & periculosum symptoma expertus est*. Praeterea hoc inde nosocomio commodum contingit, ut non gravetur aegrotantium numero bis in anno, vere nempe & autumno, sed omni mense, omni die lue venerea affectis, quotidie adventantibus medela fieri possit.

Nisi

(*f*) Vide de his libellum Maximil. Locher observat. practic. circa luem veneream &c. a pag. 1—36.

Nisi saburra in primis viis, vel plethora adsit, nulla praeparatio requiritur. Ceterum sanguinis missio, aut purgans adhibetur.

In nosocomio post sumtum remedium retinentur aegri in hypocausto, donec sudent. Victus datur ex iusculis, farinaceis, tenuioribus, carne alba, pane bono: vinum, pinguia, salita exsulant: conceditur levioris cerevisiae usus.

Pro potu communi decoctum hordei, vel avenae, vel aliud ex emollientibus paratum, addito lacte in aegris sicclioris temperamenti: monentur, ut largius potent; sic enim felicius cura succedit.

Qui a remedio sumto bis terve de die purgantur, restituuntur citissime. Hoc observans *Locher* subinde curae tempore purgans interposuit.

In quibusdam observavit remedium agere per alvum; in aliis per urinam; in multis per sudorem.

In millenis vix unquam vidit salivationem ortam; & tantum in illis, qui prius alia remedia mercurialia sumserant. Ad prima salivationis signa cessabat ab usu remedii; copiam dabat decocti emollientis; sic solebat sponte cessare salivatio; quo facto redibat ad remedii usum, in quo pergebatur, quamdiu aliquot luis symptoma superesset. Plurimi sanabantur spatio sex septimanarum: in illis autem, in quibus malum profundas egerat radices, & in partibus mollioribus ulcera profunda produxerat, binis vel tribus mensibus opus erat.

Observavit viros citius sanari, quam feminas; in quibus morbus se tardius manifestare solet, & hinc saepe difficilius medelam admittit. Praeterea tempore menstruorum solent mulieres omne remediorum genus respuere, & quidem multa satis pertinaciter; unde cura protrahebatur. Multis tamen observationibus certus sum, menstruam evacuationem non turbari usu huius remedii.

Certus sum non nocere usum etiam satis diuturnum huius remedii. Dedi enim nobili iuveni, cui post ophthalmiam pessime tractatam utraque cornea, uti & utraque lens crystallina, opaca manserat per octodecim menses mane & vesperi cochlear; cessabam tantum, si ophthalmia recrudesceret; qua brevi sanata pergebam denuo; optatum habuit successum curatio (*g*). Scripseram haec eruditissimo apud Londinenses medico, *Silvestre*, tertio martii 1758; vidi eumdem hoc anno 1769 sanissimum. In radicata admodum lue diu usus fui saepius; nec ullam inveni noxam.

Quum multis lucrum minuendum videretur non leviter, si salvatio obsolesceret, insusurrabant omnibus, ingens facinus esse, dum homines in vitae discrimen deducebantur dato veneno citius seriusve nocituro quam certissime. Calculum subducebant, & inveniebant triginta dierum spatio sumi ab aegris quindecim grana sublimati corrosivi; quae quantitas vel tribus sanis & robustis viris necandis sufficeret. Unde concludebant, decimam partem vitae destrui necessario temeraria hac medela. Mirum hoc argumentandi genus in quibusdam

(*g*) Le Begue de Presle sur l'usage interne du sublime corrosif pag. 11.

dam scriptis impressis legi; vidi & in disputationibus medicis publice ventilari. Tentatum quoque fuit negare factorum veritatem.

Trecenti milites ad nosocomium s. Marci fuerant missi, ut a lue venerea curarentur; sex ex illis repudiare voluit medicus *Locher*, tanquam incurabiles, quum saepius luem passi haberent vix non omnia ossa maiora corporis cariosa: sed precibus ac lacrymis desiderabant, ut ultimum hoc tentamen illis non negaretur; hinc cum reliquis admissi sunt.

Miseri illi vix levamen ullum senserunt; reliqui exiverunt sani.

Dabatur mihi brevi post rescriptum ex consilio Bellico, quo accusabatur nosocomii medicus, quod trecentos illos milites dimisisset ex nosocomio nullo modo curatos, imo longe peius se habentes, quam dum nosocomium ingressi fuerant.

Protocollum nosocomii statim mihi attulit medicus; inveni nomina militum, cohortes, legiones &c., diem introitus, & exitus ex nosocomio, omnia sollicite notata. Bona fortuna omnes milites, qui in nosocomio curam subiverant, aderant adhuc in praesidio Viennensi. Medicus iure urgebat severum rei examen; nec minus ego. Sub vario praetextu nectebantur morae, & interea calumniator abiit, excessit, erupit, evasit. Postea tranquille perrexit optimus *Locher* curare lue venerea affectos solito more.

Quibus displicebat haec methodus, semper plenam libertatem habuerunt alia uti pro lubitu. Aegri, qui credebant, se nunquam sanari tuto posse, nisi salivationis torturam subirent, inveniebant semper quosdam paratissimos, ut illorum voluntati morem gererent libentissime.

Gavisus sum, si quis convictus sequeretur illa, quae credebam meliora; sed semper sollicite cavi, ne quis coactus hoc faceret. Illos, qui turpis lucri causa manebant pertinaces, contemsi tantum, & suo reliqui fato. Agyrtas nocivam hominum fecem severe cohibui, vel expuli quantocyus, ne fallerent imprudentes, dum temerariis ausis impune grassantur in genus humanum. Hactenus non excessi quantitatem duarum unciarum, sive quatuor cochlearium de die in lue magis inveterata; frequentissime unicum cochlear mane & vesperi suffecit; lentius forte succedebat curatio; sed nec ullum incommodum ab aegris percipiebatur; poterantque sic tegere foedi mali curationem, si vellent, ut nulla oriretur de hac re suspicio; dum simul plurimi ex illis poterant vacare solitis laboribus, & aestivis praecipue mensibus libera aura frui. Aëre humido, frigido, & hyemali tempore, consului semper, ut domi se continerent, dum hoc remedio uterentur. Non pauci tamen fuerunt immorigeri; de quorum fortuna actum erat, si in suspicionem foedi morbi venissent; hinc, quavis tempestate anni, in publicum prodibant; ditiores curru vehebantur tecti pellicea veste, quam deponebant, calefacta conclavia ingressuri; publica frequentabant spectacula, in quibus moris est fere pellicea veste tegi; unde & hoc absque ulla suspicione facere poterant. Hoc modo plures curae tempore aulam, spectacula, amicos frequentasse novi sine noxa.

Tenuioris sortis homines hybernis mensibus in nosocomium recipiebantur; praesertim illi, qui sub dio labores suos peragere debebant, ut victum com-

comparare possent. Reliquis dabatur petentibus dosis remedii, & decocti emollientis, quam intra 24 horas sumerent.

Militibus sereno calido tempore licuit semper in apricum prodire. Mirabantur belli duces, quosdam potuisse solitos militares labores peragere, dum hoc remedio utebantur ad luem curandam (h).

Celeberrimus Archiater *Pringle* commendavit hoc remedium chirurgis castrensibus, ut illud tentarent in militibus lue venerea affectis (i), quod & cito factum fuit; dum plures tales aegri aderant, & simul deerat opportunitas ad salivationem adhiberi solitam. Viginti tales casus describuntur, & monetur plures addi potuisse similes. Ex triginta militibus hac methodo curatis nequidem unus recidivam passus est.

Unde conclusum fuit: *methodum hunc luem curandi praeferri debere salivationi ob brevitatem curae, ob securitatem & lenitatem, ob corporis habitum post curam finitam*. Omnes enim norunt, quam debiles exhausti, & pessime mulctati a salivatione resurgant quandoque miseri, ita ut postea nunquam pristinae sanitatis vigorem recuperent; praecipue, si minus prudentem & peritum salivationis directorem nacti fuerint.

Observatum in Anglia, paucis alvum leniter solvi, & tantum in curae principio: nunquam enim pergebat haec alvi evacuatio ultra tertiam, vel quartam diem: agebat remedium per diuresin imprimis, & de nocte excitabat sudores. Pauci levem molestiam circa cardiam sentiebant a dosi matutina; neque haec molestia crescebat in eadem proportione, dum agebatur dosis remedii. Nulla praemittebatur praeparatio, nullum purgans remedium. Si febricitarent, symptoma aliquod inflammatorium adesset, aut phymosi laborarent, vena secabatur; ceterum non. Bubones sanabantur feliciter absque ullo apparatu chirurgico. Nec praeter lapidem infernalem ad verrucas venereas, sordida ulcera, fungosas excrescentias, aliis externis remediis opus fuit.

Verrucae autem venereae, dum persistunt curae tempore, si laventur solutione sublimati, quae interne sumitur, diluta quadruplo aquae purae evanescunt; cuius rei notabile exemplum legitur (k). Femina 23 annorum delicatula quinto graviditatis mense totum corpus a capite ad pedes tectum habebat scabie venerea, cum dolore, & tumore glandularum inguinalium. Data fuit ipsi solutio sublimati corrosivi in spiritu vini, ita ut quinque octavas partes grani intra 24 horas sumeret; primis autem quatuor curae diebus tantum mediam partem huius quantitatis sumserat. Post quindecim dies, fere totum hoc malum disparuit. Quaerebatur tamen, se multum incommodi ab haemorrhoidibus pati: examine instituto patuit, non esse haemorrhoides, sed anum, & perinaeum obsita esse verrucis venereis subalbi coloris, mollis consistentiae, quarum quaedam minimi digiti apicem aequabant, quaedam in apice tendere videbantur ad suppurationem.

Sua-

(i) Ibidem pag. 60.
(k) Medic. observat. and inquiries tom. I pag. 365, tom. II pag. 73. &c.
(l) Le Begue de Presle sur l'usage interne du sublimé corrof. pag. 215.

Suasum fuit illi, ut pergeret in usu interno solutionis sublimati; simul lavaret verrucas eadem solutione quadruplo aquae diluta. Intra decem dies omnes verrucae disparuerunt, sed non ceciderunt: maiores reliquerunt maculas fuscas in cute. Quum nihil amplius mali sentiret, a remediis cessare cupiebat: fatebatur nihilominus, unum alterumve superesse tuberculum, & re examinata patuit, binas verrucas prioribus similes insidere pudendi labio dextro; fassaque est, quod illas nunquam lavasset. Monita, & his eamdem lotionem adhibuit; quae post paucos dies disparuerunt simili modo, ac priores.

Unde apparet, idem illud remedium externe applicatum prodesse; vidi tophos, nodos, exostoses sub interno usu solo diutius resistentes, omnino solvi, dum aquae dilutum quadruplo, idem remedium topice applicaretur. *Petrus Andreas Mathiolus* (*l*) dissolvebat uncias binas sublimati corrosivi in sex circiter aquarum stillatitiarum libris, hocque remedio *egelido omnes corporis compages lavabat, brachiaque cum tibiis a genu & a cubito donec dolores cum ceteris evanescerent.* Verum salivatio sequebatur. Addit enim: *diebus lotionis e cubiculo pedem male affectus non efferat, sed caveat omnia, perinde acsi inungeretur. Huic etiam quae praemisimus accidere solent; oris exulceratio scilicet, defectus animae, ventris deductio, somni difficultas.* Sed ex dictis patet, non requiri immanem hanc sublimati copiam, sed minimam sufficere, ut externo usu prosit.

Hactenus semper mansi in eadem proportione, medii nempe grani sublimati corrosivi ad unciam spiritus, sed vidi (*m*), prudenter, & sensim quantitatem sublimati auctam fuisse, donec sexdecim grana in quatuordecim unciis, sive viginti octo cochlearibus spiritus solverentur; quumque talis mixturae cochleare daretur mane & vesperi, plus quam granum sublimati dabatur quotidie: pulcre quidem successit hoc; sed, dum tentabatur ulterius augmentum, vomitus sequebatur; unde redeundum fuit ad priorem proportionem, sexdecim granorum nempe ad quatuordecim uncias spiritus. Notatur tamen, quod sic utentes hoc remedio salivabant, sed absque ullo incommodo.

Licet minime absonum videatur augere remedii efficaciam, semper vitavi, ne primae viae inde afficerentur, & cavi salivationem, quam si subrepere videbam, per aliquot dies abstinui a remedii usu, donec omnis metus ptyalismi cessaret. Malui in casu difficiliori augere quantitatem mixturae exhibendae, quam mutare proportionem sublimati ad spiritum, in quo solvitur: tunc enim vomitus secuturi minus periculum erit. In illis, quibus a maiori spiritus copia irritabantur fauces, poterit singula dosis dilui decocto emolliente, quod superbibendum est. Dum iunioribus dari debuit illud remedium, aqua diluendum curavi, grato quodam syrupo addito effeci, ut libentius sumerent, & quantitatem sublimati pro ratione aetatis, & virium minui, ita ut quandoque tantum octavam partem grani dederim nycthemeri spatio.

(*l*) Aphorisiac. pag. 257.
(*m*) Medic. observat. and. inquir. tom. I pag. 403, 404.

Quum ergo certissimi debeamus esse de quantitate sublimati, quam exhibemus, merito repudiatur illa methodus, qua magna copia sublimati corrosivi in parca copia spiritus, vel alcoholis vini solvitur, & dein haec solutio guttatim datur. Talis formula legitur (*n*): ℞. *Sublimati corrosivi drachmam alcoholis vini unciam fiat solutio.* Dabantur huius guttae X, XII, XV in decocto avenae, vel alio potu diluente singulis auroris, & robustis nonnunquam vesperi. Gradatim augebatur dosis, usque dum XXX guttas attingeret. Audax certe, & anceps remedium! Sed & effectus satis violenti sequebantur: sursum enim, ac deorsum evacuabat valide: *sputationem frequenter etiam per horam unam aut alteram excitat; sed aeger finita operatione, res suas prosequitur neglecta custodia.* Egregius *Turner* tentavit hanc methodum; sed brevi repudiavit (*o*); ubi aliae formulae audacissimae pariter habentur, & quas nemo prudens adhibebit unquam. Quantis periculis se exponunt miseri, dum arcanorum iactatoribus salutem committunt, qui immedicabiliter sanitatem destruunt, dum luem se curare iactant! Dolens vidi toties, dysenteriis diuturnis exhaustos defecisse, tandem plures haemoptysi, & sequente phthisi contabuisse post temerarias tales curas; quosdam superfuisse quidem diutius, at nunquam recuperasse vigorem sanitatis, sed semper languidos calamitosam vitam duxisse, donec in ipso virilis aetatis vigore deficerent.

Dum periculosa talia remedia guttatim dantur, longe difficilius determinari poterit quantitas: pro diversa enim proportione aperturae phialae ad collum eius maiores minoresve guttulae excidunt.

Licet autem solutio mercurii sublimati in spiritu copioso potuerit ferri refracta dosi, etiam in teneris infantibus, aliquando tamen, quamvis raro contigit, ut nec adulti hoc remedium ferre potuerint. Testatur se hoc observasse coniunctissimus mihi *Stork* archiater (*p*), qui tot a foedo hoc morbo liberavit in *nosocomio Pasmaniano* huius remedii usu, etiam post frustra tentatam salivationem.

Illi enim, qui pectus siccum habent, qui tussi vexantur, quorum systema nervosum admodum mobile est, qui haemorrhagiis subiecti sunt, citra detrimentum hoc remedium non ferunt, licet etiam copiam decoctorum mollium superbibant.

Fatetur quandoque contigisse, ut mala venerea huic remedio per plures menses adhibito non cederent. Solvit tunc grana XII mercurii dulcis in aqua, edulcoravit unciis binis syrupi, & quater de die unciam talis remedii dedit cum bono & celeri effectu. Aliis nec hoc remedium profuit; sed saturatum decoctum radicis bardanae, in cuius libris quatuor duo grana mercurii praecipitati rubri soluta fuerant, optime iuvit; & hoc remedio, pertinacissimos furunculos venereos, qui aliis remediis nequaquam cesserant, sanavit.

Sic bona fide dixi illa, quae de usu sublimati corrosivi in curanda lue venerea novi, nihil hic dissimulans. Scopus mihi fuit, evitare periculum & mo-

(*n*) Turner. siphylis on the vener. discase. pag. 99.
(*o*) Ibidem pag. 100, & seq.
(*p*) Ann. medic. 2. pag. 223, & seq.

molestias salivationis, & tam parca uti argenti vivi copia in cura luis, quam fieri poterat: metuebam enim semper a copia mercurii ingesti, quum indomabile corpus sit, & naturae humanae inimicum, uti antea pluribus probatum fuit.

Non mirabar multos suspectam habuisse facilitatem curationis, quae ante laboriosa adeo erat, & credidisse, quod nunquam possit sic eradicari morbus, nisi levior fuerit; hinc metuendam esse recidivam semper. Sed certe post salivationem etiam repetitam rediisse luem, nemo negabit. Fatetur hoc ipse celeberrimus *Astruc* (q); sed simul excusat rem: *Probe gnarus sum*, inquit, *hydrargyrosin sine praevia praeparatione dosi nimia, breviore temporis intervallo adhibitam, frustra saepius adhibitam fuisse: at vero pernego, virus ullum unquam esse, quod radicitus non exstirpetur, si mercurius praemissa debita praeparatione, parca manu, legitimis intervallis, tempore satis diuturno illinatur.* Ante enim dictum fuit, quod praecipuam curae felicitatem poneret in eo, ut maior copia mercurii corpus ingrederetur. Quod autem recidivam luis post salivationem omni cum cura institutam viderit, satis evincitur ex illis, quae mox subiungit: *cave tamen credas exstirpato semel seminio omnia iam in vado esse. Si nulla quidem partibus corporis solidis labes illata fuerit prius, res planissime confecta erit sine ullo recidivae periculo. Secus vero, si qua supersint solidarum partium vitia, ante inusta, utpote quae non raro eo usque latenter deducta sunt, vel partes adeo nobiles obsident, ut nullam iam curationem, sed palliationem tantum admittant; imo plerumque palliationem non satis diuturnam.* Certe, quum toties ossa a lue venerea inficiantur, & foeda carie erodantur, frequentes erunt satis casus, ubi solidis corporis partibus inhaeret contagium.

Longe aliter videtur antea sensisse celeberrimus *Astruc* (r), ubi argenti vivi vires extollens, & decocti guaiaci efficaciam deprimens scripsit sequentia: *quod si quae vasa in corpore toto impervia superesse possunt, quod quidem rarum est, sed quod tamen de vasis duriorum exostosium, gummatum, nodorum &c. interdum verum est; ea certe tantum, quae cum momento mercurii ineluctabilia sunt, vi nulla alia debiliore unquam in posterum reseranda sunt, & quae proinde pro vasis omnino obliteratis haberi debent, humorque iisdem impactus pro humore nunquam resolubili, & a quo nullum recidivae periculum futurum sit.* Bona fide fateor, me nunquam securum fuisse, si tale quid in ossibus superesse viderem post salivationem; nec vidi alios, qui luis curationi omnem operam navabant, integram sanationem promisisse in simili casu, sed semper recidivam suspicatos fuisse, & aliis remediis usos, ut hanc caverent (s). Celebris olim in cura morbi venerei *Turner* (t) nullo modo dissimulat, post salivationem rite administratam copiosam per triginta dies, dum omnia mala penitus curata viderentur, repullulasse luem, ita ut novam salivationem posceret. Hinc

cante

(q) De morbis vener. edit. 2 tom. II pag. 995.
(r) De morbis vener. lib. II cap. IX in prima edit. pag. 142.
(s) Medic. essays tom. I pag. 57 tom. III pag. 328.
(t) On the venereal disease pag. 148.

caute monuit medicos, ne nimis absolutam morbi certo curati prognosin statuant cum famae propriae periculo.

Curatio luis usu sublimati corrosivi iam descripta & hoc emolumenti habet, quod possit absque incommodo diutius protrahi; imo & repeti, si vel minima suspicio latentis adhuc alicubi miasmatis venerei oriretur. Vidi autem plures, qui mortem repetitae salivationi praetulerunt pertinaciter.

§. 1478. Neque ullum aliud remedium tum ad sanitatem requiritur.

Supposito nempe, quod per argenti vivi actionem penitus de corpore expulsum fuerit omne miasma venereum; tunc enim nihil superesset, quam exhaustum post salivationem toleratam corpus blando, & bono nutrimento implere sub cautelis antea recensitis.

Verum antea ad §. 1476 monitum fuit, dari casus luis venereae, ubi argenti vivi efficacia nequidem sufficit, quocumque etiam modo applicetur corpori. Qui solius mercurii efficaciae confidunt, & reliqua artis auxilia spernunt, repetunt eius usum, donec aegri repetitis salivationibus exhausti deficiant, vel incurabile malum pronunciant.

Operae pretium est expendere, quaenam in arte salutari supersint adhuc auxilia, quibus succurri possit miseris.

Celeberrimus *Freind* (u), dum de luis venereae prima origine agit, notat sequentia ex *Leone*, qui Africae historiam scripsit, non ita diu postquam novus hic morbus ex America in Europam delatus fuit: *in Barbaria hoc morbo (lue venerea) infecti pereunt plerumque, & curantur raro. In Numidia, & Lybia vix notus est morbus. Unde Barbari lue infecti in Numidiam, Nigritarum regionem tendunt, & sola aëris temperie, dum morantur ibi, perfectam recuperant salutem, & sani in patriam redeunt, nec medici auxilio, nec medicamentis usi. Propriis oculis se plures sic sanatos vidisse affirmat.* In calido admodum aëre versatos fuisse hos homines certum est; nec opimo victu illos usos fuisse, admodum credibile; dum simul & laboribus victum sibi quaerere debebant. Puro, & campestri in aëre labores validos, in pulcro de *Siphylide* carmine laudat *Fracastorius* (v), venationes, cursus, montium ascensus, imo & rusticanos duros labores commendat:

Vidi ego saepe malum qui iam sudoribus omne
Finisset, silvisque luem liquisset in altis.
Sed nec turpe puta, dextram summittere aratro,
Et longum trahere incurvo sub vomere sulcum:
Neve bidente solum & duras proscindere glebas.

Et

(u) Histor. of physik vol. II pag. 343.
(v) Aphrodisiac. pag. 189, 190.

Et valida aëriam quercum exturbare bipenni,
Atque imis altam eruere a radicibus ornum.

Dum autem valido labore sic corpus exercetur, sollicite monet, in victu omnia pinguia vitanda esse:

— — tibi pinguis anas, tibi crudior anser,
Vitetur, potiusque vigil capitolia servet.
Viteturque gravi coturnix tarda sagina.
Tu teneros lactes, tu pandae abdomina porcae,
Porcae heu terga fuge, & lumbis ne vescere aprinis.
Venatu quamvis toties confeceris apros.

Macilentam diaetam, & labores validos laudaverunt & alii probatissimi auctores, qui de cura luis venereae scripserunt. Sic *Gonsalvus Fernandes* (*x*), qui vixit, dum lues ex America in Europam devecta fuit, & postea ipse in Hispaniolam, ac Americae continentem missus est, ut fusionibus auri & argenti praeesset, quo nec locupletior, nec oculatior testis adhiberi potest, dum de ligno guaiacano agit, scribit sequentia: *Apud Indos haud est adeo saevum malum, nec tantum affert discrimen, sicut in Hispania, & frigidioribus climatibus; sed parvo negotio huius arboris ope incolae curantur: curatio multam inediam, & praeterea aquae potum, in qua lignum hoc decoctum fuerit, expostulat. Et absque inedia ipsa nihil prodesse, sed obesse consuevit.*

Per inediam non intelligit omnimodam a cibis abstinentiam, sed tenuem valde victus rationem: *A carnibus abstinet, & piscibus; sed passulis vescitur, & siccis eduliis; iisque paucis (quae scilicet ad sustentandum tantum corpus sufficiant), & aliquo panis assi (biscoctum vulgus vocat) frustulo.*

Validi laboris efficaciam in lue venerea curandam testatur *Antonius Musa Brasavolus* (*y*), dicens: *Denique sunt nonnulli, qui ex vehementissimo motu quotidie frequentato a Gallicis doloribus evasere; ut contigit Dono Batano campanario, qui saevissimis doloribus cruciabatur, sed chordas trahendo magnae campanae episcopii Ferrariensis ab eisdem doloribus evasit.* Audivi aliquoties a fide dignis, homines ad triremes damnatos, dum in mari mediterraneo quotidie duris fatigantur laboribus, & macilentissima tantum diaeta sustentantur, sanari a lue venerea absque ullis remediis adhibitis. Idem confirmat *Fallopius* (*z*), qui defendens virtutem medicatam ligni guaiaci in lue curanda contra illos, qui affirmabant, decocta aliorum lignorum similem effectum praestitura, scribit: *Ego vidi aliquos curatos ligno fagi, qui coniecti in triremes, atque instituta victus ratione tenuissima laborantes ex toto liberantur. Sed iste non est usus medicus.* Nisi enim dura cogat necessitas, vix invenientur aegri, qui calamitosam adeo vitam ducere velint, ut a foedo morbo liberentur.

Vidi

(*x*) Ibidem pag. 357. (*y*) Ibidem pag. 680. (*z*) Ibidem pag. 790.

Vidi ipse memorabilem casum, qui me docuit, quid constans aegri animus cum victu penitus macilento, ac validorum laborum tolerantia efficere possit in lue venerea inveterata, & vix non desperata.

Nobilis iuvenis petebat a me consilium, qui in calamitosissimo statu versabatur. Quater salivationem mercurialem subiverat semper postea repullulante lue venerea, quae sanata credebatur. Ter tentata fuerat cura per decoctum guaiaci; nec meliori successu. Gerebat in sterno, ac claviculis tumores in fronte similem unicum; cutis in variis locis maculis foeda erat, & dolores nocturnos ossium patiebatur. Omnium rerum inops quum esset, nemo illum recipere volebat, aut curam eius gerere; universa familia detestabatur miserum. Fatebatur se non semel cogitasse, ut violenta morte miseriarum finem quaereret.

Moerentem animum erexi lenimen malorum promittens, dum integram curam spondere non audebam in morbo adeo inveterato. Fidem dabat, se omnia tentare velle, & posse etiam durissima, modo aliqua sanationis spes affulgeret. Quum satis robusta esset nativa corporis compages, & adesset aetatis vigor, rustica veste indutum hominem elocavi agricolae, ut absque ulla duri laboris mercede famulum ageret solo victu contentus, & vili quidem. Praeter panem enim alebatur dauci, & pastinacae radicibus, solani esculenti tuberibus, pomis, pyris, hordeo, avena in sola aqua coctis, & similibus. Potus erat lactis ebutyrati serum acidulum, tenuissimum. Mensis aprilis initio coepit hoc vitae genus, & duros ruris labores constantissime tulit usque ad mensis octobris initium, quando me accessit sanus. Toto hoc tempore a carnibus, piscibus, ovis, lacte, butyro, caseo abstinuit severissime. Vidi illum post aliquot annos in foecundo coniugio viventem, & formosa sanaque prole beatum.

Mirum certe exemplum, quod docet, venereum contagium elui potuisse ex locis corporis, quibus pertinaciter haerebat, & expelli de corpore per sudores validis laboribus in calido aëre excitatos, dum simul diaeta macilentissima servabatur, & copiosus liquidi solventis potus sudori aptum vehiculum praebebat. Rari tamen sunt, qui possent rariores, qui vellent constanti animo hanc curandi methodum tolerare.

Hinc, ubi argenti vivi efficacia in curanda lue deficit, ad usum decocti guaiaci confugere solent medici, quod magnam famam obtinuit; praecipue, postquam *Vlricus de Hutten*, eques Germanus, hoc remedio se curatum publice testatus fuit (*a*), licet curam salivationis undecies absque successu tolerasset, & penitus inveteratus esset morbus. Scribit enim: *tanto periculo, tam acerbo discrimine cum hoc morbo nonum iam annum luctor, non segnius interim & alia, quibus obsisti morbo putabatur aggressus. Nam & balneis curabamur, & herbarum potu, ac potionibus, & erosione ulcerum. Ad quem usum assumebatur arsenicum, atramentum, calchantum viride aëris, aut aqua, quae fortis vocabatur; tanta cum doloris acerbitate, ut credi possent nimis vivendi cupidi,*

(*a*) Aphrosiac. pag. 281.

cupidi, qui non mori maluerint, quam sic vitam proferre. Natus fuit, antequam lues venerea adhuc in Europa apparuerat, anno nempe 1488, & quum anno 1523 obierit, laboravit lue venerea, dum morbus primo innotuerat; quo tempore longe peius furebat malum, & ruditer ab imperitis tentabatur cura, nec minus infeliciter; uti ipse testatur, quod post inunctiones *vix centesimus quisque levabatur, recidivis ut plurimum aegris, quum vix paucos ad dies duraret eius iuvamentum* (*b*). Quam misere autem foedis ulceribus, exostosibus, doloribus torqueretur, ipse describit (*c*); ita ut esset aspectu ac odore foedus, & omnibus gravis. A tot tantisque malis se omnino liberatum fuisse usu decocti guaiaci testatur; hinc illud adeo laudat, & commendat omnibus; simulque normam illud parandi, eoque utendi cum cura describit; quae apud auctorem legi merentur.

Scriptum tamen fuit *Huttenum* ex recidiva lue venerea miseram mortem obiisse, & ante diem 35 vel 36 aetatis anno (*d*). Sed sane minime mirum videbitur hominem, undecies salivationem mercurialem passum, novem annis cum lue venerea pessima conflictatum, profugum, exsulem, indigum citius vitam finiisse. Nec certum est, illum ex recidiva luis periisse; quum liberius vivens novo malo causam dare potuerit; forte iam minus cautus; quum se metuendae luis certum remedium scire firmiter crederet. Si auctor, ut fertur, fuerit *Huttenus*, libelli, cui titulus *epistolae obscurorum virorum*, in quo barbaries illius temporis salse perstringitur, non videtur a moribus multum laudari posse.

De methodo autem parandi, & exhibendi decoctum guaiaci dictum fuit antea ad §. 529 in capitulo de *morbis ossium*, & in *materia medica* ad eumdem hunc mumerum formula talis decocti habetur. Indicatio est, corpus totum replere decocto guaiaci. Hinc quater de die dantur unciae aliquot decocti guaiaci meracissimi; pro varia aetate, temperie, & viribus, aegri maior minorve copia exhibetur. Proderit semper potare, quantum aeger ferre poterit; *utique in singulas vices ut nimirum uncias sorbeat octo; si plures, tanto rectius* (*e*). Aeger loco calidissimo includendus est, ut fere sponte ad sudandum pronus sit.

Ab omni cibo, potuque abstinendum, in quo vel minimum pinguis est. Unico, macilento, biscocto pane, uvisque passis, & nulla alia re alendus. Nullo omnino reficiendus potu, nisi sincero, at paullo leviori guaiaci decocto. Plerumque solet ille potus parari ex residua scobe ligni guaiaci, quae a decocto meracissimo superest: non enim unica decoctione educitur ex hoc ligno vis tota medicata, & illud decoctum secundarium satis sapidum adhuc est; licet cum larga copia aquae coquatur, & pro potu communi servire poterit commode.

Dum medici coeperunt uti ligni guaiaci decocto, illud parce ex America adveheh-

(*b*) Ibidem. (*c*) Ibidem pag. 304.
(*d*) Astruc de lue vener. edit. 2 pag. 630.
(*e*) H. Boërhaave in praefat. aphrodisiaci.

advehebatur in Europam; hinc caro vendebatur pretio. *Nicolaus Massa* (*f*) refert, unicam ligni huius libram *undecim scutatis aureis* constitisse; hinc minus opulentos, ut sumtibus parcerent, idem lignum saepius decoxisse nova aqua affusa, & sic totam vim medicatam exhausisse, antequam inutiles ligni reliquias abiicerent. Efficacem tamen fuisse talem decoctorum potum testatur; ita ut homo per plurimos annos morbum Gallicum passus, cum doloribus & tumoribus plurimis, decocto potato unius librae huius ligni, integre curatus fuerit; plus quam duodecies coctionem repetendo; quamdiu nempe ultimum decoctum aliquem saporem & odorem retinebat primae decoctionis, quae omnium meracissima erat. *Huttenus* (*g*) testatur, quod fere quinque libris huius ligni opus habuerit, quum alii octo, nonnulli decem libras insumerent. Quum autem *Huttenus* ante *Antonium Massam* vixerit, forte adhuc maiori pretio guaiaci lignum redimere debuit. Saltem in praefatione tractatus (*h*) de curatione morbi Gallici per lignum guaiacum conqueritur, quod multum pecuniae in curando hoc morbo elocaverit.

Hoc tempore quum levi pretio lignum guaiaci comparari possit, non servatur lignum, quod parando decocto meracissimo servivit, ut paretur decoctum secundarium, sive levius; sed adhibetur recens lignum minori quantitate: uncia media sufficit pro singulis libris decocti secundarii, quod potui communi serviet.

Praestat tamen semper in decoctis his parandis macerare guaiaci lignum per aliquot horas in aqua, quae decoctioni serviet: tunc enim decoctum reddetur magis dives virtute medicata huius ligni.

Decoctum guaiaci, meracum imprimis, satis acuti saporis est, ita ut fauces bibentium quandoque leviter exasperet, quod incommodum brevi tamen post potum tempore evanescit sponte. Caveri hoc, vel saltem insigniter minui potest, si *liquiritiae* radix addatur decocto, tali quantitate, ut medium pondus ligni guaiaci aequet. Additur autem liquiritiae radix, quae & γλύκυς ῥίζα vocatur, tantum finita coctione, & infunditur decocto per dimidium horae. Coctione enim, praesertim longiore, dulcis liquiritiae sapor mutatur, & minus gratus redditur.

Postquam ergo aliquot dierum decursu potata fuerunt larga copia haec decocta, tunc aegri *corpus plenum est hoc liquore ligni, cuius penetrabilis acrimonia, & acuta balsamica virtus talis est, ut omnem fere pituitam solvat, pingue diluat, tenax attenuet, putridum a fracedine ulteriori condiendo praeservet, cohibeat. Tum medicatus ille liquor fovit, maceravit malos humores; restat dein, ut velocissime motus perque omnia vasa traiectus celeriter intima quaeque abluat, detergat, repurget, atque ita pinguia corporis infecta de corpore quam accuratissime eliminet, sicque continuata hac expurgatione sanet* (*i*).

Ultimus ille scopus obtinebitur, si vapori calido penetrabili spiritus vini accensi exponatur nudum corpus aegri, ut excitentur sudores; per quos diffla-

(*f*) Aphrodisiac. pag. 71. (*g*) Ibidem pag. 283. (*h*) Ibidem pag. 277; 278.
(*i*) H. Boërhaave in praefatione aphrodisiaci.

diffiabitur liquidum ingestum, & nova opportunitas dabitur corpus implendi similibus. Hoc fiebat duplici modo: vel enim in cistella lignea ad hunc usum facta sedebat aeger erectus, capite libero extra cistellam prominente, accenso sub craticula spiritu vini, ut eius vapor undique totum corpus allueret; solet tunc mox sequi profusus sudor, qui ubi per dimidium horae sic duravit, eductus ex cistella aeger in vicinum lectum, siccum, calefactum deponitur, ut adhuc sudare pergat per horulam; plus, minusve, prout vires ferunt. Quum autem periculosum foret, si frigidiusculus aër allaberetur ad corpus aestuans, & sudoribus diffluens, multi praetulerunt, si aegro nudo, & in lecto iacenti applicaretur spiritus vini accensi vapor per tubum longiorem sub stragula deductus; quod satis commode fieri potest. Sic enim translatio aegri sudantis ex cistella in lectum evitatur, & minus periculum animi deliquii est, dum in situ horizontali decumbit, quam si erectus sederet. Si quae ossis pars malo venereo infecta fuerit, pannis laneis, meraco decocto guaiaci madidis obvolvitur sudationis tempore, simulque spiritus vini accensi vapor per tubum sic dirigitur, ut in hanc partem agat imprimis, quae omnia in lecto iacente aegro commodius administrari poterunt. *Hac arte intima ossium, & reconditissimarum partium abdita purgantur penitus; etiam quo mercurii virtus cum efficacia haud pertingebat. Etenim videre memini, iuvenem penitissime ad ossa usque infectum hac tractatum methodo, tanto impetu eiecisse sudores, ut in vigore operationis subviridis a guaiaco sudor elevaret separaretque ulcerum escharas, vacilantes iam, & inferne labefactatas* (k).

Expressio sudoris, quae fit accensi spiritus vini ope, ultra dimidium horae vix debet protrahi. Exstincto iam spiritu, & remoto tubo deducente perget sudor in lecto; sed moderatio, quem per horulam aeger facile tolerare poterit; imprimis si unciae octo, vel decem iuris macilente vitulinae carnis cum pauca oryza cocti calide exhibeantur. Praestat, ut sudoris tempore adsit medicus, qui curam dirigit, ut ministrantium temeritatem coërceat praesens, & aegro succurrere possit illico, si animi deliquium, aut aliud quid improvisum contigerit. Dein corpus pannis laneis calidis detergeatur, & postea surgat aeger. Vesperi sudatio repetitur eodem modo, & iisdem cum cautelis; simul continuandum semper in potu decocti guaiaci meraci, uti & dilutioris pro potu ordinario. Per quatuordecim dies, bis de die, mane nempe & vesperi sudatio adhibetur; tum demum aliis quatuordecim diebus, semel in die, mane nempe sudet aeger: quo facto cura haec absoluta est, & sensim aucta ciborum non pinguium copia refocillandus est aeger; curae enim tempore praeter ius carnis vitulinae macilente sudoris tempore stricta diaeta servatur. *Nicolaus Massa* (l) cura felici luis venereae celebris suo tempore scripsit sequentia: *Notandum est, quod infecti ultima infectione morbi Gallici non sanantur, nisi fortissimis & ultimis remediis; ut est potus dicti decocti cum tenuissimo victu; scilicet cum abstinentia a carnibus, & vino; & ideo tum* in

(k) Ibidem. (l) Aphrodisiac. pag. 71.

in prandio, quam in coena biscoctum panem ad uncias tres, & passularum uncias duas comedant, modo virtus toleret. Sed & *Massa* (*m*) dabat decoctum guaiaci satis meracum: duas enim libras ligni guaiaci in pulverem triti miscebat cum aquae purae sexdecim libris; macerabat per unum, alterumve diem; dein decoquebat ad consumtionem medietatis. Talis decocti calidi dabat mane ab unciis sex ad uncias duodecim, & totidem vesperi; intermedio tempore iubebat aegros bibere de decocto secundario, quantum poterant.

Monet tamen in hoc loco, medicum semper attendere debere ad aegri consuetudinem, & vires: *Sunt enim homines non tolerantes famem stomachi, aut consuetudinis defectu; quare esto prudens, & istis dabis plus de pane, & etiam de carne; ut, puta, uncias sex panis, & quatuor carnis.* Videtur autem praetulisse carnes albas, vitulinam, hoedinam, pullorum: quandoque & aviculas concessisse, sed semper parca copia tantum.

Leonardus Fuchsius (*n*), qui in Germania medicinam exercuit, & docuit, plus concessit aegris, qui decocto guaiaci utebantur ad curandam luem veneream per sudores. Panis enim bene fermentati, & cocti, modice saliti, uncias quatuor, quinque, ad summum sex dedit, & pullum gallinaceum elixum in aqua. In coena non plus quam in prandio sumendum esse monuit: *Imo, si caput defluxionibus idoneum habet aeger, coena multo levior, & minor sit prandio.* Notat autem, Germanos vehementius appetere, & melius concoquere; hinc pluri, ac copiosiori alimento indigere, adeoque liberalius in usu guaiaci cibandos esse; ceteroquin, tenui exquisito illo victu, & sudoribus, accedentibus vigiliis, & immensis doloribus, vires mirifice prosternentibus, in hecticas febres & marasmum incidere.

Quum enim omnes mutationes subitae periculosae dicantur, & sint, hoc imprimis verum erit, si quis lautiori diaetae assuetus dudum subito ad tenuem exquisitum victum transeat. Unde non sine ratione suadet *Huttenus*, ut per decoctum guaiaci curandis paullatim subtrahatur cibus, primo quarta pars eius, quem sumere consueverat; dein tertia, paulo post dimidium, *ut esurire discat*; & vinum detur aqua valde dilutum (*o*). Unde apparet, quam male agatur cum aegris, dum rudibus, & imperitis hominibus operosa haec cura committitur, quae nunquam tuto, nisi a perito, & prudenti medico administrari poterit. Pro varia enim aegrorum tolerantia sudorum copia determinanda est, an semel, vel bis de die sudor excitari debeat. An ciborum copia, quae aegro conceditur, viribus sustinendis sufficiat. Plura alia huius curae tempore contingere possunt, quae praesens medici auxilium, & consilium desiderant; v. g. in animi deliquiis, in augendo, vel minuendo aestuarii calore &c. *Huttenus* (*p*) *noverat quemdam sic medentem, qui tres una die viros agricolas quum intra hypocaustum plus aequo aestuans conclusisset, ac illi, salutis, quam sic adepturos se sperabant, studio, patientius quam par erat consisterent, donec, defectis per caloris vehementiam cordibus, mori non sentirent, misere iugulavit.* Bonum ther-

(*m*) Aphodisiac. pag. 62. 63, 64. (*n*) Ibidem pag. 599, 600. (*o*) Ibidem pag. 284. (*p*) Ibidem pag. 281.

thermometrum in cubiculo aegri suspensum docebit facile medicum, imo & adstantes, si nimis exaestuet, vel deficiat calor loci.

Quum autem tam valida per sudores hic fiat evacuatio, & subita quidem, peritus medicus non tentabit hanc curationem in debilibus, & exsuccis corporibus. Male ad guaiaci decoctum confugiunt tales, qui repetitas salivationes passi exhausti sunt toti, & marasmo vix non confecti. Nisi enim adhuc illa adsit viscerum integritas, ut bono victu renutriri possint, & repleri vasa collapsa, sicque augeri exsucci corporis torositas aliquantum, deficient inter medios sudores.

Unde aliquoties per duos, tresve menses, & diutius salubri victu cogebar reficere tales aegros, antequam curam per decoctum guaiaci tentare auderem. Si non reficietur corpus post bonum victum diu administratum, alia potius tentanda consului, de quibus postea adhuc quaedam dicenda erunt. Interim certum est, in tali casu firmam curae spem non amplius superesse; quum per morbi inveterati virulentiam, saepiusque per imprudentes curationes, sic enervatum fuerit viscerum, & vasorum robur, sic minuta humorum copia, sic depravata illorum indoles, ut corpus non amplius ex ingestis optimis eupeptis cibis, & potibus possit conficere bonum chylum, & sanguinem talem, unde restituantur illa, quae perierunt. Solent tunc saepe miseri immedicabili phthisi consumi, vel lento marasmo tabescere.

Inde etiam intelligitur ratio, cur prudentes medici non provocent sudores per vaporem accensi spiritus vini, antequam per octiduum corpora aegrorum impleverint decocto guaiaci copiose potato, ita ut quandoque tumere incipiant. Penetrabilis enim ille vapor accensi spiritus vini, dum accensa pars inflammabilis corpus nudum undique alluit, tantam copiam sudoris elicit, ut, nisi prius copiosus humor in vasis fuerit, homines a subita tali vasorum depletione in animi deliquium inciderent, imo in mortis periculum.

Quum ergo & haec methodus non omni difficultate careat, & ob severam diaetam, sudoresque profusos minus arrideret plurimis, coeperunt cogitare medici, an non possent eluere miasma venereum de corpore commodiori methodo. Sic *celeberrimus Astruc* (q) refert, *Alexandrum Massariam* credidisse, posse decoctum guaiaci eadem ratione administrari, ac aquas thermales; nempe copiose illud bibendo ad decem, & plures libras per intervalla deambulando. Hanc methodum a nemine praeter *Manardum* excogitatam fuisse miratur. *Testatur autem, se non semel hoc modo ligni decoctum dedisse summa cum facilitate, & felicitate.*

Certum tamen est, *Antonium Massam* (r), qui circa idem tempus scripsit, similem methodum tentasse, & apud illum leguntur sequentia: *Quoniam non pauci sunt homines, qui inediam, vel cibi, & potus praescriptam abstinentiam minime ferre possunt, ideo ii non sunt in mediocri cibi quantitate detinendi, sed dentur illis carnes optimae, & vinum mediocre ista decoctione dilutum. Etenim plu-*

(q) De morbis venereis edit. 2, tom. II, pag. 844. (r) Aphrodisiac. pag. 70, 71.

plures liberati sunt ex sola permistione decoctionis ligni Indici tam prima, quam secunda bibita in prandio, & coena copiose, seu liberaliter, comedentes etiam optimas carnes, & exeuntes ad propria munia. Sed qui hac via sanati sunt, non brevi tempore, sed per aliquot menses usi sunt hac regula. Notandum etiam est, quod infecti ultima infectione morbi Gallici non sanentur nisi ultimis, & fortissimis remediis &c.

Summo certe oblectamento vidi in magno, & utilissimo opere celeberrimi *Morgagni* (*s*), cuius eruditionem, perspicaciam, & immensos labores omnes medici mirantur, & sera stupebit posteritas, ex cuius operibus tot, & tanta me didicisse, gratus agnosco, methodum hanc decoctum guaiaci bibendi, aquae medicatae instar. Celeberrimo Valsalvae in mentem venerat, ad curam luis venereae hoc decocto uti, non aliter, ac thermalibus aquis uti solemus. *Dabat primum duas tresve libras animadvertendo, an facile & per vesicam, non per intestina, aut cutim, ut aliquando, redderetur. Nam si non facile, aut si per has duas exiret vias, desistebat. Sin facile, & tantum per urinae vias prodiret, postridie pondus, & sic magis magisque in dies augebat; donec perveniret ad libras decem. Sic multum, citoque proficiebat, ut aliquando intra tres haud amplius dies vetusta ulcera sanari, gummata deprimi conspexerit.* Ipse *Morgagni* eadem se usum methodo testatur cum felici successu, ita ut persanatam viderit mulierem, quae iam per biennium ulcera venerea gerebat magnum unum in altero genu, tria, vel quatuor in palato, parva quidem, sed per quae tamen alimenta gravi incommodo ex ore in nares transirent. In viro, cui ex lue hypogastrium, & femora late, ac sede exulcerata erant, eiusdem methodi similem successum observavit. Unde probat, errasse illos, qui propter celerem aquarum thermalium magna copia potatarum excretionem per vesicam finxerant quasdam vias, per quas illae minime cum sanguine circumductae in vesicam descenderent. Nisi enim guaiaci decoctum in sanguinem receptum, & cum illo per vasa motum omnes partes corporis adiisset, non potuissent ulcera venerea in diversis adeo, & a se mutuo dissitis corporis locis tam cito, & feliciter percurari.

Facile intelligitur, decoctum illud guaiaci, dum thermalium aquarum instar ad decem libras potatur, non posse esse meracum adeo, ac illud, quod curationi luis per sudores validos inservit; quod adeo saturatum est, ut fauces irritet multum, imo quandoque leviter inflammet; imprimis in curae initio: postea enim aegri assuescunt, & illud facilius tolerant. Caveri potest tamen, si sub finem coctionis addatur liquiritiae radix; ut alibi dixi: uti etiam, si aegri ante, & post assumtionem meraci decocti ficum manducent, cuius molli succo obductae fauces longe minus exasperantur.

Duplici ergo modo adhiberi poterit decoctum guaiaci: vel enim hoc decocto impletum corpus, valido sudore, calore loci, & vapore spiritus vini accensi expresso, una cum severa, & macilenta diaeta exhauritur, orbatum omni

(*s*) De sedibus, & causis morborum per anatomen indagatis tom. II, pag. 370, 371.

omni pingui. Totum enim huius curae *artificium consistit in eo, ut rursum omnia pinguia resolvantur, corpusque ita emacietur, nihil ut olei retineat; unde hanc exsiccationis curam vocant* (*t*); tuncque spes est, una cum pingui, cui inhaeret, expelli de corpore luis venenum. Alter modus est, si decoctum guaiaci magis dilutum potetur magna copia, instar aquarum thermalium, hac spe, ut transeat per urinam, sicque eluat ex corpore contagium luis. Quum iam huius methodi vestigia manifesta inveniantur apud auctores, qui circa initia luis venereae in Europa de cura huius morbi scripserunt, & testimoniis omni exceptione maioribus, summorum virorum *Valsalvae*, & *Morgagni*, confirmetur utilitas huius methodi, operae pretium videtur, ut & ab aliis tentetur. Longe enim minus molesta est, quam cura exsiccationis; quae & severam adeo diaetam, vix non omnibus displicentem, simul requirit; neque inde procul dubio corpus adeo debilitabitur.

Ad praecedentem paragraphum dictum fuit, post usum decocti guaiaci ad curam luis de die augeri urinae copiam, de nocte sequi sudores, quibusdam & alvum aliquoties solvi; unde videtur variis viis miasma venereum elabi de corpore. *Valsalva* tamen abstitit ab usu decocti guaiaci more thermalium aquarum dati, nisi per solas urinae vias ageret. Forte levis sudor, vel paucae evacuationes per alvum non adeo nocerent, si simul maxima decocti guaiaci potati pars per urinam evacuaretur. Verum haec tantum coniectura est; & quum adeo celer, adeo salubris effectus hanc methodum coronaverit, videtur diuresi insistendum esse potius, dum haec methodus tentatur. Dedit autem *celeberrimus Boërhaave* (*u*) circa usum argenti vivi, & decocti guaiaci in curanda lue venerea sequens monitum: *Quum ad summa haecce mala, ut plurimum ptyalismus, & haec decoctorum methodus soleat adhiberi, semper observanti constitit, ptyalismo feliciter sudoris expulsionem succedere; sed, quoties guaiaci liquore humores corporis penitissime prius dissoluti fuerant, ut ad hanc curationem desideratur, tum salivatio postea mercurio excitanda praescripta vix boni quid praestitit; quin imo vel maxima datus copia, aut per frictiones corpori applicatus, nihil quidquam salivationis excitavit. Credidi inde, postquam illud aliquoties videram, argentum vivum in attenuatos penitus humores nihil fere agere, sed sine offensa dilabi, atque iterum exire, vix turbato sanguine.*

Sed & radicis *zarzaeparillae* decoctum adhibitum fuit ad luem veneream curandam; imo a quibusdam miris encomiis depraedicatum; ita ut guaiaci decocto praeferendum esse voluerint. Multi tamen iudicaverunt non inutile esse remedium; sed haud tantam inde exspectarunt efficaciam. *Nardus Antonius Recchi* (*v*) statuit esse *smilacem asperam*, iam a *Dioscoride* descriptam; unde dixit: *De forma eius nihil dicam, quoniam illam affabre descripsit Dioscorides.* Quatuor zarzaeparillae species recensuit, & figuris expressit; firmiterque credidit, *smilacis asperae* radiculas iisdem viribus pollere, quae in Americanis his plantis tot laudibus extollebantur. *Mos est hominum ita admirari exte-*

(*t*) Aphrodisiac. in praefatione. (*u*) Aphrodisiac. in praefatione circa finem.
(*v*) Rerum medicar. novae Hispaniae thesaur. lib. VIII, pag. 288. & seq.

tera, ut nihil putent apud se nasci, quod longius devectum in maximo habeatur pretio. Laudat huius radicis vim sudoriferam; per quam dolores articulorum, ceterarumque partium sedantur, rebellesque, & insanabiles profligantur morbi. Habet haec planta prope stipitem radicem satis crassam, & brevem, ex qua plurimae radiculae tenuiores, sarmentosae, non crassiores calamo anserino emergunt undique, & sub terra horizontaliter prorepunt. Has radiculas in orbiculum convolutas vendunt officinis mercatores, & his utuntur pharmacopoei tantum. Vidi tamen aliquoties crassam illam radicem, ex qua sarmentosae istae radiculae emergunt; quam ideo quidam *matrem zarzaeparillae* vocant. Verum illa non utuntur officinae: sed inter rariora servari solent; quum plerumque tenuiores radiculae adferantur tantum, orbiculatim convolutae, quae in magnam longitudinem evolvi possunt.

Radiculae hae externae fuscum colorem habent, intus albae, & facillime findi possunt secundum totam suam longitudinem; quod pharmacopoei facere solent, antequam illas in minores particulas discindant pro decoctis parandis: sic enim aqua melius intimam harum radicularum substantiam penetrare, & omnem vim medicatam inde elicere poterit.

Gustavi saepius *zarzaeparillae* radices; saporem inveni lentum, farinosum; paravi ex his decoctum valde meracum; in quo inveni saporem fatuum, farinosum, lenissime quasi subsalsum. Radiculam hanc semper inveni inodoram. Mirabar hoc pracipue: quum *Nicolaus Massa* (*x*), qui inter auctores, qui de lue venerea scripserunt, merito magnum nomen habet, scripserit sequentia: *Si quis masticando, & in ore detinendo, eius gustum scire voluerit, manifestam amaritudinem cum aliquali stipticitate sentiet, & qualitatem gustum offendentem cognoscet; & ideo sileant, qui eam insipidam ex omni parte, & inodoratam esse dicunt. Experientia enim, & sensus contra eos pugnant.* Fatetur quidem zarzamparillam inodoram esse; quum siccata radix ad nos adferatur; sed affirmat, decoctum eius spirare odorem, qui potius ingratus est, quam suavis; ita ut sit quodammodo graveolens.

Licet autem laudet decoctum zarzaeparillae in curanda lue venerea, fatetur nihilominus non posse comparari eius efficaciam cum viribus decocti guaiaci, *verum esse medicinam securitatis, & sine discrimine dari posse*. Vires enim debiliores habet. *Siquidem, qui cum hac medicina sanantur, facile ex causa, & non multum post tempus in eamdem aegritudinem revertuntur* (*y*). *Vesalius*, qui zarzamparillam (Hispani Spartam parillam, idest, humilem morum vocant), ex Indiis missam, sedulo examinavit, & perfectissime descripsit, in *epistola de radice chinae* (*z*) testatur sequentia: *Stipites hos, aut sarmenta non minus quam chinam dicas esse insipida, imo magis omni manifesta qualitate, quae in eiusmodi medicamentis merito desideratur, quam chinam, destituta*. In schedula autem radicibus zarzaeparillae annexa legebatur, praemissa purgatione, unciam zarzaeparillae mensuris duabus aquae incoquendam, & decocti huius cyathum mane, ac ante coenam calide bibendum esse:

(*x*) Aphrodisiac. pag. 81. (*y*) Ibidem pag. 82. (*z*) Ibidem pag. 594.

esse: pro potu communi in prandio, & coena idem decoctum dabatur, nullo ciborum usu interdicto; simul hoc decocto utentibus libere in publicum prodire licebat. Ulceribus, & membris dolentibus applicabantur lintea eodem hoc decocto madida. Propinabatur hoc modo decoctum zarzaeparillae per viginti quatuor dies, & dein dato remedio purgante cura finiebatur.

Non videtur *Vesalius* magnam fidem adhibuisse zarzaeparillae viribus: fatetur enim, quod nullum eius periculum faciendum duxerit; *quandoquidem, cui ab amicis divini auxilii vice haec sarmenta missa sunt, guaiaci decocto iam videretur restitutus, & neglectis sarmentis illis eorum portiones quasdam assumere, ac amicis, ut Indicas has imposturas expendant, transmittere, aliisque medicis proponere mihi liceat.*

Eodem fere tempore cum *Vesalio* vixit *Gabriel Fallopius*, cuius tractatum de morbo Gallico habemus, sed posthumum, & ab eius discipulis editum, qui plus virtutis medicatae in zarzaparilla agnovisse videtur; quam exacte describit, & fatetur se credidisse, quod sit radix *ebuli*; donec Hispanus ad ducem Florentinum integram attulit plantam; tuncque vidit radicem *smilacis asperae* esse zarzamparillam; quod experimentis probatum fuit: quum enim in *monte sancti Iuliani Pisis* videret crescentem smilacem asperam, effodiendas eius radices curavit; quibus *semper usus fuit loco sarsaeparillae, & per biennium illud, quo ibi fuit, semper felici cum successu plurimos a lue Gallica liberavit* (*a*). Notat tamen, ex Hispania delatam zarzamparillam habere radices maiores, crassiores, carnosiores; smilacem asperam breviora habere capillamenta; quod credit fieri, quia in saxoso solo crescens minus nutrimenti accipit planta. *In reliquis idem est sapor, idem cortex, eadem medulla, & facultas, imo vivacior in nostra* smilace aspera scilicet.

De viribus autem zarzaeparillae talia habet, quae vix inter se componi posse videntur: *Fido salsae magis, quam ligno* (*guaiaco*); *imbecillior est certe ligno; habet tamen & ipsa nobiles vires, quibus superat guaiacum, & est, quod, si post superatum morbum Gallicum restent ulcera, aut rhagades circa sedem, duplo citius sanat haec quam lignum Indicum.* Videtur hinc in zarzaparilla posuisse spem, quando per efficaciora remedia luis contagium debellatum erat eo usque, ut tantum leves reliquiae mali suspectae semper superessent adhuc; quod & recentioribus observatis confirmari videtur. Tamen *Fallopius* fatetur, quod, si prima cura per zarzamparillam non suffecerit, secunda, vel tertia saltem effectum praestet. Sic autem habet: *Quum ergo in Gallico adsunt ulcera, ad hoc medicamentum confugio, tamquam ad certissimum, & tutissimum auxilium, &, si non facit prima diaeta, facit saltem secunda, vel tertia. Praestans est guaiacum, tamen ego utor salsa in levibus. Soleo etiam miscere haec duo simul*; quod etiam in sequenti capitulo describit (*b*); additque *guaiacum*, primo, quia leviter offendit ventriculum zarzaeparillae decoctum, & aliquando solvit ventrem; secunda ratio erat, *quando volebat era-*

(*a*) Aphrodisiac. pag. 804. (*b*) Ibidem pag. 805.

eradicare morbum, *&* *opus erat uti ſalſa*; tertia, quando inveteratam luem curandam habebat; tunc *utrumque ſumebat & lignum*, *& ſalſam*.

Methodus haec addendi guaiacum decocto zarzaeparillae adhuc his temporibus obtinuit; ſic in noſocomio Florentino, *arciſpedale degl' incurabili* dicto, decoctum zarzaeparillae, addita parca copia ligni guaiaci, lue venerea affectis potandum datur. *Fallopius* ex aequali copia guaiaci, & zarzaeparillae ſua decocta parabat. Verum in hoc noſocomio, teſte *celeberrimo Targioni Tozzetti* (*c*), conſumuntur quotannis ſexcentae quinquaginta librae zarzaeparillae, & ſex tantum librae ligni guaiaci. Mallet egregius ille vir, ſi maior copia guaiaci adderetur decoctis, per quae luis venereae cura tentatur in hoc noſocomio, ſaltem in uſum illorum, qui gravius hoc morbo affliguntur.

Imo & indicavit (*d*) moderatoribus huius noſocomii, utile futurum, ſi inveterata lue laborantibus, praecipue illis, quibus oſſa carie exeſa forent, daretur decoctum ſolius ligni guaiaci cum omni regimine, & cautelis ante praeſcriptis. Facile enim intelligebat, curam talium malorum a decocto zarzaeparillae non facile exſpectandam eſſe.

Egregius *Fordyce* (*e*) plures recenſet caſus lue venerea laborantium, qui inſignem utilitatem perceperunt ab uſu decocti zarzaeparillae; imprimis ad ſedandos dolores nocturnos, oſteocopos, vix tolerabiles a lue venerea ortos. Decoctum illud ſequenti modo parabatur (*f*).

℞ *rad. zarzaeparillae unc.* iii, *decoque in libris ſex aquae fluviatilis*, *vaſe aperto*, *ad colaturam duarum librarum* (*civilium nempe*, *quae faciunt triginta duas uncias*). Monet, eligendam eſſe zarzamparillam, quae nec aetate vires perdidit, nec teredinibus exeſa, nec humiditate, aut aqua marina (in itinere) corrupta fuit. Aliquando addebat huic decocto aliquam copiam liquiritiae ad ſaporis gratiam. Hanc decocti quantitatem dabat intra ſpatium viginti quatuor horarum, binis, vel ternis hauſtibus ſumendam calide, vel frigide, prout magis arridebat aegrorum palato. Omni biduo parabatur recens illud decoctum, & quidquid ſuperſtes manſerat, in cellari frigido ſervabatur. Diaeta parca commendabatur ſimul, & abſtinentia ab uſu vini.

Tentavit uſum zarzaeparillae in pulvere, & decocto in iunioribus; ſed non potuit ſic radicitus exſtirpare luem veneream; forte quia non praeceſſerat argenti vivi uſus, vel quia non ſatis diu zarzaparilla uti volebant.

Decocti huius uſus optime profuit illis, qui macilenti, & ad phthiſim diſpoſiti erant a cauſa venerea: redibant enim vires, appetitus, toroſitas corporis, & color naturalis (*g*).

Tunc imprimis multum boni ab uſu zarzaeparillae ſperabat, ubi argentum vivum, & uſus decocti guaiaci non ſanaverant luem integre (*h*).

Unde concluſit, argentum vivum in genere loquendo curare pleraque mala venerea; zarzaparillam ſanare forte illa, quae argento vivo reſiſtunt; adeo-

(*c*) Prima raccolta di oſſervazioni mediche pag. 157. (*d*) Ibidem pag. 158. (*e*) Medical obſervat. and inquiries tom. I, pag. 149, & ſeq. (*f*) Ibidem pag. 181. (*g*) Ibidem pag. 169. (*h*) Ibidem pag. 171, 172.

adeoque probabile esse, quod combinatione binorum horum remediorum omnia mala venerea curari possint. Cuius rei exemplum in eodem volumine legitur (*i*).

Decocti zarzaeparillae efficaciam suis quoque observatis practicis confirmavit postea *Storckius* (*k*), & quandoque illud aliis, quae tentaverat, longe efficacius deprehendit; quod miro satis casu probat. Femina bubonibus venereis laborans petiit a balneatore auxilium, qui unguento applicato intra biduum tumores dispulit; sed mox adfuit ingens dolor in infimo ventre, qui versus vesperas, praegressa horripilatione, magna cum febre exacerbabatur, & copioso sudore finiebatur ille paroxysmus. Non anxia erat, sed mane aberat omnis dolor, & pulsus erat naturalis. Post meridiem redibant omnia mala, & eodem quidem ordine. In nosocomium delata reticuit morbi causam; sed quum remedia, nec ipse quidem cortex Peruvianus ullum levamen facerent, sponte morbi originem fassa est. Tentatum fuit decoctum radicis bardanae una cum mercurio dulci in aqua dissoluto; ita ut quater de die circiter granum assumeret. Intra biduum febris, & dolor erant mitiores; sed licet in horum usu per binas septimanas pergeret, maior in melius mutatio non observabatur. Tentatus fuit usus mercurii sublimati corrosivi; sed ingens ardor in sterno, siccitas pectoris, sitis, capitisque dolores fecerunt, ut ab illo abstinendum fuerit. Data fuerunt purgantia mercurialia cum decoctis emollientibus copiosis; sed absque fructu, & vires imminuebantur.

Tandem sumsit meracissimum decoctum zarzaeparillae, & quarto die post per urinam multa materies subfusca tenax prodiit, quinto die urina erat tenuis; verum per vaginam acris, crassa, foetens, subfusca materia exstillavit, dolores una cum febre multum remiserunt, & post binas septimanas nil amplius ex vagina prodiit; febris doloresque penitus siluerunt, vires quotidie auctae sunt, & aegra tandem optimam recuperavit sanitatem. Consultum ipsi fuit, ut eodem decocto, sed dilutiore uteretur adhuc per aliquot septimanas, ut, si quid morbosi forte adhuc lateret, penitus elueretur.

Circa annum 1535 in Europam deferri coepit *chinae radix*; quae laudabatur tamquam incomparabile remedium ad luem veneream debellandam. Quum longe minus stricta servaretur diaeta tempore toto, quo propinabatur decoctum *radicis chinae*, concederetur & moderatus usus vini diluti hoc decocto, & magno satis pretio venderetur, brevi hoc remedium inclaruit apud ditiores, quod etiam ad morbos articulares certissimum efferebatur praesidium; quam ob causam *imperatori Carolo quinto* hoc decoctum propinatum fuit. Sequenti parabatur modo. Uncia una in minutas taleolas dissecabatur, quae unguis tenuitatem habebant, haec segmenta macerabantur in modica quantitate aquae per 24 horas; dein coquebantur in duodecim libris aquae ad consumtionem tertiae partis. Vas autem, in quo parabatur hoc decoctum, debebat esse magnae capacitatis, ne quidquam prorumperet inter ebulliendum,

&

(*i*) Ibidem pag. 406. (*k*) Ann. medic. secund. pag. 225, & seq.

& operculo tegi, ne virtus exhalaret. Colatura facta, taleolae radicis decoctae servabantur in alios usus. Quotidie debebat parari novum decoctum, quia servatum diutius acescit.

Huius decocti poculum magnum calidum dabatur aegro, in lecto sub diluculum, & bene coopertus tentabat sudorem elicere per duas horas: quo plus enim sudoris elicietur, eo plus accedet beneficii; dein bene absterso corpore surgebat, vestibus probe muniebatur, & a vento cavebat. Interdiu de eodem decocto bibebat, modo tepidum illud foret: praestantius autem erit, quo calidius potatur. Pullis, aut caponibus elixis, sed absque sale vesci licebat. Usque ad diem octavam domi manebat aeger; post hanc exibat corpore vestibus bene munito. Ab omni acido, & carnibus assis abstinendum erat per 14 dies. Mellis usus laudabatur, ut alvi obstructio praecaveretur. *Ex quocumque tamen ferculo sumendum mediocriter est: constat enim, non minus beneficii accedere a diaetae norma, quam ab aquae (decocti chinae) sumtione* (*l*). Nec iure ullo, nec alio liquore utendum erat toto tempore curae, quae per 24 dies durabat. Integro hoc tempore veneris usus interdicebatur.

Taleolae radicis chinae, quae decoctis his parandis servierant, & exsiccatae servabantur, sumebantur duarum unciarum quantitate, & eodem modo, ut prius cum duodecim libris aquae coquebantur ad consumtionem tertiae partis. Hoc decoctum post absolutam curam 24 dierum inserviebat aegro pro potu communi per octo vel decem dies. Ulcera, si adessent, fovebantur eodem decocto, dum aeger domi erat; si exiret, tegebantur aliis quibusdam; domum reduci applicabatur denuo idem decoctum. Post decimum quartum curae diem concedebatur modicum carnis assae. Radix chinae, quae in officinis sub hoc nomine prostat, crassa satis est, tuberosa, nodosa, lignosa; externa superficies laevis est, & fusci coloris; intus rosei fere coloris est; saporem, & odorem evidentem vix ullum habet. Toties illam gustavi, & nunquam aliter invenire potui. *Nicolaus Massa* (*m*) nihilominus irascitur illis, *qui hanc radicem inodoratam dicunt, & scribunt; quum sensus illos redarguat.* Ego, inquit, *non semel tantum frustum istius radicis volui mandere, & dentibus confregi, sed & aliis doctis, & sensatis viris ad masticandum dedi (ne forte in proprio sensu deciperer); qui omnes, & ego etiam, affirmant, post masticationem saporem aliquem amarum sentiri manifestum, & stipticitatem quamdam. Similiter post ebullitionem odoravi, & aliis ad olfaciendum dedi; qui mecum omnes odorem aliquem levem percipi affirmant, & cognoscunt, ut ego cognovi &c.*

Dolendum est, & in dedecus arti salutari cedit, dum medici, in arte sua peritissimi, in diversas adeo sententias abeunt circa remedii cogniti qualitates; quae sensibus determinari possunt. *Vesalius* (*n*), qui non levi cura examinavit chinae radicem, novum tunc temporis remedium, & magnis decantatum laudibus, cuius virtutem *imperator Carolus quintus* experiri statuerat, sequentia

(*l*) Andr. Vesal. epist. de radice chinae in aphrodisiaco pag. 584--598.
(*m*) Aphrodisiac. pag. 86.
(*n*) Ibidem pag. 588, 589.

tia scripsit: *Utcumque chinam, modo alioqui siccam, & lignosam mastices, ac dentibus conteras, nullo illam sapore praeditam affirmare possis, longeque adhuc minus (quantum in illius, non autem in adiacentium pharmacorum natura est) odorati quidquam prae se fert, neque unctuosi quidquam, quod alii in ipsa observasse contendunt, degustanti, aut alias pertractanti ostendit.* Deinde ingentem subiungit catalogum virium medicatarum, quae chinae radicis decocto tribui solebant; tandem concludit: *Interim dictus iam antea stupidus sapor citra omne adstrictionis indicium in china occurrit, neque, quantumvis simplici aquae incoquas, alium saporem, quam ex hordeo corticibus non emundato, & minima dulcis radicis portione consurgere animadvertas, rubescente pariter nonnihil chinae decocto fulvi admodum vini instar, aut eius, quod ex longa in canthara mora ruborem contraxit; adeo ut hinc, quod ad manifestas qualitates spectat, vix tantum in sudoris, urinaeque provocatione, & illis virtutibus, quibus china hodie probatur, ex ipsius decocto, quam ex hordei sperandum sit.*

Nec multum virtutis radici chinae in lue venerea curanda tribuit *Gabriel Fallopius* (*o*), qui ceterum in *observationibus suis anatomicis* satis acriter carpsit *Vesalium*. Ille dabat meracius decoctum huius radicis: nam uncias duas decoquebat iu duodecim libris aquae ad medietatis consumtionem. Licet autem ad alios morbos non inutile crederet hoc remedium, in morbo Gallico curando dissuadet eius usum. Testatur enim, quod ter, & quater luem curare tentaverit hoc decocto sine ullo successu. Unde monet sequentia: *Ego usus sum isto medicamento in infirmitatibus viscerum, in cancris exulceratis, & in lippitudinibus felici satis successu; sed non in morbo Gallico. Nota tamen, quod ex usu radicis illius valde pinguis fiat homo. Reliqua miracula in nostro orbe edere respuit.*

Illius efficaciae, qua corporis pinguedinem auget chinae radicis decoctum, oculatum testem se fuisse dicit *Prosper Alpinus* (*p*). Asiatici nempe populi in gynaeceis suis obesulas mulieres praeferunt.

Quamvis ex dictis pateat, non adeo insigni virtute medicata praeditam esse hanc radicem, tamen ratione aquae, qua copiose diluitur haec vis, locum meretur in illa remediorum classe, *quae sanguinem depurantia* a medicis vocari solent; utpote quae absque motu humorum aucto diluendo, attenuando, urinae, & sudoris excretionem promovendo, ex humoribus acria eluere possunt, & simul vasa sic disponere, ut facile transmittant humores. Aquam solam magnum remedium esse, omnes medici norunt; cui si iungatur simul frugalis diaeta, multum boni sperari poterit.

Pro illis, quibus res angusta domi erat, saepius dedi decoctum *radicum bardanae*; quae levi pretio ubique haberi possunt, & similem effectum, imo maiorem, quam a decocto radicis chinae potato, vidi.

Recentissimis observatis constitit, *cicutae* usum insigniter profuisse in lue venerea, quae nec salivationi, nec aliis remediis mercurialibus, nec decoctis cesse-

(*o*) Aphrodisiac. pag. 803. (*p*) Medicin. Aegypt. III, pag. 16, & seq.

cesserat ullo modo, sed ad omnia rebellis perstiterat. Homini quadragenario maiori post gonorrhoeam subito suppressam per iniectionem adstringentem nascebatur tumor in scroto durus, schirrosus pugno virili maior: ambo tamen testiculi erant immunes, & sani. Per sesquiannum hunc tumorem gessit; tentata fuit salivatio, & alia plura externe, & interne absque ullo successu.

Cicuta tunc data fuit una cum copioso decocto radicum bardanae. Sed, licet vigesimo die iam integram drachmam extracti cicutae sumeret aeger, nihil in tumore observabatur mutatum. Trigesimo die drachma cum dimidia extracti cicutae dabatur. Trigesimo tertio die mollior erat tumor, & aeger bene se habuit; trigesimo sexto die datum fuit purgans addito mercurio dulci; quadragesimo die sumsit quotidie drachmas duas extracti cicutae, & tumor fuit minor.

In hac cicutae dosi usque in quintum mensem perrexit aeger, interponendo omni decimo quarto die lene purgans mercuriale. Tunc tumor erat penitus dissolutus, & homo integre sanus (*q*). Iuvenis novemdecim annorum per totum corpus ulcera venerea habebat, & tibiae os utrumque erat profunde cariosum. Remedia antivenerea cuiuscumque generis nocuerunt misero. Aderat iam debilitas, & summa macies. Dubitabat *Storckius* (*r*), an quidem dosi, & cautelis debitis haec remedia administrata fuissent; hinc de novo tentavit varia, sed incassum omnia.

Statuit igitur cicutae vires tentare. Ulcera, & loca cariosa linteis fomento cicutae madidis tegi curavit; interne datum fuit extractum cicutae cum larga copia decocti radicis bardanae, addita tertia parte lactis. Intra paucos dies magna in melius mutatio contigit, & vires increverunt. Circa finem secundi mensis omnia cariosa optime separata erant; ulcera plura obducebantur firmissima cicatrice; dolores nocturni, qui atrocissime torserant aegrum, sedati erant penitus.

Nec magna adeo cicutae dosi opus fuit, quum maxima dosis intra 24 horas non excesserit drachmam. Finito tertio curationis mense optima videbatur adesse sanitas; nulli aderant dolores, & vires erant bonae. Notabilis effectus cicutae & alibi (*s*) habetur.

Insuper pulcherrimis *Storckii* experimentis evictum fuit, *aconitum* ipsum morbis his curandis servire; infamem olim si ulla alia plantam; in omnium enim ore erat tritum illud:

Lurida terribiles miscent aconita novercae.

Stupebat *Linnaeus* (*t*), dum videbat, vetulam in Lapponia ex aconito parare ferculum familiae suae, quod impune comedebatur. Unde in mentem venit *Storckio*, tentare in lue venerea pessima quid praestare posset. Feminam

(*q*) Anton. Storck libell. secund. de cicuta pag. 169. (*r*) Ibid. pag. 171.
(*s*) Henr. Ios. Collin nosocom. civic. Pazmanniani anni tertii pag. 131, & seq.
(*t*) Florae Lapponicae pag. 179.

na 40 annorum iam in octavum annum laborabat lue venerea; in omnibus corporis ossibus tophos habebat exulceratos, maxime in sterno, fauces erant exulceratae, velum pendulum palatinum totum exesum. Omnes luem curandi methodi in hac aegra tentatae sunt, sanabantur multa ulcera, plurimi tophi disparebant, fauces autem, & os sterni in eodem statu permanserunt, nec dolores nocturni fuerunt imminuti; unde aegra vires amisit.

Ter de die dedit *Storckius* granum extracti *aconiti* cum triginta granis sacchari tritum, superbibendo singulis dosibus bina vascula decocti radicum bardanae; quo ante iam utebatur larga copia.

Dolores nocturni brevi mitigati, imo sedati sunt, & ulcera omnia in melius mutata. Somnus, appetitus, vires redierunt; membra movebat facilius.

Doloribus nocturnis sedatis stetit malum; nec tumores amplius minuebantur, nec ulcera consolidabantur, licet extracti aconiti dosin auxerit, eiusque sex grana quotidie dederit per quinque septimanas. Unde mutavit consilium; sex granis extracti aconiti addidit totidem grana mercurii dulcis, & cum tribus drachmis sacchari albi confecit pulverem, cuius drachmam mediam dedit, ter de die superbibendo iusculum, vel infusum quodcumque.

Usu huius remedii intra binos, & dimidium menses disparuerunt omnes tumores ossium; separata sunt magna fragmenta cariosa; coiverunt ulcera; partes deperditae ex velo pendulo, & uvula recreverunt ita, ut aegra optime deglutiverit, & voce distincta potuerit loqui. Sana dein ad solitos labores rediit. Unde conclusit *extractum aconiti* non tantum tuto, & cum salubri effectu dari posse, sed & aequali copiae mercurii dulcis iunctum quandoque esse efficacius remedium, quam omne aliud remedium mercuriale, etiam fortissimum (*u*).

Sic enumeravi remedia, & varios modos illa exhibendi, quae profuisse novi in lue venerea curanda. Omnia evacuant per varias corporis vias plus minusve. Multa ex iis turbant sanitatem, & vires laedunt. Mihi, fateor, semper placuerunt ista, quae morbum tollere poterant, corpusque minus turbabant, dum agerent; licet curatio lentius procederet. Multos quidem novi curatos a lue drasticis remediis, quae rudi agebant modo, saepe non sine vitae periculo; sed & ex his plures vidi in morbos immedicabiles incidisse, quosdam languisse tota vita ad omnia vitae munera ineptos, sibi, aliisque molestos, & odiosos. Ipse, fateor, acerrimo remedio mercuriali usus sum, mercurio nempe sublimato corrosivo ad curandam luem, illudque aliis suasi, ut tentarent. Verum adeo parca dosi dedi, & tali cum regimine, ut nunquam inde quid noxae viderim. Attentus semper eram, si aliquod observarem symptoma, quod metum incutere posset vel minimum: tunc enim statim vel minui dosin remedii, vel integre seposui, & alia tentavi, uti in praecedentibus monui saepius.

Sed nec in America luem veneream aggrediuntur uno quodam remedio; plu-

(*u*) Anton. Storck libellus, quo continuantur experimenta &c. pag. 117–123.

plura tentaverunt, & commendant. Sic enim legitur (v), *luem veneream non requirere certum, & specificum aliquod remedium, quod tota substantia vel ex occulta aliqua causa huic morbo medeatur; quum videamus, plurimas plantas inter se diversissimas ab Americanis ad hunc morbum debellandum adhiberi. Quae tamen omnes in eo conveniunt, ut sint acres, vel amarae, habeantque vim vel purgandi, vel diaphoreticam; ut ab auctore nominantur in hoc opere convolvuli, tithymali, corymbiferae multae.* Eamdem rem confirmat *Gonsalvus Fernandes* (w), cuius ad eamdem hanc paragraphum mentionem feci; qui vixit, dum lues in Europa apparuit, & postea in Hispaniolam, ac Americae continentem missus fuit. Postquam enim de ligno guaiaco dixit, addit sequentia: *Nec solo hoc ligno Indi curantur: maximi enim sunt herbarii, multarumque plantarum tenent cognitionem, quarum facultates ad hunc aliosque complures profligandos effectus experimento didicere.*

Nondum enim, uti *Sydenhamus* (x) optime monet *inventum est immediatum aliquod specificum, cuius ope sine evacuatione praegressa lues debellari queat: neque enim vel mercurius, vel ligna exsiccantia dicta, specificorum titulo sunt donanda, nisi exemplis in medium allatis probare quis possit, vel mercurium absque salivatione, vel lignorum decoctum nullo subsequente sudore luis venereae curationem quandoque absolvisse.* Solutio sublimati corrosivi curat luem sine salivatione, sed non sine omni evacuatione; quum rarius quidem alvum moveat, sudores tamen, & urinam moveat crassam, sedimentosam quam frequentissime; unde nec hoc remedium absque evacuatione curat. Dictum fuit antea, validos labores in aëre calido cum diaeta rigida macilenta curasse luem quandoque; sed & tali sub curatione sudores copiosi exprimuntur, & corporis pinguetudo fere tota consumitur, cui contagium luis adhaerere imprimis in praecedentibus probare conatus sum.

Minime hinc mirum videbitur, satis numerosa inveniri remedia, quae levant dirum hunc morbum, & quandoque curant; evacuando nempe, licet a lucripetis pro specificis decantentur plenis buccis, & magno pretio sub arcani titulo vendantur credulis. Medici, quibus generoso incoctum pectus honesto, & salus publica cordi est, non tegunt illa, quae norunt utilia. Hinc spes est, quod plura forte, & cognitis meliora sera docebit dies.

Sic a celeberrimo, & fide dignissimo viro accepi, radicem *lobeliae*, si lente, & leniter cum aqua pura coquatur, vel & infundatur, dare remedium, quod certo & tuto intra decem, vel ad summum viginti dies luem veneream curat. Vacuo ventriculo propinatur hoc decoctum, cuius largior dosis vomitum facit, parcior per alvum purgat, minutior adhuc sudores provocat. Est autem *lobelia caule erecto, foliis ovato lanceolatis, crenatis, floribus lateralibus. Prodrom. florae Leydensis. Linnaei hort. Cliffort. pag.* 426. *Rapunculus Americanus flore dilute caeruleo. Boërhaave index plantar. tom.* I *pag.* 25. Sed & illud remedium evacuando curat.

§. 1479.

(v) Rerum medicar. novae Hispaniae thesaur. lib. VI, pag. 200 in notis.
(w) Aphrodisiac. pag. 358. (x) Epistola responsoria secunda, pag. 418.

§. 1479. Tophi minuuntur emplastris (1461); vel apertura facta, osse abraso.

Quid tophi sint, dictum fuit ad §. 1456. Solent plerumque curae generali luis venereae cedere. Dictum antea, pertinaces etiam tophos resolutos fuisse, si solutio mercurii sublimati corrosivi, quae interne datur, diluatur quadruplo aquae purae, & externe applicetur fomenti instar. Si ne sic quidem cedant, os suppositum cariosum erit, & discissis integumentis, illa curatio adhibenda, de qua dictum in *capitulo de morbis ossium*.

RACHITIS.

§. 1480. Medio fere labente seculo decimo septimo, in mediterraneis Britanniae primo, deinde per totum hoc regnum, denique & per omnia Europae borealis loca ortus est morbus novus, hodie frequentissimus, qui *rachitis* appellatur.

Primus auctor, qui de industria de hoc morbo scripsit, fuit *Glissonius* in inclyta academia Cantabrigiensi medicinae professor, qui testatur (quantum quidem ex aliorum relatione diligenti facto examine colligere potuit), morbum hunc innotuisse primo in Occidentali Angliae parte triginta circiter retro annis, dum tractatum de *rachitide* scribebat. Quum autem secunda editio huius tractatus prodierit anno 1650, & prima hinc citius collegit eruditissimus *Floyer* (*a*), rachitidem morbum in Anglia primo apparuisse circa annum 1620. Testatur *Glissonius* (*b*), quod morbus hic peragraverit dein omnes pene australes & occidentales Angliae partes. In septentrionalibus autem Comitatibus multo rarius hic morbus occurrebat, imo vix dum vulgo communiter innotuit in his locis.

Nomen morbo impositum fuit in Anglia *the rickets*. Quis primus morbum hoc nomine donaverit, valde incertum est, ut & qua occasione, an casu, an consilio id factum fuerit.

Attamen videtur verosimile, quum dorsi spina in hoc morbo, saltem adultiori male afficiatur, quod morbum spinae dixerint hoc mali genus; νόσον τῆς ῥάχεως, & sicuti laterum morbum ac dolorem πλευρῶν νόσον ϗ πόνον uno vocabula πλευρῖτις expresserunt Graeci medici, sic simili modo ῥαχῖτις vocatus fuerit morbus, in quo spina toties deformabatur miserrime, & quae vel in ipsis morbi primordiis sensim amittebat solitum robur, quo truncus corporis sustineri debet in situ erecto imprimis. Aptissimum videbatur hoc nomen, quod notabilem aliquam conditionem morbi comprehenderet, & satis distinctum foret ab aliorum symptomatum & morborum nominibus, simulque satis facile pronunciatu esset, nec difficulter memoria retinendum. Facile autem intelligitur, quomodo vocabulum Graecum ῥαχῖτις, errore vulgaris pronunciationis in *rickets* mutari potuerit; quod nomen adhuc hodie in Anglia in communi usu est, ut designetur hic morbus.

Postquam *rachitis* in aliis pluribus Europae locis sedem figere coepit, ubi lin-

(*a*) Ψυχρολουσία or the history of Cold-Bathing pag. 77.

(*b*) De rachitide pag. 3 & seq.

lingua Anglica vernacula non erat, vocaverunt hunc morbum a regione, in qua omnium primo apparuisse credebatur; sicque *morbus Anglicus* plerisque dictus fuit. Quibusdam placuit a symptomate quodam maxime obvio in rachitide nomen desumere, atque ita, quum ossa circa articulos tumeant in hoc morbo, *articulos duplicatos* vocaverunt Germani, *enfants nouez* Galli; unde & alii diviserunt rachitidem in *perfectam* & *imperfectam*. Quamdiu ossium epiphyses circa articulos tumebant tantum, & tamen aeger adhuc incedere poterat utcumque, dicebatur rachitis *imperfecta*; ubi vero incessus fiebat tardior, minus firmus, ita ut facile laberentur, unde perpetuo sedere, & decumbere cupiebant aegri, vocabatur rachitis *perfecta*. Curandos saepius habui infantes, quos matres sollicitae dicebant laborare *magno hepate*, dum rachitide aegrotabant manifeste. Postea videbimus, in hoc morbo hepatis molem saepissime auctam fuisse, licet nihil vitii ceteroquin in hoc viscere deprehenderetur post mortem. Haec sufficiant de variis morbi nominibus.

Glissonius (*c*), qui hunc morbum, una cum aliis septem medicis Londinensibus, omni cura examinavit, habito cum iisdem consilio de morbi indole, natura, signis tam diagnosticis, quam prognosticis, ubi singuli suam symbolam conferebant, conclusit, rachitidem novum morbum esse. Dum enim omnes infantum & puerorum morbos hactenus descriptos conferebat cum rachitide, tunc temporis in Anglia grassante, nullum invenit, qui exacte cum hoc morbo conveniret. Quin imo ipsa insoliti mali novitas impulit egregios hos medicos, ut unitis viribus rimarentur morbi indolem, sicque felicius possent detegere optimam medendi methodum. Sollicite hinc, & fideliter collecta signa morbi incipientis, increscentis descripserunt; consideraverunt, quomodo & quibuscum symptomatibus abiret in sanitatem, mortem, vel alios morbos; notaverunt, quid inventum fuerit in cadaveribus hoc morbo defunctorum; & ex his omnibus deduxerunt indicationem agendorum in hoc morbo curando.

Tribus ex his octo medicis, *Glissonio*, *Bate*, *Regemortero*, tradita fuit provincia, ut in ordinem redigerent illa, quae communibus omnium suffragiis probata fuerant, & dein typis evulgarent. Ne autem sequeretur styli diversitas, dum tres partitim diviso labore eidem tractatui conscribendo incumberent, mutaverunt egregii viri consilium, & soli *Glissonio* sparta commissa fuit, ut prima totius operis stamina pertexeret solus. Suscepit hunc laborem ea conditione, ut reliqui duo symbolam suam ex propriis circa hunc affectum observationibus in subtegmen conferrent, & de eius labore praestito iudicium dicerent.

Sic simul habetur norma, & pulcrum exemplum, quomodo novi morbi examinandi sint, & quantum humano generi prodesse possit concordia, dum absque partium studio, absque invidia cordati medici collimant in scopum artis unicum, publicam nempe utilitatem. De novitate morbi non omnes convenerunt medici, dum quidam in illa fuerunt opinione, veteribus cognitum,

(*c*) De rachitide pag. 1, 2.

tum, sed alio sub nomine descriptum, postea a *Glissonio* rachitidem fuisse dictum. Alia occasione ad §. 1379 nempe, ubi de variolarum historia agebatur, notavi, quod ex medicis veteribus, & etiam recentioribus, quos legeram, excerpserim semper illa, quae mihi profutura sperabam ad cognoscendos & curandos morbos. Haec excerpta tali ordine in adversariis meis disposui, ut uno quasi intuitu videre possem, quae unquam de morbo quodam legeram, vel ipse observaveram. Dum evolvo, quae de rachitide collegi, vidi, quod de hoc morbo nihil excerpserim ex veteribus medicis; unde saltem hoc concludere mihi licebit, non adeo obviam esse rachitidis descriptionem in veterum medicorum monumentis, ut ab omnibus facile observetur.

Multis antiquitatem huius morbi evincere conatur argumentis (*d*) eruditissimus medicus integro capitulo, in quo collecta habentur praecipua argumenta illorum, qui novitatem rachitidis impugnaverunt, quae certe legi merentur.

In genere vult, omnia praecipua saltem symptomata huius morbi a veteribus enumerata fuisse vel separatim, vel simul unita. Sed certe symptomata morbi unita definiunt morbum; separata possunt adesse in aliis hominibus, etiamsi definitus morbus non adsit in illis. Ut morbus determinetur, requiritur syndrome symptomatum huius morbi, non vero unum aut alterum tantum.

Mirabar imprimis, egregium *Zeviani* (*e*) credidisse, reliquos medicos, qui tractatui de rachitide conficiendo una cum *Glissonio* operam dederant, non credidisse, quod rachitis novus morbus foret, & ideo noluisse subscribere nomina sua, nisi prius indicassent, se aliter sentire quam *Glissonium*, quia res haec longe magis intricata erat, quam ille quidem credebat. In notis autem citatur praefatio, quae huic opusculo praefigitur. Legi, relegi hanc praefationem, nec diversas has opiniones octo medicorum detegere potui. Hinc videtur ex incuria error subrepisse.

Dein conatur idem auctor (*f*) probare, quod *Glissonius* sibi ipse contradixerit. Sed, si attente legantur loca citata, patebit, quod tantum miretur non potuisse se invenire primum huius nominis auctorem. Certe nihil insoliti est, si morbo incognito, & nondum viso nomen imponatur in illis locis, ubi primo apparet, quod deinde retinetur, dum ad alia loca idem malum progreditur. Admodum probabile videtur nomen illud a vulgo impositum fuisse, quum nullus ante *Glissonium*, quantum novi, de hoc morbo scripserit. Nec facile certe est, post triginta annos elapsos invenire primum huius nominis auctorem, vel aegrotum, cui primum nomen morbi accommodatum fuit. *Glissonius* (*g*) ipse rationem huius difficultatis dat: *Populus nomen morbi nactus quasi re gnaviter gesta acquiescit, neque ulterius se sollicitum vult de nominis auctore, aut re ipsa*. Ut morbi huius maior antiquitas demonstretur deberet demonstrari vocabulum illud *rickets* ante epocham rachitidis in Anglia

(*d*) Zeviani della cura di bambini attaccati dalla rachitide pag. 15 — 39.
(*e*) Ibidem pag. 30. (*f*) Ibidem pag. 31. (*g*) De rachitide pag. 4.

glia usitatum fuisse, vel saltem dari ratio, quare morbo iam dudum cognito novum & insolitum nomen vulgus imposuerit.

Sed & postea in aliis regionibus, dum observabatur rachitis, novum pariter nomen datum fuit, sive a regione, ubi primo apparuit, sive ab alio quodam morbi symptomate manifesto; uti paullo ante dictum fuit.

Postquam Londini observari coepit rachitis, Londinenses medici non dubitaverunt de novitate insoliti mali, sed collata opera plures una cum *Glissonio* hoc pensum sibi sumserunt, ut indagarent novi morbi indolem. Hinc non iudicaverunt ex auditu aliorum, sed propriis oculis viderunt morbi decursum totum, rimati sunt in cadaveribus hoc morbo defunctorum illas mutationes, quae morbi tempore factae in sensus incurrebant manifeste, & quum haec omnia non observavissent antea in ullo alio morbo, concluserunt rachitidem esse novum morbum, cuius historiam scribere, dum proponebant, indagaverunt merito, in quo loco primo observatus fuerit morbus, & quodnam fuerit illius nomen. Haec ex aliorum relatione se collegisse fatentur candide; reliquorum omnium fuerunt testes oculati, idonei, & attenti.

Allegat *Zeviani* (*h*) magnae in praxi medica auctoritatis *Sydenhamum* (*i*), acsi ille cum tabe infantum, quae febres autumnales tum continuas, tum intermittentes sequitur, confudisset, imo & iisdem remediis sanasset. Ventres enim infantum post diuturnas febres autumnales inflati, tumentes, & duri evadunt; saepe etiam tussis, aliaque tabidorum symptomata nascuntur; sed mox addit, quae *rachitidem plane mentiantur*. Hunc infantum morbum purgationibus per plures dies repetitis aggrediebatur, sed moderatis; dein iussit, inungi abdomen penetrabili unguento. Quum autem abdomen rachiticorum saepe tumeat, & morbus ille quandoque in tabem desinat, patet ratio similitudinis inter binos hos morbos, licet a se mutuo distinctissimos. Addit *Sydenhamus*, se quam plurimos infantes, etiam *vera rachitide* laborantes, curasse eadem hac methodo; purgantia autem post diuturnas febres autumnales locum habere, modo prudenter adhibeantur, & abdomen infarctum tumeat, nemo dubitat. At in rachitide, dum non semper in hoc morbo talis saburrae copia in primis viis adest, sed turgente hepate & inflatis intestinis, tumet in his abdomen, longe minus purgantibus indigent illi, qui hoc morbo laborant. Audiamus ipsum *Sydenhamum* (k) in alio loco monentem sequentia. *Quoad rachitidem hoc notandum, quod in tumoribus istis, qui ventres infantium post longas intermittentes febres olim infestarent, verae rachitidi non multum abludentes, repetita catharsis omnino videretur indicari; quum ante usum corticis* Peruviani *istae febres in diuturnitatem longam se extenderent, ac proinde sedimentum deponerent, huiusmodi tumorum causam, quae ideo non nisi purgatione repetita abigi poterat. Attamen in rachitide vera cathartica locum non habent, nisi ut semel vel bis ut plurimum aeger purgandus, antequam usum alterantium aggrediatur &c.* Denique hoc, quod innui, *diligenter advertendum volo, quum non paucos infantes atque pueros a catharticis*

(*h*) De rachitide pag. 33. (*i*) Sect. I cap. V pag. 121. (*k*) Dissertat. epistol. pag. 511.

cis saepe repetitis (*quae forte tumor ventris invitaverat*) *interemtos fuisse satis sciam*.

Ex his evidens est, *Sydenhamum* non confudisse rachitidem cum tabe infantum nata post diuturnas febres autumnales, nec eadem methodo curasse binos hos morbos, licet quid commune videantur habere inter se, tumorem nempe abdominis, & quod uterque morbus quandoque in tabem desinat.

Sed ut nullum dubium superesse possit, notanda sunt sequentia. Clarissimus *Sydenhamus* in usum dilectissimi filii, medicinae doctoris, conscripserat propria manu elenchum praxeos medicae, quem & egregio medico usurpandum dedit pro sua humanitate; qui, ne labili memoria exciderent utilissima tanti viri praecepta in arte medica, typis mandavit, & viginti circiter exemplaria curavit imprimi, ut amicis quoque inserviret. Quum autem postea in *miscellaneis curiosis* inveniretur idem ille tractatus, sed inepta mole inutilis, genuinum hunc elenchum non tantum amicis, sed & publico communicavit; unde postea omnibus eius operibus annexus fuit ille tractatus. Si iam conferatur descriptio rachitidis (*l*), quae in hoc tractatu habetur cum habitu corporis puerorum, quibus abdomen post febres longas autumnales intumuit, ingens occurret diversitas, & evidentissime patebit, binos hos morbos esse omnino diversos. Dein & patet, *Sydenhamum* non eamdem commendasse curationem in utroque malo. Leguntur enim ibi sequentia: *In tumoribus infantum ventres occupantibus, ab evacuationibus nimiis procedentibus, sanguis & viscera herbis corroborantibus confortentur, ut in vera rachitide, nisi quod axillae etiam utraeque inungantur, at non artus*.

Quantum ad *Bootium* attinet, inveni (*m*) quidem *Arnoldum Bootium* scripsisse tractatum *de affectibus omissis* editum Londini 1649 in 12°; sed inter titulos morborum, de quibus egit, non inveni rachitidem, nec hunc auctorem reperire potui, dum haec scriberem. Quum autem secunda editio *Glissonii* de hoc morbo fuerit anni 1650, credibile est, hunc auctorem vidisse primam editionem *Glissonii*. Dicitur & ille *Bootii* tractatus editus fuisse una cum *Petri Borelli* historiarum & observationum medicarum centuriis IV Francof. & Lips. 1676, sed mala fortuna *Borelli* editionem illam tantum habebam ad manus, quae Parisiis anno 1656 prodiit, in qua ille tractatus *Bootii* non invenitur. Hinc illud testimonium de rachitide prius in Galliis familiari, antequam hunc morbum in Anglia observavit *Glissonius*, uti asserit *Zeviani* (*n*), in medio relinquo, quum in loco citato tantum legantur sequentia: *Morbum non in Anglia dumtaxat & Hybernia, sed & in aliis quoque regionibus grassari verisimile est &c. Boot. de affectibus omissis cap.* 12. Ibi saltem nulla fit mentio Galliae.

Illud autem testimonium, quod ex *Boyle* (*o*) adducitur, nullo modo docet, quod negaverit, rachitidem esse morbum novum, sed tantum, quod nihil hic affirmare vel negare voluerit. Praeterea egregius ille vir nec medicus erat, & per

(*l*) Dissertat. epistol. pag. 778, 779.

(*m*) Lindenius renovatus a Georgio Abrahamo Mercklino pag. 88.

(*n*) De rachitide pag. 33 & in notis.

(*o*) De utilitate philos. experim. sect. V pag. 270.

per transennam de hoc morbo loquitur, ut commendet utilitatem *florum colcotharis* in hoc morbo curando; de quo remedio postea dicetur.

Mirum certe videri debet, Anglos medicos solos obstupuisse novitate rei, dum rachitidem videbant, quam certe non perfunctorie examinaverunt; dum quidam ex Germanis medicis audacter asserebant, nullos novos nasci morbos, sed omnes humani generis calamitates *veteribus non solum utique innotuisse, sed iam ante Hippocratis tempora mortale hominum genus afflixisse creduntur simul ac demonstrantur, licet aliis atque diversis nominibus indigitati* (*p*). Novi quidem, quosdam medicos in hac opinione fuisse, sed demonstrationem ignoro. Nec scio, ante Hippocratis tempora exstitisse vetusta monumenta, quae ad nos pervenerunt, ex quibus probari posset, omnes morbos, quos sera posteritas vidit, etiam in remotissima antiquitate cognitos fuisse. Ubi de *variolis*, *morbis epidemicis*, *lue venerea* egi, talia credo me attulisse argumenta, quae contrarium probant.

Dum autem *celeberrimus Boërhaavius* de hoc morbo scripsit, non renovavit de rachitidis novitate sententiam, quae iam fere exsulabat (*q*); sed plurimi apud Batavos & alibi medici idem credebant. Verum quidem est, quod medio fere labente seculo decimo sexto statuat, rachitidem apparuisse, sed novi, hoc per errorem factum fuisse, & ideo in textu correxi. Ratio haec est: dum notis numeralibus exprimitur seculum, manet nomen seculi elapsi toto decursu seculi sequentis, & hinc facilis error nascitur, dum literis Romanis cifrae Arabum describuntur. Novi enim certo, optimum praeceptorem circa epocham rachitidis eiusdem cum *Glissonio* fuisse sententiae, neque hoc tempus rachitidis voluisse propinquius reddere origini luis venereae, ut credidit egregius *Zeviani* (*r*), quia in historia huius morbi notaverat §. 1482, illum magis infestum esse his, quorum parentes tabi venereae & iteratis gonorrhoeis multum obnoxii fuerant. Sed notari meretur, quod §. 1488, ubi causam proximam rachitidis describit, non affirmet, ad causam proximam rachitidis concurrere luem veneream, sed dubii instar proponat sequentia: *Latente forte leni labe venerea permista*. De hac re postea dicendum erit. Nunc pergendum ad reliqua.

Tota autem lis illa componeretur statim, si constaret antiquiores medicos descripsisse morbum, licet alio nomine indigitatum, qui rachitidis symptomata haberet illa, quae sollicita observatione huius morbi per celebres medicos facta hodie cognita & descripta habentur illo ordine, quo se mutuo sequuntur in morbo incipiente, crescente, adulto. Sed quantum novi, hoc hactenus demonstratum non fuit.

Egregius medicus *Navier* (*s*) in pulchro tractatu de mollitie morbosa ossium tale exemplum adfert de auctore medico, qui circiter seculo integro ante epocham dictam rachitidis scripsit, & hunc morbum sic creditur descripsisse,

per

(*p*) Zeviani de rachitide pag. 34 in notis.

(*q*) Ibidem pag. 35.

(*r*) Ibidem pag. 36.

(*s*) Observat. theor. & pratiq. sur l'amollissement des os. pag. 24.

ſcripſiſſe, ut nullum dubium ſupereſſe poſſit, quod illum cognoverit, licet ad cachexiam retulerit, nec aliud quoddam ſingulare nomen ipſi dederit. *Ioannes Baptiſta Theodoſius* Bononienſis medicus ſcripſit medicinales epiſtolas, quas filius eius *Philippus Theodoſius* poſt patris obitum collegit, & *Cardinali de' Caeſarinis* dedicavit nonis aprilis 1541. Prodierunt in lucem Baſileae apud Epiſcopium iuniorem menſe martio 1554. Epiſtola autem quadrageſima ſecunda (*t*) in fronte habet ſequentia: *Pro puero ex canſri & hum. multis malis affectibus laborante conſilium*. En morbi deſcriptionem: *Eius temperamentum declinat ad frigidum & humidum, ex quo color totius cutis pallidus redditur, ita ut ad cachexiam tendere videatur, & multae in eo cruditates generentur. Affectus eſt debilitas virtutis motivae, ita ut, quum menſium iam ſeptendecim ſit, non poſſit ullo modo ſe movere, nec ſtare, & quum in ulnis a nutrice defertur; vix caput poteſt erectum tenere. Symptoma aliud omnium ſaeviſſimum eſt vertebrarum trium in coſtis notis ad exteriora declinatio, & eſt modus gibboſitatis, & in modum arcus coſtae etiam incurvari videntur*. Si quis haec conferat cum rachitidis ſignis diagnoſticis, quae §. 1485, 1486, 1487 enumerantur, videbit facile, magnam eſſe horum ſignorum inter ſe diverſitatem. Nulla fit mentio in textu hoc tumoris abdominis, protuberantiae oſſium ad iuncturas, nec praematuri ingenii acuminis, nec appetitus & digeſtionis bonae ſatis &c. Imo coſtas in arcus incurvari in hoc puero dicitur, quum in rachitide thorax ad latera compreſſus ſit, & ſternum in acumen aſſurgat nodoſis coſtarum extremis.

Antiquiores medicos obſervaſſe cachecticos pueros, & gibboſos, & debiles, nemo dubitavit unquam, ſed illos noviſſe morbum, quem hodie rachitidem vocamus, hactenus demonſtratum non eſt. Quum autem plurima militari videantur pro morbi huius novitate, liceat mihi hanc opinionem ſequi, donec meliora & certiora edoctus fuerim.

§. 1481. **I**nfantibus ille nunquam connatus, raro ante nonum aetatis menſem, vix unquam poſt biennium vitae, ſed ſpatio hoc medio frequens accidit.

Rachitis vel nunquam, vel admodum raro connaſcitur, nec memini me unquam vidiſſe recens natum, qui hoc morbo iam laborabat. Licet enim parentum vitia, uti paullo poſt dicetur, prolibus talem corporis diſpoſitionem concilient, ut facilius hoc morbo corripiantur, rariſſime tamen accidit, ut rachitis in actum erumpat ante foetus partum. Quum autem *Gliſſonius*, & alii medici Londinenſes invigilarent huic morbo obſervando, ſcripſit ſequentia (*u*): *Teſtatur aliquis noſtrum, ſe ſemel, & ſemel tantum vidiſſe puerum recens natum hoc morbo afflictum. Atque in eo ſpina dorſi, & collum, adeo debilia, ut nulla ratione valuerint grandiuſculum caput ſuſtinere. Obiit hic*

(*t*) Theodoſii epiſt. medic. pag. 250. pag. 172.

(*u*) Gliſſonius de rachitide cap. XV.

hinc intra tres menses post partum. Quibus patet, cum gravissime fuisse affectum. Unde & postea, ubi de prognosticis rachitidis signis agit (*v*), statuit absolute sequentia: *Morbus hic proprie nativus, sive qui ante partum invadit, periculosissimus est, & rarissime si unquam in sanitatem terminatur. Quo citius a partu, hoc est, quo iuniores, hic morbus invadit, eo ceteris paribus periculosior est; tanto enim debiliores sunt vires. Similiter aetate grandiores iunioribus, pedibus incedentes non incedentibus facilius curantur.*

In opere posthumo celebris *du Verney* (*x*) statuitur, rachitidis morbum plerumque invadere quinto vel sexto a nativitate mense. Non quidem negari potest, quod hoc tempore quandoque incipientis morbi vestigia observata fuerint, sed plerumque serius morbus incipit, imo, uti ad §. 1486 dicetur, satis frequenter morbus pueros aggreditur, postquam iam coeperint ambulare, & signum morbi habetur fere primum, quod incessus in his fiat tardior & infirmior, donec aucto malo debilitati perpetuo decumbere cogantur. Si nulla signa rachitidis se manifestaverint ante vitae biennium, morbi huius periculum evaserunt plerumque, & ossa iam adeo solida evaserunt, ut corporis pondus sustinere possint, absque eo quod incurventur facile. Accedit, quod agiles maxime sint infantes hoc aetatis tempore, & perpetuo fere corpus moveant, nisi a severis custodibus quiescere cogantur: unde maior firmitas & robur corpori conciliatur. Unde etiam ad curam morbi gestationes, concussiones, oscillationes, vectiones, frictiones commendantur, donec propriis viribus corpus movere possint; de quibus ad §. 1489 agetur.

§. 1482. Maxime autem infestus habetur proli, cuius parentes laxa & debili conditione corporis, otiosi, molles, opipara mensa, cibis pinguibus, saccharatis, pauco pane, vinis dulcissimis, & aqua multa calida usi, morbis chronicis, venere, aetate exhausti, tabi inprimis venereae, & iteratis gonorrhoeis multum obnoxii, effoetam ferme genituram impenderunt generandis liberis.

Dum medici omni cura examinabant omnia, quae morbum praegressa fuerant, ut indagarent morbi causas, viderunt, illos infantes imprimis rachiticos fieri, quorum parentes debilioris constitutionis erant, & molli in otio languidam vitam trahebant vix corpus moventes, dum simul opipara mensa quotidie invitabat, ut ultra satietatem manducarent. Unde *Glissonius* (*y*) statuit, *morbum hunc potissimum infestare generosorum cunas, praesertim eorum, qui molliter vivunt, deinde eorum, qui sedentariam & securam vitam agunt:*

(*v*) Glissonius de rachitide cap. XXIII pag. 285.

(*x*) Traite des maladies des os tom. II livre III chap. I pag. 289.

(*y*) De rachitide cap. XXIII pag. 286.

agunt. Minime omnium cunas eorum, qui mediocris sunt fortunae, & qui laboribus assueti sunt, per quos sibi & suis necessaria ad vitam sustentandam comparare possunt. Infimae enim plebis infantes saepius rachitide afficiuntur, dum una cum parentibus minus congruo victu ob penuriam uti coguntur, simulque frigidas humidas domunculas inhabitant non satis defensi ab aëris iniuriis; quod in hoc morbo nocere quam maxime postea dicetur.

Multi ex nobilibus, venatu, equitatione, pilae lusu, aliisque corporis exercitationibus liberi manent ab illis malis, quae lauta convivia & quotidianas fere comessationes tandem sequi solent; sed in amabili sexu praecipue a tali vivendi genere enervantur omnia, dum & longiori somno indulgere simul solent, & sedentariam vitam agunt inerti torpentes otio. Sapiens *Lycurgus*, uti alia occasione ad §. 1291 notavi, futurae progeniei curam habens mandavit, ut *corpora virginum cursu, lucta, discorum & telorum iactu exercerentur, ut & foetus radix validum in valentibus exordium sumens germinaret melius*. Sic cavit, ne molles & delicatulae mulieres, licet robustis & validis iungantur viris, debilem & morbosam prolem in lucem ederent.

Saccharatis. An saccharum adeo noxium sit sanitati, ut quidam voluerunt, saltem dubitari potest. *Celeberrimus Boërhaavius* (z) habet sequentia de mirabili hoc corpore, quod vix sibi simile habet. *Saccharum in corpore humano naturali latice dilutum lixivium praebet saponaceum, quod oleosa, viscosa, vi vitae adiuvante, dissolvit; hinc pituitam nunquam generat, sed dissolvit, nec bilem auget, aut in illam convertitur, sed aperit, attenuat, dividit. Interim tamen olea nimis solvendo macilentiam inducere potest; ut & attenuatione nimia debilitatem producit, & laxitatem nimiam. Quare & rachiticis & scorbuticis nocuisse visum*. Paullo ante monuerat (a): *Sine culpa male audit saccharum quasi noceret hominum saluti, quum nunquam hoc probatum fuerit*. Ob nimiam vim solventem forte culpari posset, si nimia eius copia sumeretur. Memini me legisse olim de *Bernardo Costero* (b), egregio iurisconsulto Batavo, qui sedentariam vitam egit, sed simul sobrie admodum vixit; dulcia autem in cibo & potu amavit adeo, ut tantam copiam sacchari absumserit solus, quae quinque vel sex aliis hominibus suffecisset, nec tamen inde unquam nauseam sensit, vel biliosas eructationes, nec morbis obnoxius vixit, sed ultra nonagesimum annum, senio exhaustus non morbo, in lecto mortuus inventus fuit. Plura exempla hominum, qui sacchari ac mellis ingenti copia usi fuerunt, alibi (c) habentur, & tamen longaevi sanique fuerunt.

Salse risit optima mater morosum medicum, qui praescripserat mixturam paucarum unciarum, quae unciam unam syrupi continebat, dum simul severo vultu monuerat, ne vel minimam sacchari miculam daret aegrotulo, si filium servatum vellet. Non meminerat medicus, in omnibus syrupis officinalibus duas tertias partes adesse sacchari.

Mul-

(z) Elem. chemiae tom. II pag. 160. (a) Ibidem pag. 159. (b) Historisch Verhaal &c in de Voorreeden. (c) Slare de saccharo & lapid. Bezoar. Londin. 1715. in 8.

Multo evidentior noxa sanitatis percipitur in illis, qui perpetuis aquosis potibus corpus debilitant; qualis mos pessimus apud Batavos invaluit; dum una, quum vitae sedentariae indulgent, tota die potibus Asiaticis, ex baccis Caffae aut foliis theae paratis abutuntur. Vidi tales, qui toto anno nec aquam frigidam, nec cerevisiam, nec vinum potabant, imprimis dum celebris olim apud Batavos medicus *Bontekoe*, & eius sequaces inculcabant omnibus, nullum praestantius esse in morbis remedium, nullum efficacius sanitatis conservandae praesidium, quam si corporis humoribus, potibus tepidis copiosis, conciliaretur maxima fluiditas, ut liberrime per omnia vasa moveri possent. Unde chlorosis frequentissima, abortus frequentes, fluor albus, languores puerperarum &c. toties fastidium pariebant medicis, ubi vix curatae mulieres de novo his potibus tepidis indulgebant, sicque recidivam patiebantur frequenter. Quum autem saccharum male audiret apud multos, novi plures, qui omnino ab hoc abstinebant, vel saltem quam parcissime utebantur.

Morbis chronicis, venere, aetate exhausti. Tales parentes debiles, morbosos, languidos infantes gignere, nemo dubitat. Unde inter signa sanitatis optimae numeratur (*d*), si quis natus sit parentibus sanis, vegetis, plenae aetatis, rara sed fervida venere utentibus. *Lycurgus*, qui validis exercitationibus firmabat virginum corpora, antequam viris iungerentur, voluit, ut recens nupti non cohabitarent, sed clam & furtiva quasi venere uterentur tantum, adeoque rara & fervida. Talem curam gessit robustae & bellicosae posteritatis. Facile patet, qualis proles exspectanda sit a decrepitis, uti & ab illis, qui in ipso aetatis vigore libidine ac perditissimo vivendi genere exhausti coniugia ambiunt, dum ante trigesimum annum iam imbelles senes lectissimas virgines turpiter decipiunt.

Tabi imprimis venereae &c. Tota historia luis venereae, de qua praecedenti capitulo fusius actum fuit, docuit, quam multiplicia mala in tetro hoc morbo contingant partibus genitalibus utriusque sexus; si iam cogitetur, humorem genitalem foedo tabo venereo allui, partemque contagii cum illo simul abripi, misceri, facile intelligitur, qualis progenies a talibus parentibus exspectare poterit respublica. Certum est, lue venerea infectos ex utero materno prodire infantes saepius, qui nutricibus traditi inficiunt miseras, illae maritos; cuius calamitatis exempla plura recensita fuerunt. An vero tales infantes citius aut peius rachitide afficiantur, quam alii, nondum videtur penitus constare. Rachitis enim, uti postea patebit, diversus a lue venerea morbus est; qui & facilius curatur, & longe aliam sanandi methodum requirit, quam lues, qua infecti nascuntur infantes, non autem rachitide; quae vel nunquam, vel rarissime a nativitate incipit, sed notabili postea tempore se manifestare solet. Lui congenitae rachitidem succedere posse, nullus dubito; sed & certus sum, sanissimos, dum nascebantur, infantes rachitide correptos fuisse, licet nullum omnino nec in illis adesset

luis

(*d*) H. Boërhaave institut. medic. §. 885, 1.

luis vestigium usquam in corpore, nec in parentibus ullum signum praegressae olim luis inveniretur.

Unde dum constat, luem & frequentes gonorrhoeas sic enervare quandoque totum generationis apparatum, ut effoetam ferme genituram impendant miseri procreandis liberis, videtur concludi posse, sed nullo modo certum est, quod & inde pendeat origo rachitidis. Praeterea lues venerea integro seculo antiquior est rachitide. Forte hoc verum esse posset, vitia parentum, hac paragrapho recensita, posse sic disponere infantes, ut in rachitidem incidant etiam a levioribus causis, quas firmiore corpore donati proprio robore superasse potuissent.

Quantum autem ad rachitidem prolium faciat laxa, debilis, mucosa materni corporis dispositio, docet sequens observatio (*e*). Agebat celebris auctor, ut monet (*f*), de fluore albo simplici, nulla acrimonia venerea &c. admista, qualis in laxis, mollibus, otiosis, & opipara mensa fruentibus, toties occurrit. Monebat, tales mulieres, nisi integre curentur, antequam nubant, facile abortiri, si conceperint. Dum felici arte cavebatur abortus ita, ut foetus ad maturitatem perveniret, notavit sequentia: *Tales autem feminae pariunt plerumque infantes crassos, pingues, robustos, & hi tales manent per plures menses; postea vero emaciantur, lassi fiunt & membra pendula gerunt; tandem subsequitur pessima rachitis, quae raro huc usque sanari potuit.*

§. 1483. Ubi vero nutricem iisdem affectam malis nactus est, magis augetur infanti praecoci incremento morbus.

Quum recens nati infantes solo fere lacte ex uberibus ducto vivant, patet facile, quod si victum praebeat infanti nutrix, in qua similia vitia occurrunt, ac praecedenti paragrapho enumerantur, tunc potius mutanda foret nutrix, ut ingruenti malo obex ponatur. Quamvis autem semper hortari soleam matres, ut propria largiantur prolibus ubera, si sanae fuerint ipsae, tamen in hoc casu sanae & robustae feminae lac praeferrem materno, si illa inerti otio vitam ducat, debilis sit corpore, & a levi etiam animi affectu turbetur tota. Saepius rachitis nobilium cunas aggreditur; hinc ex pluribus oblatis optimam eligere poterit peritus & prudens medicus; de qua re dictum fuit in *capitulo* de morbis *infantum*. Sed quum ut plurimum tardius rachitis ingruere soleat, saepius ablactandi tempus adest, antequam rachitis incipiens magnum progressum fecerit, etenim satis lente incedit, & in initio, a plebe saltem, non tam cito cognoscitur.

§. 1484.

(*e*) Anton. Storck ann. medic. secund. pag. 215.

(*f*) Ibidem pag. 211.

§. 1484. Inprimis si frigidius, humidiusque tractatur; aquosis, mucosis, crudis horaeis, piscibus, farinosis azymis, & saccharatis pascitur; febre autumnali intermittente, morbo chronico, vel acuto diu laboravit; a scabie, herpete, ulceribus suppressis male curatus; balneo, fotu, linimentis, unguentis, vaporibus humidis enervatus; perpetuae quieti in sella perforata addictus nudato inferius corpore.

Considerandа iam sunt illa, quae praecedere observantur rachitidem incipientem saepius, & illum morbum iam praesentem augent insigniter.

Si frigidius humidiusque tractatur. Nimis humidus aër laxat, solvit, debilitat fibras; ob perpetuam respirationem talis aër pulmones afficit, serum pulmonum retinet, auget, accumulat, & illorum perspirationem prohibet (g); quum autem cellulae pulmonum aëreae, si evolutae forent, totam corporis superficiem extensione superarent multum, hinc magna admodum per pulmonem perspiratio. Si iam humido aëri simul frigus se iungat, serosae colluvies metuendae sunt & in pulmone, & in ipsis thoracis cavis; uti antea, dum de pectoris hydrope agebatur, pluribus dictum fuit. Haec videtur una ex causis esse, quare toties pectoris vitia comitentur rachitidem.

Unde etiam fit, ut rachitis non tantum generosiorum cunas, sed & pauperum tabernas pulset, dum inopia pressi nec cubicula calefacere, nec lintea infantum debito modo exsiccare possunt. Si iam miseri tales in locis humidis & uliginosis habitare cogantur, augmentum malorum sequitur. Postea, ubi de cura huius morbi agetur, patebit, quantum prosit aër calidus & siccus: si enim humiditati accedat aestus, in putredinem omnia cito tendunt, & vix non certa pernicies imminet.

Aquosis, mucosis, crudis horaeis &c. Omnia enim haec laxant, debilitant, & ultimo effectu enervant actionem viscerum primae coctionis. Sponte patet, vitiosum talem victum tantum locum habere posse in adultioribus iam pueris, quum iunioribus lac nutricis sufficiat. Solent quidem mulierculae lactentibus infantibus, imprimis si famelici fuerint, dare subinde pulticulas ex farina & lacte, imo quandoque misellos infarciunt, dum quemvis eiulatum infantum oblata pulticula sedare tentant. Dum autem farinosus lentor non attenuatur per coeptam fermentationem, ut in pane conficiendo fieri solet, brevi totum abdomen glutine collecto infarctum tumet, & miserrime languent infantes. Piscium usus damnatur imprimis ideo, quod in debilioribus naturam suam sequantur, & facile putrescant. Praeterea in pluribus piscibus copia pinguis olei adest, quod facile rancescens, & acre redditum insigniter nocere poterit.

De sacchari usu ad §. 1482 dictum fuit. Notavit tamen *Glissonius* (h) sequen-

(g) H. Boerhaave instit. medic. §. 748.

(h) De rachitide cap. XXI pag. 272.

quentia: *Observatum est, hoc morbo laborantes dulcia, ut syrupos, tum bellaria, multoque sacchara aut melle condita, quae aliis pueris in delitiis esse solent, aversari.* Dubitare videtur, an forte haec illis noxia sint; quod humores incrassarent. Saturatissima sacchari solutio, syrupus nempe, lentorem habet; sed si syrupo addatur quarta tantum aquae pars, illico diffluit lentore sublato, &, uti dictum fuit, saccharum solvit atque attenuat, non incrassat.

Febre intermittente autumnali &c. Talia mala debilitando iuniorum corpora ad rachitidem illos disponere posse, videtur admodum probabile; imo videtur hoc medicos induxisse, ut crediderint, rachitidem non esse annumerandam novis morbis, sed semper genus humanum infestasse, licet alio nomine, quum post alios morbos chronicos, & post febres diuturnas abdomen in iunioribus tumere observetur, quod idem rachiticis pueris solemne est.

Verum ad §. 1480 pluribus demonstrare conatus fui, optimum in dignoscendis morbis iudicem *Sydenhamum* multum discriminis posuisse inter ventris tumorem, qui febres longas in iunioribus sequi solet, & illum, qui rachitidem comitatur. Monet enim de hac re sequentia (*i*): *Observatu non indignum est, quod, quum febres autumnales teneram aetatem diu cruciarint, nulla spes sit easdem abigendi, donec abdominis regio, circa lienem praecipue, indurari atque tumefieri occoeperit: iisdem enim gradibus, quibus hoc symptoma supervenerit, febris etiam fugam meditatur. Neque forte ex meliori prognostico aliquo morbum hunc brevi abiturum dixeris, quam si sedula observatione suboriri hoc symptoma perspexeris.* Simul monet, dum febres autumnales praedominium obtinent, tunc tumores illi *tangentis digitum non aliter feriunt, quam si materiam aliquam continerent in scirrhum induratam, quum qui aliis annis simili licet* προφασει *contingit, tactum ita afficit, ceu tensio tantum foret hypochondriorum a subiectis flatibus.* Unde etiam in compendio, quod in usum filii sui medici scripsit *Sydenhamus* (k), dum enumerat rachitidis signa diagnostica, legitur: *Abdominis repletio, hypochondriorum tensio.*

A scabie, herpete, ulceribus suppressis male curatus. In iunioribus saepius cutis eroditur acri sero; & frequentius sic afficitur cutis capillata capitis, quae incipit cum pruritu humescere; unde perpetuo caput affricant pulvinaribus lecti, vel aliis obviis. Quum in initio talis mali subacidus satis nauseosus odor percipiatur, hinc voluerunt quidam tales cutis eruptiones dictas fuisse *acores*. Postea incipit rubescere cutis, & granulosa fieri, tunc vocaverunt *herpetem miliarem*; quia & proserpit malum, & ex cute quasi grana milii prominent. Vocaverunt alii *herpetem ficosum*; quia, uti in ficu discissa apparent semina parva rotunda, sic & in cute talia tubercula. Augetur tunc seri effluxus, quod in foedas crustas brevi concrescit, quae aliquando satis densae fiunt, pluribus foraminulis pertusae sunt, & lentiori iam humido transitum permittunt adhuc utcumque; sed illud crustae undique haerere incipit, illiusque crassitiem auget; tandem sub his crustis serum ex cute prorumpens colligitur, putrescit, cutim erodit, haecque in ulcera profunda degenerat,

(*i*) Sect. I, cap. V, pag. 121, 122.

(*k*) Ibidem pag. 778.

rat, quae saniem acrem foetidissimam plorant, & uti tinea vestem, sic cutim ichor destruit; unde & *tinea* solet vocari. Alia occasione ad §. 586 edixi, quod servaverim bregmatis ossa infantis erosa penitus ab hac sanie, quae, licet mundata, eumdem foetorem pluribus adhuc mensibus spirabant, qui intolerabilis omnibus videbatur, dum miser infans viveret.

Omnibus notum est, quam difficilis cura sit huius mali, ubi ad illum gradum pervenerit, ut ipsa capitis ossa afficere iam coeperit, & quam funesti effectus metuendi sint, si imprudenter acris huius ichoris effluxus supprimatur.

Imprimis hoc nocuisse iunioribus, qui ad rachitidem proni erant, testatur Glissonius (*l*). *Ad haec, quod intempestivam impetiginis, aut scabiei suppressionem sequatur, ut frequenter observavimus, quando, rursus erumpente scabie, atque pruritu excitato, indeque aucto in externis membris calore, tales pueros facile restitutos vidimus*. Quod & postea confirmat alio loco (*m*), ubi signa prognostica colligit: *Scabies, & pustulae in cute, pruritusve huic morbo supervenientes ad curam eiusdem multum conferunt*.

Balneo, fotu, linimentis, unguentis &c. Patebit ex sequentibus, in rachitide omnia solida corporis emolliri, flaccescere, ne quidem ossibus ipsis exceptis, dum simul fluida degenerant in cacochymiam inertem, mucosam, frigidam. Verum omnia hic recensita in textu, si diu continuentur, corpus sani infantis flaccidissimum reddunt, & enervant, adeoque talem dispositionem inducunt, qui morbo huic favet, &, si haec iam adsit in corpore, augebunt illam brevi. Patebit autem, ubi de cura huius morbi agetur, contraria his prodesse; aërem nempe siccum, & calidiusculum, vestes siccas calefacientes, frictiones siccas &c.

Perpetuae quieti in sella perforata &c. Nihil magis noxium est rachiticis, uti & infantibus ad hunc morbum dispositis, quam si perpetuo in sellis talibus perforatis sedere cogantur. Obtinet hic mos in pluribus locis, praecipue apud plebem, cui res angustior domi. Commodum hoc matribus est, dum sic domesticis laboribus operam dare possunt, & reliquae familiae curam habere, simulque cavetur, ne urina, & fecibus alvinis tot conspurcentur lintea. In hunc finem nudato inferiori corpore imponuntur sellae perforatae, dum simul omnis ambitus huius machinulae undique clausus est, ut frigus arceatur a nudis partibus. Truncus corporis per superiorem partem emarginatae tabulae cum artubus superioribus, & capite eminet; tabulae imponuntur crepundia, ut sine taedio sic cistulae inclusus infans maneat per horas, nec importuno eiulatu matrem a laboribus avocet. Hyberno tempore pedibus ignis supponitur, ne frigescant infantes. Sic inferior trunci pars cum artubus inferioribus in aëre calido haerent perpetuo, & quidem repleto vaporibus exhalantibus ex corpore infantis, eiusque urina, & fecibus accumulatis in receptaculo, quod sellae perforatae supponitur. Quum autem rachitis vel in ipso sui initio assiduam sedendi voluntatem faciat, per integrum fere diem in hac machina sedent quietissimi, &, dum inde eximuntur, tetra mephitis undique dispergitur per

(*l*) De rachitide cap. V, pag. 36. (*m*) Ibidem cap. XXIII, num. 27, pag. 289.

per aëra, quem inspirare debent miselli. Inde patet facile, omnia mala vel ex hac sola causa in rachiticis pueris multum augeri.

§. 1485. Cognoscitur morbus hic incipiens in his, qui nondum incedunt, 1 ab aetate, 2 a causis praegressis, 3 a fratribus, sororibus simili malo captis, 4 a tumore flaccido capitis, & faciei, 5 a cute laxa, 6 a tumore abdominis, 7 a macilentia reliquarum partium, imprimis musculorum, 8 a protuberantia epiphysium ad iuncturas radii, ulnae, humeri, genu, tibiae, fibulae, 9 a magnitudine arteriarum, & venarum iugularium, dum reliquae decrescunt.

Sequitur, ut indagentur illa signa, quae demonstrant, morbum incipere, ut statim tuta, & efficax medela adhiberi possit, ne morbus pergat increscere. Ceteris enim paribus eo facilius morbi sanantur, quo minus invaluerint tempore. Quum autem, uti ad §. 1481 dictum fuit, diverso vitae tempore morbus incipiat, hinc primo agetur de signis rachitidis incipientis in infantibus, qui nondum incedunt.

1 De hac re iam dictum fuit.

2 Et illae hactenus enumeratae fuerunt, tam quae in parentibus, & nutricibus observari potuerunt, quam quae in ipso infante occurrebant.

3 In disputatione medica, quam *Argentorati* anno 1754 habuit egregius *I. Petrus Buchner* de rachitide perfecta, & imperfecta legitur (*n*) de undecim prolibus rachiticis genitis ab eadem matre, quae scrophulosa erat, & quadragesimo aetatis anno facie vetulam, & effoetam mentiebatur ita, ut miraretur medicus illam de mensium anomalia conquerentem. Saepius contingit, plures in eadem familia rachitide laborare, licet non omnes, uti in raro hoc casu contigit. Quum autem pater & ante, & quamdiu genuit, inconcussae semper sanitatis fuerit, matris morbus scrophulosus solus inter causas praedisponentes (vide §. 1482) poterit recenseri; cui tribui posset numerosae prolis morbus. De reliquis enim causis eodem loco recensitis nulla potest esse suspicio facile, quum aerumnosam vitam egerint hi coniuges, inter illos numerandi, quos vitam merendi difficultas conterit, & consumit.

Tales casus non sine aliqua ratione suspicionem fecerunt, an non per contagium ex uno in alium transiret rachitis. Morbus enim ille, veteribus non descriptus, occidentales Angliae partes invasit primo, & intra paucos annos per totam Angliam, dein & per alias regiones dispersus fuit.

Alia occasione ad §. 1382 notavi, morbos posse nasci in homine a causis manifestis, quarum causarum illi morbi effectus sint; & tamen per hos morbos sic mutari corpus hominis aegri, ut per contagium iisdem morbis inficiat alios homines, qui non expositi fuerant causis illis manifestis, a quibus ille aeger morbum sibi contraxerat. Contagium ergo nascitur in humano corpore illo tem-

(*n*) Disputat. ad morbor. histor. opera Halleri tom. VI, pag. 285.

tempore, dum morbus adeſt abſque contagio natus, & per hoc contagium natum ſemel latiſſime morbus diſſeminari poterit. Pluribus eodem in loco hanc rem deducere conatus fui.

Forte & contagii in rachitide ſuſpicionem poſſent augere illa, quae ſequuntur. Celebris artis chirurgicae profeſſor (o) Florentiae diſſecuit cadaver nobilis pueri biennalis rachitide mortui, & remoto ſterno invenit totum pulmonem tectum lamellis albis, figurae irregularis, magnitudine monetae (*un giulio*), ſubſtantiae ſubpolypoſae, laxae adhaerentis pulmoni, ita ut quaedam ex his lamellis ſponte ceciderint in cavum thoracis.

Celebris in arte noſtra vir, & utiliſſimis obſervationibus notus (p) invenit in cadaveribus illorum, qui perierant ex febribus contagioſis, in hoc, vel illo corporis cavo largam puris collectionem. In uno cadavere hominis, qui undecima *febris flavae* die mortuus erat, in abdomine nihil praeternaturalis invenit, niſi quod bilis fuerit utcumque ſpiſſior, & grumoſa; ſed in ſiniſtro thorace aderat aquae flaveſcentis copia, cui innatabant largae potiones cruſtarum flaveſcentium, ſive glutinis, quod perfecte referebat pelliculam illam, quae tegebat ſanguinem venae ſectione e brachio eductum. Lamellae illae referebant ſubſtantiam membranaceam, quae incipiebat converti in gelatinam purulentam. Similes laminae externam & internam pleurae ſuperficiem, uti & externam membranam pulmonis tegebant, in quibuſdam laxe adhaerentes, in aliis firmius.

Quum ergo in morbo, qui manifeſte contagioſus erat, illae lamellae modo deſcriptae in cavo thoracis, & in pulmonis, ac pleurae ſuperficie invenirentur, & in rachiticorum cadaveribus adeſſent ſimiles, hinc ſaltem aliqua ſuſpicio ſubnaſci potuit, an non & rachitis ſe per contagium propagaret. Videri poſſunt & illa, quae habentur ad §. 1409, ubi de contagio morborum epidemicorum actum, & demonſtratum fuit, poſſe cauſam communem, in aëre haerentem epidemicos morbos producere, & quidem mali moris, qui plures quidem afficiunt eodem tempore, nec tamen ex uno homine in alium tranſeunt communicato contagio.

Gliſſonius (q), de hac re diſputans, non videtur multum alienus fuiſſe a contagii ſuſpicione, dicens: *Forte equidem nonnullam leviuſculam inclinationem alteri corpori poſſit imprimere; imo interdum ipſam forte morbi invaſionem in corpore inſigniter ad eum praediſpoſito acceleret, aut promoveat, neque tamen propterea nomen morbi proprie contagioſi mereatur.* Poſtea de induſtria in hanc rem inquirens obſervavit frequenter *pueros, ſeu coaetaneos, ſeu prope coaetaneos in iiſdem aedibus enutritos, quorum unus, aut alter hoc morbo afflictus fuerit, dum alius, aut plures eorum minime laborarent. Imo novimus pueros non tantum communibus aedibus, aſſiduoque mutua ſocietate gaudentes, ſed & quotidie communi menſa, & lecto utentes, quorum alter hoc malo affectus ſocium convictus, & concubi-*

(o) Anton. Benevoli diſſertazioni, e oſſervazioni ec. pag. 246, 247. (p) Iames Lind' two papers on fevers and infections pag. 95, 96. (q) De rachitide cap. XVI, pag. 183, & ſeq.

bitus nullo modo infecerit: quod sane vix videtur contingere potuisse in morbo proprie contagioso.

In thesauro rerum naturalium regis Galliae (*r*) a summis in historia naturalis viris, *Buffon* & *Aubenton*, descripto, quem sera mirabitur posteritas, describitur & delineatur species canis, quem ob humilem staturam *Basset* vocant, licet longitudo corporis satis insignis sit. In horum canum sceletis quandoque deformitas in ossibus extremorum anteriorum invenitur, & tunc vocantur *cruribus tortis*. Simile in ossibus extremorum vitium observatur in pueris rachiticis. In reliquis sceleti talis canis ossibus nulla apparet deformitas; imo & in substantia ossium horum deformium nullum observatur vitium, sed sanissima sunt; quum e contra in rachitide ossium substantia a naturali statu manifeste degeneret. Hinc dubitat celeberrimus *Aubenton*, an non primi canes in hac specie laboraverint rachitide, quae huic deformitati originem dedisset, & dein sensim evanido hoc morbo mansisset effectus, ossium deformitas nempe, ad posteros translata iure haereditario. Imo credere videtur, infantes, rachiticis parentibus natos, eandem corporis deformitatem per longam generationum seriem traducere posse post morbum iam curatum superstite manente tali deformitate. Ast, quantum novi, in humano genere hoc nondum observatum fuit.

4 In omnibus rachiticis observatur, quod caput iusto maius sit, & facies magis tumeat, quam requiritur, proportione habita ad reliquas partes corporis; saepe satis bonus faciei color manet; sed semper adest simul laxitas. Illi, qui voluerunt, rachitidem veteribus medicis cognitam fuisse, licet alio sub nomine descriptam, crediderunt, quod apud illos sub hydrocephali titulo latuerit, & a magnitudine capitis, quae semper hunc morbum comitatur, hoc probare conati sunt. Aliquoties rachiticos hydrocephalo laborare certum est; sed in pluribus caput proportionaliter maius est, licet nulla seri hydropici copia adsit. Praeterea hydrocephalo decumbentes fiunt hebetes & obliviosi, dum copia extravasatae aquae augetur, quum e contra, uti sequenti paragrapho dicetur, rachitici praematuro ingenii acumine, & sensuum sincero exercitio, a coaetaneis distinguantur.

Omnes auctores, qui de hoc morbo scripserunt, mentionem fecerunt illius magnitudinis capitis auctae. Imo *Glissonius* (*s*) testatur, quod in omnibus hoc morbo exstinctis, quos hactenus viderat, obtinuerit aucta haec capitis moles, unico tantum excepto, qui simul cum hoc affectu suppuratos habuit pulmones, & phthisi confectus est. Sed & ille habuit per totum fere morbi decursum caput maiusculum, faciemque pleniorem. Quatuordecim vero ante obitum diebus subito collapsae sunt partes carnosae circa caput, faciesque hippocratica facta est, stupentibus omnibus subitam hanc mutationem.

5 Et hoc observatur perpetuo. Quum enim musculosa caro in trunco & artubus minuatur mole, & quasi atrophia absumatur, ideo *cutis universa*, *tum* ve-

(*r*) Histoire natur. generale & particuliere tom. V pag. 300, 301. tab. 35 & 51.
(*s*) De rachitide cap. II pag. 10.

vera, tum membrana carnosa & adiposa, flaccida & quasi pendula, laxaeque instar chirothecae, apparet, ita ut multo plus carnium eas continere posse putes (*t*). Imo nequidem a morte flaccidum corpus obrigescit, nec innatum calorem mox exuit; uti in cadaveribus fieri solet (*u*).

6 Abdomen semper plus minusve tumet: consumitur quidem pinguedo, deficit in musculis torositas, & tamen abdomen prominulum est. Prudenter *Glissonius* (*v*) hoc notavit, dum recenset illa, quae apparent in cadaveribus rachiticorum, antequam dissecentur. *Abdomen exterius quidem, respectu nempe partium continentium, macrum est, interius vero, respectu partium contentarum, nonnihil prominens & tumidiusculum sentitur.*

Notandum est, tumorem abdominis iunioribus saepius contingere, licet non sint rachitici. Postquam enim primi dentes prodierunt, solent infantes esse satis famelici, & saepe parentes oblectantur, dum vident, infantes quaevis oblata avide devorare, etiam duriora, sperantes inde robur insigne corporis futurum. Matres saepe nimis sollicitae de incremento prolium promovendo illas infarciunt pulticulis farinaceis, ita ut aliquando ventriculus & intestina his distentissima inveniantur post mortem. In tali casu purgantia collectam hanc saburram expellentia, cum prudentia adhibita egregie prosunt; uti etiam, ubi post febres, tam continuas, quam intermittentes diu toleratas abdomen intumescit; prout ante ad §. 1480 dictum fuit. Sed tumor abdominis in rachiticis diversus est, & ideo tunc notatum fuit, *Sydenhamum* non voluisse, ut medici purgantibus in rachitide uterentur copiosis, quum semel vel bis hoc tentasse sufficeret.

Dum cadavera rachiticorum lustrabat *Glissonius* (*x*), testatur sequentia: *Hepar in omnibus a nobis dissectis iusto maius, alias autem non male coloratum, neque valde induratum, aliove aliquo notabili vitio contaminatum.* Excipiebat nonnulla cadavera, in quibus nempe ante obitum alii morbi cum rachitide complicati fuerant; uti in hydropico & extreme tabido se observasse meminerat. Inde patet ratio, quare in quibusdam locis sub nomine magni hepatis designetur rachitis. Lienem magnitudine, colore, substantia invenit non contemnendum; non negat tamen in hoc viscere propter complicationem rachitidis cum aliis morbis aliter contingere posse.

In cavo abdominis serum hydropicum vidit, sed nec frequenter, neque adeo copiosum. Notum est in cadaveribus post morbos chronicos & languidos, fere semper in corporis cavis aliquam copiam seri extravasati reperiri.

Ventriculum & intestina ultra morem sanorum nonnihil flatibus distenta vidit, & inde causam tensionis hypochondriorum deduxit.

Mesenterium quandoque inculpatum invenit, aliquando glandulis maioribus, si non strumis, obsitum.

Quum

(*t*) De rachitide cap. II pag. 10.

(*u*) Disputat. ad morbor. histor. opera Halleri tom. VI pag. 287.

(*v*) De rachitide cap. II pag. 11 & cap. XXI pag. 270.

(*x*) Ibidem pag. 11.

Quum autem pancreas transversim sub ventriculo ponatur duplicaturae partis posterioris mesocoli involutum, dissecto abdomine non occurrit sensibus, hinc nihil certi de illius conditione statuere voluit *Glissonius*, sed aliis hoc inquirendum reliquit. Et ob hanc rationem meretur omnem fidem in illis, quae asserit se vidisse in rachiticorum cadaveribus.

Viscera uropoietica satis sana invenit in rachiticis; nisi alius simul adfuisset morbus.

Ex omnibus his observatis concludit sequentia circa tumorem abdominis, qui in rachitide adest: *Notamus in genere de omnibus visceribus in hoc ventre contentis, quod licet partes ea continentes, ut supra monuimus, multum extenuatae & maciatae occurrant, ipsa tamen aeque magna & plena, si non maiora, ut de hepate dictum, quam in sanis deprehendantur* (y).

Unicum rachitici cadaver aperuit ante laudatus *Benevoli* (z), & invenit viscera abdominalia mole aucta; intestina nempe ampliora quam naturaliter esse solent, habito respectu ad corporis staturam; lienem & pancreas invenit solito maiora; hepar prae reliquis magnitudinem auctam habuit; in quo tamen viscere praeter molis incrementum nil praeternaturalis inveniebatur. Celeberrimus *Heisterus* (a), qui Weslariae per triennium habitavit, ut in rachitidis naturam inquireret accuratius, hoc temporis spatio sex septemve rachitide defunctorum puerorum biennalium & triennalium cadavera incidit; meminitque, abdomen in his omnibus tumidum fuisse; at aperto abdomine nec aquam, nec flatus in eius cavo invenit, sed intestina flatibus admodum distenta. Plerumque in intestinis inveniebantur vermes cum pituita copiosa, & in pluribus aderant glandulae induratae, ac quidem tantae molis in mesenterio, ut pugnum aequarent; & tunc in illis abdomen ad tactum durius apparebat, quam in aliis; quod minime mirum videtur. Non meminit hepar mole auctum fuisse; cuius ne quidem mentionem fecit; uti nec lienis, nec pancreatis. Quum autem celeberrimus *Heisterus* tantus in arte fuerit, & adeo versatus in anatomicis, dubium inde moveri posset, an aucta hepatis moles adeo frequenter occurrat in rachiticis, ac *Glissonius* statuit.

Sed notari meretur circa hanc rem, sectiones alias rachiticorum factas fuisse in iuventute *Heisteri*, dum adhuc studio medicinae operam daret, & sub auspiciis ductuque *Molleri*, camerae imperialis medici, felici & numerosa praxi celebris in arte proficeret. Edidit autem has observationes, postquam septuagesimum iam aetatis annum absolverat sanus & vegetus. Unde probabile videtur, illum tunc praecipue attendisse ad morbosa, quae in cadaveribus occurrebant, & hepar, quamvis mole auctum, satis illibatum in rachitide mortuis inveniri solet, ut dictum est. Quum ergo alii graves & fide digni auctores de hoc hepatis incremento in rachiticis conveniant (b), videtur statui posse, quod & hepar mole auctum concurrat tanquam causa tumoris abdominis, qui observatur in rachiticis.

Va-

(y) De rachitide cap. II pag. 12. (z) Dissertazioni & osservazioni &c. pag. 246.
(a) Medicin. chirurg. und anatomische VVahrnehmurgen. pag. 25.
(b) Vide Schenckium observat. lib. II de phthisi observat. 3 pag. 258.

Variam autem in visceribus molem inveniri saepius anatomici noverunt, non tantum si morbosa haec fuerint, verum etiam, dum color, consistentia, situs &c., nihil praeternaturales docerent esse, sed sola moles aucta in sensus occurreret. Neque ante mortem ulla adfuerunt signa saepe, quae suspicionem facere potuissent, morbosi quid latere in hoc vel illo viscere, quod in cadavere solito maiori mole conspicuum inveniebatur. Memini me vidisse in cadavere adolescentis lienem in situ naturali haerentem, sed adeo longum, ut extrema parte ad cristam ossis ilii descenderet: color erat optimus huius visceris, nihilque praeternaturale in eius parenchymate detectum fuit; licet cum cura a perito anatomico, & medicis praesentibus examinarentur omnia. Quum autem a primis incunabulis defuncti curam gesserim, nihil unquam detegere potui, quod vel levissimam suspicionem daret lienis male affecti.

Videntur veteres medici similia observasse, & peculiari nomine denotasse. Vocaverunt enim sic affectos μεγαλόσπλαγχνυς illos, qui magna & in tumorem sublata habent viscera. Licet enim tales crederent morbis opportunos vivere, imo & quandoque eodem nomine uterentur, dum viscera mole aucta morbis afficerentur, tamen videntur agnovisse dari homines, qui naturaliter magna viscera habent; de qua re videri possunt illa, quae *Foësius* (*c*) habet.

7.° Ad numerum quintum notatum fuit, omnem pinguedinem minui perpetuo, & tandem vix non penitus evanescere: sed, uti notum est, musculi ambiuntur non tantum undique tunica cellulosa, sed & eadem se insinuat inter singulos fibrarum muscularium fasciculos, ex quibus maior musculus componitur ad ultimas etiam subdivisiones usque, sicque efficit, ut fibrae musculares cum vicinis non concrescant, sed maneant semper separatae. Hinc, ubi summa illa emaciatio adest, musculorum torositas minuitur, ultra quam credi potest. Verum quidem est in ultimo senio, dum totum corpus exsuccum & aridum obrigescit, vix ullum pingue superesse in corpore, & tamen nondum penitus deletum esse motum muscularem, uti nec in consummatissima phthisi, dum sola cutis ossa tegere videtur tantum. Verum adhuc ipsa muscularis fabrica superest illibata, quae sensim in rachitide minui, & tandem perire videtur, dum torositate & mole quasi musculorum fere abolitis illud, quod superest, inerti flacciditate languet. Causa enim muscularis motus non est in musculis, sed in illos aliunde derivatur, dum agunt. Verum, ut illa actio fieri possit, requiritur debita structura musculi, ut causa movens per nervos allata ad musculum effectum praestare possit. Videantur de hac re illa, quae ad §. 1058 & 1059 dicta sunt.

Egregius in historia naturali *Daubenton* (*d*), ubi describit sceleta & ossa singularia rachiticorum, quae in thesauro regio servantur, ob bonae nutritionis defectum carneas corporis partes debitam firmitatem perdere notat; sed nec ossa satis consolidari, dum increscunt; hinc vertebrae, quarum substantia porosa admodum est, emolliuntur & subsident; unde sequitur compressio medullae

(*c*) Oeconom. Hippoc. litera M. pag. 242.
(*d*) Histoire natur. gener. & particul. avec la descript. du Cabin. du Roy tom. III. pag. 56. &c.

dullae spinalis, ac nervorum, qui ex spina dorsi emergunt, & potestas musculares motus trunci & artuum exercendi impeditur magis magisque, tandemque fere integre deficit, dum quotidie augetur malum. Mirae quidem depravationes spinae dorsi in sceletis rachiticorum observantur, nec improbabile videtur, posse comprimi tandem medullam spinalem contentam in theca vertebrarum, & nervos inter commissuras vertebrarum ex spinali medulla emergentes; tamen verae paralyses in rachiticis vix observantur. In miseris illis, quorum cura neglecta fuit penitus, videmus quosdam emergere totos deformes spina dorsi adeo distorta, ut vix possibile videatur, hoc contingere potuisse absque compressione spinalis medullae ac nervorum, & tamen non observatur paralysis. Quin imo *Glissonius* (*e*), cuius testimonium maximi ponderis est, in rachitidis historia testatur sequentia: *nunquam, quod meminimus, paralysin, aut apoplexiam huic affectui supervenisse novimus; deberet autem necessario saepius* (*saltem in morbo confirmato*) *evenire, si laxitas & debilitas haec nervorum a defectu influxus cerebri originem duceret*. Minori cum periculo contingunt distorsiones illae in spina dorsi, quia lente & sensim fiunt in rachiticis, & theca illa vertebrarum, dum divergit a recto tramite, notabilem arcum circuli facit; unde sensim medulla spinalis se accommodat mutatae figurae canalis ossei, per quem deducitur. Idem verum est de nervis, qui ex vertebrarum theca toto hoc itinere egrediuntur.

8.° Ossa sustinendo corpori humano serviunt, firmum fulcrum praestant partibus mollioribus, quae illis adhaerent, nec possent vasti adeo musculi in corpore humano, & animalium maiorum, potentiam, quae adeo valida reperitur, exercere, nisi duris affigerentur ossibus illorum extrema.

Nascentis autem animalis corpusculum refert molle gluten, nec ossa ipsa plus soliditatis habent in prima origine, quae tamen postea tantum robur & duritiem acquirunt. Placuit celeberrimo *Hallero* indagare illa, quae in ossibus contingunt, dum ex flexili glutine mutantur in duram adeo substantiam, quae per secula aëris iniuriis in coemeteriis publicis exposita manere potest vix non integra. Solita sua incomparabili industria haec experimenta perfecit in pullis nascentibus in ovo incubato. Vidit autem glutinis huius transitum in cartilaginem esse satis promtum & facilem: videbatur enim tantum requiri maior soliditas; sed non tam facile intelligebatur, quomodo flexilis & elastica cartilago in durum & fragile os mutaretur. Cartilago, dum tenuis adhuc est, pellucet; primum ossescentis cartilaginis indicium est opacitas & color flavescens; simul in eodem loco incipit tunc apparere fibrosa compages. Haec mutatio in ossibus pulli octavo incubatus die apparet. Decimo die sanguinis rudimentum adest in cartilagine ossescente; undecimo die rubedo adest dilatatis iam sic arteriis, ut rubras sanguinis moleculas transmittere possint; eodem tempore & ossea durities in eodem cartilaginis loco observatur: omnia haec & in callis ossium fractorum apparent, antequam in os consolidentur. De omnibus his egi alia occasione ad §. 1261, ubi de *calce podagrica* agebatur. Illud autem, quod

(*e*) De rachitide cap. IV. pag. 26.

quod per arterias, quarum iam aucta magnitudo est, ut crassiora admittant, adfertur ad cartilaginem, videtur esse terra, quae interposita substantiae cartilagineae facit, ut ex flexili & elastica cartilagine durum & fragile os nascatur.

Unde sequitur, si terra illa, quae cartilaginem sua miscela in os convertit, tolli posset ex osse iam facto, tunc os denuo in cartilaginem mutari debere. Pulcro & certo experimento hoc demonstratur (vide §. 1261). Calvaria enim, quae per plures annos in coemeterio iacuerat, macerata in aqua forti, diluta copiosa aqua pura, tota flexis & elastica facta fuit, ita ut in pavimentum proiecta pilae instar in altum resiliret. Unde merito concluditur, cartilaginem differre ab osse, quia caret substantia illa terrea, quae in acidis solvitur, & si ex osse in acidis macerato auferatur illud terreum, redire cartilaginem, quae latuerat in vero osse per tot annos in coemeterio exposito.

Praeterea constitit ex *celeberrimi du Hamel* & aliorum experimentis, terream illam substantiam tingi rubro colore, si *rubia tinctorum* ingeratur cum cibo animalibus, & illis ossibus in acido maceratis liquore, soluta terra perire omnem colorem, & manere cartilaginem non amplius coloratam.

Sed & inde patuit, per ipsas vitae sanae actiones deteri perpetuo partes solidas corporis, ne ossibus quidem exceptis, & iisdem vitae sanae actionibus restitui perditas. Dum enim alternatim nutriebat animalia cibis consuetis nunc addita rubia tinctorum, nunc non, per aliquod tempus invenit ossa illorum variegata circulis albis & rubris, simulque didicit, mensis spatio notabilem terrae copiam ossi appositam fuisse; quod ex colore facile distinguere poterat. Patuit pariter intra sex septimanas evanescere illam rubedinem, si animal cibis solitis absque additione rubiae tinctorum uteretur; dum nempe iacturam terreae ossium substantiae supplet alia similis materia, sed non tincta amplius rubro colore.

Inde concluditur, quod terrea haec materies, quae cartilagini addita illam in os convertit, fluxerit per vasa cum sanis humoribus, & ossibus reddiderit illud, quod quotidie de illorum substantia periit, uti ad id, quod ad incrementum ossium in iunioribus requiritur. Unde ovo incubato pullus prodit vigesimo die, qui firmis iam ossibus insistit, & quaquaversum discurrit.

Verum eadem haec terrea materies, dum per morbum mutatur, vel partibus osseis rite applicari nequit, ad alia loca deponitur, vel & eliminatur de corpore, uti ad §. 1261 dictum fuit. An simile quid in rachiticis quandoque contingit? *Glissonius* (*f*) habet sequentia: *Aliquis nostrum testatur, se semel vidisse glandulas strumosas tam numerosas, ut viderentur aequare, si non superare magnitudinem ipsorum pulmonum: sitae autem fuerunt utrimque inter pulmones & mediastinum, & a thymo usque ad diaphragma protensae*. In cadavere infantis rachitici membrana pulmones succingens aspera erat protuberantiis, tuberculisque verrucis non dissimilibus. *Apertis pulmonibus in pluribus locis tartarea seu gypsea substantia concreverat* (*g*). In cadavere nobilis pueri

(*f*) De rachitide cap. II pag. 13.

(*g*) Boneti sepulchret. tom. I pag. 912.

pueri rachitide mortui *Benevoli* (*h*) invenit, substantiam pulmonis dissectam esse plenam & infarctam materia alba, tenaci, crassa, quam pressus pulmo spongiae instar exsudabat: credidit, pulmonem plenum fuisse chylo in hoc viscere collecto & indurato, quod vix verosimile videtur. Similis observatio legitur (*i*) de puero rachitico, in cuius humero dextro supra flexuram cubiti, inventa fuit tunica spissa, quasi cartilaginea; qua aperta effluxit materia alba grumoso lacti aut caseo coagulato similis. Similis in femore tunica crassa cartilaginea inveniebatur, quae obvolvebat tumorem, quo aperto, effluxit liquor priori similis, paullo quidem spissior, albus, caseosus, non foetidus ad tres circiter uncias.

Si iam illa materies terrea, a qua ossium firmitas & robur pendet, non applicetur copia & modo debitis, maior flexilitas ossium adest; unde dum corporis pondus innititur ossibus nondum consolidatis, praessae epiphyses prominere ac tumere incipiunt; & in iunioribus, qui nondum incesserunt, praecipue in carpis, tales prominentiae apparent, quia sedentes saepius manibus innituntur, uti *Glissonius* (*) notavit. Illae protuberantiae si examinentur non in partibus carnosis aut membranosis, sed in ipsis ossium extremis, praecipue in eorum epiphysibus radicari deprehenduntur. Imo si ossium illae prominentiae lima radantur, apparet, quod sint eiusdem similaris substantiae ac reliquae ossium partes (*l*). Hoc autem notatu dignum credidit ideo, quia (*m*) *coniectarunt aliqui ossa in hoc affectu interdum esse flexibilia instar cerae. Sed nos nusquam id vidimus, neque ab oculato teste fide digno relatum audivimus. Quare, ut fabulosum hoc signum plane reiicimus.* In adultis quidem observatum fuit, aliquoties ossa penitus emollita fuisse, sed in rachiticis firma fiunt, minus incurvantur a pondere incumbente, epiphyses pressae protuberant, sicque corpus misere defiguratur, & nisi curetur integre morbus in tempore ossa illa deformia indurantur denuo, & tota vita manent miseranda tolerati morbi vestigia.

9.° Adeo frequens occurrit in rachiticis vasorum caput petentium, vel inde redeuntium magnitudo, ut plures auctores, qui de hoc morbo egerunt, voluerint eius essentiam tantum consistere in illa nutritionis depravatione, per quam quaedam partes nimio graventur nutrimento, hinc mole augeantur nimis, aliae vero tanto minus recipiant, adeoque necessario contabescant. De visceribus mole auctis ante dictum fuit, & notatum, quod non semper morbosa videantur; uti etiam, quod caput & facies mole aucta appareant, dum reliqua decrescunt potius. Attenti ad causam aucti in superiore parte corporis incrementi observaverunt arterias & venas iugulares ampliores esse, dum reliquae decrescunt. *Glissonius* (*n*) idem quidem affirmat, sed solita fide addit, aliquoties augmentum illud vasorum capitis apparuisse *in corporibus novissime*.

(*h*) Dissertazioni ed osservazioni pag. 247.
(*i*) Acta physico-medica natur. curiosorum tom. I pag. 103.
( ) De rachitide cap. II pag. 10.
( ) Ibidem cap. XXI pag. 269.
( ) Ibidem pag. 11.
(*n*) Ibidem cap. II pag. 15.

me apertis, non tamen audet ille concludere illud perpetuo in hoc affectu obtinere, vel non, licet suspicetur, ita se rem perpetuo habere. Rationem, quare huius rei oculatum testem praestare non posset, sequentem adfert: *Non venerat nobis in mentem, id antea ab initio nostrae anatomicae circa hoc subiectum indaginis scrutari.*

§. 1486. In illis vero, qui iam ambulare incoeperant, noscitur adveniens malum 1 ex omnibus antecedentibus; 2 ab incessu tardiore, infirmo, prolapsu, instabilitate, transeunte in assiduam sedendi voluntatem, mox abituram in decubitum perpetuum, tandemque in impotentiam motus quorumcumque artuum, collo flexili, capite nutante; 3 ab ingenii praematuro acumine, sensuum sincero exercitio, appetitu & digestione ferme illaesis.

Dictum fuit ad §. 1481, rachitidem vix unquam connasci, raro ante nonum vitae mensem incipere, & si nullum inchoati morbi vestigium apparuerit ante biennium aetatis absolutum, postea vix de hoc morbo periclitari pueros; actumque hactenus de signis morbi in illis, qui nondum incedunt; nunc indaganda sunt morbi indicia in illis, qui iam ambulare coeperunt.

1.° De his actum fuit.

2.° Sani infantes, quandiu vigilant, vix unquam quiescunt, sed perpetuo artus movent & totum corpus, nisi coërceantur, perpetuo hinc inde discurrunt, quaevis obvia arripiunt, quibus dum potiti fuerint, mox reiiciunt ad alia festinantes, sic non leviter custodes suas solent fatigare parvuli. Notum est, vix non omnes morbos graviores imprimis a lassitudine spontanea, & gravitate corporis incipere; non ita diu post febres, vel & morbi acuti sequuntur haec morborum praeludia. Ubi ergo in iunioribus agilitas corporis & puerilis petulantia incipiunt minui, licet nullus alius morbus sequatur, tunc rachitidis suspicio nascitur; quae magis magisque confirmatur, si haec lassitudo insolita & tarditas ad motum corporis diutius perdurent, imo & augeantur. Haec motus muscularis debilitas incipit a primis morbi rudimentis. Si intra primum aetatis annum, aut circiter, pueri hoc morbo infestentur, tardius solito pedibus insistunt prae illa debilitate, & plerumque prius loquuntur, quam incedunt; quod in Anglia pro malo omine haberi solet (*o*). Si ambulare iam coeperunt, antequam morbus ingruat, tardius incedunt pedibus, infirmius insistunt, vacillant, titubant, cadunt. Si quando laetentur, non tam profuse rident, neque tanto cum vigore se excitant, artusve vibrant, acsi tractantium manibus exsilire gestirent, nec irati adeo ferociter calcitrant, neque tanta cum animositate plorant, ac solent sani coaetanei. Iactatione corporis ab aliis praestita non delectantur, nec motu violentiore, uti aliis pueris in more

(*o*) De rachitide cap. XI pag. 263, 264.

more est, imo potius praevalente morbo omnem iactationem aversantur. Dum plorant non vehementiore aliquo lusu, ast molli placidaque tractatione & quiete placantur. Nec oblectantur multum crepundiis, nec ludicra curant, nec tamen stupidi sunt, sed ingeniosi ac serii; &, uti *Glissonius*, cuius verbis utor in describendis huius morbi signis, optime notavit (*p*); *vultum videre est magis compositum & severum, quam aetas postularet, acsi in rem seriam aliquam meditabundi essent.*

Quum autem exceptis illis, qui in capite & facie locantur, reliquorum musculorum firma torositas sensim minuatur, ita ut laxi & penduli sub flaccida cute tangantur, hinc assidua sedendi voluntas tandem in decubitum perpetuum abit; eo quod sedentes corpus erectum tenere nequeant; sed id inclinantes modo antrorsum, modo retrorsum, modo ad alterutrum latus, quaerunt sustentacula, quibus recumbentes ignaviae suae auxilium praebeant. Miserrimum visu est, quomodo caput mole auctum, dum adultior morbus iam est, tenui collo sustineri amplius nequeat, sed nutando in hanc illamve partem dilabatur. Similis debilitas in spina dorsi observatur. Unde & *Glissonius* (*q*) hanc prognosin dedit: *quo enormior est moles capitis, eo longior & difficilior curatio. Quo debilior est spina dorsi, eo gravior & periculosior morbus.*

3.° Miselli illi, licet debiles, & ad motum corporis artuumque inepti acumine ingenii valent, ac quidem plus, quam in tenera tali aetate quis exspectaret: simul sensuum omnium exercitium illibatum manet. Hinc functiones encephali in hoc morbo satis integrae supersunt; deficit aut languet saltem illa, quae motui musculorum voluntario praesidet. Forte in encephalo non haeret causa labefactati motus muscularis, sed potius pendet a perdita musculorum torositate & inerti languore, qui in rachitide observatur. Ubi enim per idonea remedia emendatur vapida, quae in hoc morbo adest, cacochymia, & restituitur firmis partibus solitum hac aetate robur, muscularis motus pari passu redit, quo haec vitia solidarum & fluidarum corporis partium corriguntur.

Dissimulandum tamen non est egregium *I. Petrum Buchnerum* (*r*), qui indagando huic morbo non levem operam dedit, scripsisse, quae sequuntur: *Ego saltem plures stupidos rachiticos, quam facultatibus animalibus valentes, hactenus vidi: etsi quoque viderim.* Verum notandum est, quod hic agatur de signis rachitidis advenientis in illis, qui iam ambulare coeperant, antequam morbus illos invaderet. Hinc non mirum foret, si rachitici in morbi principio ingenii acumine & sensuum exercitio valerent, dein in morbi aucti decursu stupidi & hebetes fierent. Imprimis hoc continget, si serum extravasatum in calvariae cavo incipiat colligi. *Glissonius* (*s*) de dissectis rachiticorum capitibus testatur sequentia: *Inter duram & piam matrem, atque in ipsis ventriculis cerebri, serosas aquas in nonnullis a nobis dissectis reperimus;* *unde*

(*p*) De rachitide cap. XXI pag. 265.
(*q*) Ibidem capite XXII pag. 286.
(*r*) Disputat. ad morbor. histor. opera Halleri tom. VI pag. 285.
(*s*) De rachitide cap. II pag. 15.

unde patet affectum hunc cum hydrocephalo complicari posse. Cerebrum in aliis a nobis dissectis satis firmum & inculpabile, neque illuvie serosa inundatum deprehendimus. Unde illa hebetudo, si comitetur quandoque rachitidem, non pendet ab ipso huius morbi genio, quum e contra insolitum ingenii acumen toties mirentur medici in rachiticis, sed ab alio morbo accedente ortum ducit, seri nempe aquosi collectione in calvariae cavo.

Sapienter enim *Glissonius* (*t*) monet, medicos morbos fere omnes tractu temporis alios diversi generis sibi adsciscere, & ideo morbos chronicos plerumque ante obitum iam esse complicatos. Non ergo credendum est, quidquid in rachitide defunctorum cadaveribus praeternaturale reperitur, ad hunc morbum pertinere, quum forte potius ad alium morbum rachitidi ante mortem supervenientem spectet. Ut igitur certi quid statui possit, plura cadavera eodem morbo defunctorum debent perlustrari, ut rite distinguatur, quaenam perpetuo, quae plerumque, quae frequenter, quae raro in dissectis corporibus eodem morbo exstinctorum observentur. Simul monet, in memoria habendum esse, quod illi, quorum cadavera secantur, rachitide gravissime decubuerint, quum succumbere debuerint malo, adeoque non exspectanda esse in vivis, recens affectis, eadem symptomata, eamdem morbi magnitudinem, cuius effectus in cadavere reperiuntur. Erroris periculo se exponeret, qui post empyema in cadavere repertum concluderet, pus illud dedisse originem pleuritidi, quae suppurata postea empyema produxit.

Ceterum in hoc morbo imprimis incipiente appetitus & digestio manent satis integra. Unde subdole prorepit malum sensim auctum. Quum autem ex praecedentibus patuerit, viscera abdominalia in rachiticis mole quidem augeri, sed ceterum satis sana inveniri non adeo mirum videtur, quod illorum actiones in morbo incipiente perstent adhuc illibatae.

§. 1487. Adultior morbus exhibet magnum caput suturis amplis interstinctum; thoracem ad latera compressum, ad sternum in acutum assurgens, cum nodosis costarum extremis; abdomen protuberans; cariosos cum nigritudine dentes, quae sensim aucta saepe in omni vita perniciosos similes morbos creant, maxime spinam ventosam & cariem ossium.

Sequuntur nunc illae mutationes, quae procedente morbo observantur in aegris. *Caput magnum suturis amplis interstinctum.* In recens nato infante, uti notum est, calvaria nondum est tota ossea, sed capitis ossa a se mutuo adhuc separata sunt, & ossis defectum supplet membrana: hoc usum habet, ut caput infantis partus tempore per ultimas pelvis angustias transiturum cedere possit validis parturientis nixibus, & prodire facilius. In illo calvariae loco, ubi ossa bregmatis cum frontis ossibus unientur postea per suturam

(*t*) De rachitide cap. II pag. 8.

suturam magna plaga est irregularis figurae, ubi nihil ossei, sed mera membrana tantum tangendo deprehenditur. Locus ille *fontanella* dici solet: procedente aetate membrana haec sensim in os mutatur citius aut serius in diversis. Vidi non semel fontanellam pro parte adhuc membranaceam fuisse septimo & octavo aetatis anno. Ossa cranii postea per suturas uniuntur, disparente omni illo membranaceo, ideo illud interstitium inter ossa cranii nondum sibi invicem contigua reddita, suturarum nomine venit, quae eo ampliores ergo erunt, quo magis ossa cranii adhuc a se mutuo distent.

Notum est calvariae cavum naturaliter semper plenum esse, & patuit ad §. 295, ubi de vulneribus capitis agebatur, nisi ossa cranii coërcerent contentum encephalon molle, illud facile protuberaturum illo tempore, dum homo valido nisu pondus attollit, obstaculum quodvis totis viribus removere nititur, alvum duram magno conatu exprimit, subito & protracto risu agitatur, valida & repetita sternutatione concutitur. Unde fit, si per vulnera ossium illud propugnaculum laeditur, aut arte chirurgica exscinditur orbiculus ex calvaria ossea, ut paretur via humoribus extravasatis sub cranio collectis, & molle encephalon comprimentibus, quod chirurgi adeo sollicite locum laesum muniant, probe gnari, si hoc neglexerint encephalon in loco, ubi trepanum appellatum fuit, brevi emersurum sub forma luxuriantis fungosae substantiae, quae resecta cito recrescit, & non tantum foramen exsectum replet, sed etiam ultra eius margines protuberat undique.

Quum ergo notabilis cranii pars in recens natis adhuc membranacea sit naturaliter, sensim in os mutanda, patet ratio, quare caput proportionaliter maius sit in iunioribus etiam sanis, quod pictores & statuarii semper observant. Verum in rachiticis ossa sunt molliora, interstitia membranacea inter ossa calvariae sunt ampliora, hinc calvariae tota compages facilius cedit encephalo distendenti; unde patet simul ratio, quare capitis moles auctior inter rachitidis signa diagnostica numeretur. Si iam consideretur copiam & impetum humorum versus caput augeri ob magnitudinem arteriarum & venarum iugularium (vide §. 1485 n. 9.), patet evidenter, cur ob tres causas concurrentes ossium mollitiem, partem insignem calvariae adhuc membranaceam, & copiosiorem sanguinis appulsum, capitis moles augeatur, dum reliquae partes decrescere videantur potius.

Sic & nascitur dispositio ad *hydrocephalum*, quod malum aliquando comitatur rachitidem, quandoque sequitur.

Antea §. 1485 n. 8 pluribus dictum fuit, soliditatem ossium pendere a terra debita proportione admista, ac adunata, & si illa terra tollatur, tunc os mutari in cartilaginem elasticam flexilem: simul tunc notatum fuit, intime unitam ossibus terram vitae sanae actione deteri, eliminari de corpore, & in eius deperditae locum restitui similem, quae debitam ossium firmitatem conservat. Haec firmitas minuetur, si non restituatur quotidie idem & tale, quale perierat, simulque addatur illa quantitas, quae ad debitum corporis incrementum in hac aetate requiritur. Firmitas certa in ossibus rachiticorum minuitur; hoc omnia morbi phaenomena docent; & non sine ratione roboris in ossibus

decre-

decrementum, vel minutae copiae terrae ad firmitatem ossium requisitae, vel vitiosae unioni eius cum reliquis partibus os constituentibus tribui posse videtur.

Pulcra quaedam, quae huc spectant, apud *celeberrimum Boërhaavium* (*u*) habentur. Agebat ibi de vi solvente aquae simplicis purae, quae sola non solvit terrestria pura corpora, verum si haec acidis corrosa fuerint, tunc perfecte in aqua dilui possunt, & in illa latere, ita ut totus liquor appareat limpidissimus. Animalium pariter verae ultimaeque terrae, osseae, carneae, testaceae, ceteraeque, ita possunt solvi in acidis, & solutae dilui in aqua, sicque efficere cum aqua, in qua latent, pellucidissimum liquorem.

Contrarium obtinet, dum terrestria corpora intime uniuntur salibus alcalinis: tunc enim terra his unita in aqua postea solvi & dilui nequit. Docet hoc vitrum evidentissime, utpote alcali & terra intime coniugatis constans, quod eo minus solubile habetur in aqua, quo arctius haec bina inter se unita fuerint: sic enim formatur materies, qua non habetur alia aquae viribus solventibus magis intacta. Ideo credidit magnus vir, quod naturae auctor alimenta fere omnia animalium paucis admodum exceptis acescentia fecerit. Ita enim acidi sales in prima ventriculi officina praedominantes, felicius ad dissolutionem disponunt nutrimenta assumta, quorum partes firmae per terram imprimis cohaerent, & ideo longe difficilius in liquidum chylum dissolverentur. Verum, ubi postea ex hoc chylo formanda est iterum materies solidis compingendis apta, tunc mutatur prorsus acescentia, quae in chylo parando necessaria fuerat, & alcalescentia salium enascitur, quae apprehendens elementa terrestria compagem format aqua non solubilem, sed humoribus coërcendis parem. Ex quibus omnibus tandem concludit sequentia: *Utique, quando vis mutandi acescentia in alcalia in corpore humano deficit, ossa tum, cartilagines, dentes, ligamenta laxa, debilia, mollia, flexibilia redduntur; ut in rachiticis animadvertitur quotidie.*

Thoracem ad latera compressum &c. Ubi signa rachitidis recenset *Glissonius* (*v*), quae apparent in cadaveribus hoc morbo demortuorum, antequam sectio instituatur, sequentia notat, quae circa thoracem apparent: *Pectus exterius macrum, & valde angustum praesertim sub aliis, & a lateribus quasi compressum conspicitur; sternum vero nonnihil acuminatum, instar carinae navis, aut pectoris gallinae. Costarum extrema, quibus cum cartilaginibus sterni committuntur, nodosa sunt, quemadmodum de articulis carpi & tali diximus.* Costae enim ossae requisitam firmitatem non habent; hinc facile introprimuntur, dum custodes infantum, manibus utrimque lateribus applicatis, illos humo tollunt, vel & ulnis impositos gestant. In quibusdam locis moris est, ut non insideant infantes custodum brachio; nunc dextro, nunc sinistro, sed lumbis custodum circumligetur firmum pulvinar, ex crinibus equinis paratum, cui insidet infans, dum utraque manu custodis thoracis lateribus applicata sustinetur, ne in

(*u*) Element. chem. tom. I pag. 737.
(*v*) De rachitide cap. II. pag. 11.

in latus alterutrum declinans vacillet perpetuo, sed manet in situ erecto pedibus pendulis. Ubi autem latera tantum premuntur, columna vertebrarum retrorsum cedet, & sterni os antrorsum elevabitur; quumque vertebrae magis resistant, sterni os assurget magis ex hac causa; sicque thoracis cavum lateribus compressis reddetur angustius, pulmo difficilius poterit dilatari ab aëre inspirato; unde asthma, & alii periculosi pectoris morbi toties sequuntur, & morbus hic diuturnior si fuerit, facile in phthisin migrat. Hinc in prognosi rachitidis (*x*) statuitur: *Asthma* (*praesertim orthopnoea, atque ea spirandi difficultas, in qua decubitus in neutrum latus admittitur*) *valde periculosum: ante obitum tabem sibi comitem perpetuo fere adscripsit, nisi forte alius morbus aut symptoma grave interveniens accelerata morte tabem adventantem praevertat.*

Abdomen protuberans. De hoc dictum fuit §. 1485 n. 6.

Cariosos cum nigritudine dentes. Quum rachitis frequenter invadere soleat circa dentitionis tempus, primi dentes solent male affici, imo & sequentes aliquando, si morbus in longum protrahatur. Ita ut aliquot viderim adolescentes, quorum morbus in initio negligentius tractatus fuerat, qui edentuli manserunt tota vita: raro quidem hoc contingit; sed saepius observatur in graviori modo, aliquot ex incisoribus imprimis deficere dentes, quorum aliqui tamen circa septimum annum, vel & serius aliquando, quando primi dentes lactei dicti vacillare solent & cadere, renovantur. Quum enim si morbus validus fuerit, & diuturnus ossa male afficiantur, mirum non est dentes similiter affici. Sub adamantina crusta dicta, quae extra gingivas prominet, tecta latet substantia ossea tenerior, quae, dum corrumpitur dens, frustillatim excidit. Observavit *Glissonius* (*y*) dentitionem, dum iungitur rachitidi, morbi progressum multum accelerare; simulque monet sequentia: *Dentes nigrescere, aut frustillatim excidere periculo non vacat, atque id eo peius est, quo tardius alii in eorum locum succrescunt*. Docetur enim ex his medicus validum fuisse malum, si secundi dentes in alveolis adhuc latentes a prioribus insidentibus corruptis male affecti fuerint, vel saltem difficilius cedere medelae adhibitae, & tardius eradicari posse. Observavit antea iam laudatus *Buchnerus* (*z*); *a dentibus oriri morbum; unde si infans serius post primum annum*, v. g. *anno uno & dimidio, aut quadrante, aut plane expleto iam annorum binario dentes edat, utut antea vegetus & alacri fuerit, metuendum est, ne in spinalem morbum incidat, sive convulsiones dentitioni accedant, vel non. In rachitide imperfecta dentes, carie eiecti, septimo anno reparantur, in perfecta vero non.* Notandum est, hunc auctorem perfectam rachitidem tunc vocasse, ubi omnino desperabat de morbi curatione. *Rachitis imperfecta difficulter, perfecta vix aut raro curatur. Saltem oblata licet occasione curam periclitari noluit*. Quod tamen laudari nequit, quum toties & in hoc, & in aliis morbis emerserint aegri, qui conclamati omnibus videbantur.

Observavit autem, si dentium cariei accederet insignis oris graveolentia mor-

(*x*) De rachitide cap. XXIII pag. 288. (*y*) Ibidem pag. 287, 288.
(*z*) Disputat. ad morb. histor. opera Halleri tom. VI pag. 286, 287, 288.

morbum fere lethalem esse. Sed & prognosin *Glissonii* circa tardam novorum dentium in rachitide eruptionem confirmavit (*a*). Tarde enim primi dentes prodierunt, & cum continuis fere convulsionibus: postea rachitidis incipientis omnia signa adfuerunt, dentes fiebant flavi, dein nigri, & exciderunt: ita per quinque annos vixit edentula; tandem undecimo aetatis anno unicus dens emersit, qui ad mortem usque perstitit, quae decimo quarto aetatis anno calamitosae vitae finem imposuit: miram corporis deformitatem rachitidis tam diu toleratae affectum, tabula huic dissertationi adnexa exhibet.

Licet enim saepe citius longe morbo succumbant rachitici, tamen non pauci emergunt, sed miseram vitam trahunt deformes, & ad omnia fere inhabiles, nisi in tempore idonea medela adhibeatur; de qua postea agetur. Unde *Glissonius* (*b*) de prognosi huius morbi agens statuit sequentia: *Qui statum morbi attingunt, quo nempe is non amplius augetur, omnes si recte tractentur, evadunt, nisi forte alius morbus sit coniunctus, aut casu aliquo superveniat, aegrumque in augmentum ulterius deturbet. Declinatio symptomatum similiter, sed certius sanitatis restitutionem pollicetur.*

Quae sensim aucta saepe in omni vita perniciosos tales morbos creant, maxime spinam ventosam, & cariem ossium. Ossa debitam firmitatem non habere in rachiticis antea pluribus demonstratum fuit; hinc naturalem situm & figuram non retinent, dum premuntur a pondere incumbente corporis erecti; unde toties spina dorsi deformatur, uti & extrema inferiora; in extremis superioribus idem contingit, dum sedilibus insidentes perpetuo, vel & decumbentes in lectulis, manibus & brachiis innituntur, ut situm corporis mutare possint, qui si idem manet diu, molestiam sanis etiam & robustis hominibus creat: unde & observatur in sanis dormientibus, quod somni tempore situm mutent aliquoties, ut molestiam leniant, quae sentitur, dum pondus corporis iacentis haec vel illa loca premit diutius. Nisi enim haec situs mutatio obtineret subinde, suffocaretur circulatio in partibus, quibus incumbimus, & sequeretur gangraena in locis maxime pressis, uti toties dolent medici factum fuisse, dum aegri hebetes & soporosi decumbunt, nec hanc molestiam sentiunt, simulque custodes, licet moniti, situm decumbentium mutare negligunt. Quum autem sensuum sincerum exercitium adsit in rachiticis misselli manibus utuntur frequentius, ut situm mutare possint; unde protuberant epiphyses radii, ulnae, humeri, & pars ossium inter articulos media debita firmitate carens, incipit incurvari. Posset & musculorum ossibus affixorum actio mutare naturalem figuram ossium, quae in hoc morbo nimis facile cedunt; sed antea patuit musculorum torositatem ac robur minui in rachitide, & decrescere illorum activitatem; unde forte minus ab hac causa metuendum erit. Dum autem felici cura musculis robur redit, quod perierat, & simul firmitas in ossibus succedit sensim, tum musculorum ossibus affixorum sola vi emendatur ossium incurvatorum figura saepius; de qua re

postea

(*a*) Disput. ad morbor. histor. opera Halleri tom. VI pag. 280.
(*b*) De rachitide cap. XXIII pag. 287.

postea in curatione huius morbi dicetur. Accuratissimus *Daubenton* non tantum in describenda corporis humani fabrica, sed cui nullus comparari nequidem potest, in anatome comparata, ut solet vocari, quae plurimorum animalium partes describit, & cum humanis eiusdem nominis comparat, unde multum illustratur intellectus omnium functionum; celeberrimus, inquam, ille auctor, dum describit locupletissimum rerum naturalium thesaurum (*c*), cui conservando & augendo tanta cum laude praeest, plura specimina describit, quaedam etiam figuris nitidissimis exprimit, quae docent evidenter, quam miris modis ossa humana mutari possint in hoc morbo, imo & quandoque ipsa ossium substantia miserrime destrui tandem. Quum autem morbosi hi ossium affectus accuratius conspici possint in ossibus siccis, hinc & sceleta descripsit & delineavit, in quibus ossa propriis ligamentis inter se nexa manserant. Omnia haec attente legi & considerari merentur.

Puellam, quae ad decimum quartum annum usque cum rachitide luctata fuerat, antequam morbo succumberet delineavit *Buchnerus* (*d*). In hac figura ingens membrorum deformitas apparet quidem, verum ossium partibus adhuc mollibus tectorum status non apparet; sed in sectione cadaveris eiusdem puellae (*e*) leguntur sequentia: *Supra modum molles & scissu faciles cartilagines erant. Ipsa vero ossa cartilagineam naturam & mollitie, & facie ipsa aemulata sunt. Cultro anatomico absque vi totum os femoris discidi. Articuli a naturali sua constitutione, uti totum corpus, degeneraverant. Ita contracta & collapsa pelvis ossa erant, ut digitum ano immissum vix admitterent, atque ut inde tota vesica in abdomen expulsa peregrinaret. Cavum ossium fistolosorum ex binis oppositis lateribus admodum compressum erat, ut cavitas cylindrica in planam & paralelogrammiformem mutata esset.* Miras tales deformationes in rachitide defunctorum cadaveribus observavit & *Daubenton* (*f*), sed tam varias, ut de exacta illarum descriptione desperaret, licet ossa sceleti huius per relicta ligamenta, quantum fieri poterat, in naturali situ manserint; unde historiam huius sceleti sic finit: *uno verbo dicam, pleraque ossa complanata fuisse diversimode secundum illorum longitudinem.* Tres pedes & duos pollices longum erat illud sceleton, licet ex dimensione ossium singularium, & ossificationis progressu observato credibile videretur, subiectum hoc octodecim aut viginti annorum fuisse, dum ab hoc morbo moreretur. Antea ad §. 1316, ubi de partu difficili agebatur, notatum fuit, obstetricantes semper difficiliorem partum metuere, dum assistere debent parturientibus, quae in iuventute laboraverunt rachitide, praecipue si circa ultimas lumborum vertebras, & ossa, quae pelvis cavum constituunt, notabilis deformitas manserit, quae non tantum difficilem partum facere potest, sed & quandoque penitus impossibilem. Videantur illa, quae in hoc loco dicta fuerunt.

Similia incommoda ab eadem causa nasci poterunt, dum ob spinae deformationem

(*c*) Histoire naturelle avec la description du cabinet du Roy tom. III pag. 57 & suivantes.
(*d*) Disputat. ad morb. histor. opera Haller. tom. VI pag. 300.
(*e*) Ibidem pag. 281. (*f*) In loco citato pag. 74, 75.

mationem angustatur thoracis cavum, ita ut pulmones libere nequeant explicari; unde tusses molestissimae, perpetuae, asthma incurabile, anxietas incredibilis, cum facie livente tumida a motu corporis vel leviter aucto, pulmonis vomicae, phthisis incurabilis, scirrhi, concretiones pulmonum cum pleura sequuntur; uti ex praecedentibus patuit.

Sed & in reliquis ossibus corporis mira vitia contingere observata fuerunt. *Daubenton* (*g*) in illo sceleto rachiticae, cuius modo mentio facta fuit, partem ossium occipitis & parietalium abscidit, & invenit ossa parietalia in quibusdam locis sex lineas crassa, in aliis vero adeo tenuia, ut pellucerent in ossibus frontis, temporum, in occipitalibus tenuia talia loca invenit. An & in extremorum ossibus tenuia talia loca inveniuntur, in quibus a leviori vi fractura metuenda est? In alio sceleto, cuius figuram tabula aenea expressit (*h*), notavit litera *E* adscripta in media parte ossium humeri, radii, ulnae, femorum, tibiae, & fibulae, iuncturarum quasi vestigia per omnem ossis ambitum; imo & quaedam similia vestigia in costis apparebant. Dubitabat egregius vir, an forent fracturarum per callum consolidatarum vestigia. Obstare videbatur difficultas, quomodo frangi potuissent tot ossa in hoc corpore, & fracta iterum tam bene consolidari. Credere maluit, rachitidi tribuenda esse, morbumque hunc, qui adeo turbat ossium incrementum, invertisse solitum osteogeniae ordinem, qui a parte media incipit, & versus extrema ossium progreditur; per morbum autem pars media ossis mansisset diu cartilaginea, dum interim ossificatio ab utroque extremo ossis incoepta versus medium progrederetur; binae illae ossificationes ab extremis ortae, dum in medio concurrunt, produxissent illa iuncturarum vestigia; imo olim antequam ossa penitus induruerant, ossa haec in medio flecti potuissent; praecipue primo post nativitatem tempore.

Unde infer, quod si mater talis infantis graviditatis tempore crurifragii supplicium coram vidisset, rachiticus infans natus ossibus in medio flexilibus speciosum argumentum potuisset dare illis, qui vim imaginationis maternae in foetum eius utero contentum tueri conatur.

Verum notari meretur, rarissime, vel nunquam rachitidem connatum morbum esse, uti pluribus ad §. 1481 dictum fuit, & licet foetus in utero matris iam coepisset hoc morbo infici, non potuisset primo post nativitatem tempore adeo invaluisse malum, ut tot ossa fracta fuissent. Tota enim morbi historia docet, tardius incipere rachitidem, & lento gradu augeri.

Sed plures auctores meminerunt facilis ossium fracturae in rachiticis. Celebris in arte sua *Petit* (*i*), ubi de morbosa mutatione ossium in rachitide agit, monet, os humeri quidem vix mutari in figura, quum undique cinctum sit musculis, qui fere aequalis roboris sunt, nec pondus corporis sustinere debeat, ut os femoris: notat tamen, ubi per morbum iam multum emollita fuerint ossa, tunc in loco insertionis musculorum deltoidis & brachialis antici,

(*g*) In loco citato pag. 74. (*h*) Ibidem pag. 76.
(*i*) Traite des maladies des os tom. II pag. 547, 548.

antici, os humeri incurvari sic, ut convexa pars anterior reddatur, pars vero posterior concava fiat: *Verum saepissime in hoc loco os invenitur semifractum; quod pluribus vicibus viderat. Hoc infortunium non tantum ossi humeri accidit, sed saepe etiam costis, uti & mediae parti ossium femoris & crurum.* In puella, quae decimo sexto aetatis anno expleto rachitide periit, extremo tempore vitae femoris os levissima vi fractum fuisse, observavit *Buchnerus* (*k*), licet ultimo hoc morbi stadio nequidem sedere valeret, multo minus incedere. Alia puella per duos ferme annos lactata, satis bene se habens, dein rachitica facta, postquam tertium annum & medium expleverat, in platea currens os femoris fregit, & licet in cadavere post decem & ultra annos mortuae fractura haec consolidata inventa fuerit, tamen aucto morbo post fracturam gradiendi facultate privata fuit.

Haec sufficere credo ad probandum ossium minutam firmitatem in rachitide dare saepius occasionem fracturae ossium.

Praeterea notari meretur, quod epiphyses ossium protuberent ad iuncturas (vide §. 1485 n. 8.), adeoque generaliter omnia ossa tumere circa articulos, uti in sceletis rachiticorum observavit *Daubenton* (*l*): imprimis ossa femoris & tibiae circa extrema articulata hoc vitio laborant, neque cava articulorum proportionatam amplitudinem habent, ut possint in se recipere caput ossis articulandi mole auctum per morbum: unde facilis luxationis periculum, quae forte frequentius, quam creditur, in rachiticis contingit. Dum signa prognostica in hoc morbo recenset *Glissonius* (*m*), inter alia dicit: *qui crura sursum trahunt, neque ea lubenter extendi patiuntur, difficulter curantur.* Si caput ossi femoris non satis profunde acetabulum ingreditur in rachiticis, ubi ligamenta laxa sunt, facile excidit, & ex articulo suo elapsum, sursum retrahitur a musculis; unde membrum accurtatur, nec absque molestia extendi poterit. Forte huc & spectat ultima prognosis (*n*): *qui facilius tolerant omnimodam iactationem corporis, ceteris paribus, facilius curantur.* Haec enim tolerantia monstrat, articulos esse bonos non tantum, sed & pectus esse liberum; quod optimum signum est. Unde in provecta rachitide, & ubi lethalis exitus metuitur, miselli aegroti non tantum proprium corpus movere nequeunt, sed nec ab aliis corporis situs mutari poterit absque instantis suffocationis periculo. Vidit summas tales miserias *Buchnerus* (*o*) in puella rachitica, quae ultimo vitae tempore *integro pede brevior reddebatur, & magno capite, ac inter elevatas scapulas quasi gomphosi immisso, brachiis & pedibus curvatis mirumque intortis, elevato sterno & eminente abdomine, ex homine in monstrum degenerabat. Tunc nequidem sedere valens, & brachiis & dorso miserandum spectaculum! suspendenda erat. Et retro nisi caput perpetuo muniretur, mox totum cadebat; quo nempe curvatura vertebrarum colli divertebatur.*

Maxi-

(k) Dis ut. ad morbor. histor opera Halleri tom. VI pag. 279.
(*l*) Histoire naturelle avec la descript. du cabinet du Roy tom. III, pag. 74.
(*m*) De rachitide cap. XXIII pag 287. (*n*) Ibidem pag. 290.
(*o*) Disput. ad morbor. histor. opera Halleri. tom. VI pag. 279.

Maxime etiam metuendum videtur in illis, qui ex diuturniore rachitide emerserunt, ne praeter deformitatem staturae supersit hinc inde in ossibus talis mutatio fabricae, unde postea mali ossium morbi curatu difficillimi sequuntur; caries nempe, & spina ventosa.

Antea patuit in firmo & sano osse per ipsas sanitatis actiones deteri & evanescere quasi de corpore illa, a quibus firmitas & robur ossium pendent, quasi nisi ex ingestis vasorum & viscerum actione in naturam fluidarum & solidarum partium nostri corporis conversis restituantur, degenerabit ossium compages a nativa sua indole, & tandem morbosa fiet, si idem defectus diu manserit. Quum autem tota rachitidis historia doceat, morbum solidis partibus corporis, praecipue ossibus noxam inferre, mirum non videbitur, post morbum diutius tolerratum in ossibus superesse mali vestigia, quae refectis viribus redeunte sanitate se manifestabunt, & quandoque debebunt separari a sanis partibus ossis; quod quidem optime fieret, si bona suppuratione partium mollium via pararetur ossium affectorum exfoliationi. Verum raro haec felicitas contingit, quum in morbo hoc, si gravior fuerit, magna in putredinem proclivitas adsit, quae quandoque in tantam malignitatem ascendit, ut viderit *Buchnerus* (*p*) miserrimam puellam extremo vitae diu, *adeo tetram ore exspirasse mephitim, a qua sanissimus volucris caveae, quae puellae vertici perpendicularis imminebat, inclusus, mox enecatus est*.

Sed, quum antea ad §. 512, & sequentibus peculiari capitulo de morbis ossium actum fuerit, omnia, quae ad hanc rem spectant, ibi videri poterunt.

§. 1488. Toto interim decursu mali lenta febricula depascitur corpus usque in mortem; tumque cadaver omnes fibras, membranas, vasa, viscera, mollia, flaccida, humores solutos, mucososque exhibet.

Quare causa proxima mali cacochymia iners, mucosa, frigida, vappida latent forte leni labe venerea permista cum laxa partium firmarum fabrica.

Rachitis lente progreditur, & non tantum per plures menses, verum etiam per annos decurrit, antequam corpus destruat, uti ex ante dictis colligitur facile. Exempla enim fuerunt allegata, ubi post primam dentitionem se manifestabant prima morbi inchoantis symptomata, & ad decimum quartum, imo ad decimum sextum annum usque misera vita protrahebatur, antequam mors tantis calamitatibus finem imponeret. Considerandum autem est, plures rachitidem in tenera aetate passos longe diutius superesse. Notavit enim *Glissonius* (*q*) illos, qui ante annum quintum aetatis completum non perfecte sanantur, postea miseros ac valetudinarios supervivere, & ante consistentem aetatem

(*p*) Disput. ad morbor. histor. opera Halleri tom. VI pag. 279.
(*q*) De rachitide cap. XXIII. pag. 289.

aetatem asthmaticos, vel cachecticos, aut phthisicos perire, *vel saltem gibbosos, nanos, curvos, aut aliter deformes postmodum superesse*. Verum notum est, omnem morbum triplici modo finiri: vel enim abit in sanitatem, vel in mortem, vel definit in alium morbum diversum a priori, cui tamen ut causae originem suam debet. Sic gibbosus non amplius dicitur rachiticus, licet gibbus rachitidi praegraessae originem debeat: idem de aliis deformitatibus rachitidis toleratae sequelis verum est. Hic autem affirmatur, lenta febricula sensim depasci corpus ad mortem usque, dum proprie dicta rachitis adest, licet absit saepe, dum postea in alium morbum rachitis transiverit.

Dubitari tamen potest, an in ipso invadentis rachitidis primordio lenta febricula iam comes adsit.

Glissonius (*r*), qui tanta cum cura hunc morbum examinavit, fatetur sequentia: *Adeo lente, sensimque obrepit, ut ad plures menses vix sui manifesta vestigia prodat, nisi forte a vehementissimis causis eius progressus promoveatur, ut a morbo violentiore, aut colliquante, seu antecedente, seu superveniente*. In morbo provectiori adesse illam febriculam lentam, satis convenit inter omnes, sed est *tarditas motus huius morbi in sua prima invasione*. De signis autem incipientis morbi in iunioribus, qui nondum ambulare coeperunt ad §. 1485 dictum, ubi simul notata fuit ad numerum 5 insolita illa flacciditas cadaverum rachiticorum; quum ceterum in aliis morbis obtinere soleat, ut non tantum post mortem, sed quandoque & ante mortem totum corpus rigescat. Unde propinqui ultimum illud obsequium praestant defuncto, ut oculos claudant, maxillas ad se invicem adducant, ne, apertis post mortem oculis, & ore hiante, foedum spectaculum exhibeat cadaver; sic & caput in recto situ deponunt, manusque iungunt. Si nimis diu moras trahant post mortem, tanta observatur in cadavere rigiditas, ut hoc pietatis opus amplius perfici non possit, vel saltem quam difficillime. Sed in rachiticorum cadaveribus omnes articuli flexi manent, & magnum caput sola gravitate, nisi fulciatur, in hanc illamve partem dilabitur.

Humores solutos, mucososque. Merentur hic conferri illa, quae in capitulo *de morbis viscerum debilium, & laxorum* ad §. 41, & sequentes dicta sunt; uti & illa, quae notata fuerunt in morbis fibrae debilis, & laxae §. 24, & de simili vitio in vasis obtinente §. 38, & sequentibus: omnia enim haec in rachitide quoque locum habent. Ad §. 25 demonstratum fuit, defectum motus muscularis inter primarias causas debilitatis, & laxitatis fibrarum merito recenseri; §. 30 patuit, fibras esse debiles iunioribus, quiescentibus, & crescentibus; §. 35, 2, per quietem in aëre humido frigidiusculo, cum somno pleniore, fibras solidas, nimis rigidas, & elasticas emendari; dum nempe sic redduntur molliores, & debiliores; §. 43, 3 deducitur inde inertia liquidi per maiora vasa fluentis, quae pendet a minuta copia, fluiditate aquosa aucta, & motu musculari torpescente. Sed haec omnia in rachitidis historia habentur; §. 44, ubi mala a vasis, & visceribus nimis debilibus, & laxis oriunda enumerantur, inter praecipua ponuntur *cachexia*, & *cacochymia*,

(*r*) De rachitide cap. CXVIII, pag. 219.

mia, pessimaeque horum sequelae, *phthisis*, *empyema*, *hydrops*, *atrophia*; quae omnia in rachitidis decursu observantur. Ad §. 48 probatum fuit, ipsum sanguinem, & cruorem esse in robustissimis maxime densum, lentum, blandum, in tenerrimis dissolutum, levem, acrem.

Omnia ergo haec conspirant in rachitide, ut humores soluti sint, nec habeant firmam illam consistentiam sanguinis sani, sed mucosum aliquem lentorem tantum; de quo §. 69, & sequentibus dictum fuit.

Observata fidelia confirmant modo dicta. *Celeberrimus Du Verney* (*s*) affirmat: *carnes rachiticorum albas, molles, decolores esse, sanguinem autem aquosum, & valde dissolutum*. In cadavere puellae rachiticae *sanguis summopere tenuis, resolutus, & rutilus erat*, teste *Buchnero* (*t*).

Quare causa proxima &c. Ex tota historia morbi hactenus descripti sequitur causa proxima rachitidis, qualis hic describitur. Causa proxima morbi dicitur, quae totum iam praesentem directe constituit; cuius praesentia ponit, continuat morbum; cuius absentia eumdem tollit. Degenerant enim humores ab illis conditionibus, quae requiruntur in sanitate, & tunc *cacochymia* adesse dicitur, quae varia esse potest; sed in hoc morbo iners, vappida, & mucosa invenitur. Adest simul laxa nimis partium firmarum corporis fabrica, uti demonstratum fuit; sed humores nostri robore vasorum, & viscerum sic perficiuntur, ut dotes ad sanitatem requisitas acquirant, adeoque sensim degenerant, dum robur solidarum partium debilitatur.

Simul & dubii instar proponitur, an forte adsit in rachitide aliquid labis venereae, sed lenioris tantum.

Celeberrimus *Astruc* (*u*) credidit, contagium luis venereae aliquando posse esse mitioris indolis, ita ut sensim viribus extenuetur, & decrescat copia, tandemque totum evanescat de corpore. Verum simul monet, hanc felicitatem nunquam sperari posse, nisi virus venereum benignum, & paucum fuerit, simulque sanguis purus, rite constitutus, & perfecte elaboratus adsit. Hoc modo, si virus non integre difflaretur de corpore, concipiebat, illud diu superstes manere posse in corpore, *sed ita coërcitum, & refroenatum, ut effectu careat; seu, quod idem est, latebit quidem in sanguine, sed latebit innoxie, quemadmodum in praxi videre obvium est*. Si autem per febrem, aliumque aliquem morbum, per diaetae errores, vigilias, crapulam &c., sanguis a sana indole degeneret, *eadem ratione venenum antea latens viribus, & copia promte invalescet, naturali ferociae restituetur; unde lues manifesta*.

Conatur suam sententiam confirmare argumento a sylvestribus arboribus desumto, quarum fructus acerbum, acrem succum fundunt: qui tamen hortensi cultura sic mitescit, ut blando sapore placeat. Si autem a debita cultura talium

(*s*) Traité des maladies des os Tom. II, pag. 291. (*t*) Disputat. ad morb. histor. opera Halleri tom. VI, pag. 281. (*u*) De morbis venereis lib. II, cap. V, pag. 102, 103.

lium arborum cessatum fuerit, fructuum succus ad priorem acerbitatem redit. Idem obtinere statuit in luis veneno, quod innoxie latet, *quamdiu sanguis purior largiorem similis veneni renovationem refroenaturus est; suae vero redditur nativae ferociae, & virulentiae, ubi primum depravata sanguinis integritate datur latenti veneno nocendi locus.*

Inde explicat, quare aliquando lues sequatur, dum coniugum alteruter miasma venereum latens in corpore gerit, licet diu in connubio vixerint simul, a lue manifesta penitus immunes. *Id enim supponit, quidpiam ex alterutra parte mutatum fuisse, unde contagium, quod ab infecto viro manat, iam efficacius sit, vel sanguis mulieris, qui inficiendus est, ad concipiendum venenum magis comparatus.* Quum autem statuat egregius ille vir, strumosas, & rachiticas affectiones esse degeneris luis symptomata, hinc ex eodem fundamento explicat, quare ex pluribus liberis ab iisdem parentibus genitis quidam postea laborent rachitide, alii non. *Id enim arguit, hunc aut illum nativa corporis constitutione, vel morbis, qui, dum utero gestantur, matrem debilitant, ceteris imbecilliorem esse, unde contagio altius insitiatur.* Verum ex historia luis venereae patuit, optimam, & robustissimam sanitatem non enervare susceptum in corpore virus, sed econtra sanissimos, & succis plenos iuvenes peius adhuc infici ab impuro concubitu. Imo, si post curationem luis tentatam aliquid adhuc de contagio venereo latet in corpore, silent omnia luis symptomata, quamdiu languent miseri, validis curationibus, & severa diaeta exhausti, sed simul ac vires redeunt, & bono nutrimento impletur corpus, repullulant omnia mala, & quandoque repeti debet curatio. Praeterea luis venereae symptomata differunt omnino ab illis, quae rachitidem comitantur: de qua re videantur illa, quae ad §. 1482 dicta sunt.

Videtur autem *celeberrimus Astruc* in secunda editione tractatus absolutissimi de *lue venerea* accuratius determinasse, quid sentiat de lue venerea, tanquam causa rachitidis. Quamvis enim in capite quinto libri secundi eadem legantur, quae modo recensui, tamen alio loco (v) habentur quaedam, quae in prima editione non inveniuntur. Agit ibidem de variis periodis luis venereae; ubi monet, se non pauca novorum morborum genera, quae a lue venerea sobolescere, vel reviviscere multis credita sunt, prudenter silentio praetermisisse, & postea subiungit, non defuisse, qui putent, ex eodem fonte fluxisse rachitidem. *Sed qui ita putant, semper chorda oberrant eadem; scilicet probant quidem egregie virus venereum degener producendae rachitidi symbolam conferre, ut & producendis non paucis morbis aliis: probant vero minime, venenum idem esse coniunctam, & adaequatam causam rachitidis; quum certum sit rachitide saepius tentari infantes plurimos, quorum parentes omni luis venereae contagio perfectissime semper vacavere.*

Non videtur ergo lues venerea inter causas rachitidis numerari posse, quum certum sit, morbum illum nasci in infantibus absque ulla suspicione contagii venerei prius communicati.

Con-

(v) De morbis venereis lib. I, cap. XIII, tom. I, pag. 101, 102.

Confirmatur haec sententia ulterius, quod longe alia curatione indigeat rachitis, quam lues; imo quod illa, quae ad virus venereum exstinguendum commendantur, in hoc morbo minime prosint. Monet enim *Glissonius* (*x*) sequentia: *Observavimus, pueros nonnullos, unguentis mercurialibus illitos ad necandam scabiem, in hunc postea morbum incidisse.*

Superest iam, ut de curatione rachitidis dicatur.

§. 1489. Curatio optima fit. Cibo levi, eupepto, sicciori, minus pingui, aromatibus mitioribus condito, saepe dato, & copia moderata. Potu pauco, meraco, ex cerevisia imprimis, non veteri quidem, at diu cocta, & spissa. Aëre sicco, & calidiusculo. Vestitu accurate sicco, calefaciente, ex lana praeprimis confecto. Decubitu super storeis, ex aromaticis, roborantibus, exsiccantibus herbis factis, in elatiori aedium parte, supra tabulata lignea. Gestatione, concussione, oscillatione, vectione in rheda super strata viarum, frictione multa, calida, sicca, pannis fumo aromatum perfusis instituta, maxime ad abdomen, & spinam. Cantharidum iterata quandoque applicatione, vomitoriis lenibus aliquoties cum prudentia repetitis. Purgantibus deinde roborantibus per aliquot dies successivos adhibitis. Denique usu diu continuato medicamentorum roborantium, exsiccantium, antiscorbuticorum, & spiritus excitantium. An & immersio in frigidam prodest. An linimenta. Et quae.

Ex omnibus, quae hactenus de rachitide dicta fuerunt, constat, laxam nimis esse compagem partium solidarum corporis, & in illis deficere elasticitatem, ac robur. Unde omnia illa, quae antea ad §. 28 pro curatione fibrae solidae nimis debilis, & laxae commendata fuerunt, hic etiam conducunt fere, nisi quod in rachitide curanda siccior victus soleat potius commendari, adeoque a lacte, iusculis, panis decoctis abstinere malint medici, & sicciores potius cibos commendent.

Cibo levi, eupepto, sicciori &c. Seliguntur illa, quae facile digeruntur, & nihil glutinosi habent, sicque promtius vi viscerum chylopoieticorum subigi, & in bonum chylum mutari possunt. Notatum fuit ad §. 1486 num. 3, appetitum, & digestionem ferme illaesa manere in hoc morbo, qui absque hoc non tam diu tolerari posset. Dantur tamen haec alimenta copia moderata, & saepius de die, ne chylus copiosior pulmonem, ob mutatam thoracis cavitatem (vide §. 1487) plus, minusve pressum gravet. Pinguia repudiantur in victu rachiticorum; quia nimia mollities, & flacciditas partium solidarum adest, & in debilibus corporibus iure metuitur, ne haec in rancidam acrimoniam, quae pessima est, degenerent.

In

(*x*) De rachitide cap. XVI, pag. 188.

In *materia medica* ad hunc numerum recensentur illa, quae praecipue conducunt pro victu in hoc morbo.

Laudatur imprimis panis bene fermentatus, biscoctus: farina enim lentorem habet insignem, qui emendatur, dum pasta ex farina, & aqua simul mistis parata incipit attolli in maiorem molem & fermentari, antequam clibano immittatur, & excoquatur panis. Offas enim ex farina, & aqua paratas absque fermentatione robusta, & duro labore exercita corpora ferre possunt; debiliores autem homines, uti etiam, qui sedentariis artibus sibi victum parare coguntur, a glutinoso tali victu misere languent. Rite sic paratus, & bene excoctus panis in lamellas tenuiores discinditur, & in clibano rursus excoquitur, ideoque vocatur biscoctus panis; qui siccissimus tunc est, & vasis ligneis, siccis, clausis reconditus servari potest diu immutatus, ab humido nempe aëre defensus, ne situm contrahat. Notum est, in longis itineribus saluberrimum navigantibus victum dare panem sic bis coctum. Pro rachiticis paratur ex purissimo tritico panis biscoctus, additis gratissimis, & roborantibus aromatibus, parca copia, quae maiorem saporis gratiam conciliant, & languentes vires blando stimulo excitant. Tales panes biscocti sapore placent iunioribus, saliva statim mollescunt, & penetrantur, ita ut quasi integre deliquescere videantur, sicque utilissimum nutrimentum praebent, quod a debilibus etiam cito, & facile digeritur. Quum autem dentitio saepe tarda sit in hoc morbo, dentes, qui iam emerserunt, cariosi fiant, & frustillatim excidant, panes illi biscocti, tenues quum parentur, etiam edentulis conveniunt, eo quod statim in ore humido emolliantur. Vix credibile est, quantum beneficium a tali pane percipiant rachitici; aliquoties incipientem morbum hoc solo curatum memini. Unde apud Batavos pistorum officinae panum biscoctorum varietate luxuriant, dum sollicitae matres solas has delicias fere dilectis prolibus indulgent.

Ex classe animali conceduntur carnes macilentae, iuniorum imprimis animalium, sed assatae; solent auferre crustam exteriorem, quam ignis vi produxit, proximamque huic carnem in propriis succis coctam sub hac crusta, quae exhalationem subtilioris partis impedit, minutim concidere, & cum pane biscocto contrito, addito pauco sale, & lenibus aromatibus, sic parant fercula sapidissima, quae etiam edentulis prodesse possunt. Grati satis cibi etiam ex cerealibus cum uvis passis parantur, dum haec simul in aqua coquuntur ad mollitiem, & postea pauculum vini additur cum lenioribus aromatibus.

Potu pauco, meraco &c. Imprimis hic laudatur cerevisia, antiquissimus potus: nam varii populi, quibus natura vitis culturam negaverat, ex frugibus aqua maceratis non insuaves potus sibi concinnarunt, ut nusquam cessaret ebrietatis lenocinium. Unde Aegyptii ab Osiride edocti potum ex hordeo, saporis bonitatem paullo vino inferiorem confecerunt, quem ὄινον κρίθινον, vinum ex hordeo vocaverunt. Licet autem ex frumento, & aliis cerealibus parari possit similis potus, illud tamen nomen diu mansit. Cervisia, & cerevisia hinc solet vocari *a Cerere, idest fruge vocata: est enim potio ex seminibus frumenti vario modo parata* (y). Unde & dictum fuit Cereris vinum, universo septen-

(y) Videatur de his Nonnius de re cibaria lib. IV, cap. XVI, & XVII.

ſeptentrioni familiare: provida enim natura, ceſſante ibi vitis cultura ob aëris inclementiam incolis liberali manu frugum copiam dedit, unde non ſolum abunde alimentum ſumerent, ſed & potum ſibi inſtar vini nec inſalubrem, nec inſuavem conficerent. Ab antiquiſſimis ſeculis Germanos hoc potu uſos fuiſſe, *Tacitus* de moribus Germanorum teſtatur. *Potus humor ex hordeo, aut frumento in quamdam ſimilitudinem vini corruptus.*

Notum eſt, cerealia omnia abundare tali ſubſtantia, qua homines, & plurima animalia nutriri commode poſſunt; ſed adeſt in omnibus plus, minuſve lentor, qui incoepta fermentatione, dum panis ex frugibus paratur, dividitur, & attenuatur; ubi autem cereviſiae parandae inſervient, aliud artificium adhibetur, ut lentor ille corrigatur.

Primo hordeum maceratur aqua, donec intumeſcat; mox germen emittit; deinde cum ipſo germine exſiccatur ignis ope, quem in hunc uſum conſtructus fornax per exigua ſpiramenta emittit: raro citra ignis beneficium hoc obtineri poterit, idque nonniſi aeſtivis menſibus vigente aeſtu, cum ſublimi loco in tabulatis ſaepius per diem convertitur, ut humiditas a maceratione relicta difflari poſſit, & incoepta germinatio ſuffocari: ſi enim haec pergeret diutius, germen plantulae cito creſcens conſumeret illud nutriens, quod in ſingulis ſeminum cerealium granis contentum cereviſiam parandam ditare debet. Magni momenti in praeparatione cereviſiae eſt; obſervare illud tempus, quo incoepta germinatio ſatis attenuavit farinaceam cerealium partem, ut germen in his latens evolvi, & creſcere incipiat; nec tamen eo uſque protrahendum eſt calore, & humiditate germinis incrementum, ut conſumatur nimis illa farinacea frugum pars, a qua cereviſiae efficacia pendet; unde tunc exſiccatione impeditur ulterior germinatio. Hordeum, triticum, & alia frugum genera, quae variis cereviſiis parandis adhibentur, poſtquam hanc incoeptam germinationem ſubierunt, non amplius ſuo nomine vocantur, ſed ſimpliciter dicuntur generali nomine *maltum*. *Aëtius* (z) Βύνην appellavit; *eſt autem hordeum madefactum, deinde cum enatis ligulis toſtum*. Unde cereviſiarii hominem verſatum in hac arte *maltum* ex frugibus parandi conducunt etiam maiori ſtipendio, niſi ipſi huic operi invigilare maluerint.

Maltum mola frangitur in craſſiorem farinam, quam aqua fere fervida digerunt, non tamen ebulliente; ſed ſeparatum poſtea liquidum, *malti* ſubſtantia dives, decoquunt ad variam ſpiſſitudinem, prout meracior, vel dilutior cereviſia deſideratur, quae vel recens potatur in menſis, vel poſt fermentationem abſolutam vim inebriantem, & fragrantiam ſpirituoſam acquirit, & maiori cum cautela uſurpari debet, quum largius potata temulentiam inducat, & quidem magis durabilem, quam a vino naſci obſervatur. Miratus *Plinius* hanc rem exclamat: *Heu mira vitiorum ſolertia! Inventum eſt, quomodo aqua inebriaret.*

Cereviſiae, quae rachiticis commendantur, non ſunt fermentatae, ſed ſaturatae admodum ſubſtantia nutriente frugum, ita ut cibi potabiles dici mereantur,

(z) Tetrabib. 3, ſerm. 2, cap. XIX.

tur, & vix in fermentationem deduci possunt ob maiorem spissitudinem, nisi prius aqua addita diluantur. Quamvis enim in praeparatione cerevisiae, uti dictum fuit, *maltum* non coquatur cum aqua, sed infundatur aquae fere fervidae, & perpetua agitatione permisceatur, ut frumenti substantia diluatur in aqua, tamen postea illud infusum decoquunt, postquam a *malto* separatum fuerit, & inspissant pro lubitu; unde pro varia spissitudine pretium talis cerevisiae crescit. Tales cerevisiae recentes laudantur: veteres enim post fermentationem peractam deposito sedimento limpidissimae fiunt, & vinosam fragrantiam acquirunt; sed & simul temulentae redduntur, & per plures annos servari possunt. *Mumma Brunsvicensis* magnam famam obtinuit inter cerevisias huic usui servientes; quae adeo spissa est, ut Cereris extractum liquidum vocari posset. Quum autem ad fermentationem requiratur certa humidi copia, hinc *mumma*, saturatissima quum sit frugum substantia, manet immutata, licet ad dissita deferatur loca. In Indias orientales navibus defertur, & gustavi inde reducem, nec mutatam tamen. Facile intelligitur, meracas has cerevisias siti sedandae impares esse, sed vim roborantem, & nutrientem insignem possident. Uncia una talis cerevisiae ter de die dari solet, cum pane biscocto ante laudato rachitide laborantibus optimo cum effectu. Anglorum, & Batavorum cerevisiae meraciores minus spissae quidem sunt mumma Brunsvicensium, sed saporis magis grati, hinc & instar potus communis adhiberi possent. In *materia medica* ad hunc numerum laudatur, si aestivo tempore, dum minus meraci potus magis placent omnibus, cerevisiae illae diluantur aequali copia aquae spadanae, vel alterius aquae ferratae. Raro obtineri potest, ut iuniores tali potu utantur. Cerevisia enim aqua diluta multum de saporis gratia amittit, & plus adhuc, si aquis medicatis misceatur. Vinum longe melius aquae connubium fert. Medicamenti loco potius servit vinum rubrum adstringens, sed simul bene maturum, si cum pane biscocto sumatur.

Vinum autem Hippocraticum dictum paratur, dum sex libris vini generosi Rhenani infunduntur unc. iv cinnamomi lectissimi forfice conscissi, sed non contusi; infundantur frigide vase clauso per 24 horas, addita simul tali copia sacchari, quae edulcorationi sufficit; dein vinum sic medicatum redditum coletur per saccum laneum conicum, quem *manicam Hippocratis* vocant in officinis, & lagenis optime clausis servetur.

Gratissimum sic habetur remedium, quod subtilissimam tantum cinamomi fragrantiam continet, & ter vel quater de die ad mediam tantum unciam cum pane biscocto datur.

Ceterum & similis potus parari posset, si vino Rhenano substitueretur vinum Florentinum rubrum, Gallicum rubrum adstringens, vinum Graecum nigrescens adstringenti sapore praeditum: talia enim vina & uberrima spirituum copia, & roborante virtute praestant.

Aëre sicco, & calidiusculo. Dictum fuit §. 1484, rachitide corripi tales infantes, qui frigidius, humidiusque tractantur; imprimis si balneo, fotu, vaporibus humidis enerventur. Ad §. 1488 constitit, causam proximam morbi consistere in cacochymia inerti, mucosa, frigida, una cum laxa par-

partium firmarum fabrica. Unde ſponte patet, prodeſſe aërem ſiccum, calidiuſculum, utpote indoli morbi adverſum. Magnus enim calor enervat, debilitat, uti vel robuſtiſſimi homines experiuntur, &, niſi calori moderato aëris iungatur ſimul ſiccitas, nullo modo prodeſſet; a calore enim humido ſolidarum partium laxitas augetur, & ſubito increſcit morbus. Illi, qui maris litora incolunt uſu edocti, infantes rachiticos in collibus arenoſis exponunt aprico ſoli, verno imprimis tempore, & ſerena tempeſtate magno cum emolumento. *Buchnerus* (*a*) notat, puellam, quae rachitica vixit uſque ad decimum quartum aetatis annum, tandem morbo ſuccubuiſſe, poſtquam longa tempeſtas auſtrina praecedens omnia mala auxerat. In alio puero rachitico (*b*) obſervavit, quod pedum officio aeſtate magis valuerit, quam hyeme; praeſertim ſi ſicca fuerit aeſtas. Diuturna autem tempeſtate auſtrina praegreſſa adeo invaluit morbus, ut amplius pedibus incedere non valeret. Unde videtur in prognoſticis pro axiomate poſuiſſe ſequentia (*c*): *Auſtrina tempeſtas rachiticis mala; mala hyems. Coelum humidum rachiticos facit: hinc & morbum auget.*

Veſtitu accurate ſicco &c. Magni momenti monitum hoc eſt; quod, ſi obſervetur, in rachiticis curandis inſigniter prodeſt. Niſi enim veſtes ſiccae fuerint a corpore calefactae, vaporem humidum emittunt, qui corpus alluens labefactat ulterius nimis flaccidas partes. Hinc ſuaſi ſemper, ut veſtes depoſitae ſiccarentur ſedulo, & ſuffumigiis ex olibano maſtiche imbuerentur, antequam induerentur denuo: idem verum eſt de lectorum ſtragulis. Induſia ex lana parata praeferuntur his, quae ex lino conficiuntur. Linea enim repercutiunt illa, quae irruunt; hinc calefaciunt quidem corpus, ſed calore humido ob repercuſſam exhalationem cutaneam, quae ſi copioſior fuerit, linea induſia penetrantur, & tota madeſcunt. Laneae veſtes bibulae ſunt, &, quum craſſiores ſint lineis, plus humidi in ſe recondunt, antequam humidae ad tactum appareant: hinc ſedulo exſiccandae ſunt, antequam de novo induantur. Quum autem & lanae aſperior ſuperficies ſit, quam lini, ſi nudum corpus tangant veſtes laneae, ab omni corporis motu frictioni ſpecies excitatur, quae inſigniter prodeſt, uti ſtatim dicetur.

Decubitu ſuper ſtoreis ex aromaticis &c. Quum ſaepius rachitici pueri compreſſum ad latera thoracem habeant, qui ad ſternum aſſurgit in acutum, hinc difficilius ab aëre inſpirato pulmones explicantur, & fere ſemper, praecipue adultiori iam morbo, reſpiratio difficilior adeſt; unde ſtoreas, & culcitras plumis refertas non ſine incommodo tolerant miſelli; quum autem fere ubique locorum

Neglectis urenda filix innaſcitur agris,

hinc illi, quibus domi res anguſtior eſt, colligere ſolent filicis folia, vel vili ad-

(*a*) Diſputat. ad morbor. hiſtor. opera Haller. tom. VI, pag. 280. (*b*) Ibidem pag. 284. (*c*) Ibidem pag. 288.

admodum pretio comparant, ut lectulos ac pulvinaria parent prolibus rachiticis, & saepe solis his foliis utuntur, quae firmioris substantiae quum sint, a pondere comprimentis corporis aegri non facile uniuntur inter se in maiores massas; praecipue si prius in umbra siccata fuerint; unde merito ad hunc usum laudantur aptissima.

In materia medica ad hunc numerum specimen habetur, quomodo tales lectuli vel pulvinaria parari poterunt ex foliis filicis & gratis aromaticis herbis, quae iubentur conteri in pulverem tenuem. Forte minutim conscissas forfice herbas addere conduceret magis: pulveres enim a corporis incumbentis humiditate conglobarentur facile non sine aegrorum molestia in maiores massas, & fragrantia herbarum suaveolentium periret citius, dum in pulverem tenuem trita sunt; praecipue quum tales lectuli saepe exsiccari debeant. Ne autem nimia fragrantia incommoda foret aegris, duplum ponderis omnium herbarum simul sumtarum additur de paleis hordei.

Dum de die adhuc surgere, & in sedili sedere possunt, lectulus interea quotidie poterit exsiccari; si autem perpetuo decumbere cogantur, praestat binos tales lectulos conficere, quibus alternatim incumbant, ut singuli exsiccari possint.

In elatiori aedium parte supra tabulata lignea. Maximam partem vitae nostrae omnes transigimus in illis locis, ubi dormimus; & quum aër siccus calidiusculus adeo prosit rachiticis, hinc convenit, ut in altiori aedium loco dormiant: inferiora enim domus conclavia semper humida sunt plus minusve. Aestivo tempore, occiduo sole, imo citius in tellure ros humidus observatur, qui quandoque ad sex vel octo pedes ascendit, & inferiorem domuum partem reddit humidissimam; ita ut situ & fungis obsitos non semel viderim conclavium angulos, & pavimentum, ligneum si fuerit, perpetuo tali madore putrescere. Talis aër pessime nocet hoc morbo decumbentibus; unde patet necessitas, ut aegri superiorem aedium partem incolant, vel saltem ibi dormiant. Lectuli fiant ex ligno, & parietes ligno obtegantur, si sumtibus ferendis sufficiant parentes. Ligna autem, quae his usibus serviunt, sicca debent esse, nec obducta ullo pigmento aut vernice. Observatur enim, quod ligna in se rapiant humidum ex aëre, & quidem magna vi; unde, si libere distendi nequeant in omnem dimensionem, ligna dissiliunt toties cum magno fragore. Ubi autem lignum pigmento oleoso aut vernice obducitur, tunc non amplius absorbet ex aëre aquam in se, sed humida tempestate aqua striatim per superficiem lignorum decurrit.

Gestatione, concussione, oscillatione &c. Quantum prosit corporis motus in curanda fibra debili & laxa, antea ad §. 28, 2 dictum fuit. Verum omnia, quae ibi laudata fuerunt, in rachitide curanda obtinere nequeunt; deficit enim sensim in hoc morbo vis muscularis, ita ut tandem omnimoda impotentia motus quorumcumque artuum adsit. Unde beneficium motus ut sentiant miseri, aliorum viribus indigent, ut absque virium propriarum dispendio omnes fere fructus muscularis motus acquirant.

Facile intelligitur a lenioribus hic incipiendum esse, & sensim ad fortiora progrediendum. Ge-

Gestatio inter placidissimas atque debiles exercitationes numeratur a *Mercuriali* (*d*), & *propterea non solum sanis & valetudinariis, verum etiam longis, ac inclinatis morbis, & denique iis, quibus lentae morborum reliquiae remanent, nec aliter eliduntur, accommodatae sunt*. Gestationem coeliacis commendat *Aretaeus* (*e*); sed illam fieri iussit in locis, ubi lauri, myrti, thymus crescunt; & secundum *Petiti* emendationem (*f*), qui vocabulum ποώδε in genitivum pluralem ποιώδε mutandum voluit, quod nempe suaveolentium herbarum fragrantia ad bene concoquendum vim quamdam haberet. Certe gestatio in talibus locis, ubi hae plantae crescunt, locum habere posset in rachiticorum cura, quum in eumdem finem decumbere iubeantur in lectulis, qui aromatibus repleti sunt; uti dictum fuit.

Nutricum vel gerularum ulnis iuniores gestari possent quidem, sed ossium mollities magnam hic cautelam poscit. Dum enim ulnis insident aegri, circa thoracem illos sustinere solent manu apposita mulieres, quum proprium corpus sustinere nequeant; sed sic periculum est, ne figura thoracis mutetur. Ubi autem diu eidem brachio insident, dum gestantur, vertebrae in unum latus declinare incipient; hinc tutius est, ut iacentes in lecticis gestationis beneficio fruantur; quod vario modo fieri poterit, uti notum. Ditiores sellis gestatoriis uti possent, quas muli baiulant (litieres); plebs curriculis utitur in eumdem usum, in quibus decumbunt rachitici pueri satis commode; qui a mulieribus trahuntur. Huc referri potest navigatio, si sicca & calidiuscula tempestas fuerit; uti & lecti pensiles, quales sunt cunae fulcris sic sustentatae, ut pavimentum non tangant, quae levi vi agitari possunt absque ullo strepitu excitato. Imo cunae vulgares, quae insistunt binis segmentis circularibus, similem usum habent, nisi quod, dum rotantur supra pavimentum, somnum quandoque impediant sono, quem faciunt, dum moventur. Omnes autem illi motus debent esse primo lenes sensim augendi, sed prudenter. Vidi non semel, a nimis valida cunarum agitatione vertiginem natam primo, dein sequente nausea molesta, & vomitu. Dum tentatur navigatio, sit illa timoribus carens, nec ullo pacto nauseam commoveat.

Oscillatio merito commendari meretur; quod exercitii genus sub *oscellarum* appellatione a veteribus appellatum putat *Mercurialis* (*g*); *assere funibus quatuor ad laquearia suspenso, & ibi sedentibus pueris aut puellis per aërem iactatis*. Binis pariter vicinis arboribus funem alligare solent, cuius laxe dependentis medio insident, & per aëra pelluntur a sociis: sic levi arte machinam oscillatoriam parant, qua se oblectant. Omnibus his modis, spes est, ut obtineantur sequentes effectus: scilicet, ut pendula viscera abdominalia illis concussionibus agitata roborentur, & concreta resolvantur; ut feces ex ultima digestione residuae eliminentur ex primis viis, quum in rachiticis intestina inflata minus in ingesta agere videantur; tandem & ut im-

(*d*) De arte gymnastica lib. VI cap. IX pag. 372. (*e*) De curatione morbor. diuturnor. lib. I cap. VII pag. 133. (*f*) Ibidem pag. 294. (*g*) De arte gymnastica lib. III cap. VIII pag. 215.

impetus ac efficacia aëris in pulmones augeatur, ambiensque atmosphaera calore corporis statim tepescens, renovetur assiduo.

Concussiones in teneris illis corporibus non nisi magna cum cautela tentandae sunt, & forte nunquam locum habent, nisi in morbo incipiente, quando nondum ossa firmitatem amiserunt, vel circa finem curae, ubi denuo maximam roboris perditi partem recuperarunt. Docuit historia morbi, ossa sic debilitari, ut levi etiam vi frangantur: disponuntur enim ad cariem & spinam ventosam. Et licet nullum fracturae ossium periculum foret, tamen ossa cederent concussionibus, figura vitiosa illis induceretur; unde plurima & tristissima mala metuenda forent. Concussiones autem tentatas fuisse in curanda rachitide, videtur concludi posse ex ultima prognosi *Glissonii* (*h*), cuius antea memini ad §. 1487, ubi sic habet: *Qui facilius tolerant omnimodam iactationem corporis, ceteris paribus, facilius curantur*. Bonum signum hoc dare lubens agnosco; verum caput magnum nutat sponte quaquaversum, hepar mole auctum ultra limbum costarum prominet, anhelum pectus difficili respiratione vix non opprimitur in morbo iam provecto. An tutum est concutere talia corpora? Molli carpento vehi lente miseros suaderem facile, sed vectione in rheda per strata viarum abstinerem potius ob rationes dictas.

Frictione multa calida &c. Omnes medici, qui frequenter hunc morbum vident, noverunt, quantum boni exspectandum sit a frictionibus. *Asclepiades*, uti notum est, in morbis curandis plurimum sperabat a frictionibus. Sed uti optime monuit *Celsus* (*i*), auctor ille nihil reperit, quod non a vetustissimo auctore *Hippocrate* paucis verbis comprehensum sit; quae sequuntur: *Frictione, si vehemens sit, durari corpus; si lenis molliri; si multa minui; si modica impleri: sequitur ergo, ut tum utendum sit, quum aut adstringendum corpus sit, quod fluens est; aut molliendum, quod induruit; aut digerendum in eo, cui copia nocet; aut alendum id, quod tenue & infirmum est.* Perfricatur autem abdomen mane vacuo adhuc ventriculo, panno laneo, qui imbutus vapore *benzoini*, *succini*, *olibani*, & his similium aromatum, huic usui adhibetur. In *materia medica* ad hunc numerum formula talis suffumigii habetur. Quum autem ex historia morbi patuerit, hepar mole auctum excedere limbos costarum, blanda tantum frictio abdomini applicari poterit, ne vis inferatur hepati. Simul & intestina flatu turgida molliter comprimuntur inter fricandum, sicque cavetur, ne congestiones in illorum cavis accumulentur.

Quum autem caput maius in rachitide sit, lenes frictiones & huic adhibentur, sed magna semper prudentia, quum suturae calvariae multum a se mutuo distent, & totum illud medium interpositum ossibus sit membranaceum, adeoque a validiore frictione comprimi posset, sicque cerebri functiones turbari.

Toti spinae dorsi frictio prodest; sed moderata tantum: semper enim debemus

(*h*) De rachitide cap. XXIII pag. 290.

(*i*) Lib. II cap. XIV pag. 88.

mus memores esse, corporis ossa in hoc morbo mollescere, atque ita rudius tractata facile naturalem amittere figuram; unde & eadem lenitas observanda est, dum artus superiores ac inferiores in carne musculari roborare tentamus sensim. Postquam morbus iam coepit in melius vergere, sensim frictionum robur crescere poterit. Unde & *Celsus* (k) monet circa frictiones sequentia: *At ubi totius corporis imbecillitas hanc curationem per totum id exigit, brevior esse debet & lenior, ut tantummodo summam cutem emolliat, quo facilius capax ex recenti cibo novae materiae fiat.* Licet enim magnam spem in frictionibus posuerit *Celsus*, tamen intelligebat facile, per illas quidem tolli posse obstacula, quae sanitatem turbant, verum nihil a frictionibus addi corpori, sed potius aliquid tolli (l). *Nam & adstringitur aliquid, eo demto, quod interpositum, ut id laxaretur, effecerat: & mollitur eo detracto, quod duritiem creabat: & impletur, non ipsa frictione, sed eo cibo, qui postea usque ad cutim digestione quadam relaxatam penetrat.*

Cantharidum iterata quandoque applicatione. Caput rachiticorum mole maius est; hinc obtinuit, ut & illud minuere tentarent illi, qui olim morbi curam aggrediebantur, & quidem varia methodo. Memorat *Glissonius* (m), Empyricos Anglos, qui hunc morbum tractabant, adhibuisse scarificationem aurium, & sine hac vix felicem curationem sperabant. Plerumque bis vel ter illam adhibebant, & quidem in concha auris: utebantur autem rarius lanceola, vel acutiori scalpello, obtusiori cultello id perficiebant non morantes infantum eiulatus. Sed & quidam iubebant, dextrae auris sanguinem lana exceptum sinistro hypochondrio sinistrae dextro alligari debere. Fatetur *Glissonius*, quod hoc remedii genus non improbet quidem, *viderit tamen absque illius usu nonnullos pueros sanatos.* Quantum novi, hodie illa scarificatio aurium penitus evilvit, nec illam unquam tentatam vidi.

A *fonticulo* videtur *Glissonius* plus boni exspectasse, & dixit: *Hoc solo fere praesidio nonnullos puellos liberatos fuisse novimus.* Credebat enim potens esse remedium, si inter secundam & tertiam colli vertebram poneretur fonticulus, a quo sperabat, enormem capitis magnitudinem imminuendam fore, & superfluam serositatem evacuandam, uti & ossium augmentum nimium impediendum, & nimiam spinalis medullae humiditatem, quam metuebat, exsiccandam. Quum tamen rachitici collum flexile, & caput nutans habere soleant, fonticulus talis difficile tractari poterit, nec levem faciet molestiam; unde concludit, *fonticulum non praescribendum, nisi ea morbi magnitudo sit, ut eam aliis remediis absque hoc satis domari posse vix speremus.* Fateor candide, quod nunquam fonticulum rachiticis applicari suaserim, & tamen successit cura, si adhuc sanabilis morbus foret.

Quum in rachitide adulta imprimis tandem adsit impotentia motus omnium artuum, & antea ad §. 1069, ubi de paralysi curanda dicebatur, vesicatoria laudata fuerint, tamquam efficax remedium ad excitandum motum in musculis para-

(k) Lib. II cap. XIV pag. 90. (l) Ibidem pag. 88. (m) De rachitide cap. XXIX pag. 339 & seq.

paralyticis, mirum non est, cantharides a quibusdam laudatas fuisse ad curam rachitidis. Dictum tunc fuit, paralyticis applicari vesicatoria in illo loco spinae dorsi, qui altior est partibus paralysi affectis; sic, si hemiplecticus homo fuerit, vesicatorium applicatur nuchae; si unum ex extremis inferioribus paralyticum sit, vertebris lumborum potius cantharides applicabuntur. Unde in rachiticis, in quibus omnes artuum musculi languent, nuchae vesicatorium applicari deberet; quod ob rationes modo dictas absque molestia fieri non poterit, & quandoque dolorem excitat. Sumus autem certi, in cura huius morbi, rediturum musculis motum, si possimus efficere per artem, ut redeat torositas, quae per morbum perierat musculis. Nec videmur adeo hoc posse exspectare ab evacuatione lymphae, quae ex vesiculis per vesicatoria elevatis, dein ruptis exit. *Glissonius* (*n*) fatetur, quod vesicatoriorum usum in hoc morbo curando nondum satis expertus fuerit, tamen utiliter interdum admitti posse coniectatur.

Notat autem, aliquem ex medicis illis, qui cum ipso rachitidis indolem indagabant, bienni puello hoc morbo affecto, qui in febrim quoque continuam & malignam inciderat, quique iam prope phreniticus factus fuerat, praescripsisse inter alia vesicatorium vertebris colli adhibendum; unde manifestum levamen secutum fuit; & post aliquot dies a febre liberatus est. Postea bis vel ter infusione rhabarbari purgatus praeter omnium exspectationem fere absque aliis remediis rachitidem quoque excussit.

Neque impedire potuit felix ille successus, quin *Glissonius* minus faveret vesicatoriis (*o*): talis enim remedii *vis subito exeritur, & mox paullatim exhausta est; quod non usquequaque chronico morbo quadrat*. Unde tandem concludit sequentia: *Quocirca vix medicamenti vesicatorii applicationem in hoc curando morbo admittimus, nisi acutus una complicetur morbus, qui sui causa hoc remedii genus exigat*.

Vomitoriis lenibus aliquoties cum prudentia repetitis. Si nempe signa docuerint, ventriculum, & alia abdominalia biliosis, pituitosis, aliisve sordibus collectis sic gravata esse, ut actionibus suis rite fungi nequeant. Talia quidem in rachiticis contingere posse, negari nequit, attamen non semper in rachitide curanda vomitoriis opus est. Verum quidem (§. 1485, 6) abdomen plerumque in hoc morbo tumidius esse, licet aegri potius macilenti sint; adeoque posset credi, ventriculum & intestina infarcta, adeoque evacuatione opus esse. Sed ad eamdem paragraphum dictum fuit, hepar in rachiticis maiorem molem habere, quandoque & lienem, licet eadem haec viscera bene colorata ac sana videantur, & nullo modo sint indurata, aut alio notabili vitio correpta. Intestina autem flatu distenta inveniuntur saepius post mortem; uti & in viventibus: ex quibus facile patet, quare abdomen nonnihil prominens & tumidiusculum inveniatur in rachiticis.

Non ergo videtur concludi posse, vomitoriis semper opus esse, quum non semper saburra evacuanda adsit; imo saepius, uti §. 1486, 3, dictum fuit, *ap-*
pe-

(*n*) De rachitide ibidem pag. 346. (*o*) Ibidem pag. 348.

petitus & digestio ferme illaesa. Quum autem hepar mole auctum ultra costas toties eminere observetur in rachiticis, an tutum foret unquam valido vomitorio dato viscus illud exponere validis concussionibus diaphragmatis & musculorum abdominalium? Hepar naturaliter costis incumbentibus tuto defenditur. Hinc prudens usus vomitoriorum lenium laudatur tantum, ubi opus erit.

Unde in *materia medica* ad hunc numerum ponitur formula vomitorii, ex granis viginti ipecacuanhae parati, quae per noctem in unc. j vini infusa mane depurata exhibentur, saccharo edulcorata. Lenissimum vomitorium dat, & potest, si iunioribus aegris propinari debeat, quantitas ipecacuanhae tuto minui multum manente tamen efficacia. Egregius medicus *Samuel Pye* (*p*) monet *Sydenhamum*, cuius tempore *ipecacuanha* nondum cognita erat, usum fuisse vomitorio antimoniato; vino benedicto nempe, sed saepius non ausum fuisse illud propinare infantibus, cum nimis valide ab illo corpus turbaretur, licet certo sciret, illos emetico indigere. *Ipecacuanha* licet longe mitius agat antimoniatis emeticis, tamen observaverat, & a viginti huius radicis granis datis non leves in corpore excitari turbas. Egregius ille medicus quadragenariae mulieri, quae emetico indigebat, dedit bina grana *ipecacuanhae*, quae bis vomitum excitaverunt summo cum levamine, & facile. Postea in pluribus adultis ac iunioribus a tam parva dosi similem effectum vidit. Imo medium granum profuit recens natis, & paucorum dierum infantibus: tabellas plures curavit imprimi, quae nomina aegrorum, quandoque & aetatem, uti & vomituum ab exigua dosi ipecacuanhae secuturorum numerum exhibent. Possent ergo leves tales emetici doses tentari, si signa docerent illas requiri.

Facilius, credo, hanc methodum omnis prudens sequetur, quam in tenera aetate audacissima tentare. *Buchnerus* (*q*) infanti rachitico unius anni cum dimidio dedit largas doses resinae scammonei, tartari emetici, sulphuris antimonii aurati; sed frustra: *tandem amplo cingulo mercuriali, cum spiritu vini saepius fricata spina dorsi, & tinctura veneris Helvetii, quae vitriolum Cyprium spiritu vini solutum continet, ita data, ut vomituriendi quidem conatus, raros tamen vomitus cieret, & appetitum plane prosterneret, in integrum restituit: furibundam praxim!* Excusat hanc audaciam, quod morbum crederet extremum esse, adeoque & extrema requiri remedia. Sed simul addit: *Id adhuc notabis, etsi doseos tartari emetici & vitrioli venerei oblitus sim, me tamen obstupuisse, ad excitandam nauseam & inappetentiam ea copia opus fuisse; non propterea, quod stupido drastica convenire ex dogmatibus veterum ignorarem, sed quod eam vim requiri, non augurarer.* Admodum verosimile videtur, puerum, qui tot & tanta pati potuit, leniori arte curari potuisse.

Purgantibus, dein roborantibus per aliquot dies successive adhibitis. Antea ad §. 1480, & 1484, pluribus demonstratum fuit, rachitidem esse morbum distinctum a tumore & duritie abdominis, quae in iunioribus observatur, post

(*p*) Medical observat. and inquiries vol. I pag. 240 & seq.

(*q*) Disputat. ad morb. histor. oper. Haller. tom. VI pag. 286.

post toleratas diu febres autumnales. Probatum tunc fuit ipsissimis *Sydenhami* verbis, quod purgantibus frequenter repetitis expellere tentaverit illud, quod post febres colligebatur in sinistro abdominis latere in iunioribus; sed in rachitidis curatione semel vel bis tantum suadet purgantia dari, quum non paucos infantes a repetitis saepius catharticis periisse vidisset.

Unde etiam in *materia medica* ad hunc numerum non habetur formula remedii purgantis, quod unica vice sumendum foret, sed rhabarbarum cum myrobalanis citreis, & parciori copia agarici trochiscati, infunditur frigido potui infantum communi tantum: succedit enim plerumque satis feliciter in iunioribus, si potus communis reddatur medicatus: in principio quidem difficulter sumunt; sed si sitientibus non detur alius potus, citius assuescunt, quam creditur: imo aliquoties vidi, quod postea puram cerevisiam repudiaverint, dum medicata non amplius indigebant.

Cerevisia fortior huic usui adhibetur, qualis antea laudata fuit. Postquam frigida infusione cerevisia per 24 horas cum his purgantibus digesta fuit, incipiunt uti; hinc quandoque alvus in initio evacuatur; sed, quum nulla sit intentio corpus subito deplendi, si videant alvum nimis evacuari, statim cerevisiam illam vi cathartica imbutam aequali copia cerevisiae purae diluunt, imo & maiore, donec moderatus reddatur admodum alvi fluxus. Quum enim hepar maioris molis sit semper, lenis alvi evacuatio non debilitans sufficiet.

Satis commode obtinetur ille effectus, si omni vesperi lagena repleatur eadem cerevisia: sic enim diluitur magis & magis efficacia catharticorum quotidie; quae non solent renovari: simul hoc commodi sic habetur, quod medicamentorum ingratus sapor quotidie fiat mitior, & vi purgante rhabarbari ac myrobalanorum exhausta iam supersit tantum virtus roborans & adstringens; quae una cum cerevisia fortiori in cura rachitidis quam maxime prodest.

Ubi aqua inservit potui communi, difficillime hoc tentari poterit; quia aqua ex sua natura insipida & inodora sapore purgantium imbuta displicebit nimis. Unde aquae puritatem intemeratam reliqui; & purgantia *hydromelli* recenti puro infundi curavi; pauca copia corticis cinamomi addita; atque talis infusi mane & vesperi cochlear, plus minusve pro varia aetate dedi.

Denique usu diu continuato &c. Laxa omnium partium solidarum fabrica est; iners, mucosa, frigida, vappida humorum indoles; membranae vasa, viscera mollia, flaccida; ossa ipsa consistentiam requisitam non habent. Omnia, quae hactenus ad curam mali laudata fuerunt, conspirant, ut morbosas has solidarum & fluidarum partium dotes mutent, emendent.

In *materia medica* ad hunc numerum recensentur simplicia, qualia & ad §. 28, 4 plura recensita sunt, quae diversis sub formis tentari possunt. Omnium commodissime potus communis aliquibus ex his medicatus reddi poterit. Habentur formulae in *materia medica*, quibus similes plures concinnari poterunt. Vinum medicatum describitur, in quo lenibus aromatibus & roborantibus additur ferri limatura, uncia media nempe libris octo vini; post frigidam infusionem ter de die uncia talis vini datur & magno cum fructu. Quandoque hydro-

hydromelli cortices cinamomi infundi curavi cum parca quantitate limaturae ferri, & bis de die cochlear dedi, augendo quantitatem in adultioribus.

Sed, quum iuniores repudient saepe oblata remedia, coguntur medici quandoque talia adhibere, quae parva sub mole insigniter prosunt. Magnum nomen habuit remedium a *Boyleo* descriptum, *ens veneris* vocatum (*r*), quod specificum contra rachitidem remedium laudabat auctor, quum iam *ultra centum infantes malo hoc ad conditionem usque desperatam laborantes sanati hoc fuissent*. Nec hoc remedium turbabat tenera haec corpora ullo modo, quum ad duo vel tria grana tantum daretur, licet *in quibusdam tamen corporibus absque periculo ad viginti vel triginta* exhiberi potuerit ex aqua destillata, cerevisia tenui, aut vehiculo convenienti quocumque. Si sensibilem operationem faceret, per sudorem, & ex parte per urinam, agebat, eratque specificum certissimum Anglorum contra rachitidem.

In Italia hoc remedium famam retinuit, & celebris *Antonius Benevoli* (*s*) felicissimum successum se vidisse testatur in nobilissima familia, in qua quatuor filii, dum ad terminum secundi aetatis anni pervenerant, rachitide perierant. Quintus filius undecimo aetatis mense eodem morbo laborabat quam certissime; cuius symptomata enumerat. Genuensis medicus per Florentiam transiens rogatus a Benevoli suasit usum *entis veneris Boylei*; quod credebat esse remedium praeparatum ex sublimatione *salis ammoniaci* a *vitriolo Cyprino*. Quum Florentiae non prostaret illud remedium, Genua missum adhibuit quotidie ad grana duo; post aliquot septimanas dedit omni die grana tria; & hoc modo pergebatur per duos menses aliquo mali levamine. Quum autem utile crederetur, usum entis veneris subinde intermittere per aliquot dies, deinde denuo incipere, & hoc tentatum fuit; sed post octo vel decem dies augebantur mala, accedente diarrhoea sanguinolenta, quae 15 vel 20 vicibus alvum evacuabat de die cum febre, urina parca, & macie totius corporis; iterum tunc ens veneris adhibebatur; quum autem adesset anasarca, tentandus videbatur & ferri usus, licet defuncto uni ex fratribus sine fructu adhibitus fuisset. Hinc mane quatuor grana *croci martis aperientis* dabantur, & vesperi tria grana *entis veneris*. Sed non diu datus fuit crocus martis, quin sequeretur haemorrhagia narium, quae quodam vesperi notabiliter augebatur cum vultu inflammato & delirio valido. Unde solo *ente veneris* cura tentabatur. Clysmata tamen adhibebantur ex aqua ferrata cum rosis rubris decocta, vel ex ovo in eadem aqua diluto ad diarrhoeam sedandam. Quum a cibo angeretur, decocto panis, ovo subinde addito, nutriebatur. Indusio laneo tegebatur. In hoc languore mansit usque ad decimum nonum mensem.

Aliquot post biennium mensibus paucorum dierum spatio omnia in peius ruebant subito; gingivae reddebantur nigrae, putridae; maculae lividae tingebant varias corporis partes cum tanta debilitate, ut morti proximus videretur.

(*r*) Robert. Boyle considerat. circa util. philos. natur. exper. exerc. V cap. VI pag. 234.

(*s*) Dissertazioni & osservazioni: tre delle quali sulla rachitide &c. pag. 229.

retur. Aderant macies, debilitas, diarrhoea; datum fuit decoctum *radicum salsaeparillae*, additis aliquot foliis *cochleariae*, & *yvae arthriticae*; simul dabantur mane duo grana *entis veneris*, & totidem vesperi. Tentabatur una & usus lactis muliebris; in quo perrectum fuit per quatuor menses; una cum *ente veneris*; & tertio aetatis anno completo magna malorum pars cessaverat iam; diu adhuc perrectum in usu entis veneris, & integre convaluit. Postea alias similes curas enumerat, quae *entis veneris* in rachitide efficaciam confirmant; imprimis si simul daretur decoctum salsaeparillae, & lac muliebre.

Videtur *Benevoli* credidisse, parum sperandum esse ab usu ferri in rachitide curanda: credebat enim, *ens veneris* Boylei ex vitriolo cyprino parari. Verum quidem est, quod *Boyleus* (*t*) dicat sequentia: *Quamvis medicinae huius experimenta & Helmontii neutiquam convenire, eam tamen e censu ordinariorum eximendam esse, observaverimus, a minerali, e quo ipsam elicuimus, ens primum veneris vocavimus*. Sed sequenti pagina, ubi praeparationem eius describit, nullam mentionem facit vitrioli veneris, sed in formula legitur: *Recipe vitriolum dantiscanum* (*aut huius defectu Ungaricum, vel Goslariense*), *& calcina, donec calx colorem purpureum, aut rufum obtineat*. Vitriola haec ferri sunt; & colorem illum rufum, aut purpureum calcinatione acquirunt. Iubet dein, hanc calcem aquae calidae affusione ab omni salsedine liberandam esse, quantum fieri poterit; adeoque supererit sola pars metallica. Misceri iubet hanc calcem edulcoratam & exsiccatam in mortario, contundendo, vel alio quocumque modo exquisitissime cum *sale armoniaco puro* eiusdem ponderis; dein hanc miscelam ex retorta vitrea, igne arenae per gradus aucto sublimari iussit per decem aut duodecim horas, quibus praeterlapsis, ignis augeatur, donec si fieri potest, retortae fundus igneo colore rubescat. Notat simul, sublimatum flavum seu rubicundum colorem habere, & si non fuerit coloris egregie flavi, sed pallidi, hoc contingere ut plurimum, si ingredientia non fuerint exactissime inter se commista; tuncque monet, sublimatum illud cum residuo, capite mortuo nempe, exactius commistum denuo sublimandum esse. Si vero flores illi non a capite mortuo, *sed per se iteratis resublimationibus tractentur*, *quod forsan mirabere*, *color & sublimatum incrementi loco diminuentur*. Si haec omnia considerentur, nullo modo videtur verosimile, *ens veneris* dictum ex vitriolo cupri a *Boyleo* paratum fuisse. Nulla mentio coloris caerulei fit, & addit auctor, hoc remedium *in quibusdam etiam corporibus absque periculo ad viginti vel triginta grana* exhiberi posse. Omnes tamen chemici periti norunt remedia ex cupro parata tantum tentari tuto parca dosi. Si vero videantur illa, quae contingunt, dum recentissime limatum ferrum cum aequali copia salis ammoniaci simili modo tractatur, patebit, *ens veneris* adeo laudatum in cura rachitidis agere vi medicata ferri.

Dum

(*t*) In loco modo citato pag. 233.

Dum enim bina haec conteruntur simul in mortario vitreo (*u*), quo diutius eo melius, ex his antea prorsus inodoris, vapor volatilis subtilissimus, quasi alcalinus prodit: nam, dum acidum salis ammoniaci in ferrum trahitur, pars volatilis alcalina eiusdem liberari incipiens, sponte avolat. Pulvis ille imponitur cucurbitae vitreae, siccae, purae, capaci, ut in fundo satis late explicatus sit. Alembico imposito applicetur excipulum; luto muniantur omnes commissurae; apparatus totus imponatur furno arenae, sic ut solum capitellum emergat; applicato igne 220 graduum prodibit vapor acer; stillabit liquor acer, penetrabilissimus alcalinus maxime volatilis: dum nil amplius ascendit, augeatur ignis, ut alembicus calescat; ascendent exhalationes albae primo, mox variorum colorum, & tota cavitas alembici obducetur mistis variegatisque coloribus albis, rubris, flavis, viridibus, rubris, subnigris, ut variis picturis flores referant; & ideo in officinis *flores salis ammoniaci martiales vocentur*; qui quantocyus inde ablati vitro sicco, calido statim obturando reconduntur; quod nisi fiat, ab aëris humido solvuntur statim in liquorem aureum, pinguiusculum, austerum, salinum. Certum est, salem ammoniacum sursum rapuisse secum ferrum divisum, dum in flores sublimabatur, qui ferri medicata virtute praediti sunt. Ideo *celeberrimus Boërhaevius* (*v*) dicit: *Flores hi habent vires fere easdem, quas in ente veneris dicto Boyleus laudaverat. Est enim hoc medicamentum mirifice instaurans, calefaciens, aperiens, habetque metallici sulphuris apertum corpus.* Si omnia haec inter se conferantur, bina illa medicamenta videntur eiusdem efficaciae esse; sed dubie tantummodo hoc voluit proponere *Boërhaevius*, quia *Boyleus* (*x*) paullo post addit sequentia de eodem remedio: *Interim, quum colcothar hoc exaltatum exigua saltem dosi propinetur, ubi dextre paratum est, haud secus quam ex Helmontii sententia, Butleri medicamen pauperum medicina dici meretur: ut tamen bene praeparetur, plus curae, ne dicam artis requirit, quam processum solum legens suspicari potest.* At, si conferatur descriptio *Boërhaevii* cum illa, quam *Boyleus* dederat, ratio facile patebit.

Quum autem iunioribus saepe difficulter ingeri possint remedia, usus fui non semel *tinctura vitrioli martis aurea* (*y*), cuius paucae guttulae vino Hispanico exceptae, ieiuno datae instaurant, & vires excitant. Paratur ex vitriolo martis in crucibulo ad calcem coloris purpurei rubri usto, quae calx digeritur mensis spatio in phiala alta chemica cum copia vigecupla optimi spiritus salis marini dulcis. Unica huius tincturae guttula incredibilem vim possidet in atro colore producendo: si enim vigesima guttulae parte illinatur vasculum porcellanum purissimum, cui mox infunditur infusum herbae theae, mox nigredo adest. Verum ater ille color ferrum adesse docet; uti notum ex chemicis. Sed spiritus salis marini nunquam totam hanc calcem

(*u*) H. Boërh. chem. tom. II processu CLXIX pag. 447. (*v*) Ibidem pag. 449.
(*x*) Considerat. circa utilitat. philos. natur. exerc. V cap. VI pag. 235.
(*y*) H. Boërh. chem. tom. II processu CLXVI pag. 444.

cem ſolvit, licet ſaepius affundatur novus; unde ex calce rubra vitrioli martis partem ſolvendam tantum elicit. Quare crediderunt quidam, hanc tincturam eſſe veterum chemicorum aurum potabile. Pane biſcocto, cerviſia meraca, generoſa, nec acida, nec inebriante numeroſos rachiticos me curaſſe, laetus recordor, dum huius tincturae, quandoque tantum tres vel quatuor guttulas darem, ſemel, vel bis de die in adultioribus.

Haec videtur eſſe ratio, quare in *materia medica* ex quatuor formulis tres ferrum contineant: *ens veneris* enim ferri virtutem habere, ex dictis ſatis patere puto. Hoc remedio egregius *Zeviani* (z) feliciter utitur; ſed a lactis uſu, quod *Benevoli* commendabat ſimul, abſtinere maluit acidam in rachitide acrimoniam non ſine ratione metuens. Oſſa certe in hoc morbo firmitatem perdunt, tument circa epiphyſes, curvantur; acidiſque molleſcere oſſa conſtat experimentis. Econtra illa, quae acidam acrimoniam domant, prodeſſe, obſervatum fuit. Dedit *celeberrimus de Haen* (a) in rachitide curanda *oſtracodermata* in pulverem trita bis vel ter de die ad ſcrupulum: ſi ſimul infantes ſole aprico, aëre rurali, motu in curru infantili creberrimo quotidiano, lecto & conlavi ſiccis, ſaniſque fruantur alimentis, propemodum omnes cito ſanantur. Qui vero horum adminiculorum pleriſque carent, ſolo hoc pulvere, motuque, tardius quidem, tuto tamen & certo curantur; quamdiu degeneratio univerſae compagis curam necdum reddiderit cuivis noto huc uſque remedio impoſſibilem.

Infans trium annorum peſſima laborabat rachitide debilis tumens toto corpore. Tentatis incaſſum multis, quae in hoc morbo prodeſſe ſolent, datum fuit extracti cicutae granum mane & veſperi; quarto iam die grana quatuor per diem exhibita melius appetiit. Octavo die ſex grana data ſunt, robuſtior erat; pedibus ſe ſuſtinuit. Doſis extracti cicutae non amplius aucta fuit, quum omnia quotidie in melius tenderent.

Menſis ſpatio infans hactenus piger, moroſus, meticuloſus factus fuit agilis, iucundus, optime comedit; articulorum tumor ad duas tertias decrevit; color faciei fuit ruber & naturalis. Tertio menſe fere finito optime ſanus erat; & uſu cicutae multum increvit, nec unquam malum ſymptoma obſervatum fuit (b).

Quum radix *rubiae tinctorum* ingeſta animalibus illorum oſſa tingat rubro colore; uti alia occaſione dictum fuit; celebris in arte obſtetricia *Levret* (c) ſuſpicabatur, utile poſſe eſſe in rachitide hoc remedium, quum inſignes vires diureticas haberet, & in multis morbis chronicis prodeſſet. Tentavit rubiae tinctorum uſum, & profuiſſe teſtatur.

Oſſa in hoc morbo nimis mollia cedunt corporis ipſius inſiſtentis ponderi, vel & a vicinis duris corporibus preſſa incurvantur ſaepius, unde mirae quandoque fiunt oſſium deformationes; quae niſi in tempore emendentur oſſi-

(z) De rachitide cap. IV pag. 135. (a) Ration. medendi part. IX cap. VI pag. 248. (b) Ant. Storck libell. ſecund. de cicut. pag. 150. (c) L'art des accouchements §. 1431 pag. 244 & ſuiv.

ossibus postea solitam duritiem acquirentibus manent tota vita incurabiles.

Interim maxime notandum est, si idonea cura superetur malum, musculis redire citius, quam crederetur, robur & torositatem; quorum numerosissimi ex ossibus originem ducunt, vel ossibus inseruntur. Vis autem muscularis magna est, & ossium figuram per morbum mutatam restituit perfectissime in multis; protuberantes tunc epiphyses mole minuuntur, gibbosa spina dorsi, vel in alterutrum latus declinans ad naturalem figuram redit, licet nullae loricae adhibeantur, nullis fasciis vel ocreis utantur parentes, quandoque nimis solliciti de prolium figura, & huius curam committentes mulierculis, quae valida compressione saepe plus nocent, prosunt quam rarissime. Notabile exemplum talis curae apud *Benevoli* (*d*) legitur de sorore nobilis puellae, cuius casus ante descriptus fuit. Sana nascebatur, & primis vitae mensibus adeo bene colorata, ut omnes sperarent, quod fratrum calamitates evaderet penitus; vix primum vitae annum finiverat, quin iam inciperet pallescere, & angi; abdomen tumescebat, carpi, genua, malleoli protuberabant, elevabatur thorax, claviculae incurvabantur, spina reddebatur tortuosa, omnia capitis ossa surgebant, acsi laborarent exostosi, omnium corporis ossium structura reddebatur vitiosa, scorbutus, anasarca, diarrhoea sanguinea, urinae parcitas, febris, tussis molesta cum anxietate & suffocationis metu affligebant. In his miseriis vixit ultra biennium. Fatetur ipse *Benevoli*, quod a remediis, quibus frater servatus fuerat, in hac aegra per triginta menses frustra adhibitis vix non abstinuisset, quum nulla curationis adfulgeret spes, sed optima mater nullis taediis, nec laboribus parcendum voluit, & perrexit indefessa.

Coepit tandem anxietas cum tussi minui, & febris cessavit: melior carnis evadebat color; tumor abdominis minuebatur; spinae curvatura dirigebatur; articulorum protuberantiae minuebantur; sterni elevatio descendebat; clavicularum arcuata figura decrescebat; ossa capitis subsidebant; stare incipiebat, dein incedere; tandem nullum morbi tanti ac tam pertinacis vestigium mansit, roboreque & sanitate aequavit coaetaneas.

Musculorum robur simulac coepit restitui, absque ullis artificiis adhibitis rediit ossibus debita figura, quae per triginta menses adeo vitiosa fuerat.

Confirmavit hoc suis observatis *Zeviani* (*e*), qui merito prohibet, ne rachitici insistant pedibus, vel incedant, quamdiu ossa mollia sunt, & figura illorum a corporis pondere, vel pressione externa facile vitiari potest; maluit, ut horizontaliter decumbant, quam ut circumgestentur in brachiis; quia metuitur, ne spina in hoc illudve latus inclinet, ossa extremorum incurventur magis, thoracis cavum mutetur, dum pectus manibus prehendunt nutrices. In multis locis moris est, ut lectulo incumbant, qui curriculo imponitur, quem protrahunt mulieres, quae rachiticis inserviunt: sic certe aegri lenis beneficio motus, & aëre aprico frui possunt, dum tempestas favet. Ubi morbus bonis remediis minui incipit, motus musculares,

vix

(*d*) Dissertazioni & osservazioni, tre delle quali sulla rachitide &c. pag. 236 & seq.

(*e*) De rachitide cap. IV pag. 133 & seq.

vix non deleti antea, vigorem acquirunt, incipiunt artus movere, & sponte corpus erigere in lectulo decumbentes, manibus crepundia tractant, crura movent, & pedibus insistere sponte cupiunt. Ubi hoc videbam, licet ossa crurum adhuc incurva forent, permisi facile, & redibat ossibus nativa figura absque ullis etiam machinis adhibitis.

An & immersio in frigidam prodest. Frigida balnea antiquis temporibus in usu fuisse, hodiernis etiam ad quosdam morbos laudari, & cum fructu usurpari, satis notum est. In illis regionibus, ubi mos obtinet, ut mares natationem discant adolescentiae tempore, balnei frigidi usus frequens est. Legi de balneo frigido meretur Anglus eques *Ioannes Floyer*, qui magnam huius remedii vim contra rachitidem commendavit, imo credidit, inter causas rachitidis, novi morbi, neglectum balnei frigidi esse numerandum.

Pluribus demonstrat (*f*), antiquis temporibus Baptismi sacramentum trina totius corporis immersione administratum fuisse baptizandis, non sola aspersione aquae, uti nunc fieri solet. Certum est, olim satis familiare fuisse, ut in proximo flumine, aut piscinis, nudato corpore, baptizarentur homines utriusque sexus. Imo manifestum credit, non fuisse aedificata baptisteria, nisi tertio seculo aerae Christianae; neque erigebantur tunc in templis; sed extra eadem; quod pluribus probat. Unde concludit, immersiones illas in aquis aëri communi expositis factas fuisse.

Simul ostendit, baptismum per immersionem diutius in Anglia, quam in aliis regionibus mansisse immutatum (*g*). Tempore enim Eduardi sexti Angliae regis in *rubrica* 1547 edita legitur sequens baptismi forma: *Sacerdos manibus suis prehendet infantem, rogabit nomen, & ter in aquam demerget: primo immerget latus dextrum; secundo latus sinistrum; tertio demerget faciem versus fontem: sic ut fiat discrete, & prudenter.* Dum autem regnabat *Elisabetha*, tunc rubrica permittebat, si infans debilis foret, vel privatim baptizatus in casu necessitatis, ut aqua ipsi inspergeretur.

Quum auctor credat, rachitidem sanari posse balneo frigido, hinc putat, baptismum per immersionem administratum praeservare illos ab hoc morbo; qui ideo frequens in Anglia apparuit circa annum 1620, dum immersio baptismi tempore incipiebat negligi.

Verum si consideretur, rachitidem raro corripere infantes ante nonum aetatis mensem, an credibile videtur, trinam immersionem simul & semel brevi tempore factam profuisse morbo post tot menses nascituro? Si immersio baptismi frigida sic firmasset corpus, ut postea non afficeretur a rachitide, cur novus ille morbus prius in Anglia observatus fuit, & increvit validius, quam in aliis regionibus, ubi immersio baptismalis cessavit citius; unde adhuc hodie rachitis vocatur morbus Anglicus? Nec probatur, recens natorum immersionem factam fuisse semper in aquam frigidam; ex rubricis Anglicanis non improbabile videtur, aquam egelidam potius immersioni inserviisse. Imo, si

(*f*) Ψυχρολυσία, or the history of Cold-Bathings pag. 50 & seq. (*g*) Ibidem pag. 60.

ſi gelidae immerſi fuerint, mox linteis calidis exſiccabantur, & ſtatim tegebantur veſtibus; unde frigidae immerſionis efficacia momentanea tantum eſſe potuit; quae tamen averteret morbum poſt plures menſes naſciturum.

Nec immerſio credebatur neceſſaria, ut baptiſmus ſacramenti efficaciam haberet (*h*). *Cyprianum* quaerebat *Magnus* ſequentia. *Quaeſiſti, mihi chariſſime, quid mihi de illis videatur, qui infirmitate & languore gratiam Dei conſequuntur; an habendi legitimi chriſtiani, quod aqua ſalutari non loti, ſed perfuſi*. Reſpondet: *In ſacramentis ſalutaribus, neceſſitate cogente, & Deo indulgentiam ſuam largiente, totum credentibus conferunt divina compendia*.

Si iam conſideretur, recens natum infantem per novem menſes haeſiſſe in liquore amnii calido intra corpus maternum, inſuetum penitus frigus ſentiet, dum tribus immerſionibus in aquam frigidam baptizatur imprimis hyberno ſub frigore. Parentibus, familiae, medicis periculoſum videri debuit, ſi ſubito frigori tenellum corpus exponeretur, dum baptiſmi efficacia nullo modo penderet ab hoc frigore; adeoque procul dubio egelida aqua adhibita fuit ſaepius; uti adhuc hodie fit.

Quod enim ſubita haec refrigeratio non leviter mutet corpus, patet ex relationibus illorum, qui balnea frigida in iunioribus adhibuerunt, & illa laudant ad rachitidis curam.

In epiſtola ex *Nevvcaſtle* miſſa ad equitem *Floyer* leguntur ſequentia (*i*): Ad cavendam & curandam rachitidem nihil hic frequentius, & generatim utilius eſt, quam infantes annuos, & adultiores quotidie immergere frigido fluvio, menſibus iunio & iulio, veſpertino tempore, per quatuordecim dies, vel diutius: ſi infans ſit admodum debilis, unus alterve dies, imo & plures dies quandoque intermittuntur totius curationis tempore. Quidam integram immerſionem adhibent bis vel ter aliquod temporis ſpatium remittentes, ut inter ſingulas immerſiones reſpirare poſſint; alii immergunt tantum ad cervicem uſque, & pileos aquae penitus immerſos ſtatim capiti imponunt, ut totum corpus aeque ac in prioribus induſio & pileo madidis tegatur. Omnia haec conficiuntur tam brevi tempore, quam fieri poteſt. Quidam infundunt aquam capiti, ut madeſcant toti; alii induſium & pileum penitus madefacta nudato prius corpori applicant. Mox illis applicantur toti corpori & capiti lintea calida, lecto imponuntur, & valide ſudant: ſic manent tota nocte; mane ſiccum induſium & pileus datur.

Monet autem, quod trium minutorum ſpatio redeant a terrore, quem haec immerſio induxit. Si annuis infantibus, imo & adultioribus tantus terror contingat a ſubito illo frigore, an tuto hoc tentari poterit in recens natis?

Simul notat, quod validis illis ſudoribus reddantur debiliores; ſed tamen gradatim vires recuperent datis gelatinis cornu cervi, pedum vitulinorum &c.; ita ut circa tempus, quo folia arborum cadunt, integre ſani ſint, vel melius ſe habeant. Si haec curatio unico anno non ſucceſſerit, ſequenti anno repetenda erit; tuncque generaliter reſpondet votis.

Un-

(*h*) Ψυχρολυσία, or the hiſtory of Cold-Bathings pag 54. (*i*) Ibidem pag. 123.

Unde videtur morbus non adeo facile tolli hac methodo & cura per tutiora cum optima spe tentari posse.

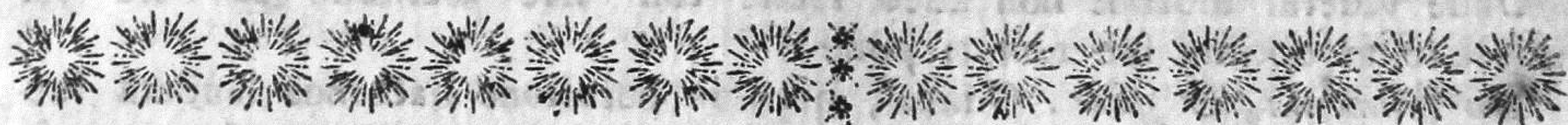
An linimenta, & quae. Omnia, quae in curatione hactenus laudata fuerunt, praecipuum scopum habent, ut flaccidas nimis partes roborent, & inertem, mucosam, vapidam, humorum cacochymiam emendent. Quare linimenta, quae emolliunt, quae lubricant, hic locum non habent. Demonstratum enim fuit, multum boni exspectandum esse a frictionibus calidis, siccis pannis fumo aromatum imbutis; quae imprimis abdomini & spinae dorsi applicantur.

Verum quidem est, quod apud *Sydenhamum* (*k*) legantur sequentia. *Quum vero, quae exterius admoventur, tenera infantum corpora facile penetrent, proindeque sanguinem ipsum qualicumque virtute sua penitus afficiant, e re erit in tumoribus, qui ventrem eorum occupant, sive scrophulis, sive rachitidi verae originem illi debeant, linimentis uti, quae sanguinem & viscera corroborandi, ac pariter labem aliquam morbificam iis inductam delendi vi pollent*; sed illud linimentum, cuius formula apud *Sydenhamum* legitur, ex aromaticis, amaris, & roborantibus herbis per 12 horas super cineres calidos cum axungia porcina & sevo ovillo maceratis paratur. Facile autem posset talium usus tolerari: notandum tamen est, talia remedia minus prodesse quam creditur. Parantur enim ex herbis recentibus, additur vinum, & post macerationem factam pinguia illa debent ebullire ad humiditatis consumtionem; sicque fragrantia ingredientium difflatur in auras.

Si simul considerentur illa, quae §. 1480, & §. 1484 dicta fuerunt, apparebit ratio, quare linimentorum usus in rachitidis curatione occurrat rarius.

(*h*) Dissertat. epistol. pag. 511.

RHEUMATISMUS.

§. 1490. Arthritidi, podagrae, ſcorbutoque, agnatus morbus frequentiſſimus deprehenditur, qui *rheumatiſmus* appellatur.

Non ſemper in *aphoriſmis de cognoſcendis & curandis morbis*, quos in uſum doctrinae domeſticae digeſſit *celeberrimus Boërhaevius*, actum fuit de *rheumatiſmo*. In prima enim editione, quae prodiit Lugduni Batavorum 1709 apud *Ioannem van der Linden*, ultimus morbus, de quo agitur, eſt *lues venerea*, nec ulla fit mentio *rachitidis*, & *rheumatiſmi*; in quinta autem editione aphoriſmorum, quae auctior eſt, & ultima, quae vivente auctore prodiit anno 1737, utriuſque morbi hiſtoria deſcribitur. Sed iam in tertia editione, quae in titulo *auctior* dicitur, uterque morbus adeſt.

An in ſecunda editione horum morborum mentio facta fuerit, vel non, certo determinare non poſſum; quum, dum eiuſdem libri, vivente adhuc auctore, nova editio prodit, & auctior, priores vix amplius quaeri ſoleant; unde hoc tempore inveniuntur difficulter.

Admodum tamen veroſimile videtur, quod editioni ſecundae adfuerit rachitidis hiſtoria, ſed non rheumatiſmi. Probe notavit *celeberrimus Boërhaevius* (*l*), quod in toto opuſculo (ſic placuit auctori vocare hunc artis medicae theſaurum) *aphoriſmorum de cognoſcendis & curandis morbis* nullum commemoraverit medicamentum, ne, audito remedii nomine, & morbi, exercendae ſe pares arti iactarent empyrici impune in hominum perniciem graſſantes. In diſcipulorum, quibus hos aphoriſmos explicabat, uſum praeſcripſerat pauca de materie medica, & quidam ſumma cum cautela, ut medicamina morbis curandis rite applicare poſſent. Quum autem *Boërhaevii* fama iam plurimum increviſſet, ipſo nec conſulto, nec volente, optima haec circa medicaminum uſum monita in uſus publicos extundenda curavit Londini vir eruditus: neque tamen ita res geſta, quin errores ſimul bene multi & noxii in edendo contigerint. Coactus hinc recenſuit, correxit, amplificavit nonnulla. Quo facto edidit *libellum de materie medica, & remediorum formulis; quae ſerviunt aphoriſmis de cognoſcendis & curandis morbis*; qui editus fuit Lugduni Batavorum apud *Iſaacum Severinum* anno 1719. Ne autem nocerent editiones aliae minori cura impreſſae, pagina tituli verſa ſequens habetur monitum: *Auctor nulla huius libelli agnoſcit exempla, niſi*

(*l*) In praefatione materiae medicae.

nisi quae sint edita apud bibliopolam, qui suum ipse nomen hic subscripsit; quod etiam in omnibus factum fuit.

Verum in hac editione, cuius tantam curam gessit *celeberrimus auctor*, nulla mentio fit *rheumatismi*; sed ubi enumerata fuerunt remedia ad curam *rachitidis* utilia, pagina 259 subscribitur *finis*. Dein sequitur *index morborum* accuratus: in quo rachitidis nomen habetur, rheumatismi vero nullibi. Unde concludi posse videtur, quod in secunda editione aphorismorum non fuerit actum de rheumatismo. Sed in tertia editione, quae Lugduni Batavorum anno 1722 prodiit apud *Ioannem van der Linden*, habetur & rachitidis & rheumatismi descriptio; qui morbus tunc additus videtur ideo, quia *celeberrimus Boërhaevius* enormes huius mali cruciatus ipse toleraverat eodem anno.

Magnus ille vir ab optimo patre educatus, qui non magna in re, sed virtutis plenus, novem liberis educandis exemplum praebuit singulare, quid exacta parsimonia valeat & frugalitas (*m*), ab eodem Latinae Graecaeque linguae elementa didicerat. Divisis interim temporibus corpus filii leniori agriculturae exercitio durabat solers pater, atque ipso labore animum lassari nescium ad studia reficiebat (*n*); unde mansit per omnem vitam eiusdem laboris suscipiendi amor, sustinendi vigor, atque ad Herculeam quamdam firmitatem, nervosissimam artuum compagem corroboravit. Sed nemo, qui cum *Boërhaevio* vixit, ignorat, virum alias temperantissimum, intemperantia quadam laborum, firmum, & ad omnia obsequiosum, corpus imperiose & duriter nimis habuisse.

Quamdiu horti botanici curam gessit, ante solis ortum in horto iam aderat, non tantum aestiva, sed & verna, & autumnali tempestate, ut lectioni academicae, quam hora septima matutina tradebat, omnia parata forent. Probe memini, quod anno 1721 dolorem rheumaticum passus fuerit in cervice & scapulis satis molestum, dum fervidissima aestate numerosissimis hominibus consilia dabat in loco frigidiori aedium, quas incolebat, & minus tecto corpore; sed brevi cessit malum; sequenti anno rediit saevissimum.

Valetudinis enim prodigus, & nimis fidens ferreo corporis robori, diro longumque duraturo morbo correptus fuit augusto mense fere medio anni 1722. Per quinque lunas inde, lecto immobiliter adfixus, immanes cruciatus toleravit (*o*).

Causam tanti mali ipse aeger candide fassus fuit. En ipsissima eius verba (*p*): *Lecti tepore relaxata corporis spiramenta antelucano frigori, & penetrabili irrigui roris humori, exponens, vitam fere perdidit, in se, in se incuriosus committens, quae ut cum cura caverent, aliis fideliter inculcarat.*

Forte mirum videbitur, quod crudelibus & perpetuis adeo doloribus vix non enectus *Boërhaevius* potuerit aphorismis eodem anno editis addere historiam rheumatismi, quo iam laborabat medio augusti mense. An praete-

(*m*) Alberti Schultens oratio academica in memoriam Hermanni Boërhaevii pag. 5.
(*n*) Ibidem pag. 10. (*o*) Ibidem pag. 39. (*p*) Ibidem pag. 66.

terito anno toleratum malum, licet multo levius & brevi cedens, illum impulit, ut de hoc morbo ageret, antequam eodem, sed gravissimo corriperetur. Non videtur hoc omnino absonum. Sed illa, quae de rheumatismo scripsit, nequidem implent binas pagellas, & finem aphorismorum faciunt. Praeterea tanta erat animi constantia in summo hoc viro, ut non dubitem, quin saevi morbi tempore haec scripserit. Confirmat hanc opinionem sequens *celeberrimi Schultensii* testimonium (*q*). Aliquot ante mortem annis *celeberrimus Boërhaevius* retulit ipsi, aliquid penitius de acerbitate morbi istius requirenti familiariter, se insomnes per noctes, diebus continuatas, immanes dolores non alio allevamento mitigasse felicius, quam contentissima cogitatione percurrendo, & quasi relegendo in memoria, quidquid unquam legisset, dumque equuleo ipsum admoveret dirus morbus, se literarium sibimet ludum aperuisse intus, quo carnificinam tamquam musarum cantu sopiret.

Dum sanus circa finem iunii sequentis anni de rheumatismo coram discipulis suis verba faceret, dixit quod per tres fere integros menses dolores acerbissimos passus tandem iacuerit resolutus, ut vix amplius sensus ullus, nullus utique motus inferioribus artubus superesset. Addebat, quod simulac dolor parum remitteret, coeperit evolvere omnes auctores antiquos & recentiores: excitabat enim attentio ad propria mala; sed simul monebat, quod non multum bonae frugis invenerit, praeterquam in solo *Sydenhamo*. Ex quibus omnibus credo satis confirmari, quod *Boërhaevius* morbi tempore scripserit illa, quae de rheumatismo in aphorismis habentur; licet illa editio prodierit anno 1722.

Quum autem prima editio *materiae medicae* anno 1719 impressa fuerit, mirum non est, quod nulla in hac fiat mentio rheumatismi. Sed & in secunda, quae anno 1727 Lugduni Batavorum apud eumdem *Severinum* prodiit, nec in tertia editione, quae post mortem *Boerhaevii* ab eodem bibliopola anno 1740 edita fuit, aliquid de remediis ad hunc morbum invenitur; licet in titulo haec editio dicatur *auctior* atque *accuratissima* non tantum, sed & in *monito* ausus fuerit dicere sequentia: *Libellus, in quo ipse auctor plura adscripsit nova tam simplicia, quam composita medicamenta, vivensque adhuc typis concessit*. Haec nullo modo vera esse mihi videntur.

Minime mirum videtur, quod *celeberrimus auctor*, licet aphorismos descriptione rheumatismi auxerit, morbi remedia tamen non addiderit sequenti editioni *materiae medicae*. Si enim consideretur §. 1493, ubi morbi cura describitur, patebit, nulla laudari remedia, nisi talia, quorum iam saepius mentio facta fuit. Purgantia antiphlogistica, vesicatoria, medicamenta diluentia, emollientia, antiscorbutica, fomenta antiphlogistica omnino cognita erunt illis, qui attenta mente operam dederunt his aphorismis intelligendis; sique non statim memoriae occurrerent haec remedia, materiae medicae subiungitur in-

(*q*) Alberti Schultens oratio academica in memoriam Hermanni Boërhaeve pag. 67.

index, in quo facile illorum nomina inveniuntur una cum pagina, ubi exacte describuntur.

Haec praemittenda credidi, antequam morbi descriptionem aggrederer.

Rheumatismus a ῥέω, fluo, nomen habet; unde ῥεῦμα apud medicos fluxio vocatur, ex quacumque parte prodeat, & in quamcumque partem incidat. Catarrhi similiter ἀπὸ τοῦ καταῤῥεῖν dicti, quia credebantur a capite semper deorsum fluere, & articulos a quacumque causa debilitatos aptiores evadere, ut materies morbosa versus illos determinaretur. Alia occasione ad §. 1261, ubi de podagra agebatur, credo me demonstrasse, quod non erraverint veteres, quando materiam catarrhi a capite incipientem descendere versus inferiora vocarunt defluxionem.

Quum autem omnia articulorum cava muco lubrico subpingui inungantur, si similis mutatio hic contingat, ac in membrana mucosa, nares, fauces, pulmonem &c. investiente fit, dum adest defluxio, molestissima in articulis mala sequi poterunt ab iisdem causis. Sic vere & autumno catarrhi ac coryzae frequenter occurrunt; sed & tunc morbi articulares solent frequentes esse. Si ex calido cubiculo in aërem frigidum non bene tecto corpore prodeat homo, catarrho laborabit; & ab eadem causa sanissimi homines post saevos dolores toleratos articulorum motum perdiderunt toties.

Pertinet ergo rheumatismus ad illos morbos, quos veteres vocaverunt fluxiones, defluxiones; qui morbi materiam impellebant in quamdam partem cum dolore magno, licet in hac non apparuerit antea notabile vitium. Sic otalgia subito oritur, licet in aure nec eius vicinia apparuerit quid mali, unde aurium fluxio vocari solet. Sic & aliquoties saevam odontalgiam vidi, licet in nullo dente mali quid observaretur antea: solet tamen fluxio plerumque derivari in dentem cariosum potius, si ullus in ore adfuerit.

Rheumatismi nomen rarius occurrit apud veteres medicos; videntur tamen illum satis cognovisse, & sub arthritidis nomine descripsisse (r): *Communis enim omnium articulorum dolor est arthritis; sed pedum dolorem podagram vocamus, coxendicum ischiada, manuum vero chiragram.* Quum autem in podagra intervallo inter paroxysmos sensim accumuletur morbi materia, antequam in pedes deponatur, & morbum faciat, contingit saepe, ut podagrici mutatam sanitatem sentiant aliquo tempore, antequam dolores in pedibus sentiant (vide §. 1257); sed rheumatismus subito ingruit saepius. Videtur & *Aretaeus* hoc notasse: *Nempe aut ex tempore dolor est, si ex aliqua parum durante causa consurgat; aut latenter meditationibus longo tempore contractus est morbus, quum ab exigua occasione dolor & morbus accenduntur.* Nam ad §. 1258 enumerantur illa, quae accelerant, & inexspectatos paroxysmos accersunt; imo ad hanc rem sufficit vitium quodcumque admissum in sex rebus non naturalibus; unde cruditas oritur.

Hinc *Petitus* (s) in commentariis & animadversionibus suis ad *Aretaeum* con-

(r) Aretaeus de caus. & sign. morbor. diuturn. lib. II cap. XII pag. 66.

(s) Ibidem pag. 212.

concludit, quod auctor ille *duas arthritidis differentias faciat iuxta diversum generationis modum: propterea quod alia repente a causis recentibus & temporariis conflatur; alia occulte & progressu temporis obrepit; donec cuiusvis exiguae causae impulsu excitetur, atque in apertum erumpat*.

Confirmatur hoc, quia *Aretaeus* (*t*) dixit in eodem capite de *arthritide*: *Quibusdam in pedum articulis usque ad mortem residet morbus; quibusdam in omnis corporis ambitum vagatur*. Ob hanc rationem recentiores medici rheumatismum vocaverunt arthritidem vagam. *Transitus quoque in dorsi thoracisque musculos fit, & incredibile est, quam late malum serpat: Vertebrae cervicis & dorsi dolent, & in summo sacri ossis dolor inhaeret*. Haec proclivitas locum mutandi maior longe est in rheumatismo, quam in arthritide, quae articulos occupat; quam & *Aretaeus* (*u*) notavit, quod nempe dolores rheumatici maxillarum & temporum musculos invadant: *Post omnia nares, & aures, & labia inficiuntur; nam quoquoversus nervi & musculi in capite feruntur; dolent capitis suturae, & quid doleat aegrotus ignorans, indicat suturarum species, obliquam, rectam, transversam, posterius, anterius*. Verum quidem est, quod in podagra morbus etiam diversos articulos & varia loca corporis aggrediatur, uti in eius historia probatum fuit. Ast hoc observatur, ubi iam inveteravit morbus; in rheumatismo hoc fit, & in morbo incipiente.

Dum *Boërhaevius* de rheumatismo loquebatur coram auditoribus suis dixit, quod circa medium mensis augusti, dum hora quarta matutina observationibus in horto botanico faciendis occupabatur, senserit dolorem quasi nephriticum, quem mirabatur; dolor a renis sinistri regione incipiens secundum decursum ureteris ad os pubis usque tanta cum vehementia pergebat, ut crederet, calculum de rene per ureterem in vesicam descendere: simul aderat propensio in vomitum. Utebatur copia mollissimi decocti ex farina seminum lini parati; oriebatur ingens tenesmus, ita ut calculus praesens esse videretur, quem sperabat exiturum; unde pergebat animose in eodem remedio, ut laxaret & lubricaret viam: sumsit eodem tempore aliquot guttulas *aroph* Paracelsi, extractum nempe croci ope alcoholis purissimi paratum (*v*), quod tanti fecerunt chemicorum principes, ut aroma philosophorum appellaverint, perque primas literas vocabulorum *aroph*. Paullo post aberat omnis dolor; sed sequenti die immanis aderat in lumbis, qui duravit per tres menses eadem vehementia. Postquam parum remittere incipiebat illud tormentum, evolvit auctores, & vidit *Sydenhamum* notasse illa, quae passus fuerat; reliquos vix quid bonae frugis dixisse. Dum enim agit de rheumatismo (*x*), habet sequentia: *Est & alia huius morbi species, licet non huius prosapiae vulgo credatur, quae lumbago rheumatica aptissime dicetur: immanis dolor scilicet, idemque fixus circa lumborum regionem, ipsumque aliquando ad os sacrum se demittens, paroxysmum nephriticum* men-

(*t*) Aretaeus de caus. & sign. morbor. diuturn. lib. II cap. XII pag. 66. (*u*) Ibidem. (*v*) H. Boërhaevii elem. chem. tom. II pag. 344. (*x*) Sect. VI cap. V pag. 345.

mentitur, nisi quod aeger non vomituriat: nam praeter dolorem atrocissimum & vix ferendum circa ipsos renes, aliquando & ureteres per omnem eorum ductum ad vesicam usque eodem, licet mitiori tentantur. Qui & mihi olim imposuit, tamquam a materia aliqua sabulosa in iis partibus haerente penderet, quum revera materiae rheumatismi peccanti & inflammatae ortum suum debeat; quae quidem partes illas iam solas urit intacto reliquo corpore.

Notari meretur apud *Aretaeum* aliquid reperiri, quod videtur docere, illum simile quid novisse, ac quod *Sydenhamus* tam accurate descripsit (*y*). Postquam enim coepit describere partes, quas arthritis aggreditur quandoque, secundum ingeniosam emendationem textus certo vitiosi factam a *Petito* (*z*), addit: *Omnium simul partium morbus est, & proprius cuiusque partis dolor.* Et paullo post: *Item communicatur renibus & vesicae. O rem admirabilem!* Unde videtur sequi, quod cognoverit *Aretaeus*, in hoc morbo quandoque contingere nephritica mala, & tenesmum dolentissimum vesicae, similem illi, dum calculus a rene descendens per ureterem exitum molitur.

Trallianus (*a*) in describendo podagram saepius *rheumatismi* vocabulo utitur; & dum diversam podagram statuit pro varietate materiae in articulos defluentis, sanguineae nempe, biliosae, pituitosae, atrabilariae, dein addit sequentia: *Porro rheumatismi, non solum ob materiae influxum articulis oboriri solent, sed etiam propter nudam qualitatem solam, calidam & frigidam; ad haec siccitas & humiditas fiunt saepe causa rheumatismorum.* Et ubi de podagra biliosa agit, monet medicamento bilem evacuante utendum esse; non semel autem, verum saepe, si res postulet, aeger purgandus est. *Sic enim articulos a recrementis & a fluxionibus tutos* (τὰ ἄρθρα ἀῤῥευμάτιστα) *servare poteris* (*b*). Ubi postea de podagra sanguinea agit, suadet, ut sanguinis missione & moderata diaeta reddatur aeger ἀῤῥευμάτιστος.

Videntur ergo antiqui medici observasse rheumatismum, sed sub nomine arthritidis morbi articularis descripsisse, imo & in podagrae descriptione talia quandoque enumerasse symptomata, quae in rheumatismo hodie vocato morbo apparent. Quum autem secundum quatuor humores, bilem, sanguinem, pituitam, atram bilem, dividerent morbos articularios, & diversam curandi methodum adhiberent, invenimus plurima rheumatismi signa in descriptionibus podagrae & arthritidis biliosae ac sanguineae, dum nimirum illi duo ex quatuor humoribus, nimia copia, vel acriori indole peccare credebantur, vel copia & acrimonia simul iunctis, a quibus nascebatur peior morbus. Rheumatismi tamen nomen *Trallianum* saepius occurrit; uti patuit, & quidem in variis morbis articularibus.

Hinc non videtur absolute verum esse, quod egregius in arte nostra vir eruditissimus *Tralles* (*c*) statuit; apud veteres nempe rheumatismi nomen nullibi legi: illud tamen verissimum est, quod omnes dolores in artubus toto-

(*y*) De causis & signis morbor. diuturn. lib. II cap. XII pag 66. (*z*) Ibidem pag. 215. (*a*) Lib. XI cap. I pag. 599. (*b*) Ibidem pag. 600.
(*c*) Usus opii salubris & noxius in morborum medela. Sectione 2 pag. 301.

totoque ambitu externi corporis obvios ſalutaverint nomine arthritidis, aut podagrae. Merentur certe legi, quae eodem loco habentur de doctiſſimis medicis Gallis, qui ſuperiori ſeculo rheumatiſmi vocem in medicinam practicam demum introduxerunt. Videtur tamen ex omnibus, quae ibi collecta habentur, celeberrimos medicos, Gallos, Germanos, Anglos, &c. cespitaſſe in determinandis ſignis diagnoſticis, quibus rheumatiſmus ab arthritide diſtingui poſſit; unde *Tralles* ex *Chesnau* adducit ſequentia: *In primo inſultu difficile eſt internoſcere, utrum morbus rheumatiſmus, vel arthritis dici debeat. Rheumatiſmus enim, qui tantum articulos aggreditur, maximam affinitatem habet cum arthritide, nec niſi temporis progreſſu agnoſcitur, quum pluries irruunt in articulos fluxiones dolorificae, quod non fit in rheumatiſmo, qui quandoque toto vitae decurſu ſemel tantum infeſtat, generalis praecipue dictus, utpote qui aliis magis proprie hoc nomen ſibi vindicat* (*d*).

Rheumatiſmi vocabulum & apud *Caelium Aurelianum* (*e*) habetur: auctor ille aliquanto *Galeno* ſuperior fuiſſe creditur; quia non meminit *Galeni*; quod mirum foret, ſi poſt eum vixiſſet, quum tot minorum gentium Graecos citaverit (*f*). Sectae methodicorum addictus erat, qui univerſum morborum exercitum in duas phalanges dividebant, alios *ſtricturae*, alios *ſolutionis* morbos appellantes. Dum peripneumoniam definit (*g*), dicit: *Eſt autem paſſio generaliter acuta, atque ſtrictura ſuffecta, adiuncto levi humoris fluore, quem rheumatiſmum vocant*. Sed ad §. 1495 dicetur de frequentia rheumatiſmi varia eius morbi facie, & ſummo periculo, ſi cerebro, vel pulmoni incubuerit, dum ſimul adeſt maxima difficultas eum hic detegendi. An non veroſimile videtur, quod haec obſervaverit *Caelius Aurelianus*? Alio autem loco (*h*), ubi de articulorum paſſione quam Graeci ἀρθρῖτιν vocant, enumerat plura, quae in rheumatiſmo hodie dicto occurrunt. Sic dicit (*i*): *Saepe denique prioris articuli dolore declinante ſecundus invadit, atque eodem ſimiliter miteſcente tertius ſumit exordium, conſentiente etiam veſica, atque ſpinae maioribus nervis, quos* τένοντας *appellant; & in ſtomacho etiam nauſea vel vomitu iactantur aegrotantes &c.* Ubi imprimis notandum eſt, quod & veſicam conſentire his doloribus monuerit. Plures certe vidi auctores, qui de rheumatiſmo ſcripſerunt. Sed mihi viſa fuit ſemper aliqua manere difficultas in diſtinctione adaequata inter rheumatiſmum & arthritidem. An ideo forte *celeberrimus Boërhaevius* maluit dicere, quod rheumatiſmus, licet frequentiſſimus, ſit morbus agnatus arthritidi, podagrae, & ſcorbuto, quam aliam definitionem dare, quae illum ab his morbis accurate diſtingueret. Ipſe rheumatiſmum ſaevum paſſus fuerat, & ſub hoc nomine coram diſcipulis quotannis morbum hunc deſcribebat. Tamen in oratione funebri, quam *celeberrimus Schultenſius* in memoriam *Boërhaevii* pu-

(*d*) Uſus opii ſalubris & noxius in morborum medela. Sectione 2 pag. 302, 303.

(*e*) Morbor. acutor. lib. II cap. XXVII pag. 139 (*f*) In praefatione pag. 10.

(*g*) Ibidem pag 139. (*h*) Morbor. chronic. lib. V cap. II pag. 557.

(*i*) Ibidem pag. 559.

publice dixit, leguntur ſequentia: *Arthritidis exquiſitiſſimae tormentis diſcruciatus tandem iacuit reſolutus, ut vix amplius ſenſus ullus, nullus utique motus inferioribus artubus ſupereſſet.* Forte quis credere poſſet, *Schultenſium*, maximum academiae Lugduno Batavae ornamentum, arthritidis nomen ſubſtituiſſe, quum medicus non eſſet, ſed linguarum orientalium celeberrimus profeſſor. Verum in praefatione monet, quod commentariolum ſtudiorum & vitae Cl. defuncti habuerit, quo uſus fuit, additque: *Inſignes hae pericopae, ut lectorem adverterent, eas maiuſculis literis a reliquo contextu diſtinxi & eminere iuſſi.* Commentariolus enim ille propria Boërhaevii manu ſcriptus erat.

Dum haec omnia perpendebam, videbatur mihi *Caelius Aurelianus* (*k*), ubi de variis nominibus morborum articularium agit, non ſine ratione dixiſſe ſequentia: *Sed de his nominibus, quae locorum cauſa diſcreta eſſe videntur, unius tamen virtutis eſſe intelliguntur, in curationibus certandum non eſt. Sunt enim harum paſſionum cauſae antecedentes variae, ut vinolentia, frigus profundum, cruditatio, libido venerea, labor immodicus, vel repentina deſertio ſolitae exercitationis, &c.*

Verum rheumatiſmus non ſine ratione ſcorbuto agnatus morbus dicitur, ſi conſiderentur illa, quae ad §. 1151 in hiſtoria ſcorbuti dicta ſunt. *Eugalenus* (*l*), dum ſigna & ſymptomata ſcorbuti enumerat, recenſet arthriticos dolores, & ſtatim monet medicos ſequentibus: *Quapropter diligentem animadverſionem, & exactam a veterum arthritide diſtinctionem, haec res exigit, & meretur, ne curando prius impingamus, quam morbus eiuſque cauſa nobis ſit cognita atque perſpecta.*

Noluit, in his doloribus, qui ſcorbutum comitantur, dari in morbi principio cathartica fortiora; quia inde exaſperantur dolores, & morbus ipſe in deterius vergit. Monuit autem, ſcorbuticos illos dolores maxime in morbi initio errabundos eſſe, ad alium atque alium eiusdem vel oppoſiti lateris articulum tranſire, & per vagam hanc loci affecti mutationem imprimis diſtingui a doloribus arthriticis.

Sydenhamus (*m*), qui ſumma cum attentione animi examinabat morbos, quos pertractabat, notat, ubi rheumatiſmus non feliciter & bona methodo curatus fuerat, aegros per totam vitam fuiſſe diſcruciatos doloribus vagis, nunc quidem mitioribus, nunc vero atrocioribus, qui a minus cautis pro ſcorbuti ſymptomatibus haberi ſolent. Licet enim non dubitaret, quin ſcorbutus in plagis borealibus revera inveniretur, tamen non credebat, illum adeo frequentem eſſe, ac quidem fert vulgi opinio; ſed *multos ex iis affectibus, quorum nomine ſcorbutum incuſamus, vel morborum fientium, nondum vero factorum, quique nullum adhuc certum induerunt typum, effecta eſſe, vel etiam infelices reliquias morbi alicuius nondum penitus devicti, a quibus ſanguis ceterique humores contaminantur. Verbi gratia, quibus in corporibus materia aliqua,*

(*k*) Morbor. chronic. lib. V cap. II pag. 557.

(*l*) De morbo ſcorbuto num. XXX pag. 85, 86.

(*m*) Sect. VI cap. V pag. 349.

aliqua, arthritidi producendae apta, recens generatur, nondum tamen in artus depluit, varia se ostendunt symptomata, quae scorbuti suspicionem facient, donec arthritis, iam formata, atque actu se exserens, nullum amplius dubitandi locum relinquat. Optime notat; nisi ad modo dicta serio attendere velint in praxi medici, scorbuti nomen crescet in immensum, & omnem fere absolvet numerum morborum, imprimis chronicorum. Unde in illis regionibus, in quibus scorbutus frequens est, in medicorum formulis occurrunt fere semper antiscorbutica, in initio omnium morborum fere, nec ab his abstinent, antequam observentur talia symptomata, quae praesentiam alterius morbi, a scorbuto diversi, certo annuntient. Quum autem morborum chronicorum decursus lento procedant gradu, in ipso hydrope solent dicere; *Ubi desinit scorbutus, ibi incipit hydrops* (*n*). Verum optime *Sydenhamus* addit sequentia: *Haec tamen regula saepe saepius non aliter est accipienda, quam quod, ubi primum se hydrops manifestis prodit indiciis, praeconcepta de scorbuto opinio statim collabascat.*

Licet ergo penitus distinctos morbos esse crediderit auctor egregius, fatetur tamen (*o*), esse speciem rheumatismi, quae ad scorbutum quam proxime accedit, & insigniora huius morbi symptomata aemulatur, ideoque vocatur ipsi *rheumatismus scorbuticus*; qui eadem pariter remedia poscit ac scorbutus; quorum formulae legi possunt (*p*); quarum usu quam facillime debellari & vinci posse hanc rheumatismi speciem testatur. Plurimos sic ipse sanavit, quibus repetitae venae sectiones, catarthica, diaeta lactea, pulveres testacei &c., nihil profuerant.

Describit hanc speciem rheumatismi sequenti modo. Dolor nunc hanc nunc illam partem obsidet, sed eamdem in tumorem raro attollit, neque febrim sibi comitem adiungit. Nec adeo fixus manet; sed magis vagus est, & anomalis inconditisque symptomatibus stipatus. Nunc hunc vel illum artum discruciat, mox internas partes solum afficit, & aegritudinem parit, quae redeunte externarum partium dolore iterum disparet, sicque alternatim divexat aegros, & fit morbus chronicus quam maxime. Observavit etiam, quod rheumatismus ille scorbuticus foeminas prae reliquis adoriatur; uti & viros, qui imbecillioris naturae sunt; hinc fatetur *Sidenhamus*, se suspicatum fuisse, morbum hunc ad hystericorum classem referendum esse; sed experientia edoctus fuit, remediis hystericis morbum minime cessisse. Simul notat, illos, qui longum & repetitum corticis Peruviani usum experti sunt, huic morbo esse obnoxios, hocque esse unicum incommodum, quod ex usu corticis observavit unquam (*q*). Si iam omnia dicta ad hanc paragraphum considerentur, patebit ratio, quare rheumatismus, morbus frequentissimus, dicatur agnatus arthritidi, podagrae, & scorbuto.

(*n*) Sect. VI cap. V pag. 350. (*o*) Ibidem pag. 351. (*p*) Ibidem pag. 352 (*q*) Ibidem pag. 351.

§. 1491. Quem antecedunt temperies ſanguinolenta labe acri infecta, aetas maſcula, victus lautior, calefacto corpori ſubito admiſſum frigus, autumnalis tempeſtas, perſpiratio prohibita, diatheſis inflammatoria lentior cruore pleuritico ſe manifeſtans. Cum febre continua incipiens dolorem creat atrociſſimum, dilacerantem ad minimum motum ſaeviſſime auctum, diu in uno loco fixum, iuncturas quorumcumque artuum obſidentem, ceterum genubus magis infeſtum, lumbis, & coxendici quandoque cerebrum, pulmones, viſcera excruciantem cum tumore, & rubedine loci, periodico itu, & reditu.

Sequitur, ut conſiderentur illa, quae obſervata fuerunt frequenter, praecedere rheumatiſmum, & ideo quandoque inter cauſas morbi, praediſponentes ſaltem numerari ſolent.

Temperies ſanguinolenta labe acri infecta. Veteres, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit, rheumatiſmum, & alios articulares morbos diſtinxerunt a quatuor humoribus, ſanguine, bile flava, bile atra, phlegmate, & variam curam adhibuerunt, prout hic, vel ille ex quatuor iſtis humoribus praedominabatur. Hinc & ipſam podagram ſanguineam eſſe quandoque ſtatuerunt. In rheumatiſmo autem calido ſaepe morbo ſanguinis copiam abundantem accuſaverunt ſaepius, &, uti poſtea in curatione dicetur per ſanguinis miſſionem etiam repetitam, rheumatiſmi cura a medicis tentari ſolet frequenter. Haec videtur eſſe ratio, quare ſanguinolenta temperies ad rheumatiſmum diſponere credatur. Quum autem & in ſanis ceteroquin hominibus ſanguinis boni copia adſit, ab hac cauſa ſola vix oritur rheumatiſmus, niſi alia cauſa ſimul accedat. Imprimis enim metuendus eſt ille morbus, ſi in ſanguineae temperiei hominibus adſit ſimul acris labes.

Humores corporis humani, etiam optimi per ſanitatis actiones inevitabilem acquirunt acrimoniam, niſi illud acre eliminetur de corpore per vias naturales, antequam nocere poſſit, ſequuntur morbi brevi. Per urinam, ſales, & olea ſanguinis acriora iam facta exeunt; per cutanea vaſa difflantur talia, quae diutius relicta in corpore nocerent inſenſibili perſpiratione, vel ſudore; dum ſimul per utramque hanc viam exit abundans in ſanguine aquoſum, in quo ſoluta haerent olea, & ſales iam acriore facta, ſicque facilius expelluntur. Per alvum exeunt faeces ab ingeſtis reſiduae, uti & omnia illa, quae ab humoribus ſanis in oeſophagum, ventriculum, inteſtina depluentibus, reſorpto prius per venas omni utili, manſerunt reſidua.

Si ergo quacumque de cauſa horum acrium ſeparatio ab humoribus ſanis, & ſeparatorum libera de corpore expulſio impedita fuerit, naſcitur acris in ſanguine labes, quae pluribus morbis originem dare poterit.

Obſervata autem docuerunt, a cauſis ſimilibus rheumatiſmum, & diuturnum quidem naſci poſſe.

Teſta-

Testatur celebris medicus (*r*), quod viderit in rheumatismis longis in cute exsurgere efflorescentiam salinam.

Ho veduto nei lunghi reumatismi, o vogliamo dire doglie articolari, fiorire sulla cute un minuto principio biancastro tale, quale è un fiore salino, che penetra i vasi, nei quali si chiude il sale. Si libera perspiratio adfuisset, salinum illud concrevisset minime supra cutim, sed solutum defluxisset facile. *Sydenhamus* (*s*), qui in febribus omnibus, quae inflammationis intensioris sunt participes, cavebat, ut non semper lecto incarcerarentur aegri; fatetur tamen, *eosdem, si diutius quam par erat, pro una vice lecto absuerint, declinante praesertim morbo, in dolores vagos, qui in rheumatismum desinere possunt, nonnunquam facile incidere &c.: quae si contingant, lecto addicendus est, quo apertis cutis spiraculis commode difflari possint istiusmodi particulae, quae malo fomitem praebent; hoc vero ad diem unum, aut alterum tantum sudore non provocato* (*ut* nempe illud acre, quod perspiratione cutis exit de corpore, non retineatur amplius). Idem verum est de sale acri, quod cum urina exit de corpore. Observatum dicitur, quod in rheumatismo laborantibus tantum trigesima pars illius salis inveniatur, quae in urina sanorum hominum adest (*t*). In febribus arthriticis, & rheumaticis observavit *Storckius* (*u*), *quod in magna dolorum exacerbatione, urina plerumque prodiit tenuis, pallida, quandoque stranguriosa; decrescente autem dolore urina primo prodiens erat russa; secunda vero turbida, & mox foetuit, ac posuit sedimentum furfuraceum, subalbidum*. Haec omnia videntur probare, quod in rheumatismo acris labes adsit, quae quandoque copiosis urinis, & sponte obortis sudoribus salutariter expellitur, vel per metastasin ad alia loca deposita a dolore requiem concedit. Testatur *Hoffmannus* (*v*), quod saepius notaverit, *artuum dolores ulceribus sponte subortis in pedibus mox conquievisse, qui postquam arte consolidata fuerant, mox resuscitati sunt. Novimus pariter, immanes artuum dolores, oborta psora, vel scabie leprae albae naturam habente sublatos*.

Antea ad §. 1051 γ, dum de morbis chronicis agebatur, monui, ab acrioribus ingestis frequenter & copiose acrimoniam conciliari posse sanguini; ab aromatum calidorum, piperis imprimis, alliorum, ceparum, sinapi, raphani rusticani, & similium, immodico in condimentis usu; & dolentissimum, & longum toties morbum, rheumatismum nempe, produci posse.

Eruditus medicus *Baynard* (*x*) fuit in hac opinione, dolores rheumaticos non adscribendos esse salinae, aut acidae sanguinis acrimoniae, sed potius oriri a viscida densitate sanguinis, distendentis vasa, per quae difficulter fluit: postea patebit, lentorem morbosum sanguinis adesse in rheumaticis; sed non inde sequitur, quod non simul adsit acrimonia, quae viscosis, & lentis humoribus irretita haeret pertinacius in partibus affectis, & difficilius ablui potest. Ipse egre-

(*r*) Pietro Cornacchini della pazzía pag. 64. (*s*) Sect. V cap. II, pag. 283. (*t*) Raulin. des maladies occasionées par le promptes & frequentes variations de l'air pag. 308. (*u*) Ann. medic. secund. pag. 121. (*w*) Medic. ration. tom. IV, part. 2, pag. 437. (*x*) Philosophic. transact. abridged. tom. III, pag. 265.

egregius auctor asserit, adesse copiam salis acris alcalini in humoribus rheumaticorum, quod acre non satis eluitur per urinam, quam in rheumate laborantibus longe minus salsam esse dicit, quam in sanis. Ipsi enim huic medico debetur experimentum, quo demonstratur, urinam rheumaticorum habere tantum trigesimam partem materiae salinae, quae in urina sanorum adesse solet. Viscidum lentorem in locis rheumatico dolore occupatis adesse statuerunt plures celebresque medici, & in cadaveribus hoc morbo defunctorum se vidisse testantur. *Ballonius* (*y*) in cadavere viri, qui saepius dolores circa scapulas, & humeros passus fuerat, invenit, quod *omnes nervi, & ligamenta musculorum humeralium erant oppleta sero pingui: idem observatum in aliis similes dolores passis, quos nulla pene ars levaverat.* Celebris auctor Anglus *Clopton Havers* (*z*), plurima experimenta tentavit circa mucilaginem, quam in articulis maiorum animalium collegerat, & credidit, illam inspissari ab acribus admistis, acidis imprimis. Notat, vesicatoria applicata locis dolentibus excitare vesicas, quae plenae sunt spissa gelatina cutim spissam referente. Sed imprimis innititur testimonio *Drelincurtii* celebris medicinae professoris Lugduni Batavorum, qui testabatur, quod in cadavere hominis rheumatismo mortui invenerit gelatinam concretam supra musculos, quae duos tresve aureos crassitie aequabat. Sed & postea *Havers* ipse vidit binos casus, qui *Drelincurtii* observationem confirmabant.

Pulcra experimenta tentata fuerunt circa similem materiam gelatinosam ex ingenti femoris tumore sub periosteo haerente variis tentaminibus eductam (*a*), quae docent, acidam acrimoniam adfuisse in hoc gelatinoso. Non tamen videtur absolute inde concludi posse, quod acrimonia, quae rheumatismum comitatur, semper acida sit. Nam in mucilagine articulorum desumta ex maioribus animalibus, & ex hominibus similia tentamina facta fuerunt, quae docere videntur, quandoque non acidam, sed alcalinam acrimoniam adfuisse (*b*); licet tamen in plerisque acidi signa inventa fuisse fateantur.

Omnia hactenus dicta satis probant, temperiem sanguineam labe acri infectam antecedere frequenter rheumatismum, & acrimoniam illam non semper eamdem, sed variam esse posse. Sic ex ante dictis patet, acrimoniam scorbuticam saepius incusandam esse, quum rheumatismus dicatur inde scorbuto agnatus morbus.

Credidit egregius *Raulin* (*c*), aliquando de luis venereae acrimonia in hoc morbo cogitandum esse; imprimis in illis, quos non sua culpa, sed parentum, quidquam de foedo morbo contraxisse, credi potest. Putat enim, quo longinquior fuerit prima origo luis venereae, eo magis aequivocos esse dolores, quibus miseri tales excruciantur, & eo similiores esse doloribus rheumaticis. Fatetur candide, se deceptum fuisse, dum nimis tarde revelabatur ipsi hoc

(*y*) Ephemerid. lib. I, tom. I, pag. 30. (*z*) Osteolog. nova pag. 226, 227. (*a*) Memoires de l'academ. de chirurgie, tom. 1, pag. 277, 278. (*b*) De Bonon. scient., & artium instit., atque academ. commentar. tom. I, pag. 148, & seq. (*c*) Des maladies occasionées par les promptes, & frequentes variations de l'air pag. 306.

hoc familiae arcanum, & in altero simili casu mercurium profuisse solum, incassum tentatis illis, quae ad rheumatismum curandum adhiberi solent.

Aetas mascula. Ubi de articulorum, & coxendicis dolore agit *Aretaeus* (*d*), monet, viros facilius in hunc morbum incidere, & ex mulieribus agiliores. Viri duris laboribus, aëris iniuriis, itineribus, belli calamitatibus, victui inordinato magis exponuntur, quam mulieres; hinc minime mirum est, quod talibus morbis corripiantur frequentius, quam mulieres, nisi illae, ut *Seneca* in epistolis in luxum invehens de feminis sui temporis dicit: *Beneficium sexus vitiis perdiderunt*, &, *quia feminam exuerunt*, *damnatae sunt morbis virilibus* (*e*). Notat tamen & *Aretaeus* (*f*) sequentia: *Mulieres*, *licet rarius quam viri*, *difficilius tamen hoc vitio laborant*. *Quod enim neque usitatum*, *neque familiare est*, *id si aliqua urgente causa potentius evaserit*, *violentum quum sit*, *maiorem calamitatem infert*. Vidi sic in femina macilenta, hysterica, quae a motu corporis incalescens multum exposita fuerat aëri vespertino frigido, autumnali, dolorem acerbissimum natum circa os coccygis, qui subinde levior dispergebatur per totum corpus, dein redibat ad os coccygis longe molestior, ita ut nec in lecto manere posset: febris aderat satis lenis. Trium septimanarum spatio morbus sanatus fuit quidem, sed singulis autumnis postea sensit aliquas eiusdem mali reliquias.

Puella nobilis a corporis motu valido incaluerat multum, dein in scapha aperta sedens quieta exponebatur rori vespertino. Sequenti die dolor cervicis validus aderat, qui inde per totum corpus dispergebatur miris vagus modis, pedes, cubitos, digitos manuum occupans; quandoque & lobum auriculae invadebat cum rubore, & tumore. *Aretaeus* (*g*), dum vagam horum dolorum indolem describit, dicit: *Post omnia nares*, *&* *aures*, *&* *labia afficiuntur*.

Victus lautior. Quia inde temperies sanguinea augetur. Saepe etiam in conviviis lautioribus condimenta acriora offeruntur, dum fames non amplius cibos poscit; unde acris labes sanguini inducitur.

Calefacto corpori subito admissum frigus. Nulla inter causas rheumatismi frequentior est, nulla validior, quod & confirmatur testimonio *Sydenhami* (*h*) agentis de rheumatismo. *Hac ut plurimum occasione nascitur aeger sc.*, *sive exercitio aliquo vehementiore*, *sive alio modo ex calefactus mox repentinum frigus admisit*.

Calor sive ab aëere nimis aestuante, sive ab exercitiis corporis validis productus fuerit, humores externos semper tenuiores aufert, internos residuos excoquit, dissipat mobiliora, lentiora aggregat, compingit, exsiccat (*i*), tandem in massas irresolubiles adunat; unde immeabilitas humorum, simulque elongatio, & debilitatio solidorum. *Hippocrates* (*k*) a calore ischiadem nasci mo-

(*d*) Morbor. diuturn. lib. II, cap. XII, pag. 67. (*e*) Ibidem pag. 260. (*f*) Ibidem pag. 67. (*g*) Ibidem pag. 66. (*h*) Sect. VI. cap. V, pag. 344. (*i*) Herm. Boërhaeve instit. medic. §. 746. (*k*) De internis affectionibus cap. LIII, charter. tom. VII, pag. 676.

monet: *Si quis per multum tempus in sole iter fecerit, & coxendices incaluerint, & qui humor articulis inest, ab aestu resiccatus fuerit. Quod autem resiccetur, & durescat, id mihi certum signum est. Aeger enim articulos prae dolore, qui in eis est, vertere, aut movere non potest; & eo quod digiti rigidi non moveantur.* Notari meretur, quod *Cornarius* illam lectionem praetulerit, quae loco τοὺς δακτύλους habet τοὺς σπονδύλους, dum in ischiade malum potius ad vertebras, quam ad digitos transit.

Corporis calore aucto funditur pinguedo, quae antea quieta haerebat in tunica cellulosa, omento, mesenterio &c., subito miscetur sanguini, & humorum circulantium molem auget. Videmus in calefactis hominibus vasa turgida, faciem rubram, uti & artus, imo totum corpus, adeoque sanguinem rubrum penetrasse in vasa minora, per quorum extrema vel omnino non, vel saltem difficulter aucto circulationis motu penetrare poterit in venas; unde obstructionis, & inflammationis periculum sequitur. Si iam corpori per calorem sic mutato frigus subitum admittatur, fibrae solidae densantur, roborantur, vasorum cavitas minuitur subito, partes crassiores in vasa prius dilatata ingressae haerent immobiles; adeoque omnia haec mala, a calore prius producta, augentur plurimum, & difficiles morbos producere possunt. Conferantur & illa, quae in pleuritidis historia §. 881, 2 dicta sunt.

Haec dum considerabat celeberrimus medicinae, & anatomes professor *Simsonus* (*l*) statuit, a subito frigore admisso constringi vasa, quae per externam superficiem corporis distribuuntur, & humorum liberum transitum per illa impediri. Illa vero vasa, quae profundius locantur, tardius longe a frigore admisso afficientur, hinc totam vim, & impetum sanguinis patientur, qui per externa vasa subito frigore constricta libere transire non potest. Sic autem plures rheumatismi effectus explicat.

Si ponamus, magnam summi corporis partem simul excipi frigore, ex eoque rheuma quaquaversum spargi in multos tam musculos, quam articulos, facile intelligetur, qui singulorum musculorum usum, & actionem sequatur dolor, atque punctio; qui variata corporis positura punctiones illae subito de loco in locum migrent, pari scilicet celeritate, atque se mutuo excipiant musculi, quorum usus est in corpore vertendo, surrigendo, vel alio quovis modo inflectendo; qui etiam ceteris rheumatismis gravior sit is, qui inquietes spiritui trahendo, & reddendo musculos infestat. Denique cur destillatio, si circum articulos diutius haeret, & in partes ambientes redundat, earum tandem tonum, & vigorem ex nimia distensione prorsum infringat, quarum ubi desiit actio in liquores hos extravasatos, efficitur, ut ne amplius liquores ipsi fluidi remaneant, habilesque, qui vicissim absorbeantur, sed contra, ut facile coagulentur, & indurescant, postremo ut reddant articulum plane immobilem, qualem eventum saepe ostendit usus.

Merentur legi, quae celeberrimus auctor de origine rheumatismi latius deducit, quam adscribit huic imprimis causae, quod nempe vasa profundius demersa totam vim, & impetum sanguinis patiantur, qui per vasa corporis superficiem

(*l*) De re medica dissertat. quatuor, pag. 110, 111.

ficiem perreptantia, ſubito frigore conſtricta, libere tranſire non poteſt, adeoque tanto validius urgeat illa vaſa, quae profundius ſita ſunt, & ſimul horum vaſorum ſecretiones naturales augeat; unde deducit cauſam, quare pars rheumatiſmo affecta ſaepe cum rubore intumeſcat.

Simul ſic explicat, *cur aër per anguſtam rimam irruens corpori conſtanter imprimat frigoris ſymptomata, illique praecipue parti, quam perflavit proxime* (*m*). Concludit hinc catharrum, tuſſim, rheumatiſmum &c. ſolidarum, non fluidarum partium corporis morbos eſſe. Interim videtur & admiſſum frigus ſubitum in humores vaſis contentos agere, illorumque fluiditatem minuere. Sanguinis ex naribus ſani hominis labentes guttulae in aquam frigidam ſtatim perdunt fluorem. *Aegineta* (*) monet ſequentia: *Et humor a natura alienus, & particularum imbecillitas morbum adfert articularium.*

Iuvenes, tenelli, aliique debiles in hos morbos proclives ſunt; quia in illis latera vaſorum facilius cedunt impulſis liquidis. Inde etiam intelligitur, quo ſaepius, diutiuſque pars aliqua rheumatiſmo affecta fuit, eo promtius poſtea reverſurum morbum; quia vaſa ſaepius, vel diu diſtracta labefactantur, & poſtea cedunt promtius cuilibet vi ingruenti. Femina illa hyſterica, cuius paullo ante in eadem hac paragrapho mentionem feci, ſenſit ſingulis autumnis redeuntis morbi minas.

Quum ergo articuli, & tendinoſae expanſiones muſculos tegentes, in pluribus locis corporis non multum a cute remota ponantur, in quam ſubito admiſſum frigus ſtatim agit, intelligitur ratio, quare toties in illis rheumatiſmus contingat.

An validum frigus ſubito admiſſum calenti valde corpori poſſet partium mollium, quae oſſa tegunt, vaſa ſic ſubito ſtringere, ut rheumatiſmus interna oſſium cavorum vaſa afficeret, quae non tam cito a frigore affici poſſunt, adeoque fortiter irruentium humorum impetum ſuſtinebunt. *Storckius* (*n*) credit, ſe tales caſus obſervaſſe, dum aër humidus, nebuloſus, frigidus autumno, hyeme, & vere frequenter fuerat. Licet enim reliqua ſymptomata, quae comitantur rheumatiſmum, adeſſent, aegri quidam externum adtactum, quamvis ſatis rudem, ſine magna moleſtia ferebant. Febris etiam erat valde mitis in his; ſed in pectore ſiccitas, & frequens tuſſis ſemper aderant: vires brevi concidebant, & corpus extenuabatur.

Remedia penetrantia, ſudorifera calidiora, diuretica calidiora his maxime nocuerunt. Medicamenta emollientiſſima profueruut; a quibus per plures dies copioſe, & calide ſumtis circa articulos coeperunt apparere tumores; moleſta vigilia, & inquietudo ceſſabant, dum aegri placide obdormiverant.

Autumnalis tempeſtas. Mane, & veſperi frigus ſaepe adeſt, quod toties laedit incautos, qui diurni caloris impatientes corpus non ſatis tegunt veſtibus. Monuit *Galenus* (*o*), ut matutina frigora devitent, nec ob aeſtum veſtes exuant,

(*m*) De re medica diſſertat. quatuor, pag. 119, 120. (*) Lib. III, cap LXXVII, pag. 257. (*n*) Ann. medic. ſecund. pag. 124. (*o*) De human. corpor. conſtitut. Charter. tom. VI, pag. 441.

exuant homines autumnali tempore; quod & confirmavit *Celsus* (*p*), dicens: *Per autumnum neque sine veste, neque sine calceamentis prodire oportet, praecipue diebus frigidioribus, neque sub divo nocte dormire, aut certe bene operiri.* Quum in Hungaria matutina illa, & vespertina frigora autumnali tempore non tantum, sed & provecta iam aestate adsint saepius, licet in meridie aestus sit molestus adhuc, solent huius regni incolae pallio pelliceo corpus tegere fere semper; quod a collo pendulum, dum meridianis horis calet aër, vix molestum, a tergo fluctuat satis libere, & brachia, manusque libera relinquit ac intecta. Ubi vero frigus matutinum, vel vespertinum ingruit, levi negotio manus, & brachia manicis pallio annexis muniunt, dum simul pallio adducto thoracem, & abdomen ab omni frigore defendunt facile. Sic vestita haec gens bellicosa in castris autumnalis aëris intemperiem tolerat facilius.

Dum *Hippocrates* (*q*) morbos autumnales enumerat, inter illos & *ischiades* recenset; quod nomen datur rheumatismo, dum coxam occupat. Ischiadas autem tempore autumnali ex humorum cum malignitate, tum refrigeratione maxime fieri, *Galenus* (*r*) in commentario huius aphorismi statuit. *Sydenhamus* (*s*) pariter observavit, quod nullo non tempore invadat rheumatismus, sed maxime autumno.

Perspiratio prohibita. Totum corpus humanum perspirare *Hippocrates*, & *Galenus* probe iam noverant, postea que a *Sanctorio*, *Keil*, *de Gorter*, *Kau* pulcre confirmatum fuit, qui per observationes omni cum attentione factas, & experimenta tentata maximam utilitatem arti medicae conciliaverunt.

Demonstratum enim iam est evidenter, per arterias cutaneas, & emissaria cryptularum cutanearum ex pulmone, naribus, ore vaporem tenuem, copiosum difflari in aëra: tenuissimus autem debet esse perspirationis humor, quum *celeberrimus Simson* (*t*) saepius tentato experimento invenerit, indusium, quo corpus tota nocte tectum fuerat, ne grano quidem ponderosius inventum mane fuisse; licet integra libra facile tempore noctis perspiraverit de corpore. Imo in indusio, quod per tres dies, ac noctes gestaverat continuo, nullum ponderis augmentum invenit.

Quum observaretur, perspirationis excretionem magis mutari a motibus animi, quam corporis, & simul adeo subtile esset liquidum perspirans, ut nec indusii corpus tegentis pondus augeret, hinc dubitaverunt quidam, an forte pars subtilissimi liquidi, quod per nervos movetur, hac via difflaretur de corpore. Sed & tenuis illa lympha, quae nervos involucris suis tectos alluit, humectat, fovet, & sic impedit, ne fibrillae nervosae in maiori trunco nerveo collectae haerentes concrescant inter se, videtur per viam perspirationis posse difflari de corpore, quum involucra haec secedant a nervis, dum illorum extrema ad cutim pervenerunt, ut tactus organum constituant.

Dif-

(*p*) Lib. I, cap. III, pag. 3. (*q*) Aphor. XXII, sect. III, Charter. tom. IX, pag. 117. (*r*) Ibidem. (*s*) Sect. VI, cap. V, pag. 344.
(*t*) An inquiry how far the vital and animal actions can be accounted for independent of the Brain. essay IV, pag. 196.

Difflantur perspiratione & quaedam, quae diutius relicta in corpore nocerent, morborumque causae fieri possent; est & alia perspirabilis liquidi pars, quae per vias urinae exire posset tuto; & hinc minuta perspiratione urinae copiam augeri observatur, ac contra. Videntur per cutis spiracula difflari illa, quae per alias vias integre de corpore expelli nequeunt, & sic perspiratione prohibita retinentur nocitura.

An, dum in morbis acutis periculosis tota cutis arida fit, non cessat omnis perspiratio? An non illud perspirabile per vasa exhalantia exire nequiens, introrsum repulsum, pallidas, & decolores urinas facit, quas periti medici in talibus morbis metuunt semper? Quum autem in iisdem morbis omnia in putredinem tendant, an non aliquid volatile, alcalinae fere iam naturae, in corpore retinetur magno cum periculo, quod perspirationis ope difflari potuisset? Unde medici gaudent, dum talium aegrorum cutis sicca humescere incipit. Videtur probabile, tenuiorem partem chyli cum sanguine quidem fluentis, sed nondum naturam humorum nostrorum adepti perspiratione invisibili expelli de corpore. Auctores, qui de perspiratione scripserunt, statuunt, trihorio post prandium minorem perspirationem observari; dum nempe ex ingestis chylus paratur; sequentibus horis augeri denuo; dum chylus iam paratus cum sanguine per vasa fluit. An non verosimile est, quasdam ingestorum partes in chylum iam mutatas, sed quae nimis resisterent integrae subactioni, qua ex chylo sanguis paratur, per vasa cutis perspirantia difflari? In hominibus, qui copioso allio utebantur in cibis quotidie, puto me olfecisse quandoque allii odorem ex digitorum apicibus exspirantem. Si per impeditam perspirationem ingestorum acrium subtiles partes retinentur diutius, acri labe poterit infici sanguis, & sic disponi ad rheumatismum producendum; uti in eadem hac paragrapho dictum fuit. Antea ad §. 586 β, ubi de febrium causis agebatur, ex *Hippocrate* (*u*) sequentia allegavi: *Qui probe perspirant, imbecilliores, & salubriores exsistunt, & facile convalescunt. Qui male perspirant, priusquam aegrotent, robustiores sunt. Quum vero in morbum inciderint, difficilius sanantur. Haec autem & toti, & parti.* Quamdiu enim in debilioris fabricae hominibus perspiratio rite procedit, optime se solent habere; quumque a levioribus causis haec quidem impediatur in iisdem, sed & facile restituatur, convalescunt facilius. Qui vero minus perspirant, robustiores sunt plerumque ceteris paribus, neque a levibus adeo causis laeduntur. Ubi vero a validioribus morborum causis naturale talium robur superatur, periculosius aegrotant, & difficilius convalescunt. Ob hanc rationem videtur aetas mascula inter praecedentes causas recensita fuisse; quia mares ceteris paribus feminis sunt rubustiores.

Diathesis inflammatoria lentior, cruore pleuritico se manifestans. Quando rheumatismo laborantibus vena secatur, invenitur, quod cruoris emissi pars rubra sero innatans tegatur alba, dura, crassa, rigida pelle, fere instar co-

(*u*) De alimento Charter. tom. VI, pag. 287.

corii porcini; hunc cruorem vocant sanguinem pleuriticum; quoniam talis crusta in hoc morbo fere semper invenitur; unde concluditur, in rheumaticis diathesin inflammatoriam lentiorem adesse. Videri poterunt illa, quae in historia inflammationis de hoc sanguine inflammatorio pleuritico dicto habentur ad §. 384.

In rheumatismo decumbentibus, quem ingens febris comitabatur, secta vena, *sanguis semper tegebatur crusta flava, crassa, tenacissima; serum a sanguine subinde per quatuor, aut quinque horas non secessit, & quod secessit, paucum fuit, & crassum, & aliquoties observavit* (v), *id virgula elevatum fila egisse*. Unde proponit: *An in sero sanguinis erat praecipua mali sedes*. In his enim aegris *secundo, aut quandoque primo statim die partes dolentes tumore albo inflabantur, & inde omnia adeo erant tensa, ut aegri nullum membrum absque summo dolore potuerint movere* (x). Imo & a minimo adtactu tantus excitabatur dolor, ut miseri clamorem inhibere non potuerint.

Multi aegri tumore rheumatico universali adficiebantur; etenim tertio, vel quarto morbi die cutis totius corporis coepit tendi, albo tumore elevari, & acute dolere; ipsa quoque facies tumore deformis facta est (y). Haec omnia videntur confirmare, quod aliquando in sero, forte & in lympha sanguinis, rheumatismi praecipua sedes sit. Quandoque & articuli in hoc morbo affecti parvo tumore subrubelli coloris prominent, uti saepius vidi.

Si post talem tumorem rheumaticum universalem subito omnia membra detumescerent, materies per totum corpus dispersa in unum locum confluens ingentes tumores lymphaticos formavit, qui plerumque genua, coxas, aut inguina occupabant. Nec cesserunt hi tumores remediis discutientibus externe applicatis, nec sudoriferis, aut diureticis datis de corpore expelli poterant; sed scalpello debebat parari via, *& semper tunc prodiit serum flavum viscidum, quod leni calore potuit inspissari* (z). In unico aegro tumor talis inter scapulas nascebatur caput humanum mole excedens; ex quo aperto novem librae flavi viscidi effluxerunt.

Hinc lentor, & visciditas, ac facilis humorum concretio videntur in rheumatismo adesse, forte & iam aliquatenus praeexstitisse ante eius originem, quae quandoque admodum subitanea est; uti postea patebit. Concretiones enim fluidorum nostri corporis subito fieri posse, satis notum est. In morbis acutis quandoque paucae guttulae sanguinis de naribus cadunt, fluidae adhuc, sed momento post solidae, ac concretae. Ille sanguis paullo ante per pulmonem transire potuit in cor sinistrum, &, simulac de vasis exivit, soliditatem acquirit. Unde pro malo omine periti medici hoc habere solent, dum credunt, sanguinem in subitam concretionem pronum tunc esse, simulac vasorum in liquida contenta actio concretionem impediens a quacumque demum causa minui incipit.

Quare, si diathesis inflammatoria lentior in sanguine adsit, quidquid liberri-

(w) Anton. Storck ann. medic. secund. pag. 115. (x) Ibidem pag. 114.
(y) Ibidem pag. 116. (z) Ibidem pag. 117.

rimam circulationem impedit, poterit rheumatismo originem dare. *Celeberrimus Hofmannus* (*a*) monet, se aliquoties observasse, *quod a paullo strictiori ligatura post sectam venam ob inflictum paullo gravius vulnus in pedibus per 24 horas relicta, dolor ipsos pedum, & maxime pollicis articulos, non secus ac in podagra fieri solet, per multos dies cum molestia durans invaserit*. Imprimis hoc contigerat celebri medico, qui sibi in sura venam pertundi iusserat, & ob profundiorem venae situm fortiori ligatura opus habuerat: sed altero mane atrox dolor non tantum suram, verum ipsos quoque pedis articulos infestavit.

Cum febre continua incipiens dolorem creat atrocissimum dilacerantem &c. Sequitur nunc considerandum, quomodo rheumatismus incipiat, qualis sit eius decursus, quibus symptomatibus stipatus progredi soleat. *Sydenhamus* (*b*) sequentem huius morbi descriptionem dedit: *A rigore, atque horrore orditur tragoediam; quos statim excipiunt calor, inquietudo, sitis, & reliqua illa infelix symptomatum caterva, quibus stipantur febres. Elapso uno die alterove (est & ubi citius) aeger atroci dolore nunc in hoc, nunc in illo artu infestatur, in carpis, humeris, genubus praesertim, qui locum subinde mutans vicissim illos occupat, rubore quodam, & tumore in parte, quam postremum affecit adhuc residuis. Primis aliquot diebus febris, & symptomata iam memorata quandoque coincidunt; febris autem sensim evanescit manente dolore, quin & nonnunquam immanius saeviente, materia scilicet febrili in artus translata; quod satis arguit febris ipsa saepius recrudescens ob materiam morbificam ab intempestivo externorum usu repercussam.*

Quandoque post aliquot horas febris inceptae percipitur dolor vagus, eodem adhuc die, quandoque & sequenti sedem figens in hoc, vel illo loco, qui quandoque intumescit; aliquando nullus tumor observatur, sed adtactus loci occupati semper dolorem auget (*c*). Aliquando contingit, subito excitari dolores tales, & acerrimos quidem. Puella 21 annorum sana, sed sanguinei temperamenti autumnali tempore coepit conqueri de dolore circa cristam ossis ilii dextri: sequenti die flectens subito corpus, ut aliquid humo tolleret, dolor ille uno momento augebatur immaniter, & mox se dispersit per totum latus dextrum, crus, ac brachium dextrum, imo & per latus dextrum capitis; a levissimo corporis motu dolor augebatur. Sanguinis missione facta statim menstrua prodierunt. Quarto die morbi urina subsedit albo crasso copioso sedimento; uti & sequenti die; sexto die urina naturalis; septimo die cessavit omnis dolor.

Quo validior est febris, a qua morbus incipit, eo plerumque acrior dolor, & molestior totius morbi decursus. Licet saepe hunc vel illum articulum occupet dolor, & ibi figatur malum, febre plurimum minuta, vel & omnino cessante, tamen non semper in eodem loco fixus manet. Aliquoties vidi, ex dextra manu v. g. in sinistrum genu dolorem rheumaticum migrasse, inde re-

(*a*) Medicin. ration. tom. IV, parte secunda, cap. VIII, pag. 434. (*b*) Sect. VI, cap. V, pag. 344. (*c*) Anton. Storck ann. medic. secund. pag. 112, 113.

rediisse ad locum priorem, vel & alias corporis partes, imo quandoque relicto priore loco totum corpus occupasse. Similia & ab aliis medicis observata fuerunt. Sic *Storckius* (*d*) vidit, materiam, quae articulos manuum, & pedum occupavit, per totum corpus fuisse dispersam, summos excitasse dolores, atque universalem induxisse rigorem, imo tetanum. Sola tamen maxilla inferior mansit libera: ipsi oculi sanguine suffusi protrudebantur, & prae dolore lacrymae acerrimae, quae genas eroserunt, defluxere: postea pectus fuit affectum cum respiratione sublimi, & suffocationis metu. Applicabantur sinapismi satis fortes articulis manuum, ac pedum, & post sesquihoram ingens dolor occupavit genua, carposque manuum, minuto statim suffocationis periculo, subito aderat dolor acutissimus circa umbilicum, qui illico disparuit, scybalis multis durissimis post enema iniectum evacuatis. Inguina porro invasit dolor, qui dein transivit ad testiculos sequentibus convulsionibus, & animi deliquio cum perfecta asphyxia, quae per septem minuta duraverunt; dein calor extremorum, & pulsus redierunt; sequebatur placidus somnus cum sudore continuo in genubus, & carpis manuum levis mollis tumor apparebat cum dolore exiguo, & octiduo elapso rediit sanitas post copiosissimam urinam expulsam usu infusi florum sambuci, ac seri lactis.

Plures casus vidi, qui docent, materiam morbosam in rheumatismo mira satis mobilitate subito locum mutare, & iuncturas quorumcumque artuum obsidere; licet genubus, lumbis, coxendici magis infestus sit morbus. Sed non tantum articulos obsidet morbus, verum & expansiones tendinosas, dictas aponeuroticas, quibus teguntur musculi colli, dorsi, & artuum; quam rem optime notavit celeberrimus *Cocchi* (*e*).

Quandoque cerebrum, pulmones, viscera excruciantem. Ex illis, quae hactenus dicta sunt, haec res satis evidenter patuit. Verum quandoque contingit, ut materies rheumatica admodum vaga sit, & mox externas, mox internas partes occupet (*f*); unde tales aegri in maiori versantur periculo. Aliquando enim dolor in membris disparet, oritur pectoris anxietas, cordis palpitatio, pulsus intermittens, & redeunte ad membra dolore haec symptomata disparent, pulsusque paullo ante tremulus, & intermittens denuo aequalis, & liberrimus est. Alibi (*g*) describuntur plures similes morbi, qui mense novembri 1759 in *nosocomio Pasmanniano* aderant, quorum initium fuit horror per totum corpus, dein languor; postea dolor rheumaticus partim vagus, partim fixus, qui omnia membra obsedit, & subinde post unam alteramve horam cessavit, tuncque pectus oppressum fuit, & aegri coeperunt tussitare. Caput etiam doluit vario modo. Quandoque post plures horas dolor rheumaticus de novo per omnia membra diffusus est; & tunc illico desiit dolor capitis, pectoris oppressio, & tussis evanuerunt. Illae autem mutationes in eodem aegro saepius contigerunt.

Haec

(*d*) Anton. Storck ann. medic. secund. pag. 126, 127. (*e*) Dei bagni di Pisa tractato pag. 171. (*f*) Anton. Storck ann. medic. secund. pag. 126. (*g*) Ibidem pag. 40, 41.

Haec materies rheumatica quandoque adeo mobilis, & vaga, nisi bona curatione, de qua paullo post dicetur, dissipari possit de corpore, vel expelli, in unum locum confluit aliquando, & ingentes tumores lymphaticos producit; de quibus eadem hac paragrapho dictum fuit, quomodo in externa corporis superficie appareant, &, illis pertusis exiverit semper serum flavum viscidum, quod leni calore potuit inspissari. Quum ergo pateat, eamdem hanc materiem ex artubus derivari posse ad caput, ad pectus, si nec inde salutari metastasi redeat ad artus, nec curatione expellatur de corpore, poterunt tales tumores in interioribus colligi, & pessima mala producere, imo mortem, uti cadaverum hoc morbo defunctorum sectio docuit.

Tres aegri, in quibus serum per universam corporis superficiem antea dispersum subito interiora occupavit, rheumatismo perierunt (*h*). In binis cadaveribus reperiebatur copiosissima flava gelatinosa materia inter membranam pulmones ambientem, & ipsos pulmones, totaque pulmonum substantia in admodum parvam molem compressa erat. Talis materies valde copiosa quoque inter piam matrem, & cerebrum, atque cerebellum haesit; anteriores cerebri ventriculi simili gelatina pleni erant.

In tertio aegro disparuit tumor artuum, secuta fuit difficilis respiratio, & tussis convulsiva, quae nullis remediis obedivit; unde miser intra quatuordecim dies, omnibus viribus exhaustus periit. In medio pulmonis dextri detegebatur saccus, qui quinque libras seri flavi subacris reclusit. Cetera fuerunt sana.

Sydenhamus (*i*), dum de rheumatismo agit, dicit sequentia: *Iam plus satis grassatur hic morbus, & licet rarissime hominem e medio tollat febre semel depulsa, tamen & vehementia doloris, & diuturnitas eum prorsus contemni non sinunt. Etenim, si minus perite tractetur, non ad menses tantum, sed ad annos etiam aliquot, imo per omnem adeo vitam miserum haud infrequenter discruciat.* Verum ex illis, quae sequuntur immediate, satis patet, quod hanc prognosin fecerit de rheumatismo, qui articulationes obsidet, & in illis fixam sedem obtinuit. Ubi enim vaga materia rheumatica locum mutat, & ad vitalia viscera deponitur, tunc de hoc morbo non posset dici, quod rarissime hominem e medio tollat. Postea ad §. 1495 patebit, quod maxima saepe difficultas adsit morbum detegendi, dum cerebrum, aut pulmonem occupat: tunc enim summum periculum adest, & mors sequens non tribuetur rheumatismo, ut causae.

Ipse *Sydenhamus* (*k*) monuit, se observasse affectum quemdam, modo rheumatismum aemulantem, modo a nephritico dolore, quoad saevissimum lumborum cruciatum non multum abludentem, qui febres intermittentes excipere solet, & hunc morbum translationi materiae febrilis in musculosas corporis partes adscripsit. Huic malo illam methodum medendi adhibendam iussit, quae febri intermittenti convenit. *Quum a frequenti venae sectione, & quibuscum-*

(*h*) Anton. Storck ann. medic. secund. pag. 119. (*i*) Sect. VI, cap. V, pag. 345.
(k) In epistola I responsoria ad Robertum Brady in fine, pag. 406.

cumque aliis evacuationibus, exasperetur illud, atque aeger in vitae discrimen coniiceretur.

Notabilem observationem vidi apud *Storckium*, quae huc referri meretur (*l*); per quam confirmatur, consortium febris intermittentis cum rheumatismo quandoque contingere.

Aeger validissimo dolore rheumatico per totum corpus torquebatur; febrim habuit valde mitem, & subinde per tres quatuorve horas ab omni dolore liber fuit. Simulac dolor aberat, tertio quovis ictu intermisit pulsus, & tempus intermissionis aequabat longitudine illud, quo tres priores pulsus peragebantur.

Aeger tamen nunquam de pectoris anxietate conquestus fuit, sibi praesens semper, nec multas vires amisit.

Quarto die mane omnia erant valde mitia; circa meridiem rigor, febris exacerbatio, sed absque dolorum augmento, nox sequens inquieta. Quinto die dolores cessabant; sed tertio quovis ictu pulsus intermisit; circa meridiem redierunt dolores & febris, praegresso rigore, fuit adeo vehemens, ut vires plurimum minutae essent; ideo statim datus fuit cortex Peruvianus; nox sequens, dato paregorico, quieta erat.

Sexto die febris mitis; circa meridiem vix ulla exacerbatio; dolores manserunt aeque validi. Cortex Peruvianus conservis antiscorbuticis mistus, magna dosi quotidie adhibitus fuit una cum sero lactis floribus sambuci infuso. Sic penitus suppressa febris, sed dolores nequaquam minuti fuerunt; si minuerentur, post tertium quemvis ictum pulsus intermisit.

In horum medicamentorum usu perrexit ad duodecimum diem usque, quo erupit sudor copiosus, foetidus, subfuscus, tenax, qui aegrum valde debilem reddidit: dolores autem penitus evanuerunt; pulsus naturalis esse coepit.

Postea, sepositis hactenus usitatis remediis, *claretum* datum fuit, & serum lactis pro potu. Diaeta molli, ac probe nutriente intra aliquot dies redierunt vires, & aeger optime convaluit.

In quibus praecipue notari meretur, corticem Peruvianum abstulisse febrim; sed dolores rheumaticos, pulsusque intermissionem mansisse; solo foedo hoc sudore expulso, omnia haec mala fuerunt superata.

Cum tumore, & rubedine loci. Sic saepius contingere solet, non semper tamen. Vidi aliquoties, acerrimum adfuisse dolorem absque ullo tumore, vel rubedine partis affectae. *Storckius* (*m*) notat sequentia: *Plaga dolore affecta quandoque intumuit, quandoque nullus tumor advertebatur; omnis autem adtactus dolorem auxit.* Vidit quandoque in multis aegris (*n*), praegresso horrore, ingentem febrim ortam, & secundo, quandoque statim primo die partes dolentes albo tumore inflabantur; unde omnia adeo erant tensa, ut aegri nullum membrum absque summo dolore potuerint movere. Vidit (*o*) & *multos aegros tumore rheumatico universali affici. Etenim tertio, vel quarto morbi die*

(*l*) Ann. medic. secund. pag. 128, & seq. (*m*) Ibidem pag. 113, 122. (*n*) Ibidem pag. 114. (*o*) Ibidem pag. 116.

die cutis totius corporis coepit tendi, albo tumore elevari, & acute dolere. Aliquoties me vidisse memini articulum quemdam acerrimo dolore rheumatico afflictum, sed non tumentem; dum postea in alium articulum migrabat malum, locus prius affectus subrubello colore tumidus apparebat; simul in eodem loco doloris lenimen aderat. Videtur & *Sydenhamus* hoc notasse (*p*), dum de dolore rheumatico agit; dicit enim: *Qui locum subinde mutans, vicissim illos occupat, rubore quodam & tumore in parte, quam postremum affecit, adhuc residuis.*

Periodico itu & reditu. Ad praecedentem paragraphum, ubi de rheumatismi definitione agebatur, patuit, quod ille morbus merito dicatur agnatus arthritidi, podagrae, & scorbuto; hinc mirum non est, si quaedam, quae his morbis praecipue conveniunt, etiam rheumatismo tribuantur. Arthritidem, & podagram, periodico itu & reditu renovare cruciatus, apud medicos in confesso est. Dixit *Sydenhamus* (*q*), de hoc morbo agens: *Morbus hic, quoties a febre seiungitur, arthritis saepe audit, quamvis essentialiter ab illa distinguatur, prout cuivis facile constabit, cui uterque morbus intimius fuerit perspectus.* Verum ipse paullo ante dixerat, febrim in rheumatismo sensim evanescere, manente interim dolore, quin & nonnunquam immanius saeviente: non mirum ergo foret, quod a quibusdam dolores tales absque febre comite pro arthritide habiti fuerint. Notavit autem (*r*), rheumatismum, si minori tractetur peritia, quandoque diuturnum fieri morbum; *in hoc casu, non eodem semper vigore, sed paroxysmis quibusdam periodice repetentibus, adinstar arthritidis, subinde lacessit.* Quum autem rheumatismus (vide §. 1490) frequentissimus morbus sit, datur satis frequens occasio medicis illum considerandi; &, credo, patebit, rheumatismum ex sua natura non habere semper illos periodicos itus & reditus, qui in podagra & arthritide observantur. Plurimos novi, qui tantum semel in vita rheumatismum passi sunt, licet satis acrem; quo prudentiores facti cavebant frequentissimam huius morbi causam, subito admissum frigus calefacto corpori. Vidi plures post male curatum rheumatismum diu miseros; nec potui detegere, quod determinato tempore dolorum paroxysmi redirent; sed potius a temperie aëris subito mutata videbantur excitari; neque erant illi dolores adeo validi, ac fuerant illi, qui initium rheumatismi comitabantur.

§. 1492. Si durat, & augetur, saepe post atrocissima tormenta articulum motu privat, anchylosin creat, vix ulli cedentem remedio.

Ex antedictis patuit, rheumatismum non tantum articulos, sed & musculos, illosque tegentes membranas occupare; in sequentibus patebit, membranas nervos tegentes eodem quoque morbo posse affici. In hac paragrapho agi-

(*p*) Sect. VI cap. V pag. 344. (*q*) Ibidem. (*r*) Ibidem pag. 345.

agitur de illis malis, quae articulis a rheumatismo accidunt; imprimis, si augeatur malum, & diu duret.

Diuturnos ex defluxione affectus, qui nempe circa articulos omnes, & praecipue circa coxam fiunt, *Galenus* (*s*) κέδματα vocavit; in alio loco eodem nomine describit decumbentes in crura defluxiones, easque potissimum, quae primam articulationem iuxta coxendicem occupant.

Antea ad §. 362, ubi de *luxatis* agebatur, dictum fuit de causa luxationis, quae cavo articuli increta, os articulatum extrudit. Ibi notatum fuit, quod ligamenta articulorum ex illis locis, ubi epiphyses reliquo ossi iunguntur, enata, capsulae cavae instar, totum articulum ambiant, neque aliquid foris ingredi, vel intus elabi patiantur. In hac capsula cava adsunt extrema ossis excipientis & excepti, cartilagine undique incrustata; & in maioribus articulis glandulae satis insignes, imo similes minores, copiosae, internam ligamenti articulum ambientis superficiem occupant. Simul ibi probatum fuit, oleum tenue medullare, quod in cavernosa ossium parte prope articulos haeret, satis copiosum transudare per cartilaginea ossium articulatorum extrema in articuli cavum.

Per has glandulas secernitur mucus instar albuminis ovi, saporis subsalsi, qui cum oleo medulloso permistus constituit illud linimentum, quod ossium articulatorum extrema inungit, & lubricissima reddit, ut sine multo attritu ossium ad se mutuo articuli moveri possint. Simul & in cavum articuli ex ultimis arteriolis exhalantibus tenuis ille ros expellitur, quem in omnibus cavis corporis, maioribus atque minoribus, adesse novimus.

Si ergo rheumatismus in articulo quodam duret, & augeatur, turbabitur naturalis secretio muci articularis; uti & excretio olei medullosi in cavum articuli; unde merito concludit *Simsonus* (*t*) sequentem prognosin. *Si circum articulos diutius haereat, & in partes ambientes redundet, earum tandem tonum & vigorem ex nimia distensione prorsum infringit; quarum ubi desiit actio in liquores hosce extravasatos, efficitur, ut ne amplius liquores ipsi fluidi remaneant, habilesque, qui vicissim absorbeantur, sed contra ut facile coagulentur & indurescant, postremo, ut reddant articulum plane immobilem.*

Unde apparet, quanta cura statim rheumatismo succurrendum sit, quum mora sola morbum augere possit. Saepius contingit, ut aegri tardius opem petant; *quamobrem in insanabilem affectum inciderunt; quoniam principiis, quum debilissimus morbus est, medicus non restitit; qui ut temporis spatio vires acquisivit, nihil medici diligentia proficitur* (*u*).

In spina dorsi post toleratos dolores rheumatismi tales anchyloses natas saepius vidi, quae cogebant miseros tota vita antrorsum flexo corpore incedere, quod nunquam potuerunt postea erigere. Agricolae illi, qui olera culinis servientia in hortis suis colunt, prae reliquis tali infortunio exponuntur; quia an-

(*s*) Foësii oeconom. Hippocrat. pag. 201, 202. (*t*) De re medica dissert. quatuor pag. 111. (*u*) Aret. Cappadoc. de caus. & sign. morb. diuturn. lib. II cap. XII pag. 66.

antrorsum inflexo corpore labores suos peragunt. Si aestivo sole spina dorsi incaluerit, & subito cadente pluvia, ut toties fit, maduerit indusium, aut vestis calefactae spinae dorsi subito admissum frigus humidum rheumatismum saepe producit, quem toties negligunt miseri, vel noxiis remediis tractant. Contingit his hominibus, postquam diu acres dolores passi sunt, ut illi tandem sponte cessent, ac licet in his stomachus valeat, & quoad cetera sani videantur, manet tamen in spina dorsi ad mortem usque anchylosis insanabilis. Observavit similia infortunia *Sydenhamus* (v). Vidit enim, post cessationem dolorum, *digitorum articulos quasi inversos, & protuberantiis, ut in arthritide, nodosis, in interna magis quam externa digitorum parte se prodentibus*.

Antea ad §. 1490 dictum fuit, *Sydenhamum* (x) observasse rheumatismi speciem, quem scorbuticum vocat; quia insigniora huius morbi symptomata aemulatur; sic autem describit: *Dolor nunc hanc nunc illam partem obsidet; sed eamdem in tumorem, ac in alia specie, raro attollit; neque febrem sibi comitem adiungit. Insuper non adeo fixus manet, sed indolem magis vagam ac incertam refert, cum anomalis inconditisque symptomatibus stipatus*. Quandoquidem autem foeminas prae reliquis adoriretur hic morbus, uti & viros imbecillioris naturae suspicabatur, ad affectuum hystericorum classem referri debere hunc morbum; qui tamen remediis antihystericis minime cessit. Triginta quatuor anni elapsi sunt, quod primo viderim hanc rheumatismi speciem in muliere 25 annorum, tenerae penitus fabricae, saepius valido terrore perculsae, quae calefactum motu corpus aëri frigido exposuerat per rimam fenestrae adacto. Dolores acres valde sensit, nunc in hac, nunc in alia parte corporis, qui durabant per tres, vel quatuor horas, dein minuebantur cum tumore articulorum prius acerbe dolentium: manifesta scorbuti incipientis indicia in gingivis apparebant. Per decem septimanas morbum tulerat, antequam meum consilium peteret. Levamen a praescriptis remediis sensit; post quatriduum sensit dolorem in humero dextro, auctum insigniter, dum tentabat brachium elevare. Post octiduum, mane de lecto surgens, sensit omnes artus rigidos; imprimis humeros; sed illa rigiditas brevi evanuit, post aliud octiduum; manus difficulter flecti poterant circa carpos. Quum sibi satis sana in reliquis videretur, & dolores, qui subinde in diversis locis redibant, admodum tolerabiles forent, artis medicae auxilium sprevit. Post aliquot menses vidi tumidos articulos digitorum manuum, & genua tumentia; difficulter omnes hi articuli flecti poterant; tandem fere integra aderat anchylosis, quae ad mortem usque duravit.

Postea adhuc aliquot similes casus vidi.

Monuerat de his morbis agens *Paulus Aegineta* (y) sequentia: *Humor superans, qui iuncturis sese inserit, nunc biliosus, nunc sanguineus, alias atra bile vitiosus, plerumque etiam pituitosus, crudusque, copia alimenti, aut cruditate, aut otio, congestus, vetustate in articulis crassescit, & glutinosior evadit, sic ut* in

(v) Sect. VI cap. V pag. 345. (x) Ibidem pag. 351. (y) Lib. III cap. LXXVIII pag. 258.

in duritiem contumacissimam, quam Latini tophum, Graeci poron appellant, occallescat.

Imprimis hoc contingit, si adsint *& humor a natura alienus, & particularum imbecillitas* (z).

§. 1493. Causa proxima eius videtur inflammatio in arteriis lymphaticis membranarum, quae ad ligamenta iuncturarum, non tam saeva ut in suppurationem eat. Curatur missione sanguinis, purgatione antiphlogistica repetita & semper vesperi per narcoticum sedata, balneo leni, tepido, fomentis antiphlogisticis loco affecto applicatis, vesicatoriis validioribus, & cauteriis, medicamentis summopere diluentibus atque emollientibus simul, victu tenuissimo, quiete, tepore lecti, & ad finem curationis frictione sicca, calida una cum usu antiscorbuticorum.

Si considerentur illa, quae ad §. 1491 dicta sunt, patebit satis, rheumatismum pertinere ad classem morborum inflammatoriorum; adoritur enim praecipue tales, qui ad hos morbos dispositi sunt, & temperiem sanguinolentam labe acri infectam habent, lautoque victu utuntur; imprimis tales, in quibus diathesis inflammatoria lentior cruore pleuritico se manifestat; sed & frequentissima inflammationum causa calefacto corpori subito admissum frigus toties rheumatismum antecedit. Unde conclusit *Sydenhamus* (a): quod *neque quisquam reperiatur, qui hos (rheumaticos nempe) inflammatione laborare vel dubitaverit.* Adest haec inflammatio in arteriis lymphaticis membranarum, quae ad ligamenta iuncturarum pertinent; sed antea iam dictum, membranas, quae musculos tegunt, & aponeuroses, toties a rheumatismo affici: idem contingit in vaginis nervos investientibus, de qua re ad sequentem paragraphum plura dicenda erunt; unde & dolores rheumatici ab involucris nervorum sic affectis diu saepe durant absque nervorum destructione. Quandoque in tali casu sequitur paralysis; quae tamen sensim postea evanescit; quia integri manserunt nervi. *Celeberrimus Boërhaevius* tormentis his discruciatus tandem iacuit resolutus, ut vix amplius sensus ullus, nullus utique motus inferioribus artubus superesset. *Nempe consumtis vi cruciatuum succis paralyticus femora, crura, pedes movere impos, integros menses in dorsum recumbere coactus fuit* (b). Tamen post quinque menses, 11 ianuarii 1723, scholas aperuit, licet infirmior adhuc; & postea integre convaluit, rediitque in artubus inferioribus movendi potestas, quae per quindecim & ultra annos ad mortem nempe usque illibata perstitit.

Hoc videtur confirmare, in rheumatismo inflammationem obtinere in membra-

(z) Paulus Aegineta lib. III cap. LXXVIII pag. 257. (a) Sect. VI cap. V pag. 346.
(b) Alberti Schultens oratio academica in memoriam Hermanni Boërhaevii pag. 67.

branis, quae ad ligamenta iuncturarum pertinent, vel musculos & nervos involvunt. Unde *celeberrimus Hofmannus* (*c*) monet, quod ingens plerumque admittatur confusio in cognitione doloris arthritici & rheumatici, quos morbos dein sic distinguit: *Quod dolor arthriticus a sero tartareo acri intra iuncturas articulorum obhaerescente, proficiscatur; in rheumatico vero materia illa serosa salino caustica membranis musculorum, & ligamentis articulorum exterius potius insideat. In arthritide quoque tum glandulae, quae in articulationibus reconduntur, mucosae a Cl. Anglo Clopton Havers inventae, tum ligamenta glandulosa materiam arthritidis evomunt: contra ea in rheumatismo stagnans illud acre serum ex sanguine in canalibus nimium congesto inter membranarum & musculorum interstitia magis secedit & colligitur.*

Quamvis autem rheumatismus pro causa proxima inflammationem habeat, exitus tamen inflammationis in suppurationem raro sequitur admodum, & ita rheumatismus ab aliis morbis inflammatoriis differt. *Celeberrimus Boërhaevius* per quinque menses cruciatibus rheumaticis miserrime vexatus nullam suppurationem passus fuit. Ad §. 1491 pluribus exemplis constitit, tumores a rheumatismo valido productos non continuisse pus, sed viscidum lentum humorem. Egregius medicus *Raubin* (*d*) testatur, rheumatismum raro in abscessum abire, licet partes his doloribus affectae tumeant insigniter: vidit in homine, dolores rheumaticos in genu fixatos fuisse, illudque intumuisse admodum: &, licet in hoc tumore manifesta adesset fluctuatio, paucis diebus totus dissipabatur.

Iam monuerat *Hippocrates* (*e*) sequentia: *quibus ab ischiade diuturna vexatis ischium excidit, & rursus incidit, iis muci innascuntur.* In commentario ad hunc aphorismum *Galenus* (*f*) probat, *ischii* vocabulo significari in hoc loco *ischii articulum.*

An rheumatismus absolute nunquam in suppurationem abire posset, dubium videtur; sed satis certo constat, raro hoc contingere (*g*). *Celeberrimus Tissot*, dum varios rheumatismi exitus enumerat, notat, quandoque abscessum formari in parte affecta, vel in vicinia. Vidit ipse, hominem acrem lumbaginem passum in suprema femoris parte habuisse abscessum ingentem; quem aeger neglexit, & ex quo postea dissecto puris ingens copia exivit. Post aliquod tempus miser ille periit.

Quum autem in illis partibus, quas rheumatismus occupat, & vera phlegmone nasci possit, omni cum cura attendendum est, ut bona diagnosis habeatur mali praesentis. De signis rheumatismi amplo satis sermone actum fuit §. 1491.

Imprimis talis error metuendus videtur in ischiade, ne abscessum comitantes dolores pro rheumatismi cruciatibus habeantur. En locum *Hippocratis*, qui diagnosis difficultatem confirmare videtur (*h*): *Eupolemis in oeniadis ischii*

(*c*) Med. Ratio. systemat. tom. III chap. III §. 34 pag. 49. (*d*) Des maladies occasionnées par les promptes & frequentes variat. de l'air chap. XV pag. 301.
(*e*) Aphor. 59 sect. VI Charter. Tom. IX pag. 289. (*f*) Ibidem pag 290.
(*g*) Avis au peuple sur sa santé chap. XI. (*h*) Epidemic. lib. V. Textu V. Charter. tom. IX pag. 334.

ischii dexteri, & inguinis, & propinquae ischii juncturae ab inguine & anteriore ischii positae dolore vexabatur. Huic sanguis ex malleolo detractus copiosissimus, & niger & crassus, epotoque pharmaco deorsum alvum purgante, tum multum purgatus est, tum melius quadantenus habuit. Sed dolores non cessabant, verum potius extendebantur latius. *Pus os potius quam carnem alte pervadebat, & aliquamdiu sic se habere ignoratus est, donec admodum debilis exstitit. Postea crustis permultis, iisque magnis, ac densis inustus est; pusque multum & crassum effluxit, ac paucis post diebus interiit tum ex ulcerum magnitudine & multitudine, tum ex corporis imbecillitate.* Fatetur *Hippocrates*, aegrum hunc servari potuisse, si in tempore ampla sectio facta fuisset. Quod autem imprimis notari meretur, est, quod *Hippocrates* in eodem loco alium aegrum viderit, *Lyconem* nempe, qui reliqua quidem eadem patiebatur, sed dolores ad crus non admodum pervadebant, neque suppuratus factus est, sed sanus longo tempore.

Si ergo *Hippocrates*, uti ipse ingenue fatetur, errare potuerit in tali casu, quanta cura indigebunt omnes medici, ne ipsis simile quid contingat? Apud *Tulpium* (*i*) habetur casus matronae, quae post partum haemorrhagia uterina fere integre exhausta infestabatur coxae dolore acerbissimo, qui coëgit miseram per totos quadraginta dies eidem incumbere loco. Neque latum unguem inde recedere licebat, quin protinus *deficeret anima*, *distraherentur nervi*, *& obrigeret instar alicuius stipitis corpus universum.* Quod autem rheumaticum hunc dolorem aestimaverit *Tulpius*, patet inde, quod crediderit, a valida uteri haemorrhagia *infirmatis viribus*, *& exhausto impense calido innato tantam imbecillitatem contraxisse artus, genio fraudatos, ut nequiverint a se depellere destillationes, quas nimis quam frequenter ipsis transmitteret refrigeratum cerebrum.*

Notum est, *Tulpii* tempore, communem fuisse fere medicorum opinionem, fluxiones, ῥεύματα, a cerebro descendere in artus, & rheumatismum producere. Valentissima remedia adhibita fuerunt absque ullo levamine. *Tulit tandem suppetias Deus, expulso immedicabili hoc dolore per insignem femoris abscessum, in quo tantum puris fuit collectum, ut inde, primo eruptionis die, profluxerint ultra decem vascula.* Convaluit tamen, *postea gemellos peperit, vivens non minus prospere, quam unquam ante inflictum infortunium.*

Curatur missione sanguinis. Quum causa proxima rheumatismi accusetur inflammatio, mirum non est, quod missio sanguinis in rheumatismo curando laudetur fere ab omnibus medicis, & a multis quidem satis larga. Veteres quidam medici, dum de his morbis, rheumatismo, arthritide, podagra, agebant, causam quaerebant in quatuor humoribus, sanguine nempe, pituita, bile flava, & bile atra, diversamque curam praescribebant, prout hic vel ille ex his quatuor humoribus praedominari credebatur. Sic *Trallianus* (*k*) dixit: *si humor, qui articulis influit, acris & biliosus esse, ex indiciis, quae commemoravimus, tibi appareat, liquet, sanguinis vacuationem adhibendam non esse*,

(*i*) Observat. medic. lib. III cap. XXV pag. 222.

(*k*) Lib. XI cap. I pag. 600.

esse, sed medicamento potius bilem ducente utendum. In illis autem, in quibus sanguineus humor abundat, protinus sanguinem mittendum esse, iubet *Aegineta* (*l*) neque tantum in his, sed etiam in pituitosioribus, ac melancholicis idem fieri suadet. *Galenus* (*m*) in sanguineis laudat dicens: *novi enim ischiadas una die sanatas facta ex cruribus evacuatione* (*sanguinis*). Sed addit prudenter mox sequentia: *nimirum, ubi non ex frigore, sed impletis sanguine, quae in coxa sunt, venis, provenissent.* Videtur talis venae sectio satis larga fuisse; quia dicit, quod *secta in poplite vena commodior ita affectis, quam in malleolo. Scarificatio autem nihil perspicuo illis prodest.*

Quum autem *quisquis intolerabilis dolor est* (*n*), sanguinis missionem postulet, patet ratio, quare rheumatismi curatio a venae sectione incipere soleat fere semper.

Unde *Sydenhamus* (*o*) ut primum accersebatur, statim uncias decem sanguinis ex brachio lateris affecti iussit emitti; sequenti die tantundem sanguinis detrahi praecipiebat; atque intercalato uno die alterove pro aegri viribus, tertio dein interiecto trium quatuorve dierum intervallo (prout aegri vires, aetas, constitutio, aliaeque circumstantiae suadent monentque) quarto, atque ultimo ut plurimum venae sectionem repeti iussit. Statuebat enim pro axiomate practico; *curationem non aliunde, quam a phlebotomia, debere sumi.*

Raro plus quam quater venam secari iubebat; & tantum tunc, quando regimen iusto calidius praecesserat, vel medicamenta calidiora aegro erant ingesta, aut anodynis & paregoricis acerbi dolores sopiti fuerant, quorum usu magis figebatur morbus, pluribus sanguinis missionibus opus fuit.

Videtur tamen in illa opinione fuisse *Sydenhamus*, quatuor sanguinis missiones requiri ad debellandum rheumatismum, non tantum recentem, sed & annosum ac inveteratum. Sic enim habet (*p*): *Sed hic notandum, non adeo consultum esse, quando rheumatismus aliquot annorum diuturnitate altas radices egit, sanguinem tam brevibus, ac sub eiusdem primordiis fiebat, intervallis mittere, quin praestare, septimanarum aliquot intercapedine repetitas illas venae sectiones disterminare, quae tandem vel penitus morbificam materiam averruncabunt, vel saltem eo conducent &c. &c. ut reliquiae eius exstirpentur.*

Ex his apparet, magnum illum virum materiae morbificae evacuationem exspectavisse a repetitis illis sanguinis missionibus. Si autem considerentur illa, quae in cura inflammationis de venae sectione dicta fuerunt §. 396, & sequentibus, patebit forte, quod alia utilitas a sanguinis missione exspectari possit potius, quam morbosae materiae evacuatio, & praecipue in rheumatismo annoso, qui altas iam radices egit.

Interim, quum magni *Sydenhami* auctoritas apud omnes medicos summo iure magnum pondus habuerit semper, & casu factae ingentes sanguinis evacua-

cua-

(*l*) Lib. III cap. LXXVII pag. 261. (*m*) De curandi ratione per venae sectionem cap. XXVIII, Charter tom. X pag. 448. (*n*) Celsus lib. II cap. X pag. 79. (*o*) Sectione VI cap. V pag. 346 & seq. (*p*) Ibidem pag. 350.

cutationes rheumaticis aliquando profuerint insigniter, hinc contingit, ut multi a sola venae sectione copiosa, vel & frequentius repetita, curam huius morbi exspectaverint.

Vidit *Galenus* (*q*) casu vulneratam fuisse in malleolo arteriam; nec sanguinis fluxus cessavit, donec ipse vocatus arteriam vulneratam dissecuerit totam, & sine aneurusmate sequente curatum fuit vulnus. *Vir autem ille, quartam iam annum, haud exiguis temporum intervallis coxae dolore vexatus, exinde prorsum sanus exstitit.*

Mulier iam in senium vergens, nec firmae constitutionis per plures septimanas laboraverat febre rheumatica, a qua vix evasit post repetitas sanguinis missiones, & alia remedia. Post duos annos iisdem corripitur symptomatibus, quae comitabantur priorem morbum incipientem. Morbus coepit mane vesperi, eodem die unciae quatuordecim sanguinis ex brachii vena eductae fuerunt, vix ullo cum levamine: de nocte sanguis erupit ex vena vesperi secta, & copiosus quidem; antequam observaretur hoc contigisse, in somnum incidebat; mane evigilans, de nullo conquerebatur malo (*r*).

In castris frequenter rheumatismum observavit *Pringle* (*s*), & magnam curae spem posuit in repetitis sanguinis missionibus fere quotidie adhibitis, donec abesset febris, & cessarent dolores, vel saltem lenirentur. Quum autem plurimi milites in aetatis vigore sint, & plethorici, aut satis apti ad ferendas magnas evacuationes, audacter insistebat huic curandi methodo, quum simul crederet, frequentes sanguinis missiones minus debilitare corpus in rheumatismo, quam in ullo alio morbo. Interim optimus ille medicus prudenter repetebat sanguinis missiones, dum urgebat validus morbus. Si vero rheumatismus unicam corporis partem occupabat tantum, & febris exigua, vel nulla adesset, unica venae sectione contentus ad alia pergebat remedia, de quibus postea dicetur (*t*). Imo, ubi repetitis venae sectionibus febris impetus mitigatus erat, attamen dolor & tumor articulorum persistebant; applicabat sanguisugas loco, in quo inflammatio tumorque maxime apparebant, & deciduis sanguisugis sanguinem ex vulnere exire finebat, donec sponte cessaret ille effluxus. Quum autem minor copia sanguinis sic tollatur, quam per venae sectionem, hinc non putavit esse operae pretium, ut limitaretur sanguisugarum repetita applicatio.

Prodiit Parisiis 1747 libellus (*u*) mentionem faciens anonymi cuiusdam medici Monspeliensis, qui omnes rheumatismi species sanabat ingenti sanguinis iactura, dum intra triginta sex horarum spatium ex vena in brachio & pede simul aperta educebat plus quam viginti sanguinis libras. Fatetur animi deliquia, convulsiones contigisse, dum una vice quatuor libras sanguinis educeret; suadet tunc, ut chirurgus sanguinis exitum vel digito vel ligatura coër-

(*q*) Libri de venae sectione capite ultimo. Charter. tom. X pag. 451, 452.
(*r*) Alexander Monro in medic. Essays and observat tom. V part. 2 pag. 502.
(*s*) Observat. on the Diseases of the army part. 3 cap. II pag. 182. (*t*) Ibidem pag. 183.
(*u*) Observations interessantes sur la cure de la goute & du rheumatisme. Praefat. pag. VI & pag. 329 & seq.

coërceat tantum, donec vires redierint aegro, tuncque ex vena educat determinatam sanguinis quantitatem.

Quamvis de utilitate sanguinis missionis in cura rheumatismi satis conveniant medici, tamen prudentia hic opus esse pro diversa morbi intensitate, & varia aegri constitutione, nemo dubitat.

Sydenhamus (*v*) quater venam secare in cura rheumatismi commendat; sed ubi aegri febre continua laborantes, diutius, quam par erat, pro una vice lecto abfuerant, incidebant in dolores vagos, qui in rheumatismum definere possent. His non suadet sanguinis missionem, sed lecti teporem tantum; ut apertis cutis spiraculis, difflari possint illa, quae tali malo fomitem praebent. Alibi monet (*x*), affectum rheumatismum aemulantem excipere febres intermittentes ob translationem materiae febrilis in musculosas corporis partes. Sollicite autem monet, quod hoc symptoma non postulet diversam medendi methodum, quam ipsa febris intermittens; *quum a frequenti phlebotomia, & quibuscumque aliis evacuationibus exasperetur illud, atque aeger in vitae discrimen coniiceretur.*

Videtur nihilominus *Sydenhamus* etiam in vero & proprie dicendo rheumatismo postea minori copia sanguinem detraxisse, quam antea suaserat in cura rheumatismi. Sic enim loquitur (*y*): *Tametsi ex quo eum scripsi, experientia didicerim, satius esse post secundam vel tertiam venae sectionem ad plurimum cathartica saepe saepius exhibere, atque repetere, donec symptomata omnia penitus cessaverint, quam phlebotomiae rem totam committere. Etenim ob catharsin suppetias ferentem phlebotomiae ad everruncandum morbum citra ingentem illam sanguinis iacturam subsistere fas erit.* Imo in pharmocopoeo, qui decimo ab hinc anno rheumatismo miserrime cruciabatur, cui antea sanguinis missiones adhibuerat saepe repetitas, tandem hunc morbum aggressus fuit solo sero lactis ac pane pro nutrimento dato, & curavit feliciter absque ulla sanguinis missione: morbus tamen gravis erat; a coxendice coeperat, & per biduum claudicabat miser; exinde pulmones tentabantur dolore gravativo cum dyspnoea, quae post aliud ferme biduum evanescebat; dein caput vehementer coepit dolere, mox etiam coxendix dextri lateris, quae omnium primo laborabat, & postea pro morbi indole, omnes fere tam brachiorum, quam crurum articuli per vices molestabantur. Dyspnoea certe, & vehemens capitis dolor sanguinis missionem poscere videbantur; sed iure metuebat *Sydenhamus* (*z*), ne minus firmas iam diu vires labescentesque demto copiosius sanguine prorsus exsolveret, & aestas iam adultior quum esset, facile praevidebat, hyemem superventuram, quae viribus in debili corpore redintegrandis minus favet; hinc solo lactis sero per quatuor dies ut viveret aeger, suasit. Quotidie autem utebatur sero domi parato ex octo lactis libris, & satis bene nutriebatur: postea panem similagineum concessit, prandii loco; deinde eamdem panis copiam pro coena dedit. Felix hanc curae methodum eventus probavit.

Quod

(*v*) Sect. V cap. II pag. 283. (*x*) Epist. I responsor. pag. 406.
(*y*) Ibidem pag. 405. (*z*) Ibidem pag. 402.

Quod autem optimus *Sydenhamus* in eadem sententia, quoad usum venae sectionis in curando rheumatismo, postea manserit, patet ex ultimo eius scripto (*a*), quod posteritati reliquit, in quo habentur sequentia: *Sedulo observandum est, quod in hoc febris genere (perinde hac in rheumatismo & aliis morbis quamplurimis, quorum curatio solis evacuationibus absolvitur), si dictis evacuationibus pertinaciter insistamus, usque dum symptomata omnia prorsus ablegaverimus, saepius aegro non nisi morte medebimur*. Optime notat, residuas morborum reliquias deberi quandoque evacuationibus praegressis, & exinanitioni illi corporis, quam abstinentia a consuetis cibis ac potibus produxit. *Quapropter post factas, quae tollendo morbo sufficere queant evacuationes, prudentis medici est ab importuna eorumdem ordinatione sibi temperare, & paulisper attendere, quid tempus medicorum saepe felicissimus optimusque ad leviculorum illorum symptomatum depulsionem conferre possit, quae quidem saepe numero, prout multoties repetita observatione comperi, a paregorico duabus vel tribus noctibus assumto sine alio quovis apparatu sub morbi huiusmodi exitu devincuntur.*

Operibus *Sydenhami* adiuncti sunt integri processus de morbis fere omnibus curandis, quos in usum proprii filii conscripsit auctor, & hinc magni faciendos esse in eodem hoc capitulo monui. Leguntur in his sequentia (*b*): *In iuvenibus, atque iis, qui temperate vixerunt, vino non plus aequo dediti, rheumatismus diaeta admodum refrigerante simplici, & mediocriter nutriente, aeque feliciter ac repetitis venae sectionibus (quas minus ferre queant), profligari potest.*

Si rheumatismus in initio levem tantum febrim comitem haberet, nec dolor adeo immanis esset, saepius mihi successit absque sanguinis missione cura solis diluentibus mollibus copiose sumtis; & levior talis febris quandoque secundo, tertio die cessavit penitus. Ubi vero post horrorem praegressum, febris sequebatur valida cum pulsu duro, pleno, celeri, siti magna, dolore acutissimo, statim mittendum sanguinem suasi, & venae sectio repetita fuit; donec minuerentur symptomata haec gravia & periculosa. Unde venae sectionum numerum certum nunquam habui; qui determinabatur tantum maiori vel minori vehementia morbi: raro quarta venae sectione opus habui; rarissime ad plures ascendi in curatione huius morbi. Idem *Storckius* (*c*) observavit. Videri possunt & alia, quae ad §. 609 de moderando febris impetu dicta fuerunt; ubi simul demonstratum fuit, quod vis ipsius febris, ita moderata primarium remedium sit ad solvendam visciditatem & lentorem humorum, qui in rheumatismo adeo manifeste observatur adesse.

Purgatione antiphlogistica repetita, & semper vesperi per narcoticum sedata. Quum cura inflammationis soleat adhiberi rheumatismo; uti modo dictum fuit, dum de venae sectione in hoc morbo applicanda agebatur; etiam cogitatum fuit de aliis remediis, quae in cura inflammationis laudantur. Ad §. 396, ubi de illis agitur, per quae ulterior vasculorum inflamma-

(*a*) Schedula monitor. de novae febris ingressu pag. 676.
(*b*) Sydenam. oper. pag. 735. (*c*) Anno medico secundo pag. 113 & 114.

matorum laesio impediri potest, laudata fuit fortis alvi subductio; & §. 398 ad conciliandam materiae obstruenti fluiditatem commendabatur una cum sanguinis missione purgatio multa; ad quam obtinendam in *materia medica* §. 396, uti & §. 334 habentur plures formulae purgantes, quae antiphlogisticae vocari solent, quia tuto adhiberi in morbis, quos inflammatio comitatur, possunt.

Vidi aliquoties in gravi rheumatismo, sponte natum alvi fluxum insigniter profuisse. Celeberrimus *Tissot* (*d*) observavit pariter rheumatismum finiri quandoque alvi evacuationibus. *Trallianus* (*e*), ubi a bilioso humore morbum ortum esse per signa constitit, medicamento bilem purgante utendum iussit, ubi prius acrimonia humoris aut rosionis humectata fuit, & contemperata. Sed leniora purgantia praefert; nam non cupiebat simul & semel catharsi valida expellere morbi causam. Hinc dixit: *Non semel autem, verum saepe si res postulet purgandus est ager; ita namque articulos a recrementis & fluxionibus tutos servare poteris, si materiam superantem, non universam, sed per vices semper subtrahere coneris.*

Purgantia in rheumatismi curatione serius adhibuit *Sydenhamus* (*f*) non initio: nam primum morbi octiduum sanguinis missionibus quatuor destinatum erat, dum simul tenui diaeta, & ptisanae aut tenuis cerevisiae potu, sustinebantur aegri. Enema quidem ex lacte saccharato curavit subinde iniici, ut alvus duceretur, diebus scilicet a phlebotomia liberis; sed serio hortatur, & monet, ut haec omnia ad dies minimum octo ab ultima venae sectione observentur, & diligenter quidem. Hoc tempore elapso praescribebat potionem catharticam e lenitivis mane hauriendam, eodem die vesperi dabat dosin paullo liberaliorem *Syr. de Meconio*, ut sanguinis orgasmus, cathartico excitatus, a quo recidivae periculum metuebat, penitus reprimeretur.

His factis aeger pedetentim redibat ad pristinum vitae genus; hac lege tamen, ut a vino & spirituosis, cibisque sale vel aromatibus conditis, diu adhuc abstineret; uti & ab omnibus, quae difficilius digeruntur.

Dolores hac methodo admodum quidem imminuebantur, nondum prorsus evanescebant, nec videtur tamen aliud quid tentasse postea. Observaverat enim, quod resarcita, quam fecerat sanguinis detractio, virium iactura, & superveniente illo anni tempore, quod magis faveret ad redintegrandum corporis robur, quam id, quo primum decubuerat aeger, symptomata ad unum omnia cessarent, & aeger pancratice imposterum valeret. Quum autem, uti ad §. 1491 dictum fuit autumnali tempestate rheumatismi occurrant frequentius, verna tempestas dissipare debebat gravis morbi, qui praecesserat, reliquias.

Verum postea egregius *Sydenhamus* (*g*) minus indulsit venae sectionibus; uti paullo ante dictum fuit; & catharticis usus fuit frequentius in rheumatismo

(*d*) Avis au peupl sur sa santé chap. XI §. 156 pag. 197.
(*e*) Lib. XI cap. I pag. 600. (*f*) Sect. 6 cap. V. pag. 348.
(*g*) Epist. I respons. pag. 405.

tiſmo curando. Experientia enim didicerat, *ſatius eſſe, poſt ſecundam, vel ad plurimum poſt tertiam venae ſectionem cathartica ſaepe ſaepius exhibere, atque repetere, donec ſymptomata omnia penitus ceſſaverint, quam phlebotomiae totam rem committere*. Lenitiva tantum purgantia commendavit: *Tamarindos, ſenae folia, rheum, mannam, ſyrup. roſar. ſolutivum; quum alia, quae ex ſcammonio, zalapio &c. parantur, tumultum cieant, & dolorem exaſperent*.

Hoc *Sydenhami* monitum ſecutus fuit *Storckius* (*h*). Praemiſſa enim ſanguinis miſſione etiam repetita, ſi magna febris adeſſet, & dolores acutiſſimi, omni tertio die optimo cum effectu purgans antiphlogiſticum dedit.

Raro ante quartum, quintum, ſextum, ſeptimum, aut quandoque octavum diem aegri levamen perceperunt; dein remiſit dolor, & tenſio in partibus affectis.

Nec tamen nimis diu indulſit catharticorum uſui. Quam primum enim ſymptomatum vehementia remittebat, & tumores fiebant molles, ac flaccidi, aegrique membra movere poterant abſque magno dolore, non amplius neceſſe fuit toties repetere purgantia: nimis frequens illorum uſus aegros debilitabat, & morbus prolungabatur.

Nunquam ante vigeſimum diem omnis dolor abivit; qui quandoque ultra trigeſimum, aut quadrageſimum durabat.

Sydenhamus (*i*) dum per ſanguinis miſſiones repetitas rheumatiſmi curam tentabat, obſervaverat, paregoricis datis effuſiorem ſanguinis miſſionem requiri, quod evitare cupiebat; unde monet ſequentia: *Quamobrem, ut ut ſaeviat dolor, per omnem huius morbi decurſum, religioſe mihi ab his temperandum exiſtimo; modo mihi animo ſit curationem a ſanguinis miſſione ſolum petere; quum illorum uſu figatur morbus, neque tam facile venae ſectioni cedat; quae ideo ob haec medicamenta nimis officioſe exhibita ſaepius quam erat opus celebranda*. Imo obſervaverat, quod in morbi ſtatu anodyna non efficerent illud, quod titulo pollicentur. Quum autem poſt purgantia remedia data ſoleret *Sydenhamus* dare anodyna veſperi, idem fecit in hoc caſu: Iubet enim, *ut ſingulis veſpertinis poſt peractam catharſin uncia ſyrupi de meconio aliquantulum temporius, quam id fieri ſolet, propinetur* (k). Unde aegri dolorum, qui adhuc aderant, levamen procul dubio receperunt.

Fuerunt tamen medici quidam, circa narcoticorum uſum in cura rheumatiſmi, non eiuſdem opinionis cum *Sydenhamo*. Sic *Raulin* (*l*) conſulit, ut ſtatim poſt primas ſanguinis miſſiones dentur quotidie veſperi narcotica. Vidi, hanc methodum tentatam fuiſſe, ſed effectus non reſpondebant ſpei, quae de uſu horum remediorum concepta fuerat.

In omnibus fere aegris febre arthritica, aut rheumatica affectis febris, & dolores circa veſperam augebantur, & datum tunc paregoricum ſemper male ceſſit: *Nam aegri admodum inquiete dormiverunt, delirarunt, habuerunt anxia*

(*h*) Ann. medic. ſecund. pag. 115, 116. (*i*) Sect. VI, cap. V, pag. 347. (*k*) Epiſt I reſponſ. pag. 406. (*l*) Des maladies occaſionées par les variations de l'air, chap. XV, pag. 315.

xia insomnia saepe subito evigilaverunt, coacto hoc somno multum defatigati sunt, toto postero die erant soporosi, subdeliri, & pulsus fuit celer, inaequalis, contractus (*m*).

In quibusdam ex his aegris mane dolor remittebat; tunc sponte tranquillum coeperunt somnum, leviter sudarunt, & post longe fuerunt alacriores: multi etiam ex his manebant vigiles, & debilitabantur. Ideo matutino tempore circa doloris remissionem dabatur his paregoricum remedium; a quo producebatur somnus tranquillus, reficiens, & aegri reddebantur aptiores ad sustinendam exacerbationem dolorum vesperi secuturam.

Quantae utilitatis sit sollicita observatio nocentium & iuvantium in morbis curandis ad §. 602, 7 dictum fuit.

Si aegri admodum debilitati essent, & dolorum exacerbatio quotidie stata hora rediret praecedente horripilatione, tremore, & frigore, tunc uncia media pulveris corticis Peruviani intercalari tempore data maximum levamen attulit.

Ubi a nimia dolorum exacerbatione tendinum subsultus, & membrorum convulsiones oriebantur, quod aliquoties contigit, tunc opio per epicrasin dato licuit mitigare, sopire. Videtur tamen prudentia suadere, ut memores simus semper moniti, quod *Aegineta* (*n*) dedit: *His, quae torporem inducunt membris, narcotica Graeci vocant, diutius non erit insistendum, quam ut doloris vehementiam saltem lenierint. Si quidem largior ipsorum usus sic insertum constringit humorem, ut in tophaceas durities, quas Graeci πώρους appellant, occallescat, ac diuturnas motus difficultates pariat.*

Balneo leni tepido, fomentis antiphlogisticis loco affecto applicatis. Quantum haec prodesse possint, pluribus dictum fuit ad §. 396, ubi de inflammationis curatione agebatur. *Sydenhamus* (*o*) loco dolenti perpetuo applicabat cataplasma, e mica panis siliginei & lacte croco tincto, vel *fol. brassicae*; & hoc saepe renovandum voluit. Alii multi saponem Venetum in aquae & lactis partibus aequalibus solvunt, fomentumque tale dolentibus locis applicant perpetuo. Uncia media saponis Veneti in binis libris hydrogalae solvitur plerumque ad hunc usum. Solent omnia haec balnea, & fomenta tepide saltem applicari locis affectis.

Hombergius (*p*) opinionem, quae aliis parodoxa videbatur, habuit, rheumatismum posse curari balneo frigido aeque ac balneo calido & sudore. Causam rheumatismi statuit serum acre, & tenue satis, quod de venis exitum inveniens, diffundatur per musculos, quorum fibras pungendo turbet motum, quumque magnam subtilitatem possideat illud serum, diffundatur quam plurimum, nec possit denuo recipi venis, ex quibus egressum fuit.

Cura ergo eadem videbatur exspectanda, sive serum hoc expelleretur de corpore, sive ingrederetur denuo venas, ex quibus exiverat. Maior calor ex-

(*m*) Storck anno medico secundo pag. 120, 121. (*n*) Lib. III cap. LXXVIII pag. 260. (*o*) Sect. VI cap. V pag. 347. (*p*) Academ. royale des sciences l'an 1710 histoire pag. 46.

expellet illud serum extravasatum per transpirationem. Frigus constringet partes, sicque serum denuo in venas adiget. Frigido balneo magis favebat *Hombergius* ideo, quod per frigus applicatum credebat impediri novi seri exitum de venis, dum interim serum antea extravasatum morbi causa attenuatur & dissipatur. Calido balneo videbatur ipsi subtile hoc serum sic disponi, ut facilius de vasis exire posset.

Circa finem elapsi seculi, & initio huius nobilis Anglus *Iohn Floyer* (*q*) multum laudavit usum balnei frigidi ad variorum morborum curam, & imprimis rheumatismi. Venae sectionem, ac cathartici usum praemittebat. Diaetae ratio, & remediorum usus determinabantur a medico, prout morbi indoles, & aegri constitutio requirebant.

Balneum frigidum non adhibebatur, si aeger incaluisset, aut sudaret, sed exspectabatur, donec haec cessassent. Non diutius manebant in balneo frigido aegri, quam per duo, aut tria horae minuta. In primo balneo, postquam corpus totum penitus immersum fuerat, nullam faciebant moram; sed exibant statim. Novem, aut decem vicibus his balneis utebantur tantum, ita ut bis vel ter ad minimum septimanae spatio balneum frigidum ingrederentur (*r*).

Describit casum aegrae, quae iam integro quadriennio laborabat rheumatismo (*s*). *Articuli cubitorum, pugnorum, genuum, malleolorum tumebant multum, & duri erant; dolebant omnes adeo, ut nullum motum ferre posset; digiti contracti erant omnino; brachia, & manus miro modo distorta; macies aderat corporis, & tussicula, quae tabis dabant suspicionem.* Difficilis cura tanti mali praevidebatur facile. Quum autem nullum motum ferre posset aegra, sellae insidens ter immergebatur balneo frigido, & terna talis immersio pro uno balneo computabatur. Novem talia balnea adhibita fuerunt. Sed post singula balnea in lectum deponebatur, bibebat cerevisiam calidam, dabatur aliquid de *spiritu cornu cervi*, unde profusus sudor sequebatur cum levamine. Dum semel, vel bis non sequeretur sudor, minus levamen percepit. Usu sic balnei frigidi, sudoreque sequenti dolores, & tumores statim minuebantur; dein omnino cessabant; artubus redibat motus, appetitus melior fiebat, torositas corpori reddebatur, sicca tussis minuebatur.

Hoc felici successu non tantum, sed & plurimis aliis similibus edoctus auctor statuit sequentia: *Balnea frigida levare dolores rheumaticos repellendo humores stagnantes in vasa circulantia, qui dein sequente sudore evacuantur facile. Ideo sudores inveniebat necessarios post balneum frigidum in cura rheumatismi adhibitum* (*t*). Ob hanc causam serio monet, non diu relinquendos esse tales aegros in balneo frigido, sed tantum ter mergendos esse, statim educendos, ut cito redeat nativus calor, & sudor sequatur, qui discutiet dolores ac tumores. Plures casus enarrat idem auctor, quibus suam opinionem probat (*u*).

Videntur balnea frigida tentata fuisse praecipue in rheumatismis inveteratis, dum non successerant aliae curandi methodi prius tentatae. Sed *Antonius Cocchi*

(*q*) Of Cold-Bathing pag. 174. (*r*) Ibidem pag. 24. (*s*) Ibidem pag. 175. (*t*) Ibidem pag. 177, 178. (*u*) Ibidem pag. 224, 225.

Cocchi (*v*), qui balnea Pisana descripsit, & illorum efficaciam laudat in curando rheumatismo, notavit sequentia: *Verum est, quod in quibusdam casibus rheumatismi recentis, mediocris, & extensi per superficiem, in personis satis robustis, mira promtitudine, & felicitate dissolvimus morbum sola affusione* (*docciatura*) *aquae frigidae ad partem dolentem aliquoties repetita. Unde per contractionem, & relaxationem canalium vicissim factam, quam mechanicum tale remedium facit, humores stagnantes moventur, & in massam communem reduces libere circulant.* Antea in *capitulo inflammationis* §. 390, & 396, 6, ubi de sedando impetu in ipso loco inflammato agebatur, dictum fuit, hoc posse fieri duplici modo; vel laxando sic vasa obstructa, ut transmittant per ultimos fines suos in venas moleculas obstruentes immeabiles; vel sic constringendo vasa per refrigerantia, repellentia, aut adstringentia, ut retropellatur obstruens immeabile ex angustiis, in quibus haeret, ad latiorem vasis locum: simul tunc notatum fuit, hanc methodum repellentem a veteribus medicis saepe fuisse usitatam, quando a nulla evidente causa praegressa subito inflammabatur pars corporis; tuncque a fluxione deducebant originem. Sed simul pluribus probatum fuit, non semper prodesse refrigerantium, ac repellentium usum, & requiri cautelam in horum applicatione, quum magnopere laedere possint, si non profuerint. Prudentis ergo medici est pro re nata diversam seligere methodum.

Probe memini, me lumbaginem rheumaticam molestissimam variis methodis tentatam absque ullo effectu curasse, dum bis de die infusum thymi, dilutum satis, forma vaporis, calidum, per tubum dirigebam ad locum dolentem mediae horae spatio; deinde leniter perfricabatur linteo calido per quadrantem horae.

Vesicatoriis. Quum, uti antea dictum fuit, colluvie mucosa tectae partes inventae fuerint in cadaveribus rheumaticorum; quum tumores quandoque nascantur in rheumaticis, quibus dissectis similis prodit materia satis lenta; quum, licet morbus a febre incipiat, sedata febre tamen saepe dolor augeatur; mirum non est, si a vesicatoriorum usu curae spem magnam conceperint medici in rheumatismo ad sedandos dolores; praecipue si febris iam cessaret penitus, vel saltem longe mitior tantum superesset. Solvunt, uti notum est, vesicatoria epidermidem a cute, & sub elevata epidermide colligitur magna lympha copia, quae aliquando etiam satis viscida est, & pertusa tali vesica, per plures dies effluere pergit; unde non sine ratione crediderunt, partem materiae morbosae, atque acrimoniae irritantis sic tolli, & morbum minui. Observavit celeberrimus *Tissot* (*x*), naturam ipsam tale quid indicare. Quandoque enim licet rarius terminatur rheumatismus per metastasin materiae acris ad crura, quae statim vesicas elevat; hae apertae in ulcera degenerant; quae si nimis cito claudantur, redeunt dolores rheumatici.

Magnum a vesicatoriis emolumentum vidi saepius. Curavi a molestissimo tali

(w) Dei bagni di Pisa capit. IV, pag. 172.

(*x*) Avis au peuple sur sa santé chap. XI, pag. 197.

tali cervicis dolore nobilem virum, qui numerosa tentaverat remedia incassum, cucurbitas, embrochas thermarum Aquisgranensium, unguenta, emplastra, frictiones &c. largum, acre satis, vesicatorium suasi ut applicaretur loco dolenti; obluctabatur aeger; impetravi tandem; ingens lymphae copia effluxit cum insigni levamine; & paucorum dierum spatio integre convaluit.

Per haec enim, & his similia irritantia morbi materies vel educitur, vel quandoque locum mutat, sicque pars affecta dolore liberatur. Celebris apud Vratislavienses medicus *Tralles* (y) a suppressa saepius perspiratione, dum ex conclavibus aegrorum calefactis egrediens exponebatur aëri frigido, nebulis, ventis, dolentissimo rheumatismo, humerum & scapulam sinistri lateris occupante corripiebatur. Aberat febris; sed ardebat humerus cum scapula, ita ut erisipelaceum ruborem adesse coniiceret; cuius nullum tamen vestigium aderat. Dolor molestissimus extendebatur ad pectoris musculos, & pleuritidem spuriam inducebat. Post largam venae sectionem, & optima remedia interna externaque adhibita, idem dolor pertinaciter urgebat per quatuor dies. Confecit tunc emplastrum ex contuso semine sinapi in aceto fortissimo macerato, additis cera & therebinthina; quo imposito *brevi erysipelaceus rubor & dolor in exterioribus quem antea falso adesse existimaverat, vere movebatur, atque intus saeviens rheumatismus feliciter abigebatur.*

Confirmavit tutum in hoc morbo vesicatoriorum usum *Storckius* (z), qui febre ad iustum moderamen redacta applicuit locis dolentibus latum vesicatorium; quod simulac coepit epidermidem elevare, dolores vel penitus delevit, vel multum imminuit saltem. Testatur, quod nullum unquam malum symptoma ex visicantium applicatione observaverit; hinc nullus fere fuit in corpore locus, cui haec non applicuerit aliquando, si dolor urgeret. Tentavit & *ranunculi pratensis* folia recentia in pultem contusa; quae partibus dolentibus applicuit vesicatorii loco. Magnum semper dolorem excitavit hoc remedium; dein epidermide in vesicam elevata magna seri copia effluxit; quo facto dolores rheumatici penitus dissipabantur. Unde in pertinacissimis & inveteratis articulorum doloribus *ranunculi* folia in pultem trita magnam dederunt utilitatem. Sed ulcus a ranunculi foliis productum longe diutius stillavit serum acre, & difficilius curabatur, quam si vesicatorium applicatum fuisset.

Cauteriis. Ultimum fere hoc remedium fuit a veteribus medicis satis laudatum, quod recenti rheumatismo non novi applicatum fuisse, sed inveterato morbo postquam alia remedia plura frustra tentata fuerant. Cauterium tam actuale, quam potentiale dictum sequitur suppuratio, per quam separatur eschara a cauterio applicato producta a partibus sanis; quod dum fit, saepe copiosius ichor exit ex ulcere cum mali levamine. *Gesnerus* (a) dum acerrime laboraret ischiade, testatur sequentia: *A principio etiam morbi, sponte ortum est ulcus in eiusdem lateris nate; quod mihi profuisse non dubito, &* cau

(y) Usus opii salubris & noxius. Tom. II pag. 312. (z) Ann. medic. secund. pag. 122 123. (a) Epistolar. medic. lib. III pag. 83 versa.

cauterii alicuius vicem praestitisse. Unde apparet, *Gesnerum* in illa opinione fuisse, quod ulcus a cauterio excitatum prosit, quum, eschara separata, facilis exitus sit noxiis, quae profundius latebant. Ad levandum dolorem ischiadicum iusserat medicus, ut panis, ex clibano prodiens, calidissimus, discissus per medium, linteo prius obvolutus, applicaretur loco dolenti. Oblitus aeger huius cautelae, panem calidissimum nudum applicuit; unde cutis combustio satis profunda, suppurata postea, longo satis tempore pus fudit; &, sanato hoc ulcere, nullus dolor supererat (*b*). Similem casum notavit *celeberrimus Tissot* (*c*) de uxore, quae dolentissimum rheumatismum brachii, quo laborabat maritus, perfricabat spiritu vini; qui, casu a vicina candela accensus, combussit partem affectam. Dum curabatur haec ambustio, dolor rheumaticus integre desiit.

Veteres medici cauteriis in hoc morbo curando frequenter usi fuerunt; in pertinaci nempe morbo, nec aliis remediis cedente. *Hippocrates* (*) de ischiade agens, dixit: *si in unum aliquem locum decubuerit dolor, & constiterit, neque medicamentis expellatur, urito, quocumque loco dolor, exstiterit, sed eum lino crudo inurito.* Haec erat lenior ustionis species, non absimilis ill , quae postea *moxa* Asiaticorum tentata fuit. Unde alio loco (*d*) de inustionibus loquens dicit: *urendae vero sunt carnosae quidem partes ferramentis, osseae vero & nervosae fungis.* Nec tantum uno in loco has ustiones tentavit; sed, postquam lacte prius crassum reddiderat aegrum, tredecim locis cauteria applicuit; si in dextra corporis parte morbus adesset, sub scapula dextra quatuor crustas inussit, coxendici dextrae tres, natibus duas, medio femori duas, genu unam, & unam malleolo. *Hic si ita ustus fuerit neque sursum, neque deorsum morbum progredi sinit* (*e*). Alibi (*), ubi de quadruplici ischiade agit, postquam varia medicamenta praescripsit, dicit: *& siquidem ab his iuvetur; sin minus, ipsum pluribus & altis crustis, in osseis quidem partibus per fungos, in carnosis vero per ferramenta, inurito.*

Ex his omnibus apparet, cauteria tantum adhibita fuisse, postquam plura alia absque effectu tentata fuerant. Simul videntur sperasse, ut ulcere, inustionem semper sequente, via pararetur materiae morbosae, quae dolorem producit circa articulos. *Celsus* (*f*) hoc optime notavit. Ubi enim de coxarum morbis agit, pro ultimo remedio suadet, *tribus, aut quatuor locis, super coxam, cutem candentibus ferramentis exulcerare.* Quum enim carnosa adeo haec pars fit, leniora caustica, quae per *moxam* Asiaticorum accensam hodie tentari solent, quandoque non sufficerent. *Quum vero saepe aliquid exulcerandum sit candenti ferramento, ut materia inutilis evocetur, illud perpetuum est, non, ut primum fieri potest, huius generis ulcera sanare, sed ea trahere, donec id vitium, cui per haec opitulamur, conquiescat.*

Videtur

(*b*) Van der heyden discours & advis sur les flus de ventre douleureux pag 131
(*c*) Avis au peuple sur sa santé pag. 206. (*) Libro de affectionibus cap. VIII Charter. tom. VII pag. 629. (*d*) Libro de internis affectionibus cap. XIX Charter. Tom. VII pag. 652. (*e*) Ibidem. (*) Ibidem cap. LIII pag. 677.
(*f*) Lib. IV cap. XXII pag. 236.

Videtur & *Hippocrates* ſimilem effectum ſperaſſe a cauteriis. Dicit enim (*g*): *Quibus ab iſchiade diuturna vexatis iſchium e proprio loco excidit, atque rurſus incidit, iis muci innaſcuntur.* In commentariis ad hunc aphoriſmum *Galenus* monet, per iſchium hic intelligi articulum iſchii, & noluit ſequentem aphoriſmum (*h*) ſeparandum eſſe a priori, ſed ambos ſimul in unam orationem coniungendos. Sic autem habet: *quibus iſchiade diuturna vexatis iſchium excidit, iis crus tabeſcit, & claudicant, niſi urantur.* Tum ut exſiccetur mucus, uti *Galenus* (*i*) dicit: *ſicque mucoſa illuvies abſumatur, tum ut cutis laxitas, in quam articulus elabebatur, per aduſtionem ad condenſationem ducta, articulum arctet, & loco moveri prohibeat.*

Mitiora cauteria, quae veteres parabant ex lino crudo, fungis, & aliis quibuſdam ſimilibus, hodie ex foliorum artemiſiae lanugine parantur: quae tunc *moxa* vocatur; longe leniora ſunt haec, nec cutem in eſcharam comburunt, dolorque inde natus ſatis tolerabilis eſt, quum in Aſia pueri etiam abſque eiulatu cauterium ex *moxa* paratum ferant. Applicui proprio femori ſatis magnum moxae conum, quem accendi in apice, & facile dolorem inde natum tolerare potui. Nullibi dolebam; ſed experimenti cauſa hoc tentare volui, antequam in aegris periculum facerem. Tota ſpes videtur in eo conſiſtere, ut ignis actione citius diſſipetur materia morboſa, quae ad artus depoſita moleſtos illos dolores facit. Tentavi in iſchiadico dolore, ſed abſque ſucceſſu. Profundius videtur haerere morbi cauſa, quam ut a leni moxae cauterio ſuperari poſſit.

Videantur illa, quae ad §. 1278 de moxa, eiuſque uſu, dicta fuerunt.

Crudelior longe inuſtio candenti ferro facta; quam horrent omnes, pauci ſubire volunt, pauciſſimi tolerare poſſunt illa conſtantia, quam *Tulpius* (*k*) vidit in animoſo iuvene, qui coxae dolore excruciatus remediis adhibitis nihil proficientibus, decrevit vehementi morbo ſuccurrere remedio aeque vehementi. Iuſſit chirurgo, ut ferro candenti non tantum exureret cutem coxae impoſitam, ſed ad os uſque per carnes adigeret. Inuſitata haec crudelitas perterruit magis ferme medicos, quam aegrum, qui fortiter haec tormenta ſuſtulit, dum non curſim, ſed lenta manu candens ferrum imprimebatur. A morbo ipſum ex toto vindicavit haec crudelis medicina, per continuum profundi ulceris profluvium; quod tamdiu ſervavit, donec, evacuata omni materia fuerit extra omnem recidivae metum.

Magnam procul dubio laudem merentur illi, qui conati ſunt tentare novis remediis curam huius morbi, dum medicamentis hactenus cognitis pertinaciter reſiſtebat malum, ita, ut cauterii crudelis uſus tantum ſupereſſe videretur. Tentavit *cicutae* uſum *Storckius* (*l*) in homine 42 annorum, qui iam a plurimis annis paſſus fuerat dolorem vagum arthriticum calore lecti multum auctum. Variis, externis, internis remediis uſus fuerat abſque ullo

(*g*) Sect. VI aphoriſm. 59 Charter tom. IX pag. 289. (*h*) Aphor. 60. ibidem pag. 290. (*i*) Ibidem. (*k*) Obſervat. medic. lib. III cap. XXVI pag. 225. (*l*) Libell. ſecund. de cicut. pag. 75.

ullo levamine. Nec balnea sulphurea, aliaque diversissimi generis longo tempore adhibita quidquam profuerant. Tandem materies haec vaga figebatur ad humerum dextrum, & coxendicem eiusdem lateris. Minuta est eius lateris sensibilitas, accessit macies. Varia interne, externe tentata fuerunt absque ullo successu. Nec vis electrica per trimestre spatium applicata quidquam profuit.

Quum multis aegris in doloribus rheumaticis vagis & fixis profuisse vidisset cicutam, dedit mane & vesperi decem grana extracti cicutae, simulque copiosum usum decocti radicum bardanae consuluit.

Post octiduum rediit aeger; conquerebatur, auctos esse humeri & coxendicis dolores, simul accessisse ingratam per totum brachium & pedem formicationem.

Sumsit tunc mane & vesperi sedecim grana extracti cicutae, & perrexit in usu decocti radicum bardanae.

Die decimo quarto dolores minores erant. Verum in toto latere affecto, ut in pede & brachio, percipiebatur sudor pruriens, foetens; oriebantur pustulae albicantes, pellucidae, acri sero plenae; sensibilitas longe maior aderat in latere affecto; appetitus bonus erat, alvus naturalis, vires sat magnae; fluxit urina copiosa ardorem excitans in urethra, dum prodiret.

Coepit aeger tunc sumere mane & vesperi viginti grana extracti cicutae & perrexit in usu decocti radicum bardanae.

Vigesimo quarto die aucta apparuit brachii torositas, & aliqua advertebatur mobilitas; pustulae autem semper apparuerunt copiosiores, nec desiit pruritus.

Trigesimo sexto die aeger per universum corpus ingratum ardorem, & pruritum conquerebatur; oriebantur ex ruptis pustulis crustae crassae; & scabies superveniebat. Sed pes & brachium longe erant mobiliora, sat robusta, optime sensibilia. Bis quotidie tunc lavabatur totum corpus infuso cicutae cum lacte parato; unde intra paucos dies crustae plurimae ceciderunt: pustulae autem hinc inde longe frequentiores comparuerunt; & augebatur pruritus.

Quinquagesimo die brachium moveri poterat in omnem partem; pes autem aegro videbatur adhucdum gravis; ceteroquin erat mobilis, flexilis, & in omni loco aderant optima sensationis signa.

Dedit tunc mane & vesperi triginta grana, adeoque per diem integram drachmam extracti cicutae, & loco decocti bardanae exhibuit serum lactis. Corpus quotidie bis lavabatur infuso cicutae cum lacte parato.

Octidui deinde spatio omnis pruritus cessavit; disparuerunt postulae, & omnes crustae; aeger optime convalescere coepit.

Sexagesimo nono die aeger ambulare potuit, & brachium in omnem partem movere, neque ex itinere unius & dimidiae horae multum defatigabatur.

Sensim tunc minuta fuit dosis extracti cicutae, nec corpus amplius infuso cicutae lotum fuit, sed iussum aegro, ut seri lactis ingentem copiam quotidie biberet.

Octua-

Octuagesimo die sanissimus accessit *Storckium*, & gratias egit (*m*).

Postea placuit eidem *Storckio*, dum iam archiatri munere fungebatur, explorare *aconiti* efficaciam in proprio corpore. Habebatur haec planta venenata admodum; sed vetula Lapponica, oleris instar, hac planta utebatur, ut prandium sibi, marito, liberis pararet, & monita *celeberrimi Linnaei*, qui aderat, ridens, impune comedit hunc cibum.

Hortorum ornamento serviebat haec planta frequenter; sed ab eius medico usu abstinebant omnes. Pulverem ex foliis & caule paravit *Storckius*, cuius pauculum linguae imposuit: sequebatur ardor linguae inhaerens diu, & momentanei, vagi, lancinantesque dolores linguam pervadebant saepius. Ast licet pulvisculus ille per bina horae minuta supra linguam maneret, nec inflammationem, nec rubedinem linguae attulit (*n*); sed quamdiu ardoris sensus in lingua aderat, copiosa affluebat saliva: ceterum nil mali.

Inspersit eumdem pulverem ulceri cancroso, fungoso; sed nullus dolor, nec ardor sequebatur. Per quinque dies idem tentabat, nec consumebatur haec fungositas.

Extractum dein ex hac planta paravit, cuius pauculum linguae impositum levem tantum excitabat titillationem. Granum extracti aconiti posuit inter palpebram inferiorem & bulbum oculi, nec inde afficiebatur aliter, quam a quocumque alio corpore heterogeneo. Per bina minuta reliquit extractum aconiti in hoc loco, copiosae quidem profluxerunt lacrimae, sed nullum peculiarem ardorem sensit. Dein tentavit, quid idem hoc extractum deglutitum in corpore proprio faceret, grana duo extracti aconiti diu contrivit in mortario marmoreo cum sacchari albi drachmis duabus, ut fieret pulvis subtilissimus, cuius sex grana sumsit mane vacuo ventriculo absque ullo effectu observabili; secundo die eiusdem pulveris grana octo, tertio die grana decem sumsit absque ulla observabili corporis mutatione.

Audacior factus, quarto die mane sumsit viginti grana eiusdem pulveris; nec tamen ulla actio corporis turbabatur; sed extrema, & totum corpus praeter consuetudinem multum transpirabant, madescebantque toto die.

Idem tentavit per tres dies sequentes cum eodem effectu.

Octavo die a pulveris usu cessavit; sed mador ille non aderat amplius.

Repetiit haec experimenta; aderat semper ille mador, si pulverem hunc sumsisset; si non, nullus mador sequebatur.

Hinc conclusit, aconiti extractum promovere transpirationem, sudorem, & quum nullae functiones in corpore turbatae fuerint, illud exhiberi posse aegris incipiendo ab exigua dosi. Grana enim viginti huius pulveris continebant tantum tertiam partem grani extracti aconiti. Hinc convenire posset morbis, in quibus materies peccans per vias sudoriferas potest expelli.

Tentavit pulveris huius effectum in homine triginta & aliquot annorum (*o*), qui mense octobri tertiana febre laborabat, a qua curatus satis bene se habuit.

Sed

(*m*) Libell. secund. de cicut. pag. 80.

(*n*) Libell. de stramon. hyosc. aconit. cap. III pag. 71.

(*o*) Ibidem pag. 75.

Sed mense novembri ingens dolor corripuit totum latus dextrum; aeger nec manum movere potuit; appetitus erat deletus, noctes insomnes.

In quartum mensem usque remedia omnis generis adhibita fuerunt leniora, fortissima, tam externa, quam interna absque ullo successu.

Dolores quandoque erant adeo vehementes, ut eiularet aeger instar illorum, qui crudelem torturam subeunt.

Data fuerunt grana decem pulveris modo descripti mane, & totidem vesperi, superbibendo iusculum, vel infusum qualecumque. Prima nocte sudavit aeger copiose; quod ei antea non contigerat. Altero die iidem pulvisculi dati sunt, & dolores fuerunt multo mitiores: noctu iterum sudor, sed multum foetidus; nec debilitabatur ab his sudoribus aeger. Tertio die dabantur tres tales pulvisculi; noctu sequebatur sudor. Eadem dosis data fuit quotidie, id est medium granum extracti aconiti usque ad duodecimum diem; omni nocte corpus sudore maduit, uti etiam de die, dum aeger in lecto fuit; sexto iam die aeger ab omni dolore liber fuit, & extra lectum ambulare potuit, appetitus rediit, alvus quotidie naturalis, somnus tranquillus.

Decimo tertio die aeger, quum optime se haberet, abstinuit ab horum pulverum usu; sed sensit membra languere, & dolorem minari reditum. Iussit hinc *Storckius*, ut per tres septimanas absque ulla interruptione quotidie sumeret triginta huius pulveris grana. Fecit hoc aeger; actiones omnes restauratae sunt, macies disparuit, nec rediit dolor, postquam a pulverum usu cessavit. Binis autem ultimis septimanis, quibus hunc pulverem aeger sumsit, nullus observabatur sudor.

Alia occasione, ubi de calculi renalis diagnosi agebatur, ad §. 1422 dictum fuit, quod in urina arthritide vaga laborantium saepe fluctuent filamenta quaedam, quae, licet minus transpareant, quam urina, tamen inde educta instar crystalli pellucida sunt, in magnam longitudinem distrahi possunt, & dum exsiccantur, in calcem albam abeunt. Haec credebatur esse materies morbi. Sed certe in eodem hoc aegro *Storckius* observavit, *urinam solito copiosius fluxisse, & multa gessisse flocculamenta, & fila mucosa* (*p*).

Pluribus dein felicibus curationibus efficaciam extracti aconiti confirmat, proponitque sequentia (*q*): *Aconiti extractum esse innocuum, & valde efficax, medicamentum. Parva dosi praestat id quandoque, quod alia fortissima remedia, magna dosi, & longo tempore exhibita efficere nequeunt. Acre, quod circa articulos tendines, & ossa haeret, irritat nervos, excitatque summos dolores, solvitur inde, agitur in motum, & per urinam, vel alvi fluxum, vel sudorem, vel insensibilem transpirationem ex corpore eiicitur.*

Certe plerisque aegris, quorum casus describit, dedit tantum granum medium extracti aconiti singulis diebus. In unico homine a tali dosi coepit, sed tertia septimana dedit quotidie tres quartas partes grani; & in principio secundi mensis auxit dosin ita, ut aeger quater de die quindecim grana sumeret

ret

(*p*) Libell. de stramon. hyosc. aconit. cap. III pag. 78. (*q*) Ibidem pag. 110.

ret huius pulveris, sicque integrum granum extracti aconiti sumeret quotidie; nec opus fuit dosin augere postea, quum optatus inde sequeretur successus (r).

Effectus huius remedii erat, ut plurimum aucta perspiratio, & sudor in quadam femina ab usu illius augebatur totius corporis perspiratio quidem, sed & alvus aliquoties quotidie solvebatur (s). Femina quadragenaria, quae integrum annum hos cruciatus passa fuerat, & cui in manuum ac digitorum articulis nodi tophique durissimi, quasi verae exostoses, formabantur, qui mole nucem iuglandem maiorem superabant, nec prae dolore attactum ferebant, eiusdem remedii usu primo quatriduo ingens levamen percepit, & finito tertio mense solo usu extracti aconiti curata nosocomio valedixit. Nec per alvum, nec per urinam, nec per vias sudoriferas manifesta evacuatio fuit observata (t).

Non credo, aegrum hoc morbo afflictum facile candentis ferri tormentis se traditurum, nisi prius tentaverit illa, quae modo laudata sunt. Pulcrum horum effectum toties vidi, & plures alii mecum, ut nunquam postea suaserim cauteria in curando rheumatismo.

Medicamentis summopere diluentibus, atque emollientibus simul. Haec imprimis in initio morbi locum habent: tunc enim cum febre continua dolor atrocissimus dilacerans adest, qui ad minimum motum saevissime augetur. Solet hinc rheumatismus incipiens tractari, ut morbus inflammatorius. De his remediis in cura inflammationis, & morborum inflammatoriorum, iam dictum fuit saepius. Larga copia haec solent administrari, quantum ventriculus aegri tolerare potest. Dum *Sydenhamus* de cura rheumatismi agit, remediorum talium simplicem usum commendat (u), dicens: *Nisi obstarent praeiudicia vulgi, nullus dubitarem, methodum iam dictam aliis etiam morbis, quorum impraesentiarum nomen reticere libet, accommodare. Quod sane aegris magis prodesset, quam solemnior illa remediorum pompa, quae in iam moribundis, tamquam bestiis, ut mox immolentur, coronatis male collocatur.*

Egregius medicus *Brocklesby* (v), dum curabat in castris milites a rheumatismo incipiente, si athleticum habitum haberent, largam venae sectionem imperabat, & dein largam copiam decocti avenae propinabat, in singula cuius libra solvebat drachmam nitri puri; quandoque & addebat saccharum pro edulcoratione. Suasit, ut huius remedii, sed calidi tantam sumerent copiam, quantum ventriculus ferre posset, & obtinuit quandoque, ut primis 24 horis milites biberent sex, octo, decem, imo duodecim libras decocti avenae nitrosi; repetebat venae sectionem, si opus esset; & pergebat in largo hoc nitri usu per tres vel quatuor dies optimo cum successu. Levamen insigne percipiebant aegri; sed & saepe sanabantur integre, copiosissimo orto sudore. Simul a copioso nitro sumto alvus evacuabatur semel vel bis de die satis magna copia. In paucis, qui salubri illo sudore diffluebant, strictior alvus per clysma duci debuit.

Ple-

(r) Libell. de stramon. hyosc. aconit. cap. III pag. 100. (s) Ibidem pag. 106. (t) Ibidem pag. 103. (u) Epist. 1 responsoria pag. 403. (v) Oeconomic. and medical observations pag. 116.

Plerumque in dolentissimo inflammatorio rheumatismo intra septem vel octo dies cura succedebat radicalis; in illis nempe, qui in vigore aetatis hoc morbo tentabantur.

In morbis acutis inflammatoriis largo usui nitri indulsi satis; unciam mediam, imo & drachmas sex intra viginti quatuor horas dedi saepius; sed semper curam habui, ut magnam diluentium copiam simul sumerent aegri. Nihil metuebam a vi frigefaciente nitri, quum certo scirem, illam tantum obtinere illo tempore, dum nitrum solvitur, evanescere satis cito, postquam nitrum solutum est; quod optime notat egregius auctor, & experimentis probat (*x*).

Prudenter autem addit (*y*), talem methodum non tentandam esse, nisi in rheumatismo inflammatorio incipiente. Ubi enim morbus iam remittit, uti & in illis, qui rheumaticos dolores vagos patiuntur absque febre, vel cum febre modica tantum, & in his, qui diuturno iam rheumatismo, aut ischiadico & coxario dolore torquentur, alias curandi methodos adhibuit.

In doloribus rheumaticis inveteratis vel ad quamvis etiam aëris externi mutationem recrudescentibus nil mihi successit melius, quam si darem aegris largam copiam infusi, vel decocti ex talibus parati, quae magnos motus non excitant in corpore, fundunt tamen omnia fere concreta, diluunt, perspirationem augent leniter; *Ligni sassaphras* uncia media duabus libris aquae fervidae infusa, leve tale decoctum ex tribus *lignis santalis*, ex *quinque radicibus aperientibus*, felicem effectum praestitit saepius. *Radicem levistici* & *glycirrhicae* plebeiis aegris suasi, ut instar potus theae infunderent aquae fervidae, & potarent calide saepius de die. Levi pretio haec haberi possunt, & insigniter prosunt, nec corpus ullo modo turbant.

Victu tenuissimo. In hac re satis severus fuit *Sydenhamus* (*z*), qui interdixit prorsus carnibus non tantum, sed & illarum iusculo, quantumlibet tenui lympidoque. Concedebat tantum iuscula hordeacea, avenacea, panatellam, & eiusmodi cum aqua pura parata; pro potu cerevisiam tenuem, mitemque; cui tamen praeferebat ptisanam ex hordeo rad. liquirit. acetosa &c. paratam. *Boërhaevius*, dum exquisitissimis huius morbi tormentis discruciaretur, solo lactis sero vitam sustinuit per dies duodecim, satis constantibus corporis viribus. Facile apparet, tenuissimum victum tantum habere locum in primo morbi vigore. Dum enim dolores & reliqua symptomata remittunt, vel levior rheumatismus in longum trahitur, severa illa victus tenuissimi regula non amplius locum habet.

Quiete. Tepore lecti. Notum est, & antea in morborum acutorum cura saepius dictum fuit, *Sydenhamum* laudasse, ut aegri subinde lecto exirent, & in sedili manerent per aliquod tempus, prout vires tolerare poterant; sic observabat febrium intensitatem minui, & erecto corporis situ, a capite averti morbi impetum. Quum autem rheumatismus a febre continua inciperet,

dixit

(x) Oeconomic. and medical observations pag. 122 & seq. (y) Ibidem pag. 126.
(z) Sect. VI cap. V pag. 347.

dixit *Sydenhamus* (*a*): *Volo interim, ut per aliquot horas ſingulis diebus lecto ſe abſtineat, quum calor, qui a iugi decubitu naſcitur, morbum promoveat, intendatque.* Dum rheumatiſmus artus ſuperiores occupat, hoc tentari poſſet, ſed, ſi lumbos, vel artus inferiores occupet, vix poſſibile videtur, ut aegri lectum relinquant. *Boërhaevius* (*b*), dum ſaevum rheumatiſmum patiebatur, *integros menſes in dorſum recumbere coactus fuit abſque ut vel tantillum ſe commovere auderet; quod ad minimam inflexionem laterum irritata tormentorum ſaevities praeſentiſſimam necem intentaret.*

Praeterea blandus lecti tepor huius morbi curationi prodeſt: licet enim non ſemper opus ſit largum promovere ſudorem, debitam tamen perſpirationem conſervare ſummopere neceſſarium eſt. Unde aegri monentur a medicis, ut morbo iam remittente, vel & penitus ceſſante non exponant ſe aëri frigidiori ob periculum recidivae, quae ſaepe curatu longe eſt difficilior. Inde etiam autumnali tempore valido rheumatiſmo correpti vix in integrum reſtituuntur, antequam gratus verni aëris tepor adſpiret.

Et ad finem curationis frictione ſicca, calida. Quando nempe dolor iam eo uſque remiſit, ut frictionem ferre poſſint aegri. Quandoque enim poſt rheumatiſmum ſupereſt in articulis tumor, & difficilior mobilitas, quae frictionibus multum poterunt emendari.

Pulcherrime de frictionum efficacia ſcripſit *Celſus* (*c*), & ſtatuit, *uſus frictionum omnes ex una cauſa pendere, quae demit. Nam & adſtringitur aliquid, eo dempto quod interpoſitum, ut id laxaretur, effecerat, & emollitur, eo detracto, quod duritiem creabat, & impletur, non ipſa frictione, ſed eo cibo, qui poſtea ad cutim digeſtione quadam relaxatam penetrat.* Videantur & illa, quae de frictionum uſu ad §. 28, & ad §. 133 in curandis obſtructionibus dicta ſunt. Sed frictione oritur velocior humorum motus per vaſa in parte, quae fricatur, augeturque calor, & quidem ſatis valide, ſi valida, & diuturna adhibeatur frictio; unde in fine curationis rheumatiſmi frictio laudatur, quae in morbi principio noceret, & aegris intolerabilis foret ob doloris augmentum. Unde prudenter de frictionibus *Celſus* (*d*) dixit: *Amat hoc auxilium valetudo longa, & iam a primo impetu inclinata.* Refutat autem illos, qui ſtatuebant, omne auxilium neceſſarium eſſe increſcentibus morbis, non quum iam per ſe finiuntur; unde ſequeretur, etiam in principio rheumatiſmi frictiones adhibendas eſſe. *Poteſt enim morbus, etiam qui per ſe finem habiturus, citius tamen adhibito auxilio tolli &c. poteſt morbus minus gravis eſſe, quam fuerit, neque ideo tamen ſolvi, ſed reliquiis quibuſdam inhaerere, quas admotum aliquod auxilium diſcutiat* (*e*). Hinc, ubi de coxarum morbis agit (*f*), quorum ingens dolor eſſe conſuevit, & qui difficillime curantur, ſuadet: *Fricatione quoque utendum eſt maxime in ſole, & eodem die ſaepius: quo facilius ea, quae coëundo nocuerunt, digerantur. Eaque, ſi nulla exulceratio eſt, etiam* ipſis

(*a*) Sect. VI, cap. V, pag. 347. (*b*) Alberti Schultens orat. academ. in memor. Herm. Boërhaavii pag. 67. (*c*) Lib. II, cap. XIV, pag. 88. (*d*) Ibidem pag. 89. (*e*) Ibidem. (*f*) Lib. IV, cap. XXII, pag. 235, 236.

ipsis coxis, si est, ceteris partibus adhibenda est. De reliquis, quae ad lumbaginem rheumaticam, & dolorem coxarium, vel ischiadicum curandum spectant, quaedam adhuc sequenti paragrapho dicentur.

Una cum usu antiscorbuticorum. Quum rheumatismus (§. 1493) arthritidi, podagrae, scorbutoque agnatus morbus vocari soleat, mirum non est, antiscorbutica remedia ad curandum hunc morbum adhibita fuisse: *Boërhaevius* (*g*) non in morbi principio, & summo eius vigore, *sed quum iam eatenus remisisset, ut medicinam pati, & audire velle videretur, succos pressos bibit herbarum cichorei, endiviae, fumariae, nasturtii aquatici, veronicae aquaticae latifoliae, copia ingenti; simul deglutiens abundantissime gummi ferulacea Asiatica. Inde ad miraculum convaluit*. Probe memini, quod, dum in collegiis postea de hoc morbo loqueretur, dixerit saepius, se & *trifolii aquatici* succum amarum valde addidisse reliquis, idemque hoc remedium aliis commendasse tamquam efficacissimum.

Quandoque contigit *Storckio* (*h*), dum plures rheumaticos curandos habebat in nosocomio, cuius curam gerebat, ut *tumores circa articulos comparuerint absque magna febre, & sine multo dolore. In his casibus remedia antiscorbutica plurimum iuverunt*. Succum *cochleariae*, *nasturtii aquatici* dedit optimo cum effectu. Verum his tantum usus fuit, postquam morbus iam mitesceret per venae sectiones, & alia remedia adhibita, vel ex sua indole lenior esset.

Quum morbus ille saepe sit pertinax, & quandoque resistat optimis quibusvis remediis, uti ex ante dictis satis patuit, mirum non est, quod optimi etiam medici tentaverint nova quaedam remedia, & efficacia, quae nondum ad curam huius morbi adhibita fuerant.

Celebris in arte medica *Ioannes Huxham* (*i*), dum describit febrim catarrhalem mense novembri 1737 epidemice grassantem, notat, quod sequenti mense evanesceret, sed permulti inciderent in arthritidem, & rheumatismum pertinacem, cuius curam optime describit. Quum nihil magis in hoc morbo prodesse videret blando, tepido, per omnia membra diffuso sudore, hunc bonis remediis promovere conabatur. Observabat tamen post febrim penitus subactam obstinatissimos saepe permanere dolores rheumaticos; pro quibus expugnandis nihil invenit praestantius, quam *vitri antimonii* infusum in vino generoso factum, aromate addito aliquo stomachali. *Possidet enim, experto crede, possidet totas antimonii vires; quippequod epotum largiter maximas movet vomitiones; in minuta tantum quantitate ad guttas viginti, aut triginta exhibitum sudores elicit benignos; paullo maiore dosi alvum solvit leniter*.

Quum mirabilis illa vitri antimonii efficacia vino concilietur absque ulla fere iactura ponderis, minutissimis stibii effluviis tribui debent omnes illi effectus; quae angustissima corporis vasa permeant facile absque laesionis periculo. Li-

(*g*) Albert. Schultens orat. academ. in obitum Herm. Boërhaevii pag. 67. (*h*) Anno medico secundo pag. 121. (*i*) Observat. de aëre, & morbis epidem. pag. 140, 141.

Licet autem olim *Huxhamus* varios chemiſtarum, & alchemiſtarum proceſſus tentaverit, ut ex ſtibio medicamentum aliquod utile exprorneret, & plures antimonii praeparationes mirabilis agnoſcat virtutis, *hoc tamen affirmat ſanctiſſime, nihil inde melius, nihil tutius, nihil efficacius deprehendi unquam, quam tritum illud, & ſimplex vitri antimonialis infuſum ex vino albo generoſo*.

Scripſerat mihi ante viginti annos celeberrimus *Sauvages*, quod vis electrica applicata loco dolenti in rheumatiſmo profuerit inſigniter. Mulieri integro biennio arthriticis doloribus dire cruciatae applicuit electricos ſuccuſſus celeberrimus *Haenius* (k); ſed paucos tantum ictus primis diebus adhibuit, quos tulit egregie; tulitque eoſdem poſtmodum ſenſim auctiores. Tertia dein ſeptimana motui apta, & doloribus libera fuit, ita ut per quinos dies integre curatam ſe crederet; ſed rediit partim ſaltem antiquum malum, percepitque ad carpum utrumque tumorem, qui remittente dolore abiit, dolore repetente rediit. Hinc loco mota fuiſſe videtur morbi materia, non exturbata de corpore. Hoc confirmatur & experimentis, quae in noſocomio Upſalienſi tentata leguntur (*l*). Saepe enim inventum fuit, articulorum dolores evaneſcere; dum ſcintillae electricae proſiliunt; ſed videbatur morbi materia introrſum pelli, & ſequebantur periculoſa magis ſymptomata. Saepe enim poſt repetita haec tentamina ſequebantur capitis dolores, vertigines, ventriculi moleſtiae, validi dolores abdominis, qui denuo ſedabantur, ſimulac morboſa materies articulos iterum occuparet. Quidam, dum haec tentabantur, copioſam excernebant urinam, & nocte ſudabant valide; unde ſperabatur, morbi pertinaciam ſic vinci poſſe; verum prius enumerata mala redibant, & vehementiora quidem.

In dolore iſchiadico, dum applicabatur vis electrica, quidam inſigne levamen perceperunt; ſed redibant poſtea dolores. In aliis nullum ſequebatur levamen. In quibuſdam vis electrica ſtatim dabat magnam felicis ſucceſſus ſpem; verum poſt paucos dies elapſos morbi vis diris doloribus viſcera occupabat (*m*).

§. 1494. Si lumborum ſedem occupans lumbago rheumatica, ſi coxam iſchiadicus, vel coxarius dolor audiens, eadem methodo, licet paullo difficilius curatur.

Hic agitur de rheumatiſmo, qui lumborum regionem occupat, & de iſchiade, dum rheumatiſmus coxae articulum, ac vicina obſidet. Verum quidem eſt, quod eadem curandi methodus adhibeatur, de qua actum fuit praecedenti paragrapho; attamen unanimiter conveniunt medici, quod in binis his locis ſi figatur rheumatiſmus, cura difficilior ſit, & longior plerumque, quam in aliis

(*k*) Rat. medendi part. III, cap. VI, pag. 240. (*l*) Verhandelingen uytgegeeven door de Hollandſe Maatſchappy der Wetenſchappen te Haerlem 3 Deel pag. 526. (*m*) Ibidem pag. 530.

aliis corporis locis. Simul patebit ex mox dicendis, quod & aliqua in cura varietas quandoque occurrat, de qua re agendum erit.

Muscularis, quae in lumbis locatur fabrica, nervi ex medulla spinali orti, vertebrae dorsi, expansiones tendinosae, coxae articulus profundus musculis validis tectus, nervi ischiadici adeo magni &c. facile demonstrant, ingentes molestias a rheumatismo in his locis exspectandas esse, & curam ceteris paribus fore difficiliorem.

At quo magis in tenuissimis fuerit venulis, ac in plurima corporis necessitate constitutis, & in nervis, & ossibus multis, ac densis eo sane tum permanentissimus morbus est, tum aegerrime profligatur (*n*). Observavit & eadem, quae in ischiade laborantibus toties contingere videmus. *Quum ischias fit, dolor coxae connexionem invadit, & extremam natem, & lumbum; tandem vero per totum etiam crus dolor deerrat* (*o*). Tunc enim non levis suspicio est, nervum ischiadicum ab hoc morbo affectum esse; quod confirmatur ex illis, quae *Celsus* de eodem morbo dixit (*p*): *In coxae doloribus, si vehemens torpor est, frigescitque crus, & coxa, alvusque nisi coacta non reddit, idque, quod excernitur, mucosum est, iamque aetas huius hominis quadragesimum annum excessit, is morbus erit longissimus, minimumque annuus.* Non sine ratione ergo *Cotunnius* (*q*) de ischiade nervosa scripsit; quam distinguit iure ab aliis coxae malis, licet similibus: *Duas summas ischiadis species distinxit: alteram in qua dolor fixus in coxa ulterius non excurrit: alteram vero, in qua subiectum laesae coxae pedem continuo tractu propagatus attingit.* Ultimam hanc ischiadis nervosae nomen mereri iudicavit egregius auctor, cuius tractatus de hac re editus ab omnibus legi meretur. Videmus iam apud veteres medicos hinc inde quaedam ischiadis nervosae vestigia. Dum *Aretaeus* (*r*) de hoc morbo agit, dicit: *Quod si dolor in intimis nervis demoretur, & articulus non calens collapsus sit, neque extumeat, frigidum hunc esse dixerim, in quo ad caloris revocationem medicamenta calida requiruntur: multis autem valde acribus opus est.* Ischiadicus enim ille dolor saepius occurrit absque ullis inflammationis signis, absque febre, & hinc mirum non est, quod frigidus talis morbus a veteribus vocetur; vel si febris & inflammationis signa in initio adfuerint, his iam superatis manet tamen dolor ille pertinax. Sic *Trallianus* (*s*) notat, *Euphorbium* magnos dolores a frigido humore natos mitigasse, & in genere usum eorum, quae cutim calefaciunt, rodunt, vellicant, profuisse. Unde testatur, se vidisse insigne levamen a *seminibus sinapi*, & a *cantharidibus* applicatis. *Nam pustula, quae a medicamento fiebat, rupta, multus humor excernebatur, atque hoc eveniente multum se levari dicebat aeger.* Verum quidem est, quod *Trallianus*, licet hos effectus vidisset, non laudet haec experimenta, quum acria per se admoveantur lo-

(*n*) Hippocrat. de affectionibus cap. VIII, Charter. tom. VII, pag. 629. (*o*) Ibidem. (*p*) Lib. II, cap. VIII, pag. 75. (*q*) De ischiade nervosa commentar. pag. 6, & 2. (*r*) Lib. II de caus. & sign. morb. diuturn. cap. XII, pag. 67. (*s*) Lib. XI, cap. I, pag. 623, 624, 625, Paul. Aeginet. lib. III, cap. LXXVIII, pag. 264.

loco dolenti. Credebat enim sic evacuari tantum illud, quod tenue est, crassum autem, & terrestre relinqui, & infigi articulis; quod integram morbi sanationem redderet difficiliorem. Nec videtur absque ratione hoc metuisse *Trallianus*. Fatetur enim *Cotunnius* (*t*) sequentia: *Accidit etiam iis, qui nervosa ischiade postica laboraverant, ut emplastri* (*vesicatorii*) *opera excitata vesica serum quandoque funderet tenacissimum, glutinique par, quod serum, quum evasit, vetus ischias evanuit. Adeo ut in his aegris, si primi vesicantis opere emersit lentus ille, & tenax humor, primum vesicans depulerit omnino morbum: sin minus, primi vesicantis ulcere consolidato toties oportuit vesicans iterare, donec glutineum illud penitus eliceretur. Habeo frequentes casus, qui vel tertium vesicans repetito exegerint* (*u*). Plures dein aegrorum casus describit, qui modo dicta probant. In uno ex his a primo vesicatorio effluxit flavissimum tenue serum, cum doloris levamine. A secundo vesicatorio excitata vesica ampla, qua rupta exivit serum ichtyocollae tenacitatem habens. Dolor adhuc inde imminutus fuit. Post tertium vesicatorium orta vesica tres fere uncias lymphae mucosissimae continebat, & post triduum omnis dolor evanuit (*v*).

Tenuius illud serum post primum vesicatorium applicatum ex maxima vesica sponte rupta per crus depluens latissime excoriavit omnia cutis loca, quae attigit (*x*).

Acre ergo adest in tali morbo; quo educto lenitur; sed & acre illud tenaci mucoso humore inviscatum morbi pertinaciam constituit vix superandam, nisi illud viscidum, cui irretitum haeret, tolli de loco affecto possit.

Acre illud variam nocendi intensitatem habere posse, docent observata. Lumbago, & ischias merito inter morbos chronicos numerantur. Septuagenario maiorem hominem vidit *Cotunnius* (*y*), qui per triginta fere annos ischiadem toleravit, cetera sanus. *Storckius* (*z*) in nosocomio suo adstitit homini, qui una cum valida admodum febre dolorem ad lumborum vertebras patiebatur adeo acutum, ut diu noctuque eiularet. Venae sectiones repetitae, remedia antiphlogistica externe interne applicata nequaquam dolorem mitigaverunt; nec iuvit quarta morbi die applicatum vesicans latum; omnia in peius ruebant, & septimo die periit convulsus. *Sectione anatomica binae ultimae lumborum vertebrae, ea parte, qua medullam spinalem ambiunt, inventae sunt penitus putridae, & in nigrum foetidum ichorem solutae.* Caput ossis femoris in minutissima fragmenta corrosum aliquoties vidit (*a*).

Hinc videtur patere ratio, cur medici tentaverint, morbi materiam per alvi evacuationes tollere: per anum enim acria ingesta, bilis corrupta, & similes alii humores degeneres toties cum successu evacuantur. A dysenteria intempestive suppressa quandoque dolor ischiadicus ortus fuit. In sene illo septuagenario tot annis ischiadem passo tanta manserat in crure affecto motus facultas, ut baculo innixus satis commode incederet. *Cotunnius* (*b*) credit, hoc factum

(*t*) De ischiade nervosa pag. 72. (*u*) Ibidem pag. 72. (w) Ibidem pag. 73, 74. (*x*) Ibidem pag. 72. (*y*) Ibidem pag. 6. (z) Ann. medic. secund. pag. 124. (*a*) Ann. medic, pag. 98. (*b*) De ischiade nervosa pag. 8.

factum fuisse, quia tertio quoque mense, etiam in provecta hac aetate insignem sanguinis copiam per haemorroides excerneret.

Magnae mutationes partium, quae coxendici vicinae sunt, forte quandoque prosunt: *Quaedam priusquam conciperet, coxendicem dolebat; postquam vero concepit, non amplius dolebat. Vigesima autem a partu die iterum doluit* (*c*). Quantum mutetur uterus tempore graviditatis notum est; sed viginti dies post partum mutatio illa vel in integrum restituta est, vel saltem insigniter minuta.

Sed videntur medici sperasse ischiadis levamen a mutato intestino recto imprimis. Sic *Hippocrates* (*d*) de ischiade agens ex sale, oleo, & decocto hordei paratum clysma iniici iubet; *si a sanguine aegrotanti velis enemate alvum subluere, quo pituitam, & sanguinem a coxendicibus revoces*. Verum eodem loco postquam granum cnidium propinavit, acrius clysma ex cumino trito, colocynthide tenuissime trita, sale, & melle adhibet. Acris succi *tithymali* guttas quinque ficu exceptas commendat *Galenus* (*e*). Ubi de *thlaspi* seminibus agit (*f*), agnoscit, quod acrem vim habeant, adeo ut internos abscessus rumpant, si potentur, menses moveant, & foetum necent. *Semen hoc per sedem infusum sanguinolenta evacuans prodest ischiadicis*. Clysmata ex colocynthide, & nitro parata, adeo acria, ut sanguinem educant, laudat *Rhazes* (*g*) ad curandam ischiadem, additque, quod in mille aegris, & amplius semper successerit cura, & tantum defecerit, ubi adeo inveteratum esset malum, ut exustionem requireret.

Fatetur *Cotunnius* (*h*) ingenue, quod haec tentamina ischiadem curandi per acria clysmata viderit, & ab his factas perfectas curationes observaverit, plurimas etiam acceperit ab hominibus fide dignis. Agyrtae enim, & agricolae sambuci decoctum, cui tithymali lac uberrime addebant, toties per anum iniiciebant, donec deiectiones sanguineae sequerentur. Alii ex saturo bryoniae decocto magna copia parato tot clysteres consequenter iniectabant, donec inter summos cruciatus sanguinem funderent intestina. *In quibus tamen affuit saepe, cohorruit, & aegrotantium miseram doluit vicem, quos videbat sub ista clysterum carnificina fere exanimes; magis etiam illos, qui his novis cruciatibus toleratis, morbum nihilominus integrum retulerunt.*

Unde confirmari videntur illa, quae *Rhazes* dixerat; qui, ubi haec incassum tentata fuerant, unicam sanationis spem in cauterii actualis usu posuisse videtur; sed *Cotunnius* (*i*) in presbytero triginta trium annorum ischiade laborante plura incassum tentata fuisse asserit. *Intra biennium bis dolentior sedes post maiorem femoris trochanterem ignito ferro fuit inusta profunde; bis plena tolerata hydrargyrosis; ex bryoniae decocto pluries usurpati clysteres, usque*

ad

(*c*) Epidem. lib. II, Charter. tom. IX, pag. 139.

(*d*) De internis affectionibus, cap. LIII, Charter. tom. VII, pag. 677.

(*e*) Lib. II de remed. parabil. cap. XXIV, Charter. tom. X, pag. 631.

(*f*) De simplic. medic. facult. lib. VI, cap. VIII, Charter. tom. XIII, pag. 178.

(*g*) Freind history of Physick tom. II, pag. 52.

(*h*) De ischiade nervosa pag. 59.

(*i*) Ibidem pag. 61.

ad ſanguinis deiectionem &c., dolentiori coxae loco ſuperpoſita cutis ſetaceo traiecta eſt, maximaque mercurii dulcis ſtibio adnexi per tres pene menſes copia data, ſic ut ſaliva ubertim efflueret; morbo tamen, uti iam antea, viribus integro.

Dum haec omnia perpenderet attenta mente egregius ille auctor, cauſam iſchiadis poſſe haerere in ipſis nervis, imprimis in ipſis nervorum truncis, vel & in ramis maioribus credidit, & hanc rem ſedulo inveſtigavit. Non quidem putavit, quod acre quid haereret unquam in liquido hoc ſubtiliſſimo, quod per nervos ab encephalo receptum diſtribuitur per totum corpus. Sed conſideravit, nervoſam ſubſtantiam, dum a capite per corpus diſtribuitur, & tenerrimae fabricae eſt, ſemper muniri vaginis, ſatiſque firmis quidem, & ſolidis; vaſa ſanguinea perreptant has vaginas ſatis copioſa, & in maioribus truncis nervoſis magnae ſatis molis inveniuntur. Ab his vaſis ſecerni credit tenuem lympham, quae perpetuo fovet, & humectat nervoſam proprie dicendam ſubſtantiam, & ab omni exſiccatione defendit; lymphamque hanc tenuem a venis bibulis reſorberi denuo, poſtquam munere ſuo functa eſt: niſi enim hoc fieret perpetuo ex oſculis arteriarum in cavam vaginam hiantibus excreta augeretur nimia eius copia, & vaginae hydropem produceret.

In hac lympha acre ſolutum poteſt haerere, & dolorem magnum excitare in ſubſtantia nervoſa, quae membranoſa hac vagina continetur, & defenditur.

Verum notari meretur, quod ſpinae dorſi cavum, medullam ſpinalem continens maius ſit, nec integre repleatur a medulla; adeoque circa medullam ſpinalem per cavum ſpinae dorſi deſcendentem ſpatium inſigne ſupereſt: dura mater per magnum occipitis foramen tranſit, & vaginae cavae inſtar uſque ad imum os ſacrum ſpinalem medullam includit.

Vagina haec durae matris adeo ampla non eſt, ut undique ambitum attingat circumpoſiti ſpinae cavi, neque adeo anguſta eſt, ut incluſam medullam proxime complectatur; ſed a ſpinae cavo aliquantum diſtat, maxime retrorſum ad ſedem apophyſium ſpinoſarum, & ab ambitu incluſae medullae inſigni ſpatio ſeiungitur. Duo haec intervalla, quum integer eſt homo, vacua non ſunt, ſed quoque ſua repletur materia. Nam quantum dura mater a ſpinae cavae parietibus diſtat, tantum farcimine ſemper celluloſo repletum vidit *Cotunnius* molli, fluenti, & pinguedine ſaepe diviti; cuius vice in tabidis vapor mucidus, mucus verus in hydropicis, ſanguineus vapor in foetibus adfuit, qui laborioſum ob partum ſuffocati perierint. Quidquid autem ſpatii eſt inter vaginam durae matris, & medullam ſpinalem, id omne plenum etiam ſemper eſt: non medulla quidem ipſa in viventibus turgidiori, non nube vaporoſa, quod in re adhuc obſcura ſuſpicantur ſummi viri, ſed *aqua* ei quidem ſimili, quam circa cor continet pericardium, quae ventriculorum cerebri cava implet, quae auris labyrinthum, quae reliqua tandem complet corporis cava libero aëri nequaquam adeunda.

Similem aquam adeſſe in calvariae cavo credidit egregius auctor, & omnia replere intervalla, quae inter cerebrum, ac durae matris ambitum inveniuntur; qualia ſub cerebri baſi ſemper aliquot occurrunt: haec imprimis in tabidis, & ſe-

senibus apparent, in quibus cerebrum insigniter coarctatur, duriusque fit, quodque natura vix capere calvaria potuit, aetatis incremento, aut tabis vi duratur, & sensim fit calvaria minus. Unde in tabidorum, & senum cadaveribus, calvariae fornice diligenter exsecto, sicubi iam illaesa dura mater circa cerebrum incidatur, aquosus rivus statim exsilit; quo exhausto concidit dura mater in cerebrum, laxa tota, & in rugas fatiscit.

Unde conclusit *Cotunnius* (*k*), quod in hominibus haec lex obtinere videatur, ut circa ambitum medullae spinalis spatium aqua completum crescat aetate. Nam, quod nullum est pene in foetu, cuius medullam, maxime in collo, durae matris vagina amplectitur, aetatis incremento in magnam amplitudinem evadit. Ipsissimis fere *Cotunnii* verbis usus sum, ut tanto evidentius pateret eius de ischiade nervosa sententia.

Credidit simul, anatomicos non observasse illam aquae circa cerebrum, & in spina collectionem, quia cerebrum perscrutaturi caput a cervice resecant, hinc effluit omnis humor circa cerebrum, & medullam spinalem collectus. Quare dat methodum dissecandi integri cadaveris, ut illa lympha demonstrari possit. Lobis enim cerebri suspensa manu elevatis, utraque ethmoidis cribrosa sedes aqua scatere observabitur, cerebrique reliqui elevatione apparebit sub nervorum opticorum coniunctione, & ad latera protuberantiae ovalis, quidquid in capitibus a collo seiunctis vacuum apparet, aqua plenum esse; quae & sinum vaginalem quinti paris, & meatum acousticum totum implet. Circa caudicem vero oblongatae medullae omnis intercapedo aqua completur, & si encephalo integre ablato erigatur totus cadaveris truncus, vagina durae matris, quae spinalem medullam continet, aqua medullam omnem circumcingente plena observabitur. Si his factis ab aliquot lumborum vertebris latera praescindantur, atque inferior pars vaginae durae matris caudam equinam complectentis iam detecta incidatur, humor lympidus effluet, & humor, qui circa summam medullam spinalem aderat, sensim descendet, donec per imam aperturam totus effundatur. Quod si capite integro lumborum vertebrae aperiantur, & dura mater medullam spinalem includens incidatur, humor affatim emerget; quo exhausto, si caput cadaveris attollatur, & concutiatur versus locum apertum, quasi nova scaturigine reserata, vis aquae uberior redundabit.

Quum haec tentamina in viginti pene adultorum hominum cadaveribus iteraverit, quatuor uncias aliquando & quinque ex spinae cavo educere potuit aquae lympidae, quandoque in flavedinem vergentis; in foetibus vero difficili partu suffocatis subrubram semper, atque opacam offendit (*l*).

Aqua haec igni admota non concrescit, sed, dum ebullit, spumescit, odorem exhalat iuris carnium calentis odori persimilem, & sensim resoluta in vaporem absque minimo coaguli signo evanuit. Septies haec experimenta tentavit eodem cum successu.

Quum autem singulos nervos ex medulla spinali productos, appendice quadam

(*k*) De ischiade nervosa pag. 6, 9. (*l*) Ibidem pag. 10, 11.

dam infundibulo simili laxaeque instar vaginae excipiat dura mater, hinc videtur lympha spinalem medullam ambiens in has nervorum vaginas transire posse. Plura tentamina instituit *Cotunnius* (*m*), in iis potissimum nervorum vaginis, quae nervos in ischiadicum truncum coalituros extra spinam perducunt. Laxior haec vagina est, quae truncum ischiadicum ambit, & arteriarum ibi magnitudo tanta est, quantam non vidit in aliis ullis nervorum vaginis *Cotunnius* (*n*); unde deducit rationem, quare ischias nervosa frequentius oriatur.

Hinc patet, ischiadem nervosam oriri posse a nimia copia lymphae, qua distrahitur nervi vagina, & inclusa nervosa filamenta comprimuntur; unde dolebit minus, quam torpebit crus. Si acrimonia lymphae peccet; tunc dolor erit acrior, & permanens. Sed utralibet ex causa duxerit originem, vespertinis temporibus ischiadica passio erit acerbior (*o*).

Ischiadem nervosam in duas species distinxit *Cotunnius* (*p*); in posticam nempe, & anticam.

Postica fixum dolorem habet in coxa, praecipue post maiorem femoris trochanterem, qui sursum ad os sacrum, deorsum per exterius femoris latus ad poplitem usque vim suam extendit: raro hic dolor in poplitem desinit, sed fere semper a poplite per capitis fibulae exteriora declinans in priorem descendit cruris partem, quam secundum exterius latus spinae tibiae anterioris percurrens ante malleolum exteriorem, in dorsum pedis tandem desinit.

Altera species ischiadis nervosae, antica nempe, fixum dolorem in inguine ostendit, qui per interiorem femoris ac surae partem propagatur.

Monet (*q*), quod ischias nervosa postica morbus sit longe frequentissimus, antica longe rarior, minusque molesta: insidet haec nervo crurali, cuius ductum doloris sensus manifeste persequitur. Quum autem ille nervus in toto suo decursu undique stipetur musculis, dispellitur humor, qui in vagina moram trahendo plus augeretur. Unde facilius curatur, & semper cessit misso primum sanguine ex haemorrhoidibus, vel pede subiecto, tum alvo matutinis horis evacuata communibus clysteribus. Memini, me in *Hippocrate* (*r*) legisse sequentia, quae partim ad ischiadem anticam, partim ad posticam forte referri possent. De coxendicum morbis agens dicit: *Quibus hic morbus est quidem in lumbis & cruribus, non autem affligit adeo, ut decumbant, considerare oportet, an alicubi sint collectiones in coxa, & interrogare, an ad inguen dolor progrediatur; si enim ambo haec habet, diuturnus fit morbus*. Haec ad anticam ischiadem spectare videntur. Dein subiungit: *Interrogandum insuper est, an in femore torpores adsint, & ad poplitem progrediantur, & si hoc confiteatur, rursus interrogandum, an & per tibiam ad summum pedem procedant: quicumque enim pleraque horum confessi fuerint, his dicendum est, quod crura ipsis aliquando calida, aliquando frigida fiant*. Ista ad posticam ischiadem potius referenda videntur.

Dein

(*m*) De ischiade nervosa pag. 26. (*n*) Ibidem pag. 32. (*o*) Ibidem pag. 36, & 37. (*p*) Ibidem pag. 2. (*q*) Ibidem pag. 78. (*r*) Praedict. lib. II cap. XVIII Charter. tom. VIII pag. 827.

Dein generalem prognosin dat. *Quod si morbus hic, lumbos relinquens, aliquibus ad infernas partes vertatur, eos confidentes esse iube. Quibuscumque vero, coxas & lumbos non relinquens, ad supernas partes convertitur, malum esse id praedicendum est.*

Postica ergo ischias, quae antica longe frequentior est, maiorem curae difficultatem habet: illam consistere in nervi ischiadici affectione, *Cotunnius* (s) statuit, nec potuit in cadavere unquam investigare huius asserti veritatem, quum hac ischiade peremtus nemo ipsi occurrerit. *Quod ad sedem doloris attinet, ea est talis, ut si velit aeger eius decursum ab osse sacro ad subiectum pedem digito, commonstrare ille, velut peritissimus anatomicus, succurrentis ischiadici nervi viam egregie persequetur.*

Confirmari videtur hoc assertum ex epistola *Conradi Gesneri*, quam misit 15 novembris 1560 *Cosmae Holtzachio* medico, describens ischiadem, qua laboraverat; ubi sequentia leguntur: *Laboravi hoc malo acerrime, quum prius fere ignorarem, quid dolor esset: in coxendice quidem levis dolor fuit, sed ingens ad quatuor sub genu digitos, parte exteriori, ubi etiamnum manent reliquiae, si digito praesertim premam. Quum doloris vehementia cessaret, stupor quidam & gravitas excepit* (t). Est hic praecise ille locus, cui *Cotunnius* vesicatorium iussit applicari ad curandam posticam ischiadem nervosam.

Contigit tamen postea *Cotunnio*, ut homo moreretur, qui ischiadem nervosam passus fuerat, exstinctus febre epidemica putrida, & ingenti alvi fluxu. In cadavere nates corruptae erant, & pes uterque ad tibiam mediam usque laborabat aqua intercute. Inveniebatur nervus ischiadicus dexter, adhuc vaginis indutus, a coxa ad tibiam solito coloratior, quum omnes vaginae flavescerent, crassiores solito: ipse nervus etsi pallidior, non erat a colore flavo immunis: a fibulae capite ad pedem imum albidior erat nervus, & lympha plenus, ita ut vaginae repletae insigniter distarent a nervo.

Ut posset constare, an color ille nervi ischiadici dextri forte proprius & naturalis in hoc homine esset, oportuisset videre & sinistrum nervum ischiadicum, qui hoc morbo non laboraverat. Verum fervida tempestas, aperti abdominis cluniumque foetor, & metus contagii, qui summus erat apud omnes, impediverunt, ne hoc tentaretur. Unde fatetur auctor, quod nihil ex hac dissectione decernere ausus fuerit (u).

Ad curationem obtinendam ischiadis morbosae posticae maximam spem posuit in applicatione vesicatorii, etiam repetita ad talem locum, ubi nervi notabiles, nullis fere musculis tecti, sub cute incumbente decurrunt. Quum autem in hac ischiade a coxa ad fibulam dolor magis saeviat, a fibula ad pedem minus, credidit, materiae acris maiorem copiam a coxa ad fibulam in nervi vaginis haerere, indeque metuendum, ne, vesicatorio ad imam tibiam dorsumque pedis applicato, viae longitudo, aut vaginarum nervosa-rum

(s) De ischiade nervosa pag. 4.

(t) Epistol. medicin. Conrad. Gesneri lib. III pag. 83 versa.

(u) Cotunnius de ischiade nervosa pag. 42, ad 45.

rum maior in illis locis angustia, descensui materiae & eius evacuationi obstaculum facerent; hinc applicuit illi loco, ubi caput fibulae locatur, sub genu, in externa cruris parte vesicatorium, & in femoris crurisque delineatione, quam dedit, hunc locum exacte notavit.

Probat huius curae efficaciam variis observationibus. Notabant autem aegri, dum flueret locus a vesicatorio irritatus, supernas sedes doloris originem relinquere, & sensim versus ulcus vesicantis descendere, donec irritans lympha exivisset tota. Postea dolor, qui adhuc aderat, a fibula ad pedem usque evanuit; quo tempore ulcus vesicantis solidatum est. Unde putavit, ob situm cruris horizonti paralelum, aeque ad ulcus descendisse humorem occupantem nervi vaginas tum a coxa ad fibulam, tum a fibula ad pedem, eademque via fuisse evacuatam (v).

Fatetur auctor, quosdam casus se vidisse, ubi vesicatorio ad caput fibulae applicato, dolor a coxa ad fibulam evanuerit, manente tamen dolore a fibulae capite ad pedem usque. In tali casu ad imum tibiae quatuor transversis digitis supra malleolum exteriorem, aut ad summum pedis dorsum, vesicans applicuit, felicissimo cum effectu. Bina haec loca in icone huic libello affixa exacte notata sunt. Fatetur, quod olim crediderit, vesicatorio pedis dorso applicato posse directe omnem humorem, qui superas omnes ischiadici nervi vaginas infarciret, educi. Sed constanti experimento didicit, nullibi vesicatorium dolentius agere, quam in hoc loco; unde dein non amplius tentavit.

§. 1495. Hinc apparet morbi huius frequentia, varia admodum facies, summum periculum, si cerebro vel pulmoni incubuerit, maxima difficultas eum hic detegendi, discrimen in quod praecipitat calidiorum usus, vel praematura narcoticorum exhibitio.

Ex illis, quae hactenus dicta sunt in praecedentibus paragraphis, patet rheumatismum frequenter satis occurrere medicis, imo quandoque epidemico modo grassari; imprimis autumnali tempestate (vide §. 1491); quumque toties originem ducat, dum calefactum corpus subito frigori exponitur, nova ratio frequentiae huius mali patet.

Varia autem facies morbi est, quum demonstratum sit §. 1490, quod arthritidi, podagrae, scorbuto agnatus sit rheumatismus; quum iuncturas quorumcumque artuum obsideat; quum toties locum mutet, quandoque idoneae curationi cedat feliciter, aliquando pertinaciter resistat (vide §. 1492), & articulos motu privet per totam vitam. Si lumbos, vel coxam obsideat, curatur difficilius (vide §. 1494).

Quamdiu rheumatismus articulos occupat tantum, acerbissimis saepe dolori-

ri-

(v) Cotunnius de ischiade nervosa pag. 70, 71.

ribus miseros torquet aegros, & magnas molestias per totam vitam relinquit, sed raro lethalis est; ubi capiti, vel pulmoni incubuit, summum adest statim periculum, & quandoque subita mors sequitur (vide §. 1491.) Difficultas detegendi rheumatismum, dum cerebrum vel pulmonem occupat, quandoque non levis est. Ubi prius articulos occupavit malum, & dolores articulorum absque bonis signis levantur subito, novaque apparent symptomata, quae cerebrum aut pulmonem affici docent, peritus medicus non dubitabit de metastasi materiae morbosae in haec viscera, & monebit, summum vitae periculum adesse. Verum, si incipiens rheumatismus, antequam ullam partem corporis affecerit prius, statim pulmoni aut cerebro incumberet, in diagnosi morbi summa foret difficultas. Quum autem (vide §. 1493) in rheumatismo curando antiphlogistica adhibeantur remedia, in medendi methodo non sequeretur insignis error ab hac causa.

Calidiorum remediorum usum imprimis non vacare periculo, praecipue in morbo incipiente, eodem loco monitum fuit. Postquam autem febris, rheumatismi comes, desiit, vel insigniter minuta fuit, feliciter & tuto calida remedia larga aquae copia diluta data fuerunt; uti pariter ibidem dictum fuit.

Narcotica remedia spe leniendi acerbos rheumatismi dolores exhibita nocuisse saepius, (§. 1493) constitit, simulque monitum fuit, quo morbi tempore, qua cum cautela illorum usus concedi possit. Quae omnia fidelibus optimorum medicorum observationibus confirmata sunt.

F I N I S.

INDEX AUCTORUM.

H.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

W.

Z.

[illegible] sive clima- [illegible] Vene- tiis 1771. 8vo.

W[illegible] (P. A.) [illegible] 1772. 8vo.

W[illegible] Observationes [illegible] 2 vol.

Willis (Thom.) Pharmaceutice rationalis, sive diatriba de medicamentorum opera- tionibus in humano [illegible]. Hag. Com. [illegible]

W[illegible] Opera [illegible] 2 vol.

W[illegible] cerebri & ner- vorum [illegible] 1667. 8vo.

Wi[illegible] (Christ.) Commentarium [illegible] 8vo.

Winslow (Jac. Ben.) Exposition anatomi- que de la structure du corps humain. Paris 1732. 4to.

Z.

Zacut. Lusitan. Opera medica. Lugduni 1665. f. 2 vol.

Zacut. Lusitan. De medicorum principum historia. Lugduni 1642. fol. 2 vol.

Zeviani (G. V. Verardo) Della cura de' bambini attaccati dalla rachitide. Ve- rona 1761. 4to.

[illegible]

V[illegible] Ossificatio [illegible]

V[illegible] 8vo.

V[illegible]

W.

W[illegible] (Jac.) [illegible]

W[illegible] Dissertatio medica.

INDEX RERUM

LITTERA Tomum indicat usque ad quintum: at in Tomo quinto partis alterae inscripta est Littera F, a NUMERO vero pagina indicatur.

A

C

D.

Harum

F

G.

H

cens

I

M

N

Nu-

quas

dam

R

S.

tur

T

Ven-

Visco-

neratorum

Uteri

Z

HERMANNI BOERHAAVE
LIBELLUS
DE
MATERIE MEDICA
ET
REMEDIORUM FORMULIS,
QUAE SERVIUNT
APHORISMIS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

AUDITORIBUS SUIS

S.

H. BOËRHAAVE.

Ego, postquam animum medicinae ex auctoritate Procerum academicorum docendae applicui, id imprimis credidi mei esse muneris, candide ut vobis exponerem, simpliciterque illa, quae veris experimentorum successuumque eventis firma in arte cognoscuntur.

Sane eo quidem proposito perscrutabar relicta nobis hodie ex iis, quae sapienti industria explorata sibi satisque spectata tradidere veteres. Illa vero, ubi composui rebus, quas medicinam faciendo deprehendebam, inveni observasse sollicite naturae vestigia ubique pressa: neque adeo certius quid sperari posse, neque aliunde colligi meliora.

Ferebat interim animus & illa utcumque perlustrare, quae dominante per Europam barbarie Arabes, Priscorum nacti monumenta, eorum inventis addiderunt, quaeque in Latinum versa sermonem nostrae intelligentiae patebant. Sed dolui gentem solertissimam, licet subnixa esset tam utilibus adminiculis eius subtilitas, parum boni, mali plurimum, medicae attulisse disciplinae.

Neque perfunctorie deinde excussi recentiorum placita, pulcherrima profecto commendata specie, sive physices excultae fructus, sive spectaveris artium liberalium medicinae

AUDITORIBUS SUIS

S.

H. BOËRHAAVE.

Ergo, poſtquam animum medicinae ex auctoritate Procerum academicorum docendae applicui, id imprimis credidi mei eſſe muneris, candide ut vobis exponerem, ſimpliciterque illa, quae veris experimentorum ſucceſſuumque eventis firma in arte cognoſcuntur.

Sane eo quidem propoſito perſcrutabar relicta nobis hodie ex iis, quae ſapienti induſtria explorata ſibi ſatiſque ſpectata tradidere veteres. Illa vero, ubi compoſui rebus, quas medicinam faciendo deprehendebam, inveni obſervatae ſollicite naturae veſtigia ubique preſſa: neque adeo certius quid ſperari poſſe, neque aliunde colligi meliora.

Ferebat interim animus & illa utcumque perluſtrare, quae dominante per Europam barbarie Arabes, Priſcorum nacti monumenta, eorum inventis addiderunt, quaeque in Latinum verſa ſermonem noſtrae intelligentiae patebant. Sed dolui gentem ſolertiſſimam, licet ſubnixa eſſet tam utilibus adminiculis eius ſubtilitas, parum boni, mali plurimum, medicae attuliſſe diſciplinae.

Neque perfunctorie deinde excuſſi recentiorum placita, pulcherrima profecto commendata ſpecie, ſive phyſices excultae fructus, ſive ſpectaveris artium liberalium medicinae

promovendae adhibitarum effectus. Gaudebat utique his intentus animus. Interea tamen licentia fingendi, assumendi audacia, festina nimis, & ambitiosa ad consummandam medicinam properatione, primorum vero auctorum contemptu, neglectu, vel ignoratione, ipsa quidem scientia medica damni plus, quam emolumenti, omni hoc molimine accepisse videbatur: materiem certe, unde instrui felicius queat illa, liberalissime aggestam a nostris ut gratamur arti, ita deploramus eius fata, quod tumultuaria opum collectione obruta verius, quam adiuta fiet.

Instituto itaque hoc rerum examine, quid, quaeso, rationi consentaneum magis, quam ut coniicerentur in adversaria, quaecumque in omnibus hisce adeo sana, ut peritus nemo de fide horum ambigat? Hac itaque perfuncto opera prius dein conandum fuit, ut ex sparsis his conficeretur corpusculum quoddam ad leges disciplinae concinnatum, in quod & ipse intueri possem sedulo, quoties in artis exercitatione versarer, simulque eo referre, si quid novi forte aut insoliti appareret; postremo ut hac agendi ratione veri quid & digesti animo impressum meo vestros in usus fideliter effundere liceret.

His demum causis natum vidistis *libellum*, quo ausus fui scripta aggravare medica *de cognoscendis*, & *curandis morbis*. Cuius profecto toties me puduit, quoties defectus eius mihi nimis notos ipsi putare aggredior, veterumve componere operibus. Hoc scilicet me metiens pede impar deprehendor,

qui legitime auctoris boni titulum ambire sustineam. Neque tamen abesse poteram ab audacia evulgandi hosce *aphorismos*, nisi deesse voluissem muneri, quod mihi dederat publica auctoritas, cui obsequia debeo.

Opus igitur aggressus quum cogitarem semper, sola ut esset cura mederi, atque cavere quam religiosissime, ne quid irreperet, quod periculoso semper hac in arte errori causam praeberet, necessarium duxi in toto opusculo nullum commemorare medicamentum.

Nec iniuria: namque id imprimis arbitrabar nocere, dum, audito remedii nomine & morbi, exercendae se pares arti iactant empirici, impune in hominum perniciem grassantes, donec sero solo tandem cadaverum experimento sapiunt.

Quum interim discipulis deberem exempla, praescripseram ideo in privatos horum usus pauca *de materie medica*, huiusque ordinandae legibus, tantum ut servirent iis, qui intento me animo audiverant disserentem in scholis domesticis de occasione, qua sola utilia evaderent.

Estis vero idonei vos testes, quanta circumspectione utar, quam saepe taediose fere ad fastidium usque minutiarum consideratione odiosus sim, priusquam vobis titulo *medicamenti* nomine vel minimum quid laudare ausim: pulcre gnarus nihil dari, quod ubique bonum; contra vero id, quod hac rerum facie salutare fuerat mutata conditione perniciosum saepe deprehendi.

Nesas itaque putavi *medicaminum* nomine haec ipsa evulgare, sed cum admonitione severa modo describenda dare his, qui operam mihi sedulo dederant, pro tenuitate mea idoneas cautelas inculcare conanti. Sed, quod doleo, longe aliter evenit: me quippe nec consulto, nec volente, in usus publicos extundenda curavit haec Lundini vir eruditus, alte nimis de vili hoc opusculo, eiusque auctore, sentiens & scribens; neque tamen ita res gesta, quin errores simul bene multi, & noxii in edendo contigerint.

Coactus ita recensui, correxi, amplificavi nonnulla: unde describendi labore levati iis utamini. Audacter interim & moneo fideliter, morbi historiam fideliter edocti, scrutati *materiae medicae* noxios aeque ac effectus salubres, ita demum auxilii utilis bonitatem affectetis assequi: ceteris nocebit magis quam proderit, quidquid hoc opellae est. Cui, ut emaculatius prodiret, curam impendit, vestrosque in usus indicem adscripsit eruditissimus Vir SAMUEL DU RY, medicinae doctor, atque excultor laudatissimus. Valete. Scripsi Ludg. Bat. 17$\frac{11}{2}$19.

IN CURATIONE MORBORUM FIBRAE DEBILIS ET LAXAE.

SECT. 28, n. 1.

M*ateries, in qua elementa apta constituendae fibrae forti, continentur.*

Lac feminae ſanae, aetate integra, motu ſalubri exercitatae, victu laudabili utentis, ſi ſuctu hauritur, aut calidum bibitur illico, non mutatum igne. Hoc reliqua ſuperat, ſi poſt coctionem in nutrice peractam potatur. Proximum eſt aſininum; dein caprinum, ac bubulum. *Uſus definitur iiſdem legibus.*

Ovi recentis albumen adhuc tepens, dilutum in lactis & aquae aequa portione ſine ullo igne adhibito. Iura carnium optima huic propoſito, quae parantur ex carne a pinguitudine accurate repurgata, animalis ſani, iunioris, exercitati, contuſa, minutim ſciſſa, in machina Papiniana elixa, frigefacta dein in hac ipſa machina, iterum ab omni ſupernatante pingui, & faecibus depurata.

Si olla haec deficit, ahenum ſubſtitui quidem poteſt, ſed ſubtilius exhalando perit: unde patet cauſa ferociae animalium, quae ex raptu aliorum, quae viva devorant, aluntur.

Ex Gallinaceo genere paratum praefertur ceteris, vitulinum dein, poſtea ovillum, bubulum denique probantur: quae ex permiſtis fiunt, meraciora habentur reliquis.

Decoctum panis.

℞. *Panis tritici cum furfuribus rite fermentati, bis cocti, unc.* viij.
Aq. putealis puriſſim. lib. iij.

Coque in vaſe figulino clauſo per ſpatium unius horae, addendo ſemper, quantum coctione exhalat, aquae, dein cola per ſetaceum.

Gelatina panis fit,

Si decoctum praecedens exhalat ad ignem, donec eius pauxillum in lapide frigido fuſum coëat.

Cremor panis erit,

Si frigefactum decoctum ſpiſſitudinem cremoris induit.

Si huius *gelatinae* pauxillum lacti, iuſculo, vino, cereviſiae, aut aquae miſcetur, fiunt varia levis nutrimenti genera.

Si ſumitur decocti deſcripti lib. j.
Succi citrei unc. ſſ.
Aq. ſtil. cinnam. drach. ij.
Vini Rhenani unc. iv.
Sacchari q. ſ. ad gratum ſaporem,

habetur decoctum panis gratiſſimum, ſaluberrimum. *Cuius doſis* unc. j. *omni hora calide ſumenda.*

Rurſum, ſi eidem *vitelli ovorum* miſceantur, fit aliud, ſed viribus idem, edulii genus; *cuius parcior, ceterum idem, uſus.*

Vina Florentina auſtera, item Gallica rubra acerba, ut & Graeca nigreſcentia adſtringenti ſapore praedita, commendantur: quia & uberrima ſpirituum copia, & roborante fibras virtute, praeſtant.

SECT. 28, n. 4.

Acido-auſtera vegetabilia.

Acaciae fructus, ſuccus, flos, cortex.

tex. *dos.* succi inspissati *a gran.* iv *ad drach.* j.
Acaciae germanicae, seu pruni sylvestris, succus inspissatus *gran.* vi *ad drach.* iss.
Acetosae species, succus.
Anserina.
Belliricae *drach.* 1. *ad* iv.
Berberis fructus, succus.
Bistortae radix.
Capparis fructus, cortex, radix.
Corni fructus immaturi, folia.
Cupressi fructus, folia.
Cynosbatos flores, fructus, spongia.
Cydonia mala, & pyra, & horum mivae.
Filicis radix.
Fragraria.
Fraxini cortex.
Granatorum flos, poma, cortex.
Hypericum totum.
Hypocistidis succus inspissatus *drach.* j. *ad* v.
Lapathi folia, flos, semen, radix.
Mespilorum fructus immaturi.
Myrobalani omnes *gran.* v. *ad drach.* ij.
Myrti folia.
Nymphaeae mai. folia, flores.
Omphacium.
Pimpinella.
Portulaca.
Pruna sylvestria.
Pyra austera.
Quercus folia, glandes.
Quinquefolium.
Rhabarbarum *drach.* ss. *ad drach.* ij.
Rhus obsoniorum folia, grana.
Rosarum rubrarum flores.
Sanguisorba.
Sedum maius.
Sorbi fructus.
Tamarindorum fructus *unc.* j. *ad unc.* ij, pulpa rite pressa, & purgata *unc.* ss. *ad un.* ij.
Tamarisci cortex.
Terra falso dicta catechu.
Tormentillae radix.
Ex quibus infusa, decocta, extracta pilulae, vina medicata, formae variae facile parantur, v. gr.

Infusum abstringens.

℞. *Anserinae* m. j.
Pimpinellae, m. ss.
Tormentillae rad. unc. ss.
Conscissa infundantur cum *lib.* iss. aquae fervidae spatio 1. horae.
Dosis unc. j. *omni triborio interdiu.*

Decoctum simile.

℞. *Fol. oxylapathi* m. j.
Flor. rosar. rubr. unc. iv.
Cort. tamarisci unc. ij.
Rad. acetosae unc. iv.
Sem. contusorum Lapathi drach. ij.
Coque cum aquae ferratae libris viij. per $\frac{1}{4}$ horae. Colature unc. j. Capiat ter, quater, in die.
Capiat unc. j. *ter*, *quater in die.*

Vel.

℞. *Acetosae* m. ij.
Rad. bistortae unc. ss.
Flor. granator. drach. ij.
Cum aq. decoct. spatio $\frac{1}{4}$ horae *lib.* j. admisce *syrup. myrtini* unc. j. *Usus idem.*

Conditum simile.

℞. *Mivae cydoneorum* unc. j.
Conserv. rosar. rubr. unc. ss.
Flor. granat. drach. j.
Syrup. myrtini q. s.
F. Conditum.
Dos. drach. j. *ter*, *vel quatuor de die.*

Extra-

Extractum ſimile.

℞. *Acetoſae* m. viij.
Lapathi hortenſis m. iv.
Quinquefolii m. viij.
Minutim ſciſſa, bene pura, in aquae q. ſ. cocta, fortiter preſſa per praelum, in vaſe amplo exhalent in ſpiſſitatem extracti a *gran.* x ad *drach.* ij, vel adde huic extracto.
Radic. biſtortae ſiccae q. ſ.
ad maſſam idoneam formandis pilulis.
Doſ. gran. iv *ad* xv.

Vinum medicatum.

℞. *Sem. contuſ. Acetoſae maior. drach.* vj.
Flor. granator. drach. v.
Rad. cappar. unc. ij.
Cortic. fraxini drach. x.
Fol. pimpinellae m. ij.
Conſciſſa & contuſa infunde ad vini rubri *Gravish* dicti, vel *Pontacq*, lib. iij.
Capiat unc. j. *ter*, *quater in die.*

℞. *Cortic. radic. capparid.*
Tamariſc. ana unc. j.
Flor' hyperici cum ſtipit. unc. ij.
F. S. A. vinum medicatum cum vini auſteri rupri *lib.* iij.

Acido auſtera foſſilia.

Acida in terrenis abſorpta, quae eo potentiora, quo ponderoſius acidum plus terrae abſorbuit.
Martis in vino Rhenano ſoluti *drach.* j. *ad drach.* iv.
——— ——— aceto vini ſoluti *gut.* x *ad* xxx.
——— ——— oleo vitrioli ſoluti *gr.* i *ad* vj.
Rubrica fabrilis.
Vitriolum album, nativum *gr.* i *ad* iv.
——— ——— Stanni *gr.* i *ad* vj.
Alumin. Romani *gr.* i *ad* xxx.
Ex his infinitae fiunt formulae.

Pulvis.

℞. *Alumin.* gr. x.
Rhei. gr. v.
Cort. Granat. gr. iij.
M. F. P. *pro una doſi.*

Pilulae.

℞. *Vitriol. Martis calcinati ad albed.* drach. ſſ.
Gallar. quercin. gr. x.
Rad. tormentillae drach. j.
Succi hypociſtidis q. ſ.
ut fiant pil. ſingulae *gr.* ij.
Capiat aeger unam ter, *quater de die.*

IN MORBIS FIBRAE RIGIDAE ET ELASTICAE.

SECT. 35, n. 1.

α Decocta panis dilutiora. Vid. 18, n. 1.
β Succi maturorum fructuum horaeorum crudi, vel cum aqua diluente parum cocti, & ſaccharo mitificati.
Aurant. malorum ſuccus.
Baccarum ſambuci ſuccus.
Ceraſorum dulcium omnia genera.
Citria poma bene matura, dulcia.
Cucumeres mites.
Cucurbitae mites.
Ficus.
Fraga.
Granata poma matura.
Iuiubae.
Limonia dulcia.
Mala armeniaca.

Melones.

Melones.
Mora.
Persica mala.
Poma acido-dulcia.
Pruna dulcia.
Ribesia rubra, alba, nigra.
Rubi Idaei fructus.
Ex quibus coctione, assatione, &c. multa *edulia* praeparari possunt, e. g.

Decoctum diaeteticum.

℞. *Pomorum maturorum decorticat.* unc. x.
Cum aqua decoct. spatio unius horae contere & per setaceum cola, tunc huius *unc.* xxiv adde
Nucis myristicae contritae drach. j.
Panis bis cocti contriti unc. j.
Vini Rhenani unc. ij.
Sacchari q. s.

Olera mollissima, & farinosa mollia.

Olera, vel his similia.

Atriplex.
Battatas.
Beta.
Borrago.
Brassica rubra.
Bulbocastana.
Chaerophyllum.
Cichorea omnia.
Cinara.
Cucumerus.
Dens leonis.
Endiviae.
Lactucae omnes fere.
Pastinacae.
Portulacae.
Rapa.
Sisari *radix.*
Scorzonerae *radix.*
Spinachia.
Tragopogoni *radix.*
Valeriana pratensis.

Farinosa.

Amygdalae dulces.
Avena.
Fagopyrum, *vel*
Frumentum Saracenicum.
Hordeum.
Mays.
Milium.
Oryza.
Panicum.
Pistachia.
Triticum.
Secale.
Spelta.
Ex his fiunt decoct. cremor. puls. ut de pane 28, n. 1.
Ex iisdem fiunt crudis emulsa.

Emulsio emolliens.

℞. *Avenae excorticat.* unc. iij.
Amygdal. dulc. unc. j.
Cum aq. decoct. hord. F. emulsio, cuius *unc.* xxiv. admisce
Syrup. violar. unc. *ß.*
Aq. stillat. cinnamom. drach. iv.
Capiat unc. j. *omni hora diei.*

Simile decoctum laxans & emolliens.

℞. *Fol. recen. Borragin.*
Lactucae,
Valerianellae arvensis ana m. i*ß.*
Rad. recent. contusar., scorzonerae unc. iv.
Sem. contus. hordei unc. ij.
Cum aq. decoct. spatio $\frac{1}{4}$ horae *lib.* iv. admisce
Syrup. Althaeae,
Violar. ana unc. j.
Bibat unc. ij. *omni hora.*

SECT.

SECT. 35, n. 3.

Aquosa, subfarinosa, suboleosa, mollia, emollientia.

A. Aq. decoct. cum farinosis n. 1 hui. §.
B. ——— ——— ——— emollientibus n. 1 huius §.

Abutilon.
Alceae *rad. fol. flor. sem.*
Alchimilla.
Alsine.
Altheae *flor. fol. rad.*
Bellis.
Bonus Henricus.
Branca ursina.
Consolida maior,
minor,
media.
Cynoglossa.
Hyoscyami *fol.*
Liliorum albor. *bulbi.*
Linaria.
Linum.
Lotus haemorrhoïdalis, & lotus odora.
Malvae, bismalvae *fol. flor. rad.*
Melilot *flor. fol.*
Mercurialis.
Parietaria.
Populi *folia, gemmae.*
Prunella.
Pulmonaria.
Sambuci *fol. flor.*
Scabiosa.
Sigillum Salom.
Solanum.
Telephium.
Trifolium bituminosum.
Verbascum.
Violaria.
Vulneraria rustica.
C. butyrum recens, cremor lactis.
Pinguedo volucrum *anat., anser., capon.*
Medulla *bovis.*

Olea lenia ex farinosis blandis.

Ol. amygdal. amarar.
dulc.
Lini.
Mucaginum.
Olivar.
Palmae.
Papaveris albi.
Solani.
Trifolii odorati.
Violarum.

Syrupi similes.

Syrupus althaeae Fernelii.
Borraginis.
Syrupus capillorum veneris.
Iuiubinus.
Papaveris albi,
erratici.
Symphyti Fernelii.
Violaceus simplex.
Mel mercuriale.

Unguenta talia.

Unguentum Althaeae compositum.
Aureum.
Basilicon.
Populeum.

Ex his balnea, vapores, fotus, litus, decocta, potus, clysmata &c. fiunt; cynoglossa vero & hyoscyamus tantum externo prosunt usu.

CON-

CONTRA MORBOS VISCERUM FORTIUM ET RIGIDORUM.

SECT. 54, n. 2.

Copia minuitur misso sanguine.

Densitas minuitur 1 per aquam tepidam & serum lactis, 2 per minuentia copiam, 3 per minuentia pressionem.

Pressio minuitur 1 minuta copia, 2 minuta densitate, 3 minuto motu.

SECT. 54, n. 3.

Quies corporis & animi huc spectat.

SECT. 54, n. 4.

Humectantia sunt, quae multa aqua cum saponaceo, vel farinoso admisto constant, e. g.

α Aq. decocta cum farinosis 25, n. 1.
β —— —— — emollientibus 35, n. 1.
γ —— —— — fructibus horeis 35, n. 1.
δ —— —— — oleribus 35, n. 1.
ε —— —— — carne recent. insulsa, vel cum ossibus & cornubus.
ζ Aq. decocta cum piscibus fluviatilibus, vel marinis, cancris, ostreis, astacis, viperis &c.

Ius carnium humectans, leniens, emolliens, resolvens.

℞. *Carnis vitulinae macilentae bene contusae* lib. ij.
Hordei mundati unc. ij.
Cum *lib.* viij aquae decoctis, spatio iij. horarum, vase rite clauso, sub finem adde
Lactucae recentissimae sativae lib. ſſ.
Agninae dictae unc. iv.
Radic. scorzonerae unc. vj.

Tum ebulliant rursum spatio $\frac{1}{4}$ horae, addendo semper tantum aquae, ut a coctione supersint *lib.* vj.

Ius Cancrorum fluviatilium, ad humectandum, leniendum, emolliendum.

℞. *Cancror. fluviatil. vivor.* lib. iij.
Coque spatio horae cum aq. *lib.* xij, tum exemtos contunde una cum testis, atque coque in priori iure proprio adhuc per horas iv addendo semper tantum aque, ut a coctione *lib.* viij circiter supersint, tum ius fortiter exprime, atque ei infunde.
Flor. Borragin. unc. iſſ.
Buglossi. unc. j.
Radic. Tragopogon. unc. iiij.
Sisari unc. ij.
Dein ebulliant simul spatio $\frac{1}{16}$ horae. Sumatur de utrovis horum ad *unc.* iiſſ. omni bihorio.

Decoctum humectans.

℞. *Sem. Papaveris alb. contus.* unc. j.
Avenae integrae drach. iv.
Cicer. rub. contusor. drach xij.
Flor. Borragin.
Althaeae ana drach. vij.
Rad. Scorzoner. unc. ij.
Glycyrrhizae drach. ij.
Fol. Malvae,
Parietariae ana m. ſſ.
cum aq. decoct. spatio $\frac{1}{4}$ horae; pint. ij. admisce
Rob. Ribesiorum.
Sambuci ana unc. j.
Capiat unc. ij. *omni hora diei.*

Le-

Lenientia

Sunt, quae duritiem, i. e. rigiditatem tollunt. Vid. § 35.

Emollientia

Fere eadem ac lenientia.

Diluentia

Sunt haec quidem primaria.

1 *Aq. pura* ad teporem sani corporis calida, balneo, fotu, vapore, clysmate, potu, applicata.

2 *Serum lactis* recens similiter usurpatum.

Resolventia

Sunt, quae id, quod prius fluidum, dein concretum fuerat, iterum in fluidum reducunt.

1 Diluentia.

2 Salina ex sale marino, gemmae, nitro, ammoniaco, borace, alcalicis volatilibus, vel fixis. Acida rite fermentata &c. composita ex his, sal polychrestus, tartarus tartarisatus, tartarus purgans sennerti, panacea duplicata ducis Holsatiae, nitrum stibiatum, sal viperarum saturatus tachenii &c.

3 Saponacea, sales volatiles spirituosi, aromatici, oleosi.

4 Sapo chemicorum ex ol. destillat. & alcali fixo. Domesticus ex ol. expresso & alcali fixo.

5 Mellita.

6 Succi horaei maturi, & Aloëtica.

7 Remedia mechanica, frictiones &c.

Haec iterum tot diversis modis applicari possunt, v. g.

Forma misturae, quae resolvit.

℞. *Aq. stillatit.*, *rutae* unc. xij.
Borac. Venet. drac. ij.
Sat. volat. oleos. drach. iij.
Mellis puriss. unc. iij.
M.
Capiat unc. j. *omni hora diei.*

In guttis.

℞. *Elix. pp. cum sale tartar. praeparat.*
Sal. vol. oleos.
Sal. purgant, *sennerti* ana unc. ß.
Capiat gut. xxv. *quater de die ex vino.*

Pilulae resolventes, *saponaceae.*

℞. *Sapon. Venet.*
Boracis.
Aloës purae ana drach. ij.
M. F. Pil. singulae *gr.* iij.
Capiat unam *quater de die.*

Decoctum simile.

℞. *Herbae recentis Soponariae* m. iij.
Becabungae m. ij.
Fumariae m. j.
Rad. recent. graminis.
Cichorei ana unc. ij.
cum aq. decoct. vase clauso spatio ½ horae, per pannum expressi, per quietem depurati, decocti pint. iij. admisce.
Rob. sambuci.
Oxymel. simplicis ana unc. ij.
Capiat ij. unc. *omni hora calidas.*

In pulvere.

℞. *Spermat. ceti.*
Boracis ana drach. ij.
M. F. Pulv. divid. in dos viij.
Capiat j. *omni bihorio ex pauxillo vini.*

Abstergentia.

Sunt, quae glutinosa fluida, vel semi corrupta solida, depellunt a locis, quibus sua tenacitate adhaeserunt, suntque

1 Diluentia.

2 Resolventia.

3 Maxime saponacea, lixiviosa, fixa, & mellita cum aceto.

AD

AD MORBOS EX ACIDO SPONTANEO.

Sect. 66, n. 1.

Iura ex avibus, piscibus, & quadrupedibus. Ipsae horum carnes imprimis assae. Gelatinae ex iure inspissato. Vinum cum sale pauco alcalino.
℞. *Sal. absinthii* drach. ij.
Vini gallici albi unc. xxiv.
M.
Bibatur unc. j. *omni triborio.*

Vegetabilia antacida.

Absinthium.
Alliaria.
Allia.
Anethum.
Anthora.
Angelica.
Anisum.
Apium celeri.
Aristolochia longa,
rotunda.
Armoracia.
Arum.
Asclepias.
Asparagus.
Asphodelus albus.
Basilicum.
Brassica.
Calamus aromat.
Calamentha.
Card. bened.
Carduus Mariae.
Carum.
Caryophyllata.
Caryophylli aromatici.
Cochlearia.
Cepae.
Centaur. min.
Dauci.
Eruca.
Eryngium.
Erysimum.
Eupatorium.
Galanga maior,
minor.
Helenium.
Lepidium.
Maiorana.
Marrubium.
Matricaria.
Mezereon.
Napus.
Nasturtium.
Nepeta.
Origanum.
Piper.
Porrum.
Pyrethrum.
Raphani.
Ruta.
Saponaria.
Satyrion.
Serpillum.
Sabina.
Satureia.
Sedum acre vermic.
Sinapi.
Squilla.
Thymus.
Thlaspi.
Victorialis.
Urtica.
Zedoaria.
Zingiber.

Sect. 66, n. 2.

Tales sunt aves & aviculae, quae pascuntur insectis, imprimis & pisciculis, ut anas, anser, passer, fringilla, alauda, turdus, perdix rostrata, latus, coturnix. Harum omnium ova.

Sect.

SECT. 66, n. 3.

Roborantia.

Sunt, quae fibris, vasis, membranis, visceribus vim elasticam addunt: 28 n. 1, 4. Item spirituosa fermentata, cerevisia generosa, vina, hydromel, sp. vini.

SECT. 66, n. 5.

Absorbentia acidi.

Quibus immersa acida vim acrem amittunt ita, ut nec ut acida, nec ut acria agere porro queant: dum interea nullam ipsa acrimoniam habent, qua corpori noceant; inde aliis saepe praeferri solent. Uno hoc damnosa, si inerti pituitae mista mole nocent & pondere.

Sunt ossa sicca piscium; mandibulae lucii &c.
Lapis, chelys, testa cancrorum, astacorum.
Ostreodermata, conchae mytulorum &c.
Coralia, perlae, mater perlarum &c.
Creta, bolus, osteocolla, marga.
Lapis haematitis *gran.* xv.
Limatura stanni *gr.* viij.
Limatura ferri *gr.* xij.

Diluentia acidi.

Aqua & aquosa 54, n. 4.

Obtundentia acidi.

Quae molli suo lentore inviscant acria acida ita, ut acies eorum hebetata amittat noxiam; dum simul defendunt membranas, ne offendantur a spiculis acidis; itaque & effecta horum iam impressa tollunt. Solum obsunt quandoque iis, quibus laxa nimis corporis compages ultra labefactaretur.

1 *Oleosa.*
Amygdalae dulces & amarae.
Pistachiae.
Nuces avellanae, iuglandes, cocos.
Sem. papaver. alb.
Ol. expressa ex his, tum olivarum &c.
2 *Gelatinosa* ex iusculis inspissatis carnium & piscium.
3 *Aromata oleosa, leniora, ratione olei.* Vid. § 66, n. 1.
Tum praeparata ex his infinita.

Immutantia acidi.

Quae cum acidis mista statim cum hisce effervescunt, itaque motum cient, stimulant, agitantque fibras; postea vero ipsis cum acidis unita constituunt novam salis speciem, in qua vis stimulans, diaphoretica, diuretica, resolvens adhuc superest. Male cedunt tantum his, quibus nimius motus adest infestus.

Sales alcalini fixi ex quocunque combusto vegetante parati *gr.* vi.
—— volatiles ex destillatione animalium, stirpium putrefactarum, aut plantarum antacidarum recentium, parati. Vid. § 66, n. 1, *gr.* x.
Saponacei fixi, sapo Venetus &c. *drac.* j.
—— volatiles *drach.* ß.
Qui triplices imprimis.
1 Spiritus volatiles, oleosi salini sanguinis, urinae, cornu cervi, serici &c.
2 Offa helmontiana ex alcohole vini purissimo, & sp. salis ammoniaci fortissimo mistis, & destillando unitis.
3 Sales volatiles alcalini fortissimi cum oleis aromatum saepe sublimati, atque ita uniti, e. g.

℞. *Sal. C. C. purissimi, sicci* unc. j.
Olei stillatit., cortic. citrei drach. j.
Sublima aliquoties ex phiala.
Tum praeparata ex hisce.

CON-

CONTRA MORBOS A GLUTINOSO SPONTANEO.

SECT. 75, n. 1.

Aromata, quibus cibi potusque condiri commode possunt, sunt primaria:

Cinnamomum.
Macis.
Nux myristica.
Cort. aurantiorum.
Thymus.
Origanum.
Caryophyl. arom.
Zinziber.
Piper.
Galanga min.
Cortex citri.
Anisum.
Coriandrum.
Serpillum.
Cardomomum.

Haec pani, vino, cerevisiae, fermentandis mista prosunt.

SECT. 75, n. 2.

Vid. 66, n. 1, 2.

SECT. 75, n. 3.

Vid. 28 & 47.

SECT. 75, n. 5.

Diluentia, *resolventia*, vide 54 n. 4.

Stimulantia.

Quae mole, densitate, figura, mobilitate, fibrillis vasculorum impacta, vim contractilem augent. Primaria sunt,

1 *Acida salina.*

Nativa.

Succi Citri.
Aurantii.
Uvarum.
Horaei acidi.

Sales ex succis vegetantibus pressis sola parati mora.

Fermentata.

Vinum Rhenanum.
Mosellanum.
Acetum Vini.
Cerevisiae.
Sp. Aceti.
Tartarus.
Crem. Tart.
Lac acescens.
Serum lactis acidum.

Igne producta.

Sp. salis Marini.
Gemmae.
Nitri.
Vitrioli.
Sulphuris per campanam.

2 *Alcalina salina.*

Fixa.

Omnia ex cineribus plantarum, ut,

Sal. Absinthii.
Card. bened.
Tartari.
Cineres clavell. *gr.* vj.

Volatilia.

Omnia ex destillatis vel putrefactis animalibus, ut,

Sal.

Sal. & sp. C. C.
Humani sanguinis.
Ossium.
Sal. ammoniaci.

3 *Salina composita.*

Sal. marin.
Gemmae.
Ammoniac. nat.
——— ——— artificial.
Nitri.
Borax.
Tart. tartarisatus.
——— regeneratus.

4 *Olea acria aromatica vel ambusta.*

Olea stillatit. absinthii
Cortic. citrei.
——— aurantiorum.
Cassiae ligneae.
Chamaemeli.
Cinnamomi.
Caryphyll. arom.
Hyssopi.
Ligni guaiac.
——— iuniperi.
——— sassafras.
Macis.
Maioranae.
Menthae.
Nucis myristicae.
Origani cretic.
Pulegii.
Olea stillatit. Rhodii lini,
Rorismarini, rutae
Sabinae, salviae, spicae,
Sem. anisi, anethi, cari, foeniculi.
Succini, tanaceti, terebinth.

Olea pressa.

Amygdalarum amararum.
Laurinum.
Macis.
Nucis myristicae.

Olea nativa.

Balsamus Hieruchuntanus.
Tolutanus.
Palmae.
Peru.
Copaibae.
Meccae.
Terebinth.

Olea ambusta acria per retortam destillata.

Ol. ambust. sanguinis.
Ossium.
Cornuum.
Ovorum.
Urinae.
Lignorum.
De lateribus &c.

5 *Spiritus inflammabiles fermentati.*

Farinae & succorum horaeorum.

6 *Plantae acres aromat. dictae, quae sale n. 2, oleoque n. 4, abundant.*

Folia. abrotani.
Absinthii.
Agerati.
Anethi.
Anisi.
Aristolochiae.
Ari.
Betonicae.
Calaminthae.
Cardiacae.
Chamaedryos.
Chamaepityos.
Chelidon. mai.

Folia. Cochleariae.
Dictamni.
Hepaticae nobilis.
Erysimi.
Eupator. cannab.
Foeniculi.
Hederae terrest.
——— arbor.
Hyssopi.
Lauri.
Levistici.
Maioranae.
Marrubii.
Matricariae.
Melissae.
Menthae.
Nasturtii.
Nepetae.
Nicotianae.
Origani.
Piperitidis.
Persicariae acris.
Porri.
Pulegii.
Rorismarini.
Rutae.
Sabinae.
Salviae.
Satureiae.
Scordii.
Serpilli.
Soldanellae.
Thymi.
Tanaceti.
Thlaspi.
Veronicae.
Urticae.

Stimulantia aromat.

Flores herbarum, quarum folia mox recensita sunt, imprimis.

Flores. Agerati.
Aurantior.
Calthae.
Caryophyl. hortensis.
Centaur. minor.
Chamaemeli.
Citri.
Croci.
Eupatorii.
Lilior. convall.
Lupuli.
Meliloti.
Mari Syriaci.
Salviae.
Scabiosae.
Schoenanthi.
Spicae.
Stoechad. Arab.
Tanaceti.
Tiliae.

Stimulantes aromaticae radices.

Radices Acori.
Allii.
Angelicae.
Anthorae.
Aristoloch.
Armoraciae.
Carlinae.
Caryoph. mont.
Ceparum.
Chelidon. mai.
Contrayervae.
Costi hortens.
——— Oriental.
Curcumae.
Cyclaminis.
Cyperi.
Doronici.
Fraxinelliae.
Fumariae bulb.
Galangae.
Gentianae.
Helenii.
Imperator.
Iridis.
Levistici.

Mei.

Radices. Mei.
Ninzing.
Oxonidis.
Petasitidis,
Petroselini.
Peucedani.
Paeoniae.
Porri.
Ptarmicae.
Pyrethri.
Raphani.
Rubiae.
Rusci.
Satyrionis.
Scrophular.
Seseli.
Squillae.
Valerianae.
Victorialis.
Vincetoxici.
Zedoariae.
Zingiberis.

Stimulantia aromatica semina.

Semina. Anacardii.
Anethi.
Anisi.
Apii.
Aquilegiae.
Bardanae.
Cardamomi.
Cari.
Celeri.
Chermes.
Coriandri.
Cumini.
Cubebae.
Dauci.
Erucae.
Erysimi.
Foenigraeci.
Iuniperi.
Lauri.
Levistici.

Semina. Napi.
Nasturtii.
Nigellae.
Pastinacae.
Petroselini.
Porri.
Raphani.
Santonici.
Seselios.
Sinapi.
Thlapsi.
Nux myristica.
Nuclei persicorum.

Stimulantes cortices.

Cortices. Guaiaci.
Sassafras.
Iuniperi.
Aurantiorum.
Citreorum.
Limoniorum.
Cinnamomi.

Stimulantes aromat. succi.

Aloë.
Ambra grisea,
—— liquida.
Asa foetida.
Ammoniac. gum.
Anime.
Bdellium.
Benzoin.
Elemi.
Galbanum.
Iuniperi.
Lacca.
Labdanum.
Mastiche.
Myrrha.
Sagapen.
Styrax.
Tacamacha.
Tus.

7 *Insecta*, *aselli*, *formicae*, *vermes maiales*, *cantharides*.

Partes animalium.

Castoreum, zibethum, moschus, urina, stercora avium parum bibentium.

8 *Stimulantia composita.*

Sunt decocta, extracta, conservae, condita, tinctura, spiritus, aquae, sales volatiles, oleosi, spirituosi, pilulae, pulveres.

Decoctum contra glutinosa stimulans.

℞. *Fol. aristoloch. rotund.*
Chamaedryos.
Rutae ana m. j.
Flor. calthae.
Eupator ana unc. *ß.*
Rad. angelic.
Imperator. ana drach. vj.
Sem. celeri.
Raphan. hortens ana drach. iv.
Cort. sassafras unc. j.
Magellanic. drach. ij.

Cum aq. infundantur fere fervida spatio ij. horar. dein decoct. vase clauso, spatio $\frac{1}{16}$ horae *unc.* XLVI. exhibe.
Capiat unc. j. *omni hora calide.*

Extractum contra glutinosa stimulans & attenuans.

℞. *Flor. recent. absinthii.*
Eupator. cannab.
Marrub. albi.
Tanacet. ana q. s.

Conscissis minutim, contritis dein, per praelum succum exprime; hunc leni igne depura per secessum fecis, dein exhala ad spissitudinem mellis crassi, cui adde
Salis absinthii tacheniani $\frac{1}{40}$
Dos. drach. *ß. bis de die*, *vacuo stomacho*, ex *vin. Gall.*

Similia *extracta* fiunt ex *decoctis* inspissatis, & per praelum pressis.

Conserva stimulans contra glutinosa.

℞. *Summitat. recent. rutae,*
Tanacet. ana unc. j.
Flor. recent. mari Syriac.
Rorismar.
Lavand. ana drach. IV.
Rad. recen. Helenii,
Vincetox. ana unc. j.
Semin. raphan.
Nasturtii ana drach. IV.
Contusis admisce S. A.
Sacchar. alb. unc. IV.

Capiat drach. j. *quater de die*, *vacuo stomacho*, *ex vino Gallico albo*, *vel Hispanico*, *Malvatico*, *Canariensi* &c.

Conditum, *calidum*, *stomachicum*, *stimulans.*

℞. *Zingiber. condit.*
Rad. Helen. condit.
Cortic. magell. ana unc. j.
Syrup. menth. q. s.
Ut F. conditum.

Capiat drach. *ß. sexies de die.*

Tinctura stimulans, *calefaciens.*

℞. *Rad. gentian.*
Anthorae ana unc. j.
Flor. centuar. min. unc. j.
Croci drach. j.
Bacc. lauri.
Iuniperi.
Sem. erucae.
Sinapi ana unc. *iß.*

Cum sp. vini in phiala alta vitrea decoct. spatio xij. horar. *lib.* iij. serva.
Dosis drach. ij. *ter de die*, *vacuo stomacho ex* unc. j. *Hydromell.*

Spi-

Spiritus aromaticus stimulans.

℞. *Flor.* *Lavand.*
Tanacet.
Aurant.
Rorismar. ana unc. j.
Rad. *Angelic.*
Helenii.
Imperat.
Levistic. ana unc. iss.
Fol. *Calaminth.*
Cochlear.
Matricar. ana m. j.
Sem. *Cari*,
Celeri.
Erucae.
Nasturt. ana unc. j.
Cort. *Iunip.*
Sassafras.
Cinnam. ana unc. iss.

Cum sp. vini destill. ad dimidium, ut habeantur lib. iij. bis cohobando ex vesica.

Capiat drach. ij. *ex vino*, *vel hydromelle ter de die.*

Aqua aromatica.

Si loco sp. vini *aqua* sumatur in praecedenti, habetur *aqua aromatica.*

Dos. unc. iss. *ter de die.*

Sal volatile oleosum.

℞. *Sp. praecedent.* lib. ij.
Ciner. clavell. unc. iij.
Sal. ammon. unc. iss.

Destil. ex retort. ad *lib.* j. in hoc dissolve

Ol. stillat. cort. citri gut. vj.
Lavand. gut. xx.
Maioran. gut. vj.

Dos. gut. lx *ter*, *quater de die ex Hydromellis vel vini* unc. j.

Pilulae stomachicae stimulantes.

℞. *Gumm. ammoniac.*
Opopanac. ana drach. j.
Bulbi ari recentis drach. ij.
Sapon. Venet. drach. j.
Ol. stillat. tanaceti gutt. x.

M. F. pilulae singul. *gr.* iij. deaurandae.

Capiat 1 *omni trihorio de die.*

Pulvis calefaciens, stimulans.

℞. *Ol. destill. menthae.*
Maioran.
Tanaceti ana gut. vj.
Sacchari albi siccissimi unc. j.

F. S. A. elaeosaccharum, cui admisce

Rad. zingib. alb.
Cort. magellanic. ana drach. iv.

Capiat drach. *ss. ter de die ex vino.*

Vinum medicatum.

Fiat ut *spiritus* hac sectione descriptus, vel ut *tinctura* decoquendo *cum vino*, loco *sp. vini.*

Dos. unc. ij. *ter*, *quater de die.*

Cerevisia medicata.

Eadem ingredientia spiritus eadem copia infundantur in $\frac{1}{8}$ tonnae cerevisiae adhuc ferventis.

Pro potu adsiduo adhibeatur.

Biliosa.

Fel animalium quadruplum, & fel piscium, lupi imprimis, & anguillae, v. gr.

Pilulae biliosae, stimulantes.

℞. *Fell.* *Tauri.*
Lupi piscis ana drach. iv.

Leni igne lente exhalent in mellis spissitudinem, tum admisce

Farinae bulb. Ari recentiss. q. s.

F. pil. sing. *gr.* iij. deaurandae.

Capiat j. *mane*, *meridie*, *vesperi*, *una ante cibum hora*.

Huc lapis hystricis, *pedra del porco dictus*, referendus; cuius infusio in *aq. stillatit. Card. bened.* vel & in *vino Rhenano*, facta, *propinatur* ad unc. ij. vel iij.

Item Helmontianum ex *hepate* & *felle anguillae* leni igne tostis in pulverem, dein *datis* ad drach. j. ex oblati involucro cum *vini Rhenani* unc. iij.

Saponacea.

Vid. §. 54, n. 4 inter *resolventia*.

SECT. 75, n. 6.

Balneum ad glutinosa.

℞. *Summitatum. rutae,*
Sabinae.
Absinthii,
Tanacet.
Chamaemel. ana m. iij.
Cum aq. decoct. pintis xij. admisce
Sapon. Venet. unc. iv.
Sal. sarmentor. unc. j.

Vesicatoria.

℞. *Raphani rustican. recentis & succulenti, contrit.* unc. ß.
Applica ad cutim per horae dimidium, aut tamdiu, donec inflammationem satis magnam excitatam dolor fervidus, & rubor partis tumens testetur.

℞. *Sinapi cum aceto contriti* drach. iv.
Applica per horas quatuor.

℞. *Cantharid. sine alis contritar. in pulv. tenuem* drach. ij.
Accurate misceantur cum *drach.* vi.
Fermenti panis pauxillo cum aceto subacti. Applica spatio xij. *horarum, vel donec in vesicam manifesto epidermis elata sit.*

CONTRA MORBOS EX ALCALINO SPONTANEO.

SECT. 76.

Herbae alcalescentes.

Edules condimentis servientes, venenata.

Absinthium.
Alliaria.
Allium.
Alysson.
Armoracia.
Arum.
Atriplex olida.
Asparagus.
Barbarea.
Brassicae.
Bryonia alba,
——— nigra.
Bunium.
Camelina.
Capsica.
Cardiaca.
Cardamine.
Cataputia.
Centaurium minus.
Chamaedrys.
Chelidonium maius.
Chelidonium minus.
Cochlearia.
Cepae.
Dentillaria.
Digitalis.
Erucae.
Erysimum.
Esula.

Eupa-

Eupatorium cannabinum.
Gratiola.
Iberis.
Laureola.
Lepidium.
Napus.
Nasturtium aquaticum.
hortense.
Nerium.
Persicaria acris.
Porrum.
Raphani.
Ruta.
Sabina.
Satureia.
Sedum acre min.
Sinapi.
Squilla.
Thlaspi.
Victorialis.

SECT. 78.

Ruminantia vel non ruminantia.

Asina, bos, capra, equa, ovis &c. dant lac acescens.

Animalia, quibus victus ex vegetantibus, gramineis, fructibus horaeis, vel cerealibus, carnes dant & humores haud ita proclives in putredinem alcalescentem: unde & cibi inde petiti homini calido tutius concedendi. Sunt autem.

Agnus.
Anas cicur, vel domesticus, cerealibus pastus.
Anser cicur, vel domesticus.
Aper.
Aries.
Bos.
Capra.
Capella.
Caprillus.
Capo.
Cervus.
Columba.
Coturnix.
Cuniculus.
Gallinae domesticae.
Haedus.
Lepus.
Perdix domi saginata.
Phasianus domesticus.
Porcus.
Sturnus.
Turdus.
Turtur.
Vervex.
Vitulus.

Huic classi adscribere cochleas & limaces licet.

SECT. 79.

Omnes fere pisces tam marini, quam fluviatiles, sive molles, sive crustacei, sive ossa habentes; vix ullo excepto.

Alauda.
Anas fluviatilis.
Anser marinus.
Cygnus.
Gallinago maior,
minor.
Merula.
Pardalus.
Passer.
Phasianus sylvestris.
Vanellus.

Avium vero multae ambiguae animalculis pascuntur, vel vegetantibus.

SECT. 88, n. 1.

Vid. 35, n. 1.

SECT. 88, n. 2.

Vid. 75, n. 5.

Stimulantia acida salina.

SECT. 88, n. 5.

Decoctum leniens acescens.

℞. *Avenae cum cortic.* unc. ij.
Aq. purae lib. iij.
Decoct. ad residuum *lib.* ij. transcolato admisce
Succi citr. recentis unc. j.
Aq. stillat. cinnamom. drach. ij.
Syrup. mororum unc. j,
utatur pro cibo & potu.

Aut

℞. *Avenae excorticat.* unc. ij.
Aquae purae lib. iij.
Decoctum ad residuum *lib.* ij. depuratum stet in tepore per horas xij, vel donec lenissime acescat, tum adde
Syrup. violar. unc. iss.
Vini Rhenani lib. ss.
Aq. stillatit. cortic. citrei unc. iss, *in usus eosdem.*

Emusio similis, anti-alcalica.

℞. *Avenae excorticat.* unc. iij.
Fiat cum aq. q. s. emulsio, cuius *lib.* iss. admisce
Nitri puri drach. ss.
Syrup. violar. unc. j.
Aceti squillit. drach. ij,
utatur pro potu familiari.

SECT. 88, n. 6.

Misurae saponaceae, abstergentes, acidae, suboleosae.

℞. *Oxymell. squillit.* unc. iij.
Aceti squillit. drach. ij.
Myrrhae in aceto in tincturam dr. j.
Aq. stillit. cichorei unc. iv.
M.
Capiat unc. *ss. omni hora.*

Vel

℞. *Aceti in spissitudinem mellis per coctionem redacti* unc. *ss.*
Mellis puri unc. j.
Syrup. cichorei unc. *iss.*
Aq. stillat. fumar. unc. vj.
M.
Usus ut prioris.

Vel

℞. *Rob. ribesior.*
Sambuci ana unc. ij.
Oxymell. simplic. ana unc. j.
Sp. sal. commun. gutt. xx.
Aq. decoct. hord. lib. iv.
M.
Utatur pro potu assiduo ad lubitum.

CONTRA MORBOS ORIUNDOS AB EXCESSU MOTUS CIRCULATORII SOLO.

SECT. 105.

Dolorem tolentia.

Vid. §. 222, 229 postea, ubi omnino de hac re agitur.

CONTRA MORBOS EX DEFECTU CIRCULATIONIS, ET EX PLETHORA.

SECT. 106, L. ζ.

Cibi acres.

Vid. §. 67.

Condimenta acria aromatica §. 75, n. 1.

—— —— Acida §. 75, n. 5, classe prima, sub titulo *acida salina.*

CONTRA OBSTRUCTIONES.

SECT. 135, n. 3.

Sapones in obstructione attenuantes.

Sapones *nativi* ex oleo & alcali sunt succi recentes, maturi, pressi, ex herbis omnibus acrimonia alcalina validis §. 76, vel admodum aromaticis §. 75, n. 6.

Sapones arte *compositi* ex alcali & oleo.

Sapo niger,) *drach.* j. *drach.* ij.
Venetus.)

Starkeyanus, sive Helmontianus *gr.* iv, *scrup.* j.

Sapones *fuliginosi volatiles.*

Sp. oleosi, alcalini ex aromatibus alcalescentibus §. 76, *gutt.* xv.

—— —— —— Fuligine *gutt.* xv.

—— —— —— Omni humore, vel solida parte animalium *gutt.* xviij.

Fuligo ipsa.

SECT. 135, n. 4.

Merc. dulcis *ad. gr.* x.

Merc. sublimat. corrosivus *ad gran.* $\frac{1}{8}$ dilutus.

—— Praecipitat. ruber. *ad gr.* ii.

—— —— —— albus *ad gr.* iv.

—— Turbith. *ad gr.* ij.

—— Niger *ad gr.* xvj.

Attrahentia.

Sunt, quae laxant locum, quo adducendum, arctant unde deducendum. Vid. §. 35, 28, n. 4.

Derivantia.

Quae liquores pellunt in locum datum; talia sunt evacuantia in loco; frictio artificiosa in vicinis.

Propellentia.

Sunt stimulantia §. 75, n. 5.

IN VULNERIBUS.

SECT. 198.

Agrimonia.
Alchimilla.
Aristolochia.
Baccae iuniperi.
Betonica.
Buxus.
Beta.
Centuarium min.
Consolida regia.
—— —— media.

Conso-

Consolida Saracena.
Cyclamen.
Diapensia.
Dracunculus.
Hypericum.
Limonium.
Lil. convallium.
Ophioglossum.
Pastinaca.
Periclymenon.
Persicaria.
Polytrichon Apuleii.
Sanicula alba,
——— sylvestris.
Sophia.
Symphytum.
Valeriana.
Veronica.
Vinca pervinca.

Decocta vulneraria & potus.

1 *Attenuans.*

℞. *Fol. Daphnoid.*
Veronicae.
Rutae ana unc. iss.
Rad. caryophyllat. unc. j.
Flor. centaur. min. pug. ij.
Decoct. ex aqua *lib.* iij. admisce
Sal. card. benedict. drach. j.
Syrup. 5. *rad. aper.* unc. iij.
Bibat. unc. iv. *quater de die calidas.*

2 *Inspissans.*

℞. *Telepb.*
Consolid. mai.
min.
Malvae.
Parietariae ana m. j.
Decoct. ex aqua *lib.* iij. admisce
Syrup. altheae unc. ij.
Usus ut prioris.

Huc etiam referri possunt.

Rheum.
Rhaponticum.
Hypericum.

3 *Mitigans.*

℞. *Sem. contusor. papav. alb.* unc. iij.
Flor. verbasci unc. ij.
Fol. bugulae m. ij.
Rad. scorxoner. unc. ij.
Glycirrhizae unc. j.
Cum aqua decoct. *lib.* iij.
Exhibe in usum eumdem.

4 *Excitans.*

℞. *Rad. Imperator.*
Vincetox ana unc. j.
Fol. rutae.
Scordii ana m. j.
Sem. contusor. bardan. drach. x.
Sem. contusor. cardamom. drac. iv.
Flor. lavendul.
Centaur. min. ana unc. ij.
Cum aqua decoct, *lib.* iij.
Exhibe ut prius.

5 *Singulari virtute emendans.*

2 Glutinosi. Vide *Attenuans.*
1 Acidi.
℞. *Sem. Sinapi* unc. ss.
Rad. armorac.
Fol. erysimi.
Fol. nasturt. ana unc. ij.
Vase clauso leviter decoct. *lib.* ij. exhibe.
Sumat. unc. ij. *quater de die.*
3 Alcali.
℞. *Rad. oxylapath.* unc. ij.
Fol. trifol. acetos m. ij.
Rad. acetosell. unc. j.
Flor. borrag. drach. xij.
Cum aqua decoct. leviter. *lib.* ij.
Exhibe in eumdem usum.
4 Oleosi.
℞. *Tamarind.* unc. ij.

Cryſtall.

Cryſtall. tartari drach. vj.
Rad. gramin. unc. v.
Cum aq. decoct. *lib.* ij. admiſce
Rob. ſambuci unc. ij.
Uſus idem.
5 Aperiens. Vid. *Attenuans.*
6 Laxans. Vid. §. 54, n. 4. *Decoct. humectans.*
7 Adſtringens. Vid. §. 28, n. 4. Titul. *Decoct.*

SECT. 201.

Emolientia Alvi.

α Iura carnis bubulae recent. pinguia.
β Olera leni iuri incocta §. 35, n. 1.
γ Emollientia & humectantia epota, & iniecta §. 35, n. 3, §. 54, n. 4.
δ Olea imprimis preſſa, recentia, amygdal. dulcium, olivarum.
Laxantia alvi fere eadem emolientibus.

Ε᾽κκοπροτικά.

α Fructus maturi, horaei, acido dulces, pulpoſi, ſucculenti.
Alkekengi.
Baccae ebuli,
ſambuci.
Caricae.
Ceraſa hortenſia quaecunque.
Chamaemora.
Chamaerubi.
Fraga.
Iuiubae.
Mala Armeniaca, Perſica vulgaria.
Pruna hortenſia alba, coerulea,
—— Damaſcena, Gallica, Prignolenſia, rubra.
Ribeſia alba, nigra, rubra.
Rubi vulgares nigri.
Idaei albi, rubri.
Sebeſten.
Tamarindi.
Uvae vitis omnes ſpecies.
—— Gruinae.
—— Criſpae.
β Horum ſucci recentes & muſta.
γ Caſſiae *unc.* ij.
Mannae *un.* ij.
Tamarindi *unc.* ij.
Pulpae tamarindor. *unc.* ij.
Succi roſar. pallidar. *unc.* j.
Aloës roſati *gr.* vj.
Paſſulae *unc.* iv.
Galban. *ſcrup.* *ſſ.*
Radic. polypodii quercini *unc.* iſſ.
Rhabarbari *ſcrup.* iſſ.
Rhabarbari in infuſo *drach.* j.
Syrup. altheae fernelli *unc.* iij.
—— Cichorei cum rheo *unc.* iſſ.
—— Fumariae *unc.* ij.
—— Roſ. ſolutiv. *unc.* iſſ.
—— Violar. ſimpl. *unc.* ij.
Mellis ſimplicis in aqua dilut. *unc.* ij.
Pilulae ruſi *ad gran.* vj.
Electuarium ſucci roſar.
—— —— Diaphoenic.
—— —— Benedict. laxativ.

SECT. 202.

Anodyna ſunt,

Quae cauſas doloris tollunt, minuunt.
1 Diluentia §. 54, n. 4.
2 Laxantia §. 35, n. 1.
3 Humectantia §. 35, n. 4.
4 Acre emendantia §. 66, 68.
5 Tumores diſtendentes reſolventia §. 54, n. 4.

Narcotica ſunt,

Quae acumen ſenſus obtundunt, & ſunt.
1 *Paregorica mitiſſima, ut*
Sem. papaver. alb. contuſor. *unc.* ij.
Syrup. capit. papav. alb. *unc.* iſſ.

Syrup. diacod. *unc.* iss.
—— Florum rhoeados *unc.* iij.
Hinc varia commode parari, adhiberi tuto queunt, v. g.

Haustus peregoricus mitissimus.

℞. *Aq. stillatit. flor. rhoead.* unc. iij.
Fabar. unc. j.
Aq. stillat. flor. paeoniae.
Sambuci ana unc. iss.
Tiliae unc. j.
Syrup. flor. rhoeados unc. iss.
M.

Idem paullo magis hypnoticus.

℞. In praecedenti mistura loco *syrupi rhoeados*, tantumdem *syrup. diacodii*, vel *syrup. capit. papav. albi.*

Emulsio anodyna mitissima.

℞. *Amygdal. dulc.*
Strobylor. pini.
Sem. papav. alb. ana unc. j.
Cum *aqua stillat. flor. rhoead.* q. s.
F. S. A. emulsio cujus *unc.* x. admisce
Syrup. flor. Rhoead. unc. j.

Eadem paullo plus soporata.

℞. Loco *syrupi flor. rhoead.* eamdem dosin *syrup. diacodii*, vel *capit. pap. albi*, in praecedenti emulsione.

2 *Fortiora narcotica.*

Pilulae narcoticae.

℞. *Opii purissimi* gr. ij.
F. pil. iij.
Detur una pro dosi repetendo post horam, si prior nihil effecit, sic & tertio.

Pulvis similis.

℞. *Opii puriss. parum siccati* gr. ij.
Corall. rubr.
Sacchar. perlat. ana drach. ss.
M. F. pulv. dividatur in dos. iij.
Usus idem, qui in pilulis modo descriptus.

Conditum simile.

℞. *Opii in pulverem redacti praecedentis* dosin unam.
Mivae cydoniorum drach. j.
M. F. bolus.
Hic usurpari geminarique potest eodem modo.

Haustus in guttulis.

℞. *Opii parum siccati* drach. j.
Spir. vini rectificat. unc. j.
F. Tinctura.
Dos. gut. xxx. *ex*
Aq. stillatit. melissae unc. ij.
Syr. flor. rhoeados unc. ss.

Vel

℞. *Opii parum siccati* drach. j.
Sp. aceti unc. j.
F. Tinctura.
Dos. gutt. xxx. *ex*
Aq. stillat. flor. rhoead. unc. ij.
Syrup. flor. rhoead. unc. ss.
M.

Mistura narcotica calida.

℞. *Tinct. opii cum sp. vini rectif.* gutt. lxxx.
Syrup. papav. albi drach. vj.
Aq. still. cortic. citri.
Aurantior.
Cinnam. ana unc. ij.
M.
Sumat. cochlear. 1 *omni* ½ *hora, donec sopiatur dolor.*

Mistura

Mistura similis frigida.

℞. *Tinct. opii cum sp. aceti pp.* gutt. LXXX.
Syrup. moror. drach. vj.
Aq. stillatit. borraginis.
Papav. erratic. ana un. iij.
M.

In eosdem usus.

Emulsio narcotica fortior.

℞. *Sem. papav. alb. cont.* unc. ij.
Cum aq. decocta. hord. F. emulsio, cuius *unc.* x. admisce
Syrup. diacod. unc. iss.
Tinct. opii cum sp. vini rectif. gutt. XX.
Aq. stillat. cinnamom. drach. ij.
Cortic. citri drach. x.
Capiat. unc. iss. omni hora, donec incipiat leniri dolor.

Epithema narcoticum.

℞. *Tinct. opii in sp. aceti* drach. iij.
Aq. stillat. flor. sambuci.
Rosarum ana unc. iij.
Aceti sambucini.
Rosacei ana unc. ss.
M.
Cum pannis applicetur temporibus utrinque.

Iuvat hic maxime parti dolenti demulcentia ita apponere, ut tollatur causa, quae his aegris somnum arcet, qui est dolor in ipsa hac parte. Eo imprimis valent sequentia tepide applicata, atque in eodem tempore bene conservata tamdiu, donec dolor levatus erit.

Cataplasma narcoticum, emolliens.

℞. *Folior. recent. papav. hortens.* m. j.
Hyoscyami nigri m. ss.
Altheae m. iv.
Cum lacte recenti decoct. sub. finem admisce.
Farin. sem. lini unc. j.
Olei recent. press. sem. lini unc. ij.
F. S. A. cataplasma.

Fomentum simile.

℞. *Succum expressum ex decocto priori cataplasmatis dilutius parato* lib. iij.
Admisce S. A.
Opii puri drach. ss.
F. Fomentum.
℞. *Aceti rosacei*, diu digesti cum *radice Hyoscyami.*

SECT. 204.

Balsami blandi vulnerarii ad vulnera pura.

Colla in vino soluta illico consolidat.

1 Balsami nativi copaybae.
de Gilead.
Liquidambar.
de Mecha.
Opobalsamum.
Palmae.
de Peru.
-- Tolu.
-- Terebinthina.
Resina abiegna, & laricea.
Butyrum.
Medulla.
Mel.

2 Balsami artificiales simplices vulnerarii, blandi.
Olea rectificat. cerae.
Terebinth. crassum.
Lini.
Hyperici.
Rosarum.
Solani.
Trifol. odorat.

Buty-

Butyrum recens, aut cum floribus, & pauco sale.

3 Balsami artificiales compositi similes.

℞. *Flor. sulph.* drach. iiij.
Ol. lini vel *olivarum* unc. iiij.
Leni igne coq. ad dissolutionem sulphuris integrum.

℞. *Gumm. elemi purissimi minutissime conscissi* p. 1.
Leni igne lente dissolut. admisce
Terebinth. Venet. purae nativae p. 1.
Soluta per linteum traiice, tum admisce
Medullae bovin. coctae & separatae a membranis p. ij.
Est balsamus universalis instar *Arcei.*

℞. *Ligni santali rubr.* lib. j.
Aq. communis lib. iv.
Coq. spatio 2 horarum, cola, inspissa in extractum spissum, cui admisce
Sang. dracon. minutissimam in farinam redacti drach. ij.
Huius aliquantulum misce *balsamo praescripto*, donec habeat gratum rubrum colorem. Erit balsam. ruber.

℞. *Ol. olivarum* lib. iss.
Lign. santali rub. unc. ss.
Coque leniter, donec Ol. saturate rubrum, tum fervidum cola per linteum, in eo solve ad ignem lenem
Cerae citrinae lib. j.
Terebinth. opt. lib. iss.
Est instar balsami *Lucatelli.*
Si ei admisces
Balsam. Peru. unc. j.
Erit eo praestantior.
Usus omnium: calefact. instilla vulneri, superpone pulmaceolum balsamo tinctum, deliga semel singulis 24 horis.

℞. *Mastiches.*
Olibani.
Sarcocollae ana q. pl.
M. f. *pulvis subtilissimus inspergendus vulneri.*

SECT. 205.

Emplastrum defensivum rubrum.

℞. *Ol. rosac.*
Cerae alb. ana unc. vj.
Bol. Armen.
Sang. dracon ana unc. iss.
Rosar. rubr. pulveris unc. ss.
M. Agita donec refrigefacta.

Emplastrum defensivum caeruleum.
——— ——— de minio.

SECT. 207.

Unguentum exsiccans.

Digestivum.

℞. *Terebinth. nativ.* unc. j.
Vitell. ovorum n. 1.
Exacte mistis adde miscendo
Mell. rosar. unc. ss.

Abstergens.

℞. *Aloës.* } *minutiss. pulverisat.* ana drach. ij.
Myrrhae.
Flor. scord.
Sapon. Venet. tenuissime rasi drac. j.
Accurate contritis simul admisce
digestivi praeced. unc. iij.

Corrodentia.

1 *Mitissima.*
Alumen ustum.
Cinis ligni viridis combusti.
Mercurius dulcis.
albus praecipitatus.
Vitriolum album.
2 *Fortiora.*
Mercurius ruber praecipitatus.

Vitrioli colcothar.
Trochisci de minio Vigonis.
3 *Fortissima.*
Butyrum antimonii.
Lapis infernalis.
Mercurius sublimatus corrosivus.
Oleum tartari per deliquium.
Oleum vitrioli.
Quo fortiora, eo prudentius usurpanda.

Elixir corrodens.

℞. *Aloës.*
Myrrh. ana drach. j.
Sal. tartari drach. ij.
Aq. comm. unc. ij.
M.
Coque in elixir.

Unguentum exsiccans.

℞. *Aerugin.* unc. v.
Aluminis crudi unc. i.
Aceti fortis unc. vij.
Mellis puri unc. xiv.
Coque in unguentum.

Exsiccantia.

Alumen leviter calcinatum.
Aqua calcis vivae.
Lapis haematites.
Mastiche.
Sanguis draconis.
Sarcocolla.

SECT. 209.

Carnem generantia, sarcotica dicta.

Balsami vulnerarii § 204.
℞. *Cerae citrin.*
Picis nigr.
Resin. vulg. ana lib. ß.
Ol. lini lib. ij.
M.
Est basilicon, seu tetrapharmacum.

℞. *Cerae citrinae* unc. vj.
Olei florum hyperic. infusione parati lib. ißs.
Lenissimo igne fusis adde
Resinae pini siccae, contritae.
Colophoniae vulgaris electae. ana unc. ißs.
Ubi simul fluunt remota ab igne, per linteum traiectis admisce
Terebinthinae Venetae purae unc. ij.
Baculo mota, ubi densari incipiunt, insperge
Mastiches electae.
Olibani puri ana unc. j.
Croci tenuissime contriti drach. j.
Est unguentum aureum.

SECT. 212.

Emplastra tenacia.

℞. *Emplast. diapalmae* q. s.
Ol. olivar. parum.
Solve.
℞. *Picis vulgaris* q. s.
Extensa ad linteum applicentur.

SECT. 127.

Cicatrisans, epuloticum dictum.

Unguentum desiccativum rubrum.
Diapompholyg.
Calcis.
Nutritum.
Album rhasis.
Emplastrum album coctum.
de Lapide calaminari, seu griseum.
Minio rubrum.
Sparadrapum Gualtheri.
Colophonia ex terebinth. cocta in farinam redacta.
Tus.
Olibanum.
Mastiche.

CON-

CONTRA HAEMORRHAGIAM.

SECT. 218.

Corrosiva.

Vitriolum album.
Lapis infernalis.
Oleum vitrioli.

Adstringentia.

1 *Quae vasa contrahunt.*
Alcohol.
Sp. terebinth.
Succus cydoneorum recens immaturorum.
Sanguis draconis.
Crepitus lupi.
Crocus martis.

2 *Quae cruorem coagulant.*
Alcohol.
Farina volatilis.
Spirit. nitri.
—— sulphuris.
Vitriolum calcinatum.
Sacchar. Saturni.
Granatorum cortex.
—— —— flores.
Lapis haematites.

SECT. 219.

Mastiche.
Olibanum.
Sarcocolla.
Terebinthina ad duritiem cocta.

CONTRA DOLORES.

SECT. 28 & 29.

Vid. 202.

CONTRA CONVULTIONES.

SECT. 234, n. 2.

Vid. 66, 88.

SECT. 134, n. 4.

Tale est ius carnium recentium.

SECT. 235.

Antispasmodica.

1 Laxantia.
2 Diluentia.
3 Resolventia.
4 Absorbentia.
Lapis cancrorum.
Margarita.
Ebur.
Cornu cervi.
Sanguis hirci.
Dens apri.
Ungula alcis &c. § 66, n. 5.
5 Opiata §. 202.
6 Nervos sopientia.
Oleum terebinthinae.
—— Copaybae &c.

SECT. 236.

Diluitur cruor coagulatus, extravasatus, his vel similibus.

℞. *Mell.*

℞. *Mell. commun.* unc. ij.
Sapon. Venet. drach. ij.
Sal. marin. drach. iv.
Aq. pluviae unc. xij.
M.

℞. *Sal. ammoniac.*
nitri ana drach. iij.
Urinae recent. sam. unc. xij.
Mel. commun. unc. ij.
M.

℞. *Aloës in aqua solutae a fecibus resinosis rite depuratae, iterum leniter inspissatae* drach. iv.
Ammoniaci salis drach. ij.
Boracis drach. ij.
Mellis puri unc. ij.
Vini Gallici albi unc. ij.
Aq. pluviae unc. ix.
M.

Horum tepefactorum prudens iniectio, lenis dein in loco cum sanguine ibi stagnante conquassatio diluit, resolvit, a putredine praeservat, egressum parat: unde summus horum usus, ubi cruor extra vasa elapsus in magnis cavitatibus stagnat, coit.

IN CAPITIS VULNERIBUS.

SECT. 247.

Unguentum digestivum ad contusa attenuans, antisepticum.

Valent, quae attenuant, diluunt, putredine servant.

1 Imponatur unguent. hoc digerens plumaceolis exceptum.
℞. *Terebinth.* unc. ij.
Vitelli ovor. n. 1.
Exacte mistis admisce
Unguent. basilici unc. ij.
Aloës purae drach. iv.

2 Huic superponatur emplastrum hoc.
℞. *Gum. galban. depurati, & deincum*
Ovi vitello subacti unc. iv.
Cerae citrin. unc. ij.
Ol. hyperici drach. iij.
M.

3 *Tandem huic apparatui superadde hoc* fomentum *pannis laneis calidis exceptum, expressum, digerens, antisepticum, quantum ferri potest calidissime applicatum.*

℞. *Fol. recent. rutae.*
Scord. ana m. ij.
Flor. centaur. min.
Sambuci.
Rosarum ana unc. iij.
Cum aq. decoct. & express. *unc.* xxx. admisce
Sp. vin. unc. v.
Sapon. Venet. drach. ij.

SECT. 252, n. 2.

℞. *Sp. vini semel rectificat.* unc. j.
Aq. stillat. rosar. unc. ß.
Masticbes pulverisat. drach. iij.
In phiala alta coctum serva usui.

SECT. 279.

Purgatio hic conducens.

Haustus aquam purgans, nec acriter tamen irritans ad extravasatum in venas resorbendum.
℞. *Scammon. Syriac. puri* gr. xiv.
Sp. reginae Hungariae drach. ij.
In mortario vitreo S. A. tritis, & a fece separatis admisce

Syrup. rosar. solut. cum senna dr. vj.
F. haustus.

℞. *Radic. ialapp. pulv.* drach. j.
Sacchari puri drach. ij.
In mortario vitreo diu tritis admisce sensim, & divisim.
Aq. pluviae unc. iij.
F. emulsio S. A., cui dein affunde
Syrup. rhei unc. ſſ.
F. haustus.

SECT. 281, n. 2.

Decoctum attenuans, diluens, aquosum, hic bonum.

℞. *Lign. santal. alb.* unc. ſſ.
citrini unc. j.
Sassafras unc. ſſ.
Folia rutae m. ſſ.
Agrimon m. j.
Flor. staechad. Arab.
Lavendul. ana drach. ij.
Rad. foeniculi.
Petroselini.
Rusci ana unc. j.
Cum aqua decoct. vase clauso spatio $\frac{1}{4}$ horae *lib.* iv. exhibe
Sumat. unc. ij. *omni semihorio sorbendo.*

SECT. 281, n. 3.

Vid. 247, n. 2, 3.

SECT. 295.

De his remediis singulatim in historia horum morborum.

CONTRA VULNERA THORACIS.

SECT. 303, n. 3.

Vid. 236.

CONTRA VULNERA ABDOMINIS.

SECT. 315.

Fomentum idoneum, sive fotus antisepticus calorem vitalem resuscitans, intestino per vulnus abdominis egresso conveniens.

℞. *Intestina pura animalis iunioris* q. f.
Coque in aqua q. f. spatio $\frac{1}{16}$ horae, dein adde
Flor. chamaemel.
Lavend.
Centuar. ana m. ſſ.
Fol. Menth. m. j.
Stent deinde in infusione per $\frac{1}{16}$ horae.
Tum decoctum inserviat pro fomento cum pannis applicando.

Extemporaneum.

Sit lac recens tepidum.

SECT. 319.

Fotus.

Vid. 315.

SECT. 320.

Clysma lenissime stimulans in vulneribus abdominis.

℞. *Mell. commun.* unc. iij.

Sal.

Sal maris drach. j.
Aq. decoct. hord. unc. vij.
M. E. clyster.
Mane & vesperi, primis tribis a vulneris inflictu diebus, iniiciendus.
Diaeta sit ex solo iure carnium cum pauxillo salis.

AD CONTUSA.

SECT. 334.

Purgatio fortis nec inflammans.

℞. *Agarici* drach. iiss.
Sal polychrest. scrup. j.
M. F. P.

℞. *Ebuli, vel sambuchi, corticis medii, cent.* unc. j.
Conterendo cum aq. pluv., deinde parum coquendo, tandem exprimendo.
F. haustus *unc.* iv.

℞. *Ialapp. pp. ut sect.* 279.
℞. *Ialapp. radic. pulv.* drach. iss.
℞. *Mechoacann. rad. pulv.* drach. ij.
℞. *Soldanellae recentis fol.* unc. ij.

℞. *Agaric.* drach. ij.
Fol. sennae drach. iij.
Rad. mechoacan. drach. j.
Tamarind. unc. ij.
Conscissa & contusa macera in aqua pluvia spatio $\frac{1}{4}$ horae, dein ebulliant leniter spatio $\frac{1}{8}$ horae, tum decocti percolati *un.* ix. admisce.
Sal. prunel. drach. ss.
Syrup. ros. solut. cum senna drac. ix.
Capiat unc. j. *omni semihora, donec purgetur satis fortiter.*

Minori forma idem efficere.

℞. *Scammon. Syriac.* gr. xiij.
Stib. diaphoret. gr. xx.
Syrup. rosar. solut. cum senna dr. vj.
Exacte contritis admisce
Aq. stillat. cichorei unc. ss.
F. haustus.

Fomentum ad contusa laxans, penetrans, resolvens.

℞. *Rad. bryon. alb.* unc. ij.
Aristoloch. rotund. unc. j.
Fol. rutae recent.
Sabinae ana m. j.
Flor. tanacet.
Chamaemel.
Matricar. ana unc. j.
Cepar. recent. un. vj.
Cum aqua vase clauso in gradu caloris fere ebullientis digere per horae dimidium, dein uno momento ebulliant; tum succi per pannum fortiter expressi *unc.* xxv. admisce
Farin. lini unc. ss.
Ebulliant denuo parum: tum toti decocto frigefacto admisce
Sp. vini theriacal. unc. ij.
Sal. ammon. unc. j.
Applicetur pannis laneis.

Cataplasma ad contusa simile.

℞. *Ingredientia eadem,*
Praepara in cataplasmata; sub finem admisce
Farin. lini q. s.
Galban. in vitello ovi soluti unc. j.
Ol. Chamaemel. unc. iss.

Emplastrum ad eadem.

℞. *Rad. bryon. in farinam redact.* unc. ij.

Flor. sulphur. unc. j.
Mercur. nigr. drach. iij.
Galbani puri & S. A. soluti un. iv.
Emplastr. de melilot. unc. ix.
Ol. Chamaemel. q. s.
Ut F. emplastrum.

Bona hic

Emplastra de galbano, seu ceratum matricale, vel antidotar. correctius Gandavense.
—— —— Baccis lauri mesuae.
—— —— Betonicae.
—— —— Cumino.
—— Cephalicum.
—— Diaphyl. cum gumm.
Emplastrum diaphoreticum.
—— —— Ischiadicum,
—— —— de meliloto.
—— —— Mucilaginibus.
—— —— Oxycroceum.
—— —— de ranis,
—— —— —— — cum mercurio.

Resolventia interna.

Vid. in §. 54, n. 4.

Eo referri possunt.

Rhabarbarum.
Sperma ceti.
Gummi lacca.
Myrrha.
Radix asclepiad.

Sudorifera sunt.

1 Diluentia calida epota, §. 54, n. 4.
2 Resolventia interna, §. 54, n. 4.
3 Stimulantia, §. 75, n. 5.
4 Laxantia, §. 35, n. 3.
5 Calor externus humidus ad cutim determinatus.

Diuretica sunt.

1 Diluentia frigida & tepida epota, §. 54, n. 4.
2 Resolventia interna, §. 54, n. 4.
3 Stimulantia: imprimis salina, saponacea, § 75, n. 5.
4 Laxantia, § 35, n. 3, imprimis fotu, clysmate, renibus applicata.
5 Calor renibus, hypogastrio, perinaeo applicatus, frigore vero reliquo corpori simul dato paullo magis solito.

SECT. 336.

Vid. 88, n. 1, & 35, n. 1.

IN INFLAMMATIONE.

SECT. 396, n. 2.

Purgatio antiphlogistica.

Cremor tartari *drach.* vj.
Crystall. tart. *drach.* vj.
Ipse tartarus *drach.* vj.
Sal. polychrest. *scrup.* v.
Pulp. tamarind. *unc.* iij.
Tamarindi *unc.* iv.
Rob. sambuc. *unc.* iv.
Rhabarbari *drach.* iss.

Purgans antiphlogisticum, evacuans, revellens.

℞. *Rhei electi* drach. j.
Sal. polychrest. scrup. iss.
Syrup. cichor. cum rheo unc. j.
S. A. accurate contrita simul dilue in
Aq. stillatit. flor. sambuc. unc. ij.
Cinnamom. drach. ij.
F. haustus.

Bolus

Bolus purgans antiphogisticus, impetum cruoris minuens.

℞. *Tamarind. elect. pulp.* unc. ij.
Cryſtall. tartar. minutim pulveris drach. iij.
M.
Capiat omni $\frac{1}{8}$ *horae* drach. j. *donec commode purgetur.*

Hauſtus ſimilis.

℞. *Fol. ſenn. ſine ſtipit. elect.* drach. ij.
Agarici optim. drach. j.
Tamarind. elect. unc. ij.
Cum *aq. ſtil. flor. ſamb.* vaſe clauſo decoct. ſpatio $\frac{1}{4}$ horae, tum decocti per pannum expreſſi *an.* v. admiſce
Nitri puri drach. j.
Syrup. roſar. ſolut. cum ſenna dr. vj.
F. Hauſtus.

Decoctum ſimile.

℞. *Fol. ſennae* drach. iij.
Tamarind. unc. ij.
Agarici drach. iij.
Cum aq. decoct. ſpatio $\frac{1}{4}$ horae *pint.* 1 admiſce
Syrup. cichor. cum rheo. unc. j.
Capiat unc. j. *omni ſemihora, donec purgetur.*

Reliqua vid. §. 334.

SECT. 396, n. 4.

Epiſpaſtica.

Conſtant attrahentibus ad locum §. 135, n. 4.
Derivantibus eo §. 135, n. 4.
Propellentibus ab illo §. 135, n. 4, & §. 135, n. 5.

Veſicantia.

Vid. §. 75, n. 6.

SECT. 396, n. 5.

Medicamentum diluens & refrigerans ſimul in hoc caſu.

Decocti forma.

℞. *Rad. acetoſae* unc. ij.
Gramin.
Scorzon. ana unc. iij.
Fol. Becabung.
Acetoſellae.
Agrimon. ana m. j.
Cum aq. decoct. ſpatio $\frac{1}{8}$ horae, adde
Flor. Borragin.
Bugloſſ.
Roſar.
Violar. ana pug. 1.
Stent in digeſtione, vaſe clauſo ſpatio $\frac{1}{8}$ horae, tum depurati, *pint.* iij. admiſce
Nitri puri drach. ij.
Rob. ſamb. unc. iij.
Capiat unc. iij. omni hora diei.

Miſtura diluens, refrigerans, antiphlogiſtica.

℞. *Aq. ſtill. flor. ſambuci* unc. xv.
Rob. ſambuci unc. ij.
Nitri puri drach. j.
M.
Capiat unc. j. *omni hora.*

Emulſio ſimilis.

℞. *Semin. contuſ. Bardan.* drach. iv.
Petroſelini drach. vj.
Cichorei unc. j.
Cum *aqua. ſtillat. petroſelini.*
F. emulſio, cuius *unc.* xij. admiſce
Nitri puri drach. j.
Syrup. 5 radic. aperient. unc. j.
Capiat unc. j. *omni hora.*

Pulvis refrigerans, resolvens.

℞. *Stibii diaphoret. non ablut.* drach. j.
Lapid. prunell. drach. *ß.*
Rad. zedoar. scrup. j.
M. F. P. dividendus in vj. dos.
Capiat unam *omni trihorio ex ptisana.*

SECT. 398, n. 1.

Liquidum tenue aromaticum, calide potandum.

℞. *Ligni santali albi.*
Citrini.
Rubr. ana unc. j.
Rad. carlinae unc. j.
Petroselini
Foeniculi ana unc. iij.
Ononidis unc. ij.
Cum aq. decoct. spatio ½ horae, adde
Ligni sassafras rasi unc. ij.
Fol. betonic.
Rutae.
Scabiosae.
Tussilaginis ana m. j.
Stent in digestione fervida spatio ½ horae, clauso vase, tum puri liquoris *lib.* v. exhibe.
Sorbeat omni hora unc. ij. *fervidas.*

SECT. 389, n. 1, 2, 3.

Vid. §. 107, ad 144.

AD ABSCESSUS.

SECT. 403, n. 1, 2.

Maturantia in pus.

1 Gumm. aromatica simplicia.
Ammoniacum.
Bdellium.
Elemni.
Galbanum.
Opopanax.
Sagapenum.
2 Emollientia, laxantia, humectantia §. 54, n. 4.

Cataplasma emolliens & maturans.

℞. *Farin. secales* unc. iv.
Aceti drach. ij.
Gumm. galban. in vitello ovi solut. unc. j.
Cum aq. decoct. in cataplasma, adde sub finem
Ol. lil. alb. unc. j.
F. cataplasma.

℞. *Fol. acetos. recent.* m. iv.
Butyri insulsi unc. j.
Ad ignem leniter decoctis parum adde
Fermenti panis unc. ij.
Gumm. sagapen. in vitello ovi solut. drach. iv.
F. S. A. cataplasma.

Vel

℞. *Mellis ad spissitudinem paullo maiorem cocti* unc. iv.
Ceparum sub cineribus assatar. un. iij.
Ficuum pinguium unc. iv.
Cum pauxillo aq. S. A. decoct. in cataplasma, adde
Farin. lini unc. iß.
F. cataplasma.

Vel

℞. *Avenae excorticat.* unc. j.
Farin. lini recentis unc. ij.
Bulbor. lil. albor. unc. iij.
Flor. altheae unc. j.
Cum lacte recenti decoctis S. A. adde

Butyri

Butyri insulsi unc. ij.
F. cataplasma.

SECT. 403, n. 3.

Usus decocti §. 898, n. 1 huic proposito motum excitat sufficientem.

SECT. 409.

Cataplasma modice acre, emolliens, oleosum, tegumenta mortua resolvens.

℞. *Fermenti panis acris* unc. ij.
Sapon. Venet. rasi. drach. ij.
Mellis unc. ß.
Ol. Chamaemel. infus. drach. ij.
M. F. S. A. cataplasma.

Prosunt & praescripta §. 403, n. 1, 2.

SECT. 412.

℞. *Cinerum clavellat.* unc. iv.
Calcis vivae Leodiensis unc. vj.
Contusa misce; dein in loco humido liquescant: filtra, inspissa; fusa ad ignem validum in crucibulo effunde in lapillos caute in vase sicco bene obturato asservandos.

Horum pauxillum abrasum, plumaceolo exceptum applicetur spatio duarum horarum, dein applica deterso priori butyrum.

Butyri antimonii *pauxillum imponatur apici protuberantis apostematis*;

Aut teneatur lapis infernalis *eidem apici aliquamdiu applicatus.*

IN FISTULIS CURANDIS.

SECT. 415.

Iniectio digestiva liquefacta.

℞. *Terebinth. nativ.* unc. ij.
Vitell. ovorum unc. j.
S. A. subactis, admisce
Mellis commun. unc. ij.
Sp. vini commun. drach. iv.
Aq. commun. unc. iv.
Calefactum & probe mistum iniice.

Vel

℞. *Balsami Arcaei.*
Vitell. ovorum ana unc. j.
Mista dilue in
Sp. vini commun. unc. viij.
Usus, ut prioris.

Iniectio detersiva.

℞. *Mellis rosar.* unc. ij.
Elixir. propr. cum sale tartari pp. unc. ß.
Lexivii barbitonsor unc. viij.
M.

℞. *Aloës.*
Croci.
Myrrhae ana drach. j.
Salis communis drach. iij.
Coctis in aqua, & filtratis *unc.* x. adde *vini* ana.

Vel

Decoctum balsamicum, consolidans fistulam puram.

℞. *Rad. aristoloch. maior.* unc. ij.
Fol. sicc. scordii unc. xx. admisce
Baccar. iunip. contus. unc. j.
Cum spir. vini debili decoct. in phiala alta spatio 1 horae *unc.* xx. admisce
Sapon. Venet. unc. j.

 Usus,

Usus, ut prioris.

Ubi pura fistula, hanc consolidat sequens

Iniectum.

℞. *Ol. infusi hyperici* unc. iv.
Aloës
Myrrhae.
Olibani ana drach. ij.

Coquendo leniter, mista subige cum *Vitelli ovorum* unc. ij.

Dein, calefacta parum, in fistulam puram iniice.

IN GANGRAENA.

SECT. 434, n. I.

Mistura spiritus excitans in gangraena a causa calida, temperie alcalina.

℞. *Succ. rec. expressi citri* unc. ij.
Aurantior. unc. j.
Syrup. recent. moror. unc. ij.
Aq. stillat. citri totius unc. iv.
Melissae unc. ij.
Cinnamomi unc. j.
Vini Rhenani unc. vj.
Addito, si opus, *saccaro.*
M.

Bibat unc. j. *omni hora vel & semi hora.*

Vel

℞. *Rob. ribesiorum.*
Berberis ana unc. ij.
Sp. salis drach. ß.
Aq. stillat. melissae unc. vj.
Vini Rhenani unc. x.
M.

Capiat unc. j. *omni hora.*

Si frigida laborat gangraena, temperies plegmatica vel acida.

Mistura, spiritus excitans, calida.

℞. *Sal. vol. oleosi* drach. iij.
Elixir. propr. cum sale tartari pp. drach. ij.
Aq. stillat. vitae Matthioli unc. iij.
Corticis citrei unc. vj.
Syrup. 5 rad. aperient.
Artemisiae Fernelii ana un. j.
Confect. Alkermes completae drac. ij.

In usum eumdem.

SECT. 434, n. 2.

In temperie acida §. 66, n. 1, 2.
——— ——— Alcalina §. 88, n. 5, 6.

SECT. 434, n. 3.

In casu alcalescente calido.

℞. *Vini Rhenani* lib. j.
Cinnamom.
Caryophyllorum.
Fol. maceris.
Nucis myristicae ana drach. ij.

Coq. in phiala alta vitrea, in arena.
Hoc decocto imbue panem tostum.

In casu acido, frigido.

℞. *Sal. vol. oleos.* unc. ß.
Sp. cortic. citrei unc. ij.
Sp. lavendulae.
Menthae ana unc. j.
Theriacal. unc. ij.
M.

Atque hoc tostum panem imbue.

Sect.

SECT. 435, n. 2.

Fomentum ad gangraenam emolliens, antisepticum, resolvens, putrefacti introitum in venas impediens.

℞. *Fol. recent. rutae* m. iv.
Malvae m. ij.
Alliariae m. j.
Farin. lini unc. j.
Cum aqua decoct. vase clauso *lib.* iv. admisce
Sapon. Venet. drach. ij.
F. fomentum.
Laneis pannis applicandum.

℞. *Aceti sambuci* unc. ij.
Aq. flor. sambuci unc. x.
Salis ammoniac. drach. ij.
Vini albi Gallici unc. vi.
M. pro fomento.

Cataplasma simile.

℞. *Flor. meliloti.*
Sambuci.
Altheae.
Chamaemel.
Calend. ana unc. iij.
Cum aq. decoct. in cataplasma adde sub finem
Farinae lini unc. j.
Ol. lini unc. iss.

SECT. 438.

Condimentis talibus materiem praebent.

Sal ammoniacus.
Borax.
Gemmae.
Nitri.
Maris regeneratus residuus a restillatione sp. sal. ammon.
Acetum.
Calendulae.
Destillatum.
Dracunculi hortensis.
Lavendulae.
Rosaceum.
Rutaceum.
Sambucinum.
Scilliticum.
Theriacale.
Sp. nitri.
Salis.
Sulphuris per campanam.
Vitrioli.
} simplex, vel cum triplo alcoholis, dulcis.
Vina Rhenana imprimis.

Aromata hic fere propria.

Abrotanum.
Absinthium.
Alliaria.
Angelica.
Balsamita.
Carduus benedictus.
Centaurium minus.
Chamaedrys.
Dictamnus Creticus.
Geranium Robertianum.
Lavendula.
Maiorana.
Marrubium album.
Myrtus.
Origanum.
Polium.
Pulegium.
Rosmarinus.
Ruta.
Sabina.
Salvia.
Scordium.
Tanacetum.
Thuya.

Fomentum putredinem incipientem corrigens.

℞. *Fol. rutae.*
Scordii.
Absinthii ana unc. iv.

Menthae

Menthae unc. j.
Cum *aqua* & *aceti ana* q. s. decoct. vase clauso *lib.* iv. admisce
Sal. gemmae drach. iv.
Sp. vini theriac. unc. ij.
F. fomentum.

Cataplasma antisepticum ad gangraenam.

℞. *Eadem.*
Coq. in cataplasma, sub finem addendo
Sal. ammon. drach. iv.
Farin. lini unc. ij.
Ol. infusi rutae unc. iss.
F. cataplasma, tempore usus irrorandum
Sp. vini theriac. vel sp. vini camph. tantillo.

SECT. 448.

Liquor calidus, corruptioni resistens.

℞. *Aceti dracunculi hortens.* unc. vj.
Rosac. unc. ij.
Sp. vini theriacal. unc. j.
Sal. marini unc. j.
Aq. decoct. scordii unc. xij.
M.

Escharae gangrenosae emolliendae optimum hoc cataplasma.

℞. *Fol. scord.* m. ij.
Malvae m. j.
Flor. lavend.
Altheae ana unc. j.
Cum *aceto* decoct. in cataplasma admisce
Farin. lini unc. iij.
Ol. lini unc. j.
Sal. ammon. drach. j.
Unguentum aureum.
Basilicon.

SECT. 450.

Cataplasma emolliens, diaphoreticum, anodynum.

℞. *Fol. rec. abrotan. mar.*
Absinth. pontici.
Rutae hortens.
Scordii.
Alliariae.
Eupator. cannab.
Marrub. alb.
Nicotianae ana m. ss.
Hyoscyami m. j.
Flor. calthae terrestr.
Centaur. min.
Meliloti.
Matricariae.
Tanacet. ana unc. ij.
Altheae.
Papav. errat. ana unc. j.
Cum aq. decoct. vase clauso spatio ¼ horae admisce
Farina lini unc. iv.
Ol. infus. rutae unc. ij.
Sp. vini theriac. ana unc. j.
Sal. ammon. drach. j.

SECT. 456.

Mistura cardiaca, calida in gangraena, a causa frigida.

℞. *Aq. stillat. theriac.* unc. j.
Prophylact. Sylvii dr. vj.
Vitae Matthiol. unc. j.
Rutae unc. ix.
Syrup. artemis. Fernelii.
Radic. 5 *aperient.* ana un. iss.
Elixir. propr. cum sale tartari pp. drach. ij.
M.
Capiat. cochleare j. *omni* ⅛ *horae*: *superbibendo* unc. unam vel alteram *sequentis.*

℞. *Aq.*

℞. *Aq. decoct. hordei* pint. ij.
Vini Gallici pint. j.
Zingiber. pulveris drach. ij.
Syrup. botryos. unc. iij.
M.

℞. *Camphorae* gran. viij.
Theriac. drach. ij.
Zingiberi drach. iij.
M.
Scrup. j. *omni bihorio.*

AD SPHACELUM.

SECT. 462.

Acre lixivium.

℞. *Calc. viv. ex saxis exustis p.* 1.
Hanc tege
Cinerum clavellat. p. iij.
In loco subterraneo liquefacta, filtrataque serva.
Aut & ipsa calx viva tenuiter in pollinem acta inspergi poterit.

Sed & pulcherrime separationes fiunt, si escharae mortuae applicatu putrefacientis remedii mollitae, in tabum solutae, difluentes a sana parte recedunt; dum interea vivae partes fotu vivifico animantur. Vid. 435, n. 2.

SECT. 469, n. 5.

Pulvis cardiacus, calidus, narcoticus.

℞. *Ol. stillat. cinnamom.* gutt. ij.
Caryophyll. gutt. j.
Cort. citrei gutt. ij.
Sacchari puri drach. ij.
F. S. A. elaeosaccharum, cui admisce
Corall. rubr. drach. j.
Laud. puri gr. ij.
M. F. pulv. divid. in ij. dos.
Capiat unam *hora una ante actionem, & si nihil sopivit*, alteram ¼ *horae ante eamdem.*

SECT. 471, n. 5.

Pulvis adstringens ad sistendam haemorrhagiam vulneris externi.

℞. *Sang. draconis* drach. j.
Sarcocoll. drach. ij.
Lapid. haematit. drach. ß.
Bol. armen. drach. viij.
M. F. pulv. tenuissimus.

℞. *Farin. volatil. in molendinis, vel pistrinis collectae* unc. iv.
Colcothar. vitrioli fortiter exusti & edulcorati drach. ß.
M. exacte.

℞. *Fungi lycoperdi dicti bene maturi, atque siccissimi, collectum pulverem, eum vulneri insperge, mox aperti interiorem superficiem applica.*

IN COMBUSTIONE.

SECT. 479.

Mistura refrigerans, antiphlogistica.

℞. *Fol. rec. sedi mai.* unc. iij.
Contritis expresso succo, admisce
Syrup. rosarum.
Violarum ana unc. j.
Nitri scrup. ß.
Spirit. salis gutt. x.
Aquae pluvial. lib. ij.

Sect.

SECT. 480.

Fotus partem combuſtam contra putredinem condiens.

℞. *Aceti lithargyrii* unc. ij.
Vini Gallici unc. xij.
Aq. ſtillatit. flor. ſambuc. unc. xiv.
M.

Fotus ſimilis, reſolvens, emolliens.

℞. *Flor. ſambuci.*
Meliloti.
Altheae. ana unc. j.
Cum aq. decoct. & expreſſis *lib.* iſſ. admiſce
Sp. vini theriac. unc. ij.
Aceti ſambuc. unc. j.
Sal. maris drach. j.
Linteis calidis applicetur.

Cataplaſma emolliens, reſolvens.

℞. *Fol. malv.*
Biſmalv. ana m. ij.
Flor. melilot. unc. ij.
Cum aq. decoct. ſub finem admiſce
Farin. lini q. ſ.
Sp. vini theriac. unc. j.
Ol. lini unc. ſſ.
F. cataplaſma.

Unguentum ſimile.

℞. *Butyri recentis* q. pl. cum *aqua frigida* ablue, donec albeſcat.

℞. *Huius butyri.*
Spermat. ranarum.
Succi ſedi. ana.
M. S. A.

AD SCIRRHUM.

SECT. 490, n. 1.

Fotus ad ſcirrhum reſolvens, emolliens.

℞. *Flor. altheae.*
Chamaemel.
Melilot.
Sambuc. ana m. j.
Centaur. min. m. ſſ.
Fol. abſinth.
Marrub. alb.
Rutae.
Sabinae ana m. j.
Rad. bryon. alb. unc. iv.
Angelic. ſativ. unc. j.
Cum aq. decoct. vaſe clauſo, & per pannum expreſſ. *lib.* iv. admiſce
Sp. vini theriac. unc. iv.
Applicetur pannis laneis ad cutim nudam, ſuperapponendo extrinſecus ſupra pannos veſicam ſuillam expanſam, atque pauxillo olei prius inunctam.

Cataplaſma ſimile.

Ex iiſdem coque cum ſ. q. aq. cataplaſma, ſub finem addendo
Gumm. Galbani in vitello ovi ſubacti unc. iij.
Farin. lini unc. ij.
Ol. lini unc. iij.

Emplaſtrum ad ſcirrhum ſimile.

℞. *Gumm. ammon.*
Galban.
Sagapen.
Opopanac. ana unc. ij.
Leni igne in teſta ſoluta depura, tum admiſce accurate
Vitel. ovorum bene concuſſor. n. iv.
Cerae citrinae unc. ij.

Farin.

Farin. rad. bryon. alb. unc. iij.
Ol. infuſ. rutae q. ſ.
Ut F. S. A. emplaſtrum.

SECT. 490, n. 4.

Victus eſto ex lacte recenti, lacte ebutyrato, & ſero lactis.
Ex iure carnium quarumcumque recentium de quadrupedibus & volatilibus.
Ex frumentaceis, avena, hordeo, milio, phalaride, ſecali, tritico, zea.
Ex oleribus, §. 35, n. 1.
Ex fructibus mitibus, maturis, horaeis, acido dulcibus, imprimis coctis.
Ex hordeatis, panatellis &c.
Potus eſto decoctum ex rad. chinae, ſarſaparillae, lignorum ſantalorum trium &c.

Decoctum anodynum in ſcirrho non movendo.

℞. *Semin. papaver alb. contuſ.* unc. ij.
Rad. foenicul. unc. iv.
Flor. papav. errat. drach. vi.
Fol. malvae m. j.
Cum aq. decoct. vaſe clauſo ſpatio ¼ horae, *pint.* ij. admiſce
Syrup. papav. alb. unc. iiſſ.
Bibat ſubinde unc. iij, vel iv.

Pulvis ſimilis.

℞. *Spermat. ceti.*
Coral. rubr.
Stibii diaphoret. non abluti ana dr. j.
Laudani puri gr. ij.
M. F. pulv. tenuiſſim. dividendus in iv. doſ. aequales:
Quarum unam *capiat mane & veſperi, urgente dolore.*

Haec pro internis.

Externe fomentum ſimile.

℞. *Flor.* *hyoſcyami.*
Meliloti.
Papaver. rhoead.
Sambuci ana pug. j.
Cum aq. decoct. vaſe clauſo *pint.* iſſ. admiſce
Aceti ſambuci.
Roſac. ana unc. ij.
Sp. vini rectific. drach. iv.

Unguentum anodynum, ſaturninum, blandum ad litum.

℞. *Aceti lithargyrii* unc. j.
Ol. expreſſ. ſemin. hyoſcyami.
Papav. alb.
Roſar. infuſ. ana drach. ij.
F. S. A. nutritum, cui ſub finem admiſce
Opii puri gr. vj.

Emplaſtrum.

Emplaſtrum de minio.
Unguentum diapompholygos.

Emplaſtrum anodynum, blandum, motum ſedans, ad ſcirrhum, nec reſolutione, nec exſtirpatione, medicabilem.

℞. *Succi* recent. expreſſi & puri.
Fol. hyoſcyami.
Papaver. hortenſ.
Phellandrii ana unc. iv.
Leni igne coque, inſpiſſa, ſub finem admiſce
Cerae albae unc. viij.
Ol. infuſ. roſar. unc. j.
F. S. A. emplaſtrum.

Empla-

Emplastum saturnium, mercuriale blandum.

℞. *Sacchar. saturni.*
Cerussae.
Amalgam. mercur. & saturn. ana drach. ij.
Cerae albae unc. iv.
Ol. infus. rosar. drach. ij.
M. F. emplastrum.

IN CANCRO.

SECT. 507, n. 1.

Vid. *emplastrum* §. 490, n. 4.

Aq. stillat. spermatis ranar.
Sperma ranarum.

SECT. 507, n. 2.

Pulvis purgans in cancro nondum exulcerato.

℞. *Resin. ialapp.* gr. vj.
Diagrydii gr. vij.
Stibii diaphoret. non ablut. gr. xxiv.
M. F. pulv.

Similis mercurialis.

℞. *Mercur. dulc.* gr. xv.
Diagryd. gr. xij.
M. F. pulv.
Capiat semel in septimana.

SECT. 507, n. 3.

Decocta ex bardana.
China.
Foeniculo.
Petroselino.
Sarsaparilla.
Scorzonera.

Pulvis aperiens, blandus.

℞. *Antimon. diaphoret. non ablut.* gr. viij.
Sperm. ceti. drach. j.
M. F. pulv. divid. in ij. dos.
Sumat unam *mane & vesperi.*

SECT. 509.

Fomenta & litus.

Fomentum lene, saturnium, anodynum.

℞. *Aq. stillat. papav. rhoead.*
Rosar.
Sambuci ana unc. ij.
Sacchar. saturni drach. j.
Tinct. opii drach. j.
Sp. vini theriacal. drach. ij.

Linimentum saturninum, lene.

℞. *Aceti lithargyrii* drach. vj.
Ol. rosacei drach. iv.
F. nutritum.

IN MORBIS OSSIUM.

SECT. 529, n. 1.

Infuso-decoctum abstergens, antisepticum, in spina ventosa.

℞. *Ligni guaiaci virid. ponderos. rasi* u.x.
Sal. tartari drach. ß.
Cum aqua comm. *lib.* vi. spatio xxiv. horar. digestum in diplomate decoque spatio 2 horar. sub finem admiscendo
Sp. vin. rectific. unc. iv.
Ebulliant iterum parumper, tum exhibe.

Super

Super residuo decocti novae aq. *lib.* iij. affusae ebulliant per iv. horas

Prioris decocti unc. iv. *sumat quater de die vacuo stomacho: mane hora septima, dein hora undecima, iterum quarta pomeridiana, & ultimo hora septima vespertina.*

Altero decocto utatur pro potu quotidiano.

Sic ex ligno iuniperino, sassafras, buxi, quercino &c. decoctum fieri potest.

Lintea his decoctis madida fomenta sunto.

IN CURATIONE FEBRIUM IN GENERE.

SECT. 599.

Vid. 28, n. 1, 4.

SECT. 603.

Fomentum mucosum, anodynum, blandum, leniter aperiens.

℞. *Semin. pomor. cotoneor.* n. vj.
Cum *aq. stillat. flor. rosar.*
Sambuc. ana un. iij.
F. S. A. emulsio, cuius puro liquori admisce
Sp. vin. rectific. unc. ß.
Tinct. opii drach. j.

Unguentum aureum.
Basilicum.
Diapompholyg.
Nutritum.
Populeum.
Rosarum.

SECT. 605, n. 1.

Ptisanae.
Decoctum laxans.

SECT. 605, n. 2.

Mistura subacida, nitrosa, in febribus a nimio calore.

℞. *Aqua decoct. hord.* unc. xxv.
Nitri puri drach. j.
Vini Rhenani unc. vj.
Rob. ribesior.
Sambuci ana unc. ij.
M.

Capiat omni $\frac{1}{4}$ *horae* unc. j. *vel* ij.

R. *Aq. stillat. cichorei.*
Fumar.
Meliss. ana unc. iij.
Sp. salis comm. drach. j.
Syrup. moror. unc. ij.
Nitri puri drach. ß.
M.

Capiat cochlear. j. *omni semihorio.*

Pulvis similis.

℞. *Cryst all. tartari* drach. ij.
Nitri puri drach. ß.
M. F. pul.

Capiat scrup. ß. *omni trihorio ex ptisana.* Reliqua vid. in cap. *de putredine alcalina*, & *de excessu circulationis.*

SECT. 605, n. 3.

Pulvis temperans, aromaticus, in febribus ab aëre humido.

℞. *Herb. recent. maioran.*
Menth. crisp.
Origani.
Rorismar. ana m. ij.

Flor.

Flor. chamaemel. Roman.
Rosar. rubr.
Tanacet.
Lavend. ana m. j.
Mari Syriaci m. *ss.*
Rad. irid. Florent.
Angelic. sativ.
Imperat. ana unc. iij.
Rasur. lign. sassafr. unc. ij.
Semin. contus. celeri unc. iij.
Conscissorum F. pulv.
Spargendus in loco ubi aeger est.

Sect. 605, n. 10.

Vomitoria lenia in febribus ex copia ciborum.

℞. *Aq. decoct. hord. levis* unc. xxxvj.
Oxymell. squillit. unc. iij.
Tart. vitriolat. non acidi drach. ij.
M.
Capiat unc. ij. *omni semihorio.*

Vel

℞. *Rob. samb.* unc. iij.
Aceti squillit. unc. j.
Aq. stillat. meliss. unc. vj.
M.
Capiat unc. *ss. omni semihorio.*

℞. *Tartar. emetici* gr. v.
Pro una dosi.

℞. *Vini emetici* unc. *iss.*
Pro una dosi.

℞. *Rad. ypecacuanh. alb.* scrup. j.
F. pulvis.
Pro una dosi.

Haustus emeticus, ventriculo cibis nimium infarcto.

℞. *Rad. ypecacuanh. pulveris.* scrup. iv.
Cum *vini albi* unc. iij.
Coque in phiala alta per hor. quatuor.
Colaturam exhibe pro una dosi.

Vel

℞. *Fol. recent. asari conscis.* n. v.
Cum aq. fervida infusis spatio ½ horae absque ebullitione,
Succum expressum exhibe pro una dosi.

Sect. 610.

Clysma motum temperans, refrigerans in febribus.

℞. *Nitri puri* drach. ij.
Mell. rosar. unc. j.
Seri lactis recent. unc. xij.
M.

Vel

℞. *Aceti comm.* unc. j.
Nitri nativ. drach. iij.
Syrup. rosar. solutiv. cum senna un. ij.
Aq. decoct. hord. unc. ix.
M.

Vel

℞. *Lact. ebutyrati* unc. x.
Syrup. ros. pallid. unc. ij.
M.

Vel

℞. *Decocti comm. emollient.* unc. xj.
Nitri puri drach. iij.
Mell. mercurial. unc. *iss.*
M.

Sect. 611.

Medicamenta in languore febrili.
Mistura aromatica cardiaca.

℞. Oxymell. *squillit.* unc. iij.
Sp. vitae matthiol. drach. iij.
Aq.

Aq. stillat. menthae unc. iv.
Cinnam. unc. j.
M.
Capiat unc. j. *omni hora.*

Similis calida.

℞. *Diascord. Sylvii* scrup. iss.
Theriac. Androm. drach. iss.
Syrup. 5 *radic. aperient.* unc. ij.
Aq. stillat. cardui bened. unc. vj.
M.
In eundem usum.

Conditum calidum, aromaticum, excitans, in eodem casu.

℞. *Confect. Alkerm.* drach. j.
Zingib. condit. drach. vj.
Rad. contraierv.
Serpentar. virgin. ana drach. j.
Syrup. 5 *radic. aperient.* q. s.
Ut F. conditum.
Capiat drach. ss. *omni quadrihorio.*

℞. *Pulv. comitissae Kent.* scrup. iss.
Detur omni quadrihorio.

Pulveres similes in eodem casu.

℞. *Zing. alb.*
Cortic. vvinteran.
Rad. zedoar.
Contraierv.
Serpent. virgin. ana drach. j.
Trochisc. de viperis drach. ij.
M. F. pulv. tenuis divid. in doses *scrup.* ss.
Capiat unam *omni quadrihorio.*

℞. *Sal. card. bened.* drach. ss.
C. C. *alb.* drach. j.
Corall. rubr. scrup. ij.
Ol. stillat. cinnam.
Cortic citrei ana gutt. iij.
M. F. pulv. divid. in x. doses.
In eosdem usus.

SECT. 614.

Amara lactescentia frigida.

Chondrillae.
Cichorea.
Hieracia.
Intubi.
Lactucae.
Scorzonera.
Sonchi.
Taraxaea.
Tragopogona.

IN FRIGORE FEBRILI.

SECT. 625.

Potus in frigore febris sumendus.

℞. *Aq. decoct. hord.* unc. xxx.
Nitri puri drach. ij.
Oxymell. simpl. unc. iij.
Aq. stillat. caryophyll. arom. unc. ij.
M.
Capiat unc. ij. *omni* $\frac{1}{4}$ *horae, calide valde sorbendas.*

Emulsio in eumdem finem.

℞. *Quatuor sem. frigid. mai.*
min. ana dr. ij.
Cum aq. F. emulsio, cuius *lib.* iij. admisce
Aq. stillatit. foeniculi unc. iv.
Sal. prunell. scrup. ij.
Syrup. 5 *rad. aper.* unc. ij.
Violarum unc. ss.
Usus idem.

Mistura similis.

℞. *Aq. stillat. borragin.* lib. j.
Flor. rosar. unc. j.
Sambuc. unc. viij.
Cinnam. unc. iss.
Sp. vitae Matth. unc. ss.
Syrup. artemis. Fernel. unc. ij.
M.

Usus ut supra.

Decoctum coffe.
—— —— Ligni sassafras,
—— —— —— santali,
& similia hic valent, imprimis si pauxillum aromatis circa finem addis.

Decoctum simile.

℞. *Ligni santali albi.*
citrin.
rubr. ana unc. j.
F. cum aqua decoct. spatio $\frac{1}{4}$ horae, tum adde
Radic. foenic. unc. iv.
Rasur. sassafr. unc. ij.
Glycirrhizae unc. ss.
Ebulliant iterum uno momento, dein decocti *lib.* iv. exhibe
In eumdem usum.

IN ANXIETATE FEBRILI.

SECT. 634.

Vomitoria in febre commoda.

℞. Oxymell. *scillit.* unc. iij.
Aq. stillat. cichorei unc. v.
M.
Pro haustu.

℞. *Fol. asari recent.* n. viij.
Cum *aq. stillat. card. bened.*
F. infusio spatio quatuor horarum, dein
Expressae tincturae unc. v.
Exhibe
Pro haustu.

℞. *Vitrioli alb.* gr. xxv.
F. pulv.
Ex pauxillo cerevisiae hauriendus.

Purgantia in febribus.

℞. *Crystall. tart.* drach. v.
Ex sero lactis tepefacto.

Pulvis lenissime purgans.

℞. *Crystall. tartar.* drach. ij.
Sal. prunell. gr. xij.
Polychrest. gr. xvj.
M. F. pulv.

Haustus similis, fortior.

℞. *Scammon.* gr. vij.
Cum *aqua stillat. cichor.* unc. ss.
F. S. A. emulsio, cui adde
Syrup. ros. solutiv. cum senna drach. xij.
F. haustus.

Decoctum simile.

℞. *Tamarind.* unc. iij.
Agaric. trochisc. drach. iij.
Fol. sennae drac. j.
Scrophular. mai. aquat. unc. ss.
Cum aq. decoct. & express. *unc.* viij. adde
Sal. prunell. drach. ss.
Syrup. ros. solutiv. cum senna unc. iss.
Capiat unc. ij. *omni dimid. hora*, *donec purgari incipiat.*

Decoctum simile.

℞. *Prunor. acido-dulc.* unc. iv.
Tamarind. unc. j.

Fol.

Fol. senn. drach. ij.
Scrophular. aquat. drach. vj.
Cum aq. decoct. spatio ½ horae, deinde per pannum express. *unc.* xij. admisce
Syrup. cichor. cum rheo. unc. ij.
C*apiat* unc. iij. *omni ½ hora, donec purgari incipiat.*

Bolus purgans.

℞. *Electuar. diaprun. Sylvii* drach. iss.
Fol. senn. pulv. scrup. j.
M. F. bolus.

Electuarium diaprun. seu cholagogum Sylvii *unc.* ss.
Confectio Hamech. *drach.* iv.
Hiera picra Galeni *drach.* iss.
Electuarium lenitivum *unc.* j.
——— ——— Succi rosarum *unc.* ss.

Sudorifera in febribus.

Sunt semper diluentia & aperientia.

Decoctum sudoriferum.

℞. *Rad.* *apii* unc. ss.
Bardan.
Chinae ana unc. j.
Cichor.
Gramin.
Napor.
Petroselin.
Rapar.
Rusci ana unc. ss.
Sarsaparill. unc. j.
Scorzon. unc. ss.
Fol. *acetos.*
Cichor.
Endiv.
Taraxaci ana m. j.
Flor. *sambuc.* unc. ij.
Sem. *contus. apii.*
Petroselin. ana unc. j.
Cum aqua decoct. pint. iij. exhibe.
Hauriat unc. iij. *calidas omni quadrante horae, donec leviter sudet.*

Ex hac formula infinitae aliae concinnari possunt.

Diuretica.

Hydrogala ex *lactis recent.* p. j. *aquae* p. iij.
Serum lactis.
Lac ebutyratum.
Lachryma betulae.
Succi maturi rec. horaei, aqua diluti.
Sal nitrum.
Nitrum antimoniatum.
Sal polychrestum.
Decocta praecedentia sudorifera *cum regimine ad diuresin.*

Abstersiva.

Sunt eadem.

IN SITI FEBRILI.

SECT. 640.

Potus commodissimi in febribus.

℞. *Aq. hord. comm. simpl.* unc. xl.
Rob. Ribesior. unc. iv.
Sp. salis tot guttas, *quot sufficiunt ad gratum acorem.*
Aq. stillat. cinnam. unc. j.
M.
Pro potu assiduo.

℞. Gelatinae, Rob. Syrupi. { Ribesiorum. Pomorum cydonior. Cerasorum nigr. Berberis. Mororum. Baccarum rubi Idaei. Pomorum granator. Limonior. Citriorum. Aurantior. Chinensium. } *Horum cuiuslibet* unc. iv.

Praepara ut prius, v. gr.

℞. *Gelatinae cydonior.* unc. j.
Diamori Nicolai unc. ij.
Syrup. acetos. citrei unc. j.
Aq. stillat. borrag.
Melissae ana unc. iv.
simplicis unc. xxiv.
Vini Rhenani unc. iij.
M.

Hydrogala.
Serum lactis.
Lac ebutyratum.
Cerevesia tenuissima.
Potus coffe.
Vini p. 1 aq. purae p. xij, succi citri parum.

SECT. 641.

Decoctum in valida siti & debilitate summa.

℞. *Pomorum elect. rec. citri, expurgatis seminibus*, n. ij.
Cum cortice conscissa, abiecta alba, fungosa, carne, contusaque immitte
Aq. decocti hordei simpl. unc. xxxij.
Adde *syrup. mororum* unc. iß.
Vini Rhenani unc. viij.
Panis tosti unc. ij.
In vase fictili clauso serventur
Pro potu assiduo.

Vel

℞. *Syrup. de limon.* unc. iij.
Sp. vini puri unc. iß.
Vini Rhenani unc. iv.
Aq. comm. purae unc. xiv.

AD NAUSEAM FEBRILEM.

SECT. 644.

Potus ad primum.

Vid. §. 640, 641.

Potus ad secundum & medicamina.

Vid. §. 634.

Ad quintam speciem.

Mistura austera, anodyna.

℞. *Mivae cydonior.* unc. iv.
Syrup. limon. unc. ij.
Aq. still. vitae Matthioli unc. j.
Cinnam. drach. vj.
Cort. citrei unc. vj.
Tinct. opii gut. LX.
M. accurate.
Capiat unc. j. *donec nausea sedetur.*

℞. *Aq. stillatit. menthae fortis q. s.*
Bibat unc. j. *omni* $\frac{1}{4}$ *horae frigidam.*

℞. *Mivae cydonior. q. s.*
Assumat drach. j. *omni semihora.*

Haustus anti-emeticus.

℞. *Succi recentis citrei* unc. ß.
Vini

Vini Rhenani unc. j.
Bene mistis adde
Salis absinthii drach. j.
In ipso actu effervescentiae potentur.

℞. *Taleolas tenues citrei, saccharo resspersas*, impositas linguae ore detineat.

In omnibus interim iuvant fere epithemata, fomenta, cerata, stomachica, imprimis ubi inflammatio abest.

℞. Succi menthae cum aceto extracti *cum pane cocto applica.*

Scutum stomachicum, ad nauseam a motu liquidi nervosi inordinato ortam.

℞. *Pulv. aromatic. rosat.*
Diagalang.
Diarrhod. abb. ana unc. j.
M.

Insuta sindoni applica epigastrio.

Emplastrum in nausea febrili, ex liquido nervoso turbato, stomachicum.

℞. *Cerati stomachici Galeni q. s.*
Ut extensum ad alutam F. emplastr. stomach.
Valet quamdiu adhaerescit.

Epithema ad nauseam ab inordinato liquidi nervosi motu ortam.

℞. *Aq. vitae Matthiol.* unc. j.
Sp. rad. angelic.
Carmin. sylv.
Menthae ana unc. ij.
Taleola panis tricicei tosti, bene irrorata his, applicetur calide epigastrio, super applicetur vesica suilla oleo humectata, & dein supra hanc ligatura renovetur post xij. *horas.*

IN DEBILITATE FEBRILI.

SECT. 667.

Ius ex carne bubula,
Vitulina,
Ovilla,
Galinacea. ana
Decocta in aq. resperge *pauco sale & succo citri.*
Lac recens.
Decocta § 28, n. 1.

IN FEBRI INTERMITTENTE.

SECT. 758.

Medicamenta huc referenda.

Sales herbarum Tacheniani omnes, quorum praecipui ex absinthio, Carduo bened. Stipitibus fabarum. } parantur.
Nitrum.
——— Stibiatum, &
Stibium diaphoreticum non ablutum.
Sal ammoniacus.
Prunellae.
Polychrestus.
Tartarus regeneratus.
tartarisatus.
Sal tartari cum ol. terebinth. in saponaceam massam redactus.
Herbae omnes aromaticae in omnibus suis partibus. Vid. totum §. 75, n. 5, §. 54, n. 4, maxime ad titulum *resolventium.*

SECT. 759.

Vomitorium in febri intermittente.

℞. *Tart. emetic.* gr. v.
F. pulv.
Una dosi sumendus.

Pilulae emeticae.

℞. *Tart. emetic.* gr. v.
Micae panis q. s.
Ut F. pil. n. v.
Pro una dosi.

Hastus emeticus valde movens.

℞. *Vini emetici* unc. ij.
Oxymell. scillit. drach. vj.
M. F. haustus.

℞. *Tart. emetici* gr. v.
Gelatinae ribesior. unc. ſſ.
Ol. cinnam. gutt. j.
M. F. bolus.

Purgans.

Pulvis.

℞. *Pulv. cornachin.* scrup. ij.
Pro una dosi.

Potus.

℞. *Pil. coch. mai.* scrup. ij.
Syrup. rosar. solut. unc. ſſ.
Aq. stillat. flor. sambuci unc. ij.
F. haustus.

Pilulae.

℞. *Aloës lotae* gr. xij.
Myrrhae gr. x.
Opopanac. gr. v.
Sal. gemmae gr. v.
M. F. pil. n. ix.

SECT. 761.

Sudoriferum antipyreticon, raro fallens, misturae forma.

℞. *Sal. polycrest.* drach. ij.
Syrup. 5. *rad. aperient.* unc. ij.
Opii puri gr. ij.
Aq. stillat. ferment. card. bened.
Absinthii.
Rutae.
Maioranae.
Menthae ana unc. j.
Extract. absinthii. unc. ij.
M.
Capiat cochleare j. *omni quadrante horae: superbibendo* unc. iv. *sequent. decocti post singula quaeque.*

Simile, decocti forma.

℞. *Rad. imperat.* drach. vj.
Ligni sassafr.
Santal. rubr. ana unc. ij.
Fol. virgae aureae m. ij.
Flor. centaur. min. unc. ſſ.
Semin. contus. dauci cretici. drac. vj.
Infusa vase arcte clauso per horas ij. absque ebullitione, sed fere fervida, dein parum ebulliant, tum *decocti* pint. ij. exhibe.

SECT. 763.

Vid. 643, 640.

SECT. 767.

Pulvis in febri autumnali diuturna, corpore debilitato, sumendus.

℞. *Cortic. Peruviani boni* unc. j.
F. pulv. dividend. in xij. dos., exhibe.
Capiat omni bihorio unam *ex vino.*

Deco-

Decoctum in eodem casu.

℞. *Cortic. Peruviani* unc. iij.
Aq. comm. unc. xij.
Infusa spatio duarum horarum, dein per horam ebulliant: tum adde
Vini Gallici unc. iv.
Ebulliant rursum parum in vase alto, dein *decoctum* purum exhibe.
Capiat unc. iss. *omni bihorio.*

℞. *Cortic. Peruviani* unc. iij.
Vase clauso spatio 2 horar. in aqua comm. decoctae *unc.* xvj. exhibe.
Capiat ut praecedens.

Extractum simile.

℞. *Decoctum praeced.*
Exhala ad mellis spissitudinem.
Sumat divisum in iv. doses.

℞. *Extractum praeced.*
Dilue in *syrup: 5 rad. aperient.* unc. j.
Erit syrupus;
Usus ut extracti.

℞. *Extractum praeced.*
Admisce *pulv. glycirrh.* q. s.
Ut F. pil. *gr.* iv.
Consumat omnes *spatio* ἀπυρεξίας.

SECT. 768.

Linimentum calidum ad spinam dorsi iungendam.

℞. *Ol. scorpionum.*
Castorei.
Baccar. iuniperi.
Camphorae de radicibus cinnamomi.
Laurinum.
Terebinth.
Balsam. sulphur. Terebinth. ana un. ss.
M. pro linimento descripto.

Decoctum adstringens.

℞. *Plantagin. totius latifol.* unc. x.
Rad tormentill. rec. unc. ij.
Decoct. in aq. pint. ij. exhibe.
Bibat unc. iij. *omni bihorio.*

Pulvis similis.

℞. *Alumin. rup.* drach. j.
Nucis myristic. drach. ij.
Pulv. boli Armen. gr. xij.
M. F. pulv.
Hora una ante paroxysmum hauriendus.

Epithemata.

℞. *Uvar. Corinthiae.*
Summit. lupuli.
Sal. marin. ana unc. ij.
Contusa in pultem,
Pulsuum locis applica ad arterias.

℞. *Summit. rutae virid.* unc. ij.
Semin. sinapi drach. ij.
Contusa exibe ad Epicarpia.

IN ANGINA AQUOSA.

SECT. 796.

Vide ad { n. 1, §. 54, n. 4.
n. 2, §. 201.

IN ANGINA SCIRRHOSA.

SECT. 797.

℞. *Ol. Tartari per deliquium.*

Penicillo ex linteo carpto, ad calamum aptato, per cannulam applicato, eo humectato, locus sensim erodatur.

Id fortius paratur cum *calce viva*, sed plus discriminis habet applicatio.

IN ANGINA INFLAMMATORIA.

SECT. 809, n. 2.

Haustus purgans.

℞. *Diagryd.* gr. xviij.
F. cum aq. emulsio, cuius *unc.* ß. admisce
Syrup. sennae unc. iß.
F. haustus.

Clysma simile.

℞. *Fol. senn.* unc. j.
Decoct. cum. aq. *unc.* viij. admisce
Nitri unc. j.
Syrup. senn. unc. j.
F. clysma.

SECT. 809, n. 5.

Vaporarium particulare, emolliens, resolvens.

℞. *Aceti samb.*
Rosar.
Calendul. ana unc. j.
Aq. still. samb. unc. vj.
M.

Vapor calidus hauriatur infundibuli ope in fauces.

SECT. 810.

Cataplasma laxans, emolliens.

℞. *Lentis palustr.* unc. vj.
Fol. nymphaeae rec. unc. v.
Papav. hortens. unc. viij.
Bismalvae unc. vj.
Flor. sambuc.
Melilot. ana unc. iv.
Cum aq. decoct. sub finem adde
Nid. hirundin. n. ij.
Semin. lini q. s.
Ol. lilior. alb. unc. iij.
F. cataplasma.

Decoctum esto pro *fomento.*

SECT. 811.

Gargarisma emolliens, attenuans, nitrosum.

℞. *Decoct. a cataplas. praeced.* un. xij.
Aceti samb. unc. ij.
Syrup. althaeae
Nitri puri drach. ij.
℞. *Ficuum pinguium* n. xxij.
Fol. althaeae unc. ij.

De-

Decoctis diu *unc.* xxx. expressis utatur.

SECT. 813.

Clysmata nutrientia.

℞. *Ius carnium* ad unc. x.

Sal. nitri gr. x.
Sp. salis gut. vj.
M.

Iniiciatur octava quaque hora, postquam primo clysmate purgante elota alvus fuit.

IN PERIPNEUMONIA VERA.

SECT. 850.

Potus lenis resolvens.

℞. *Aq. decoct. hord.* unc. XL.
Nitri drach. ij.
Oxymell. unc. iv.
M.

Bibat unc. ij. *calidas omni quadrante horae.*

SECT. 851.

Decoctum emolliens, sputorum exscreationem promovens.

℞. *Fol. parietar.*
Agrimon.
Tarraxac. ana m. j.
Semin. contus. papav. alb.
Foeniculi ana unc. j.
Glycirrhizae unc. iß.
Cum aq. decoct. *unc.* L. exhibe.
Usus ac praecedentis.

SECT. 853.

Decoctum aperiens, diureticum.

℞. *Rad. gramin.*
Rusci.
Petroselini.
Foeniculi ana unc. ij.
Imperator. drach. ij.
Semin. contus. bardanae.
Petroselini ana un. j.
Cum aqua decoct. *unc.* XL. exhibe.
In eumdem usum.

SECT. 855, n. 2.

Victus.

Olera.
Farinosa.
Pisa.
Fructus horaei maturi } Vid. §. 35, n. 1.

SECT. 855, n. 3.

Sunt vapores §. 809, n. 5.

SECT. 855, n. 4.

Mistura attenuans, tussim leniter movens.

℞. *Aceti scillit.* drach. vi.
Oxymell. scillit. unc. iij.
Sal. polychrest. drach. j.
Aq. decoct. hord. unc. viij.
stillat. hyssopi unc. iv.
M.

Bibat unc. j. *omni hora dimidiata.*

℞. *Potus coffe* lib. ij.
Mellis unc. ij.
Aceti sambuc. unc. ß.
M.

Sorbeat fervida quantum iuvat.

Sect.

SECT. 858.

Aperientia detersiva ad ulcus apertum pulmonis.

FOLLIA adianthi vulgaris.
— — albi. s. rutae murariae.
— — nigri.
— — Adianthi aurei.
Agrimoniae.
Alchimillae.
Becabungae.
Betonicae.
Bellidis pratensis.
Borraginis.
Botryos.
Bugulae.
Ceterach.
Chamaedryos.
Chamaepityos.
Cichorei.
Dentis leonis.
Endiviae.
Erysimi.
Foeniculi.
Fumariae.
Hederae terrestris.
Hepaticae nobilis.
— — terrestris.
Hipposelini.
Hyperici.
Hyssopi.
Isatidis.
Lactucae.
Linguae cervinae.
Marrubii albi.
Morsus diaboli.
Nummulariae.
Ononidis.
Primulae veris.
Prunellae.
Pulmonariae maculatae.
Saponariae.
Scabiosae.

FOLLIA scordii.
Sigilli Salomonis.
Sophiae chirurg.
Tussilaginis.
Valerianae hortensis.
— — sylvestris.
Verbenae.
Veronicae.
Vincae pervincae.
Virgae aureae.

GUMMI ammoniacum.
Galbanum.
Opopanax
Sarcocolla.
Mastiche.
Myrrha.
Olibanum.
Terebinthina.

Decoctum aperiens detersivum.

℞. *Fol. recent. agrimon.*
Virgae aureae.
Betonicae.
Valerian. hortens. ana m. j.
Marrubii alb. m. $\frac{1}{2}$
Rad. 5 *aperient.* ana unc. j.
Flor. centaur. min.
Agrimon.
Hyperici ana m. j.
Cum aq. decoct. pint. iv. exhibe.
Bibat unc. ij. *omni bihorio diei.*

Aliud.

℞. *Rad. bardan.*
Chinae.
Sarsaparill. ana unc. iij.
Cum aq. decoct. spatio semihorae, adde
Ligni sassafr. unc. iij.
Ubi iterum parum ebullierint, admisceto decoct. *lib.* iij.
Syrup. 5 *rad. aperient.* unc. ij.
Usus ut prius.

Pilulae

Pilulae in eumdem usum.

℞. *Myrrh. lucid. elect.* drach. ij.
Cum *vitelli ovi rec.* scrup. j.
In mortario vitreo diu contritis simul admisce
Turis elect. scrup. ij.
F. pil. sing. *gr.* iij.
Capiat unam vel alteram *ante usum decocti.*

Pulvis similis emolliens.

℞. *Myrrh. elect.* drach. ij.
Spermat. ceti. drach. j.
M. F. pulv. dividend. in xij. dos. aequales.
Capiat unam *mane* & *vesperi cum decocto.*

Electuarium simile.

℞. *Myrrhae.*
Olibani. ana drach. j.
Mellis albi unc. ij.
M. S. A.
Sumat drach. j. *omni hora.*

Lenia opiata vespertina.

℞. *Pilul. de cynogloss.* scrup. j.
F. pil. n. vj.
Capiat unam *vel* alteram *vesperi ante somnum.*

℞. *Pilul. de styrace* simili dosi.
In eumdem usum.

Pulvis narcoticus.

℞. *Opii lamellatim tenuiter scissi & lente exsiccati* gr. j.
Corall. rubr. gr. xij.
Oliban. gr. vj.
M. F. pulv. tenuis.

℞. *Syrup. diacodii* unc. ß.
Aq. vitae Matthiol. drach. j.
stillat. hyssopi unc. j.
M. F. haustus.
Vesperi sumendus.

℞. *Opii* gr. j.
F. pilul. 2.
Capiat unam *vesperi.*

℞. *opii* gr. j.
Syrup. capill. veneris drach. iv.
Aq. stillat. flor. papav. Rhoead. un. j.
M. F. haustus.

Vapores emollientes.

℞. *Fol. malvae.*
Bismalvae.
Mercurial.
Parietar. ana m. ij.
Farin. semin. lini unc. ij.
Cum aq. decoct.
Vaporem excipe cum aëre adducendo.

SECT. 859.

Vide *Decoctum secundum* §. 858.

Mistura emolliens, & aperiens.

℞. *Choerophyll. recentis expressi succi.*
Lactis dulc. ana unc. iv.
Syrup. hyssop. unc. j.
M.
Bibat unc. j. *omni biborio.*

SECT. 861.

Decoctum post suppurationem, vergente pure ad hepar, magis aperiens, detersivum.

℞. *Lychnid. saponar. mai.* m. ij.
Endiv. recent. m. iv.
Fol. cichor. sylvestr. m. iij.
Cum

Cum aq. decoct. & express. pint. iij. exhibe.

Bibat omni biborio unc. ij.

SECT. 866.

Vapor.

Vide 858.

Mistura aperiens, resolvens.

℞. *Oxymell. simpl.* unc. iij.
Syrup. 5 *radic. aperient.* unc. ij.
Decoct. hederae terrest. unc. x.
Nitri puri drach. j.
M.

Bibat unc. j. *omni hora.*

Pulvis leniter, sputo suppresso, resolvens, antipyreticus.

℞. *Laudani puri* gr. ij.
Flor. sulph.
Spermat. ceti.
Stibii diaphoretici non abluti ana drach. j.

M. F. pulv. tenuis, divid. in xij. partes aequales.

Capiat unam *omni triborio cum* uncia una, *vel* altera, *misturae praecedentis.*

Vel

℞. *Flor. sulph.* drach. ij.
Olibani scrup. j.
Spermat. ceti. drach. ß.
Stib. diaphor. non abluti. drach. j.

M. F. P. divid. in xij. doses.

Sumat unam *omni hora cum* unc. j. *misturae prioris.*

Linctus valde emolliens, & lubricans, ad sputa suppressa.

℞. *Olei amygdalar. dulc. recent. press.* unc. iß.
Syrup. violar.
Mell. virgin.
M. accurate.

Lingat unc. ß. *omni hora, donec sputa redeunt.*

PERIPNEUMONIA NOTHA.

SECT. 873, n. 2.

Clysma hic esto hocce.

℞. *Mell.* unc. iij.
Nitri drach. j.
Vitell. ovor. n. I.
Aq. decoct. hordei unc. viij.

F. S. A. clysma.

SECT. 873, n. 4.

Decoctum diluens, abstergens, lenissime aperiens.

℞. *Radic. foenicul.* unc. ij.
Gramin. unc. iv.
Fol. Parietar.
Agrimon. ana m. iß.
Sem. contus. papaver. alb. unc. j.
Glycirrhizae unc. iß.

Cum aqua decoct. spatio $\frac{1}{4}$ horae p. iiß. exhibe.

Capiat unc. ij. *omni biborio.*

SECT. 887.

Vid. *Decoct.* §. 873, n. 4, 861, 859.

SECT. 890, n. 2.

Fomentum laxans, resolvens, mitificans, paregoricum.

℞. *Fol. malvae.*
Bismalvae.
Parietar. ana m. ij.
Papaver. hortens.
Hyoscyami ana m. j.
Flor. sambuci.
Chamaemel.
Melilot. ana unc. iij.
Cum *lacte dulci* decoct. est fomentum.

Hinc balnea & tepefactoria intelliguntur.

Linimentum ad inungenda latera laxans, resolvens, avertens.

℞. *Sacchari saturni* drach. iv.
Aceti drach. vj.
Ol. rosac. infus. unc. j.
M. F. nutritum.

℞. *Unguenti popul.* unc. ij.

℞. *Emplastr. diapomphol.* q. s.
Extende ad alutam.

SECT. 890, n. 3.

Decoctum laxans, resolvens, leniter aperiens

℞. *Fol. tussilagin.*
Malvae ana m. ij.
Flor. papaver. errat.
Altheae ana m. ß.
Rad. Petroselin.
Sarsaparill. ana unc. iij.
Sem. Lini contus. drach. iv.
Lactucae.
Card. Mariae ana unc. j.
Cum aq. decoct. pintas iij. exhibe.
Bibat unc. ij. *omni hora.*

Emulsio similis.

℞. *Sem.* 4 *frigid. mai.*
min. ana drach. iij.
Papaver. alb. unc. ij.
Cum *aqua decoct. hordei* F. S. A. emulsio, cuius *unc.* xiv. admisce
Nitri puri drach. iß.
Syrup. capill. veneris unc. j.
Bibat unc. j. *omni hora*, *vel* & *omni* $\frac{1}{4}$ *horae.*

Mistura in eumdem usum.

℞. *Aq. still. flor. rhoeados.*
Sambuc. ana unc. viij.
Borraginis unc. v.
Lapid. cancror. drach. ij.
Prunellae drach. j.
Syrup. flor. rhoead.
Papav. alb. ana unc. j.
M.
Bibat uncias ij. *omni semihora.*

SECT. 903.

Decoctum antisepticum, aperiens.

℞. *Fol. scordii.*
Alliariae.
Marrub. alb. ana unc. ij.
Cum. aq. decoct. pint. ij. admisce
Oxymel. scillit. unc. viij.
Nitri drach. iij.
Aceti theriacal. unc. j.
Bibat unc. ij. *omni* $\frac{1}{2}$ *horae calidissimas.*

IN

IN HEPATITIDE ET ICTERO MULTIPLICI.

SECT. 922.

Vide de resolutione §. { 54, n. 4.
75, n. 5.
88, n. 5, 6, 135.

SECT. 924.

Vide §. { 54, n. 4.
88, n. 5, 6.

SECT. 927.

Stipticum hic necessarium in haemorrhagia narium.

1 *Lenius.*

℞. *Alumin. rup.* drach. j.
Aq. stillat. plantag. unc. j.
M. solve.

Turundis ingestis applicetur cavo narium.

2 *Fortius.*

℞. *Sacchar. saturn.* drach. j.
Aq. stillat. rosar. unc. j.
M.

In eosdem usus.

3 *Fortissimum.*

℞. *Vitriol. commun.* drach. j.
Aq. stillat. rosar. drach. vj.
M.

Similes in usus.

SECT. 928.

Vide 54, n. 4.

SECT. 930.

Remedia hic fere propria.

Acetosa hortensis,
pratensis,
rotundifolia.
Acetosella.
Atriplex sylvestris.
Bonus Henricus.
Chondrilla.
Cichoreum agreste,
sativum.
Dens leonis.
Endivia.
Fumaria.
Hieracium.
Lactuca.
Oxylapathum.
Portulaca.
Syrupus borraginis *unc.* ij.
Cichorei cum rhab. *unc.* iij.
Fumariae *unc.* ij.
5 Rad. aperient. *unc.* ij.

Decoctum antiphlogisticum aperiens, leniter alvum movens.

℞. *Tamarind.* unc. j.
Prunor. acido-dulc. unc. iij.
Uvar. passular. sine gigartis.
Corinthiacar. ana unc. ij.
Flor. taraxac.
Cichorei sylvestris ana unc. j.
Rad. scorzoner. unc. iv.
Cum aq. decoct. spatio $\frac{1}{4}$ horae *lib.* ij. admisce
Sal. polychrest. drach. j.

Syrup.

Syrup. cichor. cum rheo unc. *iſſ.*
Bibat unc. j. *omni ſemihorio, donec leniatur alvus cum regimine.*

Miſtura ſimilis.

℞. *Syrup. cichor. cum rheo.* unc. *iſſ.*
Sal. prunell. drach. j.
Aq. ſtillat. cichorei.
Fumar. ana unc. ij.
M.
Capiat cochleare j. *omni ſemihorio in eoſdem uſus.*

SECT. 944.

Aeſtivo tempore.

Hauſtus refrigerans, putredini reſiſtens, vires refocillans, ſitim ſedans.

℞. *Baccar. matur. mori.*
Ribeſior.
Sambuci.
Ceraſor.
Berberis ana un. iv.
Contuſis expreſſum ſuccum decoque, tum *unc.* j. huius ſucci admiſce
Vitell. ovorum n. j.
Succi citrei drach. j.
Vini Rhenani unc. j.
Panis toſti tenuiſſime contriti q. ſ.
Sacchari q. ſ.
F. hauſtus.
Hyemali tempore.

Similis, ſed paullo calidior.

℞. *Rob. ex iiſdem* unc. j.
Elaeoſacch. de nuce myriſt. gr. v.
Aq. ſtillat. cortic. citrei unc. ij.
Vini Rhenani unc. j.
Vitell. ovorum n. j.
Sacchar. q. ſ.
Haec cum pauxillo *panis toſti* infuſa expreſſa exhibe.

Ad idem.

℞. *Fol. elect. rec. & caulium lactucae*
Endiviae.
Taraxac.
Portulac. ana unc. vj.
Acetoſae unc. iij.
Mundata, lota, iterum excuſſa aqua, cum *iure carnium & pauxillo butyri, ſalis, & nuc. myriſticae*, leniter vaſe clauſo cocta comedat.

AD VENTRICULI INFLAMMATIONEM.

SECT. 954.

Potus leniens &c.

℞. *Fol. rec. trifol. acetoſ.* unc. iij.
Malvae m. *iſſ.*
Avenae integrae unc. j.
Cum *ſero lactis rec.* decoct. *unc.* xiij. adde
Vitell. ovorum n. ij.
Rob. ribeſior. unc. j.

Clyſma leniens, emolliens.

℞. *Fol. recent. endiv.*
Cichor.
Fumar.
Malvae.
Biſmalvae ana m. j.
Cum *ſero lactis* decoct. & expreſſ. *unc.* x.
Adhibe pro clyſmate bis vel ter de die.

AD

AD INTESTINORUM INFLAMMATIONEM.

SECT. 966.

Victus medicamentosus.

℞. *Rad. scorzoner.*
Tragopog.
Sisari.
Petroselin.
Cichor. ana unc. ij.
Cum *iure carnis* S. A. decoct. ad *unc.* xxx. iusculo admisce
Vitell. ovorum n. ij.
Salis q. s.

Decoctum balsamicum, detergens.

℞. *Rad. valerian. hortens.* unc. ij.
Fol. levistici m. ij.
Flor. hyperici m. j.
Agrimon. unc. ij.
Cum aqua decoct. *lib.* ij. exhibe.
Bibat unc. ij. *omni hora.*

Ex eodem etiam fit *clysma.*

AD APHTHAS.

SECT. 990, n. 1.

Potus emolliens, leniens.

℞. *Amygd. dulc. excortic. contus.* unc. ij.
Pistachior. unc. j.
Semin. 4 *frigid. mai.* } *contus.* ana
min. } drach. ij.
Avenae excortic. drach. iij.
Cum aq. vase clauso decoque spatio 1 horae, tum adde
Rad. excortic. glycirrhiz. unc. j.
Ebulliant denuo parum, tum decocti accurate contriti *lib.* ij. exhibe.
Hoc *bibat, fauces eo colluat &c.*

Vel

Decoctum magis aperiens, & abstergens.

℞. *Rad. pastinacae tenuifol. rubr.*
Sisari.
Chinae.
Sarsaparillae.
Raparum ana unc. iv.
Hord. integri unc. j.
Minutim contusa cum aq. decoct. & fortiter express. *unc.* xxx. admisce
Syrup. altheae unc. j.
In usus eosdem.

Succus diluens, resolvens, abstergens.

℞. *Bulb. rapar. cum cortice q. s.*
Tyrocnesti, vel radula, ex bractea ferrata, radantur: tum exprimatur succus, qui ebulliens leniter despumetur, huius *unc.* xvj. admisce
Vitell. ovorum n. ij.
Syrup. violar. drach. iv.
Bibat unc. ß. *omni semihora.*

Cibi optimi.

Vid. §. 35, n. 1, 3.

SECT. 990, n. 2.

Decoctum emolliens, detergens.

℞. *Fol. malvae.*
Branc. ursin.

Altheae

Altheae.
Parietar.
Verbasc.
Mercurial.
Alchimill. ana unc. ij.
Rad. altheae unc. j.
Bulbor. rapar. unc. x.
Cum aq. decoct. & express. *unc.* xxxvj. admisce
Vitell. ovorum n. iv.
Mel. rosar. unc. ij.
F. collutorium semper in ore tenendum, & gargarisma assiduum.

Fiat ex fece residua *cataplasma externe faucibus applicandum.*

Clysma, ex iisdem.

SECT. 990, n. 3.

Mistura emolliens, anodyna, parum roborans.

℞. *Syrup. papav. alb.* unc. ij.
Cremor. lact. dulc. unc. ij.
Vitell. ovorum n. ij.
Aq. stillat. rosar. unc. ij.
M.
Huius pauxillum ore assiduo contineat.

Vel

℞. *Gelatinae CC.* aut
Carnis bene spissae, in frustra conscissae parum q. s.
Assiduo imponatur linguae, ut soluta ibi obliniat: & sic lente deglutiatur.

Haec leniunt excoriata.

Decoctum in aphthis deciduis, resolvens, cor roborans.

℞. *Decoct. fol. rec. agrim.* unc. vij.
Mell. rosar. unc. j.
M.
In eosdem usus.

Hoc laxata roborat.

SECT. 990, n. 4.

Decoctum post aphthas, adstringens, magis roborans.

℞. *Rad. oxylapath.* unc. j.
Cortic. Peruvian. drach. vj.
Tamarisc. drach. vj.
Fol. agrimon. m. j.
Cum aq. decoct. *lib.* iss. admisce
Syrup. kermes unc. j.
Bibat unc. ss. *omni hora.*

Hoc intestinorum laxata vascula roborat.

SECT. 990, n. 5.

Haustus purgans, & simul post operationem roborans.

℞. *Rhei* drach. iss.
Myrobalan. citrin. sine nucleis. un. iss.
Cum aq. decoct. & express. *unc.* iij. admisce
Syrup. cicor. cum rheo. drach. xij.
F. haustus.

IN NEPHRITIDE.

SECT. 997, n. 2.

Decoctum antiphlogisticum, leniens, aperiens.

℞. *Fol. recent. chaerophyll.*
Becabung.
Parietar. ana unc. ij.
Rad. acetosell.
Cichor.
Bardan. ana unc. ij.
Cicer. rubr. unc. iss.
Semin. contus. papav. alb.

Card. Mariae ana drach. vj.
Cum aq. decoct. spatio ½ horae *lib.* iij. exhibe.
Capiat unc. ij. *omni* ¼ *horae.*

Simile.

℞. *Rad. gramin.* unc. vj.
Semin. contus. melonum unc. iss.
Glycirrhiz. unc. j.
Cum aq. decoct. *lib.* iij. exhibe.
In usus eosdem.

SECT. 1000.

Remedia hic propria.

Agrimonia.
Alcea.
Alchimilla.
Althea.
Becabunga.
Bellis minor.
Bugula.
Chaerophyllum.
Daucus sylvestris.
Dens leonis.
Foeniculum.
Fraga.
Glycirrhiza.
Gramen.
Herniaria.
Lactuca.
Lingua cervina.
Mercurialis.
Nummularia.
Nymphaea.
Ononis.
Parietaria.
Persicaria.
Scabiosa.
Virga aurea.
Urtica.

Syrup. altheae Fernelii.
Capillor. veneris.
Cichorei cum rheo.
Papav. alb.
——— erratici.
Violaceus.

Sal ammoniacus.
Gemmae.
Marinus.

IN APOPLEXIA.

SECT. 1025.

Collutoria & gargarismata in hoc casu.

Decoctum sialogogum, impetum sanguinis a capite revellens, ingruente apoplexia frigida utilissimum.

℞. *Rad. imperator.*
Pyrethri.
Galang. ana unc. j.
Fol. recent. origani.
Rutae.
Thymi ana m. j.
Flor. Lavendul.
Matricar. ana unc. j.
Cort. magellan. drach. vj.
Cum aq. decoct. vase clauso *lib.* iij. admisce
Sp. sal. ammon. drach. iij.

Masticatoria salivam moventia.

℞. *Mastich.*
Cerae alb.
Zingib. ana unc. j.
F. S. A. parvi pastilli.

Apo-

Apophlegmatisantia fiunt ex iisdem.

SECT. 1026.

Vomitoria.

℞. *Vini emetici* unc. iiß.
Oxymell. *scillit.* unc. j.
M. F. haustus.

℞. *Cremor. Tartari emet.* gr. vij.
F. una dosis.

℞. *Succi ex raphan. rustic. expreß.* un. j.
Oxymell. scillit. unc. ij.
M. F. haustus.

℞. *Mercurii vitae* gr. ij.

Purgans.

℞. *Diagryd.* gr. x.
Resin. ialapp. gr. x.
Sp. vini rectific. drach. ij.
Accurate tritis, & solutis admisce
Syrup. rosar. solutiv. cum senn. drach. vj.
F. haustus.

SECT. 1028.

Vapor stimulans nares.

℞. *Tinct. castor.*
Sp. sal. ammon. ana drach. ij.
M.
Subolfaciat saepe.

℞. *Aceti acerrimi.*
Tinct. castor. ana drach. ij.
M.
In eosdem usus.

Balsamus in apopl. lenta calidus.

℞. *Ol. stillat. rorismar.*
Tanacet.
Lavend.
Rutae.
Absinth. ana gut. iv.
Infusi castor. drach. j.
Unguent. nervini unc. j.
Sal. vol. oleos. drach. j.
M. F. S. A. balsamus.
Pro suffitu sub naribus, & circa tempora affricandus.

Acre clysma.

℞. *Pulp. colocynth.* drach. ß.
Fol. tabaci drach. iß.
Aq. unc. x. incoctis admisce
Solis gemm. drach. ij.
F. clysma.

SECT. 1030, n. 2.

I primis vero ex *senna* & *tamarindis.*

Vide §. 396, n. 2.

SECT. 1030, n. 3.

Vide §. 954, 966.

IN PARALYSI.

SECT. 1068.

Vide 75, n. 5, §. 54, n. 4.

SECT. 1069.

Pulvis aromaticus pro suffimigio.

℞. *Mastiches.*
Olibani.
Succini ana unc. ß.
M. F. pulv.
Huius drach. j. *super prunam sparsae, fumus excipiatur panno sicco, calido ex lana. Quo dein fortiter fricentur partes.*

Mistura penetrans, nervina ad partes flaccidas stimulandas.

℞. *Sp. lavendulae* unc. iij.
Sal. ammon. drach. ij.
Tinctur. castorei drach. iv.
Aq. stillat. lavendulae unc. vj.
M.

Perfricentur hac cum mistura partes.

Emplastrum acre, aromaticum, calidum.

℞. *Emplast. de cumin.*
Melilot.
Galbani purati ana unc. j.
Olei castorei unc. ʃʃ.
M. F. emplastrum ad alutam.

Parti affectae, prius fricatae, apponatur.

Linimentum ad paralysin nervinum, penetrans.

℞. *Olei infus. absinth.*
Anethi.
Chamaemel.
Nepetae.
Rutae.
Trifol. odorat. ana drac. j.
Castorei.
Crosini.
Irini.
Lumbricor. terrestr.
Nardini.
Terrae ana drach. j.
Unguent. agrippae.
Arthanitae.
Martiat.
Nervin. ana drach. vj.
M. F. linimentum.

Emplastra acria,

De cumino.
Galbano.
Melilotto &c.

IN MANIA.

SECT. 1126.

Conditum roborans, cardiacum.

℞. *Cortic. Peruvian.* drach. ij.
Magellan. drach. iij.
Conserv. anthos unc. j.
Syrup. kermes q. s.
Ut F. conditum.
Capiat drach. *ʃʃ. omni trihorio de die.*

Vel simile.

℞. *Diascord. Sylvii* drach. j.
Elaeosacchar. ex ol. citri drach. ij.
Rad. Helenii condit. unc. j.
Syrup. 5 rad. aperient. q. s.
Ut F. conditum.
Usus idem.

Vel magis aromaticum.

℞. *Rad. zingib. condit.* unc. iij.
Cortic. aurant. condit. unc. ij.
Nucis myrist. drach. iv.
Syrup. artemis. Fernel. q. s.
Ut F. conditum.
Capiat ut prius.

Vel simile.

℞. *Theriac. androm.*
Diatessar. mesuae ana un. j.
Conserv. absinth. unc. *ʃʃ.*
Rad. angelic. drach. ij.
Syrup. tunicae q. s.
F. conditum.
Sumat drach. j. *quater interdiu.*

Vinum

Vinum medicatum cardiacum, calidum, roborans.

℞. *Cortic. Peruvian.*
Magellan.
Citrei.
Aurantior.
Chinae.
Cinnam. ana unc. j.
Summit. Serpill.
Thymi.
Mari Syriac. ana unc. ſſ.
Fl. Stoechad. Arab.
Lavend.
Tanacet. ana unc. j.
Lini Agalloch.
Saſſafr. ana drach. vj.
Cum *vini Hiſpan.* lib. vj.
F. S. A. vinum medicat.
Capiat unc. ij. *quater de die vacuo ſtomacho.*

IN RABIE CANINA.

SECT. 1143, n. 6.

Potus parati ex pomis, prunis ſylveſtribus, limonibus, aceto roſaceo. *Victus* braſſica muria condita &c.

SECT. 1144.

Clyſma refrigerans.

℞. *Nitri* drach. ij.
Aceti ſambuc.
Mell. roſar. ana unc. j.
Aq. decoct. hord. unc. x.
M. F. clyſma.

Simile.

℞. *Sal. marin.* drach. ij.
Aceti flor. calend. drach. vj.
Mell. commun. unc. j.
Aq. ſtillat. rutae unc. x.
F. clyſter.

AD SCORBUTUM.

SECT. 1160, L. α.

Pulvis purgans.

℞. *Tartar. vitriol. non acid.*
Criſtall. tartar.
Sal. polychreſt. ana drach. ſſ.
M. F. pulv.
Mane hauriendus ex ſero lactis: ſuperbibat dein ſeri unc. xij.

Aliud purgans hauſtus forma.

℞. *Sal. polychreſt.* drach. ij.
Pil. coch. mai. ſcrup. j.
Syrup. roſar. ſolut. cum ſenn. dr. vj.
Aq. ſtillat. cichor. unc. ij.
M. F. hauſtus.

Similis virtutis.

℞. *Elixir. propr. cum ſale tart. pp.* drach. ij.
Syrup. roſar. ſolut. cum ſenn. drac. vij.
Aq. ſtill. fumar. unc. ij.
M. F. hauſtus.

Pilulae purgantes in ſcorbuti principio.

℞. *Pil. coch. mai.* drach. j.
F. *pil.* n. xxj.

Capiat duas *vesperi ante somnum*, *mane* quinque *ante ientaculum*.

SECT. 1160, L. β.

Attenuantia digerentia.

Tinctura salis tartar. helmontiana *dr.* j.
Ex vini unc. ij.
———— Harveiana *drach.* iv.
Ex vini unc. iij.
—— —— Martis Ludovici *drach.* j.
Ex vini unc. j.
Tartarus vitriolatus.
Crystalli & cremor tartari.
Vitriolum martis.
} *Singula sumi possunt ad* drac. *ss.*
Sal polychrestus.
Sales tacheniani ex vegetabil. *drach.* j.
Ex *vini* unc. iij.
Elixir propr. cum sp. aceti pp. *drach.* ij.
Sale tartar. pp. *drac.* ij.
Aquis aromat. pp. *dr.* iij.
Sales volat. oleosi, aromatici *drach.* j.
Sapo Venetus *drach.* iv.
Starkeianus *scrup.* *ss.*
Oxymel. simplex *unc.* iv.
Scilliticum simplex *unc.* iij.
compositum *un.* ij.
Conserva acetosae.
Luiulae.
Poma aurantia.
Chinensia.
Citrea.
Limonia.
Granata.

SECT. 1160, L. γ.

Specifica antiscorbutica leniora.

Abrotanum mas.
femina.
Absinthium latifolium.
tenuifolium.
Acetosae omnes species.
Acetosellae omnes species.
Ageratum.
Agrimonia.
Anagallis mas.
femina.
Artemisia.
Balsamita.
Bardana.
Becabunga.
Botrys.
Brassica rubra, capitata.
Bunium.
Buxus.
Chaerophyllum.
Chamaedrys.
Chamaepitys.
Cichorea.
Crambe.
Cuminoides.
Endivia.
Eupatorium cannabinum.
Foeniculum.
Fumaria.
Galegae ambae species.
Hedera terrestris.
Lapatha.
Levisticum.
Maiorana.
Melissa.
Mentha.
Nasturtium aquaticum.
hortense.
Nummularia.
Rheum barbarum.
Salvia.
Scabiosa.
Scordium.
Sophia.
Veronica.
Urtica.

Poma

Poma aromatica odorata.

Aurantia.
Citrea.
Granata.
Limonia.

Fructus berberis.
Cerasa matura quaecunque.
Fraga.
Grossulariae.
Mori.
Poma acido dulcia.
—— Armeniaca.
—— Persica.
Pruna matura quaecunque.

Fructus rubi vulgari caesii.
—— —— —— rubri.
—— —— Idaei.
—— Sambuci.
—— Tamarindi.
—— Vitis idaeae.

SECT. 1161.

Scorbutica acriora.

Acriviola.
Allia.
Alliaria.
Arum.
Armoracia.
Absinthium.
Cepae.
Chelidon maius.
Cochlearia.
Enula.
Erysimum.
Eruca.
Gentiana.
Gratiola.
Isatis.
Piperitis *vel* lepidium.
Porrum.
Ptarmica draco.
Raphanus hortensis.
———— rusticanus.
Ruta.
Sabina.
Santonicum.
Saponaria.
Sedum minus vermiculare acre.
Sinapi.
Trifolium aquaticum.

Succus expressus, antiscorbuticus.

℞. *Raphan. rustican. radula rasi.* un. iv.
Fol. rec. cochlear.
Nummular.
Urticae ana m. iv.
Succum S. A. exprime & sacchuro misce.
Capiat drac. ij. *quater vel sexies de die.*

Spiritus similis.

℞. *Semin. sinapi.*
Raphan. hortens.
Erucae.
Erysimi.
Nastart. hortens. ana unc. j.
Fol. cochlear.
Lepidii.
Raphan. rusticani ana m. ij.
Conscissis & contusis adde
Sal. marini unc. ij.
Flor. cerevisiae unc. j.
Sp. vini q. s. ad excessum duorum digitorum.
Destilla & cohoba ter.

Sal volatile.

Praecedentibus, loco *salis marin. & flor. cerevisiae*, admisce

Sal. ammon. contusi.
Cinerum clavellat. unc. vij.
Destilla ut ante.

Cerevisia medicata, antiscorbutica.

℞. *Fol. recent. cochlear.*
Erucae.
Erysimi.
Trifol. aquat. ana m. j.
Semin. recent. contus. nasturt. hortens.
Raphani hortens.
ana unc. ij.
Flor. centaur. min. unc. j.
Rad. raphan. rustic. unc. v.
Conscissa reconde in Cerevisiae recentis & fervescentis ½ dolio:
Pro potu assiduo.

Vinum medicatum simile.

℞. *Bulb. ari recent. effossi.* unc. ſſ.
Raphan. rustic. unc. j.
Fol. cochlear.
Trifol. aquatic. ana m. j.
Semin. sinapi unc. ij.
Vini Rhenani lib. vj.
F. S. A. vinum medicatum.

SECT. 1162.

Antiscorbutica modice adstringentia.

Capparis.
Flos genistae.
Fraxinus.
Lapathum, omnesque eius species.
Lupulus.
Polypodium quercin.
Rhabarbarum.
Tamariscus.

Antiscorbutica frigidiuscula.

Poma odorata: Aurantia. Citrea. Limonia. Chinensia. Granata.

Fructus horaei acido dulces.

Acetosa.
Acetosella.
Cichorea.
Endivia.
Luiula.
Lactucae.
Taraxaca.
Hydrogala, aestate.
Serum lactis.
Lac ebutyratum.

Tartarus & omnia acida tartarisata.

Calida & acria.

Vide §. 1161.

SECT. 1163.

Collutoria oris.

In calidis.

℞. *Myriae limonum.*
Mell. rosac. ana unc. ij.
Sp. sal. dulc. drach. ſſ.
Aq. stillat. rutae unc. ij.
M.

℞. *Sp. salis marini* drach. ij.
Aq. stillatit. salviae unc. viij.
M.

℞. *Succi limon. recent.* unc. j.
Salis ammoniac. drach. j.
Aq. stillatit. rutae unc. vj.
M.

In

In frigidis.

℞. *Sp. theriacal.*
Cochlear. ana unc. j.
Mell. Anthosat. unc. ij.
M.

℞. *Sp. vini camphorati* unc. ſſ.
Tinctur. myrrhae unc. j.
Rob. iuniperin. unc. ſſ.
Aq. ſtillatit. abſinth. unc. iv.
Sal. gemmae drach. j.
M.

SECT. 1164.

Decoctum in ſcorbuto acri lene, antiſepticum.

℞. *Fumariae.*
Acetoſae.
Becabungae.
Trifol. aquat. ana m. j.
Seri lactis.
Lactis ebutyrati ana pint. ij.
F. decoctum.

Serum lactis anti-ſcorbuticum.

℞. *Acetoſellae* m. iſſ.
Betonicae.
Chaerophylli ana m. ſſ.
Tamarindor. unc. iſſ.
Conſciſſa infunde cum
Seri lactis aeſtivi lib. iij.
Spatio horae, in calore fere fervido, abſque ebullitione tamen, dein per linteum expreſſo admiſce.
Syrup. e ſucco citri.
Rubi idaei.
Violacei ana unc. j.
Bibat *de alterutro omni ſemihorio interdiu* unciam unam.

IN PHTHISI PULMONALI.

SECT. 1200, n. 2.

Conditum incraſſans, ſtypticum.

℞. *Conſerv. roſ. rubr.* unc. iij.
Bol. armen. laevigat. drac. ij.
Syrup. myrtin. q. ſ. ut
F. conditum.
Capiat drach. j. *omni bihorio.*

Conſerva refrigerans, ſtyptica.

℞. *Fol. teneror. plantagin.* unc. iij.
Flor. papaver. rhaead. unc. iſſ.
Semin. plantag. rec. unc. j.
M. S. A. cum ſ. q. *ſacchari*, ut
F. conſerva.
Doſis ut ſupra.

Decoctum refrigerans, antiſepticum.

℞. *Fol. acetoſae* m. ij.
In *ſeri lactis* lib. j. decocti & expreſſi,
Unc. j. *bibatur omni hora diei.*

Simile ſtypticum.

℞. *Rad. tormentill.* unc. ij.
Pentaphylloides argentinae m. iij.
Flor. pentaphylloid. rubr. paluſtr. unc. j.
Semin. contuſ. acetoſae unc. ſſ.
Cortic. tamariſci unc. ij.
Cum aq. decoct. ſpatio ¼ hor. *lib.* iv. admiſce
Syrup. myrtin. unc. ij.
Bibat unc. ij. *omni bihorio diei.*

Balſa-

Balsamica lenissima.

Oleum expressum, lenientissimum.

℞. *Amygdal. dulc.*
Nucleor. cocos.
Pistachior.
Semin. papav. albi ana unc. iv.
Accurate contusis S. A. sine multo igne exprime oleum.
Huius ol. drach. j. *bibatur omni bihorio, vel quadrihorio cum regimine.*

Pilulae balsamicae, lenes.

℞. *Terebinth. nativ.* unc. ß.
Glycirrhiz. q. s. ut
F. massa pil. formandis idonea.
Capiatur una gr. iv. *omni quadrihorio.*

Vel

℞. *Terebinth. nativ.* unc. ß.
Gumm. tragacanth. pulveris. drac. v.
Amyli q. s. ut
F. massa *in eosdem usus.*

Balsamus lucatellae. *Capiat* drach. ß. *ter quotidie, vacuo ventriculo, superbibendo* unc. j. *mulsae sequentis.*

Mulsa balsamica.

℞. *Flor. purorum, recentium betonicae.*
Hyperici.
Paralysios.
ana pug. j.
Cum aq. calida fiat infusio, vase clauso, spatio semihorii, tum infusi puri *lib.* iß. admisce
Mellis Massiliensis unc. iiß.

SECT. 1200, n. 3.

℞. *Aq. purae* lib. ij.
Lactis recens mulsi. lib. j.
M.
Hoc solo utatur pro potu, quantum lubet.

℞. *Lactis recens mulsi.* lib. ß.
Panis biscocti unc. j.
Sacchari drach. ij.
Cruda misce.
Sumatur quater quotidie, nec utatur alio cibo.

Pulvis antacidus.

℞. *Lapid. cancror.* drach. ij.
Sapon. Veneti drach. ß.
Sacchari perlati drach. ij.
M. F. pulv. divid. in xij. dos.
Capiat semper unam *ante usum lactis cum pane.*

SECT. 1209.

Mistura aperiens acida.

℞. *Oxymell. simpl.* unc. iv.
Tart. vitriolat. drach. j.
Syrup. 5. rad. aperient. unc. ij.
Aq. stillat. fermentatae absinthii.
Card. bened.
Hyssopi. ana unc. iv.
M.
Bibat unc. iij. *omni bihorio.*

Thea medicata anti-phthisica.

℞. *Lignor. trium santalor.* ana unc. j.
Sassafr. unc. iß.
Rad. chinae.
Sarsaparil. ana unc. iij.
Flor. centaur. min. unc. ß.
Cum aqua decoct. vase clauso S. A. spatio dimid. horae, adde
Glycirrhiz. decortic. unc. j.
Ebulliant denuo parum: dein decocti *lib.* iv. exhibe.

Similis

Similis magis composita.

℞. *Rad.* *caryophyllat. montan.* unc. ij.
Apii.
Bardanae.
Eryngii.
Graminis.
Liquiritiae.
Mei Athamant.
Petroselini.
Phu.
Rubiae tinctor. ana unc. j.
Fol. *Agrimoniae.*
Artemisiae.
Capill. veneris.
Chamaedryos.
Chamaepityos.
Hyssopi.
Parietariae.
Scabiosae.
Tussilaginis.
Urticae.
Chaerophylli ana m. j.
Semin. *apii.*
Hyperici.
Poeoniae ana unc. j.
Flor. *betonicae.*
Hyperici.
Centaur. min. ana pugn. j.
Ex his vel ex quibusdam horum F. decoctum S. A.
Cuius unc. iij. *bibantur omni triborio.*

Pilulae balsamicae sanguinis corruptioni ab admisto pure resistentes.

℞. *Myrrhae tenuissime contritae* drac. ij.
Spermat. ceti drach. iv.
Accurate trita permisce
Terebinth. nativ. unc. ß.
Admisce
Pulveris Olibani q. s. ut
F. massa formandis pil. apta.
Capiat gr. iij. *omni triborio.*

℞. *Balsam. Peruvian. albi.*
Copayb. albi ana drach. ij.
Vitell. ovor. unc. ß.
Accurate subactis adde
Pulv. glycirrhiz. q. s. ut
F. massa pilularis.
Capiat gr. ij. *mane, meridie, vesperi.*

℞. *Mastiches.*
Myrrhae.
Olibani ana drach. ij.
F. pulv. subtilis, interim fluat in fictili ad ignem lenissimum.
Succi glycirrhizae, inspissatae.
Therebinthinae purissimae ana un. ß.
Tum admisce *pulverem praescriptum* sub finem addendo
Balsami ex Mecha drach. j.
F. massa copioso *glycirrhizae* pulvere respergenda.
Sumat quotidie quater, vacuo ventriculo, massulam granor. vj. *superbibendo* unc. vj. *sequentis potus.*

Infusum vulnerarium balsamicum.

℞. *Fol. tenerior. agrimon.*
Betonicae.
Botryos.
Hederae terrestr.
Scabiosae.
Tussilaginis.
Veronicae ana unc. ß.
Glycirrhizae unc. iß.
F. infusum sine ebullitione in magno calore, vaso accurate clauso, cum aquae *lib.* ij.

SECT. 1210.

Vid. omnia praescripta §. 1209.

Decoctum detersivum aperiens.

℞. *Fol. recent. veronic. maris.* m. iß.
Parietar.
Rutae ana m. j.
Valerian. hortens. m. ß.
Semin.

Semin. papaver. contus. unc. iij.
Rad. petroselin. unc. vj.
Cum aq. S. A. decoct. ℥ iv. adde
Syrup. capill. veneris unc. ij.
Bibat unc. iv. *omni triborio.*

Vesperi sumat *pilulam* unam harum.

℞. *Pilul. cynogloss.* drach. j.
F. pil. *gr.* iv.

Consolidans paregoricum, dandum ubi iam desinit pus cum levamine decocti forma.

℞. *Fol. recent. Borragin.*
Symphyti min.
Malvae ana m. j.
Flor. papav. rhoead.
Verbasci.
Hyperici ana unc. j.
Rad. symphyt. mai. unc. ß.
Altheae unc. . .
Semin. contus. melon.
Papav. alb. ana unc. j.
Cortic. Peruvian. drach. vj.
Cum aq. decoct. *lib.* iv. exhibe.
Bibat unc. iij. *omni quadriorio.*

IN HYDROPE.

SECT. 1233.

Vinum medicatum ex stomachicis & roborantibus ad fluorem stagnanti lymphae conciliandum.

℞. *Rad. imperator.*
Aristoloch. utriusque.
Zedoar.
Siler. montan. ana unc. j.
Zingib. drach. vj.
Flor. Centaur. minor. unc. ij.
Rorismar. unc. j.
Gratiol. Germanor. drach. iv.
Baccar. lauri.
Iuniperi ana unc. iß.
Thymi.
Serpill.
Mari Syriaci ana unc. j.
Semin. absinth.
Tanacet.
Santon. ana unc. j.
M. F. S. A. omnium pulv. tenuis, tum

℞. *Pulv. praescript.* unc. vj.
Vini Gallici meri lib. iv.
F. S. A. vinum medicatum.
Bibat unc. ij. *quater de die vacuo stomacho cum regimine.*

Vel conditum simile.

℞. *Pulv. praescript.* unc. ij.
Conserv. anthos. unc. j.
Syrup. artemis. Fernelii. q. s. ut
F. conditum.
Dosis drach. ß. *omni quadriborio.*

Aut

℞. *Pulv. praeced.* unc. xij.
Cerevisiae meracioris $\frac{1}{4}$ tonnae.
F. cerevisia medicata,
In usus quotidianos.

Quin

℞. *Pulv. eiusd.* drach. iv.
Vini albi generosi. unc. viij.
F. S. A. infusio.
Bibat unc. j. *omni biborio.*

Huc,

Huc, elixiria propriet.
Sales vol. Oleosi.
— — — Aromatici.
Sp. vol. — Oleosi.
— — — Aromatici.
— — — Cephalici.
— — — Matricales.
— — — Stomachici.
&c. pertinent.

Vide §. 75, n. §. 54, n. 4, §. 135.

SECT. 1234.

Mistura aromatica, cardiaca, acida, sitim sedans, vires vitales excitans, lymphae fluorum concilians.

℞. *Ol. stillat. cortic. citrei.*
Aurant.
Cinnam. ana gut. iij.
Flor. lavend.
Iuniperi ana gut. ij.
Cum *sacchari* drach. vj.
F. S. A. elaeosaccharum, quod admisceto dein
Rob. samb.
Iuniperi.
Sp. salis drach. j.
Aq. stillat. cortic. citrei.
Aurant.
Cinnam. ana unc. ij.
Menthae unc. x.
Capiat unc. j. *omni bihorio.*

Decoctum aperiens, acidum.

℞. *Succi rec. expressi ex tota rec. herba conscissa.* { *Fumariae. Cichorei. Taraxaci. Acetosae.* } ana *lib.* j.
Cremor. tartari lib. ß.
Leni igne decoque ad $\frac{1}{4}$, dein depurati huius decocti *unc.* x. admisce
Rob. sambuci unc. x.
Capiat unc. ß. *omni bihorio.*

Mistura cardiaca, aperiens, acida.

℞. *Sp. nitri dulcis* drach. iv.
Cochleariae drach. vj.
Syrup. cichorei cum rheo.
5 rad. aperient. ana unc. j.
Vini Rhenani lib. j.
M.
Bibat unc. j. *omni bihorio.*

SECT. 1237, n. 3.

Pulverum purgantium mercurialium formulae.

℞. *Turbith. mineral.* gr. ß.
Zingib. albi gr. x.
M. F. pulv.
Mane sumendus alterno die, ex pauxillo pulpae pomi tosti.

℞. *Mercur. praecipit. rubri* gr. j.
Nucis myrist. gr. vj.
M. F. pulv.
In usus eosdem sumendus ut prior.

℞. *Mercur. sublim. dulc.* gr. vij.
Cortic. magellan. gr. viij.
M. F. pulv.
In usus eosdem.

Pulvis emeticus.

℞. *Tartari emetici* gr. ß.
Elaeosacchari citrei gr. vj.
M. F. pulv.
Tertio quoque die sumendus.

℞. *Emetici mitissimi ex antimon.* p. ij.
Nitri p. v. *detonando praeparati.* gr. iv.
F. pulv.
Omni mane assumendus.

Tinctura

Tinctura diuretica, solvens.

℞. *Limatur. cupri* gr. x.
Sal. vol. oleosi drach. vj.
M. F. tinctura coerulea.
Capiat gutt. xij. *ter de die vacuo stomacho ex syrup.* 5 *rad. aperient.* unc. ſſ.

SECT. 1243.

Vide 334.

SECT. 1245.

Medicamenta fortia, saepe, sine longa mora interposita, repetenda.

℞. *Vini emetici vulg.* unc. iiſſ.
Una dosi.

℞. *Tartari emetici* gr. vj.
Una dosi.

℞. *Turbith. mineral.* gr. vij.
Una dosi.

℞. *Succi recent. expressi cortic. medii. Sambuci* unc. j.
Syrup. violar. unc. ſſ.
Pro *una dosi.*

℞. *Fol. soldanellae marin.* unc. j.
Comedat *una vice.*

℞. *Elaterii* gr. iv.
Syrup. de baccis rhamni catharrt. unc. j.
M.
Pro *una dosi.*

SECT. 1247.

Tinctura fortiter purgans.

℞. *Resin. ialapp.*
Scammon. ana drach. j.
Fol. sennae pulv.
Semin. contus. carthami ana drach. iv.
Sp. vini rectific. lib. j.
F. S. A. tinctura, cui purae admisce
Syrup. rosar. solut. cum senna unc. vj.
Bibat unc. j. *mane.*

℞. *Lunae purgativae Boyleanae.*
Micae panis ana gr. iv.
M. F. pil. gr. ij.
Capiatur una *omni semihorio, donec incipiat purgatio.*

SECT. 1250.

Vinum medicatum roborans.

℞. *Limaturae ferri rec. non rubigin.* unc. ij.
Cortic. *Peruviani.*
Magellan. ana unc. ij.
Rad. rhei exsiccatae unc. ſſ.
Vini Rhenani generosissimi lb. ij.
F. S. A. vinum medicatum.
Dos. unc. ij. *ter de die vacuo stomacho.*

SECT. 1252, n. 2.

Cataplasma valde discutiens.

℞. *Rad. elect. Bryon.*
Ialapp.
Fol. rutae.
Absinthii.
Cinarae hortens. ana unc. ij.
Flor. Melilot.
Centaur. min.
Bulb. Ceparum.
Allior. ana unc. ij.
Cum aq. comm. q. s. decoct. S. A. in cataplasma sub finem admisce
Galbani in vitello ovi s. a. subacti unc. ij.

Farin.

Farin. lini unc. j.
Ol. lini drach. iv.
Sal. ammon. drach. iv.
M.

Fomentum in eumdem usum.

℞. *Sapon. Venet.* drach. iv.
Sp. vini theriacal. unc. xij.
M. accurate pro fomento,
Cum laneis pannis applicando.

Epithema siccum ad hydrocelen, serum dissipans, educens.

℞. *Sal. marin. decrepit. siccissimi, calidi, tenuissime triti q. s.*

Intra lintea consuta applicetur, renovando simulac maduerit.

Pulvis pro suffimigio, discutiens, ad hydrocelen.

℞. *Benzoin.*
Olibani.
Sacocollae.
Resin. guaiaci ana unc. ß.
Camphorae drach. ß.
Mastiches. unc. j.
Salis ammoniac. scrup. ij.
M. F. pulv. *Cuius incensi vapor excipiatur nudo scroto, dein panni lanei fumo hoc vaporosi, calidi superapplicentur.*

IN PODAGRA.

SECT. 1275, L. α.

Vide 1233.

SECT. 1275, L. β.

℞. *Alcabest. Glauberi.* unc. j.

Sumat omni mane gutt. ix. *ex iure vitulino.*

℞. *Ciner. genistae* unc. j.
Vini Rhenani lib. iß.
M.

Bibat depurati liquoris un. ß. *omni mane.*

IN MORBIS VIRGINUM.

SECT. 1291, n. 3.

Aloë.
Myrrha.
Bryonia.
Colocynthis.
Gumm. Ammon.
Bdellium.
Sagapenum.
Opopanax.
Galbanum.
Asa foetida.

Elixir proprietatis quodcumque.

SECT. 1291, n. 4.

Omnia hic supra n. 3.

Aristolochia.
Artemisia.
Cardiaca.
Chamaemelum.
Iuniperus.
Maiorana.
Marum.
Matricaria.
Pulegium.
Ruta.
Sabina.
Salvia.
Sambucus.
Serpillum.
Tanacetum.
Thuya.
Thymus.

Tum

Tum §. 75, n. 5, §. 54, n. 4.

SECT. 1291, n. 5.

Emplastra de cumino.
Meliloto.
Galbano.
Baccis lauri.
Labdano.
Oxycroceum.

Applicata cavis pedum, umbilico & inguinibus.

Fotus *ex sapone Venet. & decoct. herbarum*

N. 4, §. 1291.

Linimenta ex unguento martiato.
Nervino.
Enulato sine mercur.
Agrippae.
De Arthanita.

Olea aromatica stillatitia vid. §. 75, n. 5 inter stimulantia praecipue vero

Oleum stillatit. baccar. iuniperi.
Hyssopi.
Macis.
Maioranae.
Origani cretici.
Rosmarini.
Sabinae.
Spicae.
Tanaceti.
Succini.

Olea infusa absinth.
Anethi.
Chamaemeli.
Nepetae.
Rutae.
Castorei.
Crocini.
Irini.
Lumbricor. terrestr.

V. G.

Linimentum stimulans.

℞. *Unguent. martiat.*
Nervini ana unc. j.
Olei stillatit. baccar. iuniperi drach. j.
Sabinae.
Infusi rutae.
Castorei ana unc. ß.
M. F. linimentum in hoc casu,
Umbilico, pubi, inguinibus applicandum.
Vapores ex decocto n. 4. *Utero excepti.*

SECT. 1291, n. 6.

Vide 1250.

AD GRAVIDARUM MORBOS.

SECT. 1360.

Vinum medicatum, aromaticum, cardiacum.

℞. *Cortic. elect. depurat. citrei.*
Aurantior.
ana unc. ij.
Cinnam. drach. vj.
Magellan. drach. ij.
Vini Hispan. lib. iij.
F. vin. medicatum.
Capiat unc. ij. *vesperi itura cubitum.*

Tinctura cardiaca, antihysterica.

℞. *Sal. vol. oleos.* drach. j.
Tinct. gumm. lacc. drach. ij.
Castor. drach. ß.
M.
Capiat gutt. xij. *in paroxysmo hysterico.*

Mistura

Mistura cardiaca, aromatica, acida.

℞. *Succ. citrei rec. expressi.* unc. iv.
Syrup. kermesin. unc. iv.
Vini Rhenani lib. iij.
Tinct. cinnam. unc. ij.
Cortic. citrei. unc. ij.
M.

Capiat unc. iss. *in languore.*

Similis.

℞. *Rob ribesior.*
Mivae cydonior.
Syrup. berberis condit.
Acetos., citrei. ana unc. ij.
Sp. vitae Matthioli unc. j.
Aq. stillat. cortic. citrei unc. xij.
M.

Capiat unc. ss. *in languore.*

SECT. 1302.

Linimentum emolliens.

℞. *Unguent. popul.*
Rosac. ana unc. j.
Nutrit. drach. vj.
Sacchar. saturni scrup. j.
Ol. infus. rosar.
Violar.
Hyperici ana unc. ss.
M. F. linimentum huic casui aptum.

SECT. 1307.

Mistura adstringens, opiata.

℞. *Lapid. haematit.*
Bol. Armen.
Sang. dracon. ana drach. j.
Syrup. myrtini unc. j.
Laud. puri gr. iij.
Aq. stillat. plantag. unc. vj.
M.

Capiat unc. ss. *omni* ½ *horae, donec incaeperit leniri malum*, si medicamento huiusmodi superabile sit.

AD PUERPERIOS MORBOS.

SECT. 1316.

Linimenta.

Vide §. 35, n. 3, §. 1302.

IN PARTU DIFFICILI.

SECT. 1324.

Mistura cardiaca, antacida anodyna, ad dolores a partu.

℞. *Lapid. cancr.* drach. iij.
Corall. rubr. drach. ij.
Margarit. drach. j.
Laud. puri gr. iij.
Syrup. kermes drach. vj.
Aq. stillat. cort. citrei.
Meliss.
Maioran. ana unc. iij.
M.

Capiat unc. ss. *omni* ¼ *horae, donec sopiatur dolor, superbibendo* unc. ij. *sequent.*

Decoctum cardiacum, diluens, levissime nutriens.

℞. *Hord. mund.*
Avenae integrae ana unc. j.

Cum aq. decoct. spatio ½ horae *lib.* iij. admisce
Vini Rhen. lib. j.
Aq. stillat. cinnam. unc. ij.
Syrup. Kermesin. unc. iss.

Pulvis antacidus, anodynus.

℞. *Olei stillat. cinnam.* gutt. ij.
Sacchari perlati drach. j.
F. S. A. elaeosaccharum, cui dein admisce
Margarit. occid. drach. ss.
Matris perlar. drach. j.
Corall. rubr. drach. ss.
Laudani puri gr. iij.
M. F. pulv. subtiliss. divid. in vj. dos. aeq.
Sumat unam *omni semihora ex vini Rhenani* unc. ss. *donec dolor mitescit, dein detur* una *tantum, mane & vesperi per binos dies.*

SECT. 1336, n. 1.

Antacida.

Vide §. 66, n. 5, §. 67, & §. 1324.

SECT. 1336, n. 2.

Diluentia.

Vide §. 54, n. 4.

SECT. 1336, n. 3.

Discutientia hic bona.

℞. *Flor. Chamaemel.*
Sambuc.
Melilot.
Lavend. ana unc. ij.
Croci drach. j.
Cum *lacte dulc.* decoct. in cataplasma admisce
Sapon. Venet. drach. ij.
Micae panis albi q. s.

SECT. 1336.

℞. *Sp. flor. rorismar.* q. s.
Applicetur cum linteo.

Linimentum leniens, discutiens.

℞. *Ol. Amygdal. dulc.*
Infusi hyperici.
Violar.
Rosar. ana unc. ss.
M. F. linimentum.

℞. *Unguent. rosar.*
Popul.
Nutrit. ana unc. ss.
M.

IN MORBIS INFANTUM.

SECT. 1342.

Mistura glutinosa, dissolvens.

℞. *Mell.*
Vini Gall.
Hydromell. ana unc. ss.
M.
Una dosis.

Similis leniter purgans.

℞. *Syrup. cichor. cum rheo.* drach. iij.
Sapon. Venet. drach. ss.
Aq. stillat. melissae unc. ss.
M.
Una dosis.

SECT. 1343.

Tinctura aromatica, spirituosa, pro epithemate.

R. *Cinnam.*
Maceris.

Nucis myrist.
Mastich.
Olibani ana drach. ij.
Sp. vini theriacal. unc. iv.
F. tinctura.

Epithema aromaticum, promovens suburrae intestinalis excretionem in infante recens nato.

Dein
℞. *Vitell. ovi.* n. j.
Tincturae praescriptae unc. ß.
Aq. stillat. rosar. drach. ij.
Excepta pauxillo micae panis stomacho applicentur.

℞. *Flaved. cortic. citrei rasi* unc. ß.
Nucis myrist. drach. ij.
Vini Hispan. drach. iij.
M. conterendo simul in mortario.
Et mica panis excepta applica ut prius.

SECT. 1346.

Syrupus leniter purgans, expellendo meconio idoneus.

℞. *Cassiae rec. extract.* drach. ß.
Rhei. gr. iij.
Syrup. cichor. cum rheo. drach. ij.
M.
Pro una dosi.

Mistura in eumdem finem.

℞. *Mannae Calabrin.* drach. ij.
Syrup. rosar. solut. drach. j.
Aq. stillat. flor. sambuci drach. iv.
M.
Pro una dosi.

℞. *Mell. albi* drach. iij.
Syrup. rosar. solut. cum senna drac. j.
Aq. stillat. cichor. drach. iv.
M.
Pro una dosi.

℞. *Rhei. elect.* gr. vj.
Agaric. elect. gr. ij.
Syrup. violar. drach. ij.
Exacte contritis admisceto
Aq. stillat. meliss. drach. ij.
Pro una dosi.

℞. *Sapon. Venet.* parum in globulum vel conum formati.

℞. *Globulum exiguum* vel *conulum*, factum *ex sacchari coniformi.*

℞. *Mel* ad duritiem coctum & in suppositorum exiguum formatum.

℞. *Sebi candelarum parum*, forma in speciem debitam.

Cardiaca hic bona, haustus meconium propellentes cardiaci.

℞. *Mell.* drach. j.
Vini Hispan. drach. ij.
Vitell. ovi. drach. ij.
M. F. haustus.

℞. *Aq. stillat. cinnam.* drach. ij.
Elixir. propr. cum sale tartar. pp. gut. vj.
Syrup. Kermes. drach. j.
M. F. haustus.

SECT. 1347.

Haustus meconii duritiem emolliens.

℞. *Seri lact. rec.* drach. vj.
Mellis drac. j.
M. F. haustus.

Clysma in eumdem finem.

℞. *Seri lact. rec.* unc. ij.
Sapon. Venet. drach. iſſ.
Mell. drach. ij.
M. F. clyſma.

SECT. 1348.

Linctus oleosi ad intestina, duro Meconio repleta, lubricanda.

℞. *Ol. lini* drach. j.
Syrup. altheae drach. ij.
M.
Pro *una dosi.*

℞. *Ol. olivar.*
Syrup. capillor. vener. ana drach. ij.
M.
Pro *una dosi.*

℞. *Ol. amygdal. dulc. rec.* drach. iij.
Syrup. glycirrhiz. drach. ij.
Pro *una dosi.*

Clysma in eumdem usum.

℞. *Olei lini* unc. ſſ.
Vitell. ovi drach. ij.
Mell. mercurial. unc. ſſ.
Seri lactis recent. unc. j.
M. F. clyſma.
Applicandum semel quotidie, donec lubricitas apparet.

Linimentum in eumdem finem.

℞. *Unguent. altheae compos.* unc. j.
Olei lini unc. ſſ.
M. F. linimentum.
Quo abdomen inungatur mane & vesperi.

SECT. 1350.

Pulvis antacidus absorbens.

℞. *Lapid. cancror.*
Osteocoll.
Cretae.
Mandibul. lucii piscis.
Ostracoderm. ostreor. ana drach. ij.
M. F. pulv.
Dosis gr. vij. *bis vel ter de die.*

Mistura antacida.

℞. *Aq. stillatit. flor. rhoead.*
Foeniculi. ana unc. ij.
Lapid. cancror. drach. ij.
Sapon. Venet. gr. vij.
Syrup. altheae unc. ſſ.
M.
Bibat drac. ij. *omni hora, si non dormit.*

SECT. 1356.

Mistura antacida, lac coagulatum resolvens, alvum leniter stimulans.

℞. *Sapon. Venet.* drach. ij.
Vitell. ovor. drach. iv.
Lapid. cancror. drach. iij.
Rhei. drach. ſſ.
Bene terendo miſce cum
Aq. stillat. menth. unc. iv.
Syrup. altheae unc. iſſ.
Capiat unc. ſſ. *omni hora, donec sedentur symptomata.*

Clysmatum formulae ad lac in intestinis coagulatum dissolvendum.

℞. *Sapon. Venet.* drach. ſſ.
Sal. Gemm. gr. iij.
Mell. Anthosat. unc. ſſ.
Aq. stillatit. foeniculi unc. iſſ.
M. F. clyſma.

℞. *Fellis bubuli* drach. ſſ.
Mell. mercurial. unc. ſſ.
Aq. stillatit. menth. unc. iſſ.
M. F. clyſma.

Oleosa

Oleosa interna.

Vide §. 1348.

Oleosa externa hic.

Ung. martiat.
Nervin.

Olea infusa absinthii.
Anethi.
Chamaemeli.
Rutae.

Olea pressa lauri.
Macis.
Nucis myristicae.
Palmae.

SECT. 1369.

Mistura attenuans, nidum vermium destruens.

℞. *Gumm. opopanac.* drach. j.
Vitell. ovor. drach. ij.
M. S. A. dein adde
Sapon. Venet. drach. j.
Syrup. artemis. unc. iss.
Aq. stillat. foeniculi unc. iij.
Capiat drac. j. *omni quadrihorio uno vel altero die cum regimine.*

Pulvis purgans, mercurialis antihelminticus.

℞. *Mercur. nigri.*
Agarici trochisc. ana drach. j.
Sacchari puri drach. iss.
M. F. pulv. dividendus in x. partes.
Capiat unam *mane & vesperi, vacuo stomacho.*

Mistura attenuans, antihelmintica.

℞. *Sal. card. bened.* drach. ij.
Syrup. 5. rad. aperient. unc. j.
Aq. stillat. fumar. unc. iv.
M.
Capiat drach. iij. *omni trihorio.*

Electuarium simile.

℞. *Semin. absinth. vulg.*
Santonic.
Tanacet. ana drach. ij.
Mell. unc. ij.
M.
Sumat drach. ij. *omni mane.*

SECT. 1370.

Linimentum nidum vermium destruens, & simul purgans.

℞. *Unguent. Agripp.*
Arthanit. ana unc. j.
M. F. linimentum.
Cuius pauxillo inungatur subinde locus umbilici.

Unguentum purgans, antihelminticum.

℞. *Fellis taurini.*
Aloës pur. ana drach. j.
Unguent. altheae unc. j.
M.
In *similes usus.*

Simile, valde aromaticum, sed sine purgantibus.

℞. *Ol. Tanaceti.*
Castorei. ana unc. ss.
Unguent. nervin. unc. j.
M.
In eumdem effectum.
In quibus observandum, an nimis turbet alvum; id quippe accidit saepe: ne in dysenteriam prolabatur infans ex usu nimio, cavendum tunc erit.

SECT. 1371.

Mistura vermes necans.

℞. *Mell.* unc. ij.
Sal. gemm. drach. iss.
Aq. still. cichor. unc. iv.
M. F. potus.

Cuius unc. ss. *bibat omni hora diei.*

Pulveres similes.

℞. *Corn. cerv. ustum.* ad scrup. j.

Capiat quater de die, quo tempore vacuus est stomachus, ex
Syrup. rosar. pallid. drach. ij.

℞. *Corallin. marin.* drach. ij.
Limatur. martis drach. ss.
M. F. pulv. dividendus in dos. xvj.

In usum eumdem.

℞. *Sem. santonici.*
Rutae.
Tanaceti.
Absinthii ana drach. j.
Sacchari drach. iij.
M. F. pulv. dividendus in dos. xvj.

In usus eosdem.

Vinum medicatum, antihelminticum.

℞. *Hydromell. rec.* lib. j.
Semin. santonici.
Tanacet. ana unc. j.

F. S. A. Vin. medicatum, cui dein puro admisceto
Mellis albi unc. ij.

Capiat unc. j. *mane, vacuo stomacho.*

Pulveres mercuriales, antihelmintici.

℞. *Mercur. nigr.* gr. viij.
Vitriol. martis parum calcinati gr. ij.
M. F. pulvis dividendus in ij. doses.

Capiat unam *mane*, alteram *vesperi, inani stomacho.*

℞. *Mercur. dulc.* gr. vij.
Diagryd gr. v.
M. F. pulv.

Mane hauriendus ex hydromelle.

Similis, sed sine mercurialibus.

℞. *Tartar. vitriolat.* gr. iv.
Vitriol. martis gr. iij.
M. F. pulv. tenuissimus, divide in dos. iij.

Capiat unam *mane, circa meridiem, vesperi, vacuo stomacho.*

℞. *Vitriol. comm.* gr. ij.
Syrup. violar. drach. iv.
M.

Pro una dosi, mane, ieiuno stomacho, assumenda.

SECT. 1372.

Pulveres mercuriales ad vermes necandos, & per alvum expellendos.

℞. *Diagryd.* gr. iv.
Mercur. dulc. gr. vj.
M. F. pulv. tenuis.

Pro una dosi.

℞. *Rad. ialapp.*
Mercur. nigri ana gr. xij.
M. F. pulv.

Ut prius.

℞. *Agaric.* gr. viij.
Mercur. nigri gr. xij.
M. F. pulv.

Ut prius.

Pulvis purgans, antihelminticus.

℞. *Aloës* gr. iij.
Resin. ialapp. gr. j.
Vitriol. martis gr. ij.
M. F. pulv.
Ut prius.

SECT. 1373.

Clysmatum antihelminticorum formulae.

℞. *Ol. lini* unc. iij.
F. clysma.

℞. *Mell.* unc. ij.
Aq. still. cichor. unc. ij.
F. clyster.

℞. *Decoct. tanacet.* unc. iij.
Aloës gr. vj.
M. F. enema.

℞. *Vitriol. martis* gr. xv.
Aq. stillat. cichor. unc. iv.
M. F. lavamentum dictum.

Suppositorium simile.

℞. *Mell. cocti ad spissitudinem debitam* unc. iv.
Aloës unc. ß.
Vitrioli martis drach. ij.
M. S. A. F. parva suppositoria,
Applicanda post alvum exoneratum.

Unguenta externa.

Vide §. 1370.

SECT. 1377.

Misturae refrigerantes antiphlogisticae.

℞. *Nitri* gr. xx.
Sp. sal. gutt. v.
Syrup. violar. unc. j.
Aq. stillat. flor. sambuc. unc. iij.
M.
His foveantur gingivae.

℞. *Cremor lactis rec.*
Vitell. ovor. ana unc. j.
Syrup. violar. drach. vj.
Aq. stillat. rosar. unc. iij.
M.
In eosdem usus.

℞. *Flor. recent. rosar.*
Sambuci ana pug. ß.
Includantur linteo, appenso, ut in fundo maneant, plumbo, tum immittantur vitro longo, cylindrico, affundatur lac recens; ponantur in digestione; *cremor supernatans adhibeatur inflammatas ad gingivas.*

SECT. 1378.

℞. *Spirit. corn. cerv.* gutt. iij.
Bibat ex *syrup. kermes* dr. ij. *ter de die.*

IN VARIOLIS.

SECT. 1492.

Pulveres mercuriales & antimoniales, forti veneno varioloso antidoti.

℞. *Antimon. diaphoret. una cum suo nitro fixante conservati* drach. vj.
Mercur. dulc. drach. ß.
Sal. polychrest. veri drach. j.
Diu terendo F. pulv. tenuissimus, dividendus in xxiv. dos. aequales.
Capiat unam *tertia quaque hora, superbibendo, post singulas, seri lact. rec.* unc. iv.

℞. *Flor. sulphur.* drach. j.
Cinnabar. antimon. scrup. j.
Stibii diaphoret. nitrati
Salis polychrest. ana drach. iss.
M. F. pulv. sultilissimus, dividendus &
Sumendus ut prius.

SECT. 1394, n. 2.

Clysma laxans.

℞. *Flor. malvae.*
Altheae.
Taraxaci.
Verbasci.
Lychnid. saponar. ana unc. ss.
Farin. lini drach. ij.
Coq. cum aq. ad *unc.* xij.
F. clysma.
Iniiciendum duodecima quaque hora.
Panni lanei eodem decocto *madidi, expressique iterum, calidi applicentur corpori inferiori, pedibus, poplitibus, inguinibus, cruribus, femoribus.*
Eodem os, nares, fauces, colluantur, humectentur, foveantur.

SECT. 1394, n. 3.

Decoctum diluens, acidulum, nitrosum, ad stimulum variolosum expellendum.

℞. *Flor. papaver. errat.*
recentiss. sambuci ana unc. j.
Avenae integrae unc. ss.
Cum aq. decoct. *unc.* xx. admisce
Nitri stibiati, h. e. ab antimon. diaphoretico lavando, & crystallisando, separati unc. ss.
Succi citrei recent. unc. j.
Syrup. violar. unc. iss.
Bibat quantum lubet.

SECT. 1394, n. 4.

Vide 28, n. 1.

SECT. 1399, n. 1.

Vide 28, n. 1.

SECT. 1399, n. 2.

Vid. 1394, n. 3.

SECT. 1399, n. 3.

Succus antipycius in statu phlogistico variolarum.

℞. *Succi recens expressi cicorei.*
Lactucae.
Taraxaci.
Fumariae ana un. ij.
Radic. scorzoner. unc. iv.
Nitri puri drach. iss.
M.
Bibat unc. j. *omni hora diei.*

Decoctum simile.

℞. *Radic. sarsaparill.*
Chinae.
Gramin. ana unc. ij.
Scorzoner. unc. viij.
Flor. Sambuci unc. j.
Cum aq. decoct. spatio 1 horae *pint.* vj. exhibe.
Bibat unc. v. *omni hora.*

SECT. 1399, n. 4.

Epispaticum, impetum humorum a nobilioribus partibus derivans.

℞. *Emplastr. de meliloto.*
Galbani.

Saga-

Sagapeni ana unc. j.
M.
Extensa ad alutam applica cavis pedum.

Idem fortius.

℞. *Fermenti acidi panis* unc. vj.
Rutae m. j.
Semin. sinapi contusi drach. vj.
Salis drach. iv.
Aceti drach. iv.
M.
Applica ad cava pedum & poplitum noctes atque dies.

SECT. 1399, n. 6.

Haustus anodyni.

℞. *Syrup. papav. albi* unc. j.
F. austus.
℞. *Laudani puri* gr. j.
F. pilula.
℞. *Laudani puri* gr. j.
Aq. stillat. melissae unc. ß.
M. F. haustus.

SECT. 1402.

Vid. scripta ad 1394, & 1399, n. 6.

AD CALCULUM.

SECT. 1425.

Olera hic bona.

Borrago.
Chaerophylla.
Chondrilla.
Lactuca.
Petroselinum.
Radices dauci.
Raparum.
Sisari.
Sonchus.
Scorzonera.
Taraxacum.
Tragopogon.

Haec, horumve quaedam, cum iure carnium cocta pro victu optima.

Serum lactis. } Animalium solo gramine pastorum.
Lac.
Lac ebutyratum.

Plurimum valet usus horum tamdiu continuatus, donec alvus fit, maneatque, aliquamdiu laxa; licet debilitas inde quaedam successerit: haec quippe felix saepe solvit vel inveteratum malum.

SECT. 1426.

Clysma aperiens, laxans, molliens, calculum leniter propellens.

℞. *Fol. malvae.*
Althaeae.
Ibisci.
Mercurialis.
Parietariae.
Brancae ursinae.
Atriplicis. ana m. iv.

Ex eodem decocto fiant clysmata, & etiam potulenta assidua: nam, laxant, aperiunt, molliunt, pellunt.

Decoctum oleosum ad lubricandum.

℞. *Amygdal dulc.* n. xxx.
Pistachior. n. xx.
Semin. papav. contus. unc. iij.
Excorticata, & contusa decoque cum *Aq. vulgari* q. s. spatio ½ horae, tum

fortiter

fortiter & diu contritis simul S. A.
adde
Sapon. Venet. drach. iv.
Glycirrhiz. unc. ij.
Ebulliant denuo parum, dein decocti *lib.* iij. exhibe.
Bibat un. viij. *quater de die vacuo stomacho, & dein parum leniter deambulet.*

Opiatum, anodynum, aperiens.

℞. *Syrup.* 5. *rad. aperient.* unc. iss.
Laudani puri gr. ij.
Nitri puri gr. xx.
Aq. stillat. petroselini unc. vj.
M.

Bibat unc. ss. *omni hora.*

Propellens diureticum.

℞. *Cicer. rubr. contus.* unc. ij.
Semin. petroselini unc. j.
Rad. gramin.
Petroselini ana unc. iv.
Fol. agrimon.
Virg. aureae.
Veronic. maris ana m. ss.
Glycirrhiz. unc. j.
Cum aq. decoct. spatio ½ horae *lib.* iij. admisce
Nitri drach. ij.
Bibat unc. ij. *omni hora.*

IN LUE VENEREA.

SECT. 1458.

Balneum ex antisepticis ad partes affectus a putredine servandas, pro viris.

℞. *Fol. rec. rutae.*
Scordii.
Alliariae.
Malvae ana m. ij.
Cum aq. decoct. & expressa admisce ad *lib.* ij.
Sapon. Venet. drach. j.
Sp. vin. comm. drach. vj.
In hoc tepido virga, & scrotum, immergantur ter quaterve de die, spatio ½ horae, dein panni lanei praescripto decocto immersi, & expressi, omni applicentur pubi, scroto, perinaeo.
Fiant ex iisdem *iniectiones.*

Iniectio detergens ad urethram ulcere venereo erosam.

℞. *Mell. rosar.* unc. j.
Aloës puriss. gr. x.
Sal. ammon. gr. v.
Aq. stillat. foenicul. unc. vj.
M. pro iniectione.

Purgatio.

℞. *Rad. ialapp.* drach. j.
Mercur. dulc. scrup. j.
F. pulv.
Pro una dosi.

℞. *Scammon.* gr. xij.
Rad. ialapp. gr. xviij.
Mercur. dulc. gr. xxv.
M.
Ut prius.

℞. *Pil. coch. mai.* gr. xl.
Praecipit. albi gr. iij.
M. accurate; F. pil. n. ix.
Summa aurora devorandae.

Emulsio refrigerans.

℞. *Semin.* 4 *frigid. maior. & minor.* ana drach. iij.
Cum

Cum *aqua hordei* F. emulsio, cuius *unc.* xxij. admisce
Nitri drach. j.
Syrup. diacod. unc. ß.

Pilulae balsamicae per epicrasin purgantes.

℞. *Terebinth. vulg.* unc. j.
Rhei barb. drach. iv.
Glycirrhiz. siccae q. s. ut F. massa ad formandas pilulas.
Capiat j. *omni hora* gr. iv.

SECT. 1460.

Cataplasma discutiens, anodynum.

℞. *Flor. samb.*
Melilot.
Chamaemel.
Papav. errat.
Althaeae ana unc. ij.
Cum *lacte ebutyrato* coctis admisce
Farin. lini unc. j.
Ol. lini unc. ß.
Sp. vini theriacal. unc. j.
F. cataplasma.

SECT. 1461.

Emplastrum dissipans.

℞. *Flor. sulph.* unc. ij.
Mercur. nigr. drach. ij.
Sacchar. saturni drach. iij.
Emplastr. de Meliloto.
Cumino.
Galbano.
Ammoniaco.
Sagapeno ana unc. ß.
M. F. S. A. emplastr.
Cum aluta applicandum.
℞. *Flor sulph* drach. iv.
Sacchari saturni drach. j.
Picis sutoriae unc. ij.
M.
In eosdem usus.

Cataplasma suppurans ad bubonem venereum.

℞. *Ficus molles, maturas ad* lib. ß.
Mell. recent. unc. ij.
Galbani in vitello ovi soluti unc. j.
F. S. A. cum aq. coquendo cataplasma.

Pulvis depurans ad bubonem venereum apertum.

℞. *Pulv. fol. siccator. scordii* unc. ij.
Vitrioli albi drach. ij.
Aloës drach. j.
M. F. pulv.
Aperto ulceri, deterso prius, inspergendus ad depurandum.

SECT. 1462.

℞. *Emplastr. de Meliloto.*
Diapamphol. ana q. s.
℞. *Emplastr. vigon. cum mercur. duplic.* q. s.
Extens. ad alutam exhibe.

SECT. 1463.

℞. *Mercur. sublimati* drach. j.
Aq. calcis vivae unc. ij.
M.
Hac aqua tangantur lenissime una vel altera vice.
Dein fiat aucta copia *aquae calcis* sensim lenior.

SECT. 1466.

Fomentum detergens antisepticum.

℞. *Fol. recent. scordii.*

Flor.

Flor. recent. absinth.
Alliar.
Rutae.
Rorismar. ana m. ij.
Tanacet.
Centaur. min.
Card. bened. ana m. iss.
Rad. imperator.
Hellebori nigri ana unc. j.
Cum aq. decoct. *lib.* v. admisce
Sapon. Venet. unc. iss.
Hoc fomento pudenda depurentur.

℞. *Mell. rosar.* unc. iv.
Mercur. sublim. corrosiv. drach. ss.
Aq. stillat. rutae unc. x.
M.
In eumdem usum.

SECT. 1468.

Decoctum diluens, aperiens, ante salivationem sumendum.

℞. *Rad. gramin.*
Chinae.
Sarsaparill. ana unc. ij.
Hord. mundati drach. vj.
Glycirrhiz. unc. iss.
Cum aq. decoct. spatio 2 horar. *lib.* iij. exhibe.
Bibat de hoc decocto unc. iv. *omni hora diei.*

SECT. 1469.

Bolus sialogogus.

℞. *Mercur. dulc. triti* gr. iv.
F. *una dosis.*

SECT. 1473.

Clysma purgans, salivationis impetum minuens.

℞. *Fol. sennae* unc. j.
Agarici drach. iv.
Semin. carthami drach. ij.
Rad. ialapp. drach. j.
Cum aq. decoct.
Unc. xij. *iniice pro clysmate.*

Haustus purgans in eumdem finem.

℞. *Diagryd.* gr. xv.
Syrup. rosar. solut. cum senna dr. vj.
M.
Pro una dosi.

℞. *Diascord. Sylvii* gr. xxiv.
F. *una dosi pro sudorifero.*

SECT. 1474.

Pulvis anodynus ad fluxum alvi, a salivatione cohibendum.

℞. *Laudan. puri* gr. iij.
Corall. rubr. drach. j.
Sacchari perlati drach. ij.
M. F. pulv. tenuissimus divid. in vj. dos. aequales.
Capiat unam *omni* $\frac{1}{4}$ *horae, donec sedetur dolor alvi, & diarrhoea.*

Vel mistura anodyna & diaphoretica in eumdem finem.

℞. *Diascord. Sylvii* drac. j.
Syrup. diacod. drach. ij.
Aq. stillat. cortic. citrei unc. iv.
M.
Capiat unc. ss. *omni* $\frac{1}{4}$ *horae, donec sedentur modo dicta.*

℞. *Theriac. Andromach.* unc. ij.
Extensam ad alutam applica abdomini in usum eumdem.

SECT. 1475.

Vid. 1426.

IN

IN RACHITIDE.

SECT. 1489.

Cibus optimus.

1 Panis bene fermentatus, biscoctus cum admisto pauco croco, nuce myristica, cardamomo, cinnamomo, semine celeri, atque similibus gratissimis, & roborantibus aromatibus.

2 Caro columbarum, gallinaceorum, cuniculorum, ovilla, hoedina, vitulina, macilentior, leniter assa, minutim incisa; dein intermisto pane biscocto, sale, & pauco petroselini, thymi, nucis myristicae, aut similium, parata.

3 Oryza, milium, hordeum cum aqua, & uvis passis cocta; dein cum pauxillo vini, & leniorum aromatum, condita.

Potus optimus.

Vinum Gallicum maturum, rubrum, adstringens *ter quaterve de die ad* unc. j. *exhibitum.*

Vinum Hippocraticum *ita datum ad* unc. ʃʃ. *eodem tempore.*

Cerevisiae recentes, ut { Mumma Brunsvicensis. Ale Brittannorum. Cerevisia Batava, *quae* xij. *florenorum pretio venalis.* }

Hisce aestivo tempore aequa portio aquae ferratae medicatae *admisceri potest, imprimis vero* acidularum spadanarum.

Pulvis aromaticus, roborans, exsiccans pro lectulo & pulvinari roborante.

℞. *Folior. recent. in umbra siccatorum,*
Filicis maris. lib. iij.
Folior. recent. maioranae.
Melissae.
Menthae ana m. ij.
Flor. recent. in umbra siccatorum,
Meliloti.
Trifolii odorati.
Sambuci.
Rosarum ana unc. ij.

Terantur in pulverem tenuem, misceantur duplo tanto *paleae hordei*, atque dein his linteo immissis fiant lectuli & pulvinaria, quibus incumbant, quique ab humido rite defendantur, & saepe exsiccentur.

Similis pro suffumigio.

℞. *Benzoini.*
Mastiches.
Olibani.
Succini.
Turis ana unc. j.
M. F. pulv.

De hoc pulvere inspersum parum prunae fumet, super hoc fumo panni lanei detenti fricandis partibus adhibentur.

Haustus emeticus mitior pro infante.

℞. *Radic. hipecacuanhae* scrup. j.
Vini albi Gallici unc. j.
Sacchari drach. ij.

Infusa totam noctem, depurata exhibe mane.

Hoc repetatur quarta quaque die in vicem quintam.

Similis purgans, & simul roborans.

℞. *Rhei. selecti.* unc. ʃʃ.
Myrobolani citrini sine nucleis dr. iij.
Agarici trochiscati scrup. ij.

Infun-

Infundantur frigida cum *cerevisiae fortioris* lib. iv.

Post xxiv. horas paratus erit potus, *quo utatur pro familiari quotidiano, spatio iv. septimanarum.*

Si vero nimis inde purgetur, aqua copiae cerevisiae alterius dilui poterit, aut etiam maiore, si usus indicat.

Herbae roborantes, siccantes, excitantes, antiscorbuticae, rachitidi sanandae propriae.

Agrimonia.
Betonica.
Capparidis cortex ex radice.
Ceterach.
Cichoreum.
Cuscuta.
Diapensia.
Endivia.
Filix mas.
Hepatica.
Lingua cervina.
Melissa.
Myrobalani pruna.
Osmunda regalis.
Polypodium.
Quercus folia, glandesque.
Rhabarbarum.
Rubi folia & radix.
Ruta muraria.
Scabiosa.
Tamarisci cortex, flores, folia.
Trichomanes.
Veronica.

Ex his *cerevisiae*, *vina*, *infusa*, medicata parari queunt, maximo cum fructu, aut & *condita*, & similia componi, ex. gr.

Cerevisia medicata excitans, roborans, siccans.

℞. *Agrimoniae.*
Ceterach.
Filicis radic.
Linguae cervinae.
Polypodii radic.
Rutae murariae ana unc. ij.

Minutim scissa, mista, linteo immissa, infundantur frigida cum *lib.* xij. *cerevisiae.*

Utatur pro potu communi.

Vel vinum ex similibus.

℞. *Folior. & flor. betonicae* unc. iij.
Cortic. radic. Capparidis.
Tamarisci.
Rubi sylvestris.
Trichomanis ana unc. ij.
Limaturae martis unc. ß.

Cum *vini* lib. viij. in frigore infusa adhibeantur, *ter de die*, *ad* unc. j.

℞. *Entis veneris Boylei.* gr. ij.

Exhibe vesperi, ex vino Canariensi, quotidie, spatio iij. *septimanarum.*

Tinctura martialis roborans.

℞. *Limatura martis* unc. j.
Aceti stillatit. acerrimi unc. x.
Sacchari unc. iij.

In phiala alta ebulliant leniter spatio xxvj. horarum; filtratus liquor servetur vase clauso.

Dentur gutt. vj. *horis quotidie, horis medicis, ex pauxillo vini Hispanici.*

